

**Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського**

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

**Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції**

Випуск 8

Вінниця 2019

А 43

Рекомендовано до друку вченою радою факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського (протокол № 8 від 10.04.2019 року)

Редакційна колегія:

- Голюк О.А.,** кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського (*голова*)
- Демченко О.П.,** кандидат педагогічних наук, доцент, заступник декана з наукової роботи факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Родюк Н.Ю.,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Грошовенко О.П.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського
- Пахальчук Н.О.,** кандидат педагогічних наук, доцент кафедри дошкільної та початкової освіти ВДПУ імені Михайла Коцюбинського

Рецензент:

- Шахов В.І.,** доктор педагогічних наук, професор кафедри психології та соціальної роботи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

- А 43 Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів II Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 17-18 квітня 2019 р.) / за ред. О.А.Голюк ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2019. – Вип. 8. – **326 с.**
- А 43 Actual problems of the teacher's creative person forming in the context of continuity of preschool and primary education: Collection of the International Scientific Internet Conference (Vinnytsia, Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, 17-18 April 2019) / ed. O. Holiuk ; Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskiy State Pedagogical University, Faculty of Preschool, Primary education and Art. – Vinnytsia : Ltd «Mercury-Podillia», 2019. – Issue 8. – **326 p.**

До збірника включені наукові статті з актуальних проблем професійно-творчої підготовки педагогів у контексті завдань реалізації наступності дошкільної та початкової освіти, що підготовлені викладачами і студентами України та Білорусії в межах наукового співробітництва.

Матеріали збірника адресовані викладачам і студентам ЗВО II-IV рівня акредитації, педагогічним працівникам початкової школи та закладів дошкільної освіти, а також усім, хто цікавиться проблемами навчання й виховання дітей.

The collection includes scientific articles on actual issues of professional and creative training of teachers in the context of the tasks of implementing the continuity of preschool and primary education, prepared by teachers and students of Ukraine and Belarus within the framework of scientific cooperation.

The publication is oriented on lecturers and students of universities, teachers of primary school and institutions of preschool education, and everyone who is interested in problems of education and upbringing of children.

Зміст

Секція 1. ПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

<i>Катерина Коломієць.</i> Пізнавальний інтерес молодших школярів як психолого-педагогічна проблема.....	7
<i>Ольга Латыговская.</i> Культура здоровья личности как центральная проблема здоровьесозидающей педагогики.....	11
<i>Жанна Леценко.</i> Розвиток лідерських якостей молодших школярів на різних етапах організації колективних творчих справ.....	14
<i>Наталія Лозова.</i> Творча самореалізація молодшого школяра як наукова проблема.....	17

Секція 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

<i>Анжеліка Івершинь.</i> Ціннісний аспект формування художньої культури майбутніх вихователів	28
<i>Марія Іжаківська.</i> Творчість у структурі особистості педагога обдарованих дітей.....	32
<i>Альона Кондратович.</i> Підготовка вчителя Нової української школи до здійснення наступності дошкільної і початкової освіти.....	34
<i>Ольга Мукосей.</i> Влияние типов педагогического взаимодействия в диаде педагогов на положение ребенка старшего дошкольного возраста в группе сверстников.....	38
<i>Олена Назаренко.</i> Роль особистості вчителя в освітньому процесі у працях українських вчених-педагогів першої половини ХХ століття.....	42
<i>Юлія Піщеньюк.</i> Розвиток креативної компетентності майбутніх учителів початкової школи в позааудиторній роботі закладу вищої освіти.....	43
<i>Вероніка Утямишева.</i> Психолого-педагогічні вимоги до творчої особистості педагога в контексті завдань наступності дошкільної і початкової освіти.....	
<i>Тетяна Щеглова.</i> Підготовка майбутніх педагогів до творчого виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами українського музичного фольклору.....	
<i>Людмила Шелестова.</i> Готовність педагога дошкільного закладу та початкової школи до формування картини світу дітей.....	

Секція 3. ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР

<i>Ольга Митрош, Евгения Варанецкая-Лосик.</i> Проектная деятельность как средство развития творческой личности будущих педагогов дошкольного образования.....	
<i>Любов Павлюк.</i> Технологія розвитку творчої особистості майбутнього педагога.....	49
<i>Алла Уманська.</i> Сучасні педагогічні технології та методи формування математичної компетентності молодших школярів на засадах педагогіки творчості.....	52

Секція 4. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

<i>Наталія Главацька.</i> Логічне мислення молодших школярів: понятійний аналіз.....	62
<i>Татьяна Поздеева, Ольга Кравцова.</i> Профессиональная подготовка будущих педагогов к творческой работе с детьми дошкольного возраста.....	65
<i>Татьяна Поздеева, Ольга Митрош.</i> Рабочая тетрадь по педагогическим дисциплинам как средство оптимизации учебного процесса в условиях компетентностного образования.....	
<i>Татьяна Титовец.</i> Готовность педагога к развитию творческих способностей ребенка: методический аспект.....	68

Секція 5. СТВОРЕННЯ КРЕАТИВНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ ДЛЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНІМИ ПОТРЕБАМИ

Наталія Говорун. Участь батьків у створенні креативного освітнього простору для розвитку обдарованості дітей.....	75
Леніна Задорожна-Княжницька. Творче освітнє середовище як чинник формування творчої особистості майбутнього педагога.....	77
Тетяна Лаврухіна. Застосування ігрових технологій з метою активізації пізнавальної діяльності у дітей із порушенням слуху.....	80
Олена Прокопович. Значення бібліотеки як культурно-освітньої установи в роботі з обдарованими дітьми.....	84
Тетяна Соколюк. Організація свята як колективної творчої справи молодших школярів.....	88

Секція 6. СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ТВОРЧОСТІ

Неля Антонова. Особливості проведення занять з розвитку мовлення дітей раннього віку.....	93
Олена Бабій. Ігрова діяльність першокласників як успішна умова адаптації до навчального процесу в початковій школі.....	97
Світлана Балик. Контент-аналіз альтернативної програми «Stream-освіта дошкільників, або Стежинки у Всесвіт» щодо формування природничо-наукових уявлень у старших дошкільників.....	101
Ірина Балинська. Використання спостереження в процесі діагностики проявів емоційного інтелекту дітей.....	104
Олена Беленець. Шляхи формування патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку.....	108
Олена Богацька, Вероніка Зіневич. Проведення сюжетних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності з дітьми старшого дошкільного та молодшого шкільного віку.....	111
Тетяна Боричко. Формування цілісної картини світу у дітей засобами дослідницької діяльності.....	114
Світлана Булаченко. Формування соціальної активності учнів початкових класів при вивченні економіки.....	118
Світлана Буцак. Особливості парної роботи учнів початкової школи на уроках української мови.....	121
Алла Вітюк. Використання досвіду В.О. Сухомлинського в побудові сучасного уроку в умовах школи I ступеня.....	123
Ольга Василишина. Принципи організації пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку.....	125
Анна Воронюк. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на заняттях гуртка художньо-естетичного спрямування (з досвіду роботи).....	127
Тетяна Вусик. Використання музичної терапії в закладах дошкільної освіти.....	130
Ольга Ганзюк. Використання дидактичних ігор на уроках математики у початкових класах.....	134
Олена Гнатенко. Інноваційні форми і методи виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.....	
Валентина Гончарук. Уроки літературного читання як основа формування творчих здібностей учнів початкової школи.....	136
Дар'я Гончарук. Самостійна діяльність дитини як фундамент формування вільної особистості.....	
Ірина Горобець. Використання типових вправ для формування навичок читання в молодших школярів.....	140
Олена Грибачова. Формування цілісної картини світу в дітей молодшого шкільного віку.....	144
Тетяна Григорчук. Особливості розвитку логічного мислення першокласників на уроках математики в контексті ідей Нової української школи.....	146

Тетяна Гринович. Особливості авторської технології «Сходинки до грамоти» Олени Каплуновської.....	149
Лєна Гулько. Вплив проектної діяльності на формування у старших дошкільників досвіду соціальної взаємодії.....	
Лілія Гуцол. Проблема морального виховання учнів молодшого шкільного віку в контексті ідей Нової української школи.....	152
Олена Довгань. Шляхи розвитку самостійності молодших школярів.....	156
Руслана Ем. Психолого-педагогічні передумови роботи з формування мовленнєвої поведінки дітей старшого дошкільного віку.....	160
Дарія Заварська. Формування екологічної свідомості молодших школярів.....	164
Антоніна Заїчко. Креативне середовище як педагогічна умова формування креативності майбутніх педагогів початкової ланки освіти до використання засобів педагогічної бібліотерапії у професійній діяльності.....	166
Ольга Залізна. Моральне виховання дітей молодшого шкільного віку в умовах сучасності.....	171
Каріна Здихальська. Роль дитячої книги в екологічному вихованні молодших школярів.....	173
Вероніка Зіневич, Марія Мацібора. Створення позитивного іміджу фізкультурно-оздоровчих заходів.....	176
Олена Кирилюк. Теоретичне підґрунтя дефініції «дезадаптація дитини дошкільного віку».....	179
Альона Колісник. Організація естетичного виховання молодших школярів на уроках літературного читання.....	181
Наталія Копняк, Крістіна Пікуль. Реалізація візуалізації навчального матеріалу засобами Smart Notebook у початковій школі.....	
Ляна Костенко. Мовленнєвий досвід дитини дошкільного віку як результат сформованості мовної компетенції.....	184
Світлана Костюк. Виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в процесі виконання трудових доручень.....	187
Ірина Кривенко. Значення соціального інтелекту в особистісному становленні дошкільника.....	191
Валентин Кричковський. Процесуально-технологічне забезпечення організації здоров'язбережувальної діяльності засобами елементарного туризму в закладі дошкільної освіти.....	193
Ірина Лапишина . Шляхи формування творчих здібностей молодших школярів на адаптаційно-ігровому етапі навчання мов корінних народів та національних меншин України.....	200
Марина Куба. Інтерактивні технології та їх використання на уроках природознавства.....	202
Світлана Кучер. Потенціал позаурочної діяльності у формуванні пізнавальних інтересів молодших школярів.....	207
Оксана Лазаренко. Формування позитивного морального досвіду молодших школярів у процесі аналізу літературних творів на уроках позакласного читання.....	211
Катерина Ласкіна. Формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку: аспект використання сучасних інноваційних технологій.....	214
Марія Лебідь. Шляхи сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку.....	217
Наталія Лучко. Способи взаємодії вчителя з батьками молодших школярів для досягнення моральної вихованості учнів.....	220
Яна Максименко. Завдання, зміст і форми позакласної роботи з формування мовленнєвого етикету молодших школярів.....	225
Людмила Маринич. Проблеми соціалізації дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку.....	229
Світлана Матвієнко. Сучасні підходи до запровадження дошкільної дизайн-освіти.....	233
Марія Мацібора. Особливості формування мотивації в учнів до фізичної культури та спорту.....	235
Світлана Маїталер. Значення ситуації успіху в особистісному зростанні дитини.....	238
Оксана Мацькова. Реалізація формуального оцінювання в межах технології «перевернутого» класу у початковій школі.....	239
Олена Мельник. Роль ейдетики в розвитку монологічного мовлення молодших школярів.....	242
Марина Мельникова. Развитие творчества детей дошкольного возраста в двигательной деятельности.....	245
Наталія Михальченко. Місце ігрових ситуацій в роботі з розвитку мовлення дітей дошкільного віку.....	248

Катерина Міщенко. Моральне виховання молодших школярів засобами художнього слова.....	250
Богдана Нараган. Родина та її роль для розвитку, навчання і соціалізації молодшого школяра..	253
Юлія Наркізова. Сутність дослідницької поведінки старших дошкільників.....	257
Олена Наумова. Екологічне виховання молодших школярів як сучасний напрям досліджень у зарубіжній і вітчизняній педагогіці.....	260
Світлана Нечипорук. Проблема формування позитивного ставлення до праці в дітей дошкільного віку.....	264
Дарина Низькошанка. Особливості підготовки і проведення трудових колективних творчих справ у контексті роботи групи продовженого дня.....	267
Альона Нідзельська. Інноваційний підхід до здійснення морального виховання молодших школярів.....	270
Оксана Ноговська. Проблема виховання у молодших школярів любові до природи.....	275
Аліна Оніщук. Психолого-педагогічні основи формування стійкості інтересу учнів першого класу на уроках української мови та літературного читання.....	277
Тамара Паламарчук. Розвиток мислення молодших школярів засобами словниково-лексичних вправ.....	279
Вікторія Панасюк. Проблемний підхід у навчанні дітей 6-річного віку в контексті їх підготовки до Нової української школи.....	283
Марина Панасюк. Використання розвивального навчання на уроках української мови для розвитку творчих здібностей молодших школярів.....	289
Наталія Пахальчук, Ольга Бондарчук, Анна Гайдукевич. Взаємодія фізичного та естетичного виховання особистості.....	292
Марія Педченко. Використання методик розвитку творчого мислення учнів у навчальному процесі школи і ступеня.....	297
Світлана Печуляк. Особливості проведення уроку в початковій школі з використанням технології розвитку критичного мислення учнів.....	
Галина Підлужна. Розвиток емоційної сфери молодших школярів на засадах педагогіки творчості у форматі уроків літературного читання.....	
Анна Подолян. Впровадження валеологічного підходу до формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів на уроках основ здоров'я.....	
Тетяна Поповська. Нестандартні уроки української мови в початковій школі.....	
Ірина Применко. Аналіз методів формування звички до розумової праці у дітей дошкільного віку.....	
Оксана Ротай. Деякі аспекти формування пізнавальної самостійності молодших школярів на уроках математики.....	
Валентина Рудь. Особливості формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про форму предметів.....	
Юлія Рудюк. Умови та порядок застосування дидактичної гри на уроках української мови.....	
Анастасія Семенова. Психолого-педагогічні передумови формування творчих здібностей особистості.....	
Юлія Слюсар. Педагогічні умови створення естетико-виховного середовища початкової школи.	
Вячеслав Смаль. Формирование творческой активности учащихся начальных классов на уроках литературного чтения.....	
Наталія Сорока. Метод творчих робіт літературного характеру в розвитку креативних здібностей молодших школярів.....	
Катерина Стельмах. Розвиток пізнавального інтересу молодших школярів на уроках української мови.....	
Олена Сторчак. Особливості виховання патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку.....	
Діана Стріченко. Розвиток зв'язного мовлення дітей старшого дошкільного віку засобами розповіді за ілюстраціями.....	
Катерина Суржук. Педагогічна інноватика у світлі парадигмального розвитку сучасної освіти	
Тетяна Тиндик. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках літературного читання засобами народних казок.....	
Ліна Ткачук. Методичний аналіз мультиплікаційного фільму «Івасик Телесик» на відповідність критеріям відбору для перегляду дітьми дошкільного віку.....	
Альона Ткачук, Євгенія Шляхтун. Педагогічні умови формування соціальної компетентності	

дітей старшого дошкільного віку в закладах дошкільної освіти.....	
Татьяна Угляница. Ідентифікація талантів в жіночому футболі.....	
Галина Харченко. Українська мова в системі естетичного виховання дітей молодшого шкільного віку.....	
Ірина Шарапанівська Освітні ситуації як засіб реалізації альтернативної програми «STREAM - освіта дошкільників, або Стежинки у Всесвіті».....	
Олеся Швець. Проблемна технологія у формуванні основ світорозуміння дітей молодшого шкільного віку.....	
Людмила Шлопак. Особливості проведення ігор з конструктором Lego у процесі формування елементарних математичних уявлень.....	
Ольга Шрамко. Сутність гендерних стереотипів у вихованні дітей дошкільного віку.....	
Аліна Шрейтер. Дидактична гра як засіб формування обчислювальних умінь і навичок молодших школярів.....	
Вікторія Шуляк. Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів до формування основ фінансової грамотності молодших школярів.....	

Секція 7. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ

Горковенко Тетяна. Професійний розвиток творчого педагога Нової української школи в умовах неформальної освіти.....	300
Марина Нетреба. Діяльність керівника закладу освіти щодо формування бренду галузі освіти..	303
Наталія Семененко. Сучасні аспекти підготовки майбутніх вчителів початкової школи до розвитку творчих здібностей школярів.....	305
Ірина Тимофєєва. Підготовка майбутніх учителів як творчого педагога Нової української школи.....	309

Секція 8. ІННОВАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ РЕФОРМУВАННЯ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ШКОЛИ

Анна Залєвська. Інноваційні процеси реформування вищої педагогічної освіти України.....	315

Секція 1. ПЕДАГОГІКА ТВОРЧОСТІ: ФІЛОСОФСЬКИЙ, ПСИХОЛОГІЧНИЙ КОНТЕКСТ

ПІЗНАВАЛЬНИЙ ІНТЕРЕС МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Катерина Коломієць, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: А.М. Сільвейстр, доктор педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

COGNITIVE INTEREST OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AS A PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEM

Kateryna Kolomiiets, master's student

Vinnitsa Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються питання пов'язанні з проблемою розвитку пізнавального інтересу як чинника підвищення ефективності освітнього процесу у початковій школі. З'ясовано, що пізнавальний інтерес впливає як на вирішення освітніх так і виховних завдань навчального процесу. Виокремлено чинники, які сприяють формуванню пізнавального інтересу у молодших школярів під час проведення навчальних занять.

Ключові слова: інтерес, пізнавальний інтерес, освітній процес, чинники, молодші школярі, навчання, формування, розвиток, урок.

Abstract. The article deals with issues related to the development of cognitive interest as a factor in improving the efficiency of educational process in elementary school. It was found out that cognitive interest affects both the decision of educational and upbringing tasks of the educational process. The factors contributing to the formation of cognitive interest among junior pupils during the training sessions are singled out.

Key words: interest, cognitive interest, educational process, factors, junior pupils, education, formation, development, lesson.

Пізнавальний інтерес як важливий особистісний аспект людини та характеристика навчального процесу завжди у центрі уваги педагогів. Сьогодні він розглядається як рушійна сила активізації навчання, розвитку пізнавальної самостійності учнів, важливий напрям підвищення ефективності навчальної діяльності. Разом з тим вивчення масової практики навчання свідчить, що останніми роками за умов перехідного суспільства та реформування системи шкільної освіти, поширення масової культури, посилення впливу засобів масової інформації в сучасній практиці інтерес учнів до процесу навчання поступово знижується. Ці явища зумовлені як загальними соціальними чинниками, так і особливостями сучасного стану системи освіти, педагогічної науки в Україні. За таких обставин підвищується актуальність дослідження теоретичних аспектів розвитку пізнавального інтересу з урахуванням потреб сьогодення.

У словниках, зокрема в Українському педагогічному [5, с. 147], «інтерес» визначають:

1) у соціології – об'єктивна причина діяльності суб'єкта (окремої людини, класу, суспільства), спрямованої на задоволення певних потреб. Розрізняють інтереси економічні (матеріальні) і духовні;

2) у психології і педагогіці – форма прояву пізнавальної потреби, яка забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення мети діяльності, тим самим сприяє орієнтації, ознайомленню з новими фактами, більш повному і глибокому відображенню дійсності.

У повсякденному вжитку слово «інтерес» розуміється ширше – як будь-яка спрямованість на значущий для людини предмет чи діяльність. Інтерес має вибіркового характеру і виявляється у стійкому зосередженні уваги на певних об'єктах. Інтереси людей

мають різний зміст, обсяг, глибину, стійкість [5, с. 147].

У розумінні автора [8, с. 208], під інтересом розглядає як одну із форм спрямованості особистості, яка полягає в зосередженості уваги, думок, помислів, на певному предметі. Інтерес – це прояв не тільки пізнавальної, але й інших потреб. Інакше кажучи, інтерес – це активна пізнавальна спрямованість людини на той або інший предмет або явище дійсності, пов'язана за звичай з позитивно емоційно забарвленим ставленням до пізнання об'єкта або до оволодіння тією або іншою діяльністю.

Натомість інтерес у навчанні – активне пізнавальне ставлення учнів до навчання і праці, його виховання й методичне використання. На думку С. Гончаренка [5, с. 148], інтерес є одним з найістотніших стимулів набуття знань, розширення кругозору. При наявності інтересу знання застосовуються ґрунтовно, міцно; при відсутності інтересу навчальний матеріал засвоюється важко, часто формально, не знаходить застосування в житті, легко й швидко забувається. Завдання навчання полягає у формуванні в дитини в міру її розвитку все ширшого кола стійких позитивних інтересів. Одним із шляхів виховання позитивних, стійких і дійових пізнавальних інтересів – розуміння учнями значення матеріалу, який вивчається. Інший шлях – включення учнів в активну творчу діяльність шляхом підбору посильних, цікавих, досить різноманітних, нових за змістом чи формою завдань, які спонукають до самостійних, активних роздумів.

Згідно із поглядами [8, с. 209], інтерес має важливе значення у здійсненні будь-якої діяльності людини: є одним із найбільш істотних стимулів набуття знань, розширення кругозору, підвищення пізнавальної активності людини, викликає прагнення працювати в певній галузі, слугує одним із важливих умов творчого ставлення до праці.

У сучасних доробках педагогів звертається увага на роль інтересу у навчанні [9, с. 46]:

- є рушійним мотивом пізнання;
- мобілізує увагу учня;
- дає радість, задоволення учневі;
- підвищує інтенсивність сприйняття знань;
- сприяє активізації мислення;
- активізує сприймання;
- сприяє розвитку здібностей і обдаровань;
- сприяє розвитку волі й емоцій особистості.

Суттєвих змін зазнають і мотиви, безпосередньо пов'язані з самою навчальною діяльністю. Їх розвиток йде в декількох напрямках. По-перше, інтерес до конкретних фактів, які розширюють кругозір учнів, починає відступати на другий план, поступаючись місцем інтересу до закономірностей, які керують явищами природи. По-друге, інтереси учнів цього віку стають більш стійкими, диференціюються за галузями знань і набувають особистісний характер. Цей особистісний характер виражається в тому, що інтерес перестає бути епізодичним, а стає властивим самій дитині, незалежно від ситуації починає спонукати її до активного пошуку шляхів і засобів свого задоволення. Важливо відзначити ще одну рису такого пізнавального інтересу – його зростання в зв'язку з задоволенням. Справді, отримання відповіді на те чи інше питання розширює уявлення школяра про предмет його цікавості; а це з ще більшою виразністю виявляє для нього обмеженість власних знань. Останнє викликає у дитини ще більшу потребу в подальшому збагаченні знань. Таким чином, особистісний пізнавальний інтерес набуває, образно кажучи, ненасичений характер [3, с. 27].

Так, на думку А. Маркової [7], інтереси молодших школярів:

- недостатньо дієві, так як самі по собі довго не підтримують навчальну діяльність;
- нестійкі, тобто ситуативні, швидко задовольняються і без підтримки вчителя можуть згасати і не відновлюватися;
- мало усвідомлені, що проявляється у невмінні школяра називати, що і чому йому подобається з даного предмету;
- слабо узагальнені, тобто охоплюють один або декілька навчальних предметів, але об'єднаних за їх зовнішньою ознакою;

- утримують у собі орієнтування школяра частіше на результат навчання, а не на способи навчальної діяльності; до закінчення початкової школи іноді не складається інтерес до подолання труднощів у навчальній роботі.

Вартим уваги, на наш погляд є думка науковців [2; 6], що особливою і важливою областю загального феномена «інтересу» є пізнавальний інтерес, який належить до різних сторін пізнавальної діяльності. Пізнавальний інтерес – це емоційно усвідомлена, вибіркова спрямованість особистості, яка звернена до предмета діяльності, пов'язаної з ним, що супроводжується внутрішнім задоволенням від результатів цієї діяльності. Пізнавальний інтерес являє собою сплав важливих для розвитку особистості психічних процесів, основним елементом яких є вольове зусилля. Інтелектуальна, вольова і емоційна сторони пізнавального інтересу являють не його частини, а становлять єдине взаємопов'язане ціле.

Існує широкий спектр наукових досліджень проблеми пізнавального інтересу, по-різному дається визначення поняття «пізнавальний інтерес», розкривається механізм виникнення та психолого-педагогічна класифікація рівнів його розвитку, по-різному задаються дидактичні засади, що сприяють формуванню пізнавального інтересу, існують різні зв'язки між пізнавальним інтересом і шляхами підвищення ефективності процесу навчання.

Г. Щукіна [10] визначає рівні пізнавального інтересу:

1. Високий (висока мимовільна пізнавальна активність; інтерес до сутності явищ і процесів, до їх взаємозв'язків і закономірностей. Прагнення розібратись у важких питаннях; інтенсивно, із захопленням протікає процес самостійної діяльності; прагнення до подолання труднощів («Не кажіть, не підказуйте, сам знайду»); кореляція інтересу і нахили (вільний час присвячується предмету інтересу).

2. Середній (пізнавальна активність, яка потребує систематичних спонукань учителя; інтерес до накопичення інформації, в основі якої лежать факти, описи. Осягнення суті пізнання тільки з допомогою; залежність пізнавальної діяльності від ситуації, наявності спонукань; подолання труднощів за допомогою інших, очікування допомоги; епізодичне заняття предметом інтересу).

3. Низький (пізнавальна інертність; епізодичний інтерес до ефективних і захоплюючих сторін явищ при відсутності інтересу до їх суті; уявна самостійність дій (списування з дошки, у сусіда за партою). Часті відволікання; повна бездіяльність під час відволікання; відсутність схильності до якого-небудь виду діяльності.

Згідно із сучасними поглядами науковців [1, с. 45], що ефект навчання не досягається лише єдиними підходами до навчання. Тому варіювання різними методами навчання, застосування різноманітних підходів до організації навчальної діяльності учнів у більшій мірі активізують зовнішню дію і внутрішні процеси школярів, спонукають їх до самостійності у навчанні і позитивно впливають на пізнавальний інтерес.

У навчальному процесі пізнавальний інтерес проникає у всі його функції. Він сприяє готовності учня до пізнання, виховання і розвитку. Спираючись на пізнавальний інтерес, можна у комплексі здійснювати формування особистості школяра науковців [1, с. 45].

Варто звернути увагу на класифікацію пізнавальних інтересів, зроблену Т. Головань у роботі [4]. Спираючись на праці дослідників О. Ковальова, Н. Морозової, Г. Щукіної та ін., які класифікують інтереси за різними критеріями, Т. Головань виділила такі напрями:

1. За стійкістю пізнавального інтересу.

Ситуативний інтерес – епізодичне переживання, коли в дитини ще немає стійкого інтересу до предмета, він виникає як реакція на щось нове, емоційно привабливе у змісті. Прояви інтересу мають тимчасовий характер.

Стійкий інтерес – перетворення епізодичного переживання у емоційно-пізнавальне ставлення до предмета, яке спонукає учнів прагнути до пізнання нового, вирішувати пізнавальні завдання не тільки на уроці, але й у вільний час.

Інтерес-ставлення – емоційно-пізнавальна спрямованість особистості, яка під впливом пізнавального інтересу поступово змінює сенс життя дитини. Цей інтерес є достатньо

глибоким. Він закріплюється не тільки відповідною навчальною діяльністю, але спостерігається й у пізнавальній активності поза межами навчального процесу.

2. За спрямованістю пізнавального інтересу.

Безпосередній інтерес – до самого процесу діяльності – процесу пізнання або змісту навчального матеріалу.

Опосередкований інтерес – до результату діяльності (наприклад, до оволодіння якоюсь спеціальністю).

3. За рівнем дієвості інтересів.

Пасивний інтерес – споглядальний, коли дитина лише сприймає цікавий для неї об'єкт.

Активний інтерес – той, який спонукає людину оволодіти об'єктом інтересу, він формує розвиток особистості, характер, здібності.

Індивідуальність інтересу особистості пов'язана із рівнями його формування.

4. За обсягом пізнавального інтересу.

Широкі інтереси (пов'язані з навчанням різних предметів, з процесом навчання в цілому).

Вузькі інтереси (вивченням одного предмета або окремих тем, розділів).

Пізнавальний інтерес впливає і на вирішення виховних завдань навчального процесу. Допитливість, емоційна причетність до подій, що виявляються під час навчання, - все це пов'язано з зацікавленістю дитини, яка сприяє формуванню емоційно-ціннісних орієнтацій та спрямованості особистості на цінності суспільства.

Вартим уваги, на наш погляд, є думка Г. Щукіної про складність та багатозначність пізнавального інтересу. У розумінні дослідниці, пізнавальний інтерес може виступати як [10, с. 44]:

- мета виховання;
- засіб формування особистості;
- умова ефективного навчального та виховного процесів;
- мотивація навчання;
- елемент структури особистості.

Отже, пізнавальний інтерес, зазнаючи індивідуальних змін і розвиваючись, сам впливає на розвиток навчальної діяльності дитини. Таким чином, спостерігається певна залежність рівня сформованості пізнавальних інтересів учнів від усієї системи чинників, від яких залежить ефективність навчання.

Список використаних джерел:

1. Актуальные вопросы формирования интереса в обучении: Учеб. пособие для слушателей ФПК директоров общеобразоват. шк. и в качестве учеб. пособия по спецкурсу для студентов пед. ин-тов / Г.И. Щукина, В.Н. Линник, А.С. Роботова и др.; Под ред. Г.И. Щукиной. – М.: Просвещение, 1984. – 176 с.
2. Боднар А.Я. Шляхи формування пізнавального інтересу особистості в процесі професійного самовизначення / А.Я. Боднар, Н.Г. Макаренко. // Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. – 2014. – Т. 162. – С. 32-37.
3. Божович Л.И. Проблемы развития мотивационной сферы ребенка // Изучение мотивации поведения детей и подростков / Под ред. Л.И. Божович, Л.В. Благоннадежиной.- М., 1972. – 352 с.
4. Головань Т. Пізнавальний інтерес як чинник підвищення ефективності процесу навчання // Рідна шк. – 2004. - №6. – с.15-17.
5. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. –376 с.
6. Карнаухова А.В. Психолого-педагогічні особливості розвитку пізнавальних інтересів учнів у процесі початкової школи / А.В. Карнаухова, І.В. Самченко. // Молодий вчений. – 2018. - №4(56). – С. 279-283.
7. Маркова А.К. Пути исследования мотивации учебной деятельности / А.К. Маркова // Вопросы философии. – 1980. - №5. – С. 47-59.
8. Педагогика : Большая современная энциклопедия / Сост. Е. С. Рапацевич. – Мн. : Современ. слово, 2005. – 720 с.
9. Щербань П.М. Прикладна педагогіка: Навч.-метод. посіб. / П.М. Щербань. – К.: Вища школа, 2002. – 215 с.
10. Щукина Г.И. Проблема познавательного интереса в педагогике / Г.И. Щукина. – М.: Педагогика, 1971. – 350 с.

КУЛЬТУРА ЗДОРОВЬЯ ЛИЧНОСТИ КАК ЦЕНТРАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА ЗДОРОВЬЕСОЗИДАЮЩЕЙ ПЕДАГОГИКИ

*Ольга Латыговская, преподаватель Белорусского государственного педагогического
университета имени Максима Танка, Минск (Беларусь)*

CULTURE OF PERSONAL HEALTH AS A CENTRAL PROBLEM OF HEALTH- RESEARCH PEDAGOGY

*Olga Latygovskaya, Lecturer at the Belarusian State Pedagogical University
named after Maxim Tank, Minsk (Belarus)*

Аннотация. В статье представлены теоретические аспекты проблемы формирования культуры здоровья личности как центральной проблемы здоровьесозидающей педагогики.

Ключевые слова: культура здоровья, валеология, здоровьесозидающая педагогика, интегративное качество личности, здоровьесберегающее поведение

Abstract. The article presents theoretical aspects of the problem of formation of a person's health culture as the central problem of health promoting pedagogy.

Keywords: health culture, valeology, healthy pedagogy, integrative personality quality, health saving behavior.

Феномен «культура здоровья» впервые обосновал и ввел в употребление в 1968 году выдающийся русский мыслитель, доктор медицинских наук, основоположник Учения о «Культуре здоровья» В.А. Скумин. По мнению ученого, культура здоровья – это фундаментальная наука о человеке и его здоровье, интегральная отрасль знания, которая разрабатывает и решает теоретические и практические задачи гармоничного развития духовных, психических и физических сил человека, его оптимальной биосоциальной адаптации к среде обитания [10]. В.А. Скумин отмечает, что воспитать культуру здоровья – значит сформировать личностный и общественный идеал, в соответствии с которым нравственное и психофизическое здоровье станет одной из высших общечеловеческих ценностей, а здоровый образ жизни – эталоном естественного поведения человека. Следует отметить, что педагогические аспекты сохранения и укрепления здоровья ранее были заложены в России в середине XIX – начале XX в. Н.И. Пироговым (1856) и И.И. Мечниковым (1907). Однако вклад этих ученых в создание целостной научной теории до конца 70-х гг. XX в. не был полностью востребован, поскольку здоровье не рассматривалось как ценность культуры.

В начале 80-х гг. XX в. наука о здоровье получила название новой синтетической области научного знания – «валеология» (лат. valeo – «здравствовать», «быть здоровым»; logos – наука), педагогические аспекты которой были обозначены И.И. Брехманом [4]. Подчеркивая интегральную обусловленность валеологии (синтезирует знания психолого-педагогического, философского и медико-биологического направления), И.И. Брехман указывал на необходимость разработки «системы обучения здоровью», выявление различных способов его активного формирования. Данная проблема позволила ученому выдвинуть перспективные задачи по нахождению доступных методов оценки личностью состояния своего здоровья, а также нахождения путей и средств его сохранения и укрепления.

Центральной проблемой педагогической валеологии (здоровьесозидающей педагогики) является *формирование культуры здоровья личности* (Р.И. Айзман [1, с. 19-35], Э.Н. Вайнер [5] и др.). Сравнительный анализ различных представлений о сущности и структуре понятия «культура здоровья» показал, что его определение связано с различными методологическими подходами и предметными областями тех наук, в рамках которых ученый использует предметно-категориальный аппарат. Так, с философских позиций ученые (Б.Г. Акчурина, К.А. Оглоблин) интерпретируют культуру здоровья как взаимосвязь

духовного, душевного и телесного элементов здоровья личности, обуславливающих целостное осмысление природы и сущности человека. Это результат многовекового развития человека в особых природно-климатических и социокультурных условиях, детерминированных духовно-нравственными ценностями, вековым опытом коллективного выживания, образом жизни народов.

С точки зрения *системно-структурного* подхода общенаучного уровня методологического знания культура здоровья рассматривается в виде целостной системы, выраженной согласованностью *системообразующих и системообуславливающих* факторов.

Системообразующие факторы представляют собой интегративную взаимообусловленность трех составляющих: *личность – образование – культура*. Личность – это субъект социокультурной жизни, конкретный человек, взятый в системе его устойчивых социально обусловленных психологических характеристик, которые проявляются в общественных связях и отношениях, определяют его нравственные поступки и имеют существенное значение для него самого и окружающих [3, с. 38-61]. Педагогика выступает одной из узловых наук, позволяющая формировать в личности культуру. Однако образование обладает и самостоятельной способностью к выработке ценностей и тем самым влияет на развитие культуры, выступая динамическим фактором, «транслятором». Следовательно, образование, как структурообразующий компонент культуры здоровья, является средством гармонизации культуры и интеллекта личности.

К *системообуславливающим* факторам системно-структурного подхода к культуре здоровья исследователи [8, с. 60-68; 11, с. 154-203] относят объективные и субъективные. К объективным факторам относятся социальные (уровень социально-экономического развития общества, материальное благополучие граждан и уровень их жизни и др.) и биологические (генетически детерминированные и приобретенные предпосылки физического и психического развития личности, условия существования индивида в конкретной экосистеме и др.). Наиболее значимыми субъективными факторами являются следующие: наличие морально-волевых качеств, необходимых для проявления личностью активности по ведению здорового образа жизни, стремление индивида к самосовершенствованию и самореализации.

Таким образом, культура здоровья является не только системообразующим компонентом общей культуры личности, но и важнейшей качественной характеристикой уровня ее образования.

Обращаясь к конкретно-научному уровню методологического знания педагогики в целом, и к *деятельностному* подходу в частности, отметим, что под культурой здоровья личности исследователи понимают избираемый индивидуумом динамический стереотип поведения, определяющий качество индивидуального и общественного здоровья. Так, И.Ю. Глинянова под культурой здоровья индивида понимает глубокую заинтересованность личности в деятельности, направленной на оздоровление собственного организма, раскрытие своих потенциальных способностей и возможностей, развитие навыков ведения здорового образа жизни [7, с. 28-43]. Ученые-педагоги (А. К. Басте, Е.Г. Диканова и др.) дополняют, что культура здоровья – это область культуры, которая включает в себя не только формы и способы укрепления здоровья, но и взаимодействие людей друг с другом, от которого зависит степень реализации потенциала здоровья индивидуума и здоровье нации в целом. Осознание личностью себя творцом собственного здоровья, готовность самостоятельно конструировать программу здорового образа жизни с учетом своей индивидуальности – ключевые элементы культуры здоровья с точки зрения деятельностного подхода (В.В. Колбанов).

В *медицинской* науке исследователи (Л.Г. Соболева, А.Н. Разумов и др.) представляют культуру здоровья как комплексное понятие, включающее теоретические знания о факторах, благоприятствующих здоровому образу жизни, комплекс мероприятий, направленных на предупреждение заболеваний (например, своевременная диагностика состояния здоровья и т. д.), а также грамотное применение в повседневной жизни принципов активной

стабилизации здоровья, то есть оздоровления. С точки зрения *социологической* науки ученые характеризуют культуру здоровья личности как систему жизненных ценностей, которые формируются и совершенствуются в процессе активного взаимодействия всех субъектов, участвующих в ее становлении (политический и социально-экономический строй государства, средства массовой информации, медицина и т. д.) (Е.Л. Семенова, Л.С. Шилова и др.). В *психологии* культура здоровья личности рассматривается исследователями как психофизическое и духовное состояние личности, которое обеспечивает ей достаточно высокий уровень интеллектуальной и физической работоспособности, адаптированность к постоянно изменяющейся учебной, социальной и природной среде; способность и готовность решать проблемы взаимодействия с социальным окружением и с самим собой так, чтобы не тормозить процесс личностного развития [6].

В *педагогической* науке учеными (Л.Н. Башкова, В.В. Кожанов, И.А. Растворцева и др.) представлена трактовка культуры здоровья личности следующим образом:

- целостное личностное образование, которое включает активность индивида по освоению ценностей здоровья и отражает применение знаний и умений по сохранению и укреплению здоровья в жизнедеятельности;
- сознательно выработанное ценностное отношение человека к здоровью;
- личностное качество, формирующееся в процессе систематического, целенаправленного обучения и воспитания на основе ценностного отношения индивида к здоровью и организации здорового образа жизни;
- целостная система личностных качеств (духовность, мировоззрение, ценности, знания, умения и способности и др.), ориентирующих индивида на здоровый образ жизни.

С точки зрения *культурологии* понятие «культура здоровья личности» понимается исследователями (Ю.В. Бояркина, А.Г. Манхеева, Н.И. Резанова, В.Н. Чебакова и др.) как сложноорганизованный элемент современной социокультурной действительности; один из жизнеобеспечивающих компонентов культурного пространства; ценностно-регулятивная система практик, которая включает:

- культурные традиции, особенности образа жизни, связанные с этнической и возрастной принадлежностью индивида (группы);
- особенности аксиологического пространства, в котором осуществляется жизнедеятельность индивида (группы) и которое формируется и поддерживается посредством идеологических и массово-психологических механизмов воздействия;
- система практик, актуализирующих установки индивида (группы) по отношению к здоровью на основе полученной извне информации.

Анализ перечисленных выше подходов позволяет констатировать, что культура здоровья представляет собой многоуровневое образование, входящее в состав общей культуры, которое «содержит в себе бесконечное множество смыслов и значений, в диалоге с которыми человек самоорганизует собственную деятельность, поведение и общение в русле сохранения и укрепления здоровья» [2, с. 221]. Культура здоровья детерминирует степень зависимости здоровья личности от стратегии выстраивания отношений с окружающим миром и самой собой.

Являясь одним из видов общечеловеческой культуры, культура здоровья личности обладает теми существенными чертами, которые присущи культуре в целом, а именно: реализация программы самосохранения, самореализации, саморазвития, ведущей к целостному гармоничному развитию личности; осмысленное отношение человека к природной и социальной среде. В то же время культура здоровья личности имеет и свои специфические отличительные черты. Среди них исследователи (З.Н. Литвинова, А.Г. Маджуга, А.М. Митяева и др.) выделяют следующие:

- глубокая *заинтересованность*, *потребность* и *активность* личности в деятельности, направленной на сохранение и укрепление здоровья;
- владение *представлениями и знаниями о здоровье*, о способах его сохранения и укрепления;

– *ценностное отношение к здоровью*, предполагающее наличие у индивида активной жизненной позиции: осознание здоровья высшей категорией в иерархии общечеловеческих ценностей;

– осуществление индивидом *здоровьесберегающей деятельности* – собственной активности личности, направленной на сохранение и укрепление здоровья;

– субъективное *переживание и убеждение* в значимости своих здоровьесберегающих действий для себя и окружающих;

– установление индивидом *межличностных отношений*, которые находят свое проявление в умении противостоять стрессовой ситуации и помочь справиться с ней другому; в положительном влиянии на людей, имеющих вредные привычки; в пропаганде здорового образа жизни среди окружающих своим личным примером и разъяснительными действиями.

Научно доказано, что представления, знания, умения, навыки, активность, потребность и убеждения представляют собой *качества личности* (В.Ф. Бехтерев, В.М. Коротов, И.С. Марьенко, А.В. Петровский, И.Ф. Харламов, М.Г. Ярошевский и др.) как индивидуальные особенности человека, которые проявляются в деятельностном отношении индивида к окружающему миру, обществу и к самому себе. Интеграция данных качеств раскрывает индивидуальный путь формирования личности. Отсюда следует, что культура здоровья личности представляет собой *интегративное личностное качество*, которое формирует *устойчивое здоровьесберегающее поведение* (устоявшийся здоровый образ жизни) человека в обществе.

Таким образом, промежуточные результаты научной рефлексии позволяют уточнить сущность понятия «культура здоровья личности». На наш взгляд, культура здоровья личности – *это социально значимая составляющая общей культуры, интегративное качество личности, которое обуславливает ценностное отношение индивида к своему здоровью и формирует его устойчивое здоровьесберегающее поведение в обществе.*

Список использованных источников:

1. Айзман Р.И. Медико-биологические и социальные аспекты здоровья. / Р.И. Айзман, А.Я. Тернер // Физиологические основы здоровья. – Новосибирск : Лада, 2001. – С. 19–35.
2. Березовская Р. А. Исследования отношения к здоровью: современное состояние проблемы в отечественной психологии / Р. А. Березовская // Вестн. СПбГУ. – 2011. – Вып. 1 (12). – С. 221.
3. Бодалев А.А. Психология о личности / А.А. Бодалев – М. : МГУ, 1988. – С. 38-61.
4. Брехман И.И. Валеология – наука о здоровье / И.И. Брехман. – 2-е изд., доп., перераб. – М. : Физкультура и спорт, 1990. – 208 с.
5. Вайнер Э.Н. Валеология : учеб.для вузов / Э.Н. Вайнер. – 9-е изд. – М. : Флинта ; Наука, 2011. – 448 с.
6. Васильева О.С. Психология здоровья человека: эталоны, представления, установки : учеб.пособие / О.С. Васильева. – М. : Академия, 2001. – 352 с.
7. Глинянова И.Ю. Формирование у студентов педагогического ВУЗа основ к готовности к валеологической работе со школьниками : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / И.Ю. Глинянова. – Волгоград, 1995. – С. 28–43.
8. Кабаян О.С. Системный подход к развитию культуры здоровья школьников в биологическом образовании / О.С. Кабаян // Вест. Адыг. гос. ун-та. Сер. «Педагогика и психология». – 2010. – Вып.1. – С. 60–68.
9. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики / Н. Пахальчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 90-93.
10. Скумин В.А. Культура Здоровья : Избранные лекции / В.А. Скумин. – Чебоксары : К Здоровью через Культуру, 2002. – 264 с.
11. Трещева О.Л. Характеристика культуры здоровья личности с позиций системного подхода / О.Л. Трещева, А.Г. Карпеев, О.В. Крижевецкая, А.А. Трещенко // Омск. науч. вестн. «Физическая культура и спорт». – № 1 (125). – 2014. – С. 154–203.

РОЗВИТОК ЛІДЕРСЬКИХ ЯКОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА РІЗНИХ ЕТАПАХ ОРГАНІЗАЦІЇ КОЛЕКТИВНИХ ТВОРЧИХ СПРАВ

Жанна Лещенко, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

DEVELOPMENT OF LEADERSHIP QUALITIES OF JUNIOR PUPILS AT DIFFERENT STAGES OF ORGANIZATION OF COLLECTIVE CREATIVE AFFAIRS

Zhanna Leshchenko, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Досліджено проблему лідерства та лідерських якостей у сучасному психолого-педагогічному дискурсі. Доведено важливість розвитку лідерських здібностей у молодшому шкільному віці. Обґрунтовано значення колективної творчої діяльності в процесі виявлення лідера дитячого колективу та формування його домінантних якостей.

Ключові слова: лідер, лідерство, лідерські якості, лідерські здібності, колективна творча діяльність.

Abstract. The problem of leadership and leadership qualities in modern psychological and pedagogical discourse is explored. The importance of developing leadership skills at junior school age has been proved. The importance of collective creative activity in the process of identifying the leader of the children's team and forming its dominant qualities is substantiated.

Key words: leader, leadership, leadership qualities, leadership abilities, collective creative activity.

На сучасному етапі реформування нової української школи відбувається переосмислення мети і завдань виховання, на перший план виходить необхідність формування соціально значимих якостей, серед яких важливими є лідерські, організаторські, які забезпечують особистості можливість досягнення життєвого успіху. Проте до кінця не вирішеним ще залишається питання виявлення лідерів у молодшому шкільному віці та пошук шляхів і засобів розвитку лідерських якостей у дітей в різних видах діяльності. З огляду на це актуальності набуває колективна творча діяльність учнів, у процесі якої створюються умови для розвитку активності, ініціативності, наполегливості, відповідальності, які в сукупності утворюють лідерський потенціал особистості.

Лідерство як соціально-психологічне явище, лідер як сильна й харизматична особистість, стосунки між лідером і колективом були предметом дискусійного обговорення в філософських студіях, починаючи з античності й до наших часів. З утвердженням психології як науки започатковані дослідження лідерства як наукового феномену, до природи і пояснення якого існує декілька підходів. Прояви лідерства в дитячих групах на кожному віковому етапі, їх специфіку й організаторські та координаційні функції розглянуто в роботах Г.Драгунової, О.Залужного, І.Кона, А.Краковського, Д.Фельдштейна та ін. У сучасному психолого-педагогічному дискурсі продовжуються теоретичні й емпіричні дослідження, спрямовані на вивчення різних напрямів такого наукового феномену: педагогічного супроводу дитячого лідерства (О.Уманський); особливостей виховання лідерських якостей особистості в сучасній загальноосвітній школі (Д. Алфімов); педагогічних умов розвитку лідерських якостей учнів молодшого шкільного віку (Т.Вежевич); організаційно-педагогічних умов формування позитивних лідерських якостей у молодших школярів (І. Пескова) тощо.

Так, у працях Д. Алфімова використовуються сполучення «ефективний лідер» як особистість, яка має значний вплив на думку й поведінку членів групи та яка планує, організовує, контролює діяльність підлеглих задля розв'язання завдань, поставлених перед

групою, передаючи їм своє бачення майбутнього й допомагаючи їм адаптуватися до нового [1, с. 50]; «лідерські якості» як «узагальнені властивості особистості, які дозволяють їй створювати нове бачення рішення проблеми, успішно впливати на послідовників у напрямі досягнення групою або організацією цілей» [1, с.11].

Важливими для нас є вивчення прояву значних лідерських здібностей і якостей як ознаки спеціальної обдарованості. Людина з потужним лідерським потенціалом може стати успішною в соціономічних видах діяльності та вважається, за останніми дослідженнями, обдарованою. В науковому дискурсі досліджується кілька близьких видів обдарованості: соціальна, організаторська, атрактивна, комунікативна, лідерська. Поки що немає єдиної позиції вчених щодо їх співвідношення, також недостатньо розкрито специфіку кожної з них. Одні дослідники (О.Антонова, М.Богоявленська, Д.Сиск, Х.Россел, В.Юркевич и др.) ототожнюють такі види; інші (Н.Лейтес, О.Демченко, Т.Кісельова, Л.Попова, Д.Ушаков, Т.Хрусталева та ін.) вважають, що комунікативна, лідерська, організаторська, менеджерська, педагогічна, психологічна обдарованість є різновидами більш широко феномена, соціальна обдарованість. Зокрема, О.Демченко [3] стверджує, що соціальна обдарованість є складним психологічним явищем і науковим конструктом, до структури якої серед інших компонентів (соціальна мотивація, соціальний, емоційний інтелект, організаторські здібності тощо) входять і лідерські якості.

Зауважимо, що проблема лідерства особливо гостро постає в шкільні роки, коли відбувається активне формування особистості, створюються передумови для розвитку лідерських якостей. Формування позитивних лідерів в учнівському колективі не може бути стихійним процесом. Погоджуємося з дослідниками, які вважають, що потрібно організовувати спеціальну роботу, спрямовану на діагностику лідерських якостей у дітей та створення умов для реалізації лідерського потенціалу найбільш активних учнів. Для цього дітей потрібно ставити в позицію активного учасника різних видів діяльності. Розробляючи систему роботи з розвитку лідерських якостей, апелюємо до ціннісної теорії лідерства С.Кучмарські та Т.Кучмарські [9], згідно якої лідерству можна навчатися в різних видах діяльності. Д.Алфімов [1] експериментально довів, що ефективність виховання лідерських якостей школярів залежить від того наскільки неперервно (від класу до класу) воно здійснюється. Під неперервністю виховання лідерських якостей школярів автор розуміє поступовість виховних дій протягом усього перебування учня в школі та за її межами з урахуванням центральних психологічних новоутворень, що притаманні віковому періоду школярів й зумовлюють диференціацію змісту, форм і методів з ускладненням відповідно до їх можливостей щодо взаємодії із членами команди. Починаючи з першого класу необхідно проводити роз'яснення значення виховання в собі людини-лідера; розігрування рольових ситуацій, організовувати групові та індивідуальні вправи, які будуть допомагати зрозуміти та усвідомити особливості внутрішнього стану, власні переживання; створювати виховні ситуації та шукати способи їх вирішення; ознайомлювати дітей з біографіями видатних лідерів світу; проводити ігрові тренінги-вправи.

Можливості для виховання ефективного лідера закладені в організації освітнього процесу в контексті впровадження Концепції «Нова українська школа», в якій дитина ставиться в позицію активним учасником, суб'єктом власного особистісного становлення. Проте, з другого боку, необхідно створювати в закладі освіти специфічні педагогічні умови, реалізація яких сприятиме розвитку лідерських якостей учнів. Зокрема, Т.Вежевич [2] вважає, що для формування ефективного лідера необхідним є: виховання згуртованого колективу, в якому може самоактуалізуватися лідер; організація різнобічної творчої діяльності, в якій можуть виділитися лідери різного типу, відбувається відбір і збагачення соціального досвіду дітей; використання ефективних педагогічних технологій управління процесом розвитку особистості, які базуються на педагогіці співробітництва, сприяють створенню ділової активності, шанобливого ставлення до кожної особистості, естетичної насиченості повсякденного життя, спільного переживання успіхів і невдач тощо.

З метою розвитку лідерських якостей необхідно використовувати сучасні педагогічні

технології. Так, учені [1; 4; 6] переконані, що технологічними процесами, найбільш адекватними меті виховання лідерських якостей особистості школяра, є проектна діяльність, інтерактивна взаємодія, методика колективних творчих справ, учнівське самоврядування, школа лідерів тощо. З усієї різноманітності особистісно орієнтованих форм саме ці є найбільш органічними щодо реалізації виховних цілей, оскільки, будучи гуманістичними, забезпечують інтелектуальний, духовний і моральний розвиток дітей, їх самостійність, комунікабельність, бажання допомогти іншим.

Відповідно до цього, з метою розвитку лідерських якостей молодших школярів необхідно включати в колективну творчу діяльність, організовувати позакласну виховну роботу, кожен форму виховання на засадах колективного творчого підходу. На сучасному етапі колективне творче виховання трактується як педагогічна технологія, правильне використання якої в роботі з дітьми різних вікових груп дає високі результати у виховній роботі в цілому, а також має великий потенціал для виявлення творчого потенціалу особистості. Лідер може проявитися лише в колективі, там реалізувати свій потенціал, проявити найкращі здібності. У зв'язку з цим важливим є те, що важливою є **колективна організація діяльності**, тобто такий спосіб, за якого всі члени колективу залучаються до процесу планування, підготовки, виконання та аналізу спільних справ. Така методика роботи формує в учнів навички побудови ефективних міжособистісних відносин у колективі, вміння вирішувати завдання, враховуючи інтереси і кожного члена колективу, і справи в цілому.

Аналіз теоретичного фонду показує, що можливості для виховання лідера як соціально активної особистості закладені в *сутності* технології колективного творчого виховання, оскільки вона передбачає «формування особистості в процесі роботи на користь інших людей; організацію певного способу життя колективу, де все ґрунтується на засадах моральності та соціальної творчості»; її *меті* («забезпечення соціального замовлення на людину нового, демократичного суспільства, якій притаманна активна, життєва позиція»), сприятиме формуванню такої людини; передбачуваному *результаті* (формуванні громадянської самосвідомості та здібностей до соціальної творчості) [7, с.182-184].

Для розвитку лідерського потенціалу дітей важливо враховувати й те, що технологія КТС передбачає реалізацію низки завдань:

- *виховних*, які ставлять вихователі в процесі організації колективної творчої діяльності, вирішуються непомітно для вихованців і які вони «відкривають» при обговоренні результатів колективної творчої справи, і вони стають їхніми вимогами до себе;
- *різних частин виховання*: громадянського, морального, трудового, розумового, фізичного, естетичного;
- *трьох сторін особистості*: пізнавально-світоглядної (знання, погляди, переконання, ідеали), емоційно-вольової (почуття, прагнення, інтереси, потреби), діяльнісної (вміння, навички, звички, здібності, риси характеру) [8, с.171].

Реалізація названих завдань більшою чи меншою мірою сприятиме створенню умов для виявлення лідера та для розвитку відповідних якостей: самостійності, активності, схильності до новизни, відповідальності. Цьому сприятиме закладена у технології обов'язкова співтворчість вихователя й вихованців, неперервний спільний пошук найкращих життєво важливих завдань на всіх етапах її проведення: цілепокладання, планування, підготовки, реалізації, підбиття підсумків й аналізу, (рефлексії), стадії найближчого застосування. Тільки в спільній, дружній і незалежній ситуації може проявитися позиція лідера в кожній схильній до цього дитини.

Важливо відзначити й те, що колективний творчий підхід до процесу виховання, забезпечується як групою засобів дружньої турботи (збудження, переконання, привчання, дружньої поваги, «довіра відповідальним дорученням», схвалення, захоплення «дружнім сюрпризом», «секретним договором»), співдружності старших та молодших колективів, роботи з рідними вихованців, співдружності педагогів, так і основними виховними засобами (колективна організаторська діяльність, колективні творчі справи, творчі ігри, творчі свята).

Як бачимо, названі характеристики КТС забезпечують той тон і стиль в колективі, в якому буде комфортно як і кожній дитині, так і лідерові [5].

Вихованню лідера як незалежної та впевненої особистості сприятиме й те, що ця технологія – *особистісно орієнтована*, бо кожній дитині знайдеться справу для душі, яку вона може організувати, зробити краще, ніж інші. Особливість технології полягає в тому, що між вихователями та вихованцями складаються в процесі діяльності *суб'єкт-суб'єктні взаємини*, в силу яких і вчитель, і учень рівною мірою почуваються відповідальними за якісне виконання поставлених завдань [5]. Саме така особистісно зорієнтована атмосфера, запропонована авторами технології, може сприяти розвитку ініціативності, впевненості, відповідальності, рішучості дитини і формування в неї лідерської позиції.

Виховання лідерських якостей і розвиток лідерського потенціалу забезпечується наступними особливостями технології колективного творчого виховання, які визначив у своїх працях І.Іванов [5]:

- створення колективу на основі прагнення до високих ідеалів, привабливих для дітей, які формуються життєвою позицією педагога та справами, скерованими на громадську турботу про поліпшення навколишнього життя;

- побудова колективу на принципах змінності всього активу, колективного планування, організації та аналізу спільних справ, взаємин, вчинків;

- організація діяльності, суспільно значимої (для людей), особистісно значимої («творчо – інакше навіщо»), художньо-інструментованої (ритуалами, законами, традиціями), одухотвореної щирістю, гумором і розумінням дорослими потреб дитинства;

- особливу позицію педагога, як старшого товариша, здатного до співпраці з вихованцями, позицію, що забезпечує повне взаєморозуміння, взаємодію колективів педагогічного (старших друзів) та дитячого (друзів молодших) [5].

Отже, з'ясування сучасного стану виховання лідерів у початковій школі дало підстави для констатації недостатнього використання можливостей різних видів творчої діяльності з метою виховання лідерських якостей молодших школярів. Причиною цього є часткова теоретична розробленість різних аспектів такої проблеми в контексті виховання молодших школярів, а також невідповідність педагогів до вирішення названої проблеми. Це зумовлює необхідність дослідження процесу виховання лідерських якостей у молодших школярів як невід'ємного чинника їхнього гармонійного особистісного розвитку та самореалізації. На кожному етапі організації КТС є можливості для того, щоб лідер проявив себе, взяв на себе відповідальність.

Список використаних джерел:

1. Алфімов Д. В. Виховання лідерських якостей учнів у сучасній загальноосвітній школі : монографія / Д. В. Алфімов. - Донецьк: Каштан, 2011. - 352 с.
2. Вежевич Т.Е. Формирование позитивных лидеров в среде учащейся молодежи как один из путей сохранения стабильности в обществе / Т.Е. Вежевич // Научно-методическая работа. – 20019. -№1. – С.41-44.
3. Демченко О. П. Експлікація феномену соціальної обдарованості в контексті психолого-педагогічних досліджень / О. П. Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць ДДПУ : Серія «Педагогіка». – Дрогобич : Видавничий відділ ДДПУ ім. І. Франка, 2015. – С. 134 –145.
4. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами/ О. П. Демченко // збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С.61-70.
5. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел / И.П.Иванов. – М., 1989. – 208с.
6. Колеснік К.А. Організація колективної творчої діяльності у процесі мовленнєвої роботи на уроках рідної мови / К.А. Колеснік //Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім.. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2015. – С. 190-194.
7. Освітні технології : навчально-методичний посібник / за ред О.М. Пехоти. – К.: АСК, 2002. – 255 с.
8. Химинець В.В. Інновації в початковій школі / В.В.Химинець, М.Ю. Кірик – Тернопіль: Мандрівець, 2009. – 312 с.

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА ЯК НАУКОВА ПРОБЛЕМА

Наталія Лозова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Демченко О.П. - кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

CREATIVE SELF-REALIZATION OF JUNIOR PUPIL AS THE SCIENTIFIC PROBLEM

N. Lozova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Розкрито сутність самореалізації як психологічного феномену та представлено різні підходи до його тлумачення. Показано значення творчої діяльності в процесі самореалізації дітей. Проаналізовано особливості творчої самореалізації молодшого школяра в новій соціальній ситуації. Виділено умови та способи, які забезпечать умови для розкриття творчого потенціалу особистості.

Ключові слова: креативність, творчий розвиток, творча самореалізація, творчі здібності.

Abstract. The essence of self-realization as a psychological phenomenon is revealed and various approaches to its interpretation are presented. The significance of creative activity in the process of self-realization of children is shown. The peculiarities of creative self-realization of a junior pupil in a new social situation are analyzed. Conditions and methods that will provide conditions for disclosure of creative potential of the person are distinguished.

Key words: creativity, creative development, creative self-realization, creative abilities.

У сучасних умовах розвитку українського суспільства, на етапі суттєвих соціально-економічних трансформацій здатність людини до творчості набуває особливого значення. Проблема розвитку й використання потенціалу людини розглядається в контексті гуманізації та гуманітаризації суспільства й освіти, коли самореалізація особистості визнається пріоритетною. Глобальні перетворення орієнтують педагогів на виховання компетентної, ініціативної особистості, що готова легко адаптуватися до нових обставин, швидко та креативно мислити, знаходити оригінальні рішення. Відповідно до цього важливістю набуває вимога створення умов для особистісного зростання кожної дитини, забезпечення можливостей для її гармонійної взаємодії з усіма суб'єктами творчого освітнього середовища. Самореалізація дитини, культивування її унікальності, розвиток здібностей набуває актуальності в контексті набуття нею творчої компетентності, усвідомлення дітьми, починаючи з ранніх років, неосяжного творчого довкілля, формування особистості.

Саме на цьому наголошується в Законі України «Про освіту» [5], де зазначено, що найвища цінність суспільства – всебічний розвиток людини як особистості, розкриття її талантів, інтелектуальних, творчих і фізичних здібностей, формування цінностей і необхідних для успішної самореалізації компетентностей. Важливим завданням Нової української школи [7] є створення умов для розвитку в дітей потреби й здатності до інновацій, уміння креативно підходити до вирішення проблем, розумно та раціонально користуватися творчими ресурсами в різних видах діяльності. Формування творчої особистості учня має відбуватися шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про суспільство, природу, способи навчально-пізнавальної діяльності.

За даними низки психологічних досліджень (А.Брушлінський, В.Давидов,

Т.Кудрявцев, О.Матюшкін, В.Моляко, О.Тихомиров та ін.), виявлено позитивну роль творчості у стимулюванні пізнавальних інтересів учнів, розвитку в них мислення, дослідницької активності, здатності до знаходження оригінальних рішень. За переконанням учених, будь-яка праця, фізична чи розумова, може за певних суспільних умов ставати творчою діяльністю, що зумовлюється потребами суспільства.

Зустрічаємо декілька термінів «самореалізація», «креативність», «творчість», «творчі здібності», «творча самореалізація», пояснення яких подано в працях сучасних психологів. Так, у науковому дискурсі розробляється проблема творчої самореалізації особистості як цілісного процесу становлення людини на своєму життєвому шляху в філософському (М.Михайлов, М.Муляр, М.Недашковська, Н.Циба та ін.), психологічному (І.Бех, Т.Вівчарик, В.Давидов, Ю.Долинська, Л.Рудкевич та ін.) і педагогічному (В.Андрєєв, Б.Гершунський, О.Горячева, І.Зязюн, В.Лозова, С.Сисоєва, О.Савченко, Н.Тарасевич, Н.Щуркова та ін.) контекстах.

У психологічній літературі використовується декілька конструктів: «самореалізація», «самоактуалізація» та «самоздійснення», які трактуються як кінцевий результат самореалізації можливостей особистості. Зокрема, А.Маслоу [9] самореалізацію називав самоактуалізацією, самовіддачею, самоздійсненням. Подібної точки зору дотримувався К.Роджерс [12], за яким «головна рушійна сила життя» та розвитку людини – це прагнення до творчого зростання, розкриття здібностей і підсилення потенціалів, прагненням до більшої ефективності, конструктивності й зрілості поведінки.

В окремих психологічних і педагогічних словниках поняття «самореалізація особистості» визначається як втілення в життя своїх внутрішніх можливостей і здібностей; більш або менш неспеціальне значення – реалізація власного потенціалу; одна з цілей педагогічного процесу, яка полягає в допомозі особистості здійснити свої позитивні можливості, розкрити нахили і здібності. В своїх працях І. Бех [1] визначає самореалізацію як особистісне утворення, яке є центральною характеристикою людини, вищим рівнем її розвитку, на якому практично самоздійснюється її «Я» (система цінностей). Відповідно до цього, самореалізацію інтерпретують як фундаментальну цінність. Такого статусу вона набуває, коли з потенційної можливості стає визначальним фактором життєдіяльності особистості. Однак часто вона залишається на рівні потенції особистості або реалізується в досить обмеженому змістовому просторі чи в суспільно несхвальному ракурсі. Самореалізація є цілісною діяльністю і поведінкою особистості, а не сукупністю певних способів її діяльності, поведінки. Вона має складну структуру і здійснюється на різних рівнях, притаманна навіть дітям дошкільного віку.

У науковій літературі [11] подаються два способи творчої самореалізації людини (особистісний і конструктивний) або три основних стратегії самореалізації особистості (невпевнена (адаптивна) поведінка, для якої характерна орієнтація особистості на конформність; асертивна поведінка, заснована на впевненості та незалежності особистості; 3) агресивний стиль поведінки, для якого характерне зневажливе ставлення до інших людей, прагнення нав'язувати власну думку тощо). Викладені точки зору ґрунтувалися на тому, що домінування однієї стратегії виключає актуалізацію іншої та є критерієм віднесення особистості до тієї або іншої стратегії поведінки.

Особистість самореалізовується в процесі творчості, яка можлива в будь-якій діяльності (навчання, праця, гра, танці, спорт, зображувальна діяльність та ін.), в яких можливий вияв неповторної індивідуальності дитини. Звернення до психологічної думки [13] показує, що *креативність* пояснюється як здатність до варіативності, особливостями мислення, сукупністю здібностей до генерування ідей, які відрізняються від загальноприйнятих, стереотипних необхідні компоненти, такі як мислення, мотивація, здібності, зумовлює загальний розвиток особистості та забезпечує її внесок в історію людства. *Творчість* тлумачиться як процес, особливий вид діяльності, який включає необхідні компоненти (мислення, мотивація, здібності) та зумовлює загальний розвиток особистості та забезпечує її внесок в історію людства.

Зустрічаємо, що *творча діяльність* - це синтезування сприйняття, відображення дійсності плюс задум автора (втілення власного бачення, надання йому оригінальної інтерпретації), а також процес складної чуттєво-мисленнєвої переробки отриманого внаслідок активного вибору різноманітного матеріалу, що завершується виявом творчої особистістю самої себе через предметність. Без суб'єктивності процес відображення дійсності був би механічним копіюванням [10].

Говорячи про творчу самореалізацію особистості (самореалізацію через творчу діяльність), В.Моляко [10] акцентує увагу на особливостях творчості, що характеризують дитину як творчу особистість, до яких відносяться:

- інтелектуальний потенціал - гнучкість, швидкість, точність, дивергентність, економічність мислення; цупкість зорової, слухової пам'яті, здатність до наслідування;
- жива уява; тривала концентрація, зосереджена увага;
- допитливість - внутрішня пізнавальна мотивація; відчуття нового, невідомого раніше;
- ініціатива - постійна активність і зайнятість; велика працездатність; любов до ризику; схильність до труднощів; незалежність, самостійність, прагнення до самовираження, віра у свої сили, критичність, реалістичність самооцінки;
- наполегливість, відданість завданню, почуття напруженості; передбачення, створення еталонів; оригінальність, творчість: нестандартні рішення, прагнення до творчих задач та занять, винахідливість; ерудиція, високий рівень мовленнєвої виразності, багатий словниковий запас, компетентність, систематизовані та міцні знання;
- психосоціальні характеристики: почуття справедливості, потяг до лідерства, почуття гумору.

Творча самореалізація молодшого школяра відбувається у новій соціальній ситуації – дитина піддається впливу однолітків і першого вчителя. Зі вступом до школи суттєво змінюється ставлення школяра до власного «Я». Усвідомлюючи особливу важливість навчальної діяльності (яка в цей період є провідною), молодший школяр прагне переосмислювати власне «Я», яке піддається соціальним впливам. Він усвідомлює, що зобов'язаний вчитися й у процесі навчання змінювати себе, привласнюючи суспільні знаки (мова, цифри, ноти й ін.), узагальнені поняття, знання та ідеї, що привнесені із суспільного оточення. Водночас він усвідомлює, що відрізняється від інших і переживає унікальність власного «Я», прагнучи утвердити його серед дорослих і однолітків.

Творча самореалізація як творче виховання здійснюється на всіх етапах навчання у школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості школярів (таблиця 1).

Таблиця 1

Етапи творчої самореалізації молодших школярів

Етап	Зміст і завдання
<i>Перший</i>	формування перших уявлень про творчість взагалі, про світ творчості.
<i>Другий</i>	пізнання творчої діяльності «на дотик», знайомство й практичні навички творчості.
<i>Третій</i>	накопичення знань про безмежність творчості довкола, аналіз творчих технологій, закріплення спостережень у навколишньому середовищі; розширення світогляду природи.
<i>Четвертий</i>	розпізнання творчого виховання, формування творчої свідомості.

Відповідно до цього, особливої уваги набувають питання вдосконалення діяльності вчителя, який змінює свої функції з інформаційної на організаторську, спонукаючи до успіхів у навчанні та творчої самореалізації під час виконання творчих завдань. Для цього він створює учням можливість самостійно мислити, мати і відстоювати власну думку, відчувати важливість і необхідність творчих дій. Р. Шулігіна [15] обґрунтувала умови

створення умов, за яких процес творчої самореалізації особистості буде ефективнішим, то ми їх уявляємо такими: організаційно-педагогічні (одухотвореність освітньо-виховного процесу в усіх його ланках; створення доброзичливого морально-психологічного клімату в колективі, комфортних стосунків між його членами, педагогічна підтримка і захист кожної дитини і педагога; естетизація освітнього середовища; збереження і зміцнення здоров'я дітей); психолого-педагогічні (розуміння освітнього процесу як особистісно зорієнтованого; розвиток природних здібностей і талантів дітей; сприяння отриманню кожним вихованцем позитивного соціального статусу в середовищі однолітків; педагогічна допомога дітям у набутті умінь самопізнання, саморегуляції, самовизначення, самовиховання як основних умінь мистецтва жити); культурно-виховні (створення культурного поля та культурного середовища освітнього закладу; виховання загальнолюдських та національних цінностей; прищеплення дітям навичок правильного життєвого вибору). Послугуємося напрацюваннями вчених [2; 3; 4; 6; 8; 14; 16], які пропонують шляхи та способи творчої самореалізації дітей молодшого шкільного віку.

Отже, здійснений аналіз дає підстави розглядати творчу самореалізацію особистості як свідомий, безперервний, цілеспрямований процес максимального розкриття сутнісних сил особистості, зокрема дитини, (інтелектуальних, фізичних, духовних та ін.) та їхній подальший розвиток. У результаті цього відбуватиметься ствердження власного «Я» і, відповідно, здійснюватиметься процес самореалізації особистості загалом. Творча самореалізація молодших школярів визначається за тими змінами особистісної структури суб'єкта творчості, які ведуть до змін її якостей внаслідок самовдосконалення, самореалізації, самовдосконалення особистості. Відповідно до цього, увага зосереджується на тій властивості творчого потенціалу, яка характеризує його як здатність людини до саморозвитку, створення нового не тільки у навколишньому світі, а й у собі.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Психологічні джерела виховної майстерності : навч. посібник / І.Д. Бех. — К. : Академвидав, 2009. — 248 с
2. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / *Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph.* — Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. — С. 223-229.
3. Демченко О.П. До проблеми використання понять «обдарована дитина» і «дитяча обдарованість» у психолого-педагогічному дискурсі / О.П.Демченко // *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми* : зб. наук.пр. - Випуск 51. — Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018. — С.137-143.
4. Демченко О.П. Типологія соціальної обдарованості в контексті підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до роботи з обдарованими дітьми / О.П.Демченко // *Збірник наукових праць «Педагогічні науки»*. - Випуск LXXVIII, — Том 2. — Херсон, 2017. — С. 117-123
5. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://osvita.ua/school/reform/57472/>.
6. Карук І.В. Наступність у використанні проблемного методу навчання як один із засобів активізації пізнавального інтересу дошкільників та молодших школярів // *Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології* : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. — Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. — С. 10-15.
7. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/konczepczyia.pdf>.
8. Лапшина І.М. Розвиток критичного мислення молодших школярів як передумова формування інформаційної культури / І.М.Лапшина // *Матеріали круглого столу «Інформаційні ресурси, інтелектуальна власність, комунікації в освітньо-науковій та інноваційній сферах: філософсько-правовий і прикладний аспекти»*. — Київ — Вінниця: КНІП, 2017. — С.96-105.
9. Маслоу А. Мотивация и личность // *Психология личности в трудах зарубежных психологов.* — СПб: Питер, 2000. — С.183-198.
10. Моляко В.А. Психология детской одарённости / В.А. Моляко, Е.И. Кульчицкая, Н.И. Литвинова. — К. : Знание, 1995. — 83 с.
11. Никитин Е. П.. Феномен человеческого самоутверждения / Е.П. Никитин, Н.Е. Харламенкова // СПб.: Алтея, 2000. — 230с.
12. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека / К. Роджерс ; общ. ред. Е.И. Исенина. — М.: Прогресс, 1994. — 480 с.

13. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии : в 2-х т. / С.Л. Рубинштейн. – СПб.: Изд-во Питер, 2002. – 720 с.
14. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного мислення старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи / О.В. Шикиринська // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.
15. Шулигіна Р. А. Проблема творчої самореалізації особистості в системі духовних орієнтирів / Р. А. Шулигіна // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – 2013. – Вип. 17. – Кн. 2. – С. 478–485.
16. Stahova I. The developing of the child creativity by means of ecological and projecting activities // Psihopedagogia Copilului : Child Psihopedagogy Journal (Romania) – 2015. – № 14. – S.45-53

Секція 2. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

**ЦІННІСНИЙ АСПЕКТ ФОРМУВАННЯ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ
МАЙБУТНІХ ВИХОВАТЕЛІВ**

*Анжеліка Івершинь, кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії і методики дошкільної освіти
Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет
імені К.Д. Ушинського» (Україна)*

**THE AXIOLOGICAL ASPECT OF FORMING THE ARTISTIC CULTURE OF
FUTURE PRESCHOOLERS**

*Angelika Ivershin, candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Associate Professor of the Department of Theory and Methodology of Preschool Education
South-Ukrainian National Pedagogical University named after K.D. Ushinsky (Ukraine)*

Анотація. У статті досліджено специфіку художньої культури майбутніх вихователів дітей дошкільного віку. Розкрито роль естетичного ставлення як соціально-духовного феномену, що забезпечує гармонійну єдність зовнішнього світу, культури і внутрішнього світу особистості. Виокремлено умови формування ціннісного аспекту художньої культури майбутніх вихователів.

Ключові слова: художня культура, цінності, естетичне ставлення, майбутні вихователі.

Abstract. The article deals the specificity of artistic culture of future educators of preschool children. The role of aesthetic attitude as a social-spiritual phenomenon is revealed, providing a harmonious unity of the external world, culture and inner world of the individual. The conditions of formation of the value aspect of the artistic culture of future educators are singled out.

Key words: artistic culture, values, aesthetic attitude, future educators.

Культурологічним аспектам освіти, гуманітаризації та гуманізації освітнього простору, присвячені наукові праці І. Зязюна, Л. Масол, Г. Падалки, О. Рудницької, О. Шевнюк та ін. Дослідники (Н. Багдасарьян, М. Каган, Е.Маркарян, С. Освальд, Л. Стоун, Н.Чавчавадзе) розглядають культуру у векторі особистісно-діяльностного підходу, в якому особистість є творцем і носієм культури, а культуру як таку, що створює умови для оптимізації процесу інтеграції особистості в соціумі, для розвитку творчого потенціалу [2].

Повноцінне освоєння культурологічних надбань людства відбувається при зіткненні з художніми цінностями, виробленими людством у процесі цивілізаційного розвитку, тобто з художньою культурою. Художня культура за висновками вчених (В. Давидович, Ю. Жданов, М. Каган) – це відносно самостійний «шар» культури, деяка цілісність, що утворилася завдяки діяльності, пов'язаній із мистецтвом. Вона є «продуктом» будь-якої художньої діяльності людини [4].

Д. Сальдаєва вважає художню культуру інтегральною якістю особистості, що характеризує гуманістичну спрямованість її відношення до дійсності, усвідомленість, переживання цінностей художньої культури суспільства та індивідуально-творчі способи культурної художньої діяльності в соціумі; здатність до трансформації суспільної художньої культури в особистісно-значиму, її творче відтворення у процесі художньої діяльності [7].

Художню культуру особистості розуміємо як цілеспрямовану діяльність з освоєння художньо-творчого досвіду, самоактуалізації, реалізації індивідуального художньо-культурного розвитку відповідно до інтересів особистості і суспільства.

У ряді досліджень вчені (А. Буров, О.Дробніцкий, І. Захарова, В. Іванов, Е. Ільєнков, М. Киященко, Н. Лейзеров, Л. Лосев, Л. Новікова, В.Скатерщиков, Л.Столовіч, П. Якобсон) розвиток художньої культури особистості розуміють як педагогічно керований процес опанування особистістю цінностей художньої культури суспільства, естетичного ціннісного ставлення людини до мистецтва і до дійсності [7].

У сучасній філософсько-естетичній літературі естетичне ставлення розглядається як гармонійна система взаємозв'язків людини і навколишнього світу (М.Киященко, Н. Лейзеров, Л. Столовіч, П. Якобсон); пізнання світу в образах (В. Скатерщиков, Л. Лосев); процес освоєння естетичного (А. Буров, І. Захарова, Г. Лабковська); ціннісні орієнтації (М.Каган); вид соціокультурних стосунків (А. Буров, В. Ільюшин, Ф.Новлянская); емоційно-естетична реакція, форма прояву самосвідомості і самоствердження (Ф. Кондратенко); суб'єктивна духовно-практична активність людини (А. Буров, А. Щербо).

Естетичне ставлення, як вид духовного спілкування, не має утилітарно-практичних цілей і ґрунтується на незацікавленому інтересі суб'єкта до естетичного об'єкту. (Арістотель, Р. Гегель, І. Кант, Л. Фейєрбах). Безкорисливе естетичне ставлення виключає споживчий підхід до того, що оточує, передбачаючи наявність естетичної «дистанції» між об'єктом і суб'єктом [3].

Специфіку естетичного ставлення окрім безкорисливості складає емоційність. Естетичне – все те, що виявляється здатним викликати емоційно-чуттєву реакцію – в ідеалі дієву або споглядальну. У естетичному ставленні людина оцінює дійсність за особистісним сенсом (О. Леонтьєв, С. Мясіщев). Носіями особистісного сенсу при цьому є емоції – психічні утворення, спрямовані до вирішення завдань суспільної практики в естетичній системі суб'єкт-об'єкт. Естетичні емоції – це емоції вищого рівня і, отже, утворюються на основі узагальнення безлічі життєвих вражень, як результат спілкування з різними об'єктами в різних обставинах (С. Раппопорт). Естетичні емоції характеризуються віддзеркаленням, узагальненням і концентрацією досвіду людства, який складається і збагачується в процесі суспільно-перетворювальної діяльності. Емоційне відношення людини до світу створює надприродне явище – цінність [1].

У філософії цінність розглядається як характеристика предмета або явища, означає особистісну, соціально-культурну значущість певних об'єктів і явищ [6].

Естетична цінність виявляється через форму, знак, символ, метафору. Вона виражає відношення людини зі світом зовнішнім (об'єктивним) і зі світом внутрішнім (суб'єктивним), представлених у цілісній сукупності потреб, цілей, бажань, норм, ідеалів. Людина, розвинена естетично, до всього в світі відноситься як до живого, цінного; завдяки чому стає можливою ціннісна єдність зовнішнього світу, культури і потаємного світу особистості [3].

Естетичне відношення визначається при цьому як метакатегорія естетики, яка інтегрує такі поняття як от: «естетичне сприйняття», «естетичне переживання», «естетичне відчуття», «естетичний смак», «естетичний ідеал», «естетична оцінка», «естетична думка» і так далі, які позначають певні способи естетичного освоєння дійсності. Гуманістична орієнтація естетичного ставлення виявляється у тому, що людина не протиставляє себе навколишньому світу, не відноситься до нього як до чогось чужого, зовнішнього, а навпаки, гостро відчуває свою причетність до того, що її оточує, відчуває єдність із людьми і природою; відчуває, що сама вона – невід'ємна частина світового буття [3].

Узагальнюючи вище розглянуті положення, пропонуємо формування ціннісного аспекту художньої культури вихователя закладів дошкільної освіти за такими умовами:

1. Створення ситуацій щодо сприймання і аналізу власного чуттєво-естетичного ставлення до цінностей мистецтва.

2. Установку на зняття невпевненості особистості щодо художньо-творчої діяльності; самореалізації.

3. Організацію художньо-творчої діяльності в умовах естетичного відношення з використанням засобів виразності мистецтва; організовану як емоційно-ціннісне пізнання

світу.

4. Розробка спеціальних ситуацій для адекватного віддзеркалення естетичного об'єкту при художньому сприйнятті.

Висновки. Зі зміною парадигми сучасної освіти, переорієнтацією на розвиток фахівців у контексті культури, особливою цінністю стає різнобічно сформована особистість. Це зумовлює необхідність посилення уваги до розвитку художньої культури майбутніх вихователів в освітньому процесі. Сформоване естетичне ставлення забезпечує гармонійну єдність зовнішнього світу, культури і внутрішнього світу особистості, що дає підставу майбутнім вихователям взаємодіяти із навколишнім світом і культурою з метою емоційно-ціннісного пізнання дійсності, самореалізації, формування естетичної картини світу.

Список використаних джерел:

1. Беляев И. А. Ценностное содержание целостного мироотношения /И. А. Беляев // Вестник Оренбургского государственного университета. — 2004. — № 2. — С. 9-13.
2. Запесоцкий А.С. Образование: философия, культурология, политика. /А.С. Запесоцкий - М.; Наука, 2002. - 298 с.
3. Краткий словарь по эстетике: Кн. для учителя / [Под ред. М.Ф. Овсянникова]. - М. Просвещение, 2003. - 223с.
4. Каган М. С. К вопросу о понимании культуры /М. С. Каган. //Философские науки. - 1989. - № 5.-С. 78-81.
5. Лернер И.Я., Журавлева И.И. Прогностическая концепция целей и содержания образования. [Текст] / И.Я. Лернер, И.И. Журавлева - М.: Ротапринт ИТП и МИО РАО, 1994. - С. 74-75.
6. Общечеловеческие ценности // Новейший философский словарь / Сост. А.А. Грицанов. — Мн.: 1999. — 896 с.
7. Сальдаева О. В. Художественное образование студента (целостная педагогическая система). [Текст] / О.В. Сальдаева. - М.: Дом педагогики, 2008. -185 с.
8. Сластенин В.А. и др. Педагогика: Учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. А. Сластенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов; [Под ред. В.А. Сластенина]. - М.: Издательский центр "Академия", 2002. - 576 с.

ТВОРЧИСТЬ У СТРУКТУРІ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА ОБДАРОВАНИХ ДІТЕЙ

Марія Іжаківська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

ART IN THE STRUCTURE OF PERSONALITY OF TEACHER OF THE GIFTED CHILDREN

Maria Ijektivska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Обґрунтовано значення спеціальної підготовки майбутніх педагогів до розвитку обдарованості дітей. Розкрито сутність креативності та творчого підходу в професійній діяльності вихователя закладу дошкільної освіти. Показано особливості педагогічної творчості.

Ключові слова: творчість, педагогічна творчість, педагогіка творчості, креативність, креативна компетентність, обдарованість, обдаровані діти.

Abstract. The importance of special preparation for the development of children's giftedness is substantiated. The essence of creativity and creative approach in the professional activity of the teacher of the institution of preschool education is revealed. The features of pedagogical creativity are shown.

Key words: creativity, creativity, pedagogical creativity, pedagogy of creativity, creative

competence, gifted, gifted children.

В умовах перехідного періоду розбудови вітчизняної системи освіти необхідно вдосконалювати підготовку майбутніх педагогів, приведення її у відповідність європейському рівню кваліфікації. Такі фахівці нової формації мають бути здатними працювати в умовах особистісно зорієнтованого підходу з дітьми всіх категорій, з різними здібностями та рівнем вихованості. З огляду на це, необхідно змінити традиційну орієнтованість педагогічної освіти на вироблення в студентів готовності до організації освітнього процесу в цілому, до роботи з так званою «типовою дитиною», розвиток якої відповідає умовній віковій нормі. Тому актуальним напрямом педагогіки вищої школи є формування у майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти спеціальної компетентності до роботи з розвитку обдарованості дітей.

Для вдосконалення підготовки майбутніх вихователів закладів дошкільної освіти важливе значення мають положення, визначні в нормативних документах про освіту (Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки», Законах України «Про освіту» та «Про вищу освіту». Так, у «Національній стратегії розвитку освіти на 2012–2021 роки», визначені напрями реформування освіти, безпосередньо пов'язані з підготовкою педагогів нової генерації, зокрема: забезпечення системного підвищення якості освіти на інноваційній основі, вдосконалення системи підвищення кваліфікації педагогічних працівників тощо [11]. Важливим напрямом реалізації «Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років» є реформування системи підготовки й перепідготовки педагогічних, управлінських кадрів в освітньому секторі, що вможливить самостійне обрання місця підвищення кваліфікації; реалізація поетапного переходу до нової системи оплати праці вчителів, що міститиме стимулювальний складник [9].

Низка публікацій вітчизняних дослідників яскраво ілюструє, що підготовка педагога дошкільного фаху, в першу чергу, повинна відповідати вимогам сучасності, адже це перша освітня ланка, від якої залежить рівень освіченості і вихованості майбутнього покоління. Вона має свою специфіку, ґрунтується на основних дидактичних закономірностях побудови процесу фахової підготовки у вищому навчальному закладі. Проблемі якісного оновлення та вдосконалення змісту професійної підготовки фахівців дошкільної освіти увагу надають та сучасні українські дослідники Г.Беленька, А.Богущ, З.Борисова, Е.Вільчковський, Н.Гавриш, Є.Карпова, К.Крутий, О.Кучерявий, І. Луценко, Н. Лисенко, Г. Сухорукова, І. Рогальська-Яблонська та ін.

У науковому дискурсі пострадянського освітнього простору в останні десятиріччя започатковані наукові розвідки, присвячені окремим аспектам формування педагога обдарованих дітей, їх авторами є українські (О.Антонова, В.Демченко, О.Демченко, Л.Корецька, Д.Корольов, Л.Радзіховська, Р.Семенова, Г.Тригубець, В.Ушмарова, Н.Федоров, М.Шемуда О.Черншов та ін.), білоруські (Є.Алехнович, Я.Коломінський, Є.Панько, Т.Поздєєва, Н.Старжинська, О.Чеснокова та ін.), латвійські (Р.Бебре, М.Віднере, І.Жогла, Т.Коке, Ю.Стабиниш, С.Тубеле та ін.), російські (С.Маркова, Г.Тарасова, В.Юркевич та ін.) учені.

Поділяємо думку О.Демченко [4], що такі дослідження ще не оформилися в цілісний напрям педагогічної освіти та лише перманентно впроваджуються в практику вищої педагогічної школи. До того ж, спостереження за освітньою практикою показали, що в роботі вихователів ЗДО і вчителів часто проявляється шаблонність, одноманітність, консерватизм, інертність, відсутність творчості, прагнення до новизни, індивідуального стилю тощо. Також простежується тенденція придушення окремими педагогами в дітей проявів творчої активності, оригінальності, власного погляду на розв'язання пізнавальних завдань. Пояснюємо це тим, що одні вчителі не хочуть розвивати творчий потенціал учнів та їхні спеціальні здібності, інші – не вміють цього робити, оскільки система вищої педагогічної освіти переважно орієнтує їх на роботу з «середнім» учнем.

На сьогодні підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти розглядається науковцями як багатофакторна структура, головне завдання якої полягає у набутті кожним студентом особистісного смислу діяльності, формуванні фахової майстерності, постійно зростаючому інтересі до роботи з дітьми та їхніми батьками, а також у розвитку успішності в діяльності [12, с. 101].

Високий рівень професійно-педагогічної підготовки, на думку вчених [6], забезпечується оволодінням трьома групами знань та вмінь. Використовуючи такий підхід, можна визначити знання та вміння, необхідні для забезпечення високого рівня професійно-педагогічної підготовки педагога до роботи з обдарованими дітьми (таблиця 1).

Таблиця.1

Знання та вміння, необхідні для забезпечення високого рівня професійно-педагогічної підготовки вчителя до роботи з обдарованими учнями

<i>Загальнонаукові та фахові</i>	<i>Фізіологічні та психологічні</i>	<i>Педагогічні та методичні</i>
теорія відповідного предмету, основи суміжних предметів та вміння використовувати знання у процесі роботи з розвитку здібностей і обдарувань дітей.	вікові особливості фізичного та психологічного розвитку школяра, психологія навчання й виховання; поняття і види обдарованості та здібностей.	сутність педагогічного процесу; теорія і методика навчання та виховання школярів, наукова організація праці педагога і дітей.

Готовність педагога до роботи з обдарованими дітьми виявляється у високому рівні професійно-педагогічної компетентності спеціаліста до такого виду діяльності, що базується на сукупності спеціальних знань і вмінь та стійкому вмотивованому бажанні здійснювати цю діяльність. Науковці виокремлюють такі компоненти готовності вчителя до роботи з обдарованими учнями: позитивна мотивація; достатній рівень професійно-педагогічної компетентності; рефлексія і корекція [6].

Як зазначає О.Демченко [3; 4], формуванню обдарованості в закладі освіти сприяє, в першу чергу, педагог-фасилітатор, який відіграє роль партнера у процесі саморозвитку та самореалізації дитини. Такий педагог за роки навчання у ЗВО повинен сформувати відповідну компетентність, яка в подальшому допоможе йому вчасно розпізнати обдаровану особистість та змодельовати для неї подальшу траєкторію особистісного зростання [4].

Створення особливих освітніх умов для розвитку творчості та здібностей дітей, включення їх в інклюзивний процес може забезпечити креативний педагог. Дослідники [2; 5; 13] роблять акцент на творчості в педагогічній діяльності, оскільки рівень сформованості особистісних і професійно значущих якостей майбутнього педагога, його готовність до професійної діяльності, знаходяться в прямо пропорційній залежності від рівня розвитку творчого потенціалу. У такому контексті увагу привертає позиція О. Голюк, яка стверджує, що рівень сформованості особистісних і професійно значущих якостей майбутнього педагога, його готовність до професійної діяльності, знаходяться в прямо пропорційній залежності від рівня розвитку творчого потенціалу. Творчий потенціал майбутнього педагога пояснюється як «інтегративна комплексна властивість особистості, що забезпечуватиме високий рівень її самоорганізації в майбутній професійній педагогічній діяльності та сприятиме руху до вільної самореалізації і творчості» [2, с. 40].

У науковому фонді широко представлені праці [1 2; 3; 8], присвячені сутності, специфіці педагогічної творчості, показують її складність та неповторність порівно з творчістю в науці, мистецтві, техніці. Учені [1] виділяють окрему галузь «педагогіка творчості» як науку про педагогічну систему двох діалектично зумовлених видів людської діяльності: педагогічного виховання і самовиховання особистості в різних видах творчої діяльності і спілкування з метою всебічного і гармонійного розвитку творчих здібностей як

окремої особистості, так і певного колективу.

Педагогічну творчість В.Кан-Калик і Н.Нікадоров [8] розглядають як співтворчість в педагогічній дійсності, яка безперервно змінюється, як мистецтво і як конкретизацію педагогічного ідеалу вчителя в системі завдань, які постійно розв'язує педагог в умовах педагогічної праці. При цьому дослідники зазначають, що творча педагогічна діяльність вчителя завжди зумовлюється індивідуально-психологічними особливостями творчої навчальної діяльності учнів, в свою чергу творча навчальна діяльність учня зумовлена рівнем і характером творчої діяльності вчителя.

Дослідники виділяють професійно значущі особливості педагогічної творчості: спресованість в часі, яка зумовлена потребою, як це буває, негайно діяти; відносна віддаленість наслідків (нерідко ледве помітних, часткових); спрямованість на досягнення лише позитивних результатів; співтворчий характер взаємодії суб'єктів педагогічного процесу, в якій тісно переплітається творчість усього вчительського колективу, батьків, вихованців; публічність професійної праці вчителя. Значна частина педагогічної творчості здійснюється на людях, в публічній обстановці; особливість предмету творчості – людини, що розвивається, формується, і її «інструменту» - особистості «вихователя-творця» [3].

В останні роки в тезаурус психології та педагогіки [14] введено термін «креативна компетентність» як готовність адаптивно застосовувати отримані знання, доповнювати систему знань самостійно і прагнення до самовдосконалення. Вона є інтегральною, важливою для кожного педагога, а найбільше для того, хто працює з обдарованими дітьми.

У професійній педагогіці напрацьовані ефективні підходи, розроблені й впроваджені методи й прийоми формування творчого потенціалу майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю [5; 7; 10; 13] та розвитку креативності здобувачів вищої педагогічної освіти [3; 4]. Зокрема, О.Демченко та І.Купуле вважають, що формувати креативну компетентність як інтегративну якість майбутнього педагога обдарованих дітей необхідно, використовуючи потенціал різних педагогічних дисциплін, проводячи роботу в декількох напрямках: засвоєння студентами системи знань з основ психології та педагогіки творчості; формування професійних цінностей як складової креативної компетентності; розвиток характеристик, які необхідні творчому вихователю і зможуть забезпечити індивідуальний стиль його діяльності.

Отже, розробляючи систему підготовки студентів у вищій школі до роботи з такою категорією дітей, вважаємо за необхідне звернути важливу увагу на формування креативної компетентності майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю. Творча особистість може бути сформована завдяки креативному педагогу, з індивідуальним стилем діяльності, який шукає нестандартні рішення, продукує нові ідеї, відходить від шаблонів. Творче мислення і уяву, оригінальний підхід, ініціативність, швидка реакція необхідні педагогу на кожному етапі роботи з обдарованою особистістю. Дослідження вчених засвідчують складність і неповторність творчості в педагогічній діяльності порівно із творчістю в науці, мистецтві, техніці.

Список використаних джерел:

1. Андреев В. И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности / В. И. Андреев. – Казань, 1988. – 237 с.
2. Голук О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня / О.А. Голук // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – С. 38- 42.
3. Демченко Е.П. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Е.П.Демченко, Ивета Кепуле // «Young Scientist» («Молодий вчений»). – 2018. – № 5.2 (57.2). – Май / Травень. – С.28-35.
4. Демченко О. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018).- С.116-130.

5. Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації: інноваційний підхід / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: 36. Наук.пр. у 2-х час. – Ч.2. / Редкол. І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. – С. 39-43.
6. Жосан О.Е. Концептуальні засади підготовки вчителів до роботи з обдарованими учнями [Електронний ресурс] / О.Е. Жосан. – Режим доступу: cmsps.edukit.kr.ua/Files/downloads/obdarovani.doc.
7. Имбер В.И. Подготовка будущих воспитателей дошкольных учебных заведений с использованием современных информационных технологий // Инновационные подходы в образовательном процессе высшей школы: национальный и международный аспекты: сборник статей международной научно-практической конференции, посвященной 50-летию Полоцкого государственного университета, Новополоцк, 8-9 февр. 2018 г. / Полоцкий государственный университет ; под. ред. Ю. П. Голубева, Н. А. Борейко. – Новополоцк, 2018. – С. 107-110.
8. Кан-Калик В.А. Педагогическое творчество учителя / В.А.Кан-Калик, Н.Д.Никандров. - М., 1987. - 159 с.
9. Концепція розвитку освіти на період 2015-2025 років [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/konczepczya.pdf>.
10. Крутій К.Л. Природничо-наукова підготовка майбутніх учителів початкової школи засобами STEAM-освіти / Крутій К.Л., Стахова І.А.//Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. - Випуск 51 / редкол. - Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С. 391-395.
11. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.
12. Підготовка вихователя до розвитку особистості дитини в дошкільному віці : монографія / Г. В. Беленька, О. Л. Богиніч, З. Н. Борисова та ін. ; за заг. ред. І. І. Загарницької. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 310 с.
13. Шикиринська О.В. Індивідуальна освітня траєкторія у формуванні педагогічної компетентності майбутнього вчителя початкової школи [Електронний ресурс.] / О.В.Шикиринська // Наукові конференції та семінари Київського університету імені Бориса Грінченка, Професійна підготовка сучасного педагога: виміри міжнародного співробітництва, 22 травня, 2018. –Режим доступу: <https://goo.gl/1NzQhA>.
14. Epstein R. (2005). Generativity theory and creativity. In M.A. Runco & R.S. Albert (Eds.), Theories of creativity (Rev. ed.). Cresskill, NJ: Hampton Press.

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

*Альона Кондратович, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»
Науковий керівник: В.Д.Мелаш, кандидат педагогічних наук, доцент
Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького(Україна)*

PREPARATION OF TEACHER OF NEW UKRAINIAN SCHOOL TO REALIZATION OF THE FOLLOWING OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

*Alona Kondratovych, bachelor's student
Bohdan Khmelnytskyi Melitopol State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті здійснено аналіз особливостей наступності дошкільної і початкової освіти в умовах НУШ (нової української школи). Виявлені умови реалізації наступності: високопрофесійні фахівці; спеціально організована розвиваюче середовище; методичне забезпечення; співпраця дитячого садка і школи.

Ключові слова: дошкільна освіта; підготовка вчителів нової української школи (НУШ); умови наступності дошкільної та початкової освіти.

Abstract. In the article the analysis of features of the following of preschool and primary education is carried out in the conditions of NUS (new Ukrainian school). Educated terms of realization of the following: highprofessional specialists; specially organized developing environment; methodical providing; collaboration of preschool and school.

Keywords: preschool education; preparation of teachers of

new Ukrainian school (NUS); terms of the following of preschool and primary education.

Готовність дитини до школи є одним з ключових моментів в реалізації наступності. Створення базової культури особистості дитини відбувається завдяки дошкільній освіті. Розвиток інтеграційних якостей дошкільника – це результат співпраці педагогів початкової школи та дошкільного закладу, а також батьків і самих вихованців. Всі отримані якості необхідні для навчання в школі [11; 3, с. 12-15].

Не можна забувати вчителю початкових класів про необхідність врахування стану психічної готовності дітей до освоєння програм першого ступеня (дошкільної освіти). Дошкільник розвиває допитливість (пізнавальна активність), творчі здібності (розумові, художні), комунікативність. Завдяки наступності в роботі дошкільних освітніх установ і початкової школи, діти, які приходять до першого класу, можуть і хочуть вчитися, у них присутня навчальна і пізнавальна мотивація. Це особливо стосується НУШ, яка у порівнянні із традиційною школою є більш уважною до потреб дитини, а відтак, й успішнішою в межах піднятої проблеми.

Відтак, важливо вчителю початкової школи розуміти, що перехід від ігрової до навчальної діяльності не відбувається миттєво - це тривалий і напружений процес, що вимагає від дитини вольових зусиль. Для того щоб сприяти організації цього складного адаптаційного періоду, необхідно створити звичні для дитини умови. Однією з таких умов є створення розвивального середовища, яка є неодмінною умовою для формування принципу наступності [2, с. 73-77].

Для реалізації навчання в плані наступності необхідний ряд умов: високопрофесійні фахівці; спеціально організована розвиваюче середовище; методичне забезпечення; співпраця дитячого садка і школи, яке здійснюється за трьома основними напрямками: методична робота з педагогами, пошук шляхів їх розвитку, вивчення і обмін освітніх технологій, що використовуються педагогами ДНЗ і школи; робота з дітьми (знайомство дітей зі школою, вчителями, організація спільних заходів); робота з батьками (отримання інформації, необхідної для підготовки дітей до школи, консультування батьків з питань своєчасного розвитку дітей для успішного навчання в школі) [12].

Загалом, система наступності ґрунтується на наступних положеннях:

- фундаментальних досліджень вітчизняної наукової психолого-педагогічної школи про закономірності розвитку дитини дошкільного віку;
- наукових досліджень, практичних розробок і методичних рекомендацій, що містяться в працях провідних фахівців в галузі сучасної дошкільної та початкової освіти;
- чинного законодавства, інших нормативно-правових актів, що регулюють діяльність системи дошкільної та початкової освіти.

В основі реалізації основної освітньої програми лежить системно-діяльнісний підхід, який, відповідно, передбачає:

- виховання і розвиток якостей особистості, що відповідають вимогам інформаційного суспільства, інноваційної економіки, завданням побудови українського громадянського суспільства на основі принципів толерантності, діалогу культур;
- орієнтацію на досягнення мети і основного результату освіти розвиток особистості учня на основі освоєння універсальних навчальних дій, пізнання і освоєння світу;
- визнання вирішальної ролі змісту освіти, способів організації освітньої діяльності та навчального співробітництва для досягненні цілей особистісного і соціального розвитку учнів;
- облік індивідуальних вікових, психологічних і фізіологічних особливостей учнів, ролі і значення видів діяльності і форм спілкування;
- забезпечення наступності дошкільної, початкової загальної, основної загальної, середньої (повної) загальної і професійної освіти;
- різноманітність індивідуальних освітніх траєкторій і індивідуального розвитку кожного учня (включаючи обдарованих дітей і дітей з обмеженими можливостями здоров'я),

що забезпечують зростання творчого потенціалу, пізнавальних мотивів, збагачення форм навчального співробітництва і розширення зони найближчого розвитку.

Дослідження сучасних особливостей наступності дошкільної і початкової освіти в умовах НУШ (нової української школи) свідчить про те, що наступність є постійним процесом виховання і навчання дитини, який переходить від одного навчального рівня до іншого (дошкільники – молодші школярі).

Основними напрямками забезпечення наступності між дошкільною та шкільною освітою є: методична робота з педагогами (ознайомлення з вимогами до випускника, обговорення критеріїв «портрета випускника», пошук шляхів їх вирішення, вивчення і обмін освітніми технологіями, які використовуються педагогами ДНЗ і школи); робота з дітьми (знайомство дітей зі школою, вчителями організація спільних заходів); робота з батьками (отримання інформації, необхідної для підготовки дітей до школи, консультування батьків з питань своєчасного розвитку дітей для успішного навчання в школі).

Таким чином, наступність дошкільної та початкової загальної освіти може бути забезпечена, якщо: будуть узгоджені цілі виховання, навчання і розвитку на рівні дошкільної та початкової відділень школи; створені пов'язані навчальні плани; визначені структура і зміст навчально-виховного процесу з урахуванням дотримання принципів цілісності, системності та наступності; забезпечена наступність предметно-розвиваючого середовища.

Список використаних джерел:

1. Анісімова Г.О. З дошкільної ланки освіти в початкову : проблеми наступності: метод. рекомендації / Г.О. Анісімова, О.В. Нікулочкіна. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 76с.
2. Бабинова Н.В. Совместные мероприятия в работе дошкольной образовательной организации и школы / Н.В. Бабинова // Детский сад от А до Я. – 2014, № 5. – С. 73-77
3. Базовий компонент дошкільної освіти /науковий керівник: А.М. Богуш; Авт. кол-в: Богуш А.М., Беленька Г.В., Богиніч О.Л., Гавриш Н.В., Долинна О.П., Ільченко Т.С., Коваленко О.В., Лисенко Г.М., Машовець М.А., Низковська О.В., Панасюк Т.В., Піроженко Т.О., Поніманська Т.І., Сідельнікова О.Д., Шевчук А.С., Якименко Л.Ю. //– Київ: Видавництво, 2012. – 26с.
4. Базова програма розвитку дітей дошкільного віку «Я у Світі» / [наук. Кер. Та заг. Ред. О.Л. Кононко]. – [3-е вид., випр.]. Київ: Світоч, 2009.–430с.
5. Назаренко Г.І. Шестирічна дитина в школі / Г.І. Назаренко // Методичні рекомендації для вихователів дошкільних закладів; учителів початкових класів та батьків. – Харків: ХОНМІБО, 2003. – 32с.
6. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012-2021 роки. – URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/344/2013> (дата звернення 09.04.2018)
7. Савченко О.Я. Наступність і перспектива в роботі двох перших ланок освіти / О. Я. Савченко // Дошкільне виховання. – 2000, № 11. – С. 4-5
8. Шемина Т. Преемственность дошкольного и начального школьного образования в условиях перехода на новые стандарты // Учитель. – 2011, № 5. – С. 76-78
9. Гупалюк І. Актуальні проблеми наступності дошкільної і початкової освіти <https://conference.pu.if.ua/forum/files/30112017/6/gyp.pdf>
10. Концепція «Нова українська школа». – URL: [http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8%2016/12/05/konczepczya.pdf](http://mon.gov.ua/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%2016/12/05/konczepczya.pdf) (дата звернення 10.04.2018)
11. «Наступність дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності» Матеріали теоретико-практичного семінару: http://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/21747/1/nactypnict_kozak.pdf
12. Нова Українська школа. <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/nova-ukrainska-shkola-compressed.pdf>
13. НУШ: від початку до 2029 року. <https://www.pedrada.com.ua/article/2365-nush-vse-shcho-vi-hotli-znati-pro-maybutn>
14. НУШ (Нова Українська школа) <http://nus.org.ua/>

ВЛИЯНИЕ ТИПОВ ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ В ДИАДЕ ПЕДАГОГОВ НА ПОЛОЖЕНИЕ РЕБЕНКА СТАРШЕГО ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ГРУППЕ СВЕРСТНИКОВ

Ольга Мукосей, магистр психологических наук

Научный сотрудник лаборатории дошкольного образования Научно-методического учреждения «Национальный институт образования» (Республика Беларусь)

INFLUENCE OF TYPES OF PEDAGOGICAL INTERACTION IN A DYAD OF EDUCATORS ON THE POSITION OF CHILDREN IN THE PRESCHOOL AGE IN THE GROUP OF PEERS

Olga Mukosej, master of psychology

Researcher of the laboratory of preschool education of the Scientific and Methodological Institution "National Institute of Education" (Republic of Belarus)

Аннотация: В статье представлены результаты изучения влияния определенного сочетания типов педагогического взаимодействия в диаде педагогов на межличностные отношения в группе детей старшего дошкольного возраста, поскольку важной особенностью педагогического взаимодействия в системе современного дошкольного образования является его полипедагогический характер.

Ключевые слова: старший дошкольный возраст; воспитатель дошкольного образования; тип педагогического взаимодействия; межличностные отношения; социально-психологическая перцепция.

Abstract: The article presents the results of studying the effect of a certain combination of types of pedagogical interaction in the dyad of teachers on interpersonal relations in the group of children of senior preschool age, since an important feature of pedagogical interaction in the system of modern preschool education is its polypedagogical nature.

Key words: older preschool age; preschool educator; type of pedagogical interaction; interpersonal relationships; socio-psychological perception.

Современное общество предъявляет новые требования к человеку, в стремительно меняющемся мире востребованы такие качества личности как активность, коммуникабельность, уверенность в себе. Поэтому в работе современных учреждений дошкольного образования делается акцент не только на обучение, но и на развитие у воспитанников общечеловеческих ценностей, умения общаться и контактировать с людьми, сохранение и укрепление их психологического здоровья.

Дети, посещающие учреждение дошкольного образования, в течение дня находятся под наблюдением воспитателя, эффективность работы которого зависит не только от уровня профессиональной подготовки, но и от его личностных особенностей. Кроме того, особенностью педагогического взаимодействия в системе современного дошкольного образования является его полипедагогический характер, поскольку с ребенком работают два постоянных воспитателя. В процессе своей деятельности каждый из воспитателей дошкольного образования непрерывно взаимодействует с воспитанниками, и посредством этого вносит свой вклад в создание уникального психологического микроклимата в детской группе.

Однако данная проблема недостаточно исследована, в связи с этим возникла необходимость более детального изучения влияния определенного сочетания типов педагогического взаимодействия в диаде воспитателей на детскую группу в целом и на отдельных воспитанников.

Проблема эффективности общения интенсивно разрабатывалась в трудах многих известных психологов (А.А. Бодалев, Б.Ф. Ломов, А.А. Леонтьев, В.А. Кан-Калик, А.А. Реан, Я.Л. Коломинский и др.). Среди них одно из центральных мест занимает проблема эффективного педагогического общения (И.А. Зимняя, Я.Л. Коломинский, А.А. Леонтьев, А.А. Реан и др.). Исследования по проблеме педагогического общения особенно актуальны при переходе от субъект-объектной системы к субъект-субъектной системе в образовании.

Однако педагогическое общение представляет собой лишь часть более широкого понятия - педагогическое взаимодействие. В исследованиях Я.Л. Коломинского, Е.А. Панько

и их учеников (Н.А. Березовин, Е.Л. Гутковская и др.) педагогическое взаимодействие рассматривается как целостная система, включающая внутренние и внешние компоненты.

Внутренний компонент педагогического взаимодействия – это педагогическое отношение: чувства, образы, мысли, которые вызывают у воспитателя его воспитанники, и вообще собственная его педагогическая деятельность. Так, Н.А. Березовин, Я.Л. Коломинский, С.Л. Русалинова выделяют следующие типы отношения педагога к детям: *устойчиво-положительный, неустойчиво-положительный, пассивно-положительный, открыто-отрицательный и пассивно-отрицательный.*

Внешний компонент педагогического взаимодействия включает в себя поведенческие параметры и проявляется в стиле педагогического общения. Стили педагогического общения подразделяются на три вида: авторитарный, демократический и либерально-попустительский. В исследовании Л.Н. Башлаковой установлено, что оптимальным, в плане влияния на межличностные отношения детей старшего дошкольного возраста, является педагогическое общение, в котором проявляются демократические тенденции. В данном случае создаются оптимальные условия для формирования детских взаимоотношений, положительного эмоционального климата [1].

Сочетание внутренних и внешних компонентов, в свою очередь, образуют несколько типов педагогического взаимодействия:

Согласованно-положительный тип (+ +). Наиболее благоприятный тип, когда положительное отношение педагога к детям сочетается с мягкими, демократическими формами общения.

Согласованно-отрицательный тип (- -). Наиболее неблагоприятный тип, когда отрицательное отношение педагога к детям сочетается с жесткими, авторитарными формами общения.

Несогласованный положительно-отрицательный тип (+ -). При внутренне положительном эмоциональном отношении к детям педагог проявляет жесткие, отрицательные формы общения.

Несогласованный отрицательно-положительный тип (- +). При внутренне отрицательном эмоциональном отношении к детям педагог проявляет мягкие, положительные формы общения.

Для изучения внешнего компонента педагогического взаимодействия (стиль общения воспитателя с воспитанниками) мы использовали метод наблюдения за воспитателем дошкольного образования в процессе занятия. Диалог между воспитателем и детьми анализировался по *системе Фландерса (модифицированный вариант Т. Чирковой)* [7]. Для изучения внутреннего компонента педагогического взаимодействия (отношение воспитателя к воспитанникам своей группы) мы использовали *методику Ч. Осгуда «Семантический дифференциал»* [7]. В исследовании приняли участие воспитатели двух учреждений дошкольного образования г. Минска. Объединив данные, полученные по двум методикам, мы сделали вывод о преобладающих типах педагогического взаимодействия в диаде педагогов.

Для изучения характера межличностных взаимоотношений детей старшего дошкольного возраста в группе, мы использовали *социометрическую методику «У кого больше?» (вариант для детей дошкольного возраста, разработанный Я.Л. Коломинским)* [4]. Социометрический статус ребенка в системе межличностных отношений определялся путем подсчета полученных им выборов. В зависимости от этого воспитанники распределялись по четырем статусным категориям: 1 - «звезды» (5 и более выборов); 2 - «предпочитаемые» (3-4 выбора); 3 - «принятые» (1-2 выбора); 4 - «не принятые» (0 выборов). Первая и вторая статусные категории считаются благоприятными, а третья и четвертая соответственно неблагоприятными. При проведении социометрического эксперимента отдельно фиксировались мотивы выборов детей. Совместно с социометрическим экспериментом, для выявления социально-психологической наблюдательности воспитателей использовался *метод аутосоциометрии* [6].

В результате обработки данных, нами была получена следующая картина распределения испытуемых по уровню социометрического статуса в зависимости от типов педагогического взаимодействия в диаде воспитателей. В группах, где оба либо один из воспитателей диады относится к согласованно-положительному типу, наблюдается следующая тенденция: количество воспитанников из первой и второй (благоприятных) статусных категорий превосходит либо примерно равняется количеству воспитанников, входящих в третью и четвертую (неблагоприятные) категории. Наиболее благоприятная картина межличностных отношений в группе, где у обоих воспитателей согласованно-положительный тип педагогического взаимодействия. В группах, где оба воспитателя относятся к несогласованному положительно-отрицательному типу количество воспитанников, относящихся к третьей и четвертой (неблагоприятным) статусным категориям, превышает количество воспитанников из первой и второй.

Для выявления различий в распределении воспитанников по статусным категориям при разных типах педагогического взаимодействия в диаде воспитателей мы использовали F-критерий Фишера. В результате были статистически подтверждены различия в распределении воспитанников по статусным категориям в диадах воспитателей с согласованно-положительным и с несогласованным положительно-отрицательным типом педагогического взаимодействия, а также в диадах воспитателей с несогласованным положительно-отрицательным и со смешанным типом педагогического взаимодействия: согласованно-положительным у одного и несогласованным положительно-отрицательным у другого воспитателя.

Следующий этап работы в социометрическом эксперименте - определение диагностических показателей социометрического исследования и их интерпретация. Так, наиболее высокий показатель уровня благополучия взаимоотношений оказался в группе, где у обоих воспитателей дошкольного образования согласованно-положительный тип педагогического взаимодействия. В группах, где только один из воспитателей относится к данному типу, средний уровень благополучия взаимоотношений. И самые низкие результаты по коэффициенту благополучия взаимоотношений оказались в группах, где оба воспитателя относятся к несогласованному положительно-отрицательному типу педагогического взаимодействия.

Значимым фактором является взаимность личных взаимоотношений, поэтому рассмотрим более подробно такой показатель, как коэффициент взаимности. Сверхвысокий уровень коэффициента взаимности оказался в группе, где работают воспитатели с согласованно-положительным и несогласованным положительно-отрицательным типом педагогического взаимодействия. Высокий уровень коэффициента взаимности в группах, где также работают воспитатели с согласованно-положительным типом педагогического взаимодействия. В группах, где у обоих воспитателей несогласованный положительно-отрицательный тип педагогического взаимодействия, средний уровень коэффициента взаимности.

Еще одним показателем является коэффициент удовлетворенности взаимоотношениями. Сверхвысокий и высокий уровень коэффициента удовлетворенности оказался в группах, где хотя бы один из диады воспитателей относится к согласованно-положительному типу педагогического взаимодействия. Более низкий уровень коэффициента удовлетворенности взаимоотношениями в группах, где у обоих воспитателей несогласованный положительно-отрицательный тип педагогического взаимодействия.

В процессе проведения социометрического эксперимента мы также фиксировали мотивы социометрических выборов, почему ребенок выбрал именно этих сверстников. Если воспитанники из благоприятных статусных категорий, положительно характеризуя сверстника, в большей степени опирались на его поведение, то воспитанники из неблагоприятных статусных категорий давали больше внешних характеристик: «она красивая», «у нее красивая улыбка», «она нежная, красивая».

В нашем исследовании нас также интересовало, насколько адекватно воспитатели с разными типами педагогического взаимодействия представляют себе межличностные взаимоотношения в группе детей, т.е. насколько у них развита социально-психологическая рефлексия и перцепция. Для изучения социально-психологической наблюдательности воспитателя, совместно с социометрическим экспериментом, мы использовали метод аутосоциометрии [6].

В результате, наиболее высокий уровень социально-психологической наблюдательности продемонстрировали воспитатели с согласованно-положительным типом педагогического взаимодействия, они наиболее точно смогли предсказать статусное положение воспитанников своей группы. У воспитателей с несогласованным положительно-отрицательным типом педагогического взаимодействия перцептивный коэффициент осознания отношений меньше.

Для выявления различий в уровнях перцептивных коэффициентов осознанности отношений в группе воспитанников воспитателями с согласованно-положительным типом педагогического взаимодействия и с несогласованным положительно-отрицательным типом мы использовали U - критерий Манна-Уитни. Эмпирическое значение U - критерий Манна-Уитни равно 1, что является для данной выборки статистически достоверным при уровне значимости $p \leq 0,05$. Воспитатели с согласованно-положительным типом педагогического взаимодействия лучше осознают отношения воспитанников в группе.

Таким образом, проведенное исследование подтвердило необходимость усиленного внимания к проблеме педагогического взаимодействия, поскольку еще раз оказалась подтверждена несомненная роль воспитателя в создании благоприятного психологического климата для каждого ребенка в группе учреждения дошкольного образования и сохранения его эмоционального благополучия и психологического здоровья.

Список использованных источников

1. Башлакова, Л. Н. Влияние общения воспитателя с дошкольниками на взаимоотношения детей : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Л. Н., Башлакова – М. : 1986. – 26 с.
2. Березовин, Н. А., Коломинский, Я. Л. Учитель и детский коллектив / Н. А., Березовин, Я. Л., Коломинский. – Минск, Изд-во БГУ, 1975. – 160 с.
3. Гутковская, Е. Л. Особенности педагогического взаимодействия при переходе ребенка от дошкольного к младшему школьному возрасту : автореф. дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Е. Л., Гутковская – Минск, 1993. – 17 с.
4. Диагностика и коррекция психического развития дошкольников / под. ред. Я. Л., Коломинского, Е. А., Панько. – Минск, Універсітэцкае, 1997. – 237 с.
5. Зимняя, И. А. Педагогическая психология / И. А., Зимняя. – М. : Логос, 2004. – 384 с.
6. Коломинский, Я. Л., Панько, Е. А. Диагностика педагогического взаимодействия / Я. Л., Коломинский, Е. А., Панько. – Минск, Нац. ин-т образования, 1993. – 79 с.
7. Коломинский, Я. Л., Плещачева, Н. М., Заяц, И. И., Митрахович, О. А. Психология педагогического взаимодействия / Под ред. Я. Л., Коломинского. – СПб. : Речь, 2007. – 240 с.
8. Лисина, М. И. Формирование личности ребенка в общении / М. И., Лисина. – СПб. : Питер, 2009. – 318 с.
9. Мукосей, О. М. Влияние типов педагогического взаимодействия в диаде педагогов на положение ребенка старшего дошкольного возраста в группе сверстников : дис. ... магистра психол. наук : 23.80.03 – Минск, 2012.
10. Панько, Е. А. Воспитатель дошкольного учреждения : Психология : пособие для педагогов дошкол. Учреждений : 2-е изд., перераб. и доп. / Е. А., Панько. – Минск : Зорны верасень, 2006. – 264 с.
11. Реан, А. А. Социальная педагогическая психология / А. А., Реан, Я. Л., Коломинский. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2008. – 574 с.
12. Семенова, Е. М. Психологическое здоровье ребенка и педагога : пособие для педагогов учреждений, обеспечивающих получение дошкольного образования / Е. М., Семенова, Е. П., Чеснокова; под ред. проф. Е. А., Панько. – Мозырь : Белый Ветер, 2010. – 174 с.

РОЛЬ ОСОБИСТОСТІ ВЧИТЕЛЯ В ОСВІТНЬОМУ ПРОЦЕСІ У ПРАЦЯХ УКРАЇНСЬКИХ ВЧЕНИХ-ПЕДАГОГІВ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТОЛІТТЯ

*Олена Назаренко, кандидат педагогічних наук
Київський національний університет технологій та дизайну (Україна)*

PERSONALITY OF A TEACHER IN EDUCATIONAL PROCESS IN UKRAINIAN SCIENTIFIC WORKS OF THE FIRST HALF OF THE 20th CENTURY

*Olena Nazarenko, Candidate of Pedagogical Sciences
Kyiv National University of Technologies and Design*

Анотація: В статті висвітлені погляди українських вчених-педагогів, зокрема науковців НПУ імені М. П. Драгоманова щодо особистісних та професійних якостей вчителя на прикладі їх теоретичної спадщини періоду 20-50-х років XX століття. Підкреслено важливість індивідуального підходу до учнів у навчально-виховному процесі, а також постійного самовдосконалення вчителя.

Ключові слова: педагог, особистість вчителя, індивідуальний підхід, самовдосконалення, професійна компетентність.

Abstract: The article reviews researches of National Pedagogical Dragomanov University scientists in the 1920-1950th years, devoted to personal and professional features of pedagogue. The importance of the individual approach to pupils and continual professional self-improvement is emphasized.

Key words: pedagogue, personality of a teacher, individual approach, self-improvement, professional qualification.

Оновлення системи шкільної освіти України передбачає підвищення її якості як необхідний крок у напрямку євроінтеграції. Особливого значення набуває перегляд вимог до особистості сучасного педагога. У вихованні та навчанні молодого покоління провідна роль належить саме учителю, який керує процесом пізнання, сприяє формуванню характеру, готує молодь до дорослого життя. Така багатогранна за змістом діяльність зумовлює наявність певних якостей, як особистісних, так і професійних.

Проблема значення особистості педагога в навчально-виховному процесі не втрачає актуальності у педагогічних дослідженнях. Вирішення даного питання на сучасному етапі неможливе без звернення до теоретичної спадщини минулого. Оскільки центральна роль у професійному становленні майбутніх учителів належить вищим педагогічним навчальним закладам, їх досвід варто розглядати в першу чергу. Саме тому ми звернулись до спадщини викладачів Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. У працях науковців закладу тема особистості вчителя та його професійної компетентності займала важливе місце. Їх публікації 20-50-х років XX століття, які ми розглянемо, і в теперішній час є цінними для розуміння важливості діяльності педагога. Це праці Г. С. Костюка, Д. Ф. Ніколенка, В. І. Помагайби, Я. Б. Рєзніка, С. Х. Чавдарова та інших.

Професія учителя поєднує в собі дві сторони, які перебувають в органічній єдності, писав Д. Ф. Ніколенко [2]. Це знання навчальної дисципліни та педагогічні знання та вміння, без яких неможливо успішно навчати та виховувати дітей. Вчений підкреслював, що у роботі педагога, окрім власне навчання і виховання, значне місце належить організації педагогічного процесу, громадській діяльності, а також розумовій роботі. Ще в 1930-х роках вчений опублікував книгу для юнацтва «Як вибрати собі професію», яка сприяла кращому розумінню професії вчителя. Автор детально ознайомлює молодь з вимогами до особистості педагога, завданнями та умовами його роботи, а також зосереджується на уміннях, необхідних для успішної професійної діяльності.

Протягом наступних десятиліть Д. Ф. Ніколенко глибше досліджував особистість вчителя та опублікував низку праць з цієї тематики. Він не раз наголошував на вирішальному значенні особистісних якостей в педагогічній діяльності, так як вчитель

виховує і навчає всіма своїми позитивними рисами: глибокими знаннями, моральними якостями, манерами, поведінкою. Скільки б не приховував педагог негативні сторони своєї особистості, вони виявлятимуться в його роботі й навіть можуть наслідуватись дітьми [2, С. 5-6].

Позицію про те, що особистість учителя є взірцем для учнів і водночас засобом впливу на них, підтримував і Я. Б. Рєзнік. Якщо педагог любить і знає свій предмет – він зможе передати це захоплення дітям. «Особистість учителя, його поведінка є зразком, якому діти свідомо чи несвідомо наслідують. Учитель повинен постійно працювати над удосконаленням цього зразку. В цьому й полягає одна з благородніших переваг професії вчителя, що вона його примушує безнастанно пориватися до особистого самовдосконалення» [4, с. 24]. Така думка звучить актуально і в теперішній час.

Науковці університету неодноразово акцентували увагу на тому, що у роботі педагога надзвичайно важливим є вміння працювати з колективом учнів, знаходячи при цьому підхід до кожного особисто. Так, в публікаціях Г. С. Костюка розкрито особливості індивідуального підходу до школярів з боку вчителя, значення підбадьорювання, заохочення, стимулювання та мотивування навчальної діяльності учнів. Педагог писав, що учитель, працюючи з колективом учнів, повинен вміти бачити кожну окрему дитину, уважно слідкувати за її успіхами, виявляти труднощі в її початковій роботі та своєчасно надавати допомогу. Лише така позиція вчителя сприятиме вихованню гармонійної та всебічно розвиненої особистості.

Д. Ф. Ніколенко з цього приводу зазначив: «Діти різняться своїми індивідуальними особливостями, тому й методи навчання й виховання їх також треба по можливості індивідуалізувати. Отже, в педагогічній діяльності неприпустимий трафаретний підхід до дитини або якийсь один твердо зафіксований методичний прийом» [2, с. 9]

Таким чином, проблема особистісного підходу в навчально-виховному процесі постійно перебувала в полі зору науковців інституту протягом 20-50-х років незважаючи на те, що в радянській педагогіці превалювала ідея колективного виховання. Саме тому такі праці є цінними. А. В. Володимирський, наприклад, підкреслював, що вчитель не може виховувати, впливаючи лише на колектив, необхідна й індивідуальна робота з учнями. Особливо це відноситься до тих дітей, які відстають від однокласників у розвитку, здібностях або активності. Так само особистісного підходу потребують і більш успішні школярі. Це потрібно для того, щоб у них не знижувався інтерес до навчання через недостатнє використання їх можливостей.

С. Х. Чавдаров вважав, що індивідуальна робота з учнями, які мають проблеми в навчанні, є важливою складовою професійної діяльності вчителя. Він писав: «Увага до відсталого учня, притягнення його до участі в гуртковій роботі швидко дає реальні наслідки: учень стає активним, рухливим, сміливим, ініціативним: в нього жвавіше працює думка, він починає жити новими інтересами, одно слово, він не той, що раніше» [5, С. 98].

Піднімаючи проблему вимог до особистості педагога, науковці НПУ імені М. П. Драгоманова неодноразово звертались до визначення розумових якостей, необхідних педагогові. Вагомого значення вони надавали умінню доводити свої знання до інших, самостійності мислення, творчому підходу до роботи, доброму володінню своєю увагою, пам'яттю та уявою, а також наявності постійного інтересу до знань. Г. С. Костюк, Д. Ф. Ніколенко, В. І. Помагайба, М. П. Ніжинський висловлювали думку про важливість для педагога поповнювати та вдосконалювати власні знання.

Як відзначив М. П. Ніжинський, вчитель має творчо ставитись до своєї роботи, для чого важливе «постійне творче занепокоєння, намагання підвищити свою кваліфікацію» [1].

В. І. Помагайба зауважував: яким би досвідом педагог не володів, він все одно має готуватись до кожного заняття, тому що це є ознакою його відповідальності, компетентності [3]. Тому вчений, як інші науковці закладу, регулярно публікував у педагогічній пресі статті, що мали на меті допомогти педагогам вдосконалити свою майстерність. У доступній формі вони давали поради для широкого кола учителів-практиків.

В методичних працях В. І. Помагайби є ряд цінних рекомендацій щодо підготовки вчителя до різних типів уроку. Готуючись, наприклад, до уроку пояснення нового матеріалу, необхідно спочатку уважно перечитати його та зробити помітки. Слід викреслити те, що не підходить для даного колективу слухачів, помітити слова і вирази, які, можливо, потребуватимуть додаткового пояснення. Водночас дослідник радить педагогам звертати увагу на такі деталі, як інтонація, міміка, рухи для того, щоб зробити свої думки більш виразними [3].

В дослідженнях вченого можна знайти також цінні рекомендації вчителям щодо оптимальної організації обліку занять. Наприклад, поради занотовувати зауваження до своєї роботи або ж думки, які випадково виникнуть у вчителя під час навчального процесу і тому подібне. Це допоможе педагогу краще оцінити власну діяльність, проаналізувати її та покращити педагогічну майстерність.

Висловлювання про користь самокритичності для педагога є і в працях Д. Ф. Ніколенка: «критичне ставлення вчителя до своїх успіхів і успішності учнів збуджуватиме його ініціативу, вестиме до творчих шукань в навчанні й вихованні дітей» [2, с. 24].

Г. С. Костюк також підтримував точку зору про те, що учителям не слід покладатись на педагогічну творчість «на місці», а продумувати кожен крок заздалегідь. Добре підготовлений до уроку вчитель вміє ясно, послідовно, систематично викласти матеріал, використовуючи різні засоби, що полегшують сприймання матеріалу, тому у нього активніше та з інтересом працюють під час уроку навіть відсталі та байдужі до навчання учні.

Отже, як свідчить аналіз педагогічної спадщини вчених Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, проблема самовдосконалення педагога займає одне з центральних місць у їхніх наукових працях. Вчені закладу були переконані, що звичка постійно вчитися – це характерна риса діяльності педагога. На сьогодні, в умовах стрімких змін та реформ як в освіті, так і загалом у суспільно-політичному житті, така думка набуває особливої актуальності. Здатність оновлювати свої знання, відповідати умовам сучасного світу є зараз невіддільною частиною професійної діяльності вчителя.

Для поповнення знань, покращення якості своєї роботи вчителів важливо також вивчати та аналізувати надбання інших педагогів. Проблему дослідження передового педагогічного досвіду розглядав М. П. Ніжинський. Він вважав, що це особливо необхідно вченим-педагогам вищих навчальних закладів. Ознайомившись з таким досвідом, вони узагальнюватимуть його та згодом поширюватимуть серед учителів шкіл. При цьому вчений також зазначив, що не менш корисним буде звертати увагу на вчителів, результати діяльності яких є гіршими, що дасть змогу з'ясувати причини та допомогти в пошуках шляхів покращення якості навчально-виховної роботи [1].

Таким чином, теоретична спадщина вчених університету першої половини ХХ століття, присвячена проблемам особистості педагога та його професійної діяльності, є вартою уваги на сучасному етапі розвитку освіти України, оскільки не втратила своєї актуальності. Це питання постійного самовдосконалення та підвищення кваліфікації педагога, ретельної методичної підготовки та творчого ставлення до роботи, ролі особистісних якостей вчителя, а також важливості індивідуального підходу до кожного школяра в навчально-виховному процесі.

Список використаних джерел:

1. Ніжинський М.П. Досвід кращих зробити загальним надбанням / М.П.Ніжинський // Радянська освіта. – 1948. – 19 листопада. – С. 3.
2. Ніколенко Д.Ф. Питання психології радянського вчителя / Д.Ф. Ніколенко. – КДП ім. М.Горького. – К., 1957. – 33 с.
3. Помагайба В.І. Готування вчителя до лекції / В.І.Помагайба // Радянська освіта. – 1928. – №9. – С. 22-34.
4. Резнік Я.Б. Виховання і навчання / Я.Б.Резнік. – Радянська школа. –1946. – № 5. – С. 14-24.
5. Чавдаров С.Х. Відсталі учні сільської школи / С.Х.Чавдаров // Шлях освіти. – 1930. – № 9. – С. 85-102.

РОЗВИТОК КРЕАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПОЗААУДИТОРНІЙ РОБОТІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Юлія Піщениук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

DEVELOPMENT OF CREATIVE COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF ELEMENTARY SCHOOL IN EXTRA-CURRICULUM WORK OF INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

Julia Pishcheniuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Розкрито показники креативності, компоненти креативної особистості. Розглянуто особливості набуття креативної компетентності майбутніми вчителями початкової школи в позааудиторній роботі закладу вищої освіти. Встановлено, що для розвитку креативної компетентності важливим є поєднання різних форм позааудиторної роботи, що активізує суспільно педагогічну позицію кожного студента, формує установку на творче оволодіння обраною професією.

Ключові слова: креативність, креативна компетентність, структура креативної компетентності, позааудиторна робота.

Abstract. The indicators of creativity, components of a creative personality are revealed. Features of acquisition of creative competence by future teachers of elementary school in extra-curricular work of institution of higher education are considered. It is established that for the development of creative competence is an important combination of various forms of non-pedagogical, which activates the socio-pedagogical position of each student, forms the setting for the creative mastery of the chosen profession.

Key words: creative, creative components, structure of creative competence, extra-curricular work.

Реформування української школи змінює соціальне замовлення вищій освіті, яке передбачає виховання потенційного вчителя-творця, новатора та дослідника, здатного до креативного саморозвитку. Молоді педагоги, випускники ЗВО, мають бути підготовленими до розв'язання складних професійних завдань, які вимагають швидких і нестандартних рішень, пов'язаних з вихованням молодших школярів. З огляду на це, нагальною стає необхідність розвитку в майбутніх учителів початкової школи креативної компетентності, що є необхідною умовою їхньої успішної професійної діяльності в реаліях сучасної освітньої практики.

Зауважимо, що в основу сучасного розуміння педагогічної креативності у контексті професійної підготовки майбутніх фахівців психолого-педагогічного профілю покладені науково-теоретичні ідеї О. Антонової, Н. Березанської, Ю. Зінковського, В. Кан-Каліка, Н. Кічук, М. Лещенко, Т. Любарта, В. Нуркова, С. Сисоевої, Р. Стернберга, Л. Хомича тощо. Проблема креативності у свій час розглядали Л. Виготський, А. Петровський, І. Розет, А. Дудецький, М. Беркінблїт, В. Роменець, Л. Шрагіна, Л. Коршунова, Т. Рїбо та ін. Теоретичну основу креативності прослідковуємо у працях багатьох іноземних авторів (Г.Ю. Айзенк, Ф. Баррон, Д. Векслер, М. Бертхаймер, Дж. Гїлфорд, Х. Грубер, Р. Крачфілд, А. Маслоу, С. Меднік, Р. Стенберг, Е. Торренс, М. Уоллах, Дж. Хеслруд, Е. Шехтель та ін.).

Для розробки проблеми набуття майбутніми вчителями початкових класів креативної компетентності важливими є наступні теоретичні положення про: генетико-моделюючий метод вивчення цілісної особистості, що саморозвивається (С. Максименко); теоретична модель творчої особистості (В. Моляко); дослідження творчості вчителя у багатовимірній

концепції особистості (В. Моргун); етапи розвитку творчості (В.Клименко); використання теоретичної моделі та завдань підготовки творчого вчителя (С. Сисоєва) тощо.

Особливості розвитку творчого потенціалу майбутнього вчителя досліджували В.Андрєєв, Д.Богоявленська, В.Вербицький, Н.Гузій, В.Каплінський, В.Козленко, Н.Кузьміна, М.Лазарєв, А.Маркова, Н.Мартинович, Н.Пилипенко, Я.Пономарьов, М.Поташник, Л.Римар, С.Хмельковська, та ін., у тому числі й творчих здібностей майбутніх учителів початкової школи (О.Антонова, О.Голюк, О.Демченко, Г.Тригубець, В.Ушмарова, І.Шахіна та ін.).

Проте узагальнення педагогічної, психологічної та методичної літератури показує, що технологія набуття майбутніми вчителями креативної компетентності в педагогіці вищої школи розроблена недостатньо, а також частково реалізована в освітньому процесі ЗВО. В зв'язку з цим, актуальною є думка О. Голюк, що «проблема творчості майбутнього педагога дійшла до того поворотного пункту свого розвитку, коли повинно йтися про створення спеціальної програми навчання творчості та самостійності, спеціальних методик, за допомогою яких можна було б прищепити студентам навички творчої праці, смак до творчості, винахідництва і раціоналізації» [6, с. 39]. За переконанням Н. Лазаренко і В.Каплінського [9], «процес формування компетентності не буде завершеним, якщо педагог не вийде на належний рівень професійної майстерності». Акцент на розвитку творчих здібностей і дивергентного мислення майбутніх педагогів у контексті їхньої підготовки до роботи з обдарованими дітьми роблять О.Демченко та І. Кепуле [7, с. 29]. За переконанням учених, сучасному вихователю та вчителю необхідно володіти здатністю нестандартно і швидко вирішувати педагогічні ситуації, схильності до педагогічної імпровізації, акторських здібностей та ін.

У науковому дискурсі використовуються поряд терміни «творчість» і «креативність», щодо пояснення яких і визначення співвідношення між ними точиться дискусія. Ми дотримуємося позиції, що такі феномени є близькими, проте різними психологічними феноменами. Так, термін «креативність» у педагогіці та психології набув поширення у 60-ті роки ХХ століття. За одного з підходів такий феномен вважається готовністю до творчої активності, є продуктом взаємодії індивідуальних якостей носія потенційної креативності зі змістом, обставинами та умовами вибраної соціально значущої діяльності [1, с. 77]. В.Андрієвська розглядає креативність як цілісну, інтегративну властивість особистості, пов'язану з мотивацією, емоціями, компетентністю, гнучкістю творчого (дивергентного) мислення, що виявляється як несподіваний продуктивний акт, вчинений виконавцем спонтанно в певній обстановці соціальної взаємодії [1, с. 89]. Як бачимо, креативність є потенціалом особистості, який реалізується в процесі творчої діяльності.

Як складний психологічний феномен, креативність має прояви / індикатори, за якими можна її ідентифікувати в структурі особистості. Так, за переконанням Т. Баришевої, показниками креативності є:

- *швидкість*, яка виявляється в генеруванні великого числа реакцій чи рішень у проблемній ситуації;

- *гнучкість*, що визначається шляхом вимірювання продуктивності дивергентного мислення (креативності), який проявляється в здатності або схильності до перемикання з одного типу реакцій або рішень у проблемній ситуації;

- *оригінальність*, що виявляється в генеруванні несподіваних або статистично рідкісних реакцій і рішень у проблемній ситуації;

- *сприйнятливність*, яка означає чутливість до незвичайних деталей, суперечностей і невизначеності;

- *метафоричність*, що виявляється в готовності працювати в абсолютно незвичайному контексті, схильності до символічного, асоціативного мислення, вмінні побачити в простому складне, а в складному – просте;

- *задоволеність* як підсумковим прояву креативності [3, с. 89].

Варто відзначити, що як складне психологічне явище, креативність має компоненти,

які її утворюють в єдності та взаємопроникненні. В працях дослідників представлена структура креативної особистості, яка включає наступні компоненти:

- *емоційний* – різноманітність емоцій, здатність розпізнавати і виражати емоції, здатність регулювати власні емоції;

- *інтелектуальний* – дивергентне мислення (гнучкість, швидкість, оригінальність), стійкі пізнавальні інтереси, відмова від стереотипних способів мислення, здатність усвідомлювати;

- *поведінковий* – набір широких поведінкових реакцій і умінь, широко варіативні стратегії рольової взаємодії, творче застосування поведінкових стратегій, творча переробка наявних поведінкових стереотипів і придбання нових, спонтанність прояву творчої діяльності;

- *самосвідомість* – усвідомлення себе як творчої особистості, здатної перетворити себе і навколишній світ;

- *мотиваційно-сисловий* – усвідомлення своїх мотивів і потреб, провідні мотиви – домагання на визнання, пізнавальні, змагальні [10, с. 77].

Процес розгортання креативного потенціалу особистості є складним і тривалим, який, на думку А. Морозова, передбачає врахування і розвиток:

- інтелектуальних особливостей творчої діяльності, що дає можливість створювати щось нове, неординарне, раніше не відоме, а також попередній вибір знань та вмінь, необхідних для того, щоб це нове створити;

- особистісних якостей, які дають змогу продуктивно діяти в ситуації невизначеності та творчого вибору;

- творчих здібностей, які передбачають відмову від шаблонності та стереотипності в судженнях та діях і є основою творчої діяльності [12, с. 83].

Варто відзначити, що в останні роки в науковий обіг введено конструкт «креативна компетентність», до пояснення якого зустрічаємо різні підходи. Зокрема, креативна компетентність тлумачиться Н. Вишняковою як «складне особистісне утворення, яке включає інтелектуальні, емоційні, моральні та інші набуті знання, вміння й навички, що дає змогу на принципово новому, інтегративному рівні переносити набуті компетентності з однієї сфери життєдіяльності в іншу, з метою досягнення принципово нового результату діяльності або виконання діяльності на принципово новому якісному рівні» [4, с. 83]. Креативна компетентність є однією з ключових категорій, які визначають професійну компетентність і відповідають найбільш широкому спектру його специфіки. Отже, така компетентність є універсальною за своїм характером і ступенем застосування, а також метапрофесійною, оскільки вона є затребуваною майже всіма професіями. При цьому для майбутнього фахівця будь-якої галузі знань креативна компетентність повинна бути сформована як стійка властивість особистості, виражена в узгодженні знань, умінь, особистісних якостей і досвіду релятивного процесу створення нового.

У контексті розробки проблеми набуття майбутніми вчителями початкових класів креативної компетентності в умовах педагогічного ЗВО, увагу привертає наукова розвідка Ж.Воронцової, в якій виокремлено компоненти такого особистісного утворення в здобувачів вищої освіти:

- *когнітивний* який забезпечує можливість здобувати нові теоретичні знання у процесі активної пошуково-пізнавальної діяльності;

- *вольовий*, передусім спрямований на вміння успішно долати зовнішні та внутрішні перешкоди для досягнення освітньої мети (незалежність; наполегливість; здатність до перетворення; відкритість новому досвіду; здатність йти на ризик);

- *емоційний*, який сприяє регулюванню та оптимізації діяльності студента на свідомому та підсвідомому рівні (помірна чутливість, експресивність, емоційна стійкість, відчуття новизни, чуйність і терпимість до протиріч);

- *мотиваційний*, як своєрідне налаштування особистості на мобілізацію до майбутньої діяльності (самореалізація, мотивація досягнення успіху, ціннісні орієнтири, внутрішня

мотивація, самовдосконалення);

- *діяльнісний*, який зумовлює об'єднання певної сукупності знань особистості з метою реалізації освітніх завдань, використовуючи вміння, навички, творчий досвід, особистісні якості, здатність знаходити неординарні рішення в нестандартних ситуаціях (гнучкість поведінки і мислення, активність, толерантність, адаптивність, оригінальність, нетривіальність, незвичайність висловлюваних ідей);

- *рефлексивний*, який дає змогу об'єктивно оцінювати себе та свою діяльність, самоконтролювати, критично оцінювати досягнуте (самоповага, інтуїція, самосвідомість, внутрішній локус контролю, прогнозування результатів своєї діяльності) [5, с. 30].

Актуальності набуває розробка шляхів і методів набуття майбутніми педагогами креативної компетентності в умовах освітнього процесу ЗВО. Необхідно шукати і впроваджувати нові, нестандартні способи активізації творчого потенціалу студентів, що дасть змогу забезпечувати стимулювання засвоєння навчальної інформації та її відтворення, використання в нестандартних умовах нової української школи. Погоджуємося з думкою [10, с. 99], що креативний підхід до організації освітнього процесу у вищій школі переорієнтовує його з предметно-змістового аспекту на креативну особистість майбутнього фахівця, що проявляється у формуванні навчальної мети у вигляді розумових завдань, ціннісно-сміислової інтерпретації навчальної діяльності, нестандартних способах і діях щодо задоволення потреб у новизні та творчості, створенні авторських програм, проектів, конкурсних творчих робіт тощо.

За нашим переконанням, креативна спрямованість освітнього процесу сучасного ЗВО інтенсифікує орієнтованість у системі професійних і моральних цінностей майбутніх вчителів на розвиток самостійності, активності та ініціативи. Водночас стратегією креативного підходу до організації освітнього процесу у вищій школі передбачено: усвідомлення студентами власних особистісних і професійних можливостей, розвиток педагогічних здібностей до рівня креативних, задоволення потреби в новизні та нестандартних способах розв'язання професійних проблем, установка на творчість і подолання стереотипних способів і формалізму в професійних діях, прогнозування шляхів удосконалення творчого потенціалу особистості майбутнього фахівця. Безумовно, що формування креативності та розвиток творчої індивідуальності педагога сприяють підвищенню його компетентності та професіоналізму в цілому.

З одного боку, погоджуємося з позицією О. Демченко та І. Кепуле [7, с. 29], що формувати креативну компетентність як інтегративну якість майбутнього педагога обдарованих дітей необхідно, використовуючи потенціал різних педагогічних дисциплін, проводячи роботу в декількох напрямках. У свою чергу, вважаємо, що великий потенціал для становлення творчого педагога має позааудиторна робота з педагогічних дисциплін як складова освітнього процесу ЗВО, яка має свою специфіку.

На думку О. Антонової [2], основною відмінністю позааудиторної роботи від аудиторної є те, що вона реалізовується у специфічних формах, вибір і використання яких суб'єктами організації позааудиторної діяльності здійснюється на демократичних засадах. Беручи до уваги характерні ознаки позааудиторної діяльності, створення умов задля творчого, інтелектуального, духовного та фізичного розвитку майбутніх педагогів є головною метою позааудиторної роботи. Згідно з метою, основними *завданнями* позааудиторної діяльності є: формування суспільно-громадського досвіду особистості майбутнього вчителя; розвиток, стимулювання та реалізація його духовного і творчого потенціалу; створення системи пошуку та підтримки талантів; формування особистісно значущих соціокультурних цінностей; задоволення потреб майбутніх учителів у професійному самовизначенні; розвиток психофізичних ресурсів тощо. Основними *принципами*, покладеними в основу організації позааудиторної роботи, є гуманізація, єдність загальнолюдських та національних цінностей, демократизація, науковість і системність, безперервність, наступність та інтеграція, добровільність і доступність, активність та самостійність особистості [2, с. 15].

Позааудиторна робота в ЗВО має бути професійно спрямованою. Професіоналізація позааудиторної діяльності в педагогічному університеті здійснюється з урахуванням специфіки факультету, використання різних її форм, спонукання студентів до активної самодіяльності, моделювання та розв'язання педагогічних ситуацій, удосконалення педагогічних умінь та особистісних якостей майбутніх педагогів в процесі включення їх в активну педагогічну діяльність [6, с. 38]. На нашу думку, для реалізації таких положень особливу увагу у вихованні та професійному становленні майбутніх педагогів загалом і розвитку їхньої креативної компетентності зокрема варто приділяти позааудиторній роботі з педагогічних дисциплін. Це пов'язано з тим, що саме такий напрям забезпечить можливість для творчого розвитку та самореалізації майбутніх учителів початкових класів.

Загалом для набуття студентами креативної компетентності використовувати різні форми позааудиторної роботи, класифікуючи які, виокремлюють *загальні* (індивідуальні, парні, групові, колективні) та *спеціальні* форми позааудиторної роботи [8, с. 18]. У науковій літературі [8] дається характеристика різним формам позааудиторної роботи студентів.

Індивідуальною формою передбачається самостійна робота студента над своїм удосконаленням, поповненням світоглядних уявлень, виробленням поглядів, переконань та позицій. Вона є ключовою для студента, оскільки під час аналізу процесів, які відбуваються навколо, майбутній педагог здійснює самовиховну роботу, підвищуючи свій духовно-моральний, науково-дослідницький та фахово-професійний рівень. Однак умовою для забезпечення індивідуальної форми позааудиторної роботи є спрямовуюча дія куратора, авторитетного викладача або представника студентського активу. Прикладом такої форми є робота над підручником, навчальними посібниками, першоджерелами, підготовка рефератів і доповідей, виконання творчих завдань, відвідування виставок, художніх салонів, перегляд кінострічок тощо.

В основі *парної форми* позааудиторної роботи лежить взаємодія двох суб'єктів (куратор-студент, викладач-студент, студент-студент). Основною відмінністю її від індивідуальної форми є можливість спілкування, наявність зворотного зв'язку, що дає змогу кожному студенту відчувати підтримку з боку викладача чи товариша, реалізовувати власні ідеї за певним сприянням. Видами такої форми позааудиторної роботи є наставництво, консультація, бесіда, інструктаж тощо.

З метою врахування спільних інтересів студентів зазвичай має практичне застосування *груповою формою* позааудиторної роботи, яка передбачає врахування викладачем / керівником творчої групи інтересів студентів у ході її проведення. Групова форма організації виховання сприяє розвитку ініціативності, організаторських і лідерських якостей, розвитку творчих здібностей. Така форма роботи передбачає проведення ділових ігор, круглих столів, диспутів, конкурсів педагогічної майстерності, тематичних вечорів, КВК тощо.

У процесі підготовки креативних майбутніх учителів початкової школи у Вінницькому державному педагогічному університеті імені Михайла Коцюбинського, використовуються різні форми позааудиторної роботи з педагогічних дисциплін [7; 9; 11].

Отже, здійснений аналіз наукового дискурсу з проблеми формування креативної компетентності майбутнього вчителя дає змогу констатувати, що більша частина праць, які з'явилися останнім часом у науковому просторі, аналізують креативність у різних аспектах. Проте проблема розвитку креативної компетентності майбутніх учителів початкової школи залишається недостатньо розробленою. Вважаємо, що діяльність ЗВО має базуватися на засадах креативності, тобто, орієнтуватися насамперед на розвиток навичок і умінь, на формування у студентів певного ставлення до діяльності та їх реальної поведінки, що досягається завдяки зміні логіки та змісту дисциплін, а також трансформації методики презентації знань. Водночас інтенсифікація освіти з метою розвитку креативної компетентності може бути реалізована у процесі позааудиторної роботи.

Список використаних джерел:

1. Андрієвська В. В. Креативність / В. В. Андрієвська // Енциклопедія освіти / [Акад. пед. наук України; відповід. ред. В. Г. Кремень]. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 432 с.

2. Антонова О.Є. Педагогічна креативність у структурі педагогічної обдарованості вчителя / О. Є. Антонова // Нові технології навчання: Наук.-метод. зб. Ін-ту інноваційних технологій і змісту освіти МОНМС України, Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки: У 2-х ч. – Київ-Вінниця, 2011. – Вип. 69. – Ч. 2. – С. 11–17.
3. Барышева Т. А. Психолого-педагогические основы развития креативности / Т. А. Барышева, Ю. А. Жигалов. – СПб. : СПГУТД, 2006. – 268 с.
4. Вишнякова Н. Ф. Креативная акмеология. Психология высшего образования : монография : в 2-х т. / Наталья Федоровна Вишнякова. – Т. 2. Прикладная креативная акмеология. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – Мн. : ООО «Дэбор», 1999. – 300 с.
5. Воронцова Ж.В. Особливості самореалізації студентів в умовах університетського середовища / Ж.В. Воронцова // Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. – 2010. – Вип. XXIII. – С.25-33.
6. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польськоукраїнської науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я.А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38–42.
7. Демченко Е.П. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Е.П.Демченко, Ивета Кепуле // «Young Scientist» («Молодий вчений»). – 2018. – № 5.2 (57.2). – Май /Травень. – С.28-35.
8. Зінковський Ю., Мірських Г. Креативність – фрактал сучасної парадигми вищої технічної освіти / Ю. Зінковський, Г. Мірських // Вища освіта України. – 2007. – № 3. – С. 14–20.
9. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В. Каплінський, Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені М. Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія. – № 48. – 2016. – С. 59-64.
10. Креативность как ключевая компетентность педагога : монография / под ред. М.М. Кашапова, Т.Г. Киселевой, Т.В. Огородовой. – Ярославль: ИПК «Индиго», 2013. – 392 с.
11. Любчак Л.В. Використання технології тренінгу в формуванні комунікативної компетентності майбутніх учителів початкових класів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми / Зб. Наук. Пр. – Вип. 47. – Київ – Вінниця, 2017. – С.70-75.
12. Морозов А.В. Креативная педагогика и психология / А.В. Морозов, Д.В. Чернилевский. – М. : Академический Проект, 2004. – 560 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ВИМОГИ ДО ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ЗАВДАНЬ НАСТУПНОСТІ ДОШКІЛЬНОЇ І ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

Вероніка Утямишева, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

І.Ковалько, заступник директора з навчально-виховної роботи, вчитель-методист вищої категорії, вчитель початкових класів Агрономіченської СЗШ І-ІІІ ст..

*Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL REQUIREMENTS FOR THE CREATIVE ACTIVITY AND PERSONALITY OF THE TEACHER IN THE CONTEXT OF THE EFFECTS OF PRESCHOOL AND PRIMARY EDUCATION

Veronika Utyamysheva, bachelor's student

I.Kovalko, lecturer

Vinnitsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено проблеми педагогічної творчості як складової інноваційної діяльності педагога. Розглядаються визначення поняття «творча особистість», аналізуються інноваційні процеси, які слугують творчому розвитку особистості. Розглянуто професійно значущі якості особистості педагога. Дана стаття містить інформацію про умови розвитку творчого потенціалу особистості та вимоги до особистості педагога на сучасному етапі розвитку освітнього процесу.

Ключові слова: педагогічна майстерність, значущі якості особистості педагога, педагогічна творчість, педагогічні здібності, готовність до педагогічної діяльності.

Abstract. The article deals with the problems of pedagogical creativity as a component of the innovative activity of the teacher. The definition of the concept of "creative personality" is considered, innovative processes are analyzed that serve the creative development of personality. The professionally significant qualities of the teacher's personality are considered. This article contains information on the conditions for the development of creative potential of the individual and the requirements for the personality of the teacher at the present stage of development of the educational process.

Key words: pedagogical skill, significant qualities of the teacher's personality, pedagogical creativity, pedagogical abilities, readiness for pedagogical activity.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства творчий підхід до виконання професійної діяльності є показником інтенсивного розвитку педагогічної праці. Здатність педагога впроваджувати творчість у власну діяльність – один із найголовніших критеріїв професійної придатності вчителя. Однією з вимог до особистості педагога є здатність допомагати вихованцям відкривати особистий творчий потенціал, який міг би стати поштовхом до саморозвитку і самовдосконалення особистості учнів у всіх сферах життєдіяльності. «Творчістю можна називати не суму отриманих знань, а особливу спрямованість інтелекту, особливий зв'язок між інтелектуальним життям особистості і проявом її сил в активній діяльності», – таке визначення творчості надавав відомий педагог Василь Сухомлинський [16, с.209].

Необхідність формування та розвитку у педагога творчої особистості визначається впровадженням інноваційних підходів у навчально-виховний процес, сучасними тенденціями в розвитку дошкільної та початкової освіти, започаткуванням та використанням новітніх технологій, що мають випереджувальне значення у процесі навчання і виховання підростаючого покоління [1-12; 14; 17].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Безпосередній вплив учителя на формування особистості дитини завжди займав особливе місце у психолого-педагогічній науці.

Творча діяльність педагога завжди була у центрі уваги багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Теоретичні та методологічні основи даної проблеми відображені у працях таких класиків педагогічної науки, як Я. Коменський, К. Ушинський, С. Русова, В. Сухомлинський. Щодо педагогів-сучасників, то дана проблема розглядалася у працях Л. Артемова, А. Богуш, О. Богініч, Л. Божович, Е. Вільчковський, Л. Калмикова, О. Кононко, Т. Люріна, А. Алексюк, О. Мороз та ін.

Проблеми творчої діяльності вчителя в Україні нині досліджують І.А.Зязюн, О.М.Пехота, М.І.Сметанський, С.О.Сисоєва, Н.В.Кічук, В.І.Загвязинський та інші. Розвиток творчої особистості педагога як складову професіоналізму, майстерності, культури, розглядають О. Бондаревська, В. Гриньова, І. Зязюн, І. Ісаєв та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Діяльність педагога можна назвати творчою тоді, коли її межі охоплюються нестандартним вирішенням поставленої проблеми та втіленням власних креативних ідей у життя. Творча особистість, особистість учителя чи вихователя повинна володіти певним набором якостей, а саме:

- впевненістю у власних силах;
- рішучістю;
- умінням не зупинятися на досягнутому;
- креативністю мислення;
- бути в змозі впроваджувати нове «своє», опираючись на традиційні методи навчання і виховання;
- умінням не лише висловлювати, а і без сумнівів відстоювати власну думку;
- високою самоорганізацією.

Більшість науковців схиляється до думки про те, що творча особистість у своїй діяльності знаходить задоволення в більшій мірі від процесу, а не від конкретного результату або кінцевої мети [1; 4; 17].

Мета статті. З'ясувати сутність поняття «творча особистість», обґрунтувати, які чинники впливають на її розвиток; визначити, які психолого-педагогічні вимоги ставляться до особистості педагога; за яких умов відбувається розвиток творчого потенціалу особистості педагога.

Виклад основного матеріалу. Центром у реформуванні освітнього процесу, в модернізації освіти має бути лідер, педагог-дослідник як педагог нового покоління — соціально зріла, всебічно розвинена творча особистість, яка майстерно володіє усіма можливими педагогічними методами та прийомами.

Розвиток творчого потенціалу особистості педагога буде здійснюватися за певних умов:

1. Забезпечення теоретичної бази (формування наукового світогляду під час вивчення навчальних предметів, оволодіння сучасною педагогічною та психологічною теорією).

2. Уміння варіативно використовувати методи, прийоми, форми навчання та виховання залежно від конкретних ситуацій, оволодіння технікою і технологією розв'язання педагогічних завдань.

3. Спонування до творчого розв'язання педагогічних завдань, в основі якого лежить віра в можливості вихованця, позитивне ставлення до педагогічної діяльності, «незадоволеність» уже досягнутим, потреба в самовдосконаленні тощо.

4. Розвиток здібностей, необхідних для творчої діяльності: пізнавальної активності, самостійності, уміння визначити альтернативу очевидному, аналіз й оцінювання варіантів, прогнозування, висування гіпотез тощо. Індивідуалізація підготовки фахівця є важливою умовою розвитку творчої особистості, а формування готовності до самовдосконалення та розвиток особистісних якостей є визначальним напрямом реформування педагогічної освіти [2; 7; 9; 13].

Творча діяльність педагога, як і творча особистість, реалізується в діяльності. Саме в процесі діяльності формуються різноманітні важливі професійні риси майбутнього вчителя, відбувається всебічний розвиток особистості. У результаті розвитку особистості як суб'єкта діяльності формується цілеспрямованість, незалежність, самореалізація, чітке розмежування засобів і прийомів дій [13, с.168].

Творчій діяльності педагога притаманні вирішення суперечностей, проблемних ситуацій; наявність об'єктивних (соціальні, матеріальні) та суб'єктивних (знання, уміння, професійні навички, індивідуальні особливості, мотивація, творчі уміння) умов для творчості. [15, с. 6-8]

Взявши за основу уже існуючу концепцію, педагог реалізує у ній свої творчі та інтелектуальні можливості і стає співавтором. Саме тому творча діяльність вимагає особливих здібностей, індивідуальної волі, самостійності й почуття особистої відповідальності. Педагог, проявляючи свої творчі здібності, впливає на вихованців і, таким чином, розвиває себе, свою культуру, творчість, удосконалює професійну майстерність.

Висновки. Отже, діяльність сучасного педагога охоплює сутність і закономірності такого явища, як творчість. Творча діяльність зумовлена всією варіативністю психолого-педагогічних зв'язків вчителя й учня, учнівського колективу, їхньою спільною творчою діяльністю, яка спрямована на розвиток творчої індивідуальності кожного з них. За сприятливих конкретних умов педагогічної праці найвища результативність педагогічної творчості виявляється у позитивному розвитку сформованості творчої особистості вихованців та зростанні рівня творчої педагогічної діяльності вчителя.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
2. Голюк О. А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня / О. А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали

Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 38-42.

3. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / О.А.Голюк, Н.О.Пахальчук // Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт : в 2 кн. К 1 : монография / [авт.кол. : Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса : КУПИРИЕНКО СВ, 2017 – Гл. 3. – С. 67-91.

4. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте підготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.

5. Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія / О.П.Демченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 416 с.

6. Демченко Е. П. Одаренный ребенок как личность с особыми потребностями в инклюзивном пространстве учебного заведения / Е.Демченко, О. Зайцева // SOCIETY. INTEGRATION. EDUCATION Proceedings of the International Scientific Conference. Volume II, May 26th -27th. – 2017. – С. 61-71.

7. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. – Том IV : Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир : Вид-во Жду ім. І.Франка, 2016. – С. 78-90.

8. Жовнич О. В. Дидактичні переваги і новітні тенденції застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – Дрогобич. – 2016. – № 7. – С. 150-155.

9. Казьмірчук Н.С. Формування готовності вчителів до реалізації принципу наступності дошкільної і початкової ланок освіти// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 38. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – С. 155-159.

10. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В.Каплінський, Н.І.Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. – № 48. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». – С.13-19.

11. Король А.В. Штучний інтелект як засіб співпраці з педагогами, батьками та громадськістю в інноваційному освітньому середовищі / А.В. Король // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 94 – 98.

12. Лазаренко Н. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : Збірник наукових праць / [гол.ред. Н. Л. Іваницька]. – Вінниця : ТОВ «Фірма «Планер», 2016. – Вип.23. – С.36-42.

13. Основи педагогічної творчості та майстерності / за заг. ред. Н. В. Гузій. – К.: НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2008. – 168 с.

14. Родюк Н.Ю. Педагогічні ідеї професійної підготовки вчителів початкової школи в країнах Заходу / Н.Ю. Родюк // Inovativny vyskum v oblasti vzdelavania a socialnej prace. – Sladkovicovo: Vysoka skola Danubius, 2017. – С. 150-153.

15. Сисоева С.О. Творча педагогічна діяльність вчителя : ознаки і методи / С.О.Сисоева // Обдарована дитина. – 2005.– №4.– С. 6-8.

16. Сухомлинський В.О. Вибрані твори у п'яти томах / В.О. Сухомлинський. – К. : Радянська школа, 1976. – Т.1. – 209 с.

17. Holiuk O. et al. PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR CREATIVITY DEVELOPMENT IN MATHEMATICALLY GIFTED ELEMENTARY STUDENTS //Problem space of modern society: philosophical-communicative and pedagogical interpretations. Part II. – 2019. – С. 580.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ УКРАЇНСЬКОГО МУЗИЧНОГО ФОЛЬКЛОРУ

Тетяна Щеглова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр».

Науковий керівник: Л.М. Онофрійчук, кандидат педагогічних наук

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR CREATIVE EDUCATION OF SENIOR PRESCHOOL AND PRIMARY SCHOOL CHILDREN BY THE MEANS OF UKRAINIAN MUSIC FOLKLORE

Tatyana Shcheglova, *master's student*

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено важливість підготовки майбутніх педагогів до творчого виховання дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами українського музичного фольклору (на прикладі репертуарно-методичного посібника «Весняночка» В. Верховинця).

Ключові слова: творче виховання, український музичний фольклор, дитячі народні пісні.

Abstract: The article highlights the importance of training prospective teachers for creative education of senior preschool and primary school children by the means of Ukrainian music folklore, based on the experience described in «Vesnyanochka» guidelines (by Verkhovynets, V.).

Key words: creative education, Ukrainian music folklore, children's folk songs.

Особливої актуальності у сьогоденні набула проблема становлення й формування творчої особистості, наділеної потенціалом перетворювати на краще навколишній світ. У зв'язку з цим освітня галузь повинна дедалі потужніше формувати у дітей сучасний світогляд, розвивати творчі здібності і навички самостійного наукового пізнання. В державній національній програмі «Освіта» наголошується, що одним із головних шляхів реформування освіти є підготовка нової генерації педагогічних кадрів, підвищення їхнього професійного та загальнокультурного рівня.

Школа має стати тим осередком, де плекається духовно багата особистість, формується громадянська зрілість школяра, адже за висловом Ш. Амонашвілі: «Школа є істотою з Майбутнього, і вона уміє спрямовувати дітей тільки в Майбутнє».

Проблемі професійної підготовки вихователів і вчителів присвячено багато досліджень вітчизняних і зарубіжних авторів. Теоретичні та методологічні основи даної проблеми відображені у працях таких класиків педагогічної науки як Я. Коменський, К. Ушинський, С. Русова, В. Сухомлинський. Щодо сучасних педагогів, то означену проблему розглядають Л. Артемова, І. Бех, Л. Божович, Л. Калмикова, О. Кононко, А. Алексюк, О. Мороз.

У філософських вченнях творчість сприймається як джерело розвитку особистості (М. Бердяєв, М. Гончаренко, А. Могильний, В. Цапок); у психологічних дослідженнях сучасної теорії творчості – як якісна характеристика мислення (Б. Ананьєв, Л. Виготський, Г. Костюк, Л. Леонт'єв, В. Роменець, С. Рубінштейн, Б. Теплов, Г. Якобсон). Митці-педагоги Г. Ващенко, С. Русова, К. Стеценко, М. Леонтович та ін. наполягали на необхідності всезагального естетичного виховання дітей з раннього віку за допомогою різних засобів мистецтва та літератури, оточення, створення сприятливих умов для розвитку мистецьких здібностей не лише талановитих, а й необдарованих дітей.

Сучасний вчитель постійно знаходиться у творчому пошуку, має високий рівень інформаційної культури, гнучкість і нестандартність мислення, може ефективно втілювати у життя нові вимоги часу. Саме від вчителя, його особистісних характеристик залежить реалізація навчальних планів, якості освітніх послуг, творче виховання учнів у процесі навчання.

Видатний психолог Л. Виготський наголошував, що у повсякденному житті творчість – це необхідна умова існування всього, що виходить за межі стереотипів, завдячуючи своїм виникненням творчій діяльності. Якщо так розуміти творчість, то неважко помітити, що творчі процеси в усій своїй повноті виявляються вже в дуже ранньому дитинстві. Гра дитини є не проста згадка про пережите, а творча переробка пережитих вражень, їх комбінування і

розбудова з них нової дійсності, що відповідає запитам і потягам самої дитини [3, с. 7].

Л. Левчук і О. Онищенко вказували, що творчість, як опанування створеного, може розглядатися в межах педагогіки, виховання особистості, стимулювання її інтересу до знань і культури [4, с. 159].

Готовність до творчої діяльності науковцями розглядається як цілеспрямований прояв особистісних властивостей, переконань, поглядів, мотивів, почуттів, вольових та інтелектуальних якостей, настанов, знань, навичок та умінь [5, с. 9]; стан, який характеризується уміннями самостійно й активно оперувати знаннями та навичками за допомогою стійких і вольових зусиль, спрямованих на досягнення певної мети [7, с. 6].

Творчість передбачає уміння мріяти, фантазувати. А мистецтво, впливаючи на людину, має унікальну здатність активізувати емоційну сприйнятливність, її ціннісні установи, загальну культуру. На нашу думку, творча робота педагога повинна послідовно розвиватись в таких напрямках: підготовчий (педагогічне студіювання складових національного фольклору); практичний (педагогічна діяльність у школі, застосування теоретичних новаторських здобутків у практиці формування національної культури дітей); теоретичний (створення в результаті практичної педагогічної діяльності її науково-теоретичної бази – засобів, форм, і методів творчого виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку на ґрунті національної культури).

Завдяки музиці ми пізнаємо всі відтінки радості, горя, страждань і щастя. Українськими народними піснями ми виховуємо в дітей любов до своєї Батьківщини, народу, мови, формуємо основні співочі вміння. При знайомстві з примовками, календарним та ігровим фольклором, збагачується внутрішній світ дитини. Діти із задоволенням співають, відзначаючи красу української мови, яскравість музичних образів, добрий гумор.

Починаючи з раннього віку, педагог залучає малят до спільного співу забавлянок, таких як: «Зайчику, зайчику», «Сорока-ворона»; народних закличок: «Вийди, вийди, сонечко»; примовлянок: «Іди, іди, дощику»; «Печу, печу хлібчик». Забавлянки сприяють розвитку в дітей почуття ритму, збадьорюють, спонукають до активних дій.

Серед дитячого фольклорного репертуару слід відзначити збірку «Весняночка» Василя Верховинця, яка побудована на основі фольклорного матеріалу, власних творів та кращих зразків музично-ігрової дитячої літератури. Актуальність педагогічних ідей і досвіду видатного педагога, музикознавця, етнографа, композитора потребує їх широкого впровадження у сучасну практику виховання молодого покоління.

Педагог розглядає фольклор «як художнє відображення дійсності у словесно-музично-хореографічних і драматичних формах колективної, народної творчості, що відображає світогляд народу та нерозривно пов'язана з його життям і побутом» [2, с. 5]. Педагог показав невичерпні можливості цього жанру для всебічного розвитку і формування національної культури молодого покоління.

У педагогічній спадщині В. Верховинця широко представлений дитячий фольклор: пестушки, утішки, поспівки, ігри на тему праці, в яких діти під пісню виконують ритмічні рухи, властиві тому чи іншому трудовому процесу («Ладки, ладусі», «Дінь-дінь», «Вийшли в поле косарі», «Два півники»), патріотичні ігри та пісні «Старий батько», «Гей, Сірко», «Гей, військо йде». В інших іграх та весняних хороводах («А вже весна», «Ой ходить Іванко») ідея захисту країни та визвольної боротьби подається в умовно алегоричному плані. Для ігор «Весняночки» композитор написав чимало невеликих пісеньок, а точніше поспівок, в яких відчуються інтонації дитячої розмовної мови («Равлику-павлику», «Печу, печу хлібчик», «Летів горобейко», «Труби, Грицю, в рукавицю», «Зробим коло», «Не сварітеся» і багато інших). Усе розмаїття дитячих ігор і хореографічних композицій, які розробив на основі українського фольклору В.Верховинець («Ведмедик і лісові звірятка», «Іваночку, покинь схованочку», «Сорока-ворона», «Летів горобейник», «Зробим коло», «Гей, чорноброві», «Сонечко», «Ой чого ти, метелику», «Дітки колом стоять», «Мишка та кіт», «Засмучений зайчик», «Залізний ключ», «Ой, на льон», «Ягілочка», «Подоланочка», «А ми просо сіяли» та ін.) може використовуватися у практиці естетотерапевтичної роботи з дітьми дошкільного і

молодшого шкільного віку.

Кожна гра несе в собі глибоке смислове навантаження і має конкретну мету. Переважна більшість ігор «Весняночки» – це невеличкі казки, де дійсність тісно переплітається з вигадкою. В реалістичних іграх побутового плану, хороводах і танцювальних композиціях є елемент умовності, який відкриває простір для дитячої фантазії.

Ці коротенькі ігрові пісеньки покликані активізувати, заохочувати до діяльності, розвивати і розважати дитину. Вони розкривають перед нею скарбницю рідної мови, дають найпростіші уявлення про близький їй світ, пробуджують рухливість, бадьорість.

Виходячи з концепції про всебічний розвиток здібностей дитини, педагог реалізує виховний процес шляхом проведення рухливих музичних ігор. З цього приводу він зазначав: «Гра є наймиліша хвилина котрої потрібно дитині для всебічного виховання її молоденького тіла, розуму та індивідуальних здібностей» [1, с. 25].

Важливу роль у процесі взаємодії дитини з фольклорним твором В. Верховинець відводив педагогові, до якого висувається ряд вимог: вибрати гру, що відповідає дитячому вікові; зацікавити дітей, провести гру легко і доступно для вихованців; не придушувати дитячу радість; не бути педантом у грі, дати дітям можливість самореалізуватися та ін. При цьому найважливіше завдання – забезпечення позитивного психоемоційного контакту дитини з твором, психічний стан має стати вихідною умовою організації музично-дозвілєвої діяльності молодших школярів. В. Верховинець дає обґрунтування ефективності впровадження рухової музичної гри у педагогічний процес на підставі таких показників: врахування фізіологічних та психічних особливостей дитини, що дозволяє їй легко та природно відчувати себе в грі; адекватність обраного виду діяльності віковому цензу дитини; позитивний емоційний стан дитини під час участі у грі.

Отже, у системі музичного виховання В. Верховинця, яка базується на українських народних музично-педагогічних традиціях, зосереджений цінний педагогічний потенціал, доцільний для пізнання й виховання дітей, відповідний їхнім інтересам і провідній діяльності та спрямований на задоволення потреб музично-рухового розвитку дошкільників та молодших школярів.

Сутність педагогічної творчості визначається спрямованістю на рішення проблем, які постійно виникають у педагогічному процесі, та особливостями суб'єкт-суб'єктної дидактичної взаємодії. Підготовка майбутніх педагогів до творчого виховання дітей, до мобілізації творчих зусиль у вирішенні нестандартних завдань на якісно новому рівні потребує пошуків нових вимірів власного та соціокультурного життя. Вивчення українського фольклору має бути ефективним засобом творчого і національного виховання у майбутній діяльності.

Список використаних джерел:

1. Верховинець В. М. Весняночка / В. М. Верховинець. – 5-е вид. – К. : Муз. Україна, 1989. – 342 с.
2. Верховинець В. М. Українське весілля / В. М. Верховинець // Етнографічний збірник товариства імені Т. Г. Шевченка. – Кн. 1. – К. : [б. в.], 1912. – С. 71- 68.
3. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: психол. очерк / Л. С. Выготский. – [3-е изд.] – М. : Просвещение, 1991. – 93 с.
4. Левчук Л. Т. Основи естетики: навч. посіб. / Л. Т. Левчук, О. І. Оніщенко – К. : Вища шк., 2000. – С. 21.
5. Моляко В. О. Психологічна готовність до творчої праці / В. О. Моляко. – К. : Тво-во “Знання” УРСР, 1989. – 48 с. – (Сер. “Педагогічна” ; № 9).
6. Онофрійчук Л. М. Роль педагогічного керівництва в системі організації музично-театральної діяльності молодших школярів // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. – Серія : Педагогіка і психологія : Зб. наук. праць. – Вінниця: ВДПУ, 2011. – С. 397-401.
7. Теплов Б. М. Избранные труды : в 2-х т. / [ред.-сост. Н. С. Лейтес, И. В. Равич-Щербо]. – М. : Педагогика, 1985. – Т. 1. – 329 с.

ГОТОВНІСТЬ ПЕДАГОГА ДОШКІЛЬНОГО ЗАКЛАДУ ТА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ФОРМУВАННЯ КАРТИНИ СВІТУ ДІТЕЙ

*Людмила Шелестова, доктор педагогічних наук, старший науковий співробітник
Інститут педагогіки НАПН України (Україна)*

READINESS OF THE TEACHER OF PRESCHOOL INSTITUTION AND PRIMARY SCHOOL TO THE FORMATION OF CHILDREN'S PICTURE OF THE WORLD

*Liudmyla Shelestova, doctor of Pedagogical Sciences, Senior researcher
Institute of Pedagogy of the National Academy of Educational Sciences of Ukraine (Ukraine)*

Анотація. У статті проаналізовано роль педагога у формуванні картини світу дитини. Показано залежність якості картини світу дитини від рівня розвитку свідомості та самосвідомості педагога, його творчих здібностей. Описано складники педагогічної зрілості педагога: особистісні якості та сформовані професійні вміння. Обґрунтовано необхідність особистісно орієнтованої взаємодії педагога й дитини як одного з найбільш важливих чинників впливу на картину світу дитини.

Ключові слова: картина світу, професійна компетентність, педагог, особистісно орієнтована взаємодія.

Abstract. The role of the teacher in shaping the picture of the child's world is analyzed in the article. The author shows the dependence of the quality of the picture of the child's world on the development of the consciousness and self-awareness of the teacher, his creative abilities, personal qualities, and the fulfillment of his professional functions. The components of pedagogical maturity of the teacher are described: personal qualities and formed professional skills. The necessity of personally oriented interaction of the teacher and children as one of the most important means of the teacher's influence on the picture of the child's world is grounded.

Key words: picture of the world, professional competence, teacher, personality-oriented interaction.

Успішність навчально-виховного процесу значною мірою забезпечується педагогом, який виконує певне соціальне замовлення — сприяє передачі знань та цінностей від покоління до покоління, входженню дитини в культуру і соціум, формуванню у неї уявлень про світ. Реалізація цієї функції педагогом особливо важлива для дітей дошкільного та молодшого шкільного віку, оскільки для них педагог є надзвичайно авторитетною особистістю, взірцем для наслідування, який значною мірою визначає розвиток кожної дитини.

Проте вчитель є не лише виконавцем нормативної професійної педагогічної діяльності, він є носієм педагогічної свідомості, активним суб'єктом, який у своїй професійній діяльності реалізує своє світобачення і способи життєдіяльності. Саме тому на сучасному етапі розвитку педагогіки особливої значущості набуває проблема розвитку свідомості та самосвідомості педагога, його системи цінностей, зокрема привласнення й розвитку гуманістичних цінностей. Науковці переконують, що розуміння педагогом людини як цінності пов'язане із культивуванням цієї цінності у власній діяльності, а значить дає можливість бачити в кожній дитині її пізнавальний і творчий потенціал, створити умови для його розвитку й актуалізації. Таке ціннісне ставлення педагога до дітей викликає задоволеність і наповненість життям, регулює поведінку й діяльність, активізує пізнавальну й мотиваційну сфери особистості. Відображені у свідомості педагога гуманістичні цінності стають його орієнтирами у професійній діяльності [7].

Ефективність пізнання дитиною світу та засвоєння знань про нього значною мірою залежить від творчих якостей педагогів: здатність помічати й формулювати альтернативи, сумніватися в очевидному, уникати поверхових формулювань; уміння заглибитися у проблему й водночас відірватися від реальності, побачити перспективу; здатність відмовитися від орієнтації на авторитети; уміння уявити знайомий об'єкт у новому контексті;

здатність до асоціацій (швидке й вільне переключення думок, здатність викликати у свідомості образи і створювати з них нові комбінації); готовність пам'яті (володіння достатнім обсягом систематизованих знань, їх упорядкованість і динамічність) і здатність до узагальнень; креативність як здатність перетворювати діяльність у творчий процес [6].

З позицій формування у старших дошкільників та молодших школярів картини світу важливою функцією педагога є й активізація їхньої пізнавальної діяльності, бажання пізнавати світ, отже, активно формувати картину світу. Розвиток пізнавальної активності дошкільників та молодших школярів та формування у них картини світу значною мірою залежить від методів, за допомогою яких педагог організовує процес їх пізнання. Серед них, окрім загальнонавчальних методів здійснення навчально-пізнавальної діяльності (словесні, наочні, практичні), такі: метод неочікуваних рішень (педагог пропонує нове нестереотипне рішення певної ситуації, яке суперечить наявному досвіду дитини); метод подання завдань із невизначеним закінченням, що ініціює дітей до постановки запитань, спрямованих на отримання додаткової інформації; метод, який стимулює прояв творчості у складанні аналогічних завдань на новому змісті, пошук аналогів у повсякденному житті тощо. Підвищення рівня пізнавальної активності пов'язане із впливом на емоції та уяву дітей, використанням особливих форм подачі навчального матеріалу: моделювання, постановки завдань проблемно-пошукового характеру, створення ігрових проблемно-практичних ситуацій, організацією експериментування тощо.

Рівень пізнавальної активності, на думку М. Лісіної, у дошкільному віці визначається впливом середовища, головним чинником якого є спілкування дитини зі значущими дорослими, взаємини, які визначають ставлення дитини до всього іншого світу. Взаємодія педагога з дитиною є різноплановим процесом: з одного боку, це — функціонально-рольова взаємодія; з іншого — особистісна, тобто педагог і дитина, з одного боку, сприймають функції і ролі один одного, з іншого — особистісні якості [7].

Функціонально-рольова взаємодія педагогів і дітей спрямована переважно на розумову сферу дитини, в якій зміст навчання є об'єктом для засвоєння. У зв'язку з цим важливим для педагога є володіння ним системою знань про світ і людину в ньому з метою передачі їх своїм вихованцям, науковим світоглядом, системою суспільних цінностей, а також уміння організувати процес пізнання дитиною світу.

Реалізація особистісної взаємодії педагога і дітей неможлива без педагогічної зрілості педагога, основними складниками якої є професійна та особистісна зрілість. Під професійною зрілістю О. Кононко розуміє єдність таких складових: психолого-педагогічна підготовленість, методологічна та методична грамотність, педагогічна майстерність, практичний досвід роботи з дітьми дошкільного віку. Особистісна зрілість передбачає сформованість у педагога визначеної світоглядної позиції, педагогічної рефлексії, потреби у самовдосконаленні. Особистісну зрілість педагога засвідчує його особистісна (комплекс особистісних якостей) та соціальна компетентність (сформовані вміння).

Серед особистісних якостей педагога такі:

— інтелектуальні — креативність, евристичність, здатність виділяти головне й другорядне, виявляти закономірності, аналізувати, порівнювати, узагальнювати, бачити ситуацію з різних точок зору, розсудливість, виваженість;

— моральні — щирість, доброзичливість, чуйність, толерантність, відповідальність;

— емоційні — врівноваженість, здатність стримувати імпульсивні емоції, позитивне самопочуття;

— волеві — наполегливість, самостійність, цілеспрямованість, витриманість;

— перцептивні — спостережливість, сприйнятливність, вміння відчувати стан іншого та адекватно на нього реагувати;

— контрольно-оцінні — схильність до обґрунтованих та оптимістичних оцінок, здатність використовувати конструктивні, захисні, регулювальні, спрямовуючі судження та такі, що раціоналізують, мобілізують, заспокоюють [1].

Про сформованість соціальної компетентності педагога засвідчує наявність таких

умінь:

- поважати дитину — ставитися до неї як до цінності, визнавати за нею право на помилку, бачити її чесноти і досягнення, приймати такою, якою вона є, вірити в її можливості, визнавати право дитини мати свою точку зору, таємниці, не принижувати її гідності;

- розуміти вихованця — орієнтуватися у слабких і сильних сторонах, відчувати його стан, настрій, прогнозувати ймовірну тактику поведінки, виявляти проникливість, чуйність;

- допомагати і підтримувати дитину, спиратися на її сильні сторони, не підкреслювати слабких — сприяти повноцінній життєдіяльності, створювати атмосферу безпеки й довіри;

- домовлятися, укладати з вихованцем угоду — запобігати конфліктам та з найменшими емоційними витратами розв'язувати їх, уникати загострень взаємин, активно слухати дитину, сприяти рівноправним партнерським стосункам;

- перцептивні — спостережливість, сприйнятливність, уміння відчувати стан іншого та адекватно на нього реагувати;

- бути самим собою — зберігати свою індивідуальність, своєрідність, виявляти принциповість у ситуаціях тиску, мати своє особистісне та професійне обличчя [1].

Не будь-яке спілкування і взаємодія є ефективними у формуванні цілісної картини світу дітей. Сучасна психолого-педагогічна наука доводить, що навчально-виховний процес, пізнання дитиною світу (і картина світу як його результат) найбільш ефективно за умови використання як стратегічного орієнтиру у педагогічній діяльності особистісно орієнтованої взаємодії, якій властиві суб'єктивність та діалогічність (І. Бех, В. Давидов, Я. Коломинський, В. Петровський та ін.) Тобто, йдеться про зміну спрямованості педагогічної стратегії: не педагогічного впливу, а педагогічної взаємодії; не лише від дорослого до дитини, а й від дитини до дорослого; врахування індивідуальних особливостей кожної дитини як суб'єкта пізнання та інших видів діяльності; залучення суб'єктивного досвіду дитини до змісту навчання; уникнення перевантаження дітей, що сприяє активному включенню дитини в процес пізнання.

Лише в межах особистісно-орієнтованої взаємодії педагога і дітей ефективні такі розвивальні ситуації, в яких відбувається рівноправний пошук суб'єктами способів вирішення проблем у процесі спостережень, розповідей, обговорень, екскурсій, експериментування тощо; у котрих розвивається досвід взаємодії зі світом, розширюється коло засобів і способів його пізнання, які спонукають дитину до пошуку нових способів дій та взаємодії з іншими; виявлення власної позиції та ознайомлення з позицією інших дітей [4].

Умовами реалізації особистісно орієнтованої взаємодії у процесі пізнання дитиною світу і вибудовування у свідомості цілісних уявлень про нього науковці називають такі:

- система міжособистісних взаємин має виступати в якості регулятора пізнавальної активності і забезпечувати емоційне проживання пізнавальної ситуації;

- педагоги і батьки мають оволодіти тактикою співпраці, узгодити свої позиції в побудові особистісно-орієнтованої взаємодії з дітьми в процесі пізнавальної діяльності;

- у дошкільному навчальному закладі та в родині має бути побудоване розвивальне середовище;

- має здійснюватися методична робота з педагогами та батьками з метою освоєння ними теоретичної інформації і формування навичок спілкування [5].

Підготовку педагогів до особистісно зорієнтованої взаємодії з дітьми науковці пов'язують із безперервною професійною освітою як цілісним прижиттєвим процесом, котрий забезпечує поступальний розвиток творчого потенціалу особистості та всебічне збагачення її духовного світу [7]. Така освіта пов'язується з кваліфікацією і компетентністю особистості (знання, навички, ставлення до цінностей), включенням педагога у формальні та неформальні структури післядипломної освіти, що допомагає йому активно діяти в постійно змінюваному світі. Серед засобів професійного зростання педагогів С. Вершловський виділяє такі:

- залучення педагогів до сучасних глобальних проблем виховання й освіти з

використанням різних джерел, включно й засобів масової інформації, науково-популярної літератури;

- ознайомлення з досягненнями в галузі навчання й виховання, аналіз проблем регіональної освіти за допомогою самоосвіти, обміну досвідом, курсової підготовки та перепідготовки тощо;

- аналіз шляхів підвищення ефективності освітньої та виховної діяльності, освоєння інтеграційного досвіду (семінари, диспути);

- задоволення індивідуальних потреб педагогів у систематизації інформації в галузі соціальних, педагогічних, психологічних і методичних проблем [3].

Завершуючи аналіз педагогічних досліджень щодо ролі педагога у розвитку дитини дошкільного та молодшого шкільного віку, його впливу на формування у неї картини світу, зазначимо таке: ця проблема виявилася недостатньо розробленою як на теоретичному, так і на практичному рівні. Найбільше обґрунтовано теоретичні аспекти проблеми особистісно зорієнтованої взаємодії (концептуальних засад, стилів педагогічного спілкування, типів взаємодії, умов реалізації тощо). Проте особистісно зорієнтовані технології у практиці використовуються недостатньо, а отже, і якість розвитку дитини, її картини світу незадовільна. Серед причин такого стану справ дослідники називають такі:

- звичка педагогів працювати за готовими конспектами, методичними розробками, які вкрай складно адаптувати під індивідуальні особливості дитини;

- відсутність належної компетентності педагогів у питаннях структури дитячої індивідуальності, методів особистісно зорієнтованої взаємодії і розвиваючих технологій;

- специфіка психологічного портрета педагога, що часто включає ригідність (відсутність пластичності) психічних процесів і ускладнює перехід до нової моделі взаємодії з дітьми;

- недостатньо високий рівень мотивації педагогів, не підкріплений матеріально;

- адміністрації простіше і звичніше здійснювати перевірку чітко зафіксованих у сітці занять, ніж аналізувати результативність дитячої діяльності;

- відсутність системи оцінки результативності і якості впровадження особистісно-орієнтованої взаємодії;

- висока наповнюваність груп дітей, що ускладнює розробку і апробацію технології особистісно зорієнтованої взаємодії (організація життєдіяльності дітей у групі протягом дня, підбір технік, прийомів, методів, що враховують унікальність дитини) [2].

В результаті здійсненого аналізу наукових джерел з'ясовано, що найбільш важливим чинником впливу педагога на картину світу дітей дошкільного віку є особистісно орієнтована взаємодія, яка передбачає перехід від монологу до діалогу, від соціального контролю до розвитку, від управління до самоуправління.

Список використаних джерел

1. Базова програма розвитку дошкільника «Я у Світі» / М-во освіти і науки України, Акад. пед. наук України; наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – Київ: Світлич, 2008. – 430 с.
2. Вершинина Л. В. Исследование психологической готовности воспитателей ДОО к личностно-ориентированному взаимодействию с детьми / Вершинина Л. В., Казанцева О. Н. // Вестник Томского государственного педагогического университета. – Томск, 2011. – № 10. – С. 94–97.
3. Вершловский С. Г. Общее образование взрослых: стимулы и мотивы / С. Г. Вершловский. – М.: Педагогика, 1987. – 187 с. – (Образование. Педагогические науки).
4. Культура профессионального общения педагога / Е. В. Петрова, Н. О. Стегачева, Л. С. Зверева [и др.] // Психологические науки: теория и практика: материалы II междунар. науч. конф. (Москва, март 2014 г.). – М., 2014. – С. 68–70.
5. Русина Е. И. Педагогические условия личностно-ориентированного взаимодействия с детьми старшего дошкольного возраста в процессе познавательной деятельности: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07 / Русина Елена Ивановна. – М., 2005. – 234 с.
6. Шелестова Л. В. Професійна компетентність педагога у формуванні картини світу в учнів// Освіта та розвиток обдарованої особистості. — 2017. — № 12 (67). — С. 5—9.
7. Шелестова Л. В. Теорія і методика формування картини світу у старших дошкільників та молодших школярів: монографія / Людмила Володимирівна Шелестова. — К.: Фенікс, 2016. — 416 с.

**Секція 3. ЗМІСТ І ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
ПЕДАГОГА В УМОВАХ ІНТЕГРАЦІЇ В ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ОСВІТНІЙ ПРОСТІР**

**ПРОЕКТНАЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ
ЛИЧНОСТИ БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ ДОШКОЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ**

Ольга Митрош, кандидат педагогических наук, доцент,
Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка
(Республика Беларусь)

Евгения Варанецкая-Лосик, магистр педагогических наук, преподаватель,
Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка
(Республика Беларусь)

**PROJECT ACTIVITY AS A MEANS OF DEVELOPMENT OF THE CREATIVE
PERSONALITY OF FUTURE TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATION**

Olga Mitrosh, Ph.D., associate professor, Belarusian State Pedagogical University named
after Maxim Tank (Republic of Belarus)

Evgenia Varanetskaya-Losik, Master of Education, Lecturer, Belarusian State Pedagogical
University named after Maxim Tank (Republic of Belarus)

Аннотация. В статье обосновывается эффективность применения метода проектов в образовательном процессе факультета дошкольного образования в рамках учебной дисциплины «Организация работы с одаренными детьми». Авторами представлено описание информационно-творческих студенческих проектов.

Ключевые слова: метод проектов, информационно-творческий проект, творчество, студенты, факультет дошкольного образования.

Abstract. The article substantiates the effectiveness of the application of the project method in the educational process of the faculty of preschool education in the framework of the academic discipline «Organization of work with gifted children». The authors presented a description of information and creative student projects.

Keywords: project method, information and creative project, creativity, students, faculty of preschool education.

Формирование грамотной, творческой личности, способной к культурному созиданию, провозглашается целью образования в 21 веке. В реализации данной цели ключевая роль принадлежит педагогу как проектировщику и организатору образовательного процесса, наделенному комплексом творческих качеств и умений. Подготовка такого педагога становится актуальной задачей учреждений высшего образования.

В современном понимании творчество определяется как процесс и особый вид человеческой деятельности, создающей качественно новые материальные и духовные ценности; способность созидать как высшее проявление интеллекта; атрибут материи, источник развития, движения-взаимодействия. Творчество – это всегда выход за рамки, за границы, это изменение существующих знаний, пониманий, норм, реорганизация имеющегося опыта и формирование новых комбинаций знаний, умений, продуктов, создание нового содержания. При этом творчество может выражаться как в создании принципиально нового, не существовавшего ранее, так и в открытии относительно нового (новое только для себя).

Именно творческая деятельность человека делает его существом, обращенным к будущему, созидаящим его и видоизменяющим свое настоящее. Все, что окружает нас и сделано рукой человека, весь мир культуры – все это является продуктом человеческого воображения и творчества (Л. С. Выготский).

К числу педагогических технологий, успешно реализующих творческую составляющую личности, принадлежит метод проектов. Его целевое назначение лежит в области интеграции фактических знаний для активного включения в освоение новых способов человеческой деятельности. Метод проектов – это способ обучения, заключающийся в создании условий для выполнения учащимися учебного проекта, понимаемого как самостоятельное синтезирование знаний из различных областей с целью их избирательного и творческого применения в новой ситуации [1, 656-657]. Он предполагает достижение дидактической цели через детальную разработку проблемы, которая должна завершиться вполне реальным, осязаемым практическим результатом, оформленным тем или иным образом. Для достижения результата, по мнению Е. С. Полат, необходимо научить студентов самостоятельно мыслить, находить и решать проблемы, прогнозировать возможные последствия разных вариантов решения, устанавливать причинно-следственные связи [2].

Анализ литературных источников, собственный опыт реализации педагогических технологий позволили нам выделить ряд требований к организации и осуществлению проектной деятельности студентов по педагогическим дисциплинам. Работа над проектом проходит следующие этапы: выбор темы проекта; планирование работы; самостоятельное выполнение проекта; презентация проекта; рефлексия; оценивание проекта [3].

Результативность работы студентов связана с грамотным определением актуальности тематики проектов научным руководителем с учетом сроков обучения, освоения и реализации ими навыков творческой исследовательской деятельности.

Метод проектов нами был использован в процессе изучения студентами 3-го курса дневной формы получения образования учебной дисциплины «Организация работы с одаренными детьми», которая, в соответствии с учебным планом, подлежит усвоению после изучения дошкольной педагогики и методик дошкольного образования. Данная дисциплина ориентирована на формирование как теоретического, так и деятельностного компонента психолого-педагогической культуры обучающихся в отношении одаренных детей и их образования.

Новизна заявленной проблемы обусловлена тем, что метод проектов не нашел должного отражения в научно-методической литературе в контексте подготовки будущих педагогов к работе с одаренными воспитанниками.

В соответствии с этапами работы над проектной деятельностью студенты были ознакомлены со структурными частями проекта: введение, в котором отражена актуальность проблемы, указаны цель и задачи; теоретическая глава, включающая анализ психолого-педагогической литературы, подбор диагностических методик для выявления того или иного вида одаренности; практическая глава, представленная авторскими разработками студентов (игровые комплексы, ЭОР, творческие задания и т.д.), а также методическими рекомендациями для воспитателей дошкольного образования и родителей; заключение; библиографический список; приложения.

Работа над проектами осуществлялась в группах до шести человек. Исходя из личных интересов, предпочтений студентов, были определены темы, за которыми последовало планирование работы, а также распределение обязанностей.

На протяжении всей проектной деятельности преподаватель выполнял роль консультанта, оказывая помощь в теоретических вопросах, а также в разработке практической части проекта.

Предварительная экспертиза результатов деятельности студентов была проведена педагогическими работниками учреждений дошкольного образования, в том числе студентами заочной формы получения образования. Эксперты отметили практическую значимость информационно-творческих проектов, логическое изложение материала, оригинальность, качественное выполнение демонстрационного и наглядного материала, что послужило рекомендацией их к защите.

Защита проектов проходила в форме конференции «Одаренные дети дошкольного

возраста в условиях семьи и учреждения дошкольного образования». Выступления студентов сопровождались не только мультимедийными презентациями, но и демонстрацией своих разработок, проигрыванием ситуаций, ответами на вопросы и дискуссией. В процессе обсуждения уточнялись направленность, методические особенности разработки, ее соответствие учебной программе дошкольного образования. Оценку проектов осуществляло компетентное жюри: преподаватели кафедры общей и дошкольной педагогики, молодые ученые, педагоги-практики. Было указано на высокий теоретический уровень, практико-ориентированность авторских разработок, возможности их совершенствования.

Приведем примеры студенческих проектов. Для развития музыкальной одаренности у детей дошкольного возраста был разработан сюжетный музыкально-игровой комплекс «Путешествие в страну Музыкальнию». Авторы проекта исходили из того, что развитие различных видов музыкальной деятельности у одаренных детей возможно посредством выполнения музыкально-дидактических игр. В музыкально-игровой комплекс вошли такие игры, как «Облачко и солнышко» (цель: формировать представления детей о различном характере музыки (веселая, грустная, спокойная, быстрая), развивать слуховое восприятие, элементарное музыкально-аналитическое мышление), «Узнай, какой инструмент звучит» (цель: развивать умение различать тембр звучания различных музыкальных инструментов), «Передай ритм» (цель: развивать ритмическое восприятие, умение воспроизводить элементарные ритмические рисунки). Каждая из игр предполагала усложнение. Игровой сюжет заключался в том, что, играя и правильно выполняя задания, ребенок попадал в замок. Студентами был представлен не только наглядный материал, но и подобрано музыкальное сопровождение.

В рамках проекта «Интеллектуальная одаренность» обучающимися был разработан комплекс дидактических игр «Планеты Солнечной системы» с использованием наглядной модели. Данная разработка, по мнению ее авторов, должна способствовать формированию у детей старшего дошкольного возраста научного мировоззрения посредством ознакомления с космическим пространством. В комплекс вошло 5 дидактических игр: «Найди пару» (цель: закрепление знаний о названиях созвездий и их строении), «Отыщи созвездие» и «Горсть звезд» (цель: закрепление знаний о созвездиях и их названиях), «Кто я?» (цель: закрепление знаний о названиях планет, их расположении), «По порядку» (цель: закрепление и углубление знаний о порядке расположения планет Солнечной системы и их характеристиках (цвет, размер, особенности и т.д.)). Реализация информационно-творческого проекта потребовала от студентов немало усилий, поскольку ими была создана объемная многофункциональная модель Солнечной системы.

Практическим результатом проекта «Художественная одаренность» выступили творческие игры и упражнения («Узнай и дорисуй», «Оживи фигуру», «На что похожи наши ладошки», «Дорисуй узор», «Волшебные ниточки» и др.). Представляя работу, студенты не только рассказали о целевом назначении данных игр, но и продемонстрировали рисунки детей как итог выполнения ими предложенных творческих заданий.

С целью развития интеллектуальной одаренности детей старшего дошкольного возраста обучающимися была представлена компьютерная развивающая игра, созданная с помощью программы SMART NOTEBOOK. Игра включает в себя 18 разнообразных заданий (четвертое лишнее, группировка и классификация предметов, установление закономерностей и др.). Присутствие литературного персонажа Незнайка создает сюрпризный момент, способствует повышению интереса и мотивации дошкольников к выполнению заданий.

Проект «Большая стирка» был направлен на развитие художественной одаренности детей 2-3 лет посредством творческих игр, которые включали следующие задания: развесить одежду на бельевой шнурок в соответствии с цветом прищепки; разложить одежду в соответствии с цветом стиральной машины; составить из предложенных элементов одежды комплекты и украсить их. Оригинальность данного проекта состоит в том, что творческие игры позволяют упражнять детей первой младшей группы в закреплении цветов, усвоить названия предметов одежды, а также развивать творческое воображение и фантазию.

Информационно-творческий проект «Логический квест» направлен на развитие интеллектуальной одаренности детей старшего дошкольного возраста. Квест включает игровое поле, фишки, конверты с заданиями, пазлы и состоит из 5 этапов («Загадки», «Числовые цепочки», «Числовые домики», «Юный математик», «Лабиринты»). На каждом из этапов предполагается выполнение ребенком определенных заданий, за правильные ответы на которые он получает пазл. После чего дошкольник переходит на следующий уровень. В конце прохождения логического квеста у ребенка должна получиться картинка, собранная из полученных пазлов.

Следует отметить такие студенческие проекты, как настольно-печатная игра «Умники и умницы», электронный образовательный ресурс по ознакомлению детей дошкольного возраста с белорусскими олимпийцами, развивающее пособие «В мире балета», комплекс дидактических игр «Математический паровозик» и др. Лучшие проекты, по мнению авторитетного жюри, были отмечены дипломами [4].

Апробирована нами и иная форма представления результатов проектной деятельности студентов, а именно, творческий баттл «Постигаем тайны одаренности». По результатам жеребьевки определялись пары соревнующихся. После демонстрации проектов путем голосования студентов-зрителей назывался победитель.

Дипломами были отмечены проекты по музыкальной одаренности («В поисках нот для старого пианино», «Звуковой оркестр» и др.), по изобразительно-художественной («В гостях у сказки») и литературной одаренности (компьютерная дидактическая игра). Вызвали интерес у аудитории такие проекты: «Frog» (интеллектуальная одаренность), игра-сборник «Геометрические фигуры: играй и обучайся» (интеллектуальная одаренность), компьютерная дидактическая игра «Музыкальная академия» (музыкальная одаренность) и др.

На одном из творческих баттлов присутствовали учащиеся профильного класса педагогической направленности ГУО «Средняя школа № 6 г. Минска» (факультативные занятия по «Введению в педагогическую профессию» проводит доцент кафедры общей и дошкольной педагогики О.И. Митрош). Старшеклассники активно включались в демонстрацию проектов: участвовали в играх, выполняли творческие задания, давали оценку происходящему. Свои впечатления и рефлексивные суждения учащиеся оформили в виде эссе, пополнивших личные портфолио обучающихся.

Творческий баттл – это возможность представить свои идеи, поделиться опытом с сокурсниками, проявить свои профессиональные умения.

Таким образом, в процессе подготовки проектов будущие педагоги дошкольного образования учатся интегрировать знания различных учебных дисциплин, раскрывают свои творческие возможности. Руководство проектной деятельностью студентов, разработка творческих форм представления результатов этой деятельности служит мощным фактором развертывания профессионального творчества преподавателей.

Список использованных источников:

1. Белорусская педагогическая энциклопедия : в 2 т. – Минск : Адукацыя і выхаванне, 2015. – Т. 1 / науч. ред.: С. П. Самуэль, З. И. Малейко, А. П. Чернякова. – 735 с.
2. Полат, Е. С. Метод проектов / Е. С. Полат // Метод проектов в университетском образовании : сб. науч.-метод. статей. Вып. 6 / сост. Ю. Э. Краснов ; редкол. : М. Г. Богова [и др.] ; под общ. ред. М. А. Гусаковского. – Минск : БГУ, 2008. – С. 34–42.
3. Митрош, О. И. Использование продуктивных технологий в процессе преподавания педагогических дисциплин / О. И. Митрош // Актуальные проблемы и тенденции современного дошкольного образования : сб. науч. ст. / Бел. гос. пед. ун-т им. М. Танка ; ред. кол. Л. Н. Воронцовская, Т. В. Поздеева, Д. Н. Дубинина и др. ; под общ. ред. Л. Н. Воронцовой, Т. В. Поздеевой. – Минск : БГПУ, 2011. – С. 188–191.
4. Митрош, О.И. Практико-ориентированное обучение будущих специалистов дошкольного образования посредством метода проектов / О.И. Митрош, Е.И. Варанецкая-Лосик // Веснік адукацыі. – 2018. – № 7. – С. 59-64.

ПЕДАГОГА

*Любов Павлюк, кандидат педагогічних наук,
докторант кафедри теорії і методики технологічної освіти, креслення та
комп'ютерної графіки, Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова,
(Україна)*

TECHNOLOGY OF THE DEVELOPMENT OF CREATIVE PERSONALITY OF THE FUTURE TEACHER

*Lubov Pavlyuk, Candidate of Pedagogical Sciences,
Doctorate in the Department of Theory and Techniques of Technological Education,
Drawing and Computer Graphics, National Pedagogical University named after MP Drahomanov,
(Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто основні засади розвитку творчої особистості майбутнього педагога.

Ключові слова: творчість, особистість, педагог, учитель.

Abstract. The article deals with the basic principles of the development of the creative personality of the future teacher.

Key words: creativity, personality, teacher.

Формування творчої особистості майбутнього педагога є сьогодні однією з актуальних проблем. Оскільки, не лише педагог має бути творчою особистістю, а й учень якого він навчає.

Одним з основних завдань професійної підготовки майбутніх фахівців, на наш погляд, є поетапний розвиток у студентів системи ціннісних орієнтацій на творчу самореалізацію й саморозвиток майбутньої професійної діяльності, оволодіння системою загальнонаукових, методологічних і професійних знань, методів навчального і наукового пізнання, системою дослідницьких і творчих умінь. Рішення цих завдань полегшується за умови, що викладачі є носіями традицій науки і дослідницької діяльності, які передають їх у міжособистісній взаємодії студентам. У сучасній системі вищої освіти виникло принципове протиріччя між типовою системою підготовки фахівця й індивідуально-творчим характером його діяльності. Сформований характер підготовки фахівця орієнтує його переважно на репродуктивний стиль діяльності й не сприяє формуванню системного бачення виховного і освітнього процесів, потреби у творчій самореалізації, у науково-дослідницькому підході до професійної діяльності [3].

У Державній національній програмі «Освіта» серед стратегічних завдань реформування освіти є «формування освіченої, творчої особистості, становлення її фізичного й морального здоров'я, виведення освіти в Україні на рівень розвинених країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних, організаційних засад» [2].

Пояснюючи свою позицію з питань творчості, відомий психолог Л. Виготський зазначав, що «творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму, або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині» [1].

Життя постійно змінюється, підштовхуючи школу так само до змін. Її розвиток вимагає нових форм організації навчального процесу, нових ритмів та методів узгодження системи освіти з вимогами сучасного життя та з потребами особистості.

Творча особистість це особистість, що має внутрішні передумови творчої активності, яка внаслідок впливу зовнішніх факторів набула необхідних для актуалізації творчого потенціалу людини додаткових мотивів, особистісних утворень, здібностей, що сприяють дослідженню творчих результатів в одному чи кількох видах творчої діяльності [4]

Вимоги до учителя зорієнтовані на інтелектуальну активність, здатність швидко

реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві, аналіз та корегування власної професійної діяльності. Сучасному педагогу притаманні такі креативні якості: критичність, високий ступінь рефлексії, прагнення до самореалізації, індивідуальність і гнучкість. Творча особистість майбутнього педагога передбачає перенесення знань і вмінь у нові ситуації, зміну способу дій при розв'язанні навчальних завдань, забезпечення в навчальному процесі креативних ідей.

Сучасні професії стрімко змінюються, розширюється доступ до інформації, і учителі все рідше виступають у ролі носіїв інформації, вони стають консультантами та радниками. Відповідно педагоги мають творчо засвоювати знання і застосовувати їх у конкретних навчальних і життєвих ситуаціях, критично осмислювати здобуту інформацію, володіти вміннями й навичками саморозвитку, самоаналізу, самоконтролю та самооцінки.

Використовуючи сучасні підходи в навчальному процесі учитель має чітко відслідковувати ті навички, які необхідні учневі в майбутньому це:

- грамотність (базові знання мов, рахунку, фінансів, наук, культур);
- компетенції (критичне, творче мислення, вирішення проблемних задач, співпраця);
- особисті якості (допитливість, незалежність думок, ініціативність, завзятість, лідерство).

Таким чином, професійна творчість – це такий об'єктивно обумовлений процес біоенергетичної, інтелектуальної, емоційно-вольової та практичної діяльності суб'єктів праці, який характеризується спрямованістю, націленістю, організованістю, здатністю на пошук нового, нестандартного, оригінального, раціонального, оптимального вирішення спеціальних завдань та практичної реалізації свого потенціалу в проблемній ситуації на виробництві [5].

Сучасні вимоги до педагога зумовлені змінами в освітньому процесі, новими потребами суспільства і відповідно завданнями, які ставить перед нами життя. Навчання учнів системному мисленню, самоорганізації, використанню творчих можливостей дасть змогу проявити себе в майбутньому як конкурентно спроможного фахівця.

Список використаних джерел

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте / Лев Семенович Выготский. Москва: Смысл-Зксмо, 2003. 439 с.
2. Державна національна програма "Освіта" (Україна ХХІ ст.). Київ. 1994. 61 с.
3. Павлюк Л.В. Дослідницька діяльність як одна з основ навчально-пізнавальної роботи студентів // Біоресурси і природокористування. 2014. № 1-2. С. 177-183.
4. Сисоева С.О. Основи педагогічної творчості: Підручник. Київ: Мілені, 2006. 344 с.
5. Ткач М.М., Пригодій М.А. Роль професійної творчості в системі підготовки майбутніх фахівців // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України: Серія: Педагогіка. Психологія. Філософія. 2014. Вип. 199, ч. 1. С. 391-396.

СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ФОРМУВАННЯ МАТЕМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ТВОРЧОСТІ.

Алла Уманська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

MODERN PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES AND METHODS OF FORMING MATHEMATIC COMPETENCE OF THE YOUNGER SCHOOLCHILDREN ON THE BASIS OF PEDAGOGY OF THE CREATIVITY.

Alla Umanska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено сучасні педагогічні технології та методи формування математичної компетентності молодших школярів на засадах педагогіки творчості. Виокремлено чинники і умови використання творчості на уроках для формування математичної компетентності. Зазначено переваги стосовно використання дидактичних ігор для формування математичної компетентності молодших школярів.

Ключові слова: компетентність, математична компетентність, педагогічні технології та методи, дидактичні ігри, творчі завдання, творчі здібності, інформаційно-комунікаційні технології, початкова школа.

Abstract. The modern pedagogical technologies and methods of formation of mathematical competence of younger schoolchildren on the principles of pedagogy of creativity are researched. The factors and conditions of use of creativity at the lessons for the formation of mathematical competence are singled out. The advantages of using didactic games for the formation of mathematical competence of junior pupils are noted.

Key words: competence, mathematical competence, pedagogical technologies and methods, didactic games, creative tasks, creative abilities, information and communication technologies, elementary school.

Головною метою сучасної освіти України є створення сприятливих умов для розвитку і самореалізації кожної особистості. Саме тому і потрібно: запровадження нового принципу педагогіки партнерства, що ґрунтується на співпраці учня, вчителя і батьків; навчання спрямоване на потреби учня; створення сучасного освітнього середовища, яке забезпечить необхідні умови, засоби і технології для навчання учнів [7].

Головним завданням сучасної системи освіти є створення та забезпечення умов якісного навчання [7]. Ми вважаємо, що недостатньо дати лише знання, важливо навчити користуватись ними. В цьому і полягають практичні цілі навчання математики. Кожному учневі доведеться в майбутньому не раз лічити, вимірювати, обчислювати площі, об'єми тощо. Тому вчитель повинен подбати, щоб його учні робили все це впевнено і швидко.

Організація навчального процесу, спрямованого на творчий розвиток учнів передбачає цілеспрямоване, науково обґрунтоване конструювання змісту навчання, його дидактичне забезпечення. Тому сучасний вчитель має зменшити відсоток вербальних методів навчання, орієнтуючись більше на активні та інтерактивні методи, технології навчання, що базуються на компетентнісному підході.

Так, питання стосовно формування математичної компетентності молодших школярів на засадах педагогіки творчості розглянуто в роботах М. Богдановича, О. Духновича, М.Ігнатенко, С. Ракова, К. Ушинського і, зокрема, учителів початкової школи – О. Абдулліної, В. Міжерікової, О. Савченко, С. Сисоєвої, В. Сластьоніної, Л. Хомич.

Метою даною статті є теоретичне обґрунтування використання сучасних педагогічних технологій та методів стосовно формування математичної компетентності молодших школярів на засадах педагогіки творчості.

За С. Раковим, під поняттям «математична компетентність» розуміють спроможність особистості бачити та застосовувати математику в реальному житті, розуміти зміст і методи математичного моделювання, будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, оцінювати похибку обчислень [9].

Математика в закладі освіти має бути живою, такою, якою вона є насправді, а не такою, як у заформалізованих підручниках та викладанні педагога [6, ст. 15].

Забезпечення ефективності формування математичної компетентності молодших школярів до творчого розвитку потребує реалізації сукупності всіх принципів навчання: доступності, систематичності та послідовності, свідомості, активності та самостійності, наочності, єдності конкретного та абстрактного, раціонального й емоційного, міцності результатів навчання та розвитку пізнавальних сил особистості, взаємозв'язку навчання з життям, раціонального поєднання колективних та індивідуальних форм і способів навчальної

роботи [3].

Однією з важливих складових досягнення цієї мети є впровадження інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ) у навчальний процес. На думку С. Ракова, «ІКТ в інформаційному суспільстві, тим більше в суспільстві знань, це значно більше, ніж технологія, – це інфраструктура суспільства знань, це важлива складова методології, технології, методики навчальних та наукових досліджень, процесів конструювання...» [9, с. 35].

Для реалізації саме математичної компетенції в початковій школі на уроках варто застосовувати ІКТ у процесі вивчення математики у рамках програми. Інформаційно-комунікаційні технології дають можливість будувати процес навчання таким чином, що в зміст навчання включається вивчення стратегій вирішення творчих завдань; забезпечується аналіз і засвоєння учнем своєї власної діяльності. Саме тому навички роботи за комп'ютером мають великий потенціал щодо формування математичної компетентності дітей молодшого шкільного віку [7].

Упровадження ІКТ на уроках математики, а саме застосування програмних засобів, графічних та інших наочних образів, як зазначив В. Монахов, сприяє інтуїтивному розумінню найскладніших абстрактних понять, розвитку образного мислення учнів, дослідницьких умінь, формуванню в них орієнтовних основ дій, у цілому полегшує розуміння математики учнями, у яких переважає образне мислення або недостатньо розвинуте абстрактно-логічне мислення.

Використання інформаційних технологій на уроках математики в початковій школі підвищує ефективність навчально-виховного процесу завдяки наступним показникам [4]:

- великий об'єм інформації може бути отриманий з Інтернету, з компакт-дисків і відтворений на екрані, у форматі, який можуть бачити всі учні класу;
- вивчення нового матеріалу відбувається у цікавій формі для дітей даного віку;
- узагальнення отриманих знань завдяки використанню тренажерів, тестування, ігрових ситуацій.

Таким чином, інформатизація навчання надає широкий спектр засобів для підтримки розвитку особистості кожного учня, а широке застосування інноваційних технологій здатне різко підвищити ефективність активних методів навчання для всіх форм організації навчального процесу.

Наступним методом для формування математичної компетентності молодших школярів на засадах творчості на уроках використовується ігрова технологія, що стимулює навчально-пізнавальну активність учнів, їх мотивацію до навчання, дозволяє зробити навчальний процес більш цікавим.

Дидактична гра – це вид творчої діяльності в тісному зв'язку і системі з іншими формами навчання, використання яких сприяє вирішенню наступних завдань: учні отримують знання, що відповідають сучасному рівню розвитку науки; вміють самостійно здобувати знання. Основою гри є її пізнавальний зміст, який полягає в засвоєнні тих знань і умінь, які застосовуються при вирішенні навчальної проблеми, поставленої грою. Під час гри учні мають засвоїти деякі формули і зможуть їх застосувати при певних ситуаціях. В умовах систематичного використання ігрових методів і прийомів навчання у школярів підвищується пізнавальний інтерес, полегшується формування математичної компетентності [1].

Наприклад: Під час вивчення в 1 класі теми «Розміщення предметів в просторі» можна застосувати дидактичну гру «Складемо візерунок» (*За завданням учителя з геометричних фігур на парті в один ряд учні складають візерунок: 5 трикутників, під трикутниками – кружечки, над трикутниками – квадрати. Потім учні змінюють візерунок і розповідають, як вони розмістили геометричні фігури*). Дана гра вчить учнів розміщувати предмети у просторі, розрізняти предмети за розміщенням, ознайомлює з напрямками руху: вгору, вниз, розширюються уявлення про геометричні фігури. Отже, використання дидактичної гри є дієвим засобом включення школяра в навчальний процес.

Крім використання сучасних педагогічних технологій та методів, потрібно ще

дотримуватись певних умов щодо формування математичної компетентності. Для забезпечення формування в учнів математичної компетентності на засадах творчості уроки мають проводитись на позитивному емоційному фоні. Отже, першою умовою формування математичної компетентності учнів початкової школи на засадах творчості є створення вчителем емоційно-позитивного середовища під час уроку [2].

Також для підвищення формування математичної компетентності учнів на засадах творчості у цілісному навчальному процесі необхідно організувати цілеспрямоване навчання методом пізнання і творчої діяльності: креативним методом мислення; розумовим операціям; діалектичним методам мислення. Бажано наводити учням приклади, відомі їм з власного досвіду, використовуючи математичні поняття, формули, теореми, дотримуватись сучасного трактування, термінології, методів розв'язування задач. Це забезпечить зростання творчого потенціалу самих учнів [5]. *Наприклад:* Розв'язування творчих задач. Творчі задачі є "відкритими", а отже, мають багато розв'язань. Після розв'язування таких задач можна пропонувати контрольну відповідь. Наведемо приклади:

Задача 1. У велику кількість американських міст доставляють літаками лід із Гренландії. Його добувають там у підземних шахтах полярні гірники. Цей лід відразу розкуповують, хоча коштує він не дешево. Як ви думаєте, чому люди купують лід? *Контрольна відповідь.* Лід використовують як джерело питної води. Він не містить нітратів та інших шкідливих домішок.

Задача 2. Геологи, які ведуть дослідження на Алясці, скаржилися на лисиць, які перегризали кабелі вимірювальних приладів. Як вийти з такого становища? *Контрольна відповідь.* В оболонку проводів ввели кайєнський перець – найпекучіший перець з відомих сортів. І напади лисиць відразу ж припинились.

Задача 3. Римський полководець Павло Емілій узявся командувати військами, що боролися в Македонії. Але у його армії був повний безлад. Особливо його вразили воїни, що спали на варті. Як цього уникнути? *Контрольна відповідь.* Нічній варті запропонували нести охорону без усілякої зброї. Позбавлені можливості захищатися, вартівці зі страху перед появою ворога і не думали про сон.

Під час розв'язування творчих задач діти навчаються не боятися зробити помилку, тому що кожна їх відповідь – правильна. Це дає змогу наповнити урок математики учнівськими перемогами й радістю від успіху.

Таким чином, другою умовою формування математичної компетентності учнів початкової школи на засадах творчості є організація навчання за допомогою використання прикладів з життя та поєднання з креативним мисленням.

Результати аналізу відповідних теоретичних і практичних джерел із проблеми дослідження засвідчують, що підвищення якості формування математичної компетентності молодших школярів на засадах творчості, відбувається під час використання нових методів і засобів навчання.

Систематичний контроль знань та вмінь учнів за допомогою творчих завдань – одна з основних умов підвищення якості навчання. Володіння вчителем різними формами подання знань й умінь сприяє підвищенню зацікавленості учнів у вивченні предмета. Активне навчання потребує постійного залучення учнів до навчання, а індивідуальний підхід до кожного учня попереджає відставання й забезпечує активну роботу кожного учня.

Використання досвіду роботи вчителів початкової школи із застосування творчості на уроці дозволяє розвивати та вдосконалювати на практиці математичну компетентність учнів.

Список використаних джерел:

1. Білик Т. С. Гра як метод реалізації виховної функції уроку математики у початковій школі / Т. С. Білик // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017 р. – С. 6-10.
2. Волохата К. М. Порівняльний аналіз понять «компетенція» і «компетентність». Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. № 35 Київ-Вінниця 2013, С. 209 – 213.

3. Державний стандарт початкової освіти. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>
4. Кізім С. С., Літвякова І. Д. Розвиток творчих здібностей молодших школярів на уроках математики засобами ІКТ/ С. С. Кізім, І. Д. Літвякова// Актуальні проблеми сучасної науки та наукових досліджень: зб. наук. праць. – 2016. – № 5 (98). – С. 247-251
5. Кривошея Т.М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики) /Т.М.Кривошея //Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе: Сборник материалов международной научно-практической конференции, Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина ; под. ред. И.Е. Валитовой. – Брест :БрГУ, 2016. – С. 102-106.
6. Математика в школах України №12 (384) квітень 2013. – с.30
7. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/344/2013>
8. Остапчук О. Інноваційний розвиток педагогічних систем в умовах модернізації освіти /О. Остапчук // Директор школи. – 2003. – № 5-6. – С. 149-153.
9. Раков С. А. Математична освіта: компетентнісний підхід з використанням ІКТ: монографія/ С. А. Раков, – Х.: Факт, 2005. – 360 с.

Секція 4. СВІТОВИЙ ДОСВІД ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ДО ТВОРЧОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО І МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

ЛОГІЧНЕ МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ: ПОНЯТІЙНИЙ АНАЛІЗ

Наталія Главацька, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

LOGICAL THINKING OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN: CONCEPTUAL ANALYSIS

Nataliia Hlavatska, master's student

Vinnitsia Mikhaïlo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті розглянуто понятійний аналіз проблеми розвитку логічного мислення молодших школярів. Характеризуються основні особливості логічного мислення молодших школярів та значення вдосконалення розумових операцій, здібностей міркувати в початковій школі.

Ключові слова: логіка, логічне мислення, розвиток мислення, синтез, порівняння, абстрагування, аналіз, молодші школярі.

Abstract. The article deals with the conceptual analysis of the problem of the development of logical thinking of younger schoolchildren. The main features of the logical thinking of junior pupils and the importance of improving mental activity, the ability to reason in elementary school are characterized.

Key words: logic, logical thinking, development of thinking, synthesis, comparison, abstraction, analysis, younger schoolchildren.

Процес формування логічного мислення молодших школярів – важлива складова частина педагогічного процесу, особливо в умовах сучасного реформування загальноосвітньої школи. У цей період головне завдання вчителя допомогти учням повною мірою виявити свої здібності, розвинути ініціативу, самостійність, творчий потенціал.

Спостереження педагогів та психологів показали, що дитина, яка не опанувала прийоми розумової діяльності в початковій школі, в середніх класах переходить в розряд невстигаючих, особливо учні сільської школи.

Тому для об'єктивності й повноти з'ясування особливостей, методів і прийомів розвитку логічного мислення в цей віковий період першочерговим завданням постає характеристика основних понять цієї проблеми.

Понятійний апарат розвитку логічного мислення в навчальному процесі школярів знайшов відображення в працях науковців: І. Бадинця [1], Е. Грединарова [5], С. Ващенко [3], Т. Присяжнюк [11], М. Шардаков [13], О. Заяць [7] та ін. Багатьма дослідниками наголошується, що одним з найважливіших завдань навчання в школі є формування в учнів навичок здійснення логічних операцій, навчання їх різним прийомам логічного мислення, озброєння знаннями логіки і вироблення в школярів умінь і навичок використання цих знань у навчальній та практичній діяльності [14, с. 41].

Можливість засвоєння логічних знань і прийомів дітьми молодшого шкільного віку перевірялася в психолого-педагогічних дослідженнях В. Аблова, Є. Агаєва, Х. Веклірової, А. Любінського, Л. Обухової, Н. Салминої, Т. Тепленької та інших.

Розглядаючи понятійно-категоріальний апарат проблеми логічного мислення в початковій школі, варто зауважити, що мислення було і до сьогодні залишається предметом вивчення багатьох дисциплін: філософії, логіки, педагогіки, психології, фізіології, кібернетики і т.п. Так, ще давньогрецький філософ-досократик Геракліт стверджував, що

думкам доступні глибинні пласти буття, доступне те, що відчуття сприйняти не можуть [10, с. 145].

Відомий фізіолог, творець науки про вищу нервову діяльність І. Павлов, вважає мислення «...нічого іншого не становить, як асоціації, спершу елементарні, що стоять у зв'язку зі зовнішніми предметами, а потім домінуючі». В основі мислення лежать першосигнальні та другосигнальні зв'язки з домінуванням останніх. Саме другі сигнали, або «сигнали сигналів», забезпечують спеціально людське, вище мислення. Слово ж вбирає в себе суттєве в характеристиці предметів, явищ і подій, завдяки своїй здатності до узагальнення дає змогу відірватися від дійсності, абстрактно відобразити глибинне в об'єктах буття [10, с. 147].

В основі мисленнєвого процесу лежить аналітико-синтетична робота всієї кори великих півкуль головного мозку. Сутність мислення людини «полягає у відображенні істотних властивостей предметів та явищ і зв'язків між ними» [1, с. 77].

Сучасні ж автори визначають мислення як вищу форму відображення дійсності в психіці, ідеальну діяльність, результатом якої є об'єктивна істина.

У дослідженні Е. Грединарова під мислення мається на увазі «процес пошуку істотних ознак, властивостей предметів та явищ і зв'язків між ними, до того ж характеристик, спільних для однорідних явищ або предметів дійсності» [5, с. 13]. Як стверджує автор, воно є узагальненим відображенням дійсності. Виявлені найістотніші ознаки лежать в основі узагальнення, розкривають певну закономірність або тенденцію.

Мислення також розглядається як психічний процес пошуків та відкриттів нового, істинного, глибинного внаслідок аналізу та синтезу навколишньої дійсності. У процесі мислення ми пізнаємо світ узагальнено та опосередковано (через слово). При цьому для нас важливе значення мають зв'язки між предметами та явищами.

О. Савченко вважає, що мислення – це опосередковане та узагальнене пізнання людиною предметів і явищ об'єктивної дійсності в їх суттєвих зв'язках і відношеннях [13, с. 404]. При цьому варто зазначити його цілеспрямований характер, оскільки, як правило, актуалізується і спрямовується сутністю та значущістю для суб'єкта проблеми [5, с. 96].

На думку ж філософів, мислення є соціально зумовлений процес, якість якого змінюється під час розвитку. Сенека передбачав: «Прийде час, коли нащадки наші будуть дивуватися, що ми не знали того, що так очевидно». Його виникнення і розвиток зумовлені суспільними потребами. Водночас розвиток мислення суб'єктів зумовлює суспільний поступ, виконує роль детермінанти соціального прогресу [11, с. 34].

У психолого-педагогічних дослідженнях науковці В. Журавьов, О. Леонт'єв, О. Тихомирова називають такі види мислення: теоретичне, практичне, емпіричне. Крім того, визначають ще й логічне мислення, яке значно сприяє підвищенню якості навчального процесу [12].

Виходячи з того, що логіка як філософська наука про закони і форми мислення є основою всіх інших наук (суспільних, природничих, технічних), успішне оволодіння азами логічного мислення у початковій школі допомагає кожній дитині досягти успіху в освоєнні багатьох шкільних дисциплін. На думку С. Ващенко, логічне мислення розвиває, насамперед, мисленнєві операції та якості, а також уміння висловлювати свою думку чітко й переконливо. Також дозволяє учневі абстрагуватися від конкретного змісту і зосередитись на структурі власної думки [3].

Під логічним мисленням розуміється здатність і вміння дитини молодшого шкільного віку самостійно проводити прості логічні дії (аналіз, синтез, порівняння, узагальнення тощо), а також складені логічні операції (побудова заперечення, твердження і спростування як побудова міркування з використанням різних логічних схем – індуктивної або дедуктивної). Практика показує, що якщо прості логічні дії до певної міри формуються у кожної людини стихійно (хоча очевидно, що спеціальна методична робота в цьому напрямі різко підвищує рівень сформованості цих дій), то складені логічні операції, що мають складніший і комплексний характер, у більшості людей самі по собі не формуються, їх розвиток вимагає

спеціальної цілеспрямованої методичної роботи [9].

Аналіз – процес вивчення чого-небудь, засноване на розкладі предмета, явища на складові частини, визначенні елементів, що складають ціле, вивченні властивостей предмета або явища.

Синтез – поєднання різних елементів, сторін об'єкта в єдине ціле (систему). Аналіз і синтез – це два аспекти єдиного процесу мислення. Вони взаємозв'язані та взаємообумовлені. Аналіз найчастіше здійснюється через синтез (через синтетичний акт співвідношення умов задачі з її вимогами та ін.) і обумовлений тим, за якими ознаками в ньому об'єднані частини.

Абстрагування – процес виділення і відокремлення суттєвих і загальних ознак, зв'язків і відношень від одиничних предметів і явищ, а також виділення і відокремлення від несуттєвих ознак і зв'язків предметів і явищ. На першому етапі абстрагування проходить відокремлення суттєвого від несуттєвого, виділення найбільш важливих властивостей. На другому етапі – відокремлення від несуттєвого, непотрібного.

Порівняння – операція виявлення ознак подібності та відмінності між різними об'єктами, якими можуть бути як предмети та явища матеріального світу, так і різні абстракції. За допомогою порівняння вивчаються як зовнішні схожі та відмінні ознаки та відношення предметів і явищ, які можна бачити безпосередньо, так і внутрішні, які не сприймаються безпосередньо і мають місце лише в розумовій діяльності учнів. Шляхом порівняння знаходять не лише загальні й суттєві ознаки предметів і відношень між ними, але й несуттєві, другорядні. Порівняння є комплексним, якщо воно відбувається на різних ознаках і в різних напрямках. У навчальному процесі застосовується послідовне порівняння. Воно полягає в тому, що новий об'єкт, який вивчається, порівнюється з таким, що вивчався раніше і має з ним якусь схожість або відмінність [14].

Отже, мислення – це соціально зумовлений, пов'язаний з мовленням психічний процес самостійного відображення істотно нового, тобто процес узагальненого та опосередкованого відображення дійсності в ході її аналізу і синтезу, що виникає на основі практичної діяльності з чуттєвого пізнання і здатний виходити далеко за його межі. Під логічним мисленням розуміється здатність і вміння дитини молодшого шкільного віку самостійно проводити прості логічні дії: аналіз, синтез, порівняння, узагальнення.

Список використаних джерел:

1. Бадинця І. В. Развитие мыслительной деятельности младших школьников / И. В. Бадинця // Методологические и теоретические основы процесса обучения и воспитания в начальной школе : Сб. научн. трудов. – М., 1978 – 289 с.
2. Білик Т. С. Гра як метод реалізації виховної функції уроку математики у початковій школі / Т. С. Білик // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017 р. – С. 6-10
3. Ващенко С. П. Розвиток логічного мислення молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://school142.dnepredu.com/uk/article/rozvitok-logichnogo-mislennya-molodshikh-shkolyari-2.html>
4. Волохата К. М. Порівняльний аналіз понять «компетенція» і «компетентність» / К. М. Волохата // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми. – 2013. – Вип. 35. – С. 209-212. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sitimn_2013_35_46
5. Грединарова Е. М. Развитие творческого мышления как условие успешного обучения / Е. М. Грединарова // Практична психологія та соціальна робота. – 1999. – №1 – С. 13-17
6. Зак А. З. Типология динамики мыслительного процесса / А. З. Зак // Вопр. психологии. – 1986. – №5. – С. 95-99
7. Заяць О. В. Психолого-педагогічні основи розвитку логічного мислення дітей молодшого шкільного віку на уроках математики / О. В. Заяць // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова: Серія 5. – Педагогічні науки : реалії та перспективи. – Випуск № 48. – 2014. – С. 64-69
8. Кривошея Т. М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики) / Т. М. Кривошея / Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе: Сборник материалов международной научно-практической конференции, Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т имени А.С. Пушкина ; под. ред. И.Е. Валитовой. – С. 102-106
9. Меланов С. В. К вопросу о структуре и составе теоретического мышления / С. В. Меланов // Мир

психології. – 2001. – №1. – С. 143-152

10. М'ясоїд П. А. Загальна психологія / П. А. М'ясоїд. – К. : Вища школа, 1998. – 479 с.

11. Присяжнюк Т. А. Сутність поняття «логічне мислення» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/5158>

12. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К. : Генеза, 1999. – 324 с.

13. Шардаков М. Мышление школьника / М. Шардаков. – М. : Учпедгиз, 1963. – 254 с.

14. Якиманская И. С. Развивающее обучение / И. С. Якиманская. – М., 2000. – 241 с.

ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ПОДГОТОВКА БУДУЩИХ ПЕДАГОГОВ К ТВОРЧЕСКОЙ РАБОТЕ С ДЕТЬМИ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА

Татьяна Поздеева, кандидат педагогических наук, доцент,

Ольга Кравцова, кандидат исторических наук, доцент

*Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка
(Республика Беларусь)*

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE TEACHERS FOR CREATIVE WORK WITH PRESCHOOL CHILDREN

Tetyana Pozdeeva, candidate of pedagogical sciences

Olha Kravtsova, candidate of historical sciences

Belarusian state pedagogical university named after Maxim Tank

Аннотация. В статье раскрывается значимость сформированности творческого начала у будущих педагогов учреждений дошкольного образования. Большую роль в подготовке студентов к творческой работе имеет учебная деятельность, то есть лекции, практические и лабораторные занятия, педагогические практики и личность самого педагога.

Ключевые слова: обучение, творческая работа, учреждение дошкольного образования, игра, дисциплины, личность.

Abstract. The article reveals the significance of the formation of creativity in future teachers of preschool education institutions. Lectures, practical and laboratory classes, pedagogical practices and the personality of the teacher have a large role in preparing students for creative work.

Keywords: learning, creative work, preschool institution, game, disciplines, individual.

Важным направлением в подготовке педагогов дошкольного образования и их профессиональном росте является формирование и совершенствование психолого-педагогической готовности к осуществлению творческой работы с детьми дошкольного возраста. Среди широкого круга образовательных проблем особое место принадлежит созданию благоприятных условий для развития способностей, раскрытия природных дарований детей дошкольного возраста.

Анализ научных исследований, передового педагогического опыта свидетельствуют, что для достижения развития творческих способностей детей дошкольного возраста значима опора на следующие принципы: принцип природосообразности, амплификации, развития детского творчества, культуросообразности, принцип сотрудничества с родителями воспитанников, систематичности и целостности, принцип гармонического сочетания развития ребенка и саморазвития с созданием психолого-педагогических условий для них. Реализация этих принципов предполагает наличие высокого уровня компетентности педагога [1, 12 -71].

В государственном образовательном стандарте по специальности «Дошкольное образование» представлена система учебных дисциплин, которая позволяет осуществлять подготовку компетентных педагогов к творческой работе с детьми дошкольного возраста. В качестве системообразующего звена можно рассматривать такие дисциплины как

«Дошкольная педагогика», «Выразительное чтение», «Развитие игровой деятельности детей дошкольного возраста», «Детская психология», методики дошкольного образования и др. В процессе изучения педагогических дисциплин необходимо ориентировать студентов на необходимость проведения работы с учетом особенностей воспитанников, специфики дошкольного возраста, учета способностей каждого ребенка, к развитию которых дошкольный возраст сензитивен.

Основы подготовки к творческой работе воспитанников закладываются на первых курсах. Так в рамках учебной дисциплины «Дошкольная педагогика» студенты изучают особенности эстетического и художественного воспитания детей дошкольного возраста, проблему детского творчества, влияние различных видов детской художественной деятельности на разностороннее развитие ребенка, рассматривают возможности вариативных форм работы по художественно-эстетическому развитию воспитанников. Именно педагоги учреждений дошкольного образования способны первыми выявить детей, проявляющих склонность к разным творческим видам деятельности, подсказать родителям возможности развития задатков и способностей ребенка, осуществить более квалифицированную и действенную помощь семьям детей.

На практических занятиях проводятся дискуссии по вопросам: «Подражание и творческая индивидуальность», «Что значит бережно относиться к эстетическим переживаниям ребенка?», студенты разрабатывают консультации для родителей по проблемам эстетического воспитания, сценарии развлечений и апробируют их в процессе лабораторных занятий. Формированию готовности студентов к творческой работе с воспитанниками способствуют встречи с музыкальными работниками, творческими воспитателями, которые принимают участие в круглых столах, проводят мастер-классы для обучающихся.

В процессе изучения учебной дисциплины «Выразительное чтение» студенты осваивают знания по теоретическим и методическим вопросам формирования качества речи, необходимого будущим воспитателям: правильность, точность и выразительность; у них формируется умение пользоваться многообразием образных средств в работе с литературным произведением. Все это дает возможность будущему педагогу использовать выразительные средства искусства художественного чтения в работе с детьми дошкольного возраста, игровые ситуации при работе над текстом, применять методы стимулирования игровой и художественной деятельности в процессе выразительного чтения литературных произведений. Рассмотрение учебного материала по учебной дисциплине «Выразительное чтение» предполагает большой объем самостоятельной работы по поиску и анализу необходимой информации, выполнению разноплановых заданий, результаты которых помещаются в портфолио работ студента.

Организация самостоятельной учебной деятельности предполагает умение студентов фиксировать индивидуальные достижения, развивать рефлексивные умения обучающихся, формировать комплекс компетенций, способствующих пониманию сложности и многогранности процесса организации творческой работы с воспитанниками, развитию умений использовать междисциплинарный подход к решению профессионально-педагогических проблем. С этой целью была подготовлена «Рабочая тетрадь по учебной дисциплине «Выразительное чтение»» (ст. преп. Расолько О.И.). Предлагаемые задания соответствуют репродуктивному уровню, уровню полноценных знаний и уровню повышенной сложности. Такая уровневая дифференциация может использоваться при организации текущего контроля учебных достижений студентов во время практических занятий. Работа с тетрадью способствует формированию мотивационной, когнитивной и личностной готовности обучающихся к работе детей дошкольного возраста. В процессе изучения учебной дисциплины «Выразительное чтение» студенты создают игровые ситуации, разрабатывают содержание игровых занятий для детей, участвуют в конкурсе чтецов.

Для осуществления компетентного подхода в обучении студентов на

практических и лабораторных занятиях многих педагогических учебных дисциплин нашей кафедры, в т.ч. по «Теории и методике ознакомления детей дошкольного возраста с социальной действительностью», обучающимся предлагаются практико ориентированные задания, направленные на разработку рекомендаций и консультаций для семьи по проблемам художественного воспитания детей разного дошкольного возраста, бесед с детьми и родителями, подбору пословиц и загадок, художественных произведений и мультфильмов, составления творческих игр, программ эстетического воспитания детей дошкольного возраста с учетом национальных культурных особенностей, по проведению игр-драматизаций с детьми, совместных праздников и развлечений родителей и детей; кроме того активно используются такие формы как решение кейсов, проведение микроисследований, защита проектов, демонстрация усвоенных навыков в ролевых, деловых играх и другие.

В процессе семинарских, лабораторных занятий студенты овладевают способностью к межличностным коммуникациям, что дает возможность организовать плодотворное общение с родителями воспитанников; организовывать и проводить совместные мероприятия с детьми и родителями; эффективно реализовывать современные технологии воспитания; организовывать и проводить коррекционно - педагогическую деятельность с воспитанниками; оценивать их учебные достижения, уровни их воспитанности и развития; осуществлять самообразование и самосовершенствование профессиональной деятельности.

Свои теоретические знания студенты имеют возможность закрепить в период прохождения ознакомительной, методической и преддипломной практик. В практической деятельности будущие педагогические работники, начиная с первого курса, разрабатывают сценарии воспитательных и развлекательных мероприятий для родителей и детей, самостоятельно проводят их, готовят наглядный материал для родителей и педагогов, организуют консультации, деловые, ролевые и творческие игры для детей, КВН, брейн-ринги для родителей и педагогов.

Педагог играет существенную роль в становлении основ творческой личности ребенка дошкольного возраста. Большое значение имеет стиль общения с детьми. Как показывает практика, творческие проявления у воспитанников чаще обнаруживаются у тех, которые занимаются у педагога с демократическим стилем общения. Этот педагог косвенно оказывает воздействие на детей, не проявляет тотального контроля за разными видами деятельности, в том числе и в игре, и дети не являются пассивными исполнителями, могут проявить активность, свои творческие способности.

Опрос студентов факультета дошкольного образования (89 человек) показал, что на готовность их к творческой работе с детьми оказали влияние семинарские, практические занятия (61%), лекции – (39%), управляемая самостоятельная работа (43%), разные виды практик (36%). Наибольший интерес у студентов вызывают активные формы работы, используемые преподавателями в процессе изучения учебных дисциплин (защита проектов, проведение мини-исследований, подготовка мультимедийных презентаций, разработка развивающих игр и т.д.). В процессе преподавания педагогических дисциплин широко используется рефлексивно-деятельностный подход, практико ориентированность обучения, развитие самостоятельности, интеграции учебной и научной деятельности, проведение исследовательской работы.

Таким образом, преподаватели помогают студентам разрабатывать и реализовывать совместные проекты по организации разных видов эстетического воспитания дошкольников, руководят курсовыми, магистерскими диссертациями, направленными на изучение самостоятельной художественной деятельности воспитанников, определении оптимальных форм вовлечения родителей в совместную деятельность по решению задач эстетического воспитания детей дошкольного возраста, использованию современных технологий и т.д.

Проводимая работа позитивно сказывается на готовности специалистов дошкольного образования к творческой работе с детьми и их родителями. Вместе с тем, многие аспекты этой готовности к профессиональной деятельности требуют дальнейшей разработки.

Список использованных источников:

1. Современная семья и проблемы семейного воспитания: сборник научных статей II Международной науч.-практ. конференции, МГУ имени А.А.Кулешова, г. Могилев. – Могилев: УО «МГУ имени А.А.Кулешова», 2012. – 476 с.

РАБОЧАЯ ТЕТРАДЬ ПО ПЕДАГОГИЧЕСКИМ ДИСЦИПЛИНАМ КАК СРЕДСТВО ОПТИМИЗАЦИИ УЧЕБНОГО ПРОЦЕССА В УСЛОВИЯХ КОМПЕТЕНТНОСТНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Татьяна Поздеева, кандидат педагогических наук, доцент,

Ольга Митрош, кандидат педагогических наук, доцент,

*Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка
(Республика Беларусь)*

WORKING NOTEBOOK ON PEDAGOGICAL DISCIPLINES AS A MEANS OF OPTIMIZATION OF THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE CONDITIONS OF COMPETENCE EDUCATION

Tetyana Pozdeeva, candidate of pedagogical sciences

Olha Mitrosh, candidate of pedagogical sciences

Belarusian state pedagogical university named after Maxim Tank

Аннотация. В статье рассматривается рабочая тетрадь студента по педагогическим дисциплинам как современное дидактическое средство, описывается структурное содержание тетради, требования к конструированию заданий.

Ключевые слова: дидактические средства, рабочая тетрадь студента, самостоятельная работа студента.

Abstract. The article discusses the student's workbook on pedagogical disciplines as a modern didactic tool, describes the structural content of the notebook, the requirements for the design of assignments.

Keywords: didactic means, student's workbook, independent work of the student.

Одним из приоритетных направлений модернизации высшего педагогического образования в Республике Беларусь является повышение его качества в условиях реализации образовательных стандартов нового поколения, акцентирующих внимание на результативности образования, формировании у будущих специалистов академических, социально-личностных, профессиональных компетенций. Профессионализм педагогических работников учреждения дошкольного образования является решающим фактором обеспечения качества образования. В системе подготовки будущих специалистов в качестве ключевого обозначено направление совершенствования профессиональной компетентности. В Республике Беларусь в настоящее время актуально внедрение компетентного подхода как в сфере высшего, так и дошкольного образования. Уровень комфортности воспитанников в учреждении дошкольного образования, качество педагогической деятельности зависит, в первую очередь от воспитателя. Компетентный воспитатель способен создать благоприятные условия для развития каждого воспитанника с учетом его индивидуально-типологических особенностей, способностей и возможностей развития.

С целью подготовки компетентного педагогического работника дошкольного образования необходимо выстроить систему работы, создавая необходимые условия для постепенного его формирования. Начало работы по развитию профессиональной компетентности осуществляется в процессе изучения психолого-педагогических учебных дисциплин «Дошкольная педагогика», «Детская психология», «Введение в педагогическую

профессию» и т.д. которые способствуют пониманию содержания деятельности воспитателя, формированию интереса к профессиональной деятельности. Немалое значение имеет изучение возрастных особенностей детей раннего и дошкольного возраста для профессионально-личностного развития студентов. С целью развития академических, социально-личностных компетенций необходимо использовать выполнение практических заданий. Решение профессиональных задач может быть использовано на разных этапах изучения учебных дисциплин педагогического цикла: как один из видов самостоятельной работы, как выполнение рейтингового задания, практического задания в системе Moodle, задания для фестиваля рефлексопрактики, творческого баттла, выполнения междисциплинарного джигсо.

Одним из современных образовательных средств, способствующих формированию у будущих специалистов академических, социально-личностных, профессиональных компетенций может стать рабочая тетрадь студента. В связи с этим, расширяются функции рабочей тетради: она становится не только средством обучения и контроля. По мнению Л. А. Бордонской, Г. И. Голобоковой, рабочая тетрадь студента призвана выполнять следующие функции: сопровождения самостоятельной работы, обучающую, индивидуализации, рефлексивно-оценочную и информационно-коммуникационную функции [1].

На кафедре общей и дошкольной педагогики разработаны и находят активное применение рабочие тетради по различным учебным дисциплинам («Педагогика: педагогика современной школы», «Организация игровой деятельности детей дошкольного возраста», «Выразительное чтение», «Управление дошкольным образованием», «Организация работы с одаренными детьми». «Теория и методика ознакомления с социальной действительностью детей дошкольного возраста», «Методика работы с детьми раннего возраста»). В процессе создания находятся аналогичные пособия по всем дисциплинам, преподавание которых обеспечивает кафедра.

Конструирование рабочих тетрадей основано на следующих подходах: компетентностном (В. И. Байденко, О. Л. Жук, А. В. Хуторской и др.), ориентирующем образовательный процесс на конечный результат; контекстном (А. А. Вербицкий), предполагающем построение процесса обучения в контексте будущей профессиональной деятельности; личностном (Е. В. Бондаревская, И. И. Казимирская, В. В. Сериков и др.), ориентирующем на личность обучаемого как субъект, цель, результат взаимодействия.

Рабочие тетради, в частности «Организация работы с одаренными детьми», отражают содержание учебных программ по учебным дисциплинам и структурированы в соответствии с ними (по разделам и темам, либо по обозначенному проблемному полю). Такое построение позволяет более рационально распределить виды и формы учебной и учебно-исследовательской деятельности студентов, предложить различные типы заданий, оптимизировать методы обучения. При этом акцентируется внимание на учебном содержании, недостаточно представленном в учебной литературе и требующем самостоятельного изучения по различным информационным источникам.

В общем виде структура рабочей тетради может быть представлена следующим образом. Введение раскрывает целевое назначение дисциплины и требования к ее освоению, ориентирует обучающихся в порядке организации самостоятельной работы с использованием данного пособия.

Каждая из предложенных тем включает: название темы, вопросы для обсуждения (проблемное поле), вопросы и задания, задания для самостоятельной работы (составлены с учетом отведенного на их выполнение времени). Возможен тест или ссылка на него в дистанционном курсе учебной дисциплины.

Комплекс предлагаемых по теме заданий ориентирован на овладение обучающимися разными видами знаний. Задания различаются уровнем сложности, самостоятельности, характером деятельности; нацелены на формирование компетенций. В зависимости от направленности и специфики дисциплины определены практико-ориентированные задания. Предусмотрена дифференциация заданий с учетом уровня подготовленности студентов, их

индивидуальных предпочтений. Интерактивный характер работе с тетрадью придают ссылки на источники информации, размещенные в системе Moodle, блоге преподавателя.

Рефлексивные странички, карты самооценки, замечания преподавателя по освоению материала и выполнению заданий помогают студенту осуществлять рефлекссию процесса освоения дисциплины, самооценку результатов.

Одним из важнейших условий эффективности рабочей тетради как современного образовательного средства является методическая логика ее использования. Необходим учет форм организации самостоятельной работы студентов, места и времени работы с данным пособием, содержания и сложности учебного материала, осведомленности обучающихся по проблеме.

Таким образом, рабочая тетрадь студента по педагогическим дисциплинам является тем образовательным средством, которое позволяет студенту в удобное для него время осваивать учебный материал, создает возможности для самореализации, развивает мотивацию к познанию, к будущей профессиональной деятельности.

Список использованных источников:

1. Бордонская, Л. А., Голобокова, Г. И. Рабочая тетрадь студента современного вуза как многофункциональное дидактическое средство / Л. А. Бордонская, Г. И. Голобокова // Ученые записки Забайкальского государственного университета. Серия: Профессиональное образование, теория и методика обучения. 2013.

ГОТОВНОСТЬ ПЕДАГОГА К РАЗВИТИЮ ТВОРЧЕСКИХ СПОСОБНОСТЕЙ РЕБЕНКА: МЕТОДИЧЕСКИЙ АСПЕКТ

Татьяна Титовец, кандидат педагогических наук, доцент, Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка (Республика Беларусь)

READINESS OF THE TEACHER FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF A CHILD: METHODOLOGICAL ASPECT

*Tatyana Titovets, Doctor of Education, associate professor
Belarusian state pedagogical university named after Maxim Tank (Republic of Belarus)*

Аннотация. В статье раскрываются различные компоненты готовности педагога к развитию творческих способностей растущей личности: герменевтическая компетентность, умение вызвать у обучаемого изумление, умение организовать «вопросную» деятельность учащихся и др. Раскрывается роль практики оценивания культурных и социальных реалий мира в развитии творческих способностей личности.

Ключевые слова: творческие способности, герменевтическая компетентность, креативный акт, педагог.

Abstract. The article reveals various components of a teacher's readiness to develop creative abilities of a growing personality: hermeneutical competence, the ability to arouse amazement, the ability to organize "questionable" activity of students, etc. The role of evaluating cultural and social realities of the world in the development of a person's creative abilities is demonstrated.

Keywords: creative abilities, hermeneutic competence, creative act, educator.

Одной из важных задач развития личности обучаемого является формирование у него умений творческого мышления. Развитие творческих способностей растущей личности в первую очередь зависит от степени развития ее концептосферы – глубины обобщения жизненных реалий и системного видения мира, позволяющего восстанавливать конструктивные взаимосвязи между собой и обществом, природой и другим человеком. Развита концептосфера ребенка (учащегося школы или воспитанника детского сада)

выполняет системообразующую функцию в его смысловой картине мира и стимулирует к его творческому преобразованию окружающей действительности.

Управление процессом формирования концептосферы обучаемого требует наличия герменевтической компетенции педагога, позволяющей преодолеть противоречие между смысловыми сферами преподавателя и ученика (воспитателя и воспитанника), увидеть «изнутри» сложившиеся особенности его смысловой картины мира. Поэтому готовность педагога к развитию творческих способностей личности ребенка предполагает наличие педагогической герменевтической компетентности, представленной следующими компонентами:

1) когнитивный: знания внешних и внутренних факторов, влияющих на характер интерпретации и понимания явления обучаемым;

2) ценностный: уважение к различиям в тонкости восприятия, логике понимания, личностной значимости изучаемого явления у разных обучаемых, обусловленных особенностями их социокультурной образовательной среды и индивидуального опыта;

3) технологический: умение определять по результатам деятельности обучаемого причины его непонимания или недопонимания на уровне структурных связей его концептуально-смысловой сферы; умение управлять его пониманием, восстанавливая в его концептуально-смысловой сфере недостающие звенья.

Герменевтическая компетентность лежит в основе умения педагога конструировать взаимно событийный диалог, обеспечивающий своеобразное открытие знакомого ранее явления, переосмысление его через призму новых ценностей и концептов.

Существенным признаком творческой личности является ярко выраженная потребность в творчестве – достижении принципиально нового результата, не содержащегося в исходных предпосылках и имеющего социальную ценность. Такой напряженный поиск решения задачи, направленный на получение нового, оригинального результата, не может запускаться одним лишь требованием педагога – заставить заниматься творчеством нельзя. Высокое интеллектуальное напряжение, имманентное креативному акту, может рождаться только по добровольному желанию творца, вызванному сильнейшим эмоциональным подъемом, который и приводит в движение мыслительные операции более высокого порядка.

В условиях учебно-воспитательного процесса такой эмоциональный подъем должен обеспечиваться мастерством педагога – его способностью вызвать у обучаемого изумление, переживание высокого и прекрасного, сверхчеловеческого, вдохновить его на творческий поиск. Учитель, не видящий и не раскрывающий взаимосвязь преподаваемого материала с категориями эстетики, с общечеловеческими законами гармонии и красоты, космологическими законами мироздания, движения материи и духа, не в силах запустить самопроизвольный механизм творческого акта у растущей личности.

Задача развития творческих способностей учащегося также неразрывно связана с задачей формирования у него умений теоретического анализа и синтеза, необходимых для осуществления креативного акта. Реализация именно этих задач и вызывает основные трудности при реализации профессиональной педагогической деятельности и должно стать объектом повышенного внимания в системе профессиональной подготовки будущего учителя.

Составной частью стимулирования развития творческих способностей является организация практики оценивания культурных и социальных реалий мира с позиции своего ценностного отношения к ним и готовности преобразовывать свою смысловую сферу. Культивирование такой открытости бытию зависит от способности педагога погрузить обучаемого в мировые социокультурные реалии и научить его анализировать феномен с позиции не только его личных и национальных, но и общемировых, универсальных ценностей. Однако успешность осуществляемой межкультурной практики зависит от способности педагога самому видеть в окружающих явлениях глубокий гуманистический и антропологический смысл и отбирать для межкультурного анализа феномены, изучение

которых формирует метазнания учащихся и обогащает их смысловую сферу.

Готовность к развитию творческих способностей личности обучаемого выражается также умением педагога организовать «вопросную» деятельность – формировать культуру вопроса как рефлексивной основы их творческой деятельности и самообучения. Для этого педагогу необходимо самому демонстрировать различные формы и уровни вопросной деятельности, а также четко владеть критериями концептуальности вопроса по изучаемому материалу с целью осуществления мониторинга вопросной деятельности учеников.

Превосходным учебным материалом для формирования необходимого для творческой деятельности умения выделять сущность вещей, взаимосвязи между явлениями в системе служат произведения изобразительного искусства. Искусство для человека выступает моделью анализа мира, а эстетическое созерцание – орудием такого анализа, поскольку художник раскрывает в чувственной форме сущность вещей, отбрасывая все случайное, наносное. Освобождение художником вещи от случайных связей, создание чистого образа как метафоры ее сущности и делает интерпретацию произведения искусства средством развития системного мышления как основы креативной деятельности личности.

Таким образом, в содержании педагогического образования могут реализовываться направления профессиональной подготовки будущего учителя, позволяющие ему успешно организовывать творческую деятельность обучаемых или воспитанников). Проблема подготовки педагога к развитию творческих способностей личности учащегося требует дальнейших психолого-педагогических исследований.

**Секція 5. СТВОРЕННЯ КРЕАТИВНОГО КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ
ДЛЯ ТВОРЧОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ РІЗНИХ КАТЕГОРІЙ ДІТЕЙ З ОСОБЛИВИМИ
ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ**

**УЧАСТЬ БАТЬКІВ У СТВОРЕННІ КРЕАТИВНОГО ОСВІТНЬОГО
ПРОСТОРУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОСТІ ДІТЕЙ**

Наталія Говорун, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

**PARTICIPATION OF PARENTS IN THE CREATION OF CREATIVE EDUCATIONAL
SPACE FOR THE DEVELOPMENT OF GIFTED CHILDREN**

Nataliia Govorun, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** Проаналізовано різні підходи до пояснення феномена «освітнє середовище» в психолого-педагогічному дискурсі. Розкрито особливості освітнього середовища, сприятливого для розвитку обдарованості у дітей, встановленого його суб'єкти. Показано роль батьків у процесі створення умов для успішного розгортання потенціалів обдарованої дитини.*

***Ключові слова:** обдарованість, обдарована дитина, освітнє середовище, освітнє середовище для обдарованих дітей, суб'єкти освітнього середовища.*

***Abstract.** The different approaches to the explanation of the phenomenon of "educational environment" in the psycho-pedagogical discourse are analyzed. The peculiarities of the educational environment, favorable for the development of children giftedness, established by its subjects are revealed. The role of parents in the process of creating conditions for the successful deployment of the potential of a gifted child is shown.*

***Key words:** gifted, gifted child, the educational environment, educational environment for gifted children, the subjects of the educational environment.*

В умовах упровадження концептуальних засад Нової української школи важливого значення надається створенню для кожного учня індивідуальної освітньої траєкторії з урахуванням його здібностей, талантів, інтересів і потреб. Відповідно до цього, в усіх закладах освіти необхідно організовувати сприятливе креативно-розвивальне середовище, в межах якого здібні й обдаровані діти зможуть реалізувати свій потенціал. Успішне забезпечення таких чинників може бути завдяки об'єднанню зусиль педагогічного колективу, батьків, представників органів виконавчої влади і місцевого самоврядування, соціальних служб, творчих об'єднань, громадських організацій, благодійних фондів тощо. Всі вони вважаються суб'єктами створення освітнього середовища, сприятливого для розвитку обдарованості дітей різних вікових груп.

Звернення до психолого-педагогічної літератури показало, що в останні роки низка вчених (І.Бех, О.Демченко, С.Деребо, Т.Івашина, Г.Ковальов, К.Крутий, В.Кудрявцев, В.Лебедева, В. Орлов, В.Панов, В.Рубцов, В. Слободчиков та ін.) розробляють різні аспекти вивчення середовища як одного з провідних чинників виховання та розвитку дітей. Психологи (І.Карабаєва, Д.Корольов, М.Мельник, О.Музика, О.Науменко, Р.Семенова, М.Янковчук та ін.) наголошують, що середовище відіграє важливу роль у розгортанні потенціалів обдарованої особистості.

Проте нами виявлено суперечність: з одного боку, в психолого-педагогічному дискурсі накопичено певний теоретичний і емпіричний матеріал щодо сутності, структури, характерних ознак освітнього середовища, з другого боку, відсутня єдина позиція та точаться

гострі дискусії щодо до пояснення такого феномену.

Аналіз наукового фонду показує, що термін «середовище» має міждисциплінарний статус і використовується в обігу декількох наук, у тому числі й гуманітарних. У цілому, позитивно оцінюючи активізацію середовищної проблематики та розробку психологічних і соціально-педагогічних засад освітнього середовища, констатуємо низку проблем у цій науковій царині.

Передусім, це множинність підходів і моделей щодо експлікації такого феномену, неоднозначність його трактування і декілька варіантів змістового наповнення: культурно-освітнє, освітнє, виховне, освітньо-виховне, навчально-виховне, розвивально-виховне, навчально-виховне, соціовиховне, етнопедагогічне тощо; поділу відповідно до парадигмальної приналежності на традиційне, гуманістичне, технократичне (І.Колеснікова).

До того ж, невирішеною залишається неузгодженість щодо розмежування у психолого-педагогічному контексті двох близьких термінів «середовище» й «простір», дискусійність диференціації його похідних (виховне, навчально-виховне, освітньо-виховне тощо).

У контексті нашого дослідження розглядаємо освітнє середовище як науковий конструкт і педагогічну категорію. За одного з підходів [3, с.16], освітнє середовище тлумачиться як «суттєвий елемент соціуму», а також як педагогічна система, яка включає «сукупність об'єктивних зовнішніх стосовно школяра предметно-просторових умов, соціальних об'єктів та освітніх факторів і впливів, необхідних для ефективного розвитку особистості школяра у процесі здобуття ним загальної середньої освіти».

У цілому ж різнобічне вивчення літератури [1; 3; 5; 11] дозволило нам зробити наступні наукові ремарки, що освітнє середовище:

- об'єднує систему впливів і умов формування особистості за заданим взірцем, які містяться в соціальному і просторово-предметному оточенні;
- включає соціальні та побутові обставини життєдіяльності людини, вплив соціально-виховних інституцій, участь різних агентів соціалізації як суб'єктів створення сприятливих умов для формування кожної особистості, обдарованої зокрема;
- інтегрує багатогранні впливи різних інститутів соціалізації, зменшує стихійний і деструктивний характер деяких з них, гармонізує стосунки особистості та середовища;
- має певні параметри, різна ступінь вияву яких забезпечує більш чи менш сприятливі умови для формування особистості.

Важливим для нас є з'ясування сутності такого феномену в контексті розробки проблеми обдарованості. Так, на думку О.Музики, освітнє середовище, сприятливе для розвитку обдарованої особистості, є «складною, багатомірною, динамічною системою психолого - педагогічних умов і впливів, яка спрямована на розкриття творчої природи психіки обдарованої особистості, в тому числі її здатності до довільної саморегуляції власних дій і станів відповідно до природних задатків, інтересів, потреб, вимог вікової соціалізації і соціального запиту[11, с.46]. З психологічної точки зору освітнє розвивальне середовище повинно забезпечувати формування в учасників освітнього процесу здатності бути суб'єктом власного розвитку в системі «учень-педагог». Така система має бути розвивальною, оскільки спроможна набути суб'єкт-суб'єктного типу взаємодії, включаючи і педагогічну допомогу обдарованим [11, с.47].

Розглядаючи освітнє середовища в ракурсі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, маємо на увазі всіх учасників педагогічного процесу. Апелюємо до позиції А.Гавриліна [1] щодо системності виховного простору, яка передбачає рівень системотвірних відносин (функціональна структура). Науковець виділяє субстратний рівень відносин, який включає пасивні (елементи екологічного середовища та артефакти) та активні (виховні колективи, педагоги, вихованці та батьки) складові простору. Так взаємодія відбувається в двох площинах:

По-перше, середовища і особистостей. Так, саме середовище є не лише об'єктом

педагогічної діяльності (проектування, моделювання, створення, употужнення, корекції) та впливу на нього обдарованої особистості, а й суб'єктом. Відповідно до циклічної моделі Т.Менга [10], середовище самоорганізується та змінюється, перебуваючи в таких статусах, як: ресурс, процес, поле активності, дискурс. Воно є структурованим утворенням, психологічним і соціально-педагогічним конструктом і включає динамічну сукупність різних середовищ (предметного, екологічного, інформаційного, освітнього, соціокультурного та ін.), які взаємоперетинаються, взаємодіють і взаємовпливають одне на одне.

По-друге, окремих особистостей і колективів. До суб'єктів створення освітнього середовища входить широке коло осіб. Поділяємо позицію О.Демченко [5], що головним суб'єктом освітнього середовища є обдарована дитина чи підліток, формування суб'єктності яких у процесі взаємодії з усіма його підструктурами, елементами та суб'єктами, є метою створення такого простору. В зв'язку з цим, привертає увагу думка В. Юркевич [12], що в процесі організації сприятливих умов для розвитку обдарованих дітей необхідно спиратись на їхні пізнавальні пріоритети, інтереси та нахили.

Суб'єктами, організаторами середовища та партнерами обдарованої дитини є члени педагогічного колективу закладу освіти: керівники, вчителі, соціальний педагог, практичний психолог та інші педагогічні працівники. Якщо вчителі займають високу суб'єктну позицію, то вони зможуть збагатити освітнє середовище культурними смислами, употужнити його розвивально-виховних потенціал і спрямувати на розв'язання актуальних завдань з розвитку обдарованості, зменшити стихійність впливів шляхом створення у ньому нових умов для розгортання потенціалів обдарованої особистості [4].

Поділяємо думку вчених [2; 6; 7; 8; 12; 13], що важливу роль у формуванні кожної дитини, зокрема й обдарованої, відіграє сім'я як найближче соціальне оточення, первинний соціально-виховний інститут. Тому партнерами педагогів, суб'єктами створення освітнього середовища для обдарованих учнів мають стати їхні батьки. Взаємодія школи та сім'ї в такому контексті ґрунтується на спільній меті: моделювання психологічно комфортних і сприятливих умов для розвитку здібностей, талантів і творчості обдарованої особистості, її самоактуалізації та самореалізації; формування співробітницьких відносин між усіма учасниками педагогічного процесу. Батьківсько-дитячі стосунки є важливою детермінантою особистісного зростання обдарованої дитини. Завдання батьків полягає в тому, щоб виявляючи любов до дитини і віру в її великі можливості, допомогти їй визнати й прийняти свою унікальність, неординарність і талановитість; підтримувати й поділяти бажання дитини, створювати умови для задоволення інтересу до обраної сфери діяльності. Від ставлення сім'ї до обдарованої дитини великою мірою залежить її самооцінково-самостійних можливостей, активне або пасивне сприйняття свого таланту. Для психічного й особистісного розвитку обдарованої дитини найбільш сприятливою є батьківська позиція, яка передбачає прийняття дорослими факту обдарованості, позитивне емоційне ставлення до неї, наявність мотиву підтримки і всебічного сприяння розкриттю обдарованості та самореалізації особистості.

Проте дослідники [11, с.33] стверджують, що в площині стосунків «батьки – обдарована дитина» виникає багато проблем, зумовлених неправильним типом виховання. До несприятливих чинників, що негативно впливають на розвиток обдарованої дитини, відносять низьку згуртованість і неузгодженість намірів і дій членів сім'ї з приводу виховання. Часто зустрічається виховання за типом «відторгнення» – неприйняття, ворожість, негативне ставлення до обдарованої дитини, жорсткий контроль, регламентація її життя, нав'язування їй «правильного» типу поведінки. Нерідко в ставленні батьків до обдарованих дітей навіть прослідковуються ознаки психічного насильства: нехтування їхніми потребами у визнанні особливих здібностей, недостатня оцінка обдарованості та незабезпечення умов для особистісного зростання тощо. Бувають випадки, коли батьки не помічають і не розуміють обдаровану дитину. За висновками вчених [9, с. 46], ранній і незвичайний розвиток дитини не помічають передусім батьки з низьким рівнем освіченості або невисоким загальним культурним розвитком. У сім'ях, де дитина є єдиною, або навпаки,

всі діти мають особливі здібності, теж нерідко нехтують обдарованістю, тому що їй немає з ким порівнювати. Інший варіант – батьки опираються визнанню своєї дитини обдарованою. Вони «заплющують очі» на особливі здібності дітей, однак продовжують впливати на взаємини дитини з тими, хто поруч. Часто обдарованій особистості в таких сім'ях самотійно доводиться розбиратися в складних ситуаціях. Почуття провини, неприйняття себе, бажання «бути як усі» можуть утруднювати чи навіть нівечити розвиток особистості.

Деформованим є також гіперсоціалізуюче виховання або симбіотичний тип батьківського ставлення, в основі якого надмірна концентрація батьків на вихованні й розвитку дитини. Симбіотичні стосунки (гіперопіка) вважаються виявом психологічного насильства обдарованих дітей у сім'ї.

Отже, створення освітнього середовища для обдарованих учнів доцільно розглядати на засадах особистісно зорієнтованого й дільнісного підходів до побудови педагогічних систем. Це потребує моделювання таких умов для обдарованих дітей і молоді, інтегративним показником якості яких виступає здатність забезпечити всім суб'єктам освітнього процесу системи можливостей для ефективного особистісного саморозвитку. Вважаємо, що потребує подальшого дослідження науковий аспект, пов'язаний з визначенням ролі сім'ї в цьому процесі. Для того, щоб батьки стали повноцінними суб'єктами створення освітнього середовища для розвитку обдарованих дітей у процесі взаємодії «школа-сім'я» насамперед потрібно формувати їхню ціннісну сферу, пов'язану з позитивним сприйняттям факту обдарованості їхньої дитини, а також розумінням складності такого феномену й амбівалентності обдарованої особистості.

Список використаних джерел:

1. Гаврилин А.В. Воспитательное пространство : основные характеристики / А.В. Гаврилин // Стратегия воспитания в образовательной системе России ; под ред. И.А.Зимней. – Изд. 2-е, доп. и перераб. – М. : Агентство «Издательскийсервис», 2005. – С. 260-266.
2. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОО к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест :БрГУ, 2016. – С.47-51.
3. Гонтаровська Н. Б. Теоретичні і методичні засади створення освітнього середовища як фактору розвитку особистості школяра : автореф. дис. ... доктора пед. наук :[спец.] 13.00.07 «Теорія і методика виховання» / Наталія БорисівнаГонтаровська; Інститут проблем виховання НАПН України. – К., 2012. – 40 с.
4. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
5. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т.6: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С.78-90.
6. Колосова О.В. Форми взаємодії дошкільного закладу з сім'єю у контексті формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку / О.В.Колосова// Вісник Прикарпатського університету. – Івано-Франківськ, 2013. – Вип.XLVI. – С.73-77.
7. Король А.В. Формування інформаційно-цифрової компетентності педагогів та батьків як умова підвищення результативності корекційно-розвиткового процесу в логопедичній практиці ЗДО. – Вінниця, 2017. – 125 с.
8. Любчак Л.В. Родинна педагогіка: Курс лекцій: Посібник. – 2-е вид., доп. / Л.В.Любчак. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю, 2012. – 150 с.
9. Марінушкіна О. Е. Родина та обдарована дитина / О.Е.Марінушкіна, Г.В.Шубіна. – Х. : Вид. група «Основа», 2008. – 191 с.
10. Менг Т. В. Средовой поход к организации образовательного процесса в современном вузе / Т. В. Менг // Известия государственного педагогического университета имени А. И. Герцена. – 2008. – №10. – С. 70-83.
11. Освітнє середовище як чинник становлення обдарованої особистості :[монографія] / Р. О. Семенова, О. Л. Музика, Д. К. Корольов та ін. ; [за ред. Р. О. Семенової]. – К.-Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2014. – 228 с.

12. Савченко Ю.Ю. Роль батьків у розвитку обдарованої дитини / Ю.Ю.Савченко // Освіта та розвиток обдарованої особистості. – 2013. – № 3 (10). – С.32-34.
13. Юркевич В. С. Где и как учить одаренных детей [Электронный ресурс] / В. С. Юркевич. – М., 2013. – № 2. – Режим доступа : <http://www/ug/ru/archive/49390>.
14. Ludmyła Lubczak. Psychologiczno-pedagogiczna pomoc rodzinie w rozwoju sfery emocjonalnej dziecka w wieku przedszkolnym // Rodzina współczesna: portret interdyscyplinarny / pod redakcją naukową Grażyny Szabelskiej, Galiny Tarasenko. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, 2014, S.420-434.

ТВОРЧЕ ОСВІТНЄ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО ПЕДАГОГА

*Леніна Задорожна-Княжницька, доктор педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри педагогіки
Маріупольський державний університет (Україна)*

CREATIVE EDUCATION ENVIRONMENT AS A FACTOR OF THE FORMING CREATIVE PERSON OF THE FUTURE TEACHER

*Lenin Zadorozhnaya-Knyagnitskaya, doctor of pedagogical sciences, associate professor,
Head of the Department of Pedagogy
Mariupol State University (Ukraine)*

Анотація. У статті розкрито сутність освітнього середовища закладу вищої освіти як вагомого чинника формування особистості здобувача вищої освіти як майбутнього педагога. Дано характеристику складовим освітнього середовища. Виокремлено чинники, які сприяють формуванню власного досвіду творчої діяльності студентів.

Ключові слова: освітнє середовище, особистість, ресурсний потенціал, педагогічна творчість, здобувач вищої освіти.

Abstract. The article reveals the essence of the educational environment of a higher education establishment as a significant factor in the formation of the personality of the applicant of higher education as a future teacher. The characteristics of the components of the educational environment are given. The factors contributing to the formation of their own experience of students' creative activity are singled out.

Key words: educational environment, personality, resource potential, pedagogical creativity, applicant of higher education.

Вимоги, що їх висунуто Новою українською школою до вчителя, актуалізують проблему вдосконалення професійної підготовки майбутніх педагогів. Дитиноцентричний характер освіти ґрунтується на унікальності кожного суб'єкта освітньої діяльності, на забезпеченні умов його розвитку в контексті індивідуалізованого підходу в особистісно розвивальній системі навчання, що забезпечує соціокультурний саморозвиток особистості. Метою такої освіти стає людина культури, змістом – культура як середовище, а культуротворчість – як спосіб розвитку людини в культурі [3, с. 71]. Наслідками такого підходу до професійної підготовки фахівців є професіоналізм, інтелігентність, соціальна зрілість, творча активність – тобто ті особистісні якості, що визначають спосіб життєдіяльності й соціального буття, суб'єктивний зміст і продуктивність праці вчителя [2, с. 4].

Надзвичайно важливу, в кінцевому рахунку визначальну роль у формуванні творчої особистості майбутнього вчителя відіграє освітнє середовище закладу вищої педагогічної освіти. Іммерсивність (занурення) у це середовище являє собою якість технологічної частини середовища, що забезпечує психологічний стан людини, в якому її «я» сприймає себе овіяним, включеним і взаємодіючим з деяким середовищем, що забезпечує йому

безперервний потік стимулів і досвіду [6, с. 33].

Поняття «освітнє середовище» розглядається вітчизняними й зарубіжними науковцями як:

- сукупність духовно-матеріальних умов функціонування закладу освіти, що забезпечують саморозвиток вільної й активної особистості, реалізацію її творчого потенціалу [4, с. 8];

- система впливів і умов формування особистості за заданим взірцем, а також можливостей для її розвитку, що є в соціальному і просторово-предметному оточенні [8, с. 14];

- впорядкована цілісна сукупність компонентів, взаємодія та інтеграція яких обумовлює наявність у закладу освіти вираженої здатності створювати умови й можливості для цілеспрямованого та ефективного використання педагогічного потенціалу середовища в інтересах розвитку особистості всіх її суб'єктів [1, с. 76-82].

У визначенні сутності й змісту освітнього середовища, що сприяє формуванню творчої особистості майбутнього вчителя значущими є висновки В. І. Слободчикова щодо параметрів моделі освітнього середовища, якими є його насиченість (ресурсний потенціал) і структурованість (спосіб організації) [7, с. 13-15].

Ресурсний потенціал такого середовища забезпечується системою можливостей:

- матеріально-технічних (наявність спеціалізованих аудиторій, спеціального обладнання, комп'ютерної, телекомунікаційної та мультимедійної техніки, що дозволяють підвищити рівень сформованості творчих педагогічних здібностей за допомогою застосування в освітньому процесі різноманітних освітніх технологій);

- соціально-педагогічних (професорсько-викладацький склад, наявність педагогів високої кваліфікації, які забезпечують надання якісних освітніх послуг, володіють особистим педагогічним стилем, який не можна скопіювати, високо мотивовані щодо продукування творчих педагогічних розробок, постійно підвищують професійну майстерність, зацікавлені у високих результатах викладацької діяльності);

- організаційно-технологічних (побудова освітнього процесу, поєднання загальних, групових та індивідуальних форм освітньої діяльності, забезпечення взаємозв'язку аудиторної, позааудиторної та самостійної роботи, використання інноваційних методів, засобів і технологій тощо);

- репутаційних (високий соціальний статус педагогічного колективу закладу вищої освіти, конкретної кафедри та окремого педагога, глибока повага до нього з боку здобувачів вищої освіти, визнання його «психологічної ваги» й значущості, постійна робота педагогів щодо підтримання високої репутації своєї та закладу освіти в цілому).

За такого розгляду творчо насичене освітнє середовище центрує в собі завдання, зміст, організацію освітнього процесу, визначає вектор становлення та розвитку здобувача вищої освіти як творчого фахівця. Тобто воно являє собою сукупність умов (матеріально-технічних, соціально-педагогічних, організаційно-технологічних, репутаційних), що забезпечують ефективність діяльності суб'єктів освітнього процесу в цільовому, змістовому, процесуальному, результативному аспектах, відіграє значну роль у модифікації творчих педагогічних пошуків майбутнього фахівця, що розгортається внаслідок впливів середовища, взаємодії особистості здобувача вищої освіти зі складовими цього середовища.

Ресурсний потенціал творчо насиченого освітнього середовища, в межах якого здійснюється професійна підготовка, дозволяє розглядати в якості чинника освітнього впливу на суб'єкта освітнього процесу будь-який ресурс цього середовища. Отже, змінюючи їх відповідно до цілей професійної підготовки, можливо здійснювати опосередкований вплив на всі складові її процесу.

Структурованість (спосіб організації) творчо насиченого освітнього середовища забезпечується єдністю його складових: просторово-семантичної; змістово-методичної; комунікативно-організаційної [5].

Просторово-семантична складова містить у собі атрибути, що відіграють роль

своєрідної зовнішньої оболонки процесу професійної підготовки та являють собою матеріально-технічну інфраструктуру закладу освіти, аудиторний фонд, етико-естетичне оформлення простору навчальних приміщень, наявність у ньому відображення традицій спеціальності, високої місії педагога тощо.

Змістово-методична складова стосується змістової сфери професійної підготовки на теоретичному (місія, візія, стратегія, цінності) та практичному (концепції навчання й виховання, освітні та навчальні програми, підручники, посібники тощо) рівнях, форм і методів, технологій її організації.

Комунікативно-організаційна складова вміщує особливості суб'єктів творчо насиченого освітнього середовища (статус, соціальні ролі, цінності, установки, стереотипи тощо), комунікативну сферу та сферу професійної взаємодії (стиль спілкування і викладання, просторова і соціальна щільність суб'єктів освіти, особливості управлінської культури, наявність взаємодії, взаємовпливу, взаємостосунків викладачів і здобувачів вищої освіти, міжособистісні стосунки тощо).

Особливу роль у забезпеченні комунікативно-організаційної складової творчо насиченого освітнього середовища відіграє особистість викладача як генератора педагогічних ідей. З огляду на зазначене, умовою, що підвищує ефективність професійної підготовки майбутніх учителів, є наявність у викладачів розвиненої здатності до педагогічної творчості, володіння методикою організації та здійснення професійної підготовки.

З огляду на зазначене, педагогічна парадигма, в межах якої здійснюється професійна підготовка майбутнього учителя як творчого фахівця, передбачає:

- співробітництво викладачів і здобувачів вищої освіти в процесі професійної підготовки, спільну продуктивну діяльність, орієнтацію на формування здатності до педагогічної творчості майбутнього фахівця;
- гуманітаризацію освіти як відмову від технократичного підходу до фахової підготовки, формування у здобувачів вищої освіти мислення, що спирається на закономірності й принципи творчої діяльності для забезпечення якості освіти;
- реалізацію професійної підготовки з урахуванням їхніх особистісних здібностей та інтересів;
- адаптивність професійної підготовки здобувачів вищої освіти, що характеризується здатністю випускників пристосовуватися до мінливих соціальних умов на основі педагогічної імпровізації, здатності шукати ефективні нестандартні вирішення педагогічних ситуацій.

Зазначене вище дозволяє розглядати творче освітнє середовище як рушійну силу самореалізації особистості майбутнього вчителя через формування власного досвіду творчої діяльності та розвитку характеристик, що відображають трансформацію зовнішніх впливів у внутрішню позицію здобувачів вищої освіти засобами ствердження соціально-педагогічного статусу суб'єктів навчання, цілеспрямованої мотивації здобувачів вищої освіти до творчої діяльності, врахування впливу особистості викладача на їх професійний розвиток, демонстрування викладачами власною поведінкою взірця для наслідування, гуманізації педагогічної взаємодії, створення на заняттях доброзичливих міжособистісних і групових взаємовідносин, атмосфери співпереживання, співпраці, мотивації успіху, формування позитивного соціально-психологічного клімату в навчальному та педагогічному колективах.

Список використаних джерел:

1. Васильєва М. П. Теоретичні основи деонтологічної підготовки педагога : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / М. П. Васильєва ; Харків. держ. пед. ун-т ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2004. – 240 с.
2. Зязюн І. А. Концептуальні засади освіти в Україні / І. А. Зязюн // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2000. – № 1. – С. 3-12
3. Иванова Т. В. Культурологическая подготовка будущего учителя : моногр. / Г. В. Иванова. – Киев : ЦВП, 2005. – 282 с.

4. Калашнікова С. А. Теоретико-методологічні засади професійної підготовки управлінців-лідерів в умовах сучасних суспільних трансформацій : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : спец. 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / С. А. Калашнікова. – Київ, 2011. – 36 с.
5. Кулюткин Ю. Образовательная среда и развитие личности / Ю. Кулюткин, С. Тарасов // Новые знания. – 2001. – № 1. – С. 6-7
6. Сергеев С. Ф. Обучающие свойства среды : смена парадигмы / С.Ф. Сергеев // Школьные технологии. – 2008. – № 2. – С. 25-33
7. Слободчиков В. И. Структура и состав образовательной сферы: категориальный анализ / В. И. Слободчиков // Психология обучения. – 2010. – № 1. – С. 4-24
8. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

ЗАСТОСУВАННЯ ІГРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ З МЕТОЮ АКТИВІЗАЦІЇ ПІЗНАВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ДІТЕЙ ІЗ ПОРУШЕННЯМ СЛУХУ

Тетяна Лаврухіна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

APPLICATION OF GAMING TECHNOLOGIES WITH THE AIM OF ACTIVIZATION THE ACTIVITY OF THE CHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT

Tatyana Lavrukhina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлюються сучасні підходи до організації і забезпечення ефективного педагогічного супроводу ігрової діяльності дітей з порушеннями слуху. Розкривається вплив ігрових технологій на всебічний гармонійний розвиток дітей з порушенням слуху, зокрема на розвиток пізнавальних інтересів, розумових процесів і позитивної мотивації до навчання.

Ключові слова: діти з порушенням слуху, ігрові технології, сюжетно-рольові ігри, інтелектуальні ігри.

Abstract. The article highlights modern approaches to the organization and provision of effective pedagogical support for the activity of children with hearing impairments. The influence of gaming technologies on the comprehensive harmonious development of children with hearing impairment, in particular on the development of cognitive interests, mental processes and positive motivation for learning, is revealed.

Keywords: hearing impaired children, gaming technology, story-role games, intellectual games.

Інтенсивний розвиток українського демократичного суспільства, реформаційні процеси в усіх сферах його життєдіяльності і розширення інформаційного простору вимагають від підростаючого покоління вміння ефективно засвоювати нові знання та орієнтуватись у швидкоплинному потоці інформації. Саме тому пріоритетним завданням у трансформації сучасного освітнього соціуму постає активізація суб'єктної позиції учнів у навчальному процесі і забезпечення високої результативності їхньої навчальної діяльності.

Питання навчальної діяльності школярів, становлячи основу і фундамент процесу навчання, належить до «вічних» психолого-педагогічних проблем, які з часом не втрачають своєї актуальності, вимагаючи постійної пильної уваги і подальшого розкриття. У психолого-педагогічній літературі навчальна діяльність школярів розглядається як розвиток здібностей, нових якостей (Л.Виготський, С.Рубінштейн); засвоєння знань на підставі дій, що їх здійснює суб'єкт (П.Гальперін); специфічний вид навчальної діяльності (В.Давидов,

Д.Ельконін); тип провідної діяльності (поряд із грою та працею), в якій формується сама особистість учня (О.Леонтьєв); активність суб'єкта, діяльність, фактор психічного розвитку, який призводить до змін поведінки людини (І.Лінгарт); специфічна людська діяльність (Л.Ітельсон); діяльність, спрямована на засвоєння знань та вмінь людства (І.Шаповаленко); пізнавальна діяльність (Б.Ананьєв) тощо. Вчені вважають, що саме у молодшому шкільному віці закладаються основи мотивації навчальної діяльності і саме тому молодший шкільний вік має великі резерви формування пізнавальної сфери учнів.

Ґрунтуючись на психолого-педагогічних підходах, у нашій статті розглядатимемо навчальну діяльність як пізнавальну діяльність учнів з порушенням слуху, спрямовану на засвоєння знань, умінь, навичок, під час якої відбувається розвиток і виховання особистості, тобто певною мірою формуються не лише знання й уміння, а й здібності, установки, вольові та емоційні якості на базі вже набутого досвіду, знань і способів діяльності.

Можливість навчання дитини з порушенням слуху в масовій школі визначається не лише високим рівнем її загального і мовленнєвого розвитку, а й психологічною готовністю до спілкування з оточуючими і до спільних занять з однолітками, якічують. Порушення слуху дитини впливає на перебіг усього її психічного розвитку і найперше – мовленнєвого. Наслідком порушення слуху є виникнення цілої низки вторинних ускладнень, які призводять до порушення розвитку мислення, мовлення, пізнавальної діяльності та становлення особистості. Зокрема, серйозні порушення словесного мовлення негативно позначаються на розвитку не тільки словесно-логічного, але й наочного мислення, мають свої особливості зорове сприймання, слухо-мовленнєва пам'ять і всі інші пізнавальні процеси. Порушення слуху та мовлення призводять до змін у формуванні особистості дитини: вольової поведінки, емоцій і почуттів, характеру. Частими супутніми явищами ушкодження слухового аналізатора у дітей є недостатність вестибулярного апарату, яка зумовлює затримку в них прямостояння, особливості ходи, недорозвинення просторового орієнтування. У пізнавальній діяльності домінують наочно-зорові форми пізнання, а не словесно-логічні. При частковій втраті слуху мовлення у дитини розвивається, але вона надто поволі засвоює окремі слова, тому словниковий запас у неї дуже обмежений і накопичується повільно [3, с. 44].

У процесі навчання учні здійснюють специфічну діяльність - учіння, що охоплює систему пізнавальних дій, спрямованих на розв'язання навчальних завдань [1, с. 6]. Формування компонентів навчально-пізнавальної діяльності учнів здійснюється за умов партнерства. Під час такої взаємодії розв'язуються завдання розвитку ціннісних орієнтацій, творчого потенціалу учнів, прагнення до самореалізації; оптимального добору форм, методів і засобів навчальної взаємодії, урахування індивідуальних особливостей учнів, які мають проблеми, зокрема, зі слухом.

Ефективність навчально-пізнавальної діяльності залежить від особистих якостей учня: його активності, самостійності, ініціативності, а також бажання вчитися (наявності стійкої мотивації). Важливе значення для процесу засвоєння знань має емоційно-почуттєва сфера [10, с. 34]. Емоційні хвилювання (радість, здивування, сум, страх, співчуття тощо) спричиняють передовсім активна позиція вчителя, зміст навчального матеріалу. Для розвитку почуттів важливо бути відвертим, створити атмосферу емоційного комфорту, яка є необхідною для роботи з дітьми з порушенням слуху.

Формування учня як самостійної, ініціативної, вдумливої особистості буде успішним, якщо вчитель потурбується про це з першого проведеного уроку. Тому одним з найперспективніших шляхів виховання активних учнів, озброєння їх необхідними вміннями і навичками, є впровадження активних форм і методів навчання, серед яких провідне місце займають ігри. Про це свідчать наукові розвідки, які здійснювались вченими у цьому напрямі Л.Виготського, Г.Вигодської, Л.Головчиць, К.Луцько, Л.Носкової, Н.Сошнікової, О.Стребелевої, Л.Фомічової, М.Шеремет та ін. Сучасні підходи до організації ігрової діяльності дітей в загальноосвітньому просторі висвітлено у працях українських вчених І.Карабаєвої, К.Карасьової, Н.Кудикіної, Т.Піроженко та ін.

У сучасній школі, що робить ставку на активізацію та інтенсифікацію навчального процесу, ігрова діяльність використовується в наступних випадках: в якості самостійних технологій для освоєння поняття, теми і навіть розділу навчального предмета; як елементи більш великої технології; в якості уроку або його частини (введення, пояснення, закріплення, вправи, контролю); як технології позакласної роботи.

Поняття «ігрові педагогічні технології» включає досить велику групу методів і прийомів організації педагогічного процесу у формі різних педагогічних ігор. Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які виступають як засіб спонукання, стимулювання учнів до навчальної діяльності. Реалізація ігрових прийомів і ситуацій при урочній формі занять відбувається за такими основними напрямками: дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрової задачі; навчальна діяльність підкоряється правилам гри; навчальний матеріал використовується в якості її засобів. У навчальну діяльність вводиться елемент змагання, що переводить дидактичну задачу в ігрову; успішне виконання дидактичного завдання розв'язується з ігровим результатом [8, с. 4]

Ігрова технологія будується як цілісне утворення, яке охоплює певну частину навчального процесу та об'єднане загальним змістом, сюжетом, персонажем. У неї включаються послідовно ігри та вправи, що формують уміння виділяти основні, характерні ознаки предметів, порівнювати, зіставляти їх; групи ігор на узагальнення предметів за певними ознаками; групи ігор, у процесі яких у молодших школярів розвивається вміння відрізняти реальні явища від нереальних; групи ігор, які виховують вміння володіти собою, швидкість реакції, фонематичний слух, кмітливість та інші [6, с. 54]. При цьому ігровий сюжет розвивається паралельно основному змісту навчання, допомагає активізувати навчальний процес, освоювати ряд навчальних елементів. Складання ігрових технологій з окремих ігор і елементів - турбота кожного вчителя початкової школи.

Проведення уроків в ігровій формі сприяє всебічному гармонійному розвитку дітей, розвивають творчу особистість, сприяють розвитку пізнавальних інтересів, розумових процесів і позитивної мотивації до навчання дітей. Звідси випливає, що використання розвиваючих ігор та вправ на уроках є невід'ємною частиною навчального процесу для дітей з порушенням слуху.

Ігри важливо проводити систематично і цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи і урізноманітнюючи їх у міру нагромадження в учнів знань, вироблення вмінь і навичок, засвоєння правил гри, розвитку пам'яті, виховання кмітливості, самостійності, наполегливості. Педагогічні ігри за характером ігрової методики мають широку типологію. Зазначимо лише найважливіші з вживаних типів: предметні, сюжетні, рольові, ділові, імітаційні та ігри-драматизації [7, с. 9].

Велике значення для розвитку дитини з порушенням слухового сприйняття має сюжетно-рольова гра, яка виконує наступні завдання: розширення знань дітей за обраними темами, формування уявлень про функціональне призначення та сфери використання досліджуваних об'єктів; формування вмінь відображати в іграх працю дорослих людей, їх взаємовідносини у процесі діяльності; розвиток словесного спілкування дітей, активності, самостійності, логічного мислення, уяви, формування пізнавальних інтересів [3, с. 76].

Застосування інтелектуальних ігор дозволяє розвивають розумові здібності, логічне мислення, спостережливість, розширювати світогляд, тренувати пам'ять. У процесі їх виконання формуються такі якості, як кмітливість, винахідливість, ерудованість, стійкість характеру, дух суперництва, яскрава емоційність, що приносить дитині радість і насолоду.

Суттєвими компонентами інтелектуальних ігор, які можуть бути використані на уроці чи занятті, є: збір потрібної інформації; пошук невідомого елементу, знань чи алгоритму досягнення мети; прийняття рішення (логічний вибір одного шляху з можливих); подолання перешкод на шляху до встановленої чи обраної мети [2, с. 41]. Головний позитивний чинник гри – спроможність стимулювати пізнавальну активність і викликати потребу вчитися, знати, довідуватися, досліджувати. За твердженням науковців, існує декілька видів інтелектуальних

ігор: ігри з олівцем та усні ігри; ребуси; кросворди, сканворди, чайнворди; ігри на шаховій дошці; головоломки; конкурси знавців – ерудитів. Ігри допомагають досягти поставленої мети, під час їх гарантується засвоєння певних знань, умінь та навичок.

Дослідники пропонують чіткий алгоритм організації ігрової діяльності [9] та створення ігрових виховних ситуацій [4], які потрібно дотримуватися в практичній діяльності з дітьми з особливими освітніми потребами.

Отже, місце і роль ігрової технології в навчальному процесі, поєднання елементів гри та навчання багато в чому залежать від розуміння учителем функцій і класифікації педагогічних ігор (пізнавальні, виховні, розвиваючі, фізичні (рухові), рольові). Саме тому на сьогоднішній день ігрові технології є однією з унікальних форм навчання, яка дозволяє зробити цікавими і захоплюючими не тільки роботу учнів на творчо-пошуковому рівні, але й поступові кроки з вивчення предметів. Цікавість умовного світу гри робить позитивною, емоційно забарвленою монотонну діяльність із запам'ятовування, повторення, закріплення чи засвоєння інформації, а емоційність ігрового дійства активізує всі психічні процеси і функції дитини. Розвиток дитини з порушеннями слуху, виховання її як особистості залежить від правильно організованого педагогічного супроводу ігрової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5-14.
2. Ватаманюк Г. Інтелектуальна гра як засіб активізації навчально-пізнавальної діяльності старших дошкільників та молодших школярів / Г. Ватаманюк // Початкова школа. - 2008 - №6. - С. 40- 43.
3. Выгодская Г. Л. Обучение глухих дошкольников сюжетно-ролевым играм / Гита Львовна Выгодская. – М. : Просвещение, 1975. – 173 с.
4. Демченко О.П. Ігрові виховні ситуації у формуванні особистості дитини / О.П.Демченко // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : [навчально-методичний посібник] ; за ред. Г.С.Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 111-124.
5. Карасьова К. В. Світ дитячої гри / К. В. Карасьова, Т. О. Піроженко. – К.: Шк. Світ, 2010. – 128 с.
6. Колосова О. В. Ігровий підхід до формування життєвої компетентності дітей з вадами зору / О. В. Колосова // Імідж сучасного педагога : всеукр. наук.-практ. освітньо-популярний часопис. - 2015. – № 6. – С. 54-57.
7. Кудикіна Н.В. Ігрова діяльність дітей: теоретичні основи й методика педагогічного керівництва / Н.В.Кудикіна // Її величність гра: теорія і методика організації дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : зб. статей за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського, 2009. – С. 8-21.
8. Кукушин В. Ігрові технології на уроках / В. Кукушин // Відкритий урок. – 2006. - №6. – С. 3-9.
9. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП “Документ Принт”, 2017. - 196 с.
10. Савченко О. Я. Сучасний урок у початкових класах : посібник для вчителя / О. Я. Савченко. - вид. 2-ге, доп. - К. : Магістр-S, 1997. - 255 с.

ЗНАЧЕННЯ БІБЛІОТЕКИ ЯК КУЛЬТУРНО-ОСВІТНЬОЇ УСТАНОВИ В РОБОТІ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ

Олена Прокопович, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Демченко О.П., кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE MEANING OF THE LIBRARY AS A CULTURAL AND EDUCATIONAL INSTITUTION FOR WORKING WITH GIFTED CHILDREN

Olena Prokopovich, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Показано значення середовища в розгортанні потенціалів обдарованої особистості. Проаналізовано проблему створення культурно-освітнього простору для розвитку дітей з проявами різних видів обдарованості. Показано необхідність формування

суб'єктності обдарованої особистості в процесі її взаємодії з соціокультурним і освітнім оточенням. Розкрито значення бібліотеки як культурно-освітньої установи в роботі з обдарованими дітьми. Виділено ефективні форми взаємодії бібліотекарів з обдарованими учнями та їхніми вчителями.

Ключові слова: простір, культурно-освітній простір, обдарованість, бібліотека, суб'єкти.

Abstract. The meaning of the environment in the development of the potentials of a gifted personality is shown. The problem of creating cultural and educational space for the development of children with manifestations of various types of giftedness has been analyzed. The necessity of forming the subjectivity of gifted personality in the process of its interaction with sociocultural and educational environment is shown. The importance of the library as a cultural and educational institution in working with gifted children is revealed. Effective forms of interaction between librarians with gifted pupils and their teachers are highlighted.

Key words: space, cultural and educational space, giftedness, library, subjects.

В останні роки на різних рівнях (державному, науковому, освітньої практики) все потужніше обстоюється і впроваджується ідея щодо пошуку талановитих і обдарованих особистостей, забезпечення можливостей для їх творчої самореалізації. В Національній стратегії розвитку освіти в Україні в 2012–2021 роки [8] задекларовано, що пріоритетними напрямками державної освітньої політики є постійне поліпшення якості освіти, оновлення змісту та форм організації навчально-виховного процесу, спрямованого на інтелектуальний, моральний, духовний, естетичний і фізичний розвиток дитини.

Психологи виділяють декілька чинників, сприятливе поєднання яких є передумовою розгортання творчого потенціалу обдарованої особистості та досягнення нею успіху. Зокрема, культурно-освітнє середовище все частіше вважається потужним фактором своєчасного особистісного становлення обдарованої дитини. В контексті можливостей педагогіки середовища шукають учені шляхи забезпечення найкращих умов для прояву ознак обдарованості в дітей різних вікових груп, розвитку їхніх загальних і спеціальних здібностей. Такі ідеї втілені в концепції соціокультурного детермінізму таланту, згідно якої соціум стимулює розгортання здібностей, впливає на становлення обдарованої особистості, «санкціонує» її розвиток.

В останні роки в психології та педагогіці виокремився як науковий напрям теорія освітнього / виховного простору (Д.Алфімов, І.Бех, Н.Боритко, А.Гаврилін, К.Крутий, А.Куракін, Ю.Мануйлов, О.Музика, Л.Новікова, О.Савченко, Н.Селіванова, А.Цимбалару, В.Ясвін та ін (Д.Амброс, Р.Перссон, Д.Сімонтон та ін.). Учені обґрунтовують психологічну структуру й принципи побудови розвивального освітнього середовища, спрямованого на випереджувальний характер навчання, індивідуалізацію та соціалізацію обдарованої особистості на різних етапах онтогенезу (Д.Корольов, О.Музика, Р.Семенова); розробляють психологічні засади моделювання сприятливих умов для розвитку дітей і молоді з різними типами обдарованості (О.Демченко, І.Карабаєва, М.Мельник, О.Науменко, О.Нечаєва, М.Сніжна, М.Янковчук).

Учені пропонують авторське пояснення термінів «середовище», «простір» з різним змістовим наповнення: навчальне, розвивальне, виховне, освітнє, інклюзивне тощо. Послугується дефініцією «освітнього простору», запропонованою А.Цимбалару [12], яка експлікує його як педагогічний феномен зустрічі та взаємодії людини з елементами-носіями культури, що її оточують (освітнім середовищем), у результаті чого відбувається їх осмислення та пізнання. У основу цього поняття вчена вкладає спеціально організоване педагогічне середовище як структуровану систему педагогічних чинників та умов їх освоєння особистістю в процесі її становлення.

Услід за О.Демченко [4-5] вважаємо, що для успішної «селекції» дітей з проявами різних видів обдарованості доречним є змістове наповнення освітнього простору

соціокультурними смислами. Наше бачення корелюється з позицією вчених щодо об'єктивності саме культурно-освітнього контексту простору, який виражає єдність культури й освіти як взаємодоповнювальних сфер соціальної життєдіяльності.

Апелюємо до праці О.Бондаревської [1], яка тлумачить культурно-освітній простір як зумовлений часом спосіб існування, взаємодії, взаємної детермінації освіти й культури, буття й освіти в світі культури, а культури в сфері освіти. В свою чергу, О.Демченко пропонує термін «культурно-освітній простір для розвитку соціальної обдарованості», який визначає як інтегративний/поліморфний соціально-педагогічний конструкт, що об'єднує різнорівневі соціально-культурні та навчально-виховні умови, природні й спеціально змодельовані, педагогічно структуровані й упорядковані, та комплекс можливостей, які сприяють формуванню суб'єктності соціально обдарованої особистості як у процесі інтеріоризації гуманістичних і національних цінностей, розвитку соціального інтелекту й соціальних здібностей, досягнення високих успіхів у соціономічних видах діяльності та задоволення екзистенційних потреб, так і в ході якісного перетворення соціальної дійсності та різнорівневої взаємодії з усіма суб'єктами простору [4].

Поділяємо позицію вчених [5], що створення культурно-освітнього простору для розвитку дітей з проявами різних видів обдарованості необхідно здійснювати на засадах особистісно зорієнтованого й діяльнісного підходів до побудови педагогічних систем. Це потребує моделювання таких умов для обдарованих дітей і молоді, інтегративним показником якості яких виступає здатність забезпечити їм систему можливостей для ефективного особистісного саморозвитку й досягнення успіхів у різних видах діяльності. Розглядаючи освітній простір у ракурсі суб'єкт-суб'єктної взаємодії, дослідники мають на увазі всіх учасників просторотворення та взаємодію в площинах: середовищ і особистостей.

Відповідно до цього, для забезпечення сприятливих умов щодо реалізації обдарованої особистості потрібно об'єднувати зусилля якомога більшої кількості організаторів. Активними учасниками культурно-освітнього простору передусім мають стати педагогічні колективи всіх освітніх закладів міста / району / області, одним із завдань яких є виявлення дітей з ознаками обдарованості, належний розвиток їх здібностей і психолого-педагогічний супровід. Розширенню розвивального потенціалу освітнього простору для обдарованих дітей та молоді буде сприяти участь в його створенні культурно-дозвіллевих закладів. Наприклад, потенційними суб'єктами простору є фахівці центрів дозвілля, музеїв, бібліотек тощо, в системі роботи яких є різні ресурси і багато форм роботи, що створюють додаткові можливості для творчої самореалізації обдарованих дітей та молоді.

Відзначимо, що в роботі з обдарованими дітьми важливу роль відіграє бібліотека, який був введений в обіг у XV ст. і пояснювався як «книгосховище». До цього часу, зокрема в Давній Русі слово «бібліотека» практично не вживалося. Приміщення, в яких зберігалися книжки, переважно називали: «книгосховище», «зберігальна скарбниця», «книгохранителька», «книжкова палата» тощо. Набагато пізніше з'являється словосполучення «шкільна бібліотека», яке вказує на неї як складову загальноосвітнього закладу [7].

Серед основних напрямів державної політики в сфері бібліотечної справи виділено: забезпечення соціально-економічних, правових і наукових умов для їх ефективної діяльності; підтримка і розвиток їх мережі і забезпечення сучасним технічним обладнанням; сприяння науковим дослідженням і реалізації загальнодержавних, державних та регіональних програм їх розвитку; забезпечення підготовки відповідних фахівців у ЗВО тощо. На значенні шкільних бібліотек у підвищенні якості освітнього процесу наголошують сучасні дослідники (П.Рогова, А.Малько, В.Мозгова, О.Матвійчук та ін.).

У законодавчому полі бібліотека визначається «бібліотечно-бібліографічним, культурно-просвітницьким і науково-допоміжним соціальний інститут, що забезпечує акумуляцію і загальнодоступність документально-інформаційних ресурсів (книг, документів та інших носіїв інформації), які містять і зберігають знання, набуті в процесі розвитку людства, сприяють піднесенню інтелектуального та культурного потенціалу суспільства [6].

С.Гончаренко тлумачить поняття «бібліотека» як культурно-освітній і науково-інформаційний заклад, що збирає та зберігає друковані й рукописні матеріали, організовує громадське користування літературою та провадить довідково-бібліографічну роботу [2].

Погоджуємося з позицією вчених [7] щодо необхідності трансформації шкільних бібліотек в сучасні шкільні бібліотечно-інформаційні центри, медіатеки. Вони мають переформатуватися в структурний підрозділ, що включає фонд книг, різні інформаційні та технічні засоби; який має в своєму арсеналі педагогічно зумовлений комплекс обладнання і меблів, читальний зал з робочими зонами, в яких створені умови для індивідуальної роботи та розвитку навчально-пізнавальної діяльності учнів, підвищення професійного рівня вчителів.

На основі аналізу періодичних видань О.Матвійчук [7] зробила висновок, що в останні роки склалася як окремий напрям система роботи бібліотеки з обдарованими учнями. Бібліотеки можуть працювати як з педагогами обдарованих дітей, так і з самими талановитими учнями. Важливим завданням шкільних книгозбірень, яке прописане у нормативних документах є збір, систематизація матеріалів психолого-педагогічного змісту на допомогу вчителям, що працюють з обдарованими дітьми, розробка системи навчання інформаційним технологіям учнів, створення тематичних карток, підбір літератури, укомплектування бібліотеки відповідною навчальною, науково-методичною, довідковою літературою, енциклопедіями, технічними засобами навчання. Для вчителів фахівці проводять бібліографічні огляди літератури, надають інформацію про нові дослідження в сфері обдарованості, допомагають готувати сценарії форм виховання тощо. Працівники бібліотеки можуть брати участь у створенні бібліотечних медіа-уроків, що сприяють вихованню в читачів культури читання, інформаційної культури та популяризації української й світової літератури [13].

Порівняно із закладом освіти бібліотеки мають додаткові ресурси для розвитку творчих здібностей дітей, задоволення особливих освітніх потреб обдарованих і талановитих особистостей. Зокрема, формуляри обдарованих дітей мають містити особливі позначки, які відображають напрямки захоплень.

За переконанням О.Матвійчук [7], у бібліотеці-медіатеці, обдаровані учні зможуть повноцінно задовольняти свої інформаційні потреби, навчатимуться пошуку синтезу, узагальненню інформації, одержаної з різних джерел. Тому провідним напрямом роботи сучасних шкільних бібліотек є формування інформаційної культури учнів, особливо обдарованих, оскільки за визначенням. Приділяється значна увага індивідуальній роботі зі здібними дітьми, зокрема при проведенні бесід при записі в бібліотеку та видачі книг, проводяться консультації щодо вибору певної теми наукової роботи, правильного оформлення бібліографічного списку літератури.

Оскільки в сучасному інформаційному суспільстві на перший план виходить Інтернет, то бібліотека повинна модифікувати способи надання своїх послуг дітям та молоді, трансформуючись в бібліотечно-інформаційний центр. Актуалізується роль такої установи в поширенні електронних ресурсів і колекцій через бібліотечні сайти, взаємодії фахівців і користувачів через використання Web 2.0, надання доступу до веб-архівів, масовим і спеціальним фондам [9; 11; 13].

На базі бібліотек необхідно організовувати роботу творчих клубів і об'єднань, гуртків за інтересами; зустрічі з відомими письменниками, поетами, діячами культури, освіти рідного краю і країни. Розвивати таланти учнів допомагає тісна співпраця шкільних бібліотек з районними (міськими) дитячими та юнацькими бібліотеками, де учні беруть участь в різних конкурсах, акціях, тренінгах. Значущим є допомога обдарованим учням у виборі власних освітніх маршрутів, орієнтація їх на проектну діяльність. Удосконалення роботи з обдарованими дітьми сприятиме використанню інтерактивних форм, інтелектуальних і творчих турнірів, конкурсів, вікторин, олімпіад, аукціонів, марафонів, тренінгів, дебатів та ін. [3; 10; 11].

Отже, для розвитку обдарованої особистості необхідно створити сприятливі умови,

які утворюють культурно-освітній простір. Важливу роль в цьому процесі займає шкільна бібліотека, яка виступає як інформаційно-комунікаційний центр роботи з обдарованими учнями. Створюючи додаткові умови для розвитку обдарованої особистості, бібліотека повинна шукати інноваційні методики і форми роботи з розвитку творчих здібностей учнів.

Список використаних джерел

1. Бондаревская А. И. Культурно-образовательное пространство вуза как среда профессионально-личностного саморазвития студентов : автореф. дис. на соиск. учен. степ. канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / Алина Игоревна Бондаревская ; Ростовский гос. пед. ун-т. – Ростов-на-Дону, 2004. – 24 с.
2. Гончаренко С. Український педагогічний енциклопедичний словник / Семен Гончаренко. – К. : Волин. обереги, 2001. – С. 50
3. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами/ О. П. Демченко // збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С.61-70.
4. Демченко О. П. Створення культурно-освітнього простору для розвитку соціальної обдарованості в регіональному контексті / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наукових праць. – Випуск 45. – Київ-Вінниця, 2016. – С. 19-25.
5. Демченко О. П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі/ О. П. Демченко // Актуальні проблеми психології : збірник наукових праць Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Т.6: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С.78-90.
6. Закон України «Про бібліотеки і бібліотечну справу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу <http://library.kr.ua/zakon/zakbibsprv.html>.
7. Матвійчук О.Є. Діяльність шкільних бібліотек по забезпеченню інформаційних потреб старшокласників: автореферат дисертації / О.Матвійчук.-К..КНУКІМ, 2004.- 20 с.
8. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки [Електронний ресурс] / Міністерство освіти і науки України. – Режим доступу : <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>
9. Покусова О. Шкільна бібліотека у структурі навчально-виховного процесу як історико-педагогічна проблема / О.Покусова //Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. - 2014. – Випуск 50. - С.217-226.
10. Пономаренко С.Є. Робота бібліотекаря з розвитку творчих здібностей учнів / С.Пономаренко // Обдарована дитина.- 2009.- № 7.- С. 20-26.
11. Формування інформаційної культури учнів загальноосвітніх навчальних закладів : науково-методичні рекомендації ДНПБ України ім. В.О.Сухомлинського ; упоряд. А.І.Рубан. – К., 2005. – 64 с.
12. Цимбалару А.Д. Компонентно-структурний аналіз поняття «освітній простір» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/20_PRNiT_2007/Pedagogica/23997.doc.htm.
13. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного мислення старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи / О.В. Шикиринська // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ЛОГОС» з авес des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.

ОРГАНІЗАЦІЯ СВЯТА ЯК КОЛЕКТИВНОЇ ТВОРЧОЇ СПРАВИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Тетяна Соколюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ORGANIZATION OF THE HOLIDAY AS A COLLECTIVE CREATIVE BUSINESS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Tetyana Sokolyuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті показано, що в науковому дискурсі проблема використання свята як форми виховання розкрита недостатньо як на теоретичному, так на методичному рівні. Розкрито специфіку свята, його значення в процесі розв'язання завдань виховання молодших школярів. Представлено технологічні особливості його організації як колективної творчої справи.

Ключові слова: форма виховання, свято, технологія колективного творчого виховання, колективна творча справа.

Abstract. *The article shows that in the scientific discourse the problem of using the holiday as a form of education is revealed not so much on the theoretical as in the methodological level. The specifics of the holiday, its importance in the process of solving the problems of education of junior pupils are revealed. The technological features of his organization as a collective creative work are presented.*

Key words: *form of upbringing, holiday, technology of collective creative education, collective creative work.*

В умовах відродження національних традицій, упровадження Концепції «Нова українська школа» змінюються акценти в реалізації функцій педагогічної діяльності. Все більшого значення надається виховній складовій освітнього процесу. В зв'язку з цим, важливе місце в цій системі посідає позаурочна виховна діяльність, спрямована на створення умов для творчої самореалізації кожної дитини, її всебічний розвиток. Відповідно до цього ускладнюються вимоги до організації позаурочної виховної роботи вчителя початкової школи, що потребує збагачення змісту, використання технологій виховання.

У процесі організації позакласної роботи також перед учителем стоїть завдання оптимального вибору виховної форми, яка буде адекватною змісту виховання, відповідатиме віковим та індивідуальним особливостям молодших школярів, створюватиме умови для творчого розвитку особистості. Важливе місце в системі позакласної виховної роботи займає свято, яке є комплексною формою виховання, передбачає організацію різнобічної діяльності молодших школярів протягом тривалого часу.

Не зважаючи на те, що свято як масова форма виховної роботи активно використовувалась у радянській школі, воно не втрачає своєї актуальності й на сучасному етапі становлення системи національного виховання. Проте в умовах реформування Нової української школи необхідно змінювати методику його організації, базуючись на засадах діяльнісного та технологічного підходів. Це дозволить уникнути формалізму й шаблонності, наповнити його новим змістом відповідно до соціокультурних умов, мети національного виховання.

Студіювання інформаційних джерел показує, що свято є об'єктом наукових розвідок у декількох напрямках: як елемент культури та світогляду українців (В.Борисенко, О.Воропай, Т.Гаєвська, К.Сосенко, В.Скуратівський та ін.); як феномен, що має соціальну природу (С.Безклубенко, В.Бодак, Д.Ентіс та ін.); як культурно-видовищне дійство й форма дозвілєвої роботи, що потребує сценарно-режисерської розробки (С.Деркач, В.Зайцев, В.Матушенко, Ю.Перенчук та ін.); як одна з форм у системі позакласної виховної роботи (Б.Вульф, О.Дубасенюк, І.Іванов, В.Караковський, М.Красовицький, Т.Сущенко, Н.Яременко та ін.).

Аналіз виховної практики засвідчує, що в досвіді роботи вчителів початкових класів свято використовується досить часто, однак існують суттєві недоліки в його організації. Воно часто проводиться як виховний захід, коли вчителі користуються готовими сценаріями, які публікуються в фахових журналах, методичних збірниках; зводять підготовку свята до декількох репетицій; ігнорують законами режисури в процесі створення сценарію свята тощо. Максимальний виховний ресурс свята реалізується, коли воно буде проводитися за технологією колективного творчого виховання, коли діти стануть співавторами свята на всіх його етапах, будуть включатися в різнобічну діяльність у процесі його підготовки й проведення.

Аналіз наукового дискурсу [2; 5; 7 та ін.] дав підставу зробити висновок, що немає чіткого визначення свята як форми виховання. Зокрема, свято характеризується як явище неоднозначне, в якому часто переплітається сумне і веселе, мають місце хвилини пожвавлення і мовчазної душевної зосередженості, ясне бачення нашого спільного минулого і, можливо, перший у житті серйозний погляд у власне майбутнє [5].

Поняття «свято» [5; 7]. розглядається в декількох значеннях, як: соціально-

культурний і розвивально-виховний акт, що сприяє творенню людських цінностей, створенню умов для всебічного розвитку школярів; вільний час, коли відзначається певна подія, що супроводжується святковим ритуалом, символічною дією, чимось надзвичайно радісним чи урочистим; відпочинок дітей від навчальної діяльності; форма виховання. Характерною особливістю свята є те, що воно часто присвячується знаковим подіям державним і народним святам, природнім явищам, порам року, народним чи колективним традиціям.

Як педагогічна категорія, «свято» позначає таку організацію дозвілля учнів, яка ґрунтується не лише на сприйнятті, а й на активній дії, пов'язане з різноманітними формами самовираження, які включають позитивне ставлення до тих чи інших дат, подій, традицій. Відповідно до цього, бути присутнім на святі – означає брати участь у ньому, в тих масових діях, які базуються на співпереживанні, спільній діяльності всього колективу [5].

Окрім поняття «свято» використовується ще декілька термінів: «дитячий ранок» - як правило проводиться в першій половині дня з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку; «вечір» - організовується зі старшокласниками і дорослими у вечірній час; «бал» - супроводжується музикою та класичним танцем (осінній бал, новорічний бал-маскарад, випускний бал тощо).

На думку, О.Демченко [2], свято як форма виховання характеризується низкою *особливостей*: поєднання педагогічно керованого дозвілля учнів, освоєння ними традицій і звичаїв з різнобічним вихованням дітей; забезпечення непрямого впливу на особистість через спеціально створені умови, атмосферу, емоційність проведення свята; використання комплексу методів виховання, які забезпечують формування ціннісних орієнтацій і загальної культури, всебічний розвиток особистості; використання засобів, які акумулюють різні види мистецтв (музику, пісню, танець, поетичне слово, народне мистецтво тощо) та передбачають їх інтеграцію; включення дітей у спільні з колективом дії, які базуються на співпереживанні, емоційній єдності; створення можливостей для самовираження, самореалізації, розвитку творчих здібностей учнів.

Вважаємо, що організовувати свято потрібно на засадах технологічного підходу [4]. Підвищити його результативність можливо за умови використання проектної технології [1; 6] або як колективної творчої справи [3]. Узавши за основу технологію колективного творчого виховання [3], методичні рекомендації щодо проведення свята [2; 5; 7], виділимо *послідовність* його організації, яка включає етапи:

➤ Колективне планування й створення проекту / сценарію:

Визначення теми, мети, ідеї його проведення; вибір виду (календарне, театралізоване дійство тощо); створення сценарію свята, що передбачає:

- поєднання в змісті пізнавального, прикладного, художнього і психолого-педагогічного аспектів;
- переплетення документальності й художньої образності;
- визначення ідеї, головної сюжетної лінії, навколо якої буде розгортатися сценарних хід, визначатися ведучі, художні номери, ігри тощо;
- використання в основі сюжету документальних або спеціально продуманих подій, введення відповідних образів, реальних чи вигаданих ведучих, героїв, дійових осіб;
- дотримання законів драматургії, визначення сценарного ходу, послідовне викладення окремих елементів дійства, в яких розкривається тема, показуються переходи від однієї до іншої частини; літературно-драматична розробка матеріалу;
- забезпечення активного характеру, передбачення дійства: плетіння вінків, колядування чи щедрування, ігри, карнавал тощо;
- добір художньо-педагогічних засобів, які забезпечать емоційну насиченість і переживання, урочистість, піднесений настрій і веселощі, єднання загального й особистого;
- використання національної (державної / народної) та спеціально створеної (факел, «серце» тощо) символіки.

Вилічення ради справи, об'єднання дітей у творчі групи, розподіл доручень і ролей.

Робота над створенням сценарію є колективною творчістю, до якої необхідно залучати вихованців, при потребі, батьків, колег, старшокласників. Організація свята за технологією колективного творчого виховання унеможливорює механічне використання розроблених кимось сценаріїв. На початковому етапі його створення доречно опрацювати різні літературні джерела, сценарії свят аналогічної тематики для того, щоб, з одного боку, знайти й творчо використати необхідний матеріал, а з другого, уникнути калькування. Багато свят є традиційними й проводяться щорічно, але щоразу потрібно вносити зміни в попередній сценарій або повністю його оновлювати. Необхідно відмовлятися від традиційного підходу до створення сценарію свята за спрощеною схемою «вірш – пісня / танець)», згідно якого не передбачається продумування сценарного ходу, літературно-драматичної розробки свята.

➤ Колективна підготовка згідно з розробленим проектом / сценарієм:

– Організація творчої діяльності учнів з підготовки свята в групах, здійснення періодичного контролю й аналізу проведеної дітьми підготовчої роботи.

– Визначення часових рамок проведення колективної творчої справи та матеріальних ресурсів, вирішення фінансово-економічних питань (виготовлення чи придбання костюмів, ігрового реквізиту, подарунків, квітів тощо).

– Підготовка ведучих свята, які визначаються залежно від теми й особливостей сценарію свята. Доречно, коли ведучі будуть органічно вплітатися в контекст свята, будуть оригінальними (історичні герої, казкові чи вигадані персонажі тощо). Слід уникати традиційного підходу до вибору ведучих, коли ведення свята доручають просто першому й другому ведучому, або учневі та учениці, або хлопчикові та дівчинці.

– Підготовка художніх номерів, ігор, розваг, відпрацювання епізодів свята, проведення необхідної кількості репетицій та генеральної репетиції.

– Оформлення сцени, зали та інших приміщень; забезпечення звукового й музичного супроводу свята.

– Запрошення гостей, глядачів.

➤ Колективне проведення свята відповідно до розробленого сценарію.

Святкове дійство для молодших школярів може тривати близько 45-60 хв., але воно має бути динамічним, щоб постійно зосереджувати увагу глядачів і учасників, підтримувати урочистий настрій та емоційну піднесеність. Під час проведення свята необхідно дотримуватися структурних етапів, які попередньо мають бути прописані в сценарії.

– *Експозиція* – вступна, вихідна частина сценарію, яку доречно розпочинати з пісні, танцю, музики, урочистих слів ведучих, віршів, палких привітань тощо. На початку свята ведучі також коротко повідомляють про подію, традицію, дату, з приводу яких проводиться торжество. В цій частині свята з перших хвилин потрібно створити піднесений емоційний настрій аудиторії, відчуття урочистості.

– *Зав'язка* – подія, яка дає поштовх для розвитку всіх наступних епізодів. Це може бути сценка, діалог героїв, монолог, показ слайдів і коментар, кінофрагмент, уривок з літературного твору тощо.

– *Основна дія* (розвиток дії) складається з низки взаємопов'язаних і взаємозумовлених епізодів (сценок, читання віршів, діалогів між ведучими чи учасниками, художніх номерів, привітань, проведення ігор тощо), завдяки яким розгортається сценарний хід. Кожен з них має свою логіку, свою внутрішню композицію, через яку «червоною ниткою» проходять ідея та тема сценарію.

Ланцюг епізодів об'єднуються в струнку композицію сценарним ходом. Організатори повинні знати декілька варіантів сценарних ходів. Наприклад, хронікально-історичний хід означає, що в його основі покладено хроніку подій, їх історичну відповідність. Персоніфікований хід передбачає наявність в основі сценарію образу, через призму якого будується дійство, навколо якого розвертаються події (Тарас Бульба, Гетьман, Господар, Зима, Мати, Батьківщина тощо).

– *Заклучна частина свята* – це кульмінація та фінал, які є найяскравішими за своїм

емоційним навантаженням фрагментами свята (зустріч друзів, загибель головного героя, покаяння, вручення подарунків, клятва тощо). Це дуже важлива складова композиції, її відсутність чи «змазаність» породжують відчуття незавершеності всього свята. Фінал несе в собі особливе навантаження, бо є найбільш зручним моментом для максимального вияву активності учасників свята. Можливі варіанти фіналу: об'єднаний виступ на сцені всіх учасників, загальне виконання фінальної пісні, прийняття листа, звернення, посвята, клятва.

➤ Колективний аналіз спільної діяльності, оцінка її змістовності, результативності, активності дітей (рефлексія). Насамперед, педагог має об'єктивно проаналізувати хід підготовки й проведення свята, активність і внесок кожного вихованця на різних етапах його організації. Також важливо стимулювати учнів висловлювати думки щодо своєї участі в проведенні свята, активності товаришів; давати пропозиції щодо подальшої творчої діяльності членів колективу.

Отже, для розв'язання оновлених завдань виховання молодших школярів необхідно добирати методичний інструментарій, оптимально поєднувати форми й методи виховної роботи. Однією з ефективних форм національного виховання є свято, яке має комплексний характер, створює умови для всебічного розвитку кожної особистості, її творчої самореалізації. Результативність використання свят у виховній роботі з молодшими школярами буде досягатися за умови дотримання вимог технології колективного творчого виховання. Перспективним напрямом для подальших наукових розвідок є технологічна розробка різних видів свят залежно від напрямку виховання молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. П. Проблеми використання проєктної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами/ О. П. Демченко // збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С.61-70.
2. Демченко О. П. Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект/ О. П. Демченко // Проблеми українського національного виховання : збірник наукових праць / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім.І.Франка, 2013. – С.261-272.
3. Иванов И.П. Энциклопедия коллективных творческих дел [Текст] / И.П.Иванов. – М., 1989. – 208 с.
4. Карук І.В. Наступність у використанні проблемного методу навчання як один із засобів активізації пізнавального інтересу дошкільників та молодших школярів // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. – С. 10-15.
5. Класному керівнику : як організувати й провести свято [Текст] / упоряд. Л.Шелестова, Н.Чиренко. – К. : Шкільний світ, 2009. – 126 с.
6. Колеснік К.А. Організація колективної творчої діяльності у процесі мовленнєвої роботи на уроках рідної мови / К.А. Колеснік //Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім.. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2015. – С. 190-194.
7. Режисура шкільних свят [Текст] / упор. М.Голубенко, О.Шатохіна. – К. : Шкільний світ, 2009. – 128 с.

**Секція 6. СУЧАСНІ ПЕДАГОГІЧНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА МЕТОДИ ЗДІЙСНЕННЯ
НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОЇ РОБОТИ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ І
ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛИ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ТВОРЧОСТІ**

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ
З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ РАНЬОГО ВІКУ**

Неля Антонова, здобувач ступеня вищої освіти магістра

*Науковий керівник: І.М.Лапишина, професор ВДПУ, кандидат педагогічних наук,
доцент*

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

**SPECIFICS OF CONDUCTING THE CLASSES ON THE DEVELOPMENT OF
SPEECH OF EARLY AGE CHILDREN**

Nelya Antonova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання проведення занять з розвитку мовлення дітей раннього віку. Доведено, що причиною гострої необхідності розвитку мовлення дітей раннього віку є потреба в спілкуванні дитини з іншими людьми, що оточують її. Встановлено, що для розвитку мовлення дітей необхідно проводити різноманітні мовленнєві заняття.

Ключові слова: раннє дитинство, розвиток мовлення, мовленнєве заняття.

Abstract. The article deals with theoretical questions of conducting classes on the development of speech of early age children. It is proved that the reason for the acute need for the development of speech of early age children is the need to communicate with other people around them. It is established that for the development of children's speech it is necessary to conduct a variety of language classes.

Key words: early childhood, speech development, language classes.

Раннє дитинство – найвагоміший період у становленні та розвитку особистості дитини, її творчого та мовленнєвого потенціалу. Розвиток мовлення дітей раннього віку в умовах сучасної освіти є надзвичайно актуальним питанням, адже життя дитини у закладах дошкільної освіти постійно наповнене спілкуванням з вихователем та однолітками. Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку виступає однією зі стрижневих проблем сучасної дошкільної лінгводидактики, актуальність якої визначається пріоритетними напрямками Національної доктрини розвитку освіти в Україні у XXI столітті, Законів України «Про освіту», «Про дошкільну освіту», Базовому компоненті дошкільної освіти, які спрямовані на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технологій навчання дітей рідної мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

Видатний вітчизняний педагог К. Ушинський стверджував, що рідне слово є основою всякого розумового розвитку і скарбницею всіх знань [3]. Тому важливо дбати про систематичний розвиток мовлення дітей, приділяти увагу його чистоті й правильності.

Дитина на 3-му році життя вже сама за власною ініціативою та з будь-якого приводу має потребу запитати, пояснити й вступити в спілкування як з однолітками, так і з дорослими. Під час спілкування у дитини активізується словник, уточнюється значення певних слів, мовлення набуває більш складної граматичної форми.

Під мовленнєвим розвитком дітей раннього віку ми розуміємо наявність оптимального кола лінгвістичних уявлень, мовно-мовленнєвих умінь і навичок, сформованість мовленнєвої активності, самостійність в оволодінні лінгвістичною

інформацією, вміння використовувати різноманітні засоби спілкування відповідних до їх віку.

У програмі розвитку дитини дошкільного віку «Я у Світі» та у Базовому компоненті дошкільної освіти в Україні значна увага надається мовленнєвому розвитку дитини, який реалізується через освітні завдання з чотирьох сфер діяльності: «Природа», «Культура», «Люди», «Я Сам».

Запорукою успішної реалізації навчальних завдань є зміна ставлення дорослих до дітей, переважання форм спілкування з вихованцями на засадах партнерства, віра в творчі здібності й можливості дітей, спонукання їх до активного пізнання світу. Адже самих лише знань дитини про різні сторони життя замало, вона має вміти застосовувати їх на практиці. Тому важливою умовою для виникнення і розширення цих уявлень є змістовність життя дітей у закладі дошкільної освіти.

Мовленням дитина оволодіває в процесі вербального спілкування під час різних видів діяльності, адже всі вони тісно пов'язані з мовленням і супроводжуються ним. Але повсякденного спілкування для становлення мовленнєвої компетенції недостатньо. Одним із важливих засобів розвитку мовлення і мовленнєвого спілкування є спеціально організовані заняття. Саме на заняттях вихователь систематично та послідовно формує у дітей мовленнєві уміння та навички, які закріплюються при спілкуванні дітей під час різних видів діяльності в повсякденному житті.

Мовна освіта наймолодших громадян України передбачає реалізацію трьох цілей: навчальної, розвивальної і виховної. Визначаючи цілі заняття, вихователь може поставити одну провідну і дві-три супутні. Провідна мета пов'язана з розвитком мовленнєвих умінь і навичок, тому на занятті діти повинні не стільки засвоювати матеріал, скільки вправлятися в мовленнєвій діяльності. Цілі заняття повинні точно визначати, на що потрібно звернути увагу в ході роботи: на введення в «лінгвістичну дійсність», на формування вмінь і навичок, на розвиток мовного чуття тощо [2, с. 195].

На нашу думку, сучасне заняття – це форма освіти дітей дошкільного віку, в якій педагог, працюючи з усією групою, підгрупою (або з однією-трьома дітьми) у визначений режимом час, організовує й спрямовує пізнавальну діяльність з урахуванням індивідуальних, вікових можливостей і освітніх потреб кожного вихованця. Тривалість заняття у групі раннього віку складає 8-10 хвилин. Специфікою занять у цій групі є повторність програмового матеріалу: один і той самий матеріал пропонується дітям 3-4 рази з невеликими інтервалами й певними ускладненнями. У першій молодшій групі використовують такі методи розвитку мовлення, як розглядання картинок і розповіді вихователя за їх змістом, розповідання коротких оповідань і казок, читання віршів з ілюстративним матеріалом і без нього, дидактичні ігри, сюжетні покази-інсценівки, показ мультфільмів з розповіданням вихователя (наприклад, «Лепетуни»), показ настільних театрів.

Вихователь повинен добре підготуватися до заняття. Наперед продумати, як розмістити дітей (півколом, на килимку чи стільчиках), щоб до них можна було легко підійти, та й діти змогли б вільно встати й пересуватися по кімнаті. Не можна саджати дітей досить близько один до одного, адже це буде відволікати їх від сприймання мовлення вихователя. Особливу увагу потрібно звернути на розташування наочного матеріалу, його зовнішній вигляд; продумати мовленнєві завдання для дітей та чим в цей час буде займатися інша підгрупа. Необхідно максимально використовувати активність дітей як мовленнєву, так і рухову. Не можна забувати про високу емоційну забарвленість заняття [1, с. 265].

На думку науковців А. Богуш, Н. Гавриш, провідними методичними прийомами на заняттях з розвитку мовлення на третьому році життя мають бути:

- показ предметів з називанням та в дії;
- багаторазове повторення фраз, слів у їх різноманітних варіантах і комбінаціях;
- запитання, пояснення;
- словесні доручення;

- ігрові сюрпризні моменти,
- ігри та ігрові вправи;
- розповіді й бесіди;
- читання творів дитячої літератури [1, с. 266].

Вище названі прийоми слід використовувати у комплексі на кожному занятті. Фахівці зазначають, що ефективність заняття залежить від вдалого чергування освітніх прийомів та методів взаємодії. Саме чергування пояснення, вказівок і показів предметів з ігровими завданнями позитивно впливає на розвиток мовлення малюків.

Наведемо приклад поєднання методичних прийомів: «Гав-гав-гав – гавкає собака, - говорить вихователь. – Як він гавкає?» Після того, як діти промовлять звуконаслідування, педагог продовжує: «Зараз ми пограємо рухливими іграшками. Собачка, яку я заведу ключем (робить імітаційний рух), повинна гавкати: гав-гав-гав».

Педагог, плануючи заняття з дітьми раннього віку, має охопити всі сторони розвитку мовлення: сприймання і розуміння мовлення, словникову роботу, виховання правильної звуковимови і граматичної правильності, розвиток діалогічного й монологічного мовлення. Для закріплення знань, отриманих на занятті, важливо оптимально організувати мовленнєве середовище для дітей у повсякденному житті. Необхідно задіяти мовлення як важливий засіб спілкування в усіх видах дитячої діяльності (ігровій, навчальній, спілкуванні, практичній тощо).

Отже, сучасна дошкільна лінгводидактика передбачає досить високі вимоги до розвитку мовлення дітей раннього віку. До кінця третього року життя дитина повинна навчитися слухати і розуміти розповіді, сюжетні тексти, казки, оповідання, вірші, відповідати на запитання за їх змістом; користуватися в активному мовленні всіма частинами мови та правильно вживати граматичні категорії, їм властиві; засвоїти граматичну структуру простих речень; володіти правильною вимовою голосних та певної кількості приголосних звуків рідної мови. Тому, плануючи заняття для дітей раннього віку, вихователі мають дотримуватися певних вимог та правил для досягнення запланованого результату.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М., Гавриш Н. В., Саприкіна О. В. Теорія і методика розвитку мовлення дітей раннього віку. Підручник для студентів вищих навчальних закладів факультетів дошкільної освіти /А. М.Богуш, Н. В. Гавриш, О. В. Саприкіна. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. – 408 с.
2. Лапшина І. М. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / І. М. Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 1-2 квітня 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С.194-198.
3. Ушинский К. Д. Педагогические сочинения: в 6-ти т./ Сост. С. Ф. Егоров. – М. : Педагогика, 1990. – Т.5. – 528 с.

ІГРОВА ДІЯЛЬНІСТЬ ПЕРШОКЛАСНИКІВ ЯК УСПІШНА УМОВА АДАПТАЦІЇ ДО НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Олена Бабій, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

GAME ACTIVITIES OF THE FIRST-GRADERS AS A SUCCESSFUL CONDITION FOR ADAPTATION TO THE EDUCATIONAL PROCESS IN THE PRIMARY SCHOOL

*Olena Babiy, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті висвітлено проблеми адаптації дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі. Зазначено, що гармонізація процесу адаптації дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі містить таку складову, як соціальна адаптація. Особливу увагу приділено характеристиці ігрової діяльності як успішної умови адаптації першокласників.

Ключові слова: адаптація, адаптація дітей, першокласники, початкова школа, ігрова діяльність.

Abstract. The article covers problems of adaptation of children of six years old to the primary school education. It is noted that harmonization of the process of adaptation of children of six years old to the primary school education includes such component as social adaptation. Particular attention is paid to the characteristics of gaming as a successful condition for the adaptation of the first-graders.

Key words: adaptation, adaptation of children, first-graders, primary school, game activity.

Значні за своїми масштабами та соціальними наслідками зміни, що відбуваються сьогодні в Україні, пов'язані з розвитком людини інформаційної епохи. Вони не можуть не позначитися на освіті, як важливому чиннику розвитку дитини, її вихованні та навчанні у новому тисячолітті [7]. Демократичні процеси в державі вимагають створення нових підходів гармонізації процесу адаптації дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі, що пов'язано із запровадженням нових державних освітніх стандартів, нової української школи, які зумовлюють узгодити потреби і можливості дитини, забезпечити баланс природного і соціального, індивідуального та колективного, праці та відпочинку, ділового та інтимного, дорослого та дитячого. Вирішення гострої потреби в формуванні адаптації дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі вважаємо доцільним шляхом ігрової діяльності, в процесі якої і виникають проблемні ситуації, для подолання яких формується адаптивний механізм [2].

Аналіз психолого-педагогічних джерел свідчить про те, що вчені й практики ведуть інтенсивні пошуки, спрямовані на оновлення змісту навчання і виховання дітей, гармонізацію освітнього процесу (Ю. Бабанський, І. Блауберг, В. Лозова, В. Садовський, Б. Юдін та інші); створення гармонійного підходу до навчання особистості в освітньо-виховних закладах (Ш. Амонашвілі, Є. Ільїн, В. Кричевський, Н. Кузьміна, С. Лисенкова, М. Палтишев та інші) [5, с. 57]; оновлення змісту дошкільної освіти у площині створення психолого-педагогічних умов гармонізації розвитку дітей, новітніх методик, освітньо-виховних технологій (Л. Артемова, І. Бех, А. Богуш, С. Ладивір, З. Плохій, Т. Поніманська, К. Щербакова та інші). Але педагогічні технології, які б сприяли успішній адаптації дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі та гармонізації цього процесу, недостатньо висвітлені в науковій літературі.

Термін «адаптація» є комплексним явищем соціального буття особистості, універсальною властивістю людини, яка забезпечує засвоєння нею соціально корисних стандартів поведінки, ціннісних орієнтацій, гармонізацію взаємозв'язків з новим соціальним середовищем. За даними психологів адаптація сучасного першокласника до школи займає до півроку, адже різка зміна звичного способу життя може виражатися в поганому сні, погіршенні апетиту, примхах, схудненні, спостерігається нічний енурез [1, с. 35]. Отже, соціальна адаптація залежить як від індивідуальних психічних та особистісних властивостей дитини (типу нервової системи, рівня розвитку пізнавальних процесів), так і від умов найближчого соціального оточення (сім'ї, близьких людей, закладів освіти тощо).

З початком навчання у школі діти стикаються з наступними проблемами: змінюється соціальна позиція дитини (з дошкільника вона перетворюється на учня), відбувається зміна провідної діяльності (з ігрової на навчальну), режимні труднощі, комунікативні труднощі (спостерігаються у дітей, що мають малий досвід спілкування з однолітками), проблеми взаємин з вчителем, проблеми, пов'язані зі зміною родинної ситуації, проблема заборони

рухової активності ініціативної дитини і, навпаки, активізація млявих і пасивних дітей. Порушення адаптаційного процесу до школи можуть виявлятися у вигляді несформованості мотивів навчання, елементів учбової діяльності, у невмінні пристосуватися до темпу шкільного життя та нездатності до довільної регуляції поведінки.

Згідно з дослідженням М. Безруких [3, с. 23], процес адаптації дитини до школи можна розділити на декілька етапів, кожен з яких має свої особливості і характеризується різною мірою напруженості функціональних систем організму. Перший етап – орієнтувальний, коли у відповідь на весь комплекс нових дій, пов'язаних з початком систематичного спілкування, відповідають бурхливою реакцією і значною напругою практично всі системи організму. Ця «фізіологічна буря» триває достатньо довго (2–3 тижні). Другий етап – нестійке пристосування, коли організм шукає і знаходить якісь оптимальні (або близькі до оптимальних) варіанти реакцій на ці дії. Третій етап – період відносно стійкого пристосування, коли організм знаходить найбільш відповідні варіанти реагування на навантаження, що вимагають меншої напруги всіх систем. Яку б роботу не виконував школяр, чи то розумова робота щодо засвоєння нових знань, статичне навантаження, яке випробовує організм при вимушеній «сидячій» позі, або психологічне навантаження спілкування у великому і різномірному колективі, організм, кожна з його систем, мають відреагувати своєю напругою, своєю роботою. Тому чим більше напруги видаватиме кожна система, тим більше ресурсів витратить організм. А ми знаємо, що можливості дитячого організму далеко не безмежні, а тривала напруга та пов'язане з ним стомлення і перевтома можуть коштувати організму дитини здоров'я [1, с. 67].

Важливу роль в адаптації дитини до школи відіграють методи роботи і педагогічного спілкування вчителя. Так поєднання ігрової, продуктивної, навчальної та інших видів діяльності сприятимуть успішній адаптації молодших школярів до шкільного навчання. На нашу думку, використання вчителем ігрових методів у педагогічному процесі призводить до успішної адаптації першокласників та підвищує рівень їх комунікабельності.

Гра – явище феноменальне, К. Гросс розглядав її як важливий засіб формування і тренування навичок, необхідних для розвитку та майбутньої діяльності індивіда. Згідно його тлумаченню, гра є первинною формою залучення людини до соціуму: добровільне підпорядкування загальним правилам чи лідеру; виховання почуття відповідальності за свою групу, благородного прагнення показати свої можливості в дії, що здійснюється заради групи; формування здатності до спілкування [4].

Оскільки гра є незамінною складовою дитячого життя, потрібно розглядати гру як частину освітнього процесу, а також, як педагогічний метод, який використовується для реалізації актуальних завдань початкової школи. В початковій школі застосовуються наступні види ігор: творчі (театралізовані: режисерські, ігри драматизації; сюжетно-рольові: з елементами праці, з елементами художньо-творчої діяльності; конструкторські), ігри за правилами (дидактичні: з предметами, настільно-друковані, словесні; рухливі); народні [6, с. 55]. Так, на початку навчання слід використовувати ігри, які спрямовані на формування доброзичливих стосунків між дітьми в їхній спільній діяльності, а також на зближення дітей і дорослого, і які не переобтяжені правилами, а добре знайомі та улюблені дітьми. Наступна група ігор має бути спрямована на розвиток вольових якостей особистості, які виражаються у вчинках і діях (підтримати, поступитися, допомогти). У подальшому вчитель має застосовувати ігри для розвитку пізнавальної сфери: ігри на розвиток уваги, пам'яті, мислення. Для першокласників доцільно застосувати на уроках таку систему дидактичних ігор: на формування розумових операцій (аналіз, порівняння, класифікація, узагальнення), на відновлення, доповнення цілого, виключення «зайвого», ігри-інсценізації, ігри-конструювання, рольові ігри з елементами сюжету.

Створюючи ігрову ситуацію відповідно до змісту програми, педагог повинен чітко спланувати діяльність учнів, спрямувати її на досягнення поставленої мети. Коли визначено завдання, вчитель надає йому ігрового змісту, окреслюючи ігрові дії. Готуючись до заняття, педагог повинен чітко продумати послідовність ігрових дій, організацію учнів, тривалість

гри, її контроль, підбиття підсумків. Пояснення вчителя під час проведення гри має бути лаконічним і зрозумілим, пробуджувати інтерес. І чим молодші учні, тим доцільніше не тільки пояснювати, як грати, а й показувати, як це робити.

Різноманітність ігрових засобів створює широкі можливості для того, щоб учитель міг вибрати саме таку гру, яка найбільше відповідає меті уроку. Ігри можна застосовувати на будь-якому етапі уроку. Їх важливо проводити систематично й цілеспрямовано на кожному уроці, починаючи з елементарних ігрових ситуацій, поступово ускладнюючи й урізноманітнюючи у міру нагромадження в учнів знань, вироблення вмінь і навичок, засвоєння правил гри, розвитку пам'яті, виховання кмітливості, самостійності, наполегливості тощо [8, с. 73]. Наведемо приклади ігор, які необхідно застосовувати на уроках у початковій школі з метою створення комфортної атмосфери та адаптації першокласників:

Ігри-оптимізатори: *«Гарячий стілець»*. У центрі кімнати стоїть стілець. Всі по черзі сідають на нього. Коли хтось сидить на стільці, решта членів групи, підходячи до нього ззаду, звертаються з такими словами: «Найбільше мені подобається у тобі те, що ти ...» або «Ти найкращий ...» тощо. *«Компліменти»*. Усі гравці стають у коло. Один із гравців повертається до свого сусіда й говорить йому що-небудь хороше. Той у відповідь повинен сказати «Спасибі» й повернутися до наступного. І так доти, доки кожний з учасників не отримає компліменту. Граючи в цю та подібні ігри, можна передавати один одному якийсь предмет, що став традиційним; це може бути сердечко, зшите з тканини, або щось подібне.

Гра *«Павутина»* допомагає дітям познайомитися один з одним і в ході веселого і приємного спілкування, зайняти своє місце в колективі. Тому її добре використовувати на початку спільної роботи. Поряд з цим *«Павутина»* – прекрасний досвід для відчуття згуртованості групи. Матеріалом для гри є клубок ниток. Гравці сідають чи стають у велике коло. Кожний повідомляє своє ім'я та що-небудь розповідає про себе (про те, що найкраще у нього виходить, про те, чим він любить займатися у вільний час). Клубок передається з рук в руки, поки всі діти не стануть частиною однієї павутини.

Гра *«Дякую за прекрасний день»* – це дружній ритуал завершення чергового навчального дня, закінчення класної екскурсії, завершення останнього уроку перед канікулами. Крім того, цей ритуал розвиває в дітях важливу якість – вміння дякувати. Діти встають в загальне коло. Одна дитина стає в центр, інша підходить до неї, потискує руку і вимовляє: «Спасибі за приємний день!». Обоє залишаються в центрі і тримаються за руки. Потім підходить третій учень, бере за вільну руку або першого, або другого, потискує її і каже: «Спасибі за приємний день!». Таким чином, група в центрі кола постійно збільшується. Всі тримають один одного за руку. Коли до групи приєднується остання дитина, вони замикають коло і завершують церемонію безмовним міцним триразовим потиском рук. Цим гра і завершується.

Гра *«Ритм»* допомагає дітям висловити своє занепокоєння, нудьгу, втому або почуття самотності. На початку гри неминучий звуковий хаос. Однак поступово з цього хаосу може виникнути ритмічна структура, яка об'єднує всіх учасників. Деякі групи знаходять спільний ритм, в інших – з'являється кілька ритмів, які доповнюють один одного. Діти стають широким колом і закривають очі. Після того, як їм дають сигнал, кожен повинен за допомогою долоньок відплескати який-небудь ритм, який йому в цей момент подобається. Спочатку діти чують тільки себе. Однак з часом починають розрізняти ритми своїх сусідів, і, пробувають створити який-небудь загальний ритмічний малюнок. Якщо їм це вдається, вони відкривають очі і спілкуються один з одним поглядом. Грають до тих пір, поки хто-небудь з них не відчує, що мета досягнута і можна зупинитися. Він тоді кричить: «Стоп!».

В грі *«Чарівна подушка»* діти мають можливість висловити свої бажання і при цьому відчуті, що інші члени групи уважно ці бажання вислуховують і приймають всерйоз. В кінцевому підсумку вся група може ще тісніше згуртуватися. Учителю має можливість відкрити для себе якісь нові, особисті сторони внутрішнього світу дитини, а пізніше врахувати і підтримати ті чи інші її бажання або потреби. Діти утворюють коло. Кожен по

черзі сідає на подушку і розповідає про якесь своє бажання. Той, хто сидить на подушці, починає розповідь словами: «Я хочу ...». Всі інші уважно його слухають. Оповідач сам вирішує, кому він передасть подушку далі. Після того як вислухають бажання всіх, учні діляться враженнями.

Таким чином, визначаємо необхідність застосування ігрової діяльності як важливого засобу адаптації дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі. Перспективи подальших пошуків у напрямі дослідження вбачаємо у розробці педагогічної технології, що передбачає адаптацію дітей шестирічного віку до навчання в початковій школі.

Список використаних джерел:

1. Андрійчук С. В. Наступність у профілактиці соціальної дезадаптації дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку (від теорії до практики) : навч.-метод. посібник / І. М. Петрюк, С. В. Андрійчук. – Чернівці : Чернівецький національний університет, 2014. – 120 с.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні: Наказ Міністерства. Режим доступу: 22.05.2012р. 615 [Електронний – <http://www.mon.gov.ua/images/files/doshkilna-crednya/doshkilna/615.doc>
3. Безруких М. М. Готов ли ребенок к школе? / М. М. Безруких. – М. : Вентана-Граф, 2005 – 64 с.
4. Гросс К. «Душевная жизнь ребенка» / К. Гросс // Издательство: "Издание Киевского Фребелевского общества". – 1916. – 242 с.
5. Колеченко А. Энциклопедия педагогических технологий : пособие для преподавателей / А. Колеченко. – СПб. : КАРО, 2006. – 368 с.
6. Колосова О. В. Ігровий підхід до формування життєвої компетентності дітей з вадами зору / О. В. Колосова // Імідж сучасного педагога : всеукр. наук.-практ. освітньо-популярний часопис. – 2015. – № 6. – С. 54-57.
7. Концепція розвитку дошкільної освіти на 2010-2017рр.: розпорядження Кабінет Міністрів України від 27.08.2010 р. № 1721-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/go/1721-2010-%D1%80>
8. Сидоренко Н. О. Перший раз у перший клас: адаптація дитини до навчання у школі / Н. О. Сидоренко. – К. : Шк. світ, 2009. – 176 с.

КОНТЕНТ-АНАЛІЗ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ПРОГРАМИ «STREAM-ОСВІТА ДОШКІЛЬНИКІВ, АБО СТЕЖИНКИ У ВСЕСВІТІ» ЩОДО ФОРМУВАННЯ ПРИРОДНИЧО-НАУКОВИХ УЯВЛЕНЬ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Світлана Балик, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: К. Л. Крутий, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

CONTENT-ANALYSIS OF THE ALTERNATIVE PROGRAM "STREAM-EDUCATION OF PRESCHOOL CHILDREN OR TRAPS IN THE UNIVERSE" ON THE FORMATION OF NATURAL AND SCIENTIFIC IDEAS OF THE SENIOR PRESCHOOLERS

Svitlana Balyk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті здійснено аналіз змісту альтернативної програми в аспекті формування природничо-наукових уявлень у старших дошкільників. Розкрито особливості формування культури інженерного мислення в дітей. Доведено необхідність формування природничо-наукових уявлень дошкільників в умовах STREAM – освіти.

Ключові слова: природничо-наукові уявлення, STREAM – освіта дошкільників, діти дошкільного віку.

Abstract. The article analyzes the content of the alternative program in the aspect of the formation of natural and science ideas of the senior preschoolers. The features of the formation of the culture of engineering thinking of the children are revealed. The necessity of the formation of

natural and science ideas of preschool children in the conditions of STREAM - education is proved.

Key words: *natural and science ideas, STREAM - education of preschool children, children of preschool age.*

Альтернативну програму «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт»: формування культури інженерного мислення дошкільників (науковий керівник – проф. К. Крутій) [2] створено відповідно до потреб сучасної освіти. Програма є своєрідною відповіддю на виклики вищої освіти, яка пропагує і розвиває STEM (STEAM) – освіту. STREAM = Science, Technology, Reading + Writing, Engineering, Arts and Mathematics – акронім слів – природничі науки, технологія, читання + письмо, інжиніринг, мистецтво, математика. К.Л.Крутій пропонує таке визначення STREAM-освіти дитини дошкільного віку – це спеціально організований процес цілеспрямованого формування особистості, становлення і розвиток духовної сутності в єдності з оволодінням науковими знаннями та вміннями з метою формування культури інженерного мислення [2, с.7].

Центральною ланкою альтернативної програми формування інженерної культури дошкільників «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» є уявлення про дитину як про обдаровану особистість, тобто таку, яка самостійно в силу власних вікових і психофізіологічних особливостей обирає свої дії та рішення, досягає вищого рівня пізнавального розвитку, ніж ровесники, здатна до обґрунтованих і виважених дій у нестандартних ситуаціях, усвідомлює свою відповідальність перед собою, колективом і суспільством за результати своєї діяльності. У пропонованій програмі соціально-наукова проблема – розвиток обдарованості дитини – вирішується завдяки цілісному соціально-психологічному проектуванню зв'язаного ланцюга моделей-різновидів взаємодій педагога і вихованців, функціонування яких забезпечує прогресивний духовно-креативний ріст потенцій як дорослого, так і дитини [2].

Грунтом розвитку пізнавальних здібностей кожної дитини в програмі виступає сукупність сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей.

Автори програми запропонували науковий розподіл напрямів роботи за альтернативною програмою [1; 2].

Так, до *природничих наук віднесено: астрономію* (науку про Всесвіт), *фізику* (науку про склад і структуру матерії, а також про основні явища в неживій природі), *хімію* (науку про будову й перетворення речовин), *біологію* (науку про живу природу), науки про Землю (географію, геофізику й геологію), медицину (науку про людське тіло та його хвороби).

До технологій: формування уявлення про предметно-перетворювальну діяльність людини, світ професій, шляхи отримання, зберігання інформації та способи її обробки; здатності до формулювання творчих задумів, усвідомленого дотримання безпечних прийомів роботи та користування інструментами і матеріалами; розвиток пізнавальної, художньої і технічної обдарованості, технічного мислення в процесі творчої діяльності, навичок ручних технік обробки матеріалів (папір, дерево, глина тощо); ознайомлення з інформаційно-комунікаційними технологіями, девайсами і гаджетами; експериментування.

Читання і письмо: акцент на розумінні дітьми змісту тексту, пропедевтичний (вступний) курс навчання грамоти, розвиток моторики, підготовка руки до письма.

Інжиніринг: проектування, наочне моделювання, конструювання.

Мистецтво: просторові мистецтва (архітектура, скульптура, живопис, графіка, художня фотографія, декоративно-ужиткове мистецтво та дизайн); часові мистецтва (музика, література); просторово-часові (кіномистецтво, театр, танець).

Математика: кількісні відношення та просторові форми, логіка.

У процесі експериментування й пошуково-дослідницької діяльності автори наголошують, що потрібно звертати увагу дітей на постійні зміни і перетворення, що відбуваються з предметами і явищами довкілля.

Для розвитку пізнавального інтересу при формуванні природничо-наукових уявлень дошкільнят необхідно педагогам закладів дошкільної освіти (далі – ЗДО) у співпраці з

батьками створити *сприятливі умови*, а саме [1; 3; 5]:

- розвивати пізнавальні інтереси дітей на всіх заняттях;
- використовувати методи і прийоми, спрямовані на активацію процесу засвоєння знань – використовувати блоково-тематичне планування, враховуючи підготовленість дошкільнят, виключити таку передачу знань дитині, коли відбувається перенасичення інформацією;

- сприяти формуванню уявлень про важливість деяких відкриттів, розглядаючи дитячі книги та енциклопедії, використовувати прийоми «Чого не вистачає?» (відсутність будь-якої частини, предмета або групи предметів на карті), «Я не знаю» (пошук інформації за різними джерелами – картинками, фотографіями, книгами), при цьому необхідно постійне закріплення, обмін інформацією – «Я сьогодні дізнався»;

- створювати різні колекції, міні-музеї певної актуальної тематики; у процесі експериментування розвивати вміння планувати, моделювати, порівнювати; розвивати вміння дітей проводити дослідження самостійно; створювати освітні ситуації «підвищеної складності» [4].

Нами здійснено контент-аналіз щодо формування природничо-наукових уявлень у старших дошкільників.

У таблиці 1 для унаочнення завдань альтернативної програми «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» презентуємо результати з освітнього напрямку «Природничі науки», або подорож Всесвітом, розділ «Фізика» (склад і структура матерії, основні явища в неживій природі) [2].

Таблиця 1

Розділ «Фізика» (склад і структура матерії, основні явища в неживій природі)

Основні явища	Зміст програми
Вода	Уточнювати уявлення про зовнішні ознаки води на дотик: вода тепла та холодна. Дослідити, як нагрівається вода в природі та вдома. На смак – не солодка, не солонка, не кисла (без смаку). За кольором – прозора: якщо покласти у воду предмет, його можна побачити. Вода тече, збирається в річку, калюжу, море, озеро й інші водойми. Прісна та морська вода, їхні властивості, їхнє значення для життя на Землі. З'ясувати з дітьми поняття водойма, дослідити різні види водоймищ, взаємозв'язок водоймищ, порівняти їх. Правила поведінки біля водоймищ. Ознайомити з водоймами України, рідного регіону, міста. Вода буває чиста та брудна. Учити розрізняти якості чистої (прозора, без запаху, без смаку) і забрудненої води (непрозора, має запах, смак). Чисту воду п'ють люди, тварини; вона потрібна рослинам, її треба берегти. Забруднену воду пити не можна. Дати поняття фільтрація води, її практичне використання. Поглибити знання дітей про плавучість тіл. Досліди із завантаженням кораблика. Експериментально з'ясувати, що вода – рідина. Дощ, калюжі – це вода. Колір калюж залежить від стану неба: у сонячну погоду – світлий, у похмуру – темний. Формувати уявлення про різноманітність дощу, як змінюється поведінка тварин та стан рослин перед дощем, який вигляд має небо перед дощем. Дослідити, як і який дощ звучить, чи можна за звуком описати дощ, як можна відчувати дощ. Визначити, які прикмети дощу можна помітити вдома. Формувати уявлення про потрібність дощу природі, про можливі його негативні наслідки. Формувати уявлення про веселку. Дослідити умови її утворення, штучно утворивши веселку. Познайомити з явищем грози, грому та блискавки, пояснити зв'язок між цими явищами, умови їхнього утворення. Розповісти про небезпечність грози, практичні знання про правила поведінки під час грози.

Зміни води	Вода може нагріватися, у результаті чого вона стає теплою, гарячою, дуже гарячою (кип'яток, окріп). З'ясувати з дітьми поняття <i>кип'яток</i>, <i>окріп</i>. Під час нагрівання вода перетворюється на <i>пару</i>. Дослідити умови перетворення води на пару. Показати небезпечність пари. Вивчити правила поведінки на кухні, коли поряд є гаряча вода. Формувати уявлення про конденсацію, явища природи, які виникають завдяки цьому процесу (роса, туман). Формувати уявлення про град, умови його утворення, небезпечність граду для рослин, тварин, людей, практичні знання про правила поведінки під час граду. За низької температури вода перетворюється на лід. Властивості льоду: гладенький, прозорий, слизький, крихкий, твердий. Лід твердий, по ньому можна ходити, кататися на ковзанах (разом із дорослими). Розглядаючи лід, запропонувати дітям провести по ньому легенько пальчиком – він гладенький. Якщо лід посипати піском, по ньому важко кататися, так ведуть боротьбу з ожеледицею. Щоб люди не падали в ожеледицю, льодяні доріжки посипають піском. (З'ясувати з дітьми поняття <i>ожеледиця</i>). Щоб легко було кататися на санчатах, ковзанах, лід заливають водою. Від холоду вода замерзає, перетворюється на лід (бурульки), а якщо лід кришити – буде сніг. <i>Сніг</i> – це маленькі замерзлі краплинки (якщо роздроблені льдинки занести до кімнати – будуть краплі води). Дослідити чому по снігу складно пересуватися, різні пристосування для пересування по снігу. Показати різноманітність сніжинок. Пояснити чому сніг рипить під ногами. Формувати уявлення про іній та паморозь, умови їхнього утворення. Дослідити, якої шкоди сніг може завдати природі. Поміркувати, як повинна діяти людина, щоб зменшити шкоду від снігу. Узагальнення: сніг – прозорі зірочки; лід – прозорий, твердий; вода – прозора (крізь неї видно); від нагрівання, від тепла стає теплою, гарячою, кипить, перетворюється на пару. Від холоду (на морозі) вода замерзає, перетворюється на лід, сніг; від тепла – знову перетворюється на воду. Порівняння різних агрегатних станів води.
Сезонна характеристика	Улітку від Сонця вода нагрівається (причинно-наслідкові зв'язки: є Сонце – вода тепла). Восени вода холодна, темна, бо мало Сонця; літом світла, блакитна, бо багато Сонця; узимку – замерзає та перетворюється на лід. З'ясувати, чому весною багато води (тепло – лід, сніг розтає, перетворюється на воду), чому виникає повінь. З'ясувати небезпеку повені для людей, тварин, рослин, правила поведінки під час повені. Визначити, як зменшити ймовірність повені. Навчати дітей берегти воду, водойми. Порівнювати воду, каміння, пісок за однією ознакою або властивістю (різні контрастні властивості).
Вода в природі	Збагачувати знання дітей про типові для певної місцевості явища природи (дощ, туман). Пояснювати правила поведінки людей, учити дітей дотримуватися цих правил.

Отже, автори програми у змісті передбачили такі завдання: допомагати дітям виділяти суттєве, спільне для всіх об'єктів неживої природи: вода, земля, пісок, глина, каміння, повітря – неживе [2, с.105]. Усе неживе не живиться, не дихає, не має потомства, не росте. Проте все живе не може існувати без неживого. Продовжувати вдосконалювати, уточнювати та розширювати уявлення про ознаки і властивості об'єктів неживої природи. Продовжити формування уявлень про значення Сонця, води, ґрунту, глини, піску, каміння для дітей та дорослих. Розрізняти та називати об'єкти і явища неживої природи за їхніми ознаками. Допомагати зрозуміти взаємозв'язки в природі. Відбивати в мовленні дітей, в образотворчій діяльності результати спостережень, дослідів, порівнянь, використовувати слова-ознаки

(теплий – тепліший, холодний – холодніший, світлий – світліший, темний – темніший). Дати перші уявлення про природоохоронну діяльність людей.

Тобто акцент ставиться на пояснення, порівняння, зіставлення, асоціації, аналізування отриманих відомостей (розповідь дорослих, результати спостережень, результати дослідів тощо).

Список використаних джерел:

1. Зданевич Л. В., Крутій К. Л. Умови розвитку пізнавального інтересу під час формування природничо-наукових уявлень у дошкільників / Л. В. Зданевич, К. Л. Крутій // Забезпечення якісної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти в процесі використання сучасних технологій: збірник наукових праць / за заг. редакцією проф. Л. В. Зданевич, доц. Л. С. Пісоцької, Н. М. Миськової. – Хмельницький : ХГПА, 2018. – С.101-105.
2. Крутій К. Л. Альтернативна програма «STREAM-освіта», або Стежинки у Всесвіт» / К. Л. Крутій // Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2018. – 144 с.
3. Крутій К. Л. Інтеграція в дошкільній освіті як інноваційне явище, або Що треба знати про інтеграцію / К. Л. Крутій // Дошкільне виховання. – 2018. – № 7. – С.2-7.
4. Крутій К. Л. Методологічні засади альтернативної програми «STREAM-освіта», або Стежинки у Всесвіт» / К. Л. Крутій / Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2018. – С.5-50.
5. Крутій К. Л. Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Весна-чарівниця / К. Л. Крутій, І. Б. Стеценко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2018. – 136 с.

ВИКОРИСТАННЯ СПОСТЕРЕЖЕННЯ В ПРОЦЕСІ ДІАГНОСТИКИ ПРОЯВІВ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДІТЕЙ

Ірина Балинська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

USING THE OBSERVATION IN THE PROCESS OF DIAGNOSIS OF MANIFESTATIONS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF CHILDREN

Iryna Balynska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Обґрунтовано значення емоційного інтелекту в особистісному розвитку дитини. З'ясовано особливості формування емоційно-почуттєвої сфери в дошкільному віці. Показано значення спостереження в діагностиці проявів емоційного інтелекту дошкільників. Визначено вимоги до організації такого методу вихователями закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: емоції, почуття, некогнітивна сфера, емоційний інтелект, спостереження.

Abstract. The meaning of emotional intelligence in the child's personal development is substantiated. The peculiarities of emotional-sensory sphere formation at preschool age are revealed. The value of observation in diagnosis of manifestation of emotional intelligence of preschool children is shown. The requirements for the organization of such method by the teachers of the institution of preschool education are determined.

Keywords: emotions, feeling, non-cognitive sphere, emotional intelligence, observation.

Серед актуальних психолого-педагогічних проблем, які активно розробляються в останні роки, важливе місце займає дослідження співвідношення емоцій і розуму, їх взаємопроникнення та взаємовпливу в різних сферах життєдіяльності людини. Все більше

вчених дотримується наукової позиції, що феномен емоційного інтелекту є одним з чинників-предикторів життєвого успіху та важливим психологічним механізмом, що забезпечує ефективність спілкування особистості, детермінує пізнання та розуміння нею своїх дій і вчинків інших людей.

Феномен емоційного інтелекту на сучасному етапі активно розробляється в межах психології особистості. На сьогодні відомі вітчизняні й зарубіжні теорії та концепції, в яких представлено підходи до розуміння сутності емоційного інтелекту, структури та можливостей його вимірювання й розвитку (І.Андрєєва, Р.Бар-Он, Д.Гоулман, Д.Люсін, Дж.Майер, Е.Носенко, К.Петрідес, П.Саловей, О.Савенков, Е.Фернхем та ін.). Введенню в наукову парадигму терміну «емоційний інтелект» передувала поступова зміна точки зору на співвідношення емоційних і пізнавальних процесів. На відміну від когнітивного інтелекту (IQ), який переважно зумовлений генетично, емоційний інтелект соціально детермінований і може активно розвиватися протягом усього життя.

Сам термін «емоційний інтелект» був запропонований у 1990 р. американськими дослідниками Дж. Майером і П.Саловеем [8], одразу почав активно використовуватися в психологічному тезаурусі та залишається актуальним сьогодні. За твердженням учених, *емоційний інтелект* – це здатність до глибокого осмислення, оцінки та вираження емоцій; розуміння емоцій та емоційних знань; а також можливість управління емоціями, що сприяє емоційному та інтелектуальному зростанню особистості. На думку дослідників, хоча взаємозв'язки емоцій та інтелекту є різними, лише деякі з них роблять людей посправжньому мудрішими. Таку, доволі обмежену сферу взаємного перехреснування і впливу вони й називають емоційним інтелектом.

Спираючись на дослідженнями П.Саловея, Д. Майєра [8], виділимо *чотири складові* емоційного інтелекту: точність оцінки та вираження емоцій, розуміння емоцій, управління емоціями, використання емоцій у розумовій діяльності.

Метою сучасних досліджень усе частіше стає виявлення особливостей розвитку почуттєво-емоційної сфери дітей, починаючи з раннього віку. Експериментування доводять, що саме в старшому дошкільному віці закладаються основи емоційно-етичної культури особистості, відбувається емоційне збагачення життя маленької людини. У зв'язку з цим. Вважаємо важливими вважаємо наступні ідеї вчених:

- дошкільний вік є сенситивним етапом інтенсивного емоційного розвитку дитини і початком формування її вищих емоцій, емоційний розвиток дошкільника є однією з домінантних умов його виховання, важливість емоційного переживання у процесі взаємодії з соціумом для його особистісного становлення (О.Вальдамірова, Л.Виготський, І.Дерманова, О.Запорожець, В.Зінченко, О.Кононко, Г.Костюк, В.Котирло, С.Кулачківська, В.Лебединський, І.Мельничук, Р.Павелків, Т.Піроженко, Т.Титаренко та ін.);

- емоційна / емоційно-вольова складові є невід'ємними в психологічній готовності дитини до шкільного навчання (В.Дуткевич, В.Котирло, В.Мухіна та ін.);

- у дітей дошкільного і молодшого шкільного віку розгортання компонентів емоційного інтелекту відбувається по специфічній траєкторії (І.Ісаєва, О.Шилова та ін.);

- для успішного розвитку емоційного інтелекту дошкільника у взаємозв'язку з іншими типами інтелекту (загальним / академічним, соціальним, практичним) необхідно забезпечувати психолого-педагогічний супровід (Л.Божович, Є.Ільїн, Н.Лейтес, Н.Менчинська, Т.Шамова, Р.Юркевич, І.Якиманська та ін.);

- учені пропонують конкретні методики формування емоційно-почуттєвої сфери особистості дошкільника (Г.Бреслав, О.Гордєєва, О.Захаров, В.Лебединський, Т.Кириленко, О.Кульчицька, Я.Неверович, О.Нікольська, М.Чистякова та ін.).

Звернення до праць психологів дозволило визначити особливості формування емоційно-почуттєвої сфери дітей від 3-х до 7-ми років: унаслідок появи опосередкованості емоцій, вони стають більш узагальненими, усвідомленими, керованими; емоції в функції передбачення включаються у внутрішні механізми забезпечення супідрядності мотивів як важливий їх компонент; відбувається інтенсивний розвиток вищих почуттів у процесі

виконання різних видів діяльності малюка – трудової, продуктивної, ігрової; особливістю вищих почуттів є їх тісний взаємозв'язок між собою [5].

Привертає увагу думка В.Дуткевича [4, с. 345], що *емоційна готовність* дитини включає такі компоненти, як вміння спілкуватися з учителями і товаришами; правильна моральна поведінка; вміння перебороти своє небажання і не піддаватися неприємним емоціям; показниками емоційної готовності виступає здатність дитини переживати свої успіхи і невдачі при виконанні завдань – радість від успішного рішення, занепокоєння при виникненні труднощів, почуття сумніву, подиву.

Поділяємо думку вчених [7], що в розвитку емоційної сфери дитини дошкільного віку важливу роль відіграє сім'я. Позитивна психологічна атмосфера в родині, яка оточує дитину з перших днів її життя, суттєво впливає закладає основу формування компонентів емоційного інтелекту, яке буде тривати протягом наступних років життя.

Перед тим, як організувати систему роботи з розвитку емоційного інтелекту дітей дошкільного віку, необхідно визначити на якому рівні знаходиться емоційно-почуттєва сфера малюка. Апелювання до психології та психодіагностики показує, що вчені розробили комплекс діагностичних процедур для вивчення й оцінки емоційної сфери особистості: спостереження, анкетування вихователів, бесіда з батьками, «Кінетичний малюнок сім'ї», колірний діагностичний тест М.Люшера, експертні оцінки вихователів; бесіда, діагностичні методики «Секрет» і «Подарунок» (розроблені Т.Репіною, модифіковані Т.Антоною), проєктивні методики «Визначення емоцій за фотографіями», «Розпізнавання почуттів» тощо.

Використання й обробка названих діагностичних процедур є процесом тривалим і складним, який повинен здійснювати передусім практичний психолог ЗДО. Проте вихователь, що спілкується безпосередньо з дітьми протягом усього часу їх перебування в дитячому садку, також повинен проводити елементи дослідження за їхньою повенкою. На думку Г.Кіт [6], серед професійних функцій, які реалізують педагоги, важливою є діагностична. Одним з доступних для вихователя методів психолого-педагогічних досліджень, який доцільно використовувати в процесі вивчення емоційної сфери дошкільника, є спостереження. На його значенні для оцінки емоційних станів дитини в контексті особистісно зорієнтованого виховання наголошує І.Бех. Учений зазначає, що спостерігаючи за вихованцем, педагог може отримати багато інформації про нього, зокрема «робити судження й оцінки стосовно його особистості. Пов'язуючи ланцюг учинків, висловлювань, емоцій, які демонструє чи стримує дитина, в єдине ціле, він розуміє, пояснює для себе її внутрішній світ, її мотиви, моральну позицію, духовно-культурний потенціал, здібності й можливості» [1, с.33].

Вивчення практики роботи педагогів дало підставу зробити висновок, що у використанні спостереження як методу наукового дослідження є декілька стереотипів.

По-перше, помилково спостереження вважається науковим методом у випадку, коли вихователь мимовільно слідкує за поведінковими реакціями дітей, виявами їхніх емоцій і почуттів. Проте не будь-яке спостереження вважається методом дослідження, а лише в тому випадку, коли передбачає спеціальне, цілеспрямоване і планомірне вивчення педагогом психічних станів вихованців, що виявляються в їхній діяльності й поведінці. За такої організації спостереження результати безпосереднього сприйняття вихователем емоційних реакцій дітей на події, вчинки, вербальні та невербальні прояви інших людей фіксуються й аналізуються.

По-друге, спостереження нерідко оцінюють як універсальний і доступний метод отримання інформації про емоційно-почуттєву сферу дітей. Не применшуючи його значення в процесі вивчення емоційних станів дітей дошкільного і молодшого шкільного віку, зазначимо, що як і будь-який інший метод, воно не може дати повної та різнобічної інформації про об'єкт дослідження та має певні недоліки. Тому важливою умовою забезпечення ефективності спостереження, об'єктивності його результатів є поєднання його з іншими методами вивчення емоційної сфери. Складністю такого методу є й те, що його результати важко підлягають кількісній обробці.

По-третє, часто висновки про внутрішній світ дитини, її почуття й ставлення вихователі роблять на підставі лише зовнішніх виявів, не заглиблюючись у «мову» міміки, жестів, не аналізуючи значущі засоби невербальної комунікації, які можуть дати багато важливої емпіричної інформації про емоційні стани дітей. До того ж, нерідко зовнішні емоційні вияви зводять лише до міміки й жестів, не враховуючи моторні компоненти практичних і гностичних дій; поставу, нерухомі стани, переміщення дітей, дистанції між ними; дотики, поплескування, потискування руки тощо; покашлювання, позіхання, сміх, плач; контакт очей (спрямованість руху, частота контакту, тривалість); невербальні дії з предметами, почісування, потирання рук; зовнішні вияви деяких вегетативних реакцій (почервоніння або блідість, тремтіння рук і губ, зміна ритму дихання тощо); характеристики голосу (темп, тембр, висота, гучність, наголоси, акценти тощо).

На основі аналізу наукової літератури [2; 3; 4; 6 та ін.] розкриємо психолого-педагогічні умови використання такого методу дослідження в процесі діагностики проявів емоційного інтелекту дітей. Спостереження за проявами почуттів і емоцій дітей повинно бути детально спланованим і підготовленим, що передбачає:

- *Визначення мети й об'єкта спостереження, яке педагог буде здійснювати під час різних видів занять та в процесі організації вільної діяльності дітей.* Залежно від мети можна виділити як об'єкт спостереження прояви певних емоцій (радості, незадоволення, страху та ін.) не залежно від конкретної особистості. Педагог може вивчати динаміку «емоційного зараження» серед групи вихованців, причини виникнення негативних емоцій; встановлювати ефективність використання підібраних засобів впливу на емоційно-вольову сферу вихованців, визначати співвідношення між стенічними й астенічними емоціями тощо.

Або навпаки, це може бути спостереження за емоційним станом конкретного вихованця, який бурхливо виявляє почуття чи є емоційно стриманим. Педагогові необхідно також визначити, на які емоції найбільше звертати увагу: суттєві, чи всі, що виникають у процесі спілкування дітей. Також вихователі доцільно окреслити, за якими саме зовнішніми проявами, що пов'язані з емоціями дітей, слід спостерігати в першу чергу.

- *Вибір оптимального виду спостереження.* Так як педагог постійно спілкується з дітьми, взаємодіє з ними, то доречним буде задіювати *включене (причетне)* спостереження. Вихователю включається в діяльність, аналізує її перебіг «із середини», виступаючи в такий спосіб членом групи, за якою відбувається спостереження. Залежно від мети й завдань можна використовувати також *епізодичне* (фіксування емоційних реакцій під час створення окремих ситуацій, видів занять) чи *систематичне* (регулярне спостереження протягом тривалого часу) спостереження.

- *Використання ефективних способів максимальної фіксації емоційних проявів.* Слід урахувати, що процес фіксації має бути природним і виправданим специфікою виховної ситуації, конкретного виду заняття. Вихователю може проводити безпосередній фото-, відеозапис заняття для того, щоб мати можливість декілька разів переглянути емпіричні матеріали й детально проаналізувати їх. Важливою формою збереження отриманої в ході спостереження інформації про емоційні прояви дітей є письмова. Зокрема, доречно проводити протоколювати результати дослідження одразу по його закінченні, описувати конкретні вияви емоцій дітей, а потім проводити аналіз, давати оцінки, інтерпретації, робити висновки, розробляти рекомендації тощо. Також традиційним способом фіксації й аналізу є ведення щоденника психолого-педагогічного спостереження, форму якого визначає сам вихователю. Як варіант можна використовувати для аналізу критерії умовних оцінок зовнішніх проявів емоцій та шкали рейтингу, які допоможуть фіксувати не лише наявність емоції, а й ступінь її вираженості.

Отже, в експериментальному полі психології та педагогіки започатковані наукові розвідки, присвячені вивченню різних аспектів емоційного інтелекту. Вчені обґрунтували сутність, структуру такого психологічного феномену та показали особливості його розвитку в дошкільному віці. Однією з умов для успішного розгортання такого особистісного утворення є попереднє діагностування рівня сформованості емоційно-почуттєвої сфери

дітей. Важливим у такому контексті є метод спостереження, який є доступним для організації вихователями, але, з другого боку, в масовій педагогічній практиці як метод наукового дослідження використовується недостатньо, або без дотримання вимог.

Список використаних джерел:

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І.Д.Бех. - К. : ІЗМН, 1998. - . 204 с.
2. Демченко О.П. Особливості створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільнятами / О.П.Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В.І.Скрипченка]. – Ч.1. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С.81-88.
3. Демченко О.П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П.Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – №5. – Луганськ, 2009. – С.105- 114.
4. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія : навч. посіб. / Т.В.Дуткевич – К. : Центр учбової літератури, 2012. – 424 с
5. Запорожець А.В. Избр. психол. труды : в 2 т. / А.В. Запорожець. – Т. 1. Психическое развитие ребенка. – М.: Педагогика, 1986. – 345 с.
6. Кіт Г.Г. Вихователь дитячого навчального закладу як дослідник / Г.Г.Кіт //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського). - Вип. 3. - Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД». - С.159-165.
7. Ludmyła Lubczak. Psychologiczno-pedagogiczna pomoc rodzinie w rozwoju sfery emocjonalnej dziecka w wieku przedszkolnym // Rodzina współczesna: portret interdyscyplinarny / pod redakcją naukową Grażyny Szabelskiej, Galiny Tarasenko. – Bydgoszcz: Wydawnictwo Kujawsko-Pomorskiej Szkoły Wyższej w Bydgoszczy, 2014, S.420-434.
8. Salovey P. Emotional intelligence / P. Salovey, J.D. Mayer // Imagination, Cognition, and Personality. – 1990. – № 9. – P. 185–211.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Бленець, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

WAYS OF FORMATION OF THE PATRIOTIC SENSES OF THE JUNIOR SCHOOL AGE CHILDREN

Elena Belenets, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання формування патріотичних почуттів у дітей молодшого шкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність методу гри, виокремлено чинники, які сприяють формуванню даної якості особистості дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова : патріотизм, патріотичні почуття, процес навчання, гра.

Abstract. The article deals with theoretical questions of the formation of patriotic feelings of the junior school age children. The role and methodical value of the game method are revealed, factors that contributing to the formation of such quality of individual of junior school age children singled out.

Key words: patriotism, patriotic feelings, learning process, game.

Демократичні перетворення в Україні призвели до стрімкого пробудження національної самосвідомості, розвитку патріотизму. Значно актуалізувалося прагнення звернутися до духовних витоків свого народу, заново відкрити для себе багатство його

традицій, мови і культури; зросла потреба у залученні до етнокультурних цінностей інших національних спільнот. Одним із головних завдань сучасної загальноосвітньої школи продовжує залишатися патріотичне виховання молодого покоління, так як любов до Батьківщини, до її процвітання завжди була і є основою могутності держави.

Водночас, як справедливо зазначають науковці, сьогодні спостерігається деякий спад патріотичних настроїв суспільства, політична пасивність, відмова від виконання громадянських обов'язків [5, с.100]. Актуальність теми продиктована тим, що країна все гостріше відчуває потребу у формуванні людини, здатної жити в цивілізованому суспільстві. Стратегічним завданням сучасності є виведення держави із тривалої економічної і соціальної кризи. Численними дослідженнями доведено той факт, що у свідомості учнів утворився якийсь ідеологічний вакуум, пов'язаний із втратою значної частини молоді духовно-моральних основ життя. Причин посилення негативних тенденцій в цій галузі чимало. Основна з них – це тривале і невинуватене розгойдування в розробці стратегій патріотичного виховання, визначення його суті, відповідної сучасним соціокультурним умовам.

За останні два десятиліття відбулися кардинальні зміни в політичному житті країни. Особливо загострилися питання, пов'язані із активною пропагандою образу зовнішнього ворога, посилюється хвиля екстремізму, внутрішнього і зовнішнього тероризму, локальних воєн, що актуалізує необхідність забезпечення шкільної молоді відповідними знаннями і переконаннями, виховання патріотизму. У цих умовах необхідна нова освітньо-виховна стратегія, заснована на освоєнні загальнолюдських цінностей, національно-культурних традицій, відтворенні і розвитку прогресивних традицій національного виховання.

Національна школа покликана формувати в учнів почуття приналежності до людства, усвідомлення себе частиною єдиного цілого – «малої» і «великої» Батьківщини – це найцінніше у кожній культурі. Можливість формування такої особистості передбачено Законом «Про освіту», який пропагує національно-регіональний компонент, реалізація якого передбачає вивчення школярами своєрідності місцевої культури, природи в процесі освоєння навчальних дисциплін, в тому числі усної народної творчості, в навчальній і позанавчальній роботі, вивчення краєзнавчих матеріалів і засобів народної педагогіки, що збереглися в надрах традиційної культури виховання.

Виховання патріотизму привертає увагу лінгвістів, філософів, педагогів, соціологів. В історії української філософії цій проблемі приділяли увагу в своїх роботах В.Белінський, Н.Бердяєв, В.Винниченко, О.Власенко, В.Кульчицький та ін. Вони вважали, що особистість не може бути самотньою без національної своєрідності. Тому завдання сучасної української школи – виховання національної самосвідомості, спрямованої на формування духовно-моральної особистості, готової вірою і правдою служити Батьківщині. Усе це неможливо без знання історії, народу.

Проблеми національно-патріотичного виховання молоді висвітлювалися в працях К.Ушинського, В.Стоюніна, В.Сухомлинського та ін. Психологічні особливості патріотичного виховання розкривалися в роботах П.Блонського, Л.Виготського, О.Леонтьєва, С.Рубінштейна та ін. Різні аспекти патріотичного виховання, форми і методи його реалізації, особливості патріотичного і громадянського виховання знайшли освітлення в роботах О.Богданової, М.Болдирєва, І.Мар'єнко, В.Розумного, Г.Філонова, І.Харламова та ін. Поняття «патріотичне виховання», «громадянське виховання», «патріотично орієнтована особистість», «патріотизм» розкрито у дисертаційних дослідженнях С.Іванова, В.Титаренко, М.Міхнева, В.Кобилянського, О.Лебедевої та ін.

Патріотизм – соціально-політичний, моральний принцип, який виражає почуття любові до Батьківщини, турботу про неї, готовність до її захисту від ворогів. Патріотизм проявляється в почутті гордості за досягнення рідної країни, у гіркоті за її невдачі і біди, в повазі до історичного минулого свого народу, в дбайливому ставленні до народної пам'яті, національно-культурних традицій.

Виходячи із сутності і особливостей патріотизму, філософи А.Агаєв, Ж.Голотвіна, Р.Мирський, П.Рогачов, М.Свердлін виділяють такі його структурні компоненти:

➤ *почуттєво-емоційний*: почуття любові до Батьківщини, народу, передових традицій, героїчного минулого Батьківщини, відданість Батьківщині, загальнонаціональна гордість.

➤ *інтелектуальний*: наукові знання про явища суспільного життя, погляди, ідеї, переконання, свідомість відповідальності за долю Батьківщини;

➤ *дієво-практичний*: сумлінну працю на благо суспільства, дбайливе ставлення до збереження і примноження суспільного надбання Батьківщини.

Патріотизм невіддільний від понять «Батьківщина» і «Вітчизна». Сутність його визначається відношенням до Батьківщини (народу, культури, традицій, мови, історії, природи рідного краю) і держави (існуючого суспільного устрою – соціального, політичного, культурного середовища). Ставлення людини до Батьківщини і держави проявляється у сфері почуттів, діяльності та мислення. Патріотизм відрізняє свідомий і дієвий характер, зв'язок його з культурою міжнародних відносин.

Як стверджують педагоги (А.Анциферова, А.Виноградова, Ф.Левін-Ширіна, В.Нечасва, Є.Радіна, К.Чорна), особливістю патріотичних почуттів дітей є те, що вони формуються на основі любові до батьків, сім'ї, дому, рідного міста, природи рідного краю. Автори відзначають, що ці почуття відрізняються яскравістю, емоційністю. По мірі ознайомлення дітей з навколишнім світом, формування у них уявлень про рідне місто, країну, її історію, працю людей, природу рідного краю поступово зростає, наповнюючи новим змістом, почуття любові дітей до батьківщини.

У педагогіці завжди велике значення надавалося питанню ознайомлення дітей з громадським життям, оскільки залучення дітей до дійсності є найважливішим засобом патріотичного виховання дітей молодшого шкільного віку. Велика роль у розробці проблеми ознайомлення дітей з явищами суспільного життя і виховання і на цій основі формування патріотичних почуттів належить К.Чорній. Виступаючи на підтримку принципу зв'язку виховання з життям країни, у своїх дослідженнях вона вказує на необхідності цілеспрямованої системи організації виховання дітей. У своїх статтях і виступах К.Чорна доводить думку про необхідність формування у молодших школярів здатності пізнавати навколишній світ, цікавитися явищами суспільного життя, розширювати свій кругозір [8].

Патріотизм є однією з базових складових національної самосвідомості народу, це почуття цінності та необхідності для життя кожної людини її включення у велику цілісну індивідуальність народу. Значною мірою він формується в процесі навчання, соціалізації і виховання школярів, а тому реалізація патріотичного виховання дітей посідає важливе місце у психолого-педагогічній діяльності педагогічних працівників. На рівні окремої людини патріотизм розглядається як компонент особистісної підструктури, який відноситься до вищих почуттів і стійких особистісних особливостей (критеріїв оцінки соціальних явищ, цінностей і переконань тощо) [8, с.17].

Патріотизмом є любов до Батьківщини, морально-ціннісна характеристика особистості, яка поєднує в собі весь спектр світовідчуття, що виникає в процесі відносин у різних сферах життя і видах колективної творчої діяльності: усвідомлення себе відповідальним за свою країну та її добробут, усвідомлення себе в діалозі з живою історією землі, усвідомлення себе в ряду поколінь.

У сучасних умовах світового розвитку суспільства особлива увага приділяється виявленню джерел росту національної самосвідомості, розвитку її в різних соціальних і національних середовищах. Якщо «нація» виражає соціально-економічну, культурно-політичну і духовну спільність індустріальної епохи, то поняття «національність», виражаючи етнічну спільність, є одним із чинників націй і народності. Нації властива насамперед спільність матеріальних умов життя, території та економіки, спільність мови, відомих рис національного характеру, які виявилися в національній своєрідності її культури. Національне, як філософська категорія, являє собою значну кількість сторін життя національних спільнот, втілює різноманіття особливого, окремого, охоплює все багатство матеріальної і духовного життя нації.

Проблемі патріотичного виховання, сутності таких понять, як «патріотична свідомість», «любов до Батьківщини», присвячені фундаментальні праці вчених-філософів В.Бичка, О.Забужко, І.Надільного, І.Стогнія, В.Шинкарука та ін. В своїх наукових працях досліджують поняття «патріотизм» сучасні психологи: І.Бех, А.Богущ, М.Боришевський, В.Котирло та інші.

Важливим у процесі теоретичного усвідомлення нових тенденцій у вітчизняній педагогічній науці є роботи О.Вишневецького, О.Губко, П.Кононенка, В.Кузя, Б.Ступарика, Б.Чижевського, К.Чорної, які в основу патріотичного виховання ставлять національну свідомість та наголошують на усвідомленні безперечної цінності Батьківщини.

Формування національної самосвідомості школярів виражається в усвідомленні власної національно-етнічної приналежності, шанобливому ставленні до історії і культури національно-етнічної спільноти і представників інших націй, патріотичних почуттів і патріотичній самосвідомості. З позиції В.Сухомлинського, патріотизм є почуттям, в якому органічно переплітається любов до малої Батьківщини з її народом, природою, традиціями і культурою та почуття кохання, вірності, поваги до своєї держави, готовність їй служити [7, с. 318].

Міцна нація починається з міцної родини, де дітям переходить мудра наука любові, довіри, взаємної вимогливості і відповідальності. Виховувати патріотичні почуття вчителю початкових класів необхідно з обговорення зі школярами психологічних аспектів сутності родини та її місця в житті дитини, взаємовідносин учнів з рідними, уміло поєднуючи бесіду з використанням відповідних психологічних вправ і завдань. Саме з родини починається життя людини, відбувається формування її як громадянина. Це природний осередок найглибших людських почуттів, де дитина засвоює основи моралі, у ньому особливо сприйнятливо сприймаються звичаї та традиції, рідна природа, спогади старших. Родина є найстародавнішим соціальним інститутом, вона є необхідним компонентом соціальної структури будь-якого суспільства, що виконує багато соціально-значущих функцій, відіграє важливу роль у суспільному розвитку. В ній відбувається первинна соціалізація і виховання дітей аж до досягнення ними громадянської зрілості [8]. Тому робота вчителя початкових класів з патріотичного виховання молодших школярів має починатися з формування патріотичних почуттів дитини до власної родини, що має виражатися не лише на словах, а і у вчинках учня.

Метою патріотичного виховання є виховання любові до Батьківщини на основі активного прояву душі, серця, розуму і праці дитини – це діяльність у патріотизмі. Саме через практичну діяльність молодших школярів, практичні дії учнів з виконання відповідних завдань, задіяння всієї чуттєвої сфери дітей у виховному процесі можливе перетворення зовнішніх атрибутів патріотизму (знання державної символіки, традицій і звичаїв) на внутрішні якості, присвоєння дитиною собі отриманого досвіду. Червоною лінією через всю стратегію патріотичного виховання учня має проходити засвоєння молодшим школярем сприймання «моє, рідне, люблю», починаючи від родини, отчого дому як первинного осередку соціалізації дитини і переходячи в подальшому до аналогічного сприймання школярем рідного міста, своєї країни та народу. Їх успішне присвоєння школярем можливе через комплексне комбінування вчителем у своїй роботі низки психолого-педагогічних методів та прийомів (створення проблемних ситуацій, мозкового штурму, дискусій, обговорень, творчих завдань, психологічних вправ).

Список використаних джерел:

1. Бех І., Чорна К. Програма патріотичного виховання дітей та учнівської молоді / І. Бех, К. Чорна // Світ виховання. – 2007. – №1 (20). – С. 23-34.
2. Бех І. Д. Виховання особистості: У 2 кн. / І. Д. Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн.1. – 280 с.
3. Бойченко В. Сучасний стан патріотичної вихованості молодших школярів / В. Бойченко // Початкова школа. – 2005. – №5. – С.12-14.
4. Виховання громадянина: Сутність громадянського виховання / П. Ігнатенко, В. Поплужний, Н. Косарева, Л. Крицька // Шкільна бібліотека. – 2003. – № 8. – С. 3-19.

5. Голюк О. Порівняльний аналіз сформованості предметних політичних цінностей студентської молоді / О. Голюк, О. Грошовенко, В. Шусть // Наука і освіта. – 2018. – № 1. – С.99-109.
6. Сухомлинська О. Ідеї громадянськості й школа в Україні / О. Сухомлинська // Шлях освіти. – 1999. – № 4. – С. 20-25.
7. Сухомлинський В. О. Слово вчителя в моральному вихованні / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори у 5-ти т. : Том 5. – К. : Вища школа, 1983. – 330 с.
8. Чорна К.І. Національна ідея в становленні громадянина-патріота України : метод. посіб. / К. І. Чорна. – Черкаси : ЧОПОПП, 2008. – 40 с.

ПРОВЕДЕННЯ СЮЖЕТНИХ ФОРМ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ТА МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

*Олена Богацька, Вероніка Зіневич, здобувачі ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: Н.О. Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

CONDUCTING THE STORY FORMS OF PE-ACTIVITIES WITH THE CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AND JUNIOR SCHOOL AGE

*Olena Bohatska, Veronika Zinevych, master's students
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання організації фізкультурно-оздоровчої діяльності з дітьми старшого дошкільного і молодшого шкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність творчого підходу до організації фізкультурно-оздоровчих заходів.

Ключові слова: фізична культура, фізкультурно-оздоровча діяльність, сюжетні форми, творче мислення, творчість.

Abstract: The article is dedicated to the investigation of the theoretical grounds of conducting the PE-activities with the children of senior preschool and junior school age. The role and the methodological value of the creative approach in organization of the PE-events are being surveyed.

Keywords: PE (Physical Education), PE-activities, story forms, creative thinking, creativity.

Період дошкільного і молодшого шкільного віку є часом фізичних змін, які потребують оздоровлення організму дітей, підвищення його імунітету [2; 3; 10; 14; 16 та ін.]. Активізація фізкультурно-оздоровчої діяльності передбачає створення таких педагогічних умов, які б сприятливо та продуктивно впливали на дитячий розвиток. Значну увагу розвитку рухової активності й відпочинку дітей приділяли у своїх працях Ю.Аркін, Н.Блант, О.Богініч, М.Метлов, Л.Михайлова, Н.Красіна, Є.Леві-Гориневська, Ю.Петраківська, М.Шейко та інші. В останні роки дослідженнями в цій галузі займаються Є.Вільчковський, К.Денисенко, М.Єфименко, С.Лайзане, Н.Пахальчук, Б.Шиян тощо.

На слухну думку вчених [4; 5; 7; 9 та ін.], розвиток творчого мислення педагога – є одним із провідних завдань сучасної педагогіки. В період реформування та змін сучасна система освіти потребує творчих, ініціативних вчителів та вихователів, наділених організаторськими, мистецькими здібностями, які здатні мотивувати себе і постійно самовдосконалюватися.

Гра є провідним видом діяльності для дітей дошкільного віку, а для молодших школярів вона стає потужним засобом опанування інформації в школі [1; 6; 8; 12; 13 та ін.]. Важливу роль у створенні ігрового середовища відводять педагогу, як джерелу мотивації та творчості. Рухливі ігри задовольняють потребу підростаючого організму в русі, сприяють збагаченню рухового досвіду. За допомогою ігор у дітей закріплюються та вдосконалюються

різноманітні вміння і навички з основних рухів (ходьби, бігу, стрибків, рівноваги тощо). Цінність рухливих ігор полягає також у тому, що вони сприяють розвитку в дітей таких важливих фізичних якостей як швидкості, спритності, витривалості тощо [15; 16 та ін.].

До системи фізкультурно-оздоровчих заходів входять проведення фізкультурних хвилин, пауз, динамічних перерв [2, с. 314]. Ефективність визначених заходів може збільшитись із використанням ігрового підходу. Цікаво продумана сюжетна лінія, музичний супровід, перевтілення в героїв казок та мультфільмів – це важливі компоненти побудови різних форм фізкультурно-оздоровчої діяльності, що позитивно впливатимуть на розвиток дітей, зможуть підвищити ефективність виховної роботи та емоційну налаштованість на заняття. Під час підготовки до проведення сюжетних форм, педагог застосовує весь арсенал творчих здібностей, відкриває та покращує свої організаторські, акторські, режисерські уміння й навички [14, с. 95-96].

Фізкультурні заняття та уроки з фізичної культури – найефективніша форма оптимізації рухового режиму в освітніх закладах. Важливими методичними аспектами тут є: наявність оптимального обсягу (залежно від віку) рухів у кожній структурній частині й підпорядкування їх законам фізіологічної діяльності дитини; добір ефективних методів і прийомів навчання та способів організації дітей під час виконання рухів в основній частині заняття; правильний розподіл часу [2, с. 301; 7, с. 99].

Провідною умовою позитивного впливу занять на психолого-фізіологічний розвиток дітей є його сюжетна складова, яка підвищує емоційну насиченість, продуктивність та зацікавленість дітей. Сюжет може створюватися на основі казок, оповідань, з ініціативи дітей. Оскільки педагог виступає організатором занять, він має творчо підійти до підготовки, продумати цікаву сюжетну лінію, ігрову ситуацію. На таких заняттях доречним є застосування прийомів наслідування, імітації, образних порівнянь. Тематика сюжетних занять з фізичного виховання різноманітна: «Подорож до Країни пластичності», «Олімпіада в Джунглях», «Країна Здоров'я», «Політ на планету Спортивлію» тощо.

Підвищення результативності системи фізичного виховання в ЗДО та початковій школі значно залежить від правильної організації всіх заходів. Для оптимального розв'язання всіх завдань фізичного виховання варто практикувати різноманітні форми занять шляхом запровадження фізкультурно-оздоровчих заходів у режимі дня та творчої їх реалізувати.

Серед усіх форм занять фізичною культурою чільне місце посідає організація на свіжому повітрі годин здоров'я в школах та проведення розваг у ЗДО. Під час розваг та годин здоров'я доречно використовувати знайомі дітям рухи, завдання, спортивні й рухливі ігри, народні ігри тощо.

В межах організації фізкультурно-оздоровчих заходів у закладах освіти важливим є використання змагальних форм занять. Беручи участь у змаганнях, діти збагачуються новими враженнями, глибше пізнають себе і своїх товаришів, переживають радість перемоги та навчаються гідно долати поразки. Атмосфера змагань дає змогу усвідомити важливість занять фізичними вправами. Обов'язковими умовами цього процесу є яскраве оформлення місць проведення змагань; оформлення «фото галявини» гравців, тренерів; організація виставок спортивної атрибутики; виступи перед глядачами коментаторів, проведення лотерей, конкурсів, вікторин; змістовне музичне оформлення змагань тощо [14, с. 109].

У системі фізичного виховання дітей важливе місце займають і фізкультурні свята. Вони будуються за одним сюжетом, на основі казок, оповідань, можуть мати фантастичний сюжет у формі подорожі, мандрівки тощо. Свята доречно проводити під музичний супровід. Всі ігри, естафети, вправи мають підпорядковуватись одній сюжетній лінії. Заздалегідь підготовлені костюми персонажів, яскраві іграшки створюють радісний настрій, зацікавлюють дітей. Якщо свято організовують у теплу погоду на фізкультурному майданчику, тоді до його змісту доцільно включити ігри-естафети з бігом, стрибками, катанням наввипередки на велосипедах або самокатах, веселі атракціони (біг у мішках, перетягування каната та ін.); виступи дітей, що потребують значного простору для гімнастичних вправ тощо [3, с. 30–31].

Отже, основою фізичного виховання і розвитку є турбота про здоров'я дітей. У своїй роботі педагог повинен уміти не лише організовувати та проводити сюжетні форми життєдіяльності дітей відповідно до зазначених вимог, дотримуючись необхідних рекомендацій, а творчо підходити до всіх поставлених завдань, розвивати в собі інноваційні компетентності.

Список використаних джерел:

1. Білик Т. С. Гра як метод реалізації виховної функції уроку математики у початковій школі / Т.С. Білик // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017 р. – С. 6-10.
2. Вільчковський Е. С. Фізичне виховання дітей у дошкільному закладі / Е. С. Вільчковський, О. І. Курок. – К. : РВВ ГДПУ, 2001. – 428 с.
3. Вільчковський Е. С. Організація рухового режиму дітей у дошкільних навчальних закладах / Е. С. Вільчковський, Н. Ф. Денисенко. – Тернопіль : Мандрівець, 2008. – 128 с.
4. Грошовенко О. П. Використання проектної технології у формуванні основ екологічної культури дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / О. П. Грошовенко // Вісник науково-методичних досліджень Вінницького гуманітарно-педагогічного коледжу / [ред.кол.: Слободинська Т.С. (гол. ред.) та ін.].- Вінниця : Вінницька міська друкарня, 2017. – Випуск 4 (24). – С.102-108.
5. Демченко О. Створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільниками / О. Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2010. – Спецвип. 4. – Ч.1. – С. 81-88.
6. Карук І. В. Наступність у використанні проблемного методу навчання як один із засобів активізації пізнавального інтересу дошкільників та молодших школярів / І. В. Карук // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3 – 4 лютого 2017. – С. 10-15.
7. Демченко Е., Кит Г., Голук О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голук, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – Р. 507-519.
8. Колеснік К. А. Особливості організації групової діяльності учнів у початковій школі / К. А. Колеснік // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Збірник наукових праць. – Випуск 46 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 26-30.
9. Лазаренко Н. І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н. І. Лазаренко, А. В. Хіля, А. М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
10. Пахальчук Н. О. Використання педагогічних технологій у підготовці спеціалістів дошкільної та початкової освіти до фізичного виховання дітей / Н. О. Пахальчук // Technologies of Shaping and Enhancing Health of Human and Society: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – С. 171–177.
11. Пахальчук Н. А. Использование игр-путешествий в физическом воспитании детей старшего дошкольного возраста / Н. А. Пахальчук // Социально- педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брес. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г.Н. Казарчик, Т.В. Александрович, М.С.Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 193-197.
12. Сіваш Т. Д., Осадчук С. Ю. Використання інформаційних технологій у процесі літературно-творчої діяльності молодших / Т. Д. Сіваш, С. Ю. Осадчук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : Зб. наук. пр. – Випуск 52 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2018.
13. Стахова І. А. Розвиток креативності молодшого школяра засобами природничо-екологічної проектної діяльності / І. А. Стахова // Розвиток особистості молодшого школяра : сучасні реалії та перспективи : матеріали третьої науково-практичної інтернет-конференції молодих науковців та студентів. Випуск 4 / Упорядники : О. І. Кілініченко, Л. І. Хімчук. – Івано-Франківськ, 2017. – С. 91-93.
14. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів: підручник / Б. М. Шиян. – 2-ге вид. – Тернопіль.: Навчальна книга - Богдан, 2008. – 272.
15. Pakhalchuk N.O. Pedagogical conditions of activation of children's motional activity / N. O. Pakhalchuk // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ, 2016. №7. – С. 80-90.
16. Pakhalchuk N.O., Holyuk O.A. Problems of physical activity in vocational training of future teachers / Pakhalchuk N.O., Holyuk O.A. // Physical education of students. – Kharkov, 2018. – VOL 22, № 1. – Р. 45-50. – URL: <http://www.sportedu.org.ua/index.php/PES/article/view/535>.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ У ДІТЕЙ ЗАСОБАМИ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Тетяна Боричко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

FORMATION OF THE INTEGRAL WORLD'S PICTURE OF THE CHILDREN BY MEANS OF RESEARCH ACTIVITIES

Tetiana Borychko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті порушено теоретичні питання формування цілісної картини світу у дітей старшого дошкільного віку. Акцентовано увагу на необхідності використання дослідницьких методів у формуванні світорозуміння старших дошкільників, їх здатності до пояснення причинно-наслідкових зв'язків. Розкрито роль та методичну цінність елементарного навчального експерименту.

Ключові слова : цілісна картина світу, старший дошкільний вік, дослідницька діяльність, експеримент.

Abstract. The article deals with theoretical questions of the formation of a integral picture of the world of the senior preschool age children. The emphasis is on the need to using the research methods in shaping the worldview of the senior preschoolers, their ability to explain the cause-effect relationships. The role and methodological value of the elementary educational experiment are revealed.

Key words: integral picture of the world, senior preschool age, research activity, experiment.

Проблема формування цілісної картини світу підростаючого покоління є актуальною в сучасних умовах дисциплінарного підходу в освіті. Науковий фонд є свідченням особливості винятковості та важливості категорії «картина світу» як багаторівневої системи. Картина світу є одним із базових особистісних утворень, адже вона акумулює досвід, ціннісні, світоглядні системи багатьох поколінь.

Проблему формування картини світу досліджують з різних аспектів педагоги, психологи, методисти. Процес формування цілісної картини світу дошкільників є складним, проте необхідним, оскільки відсутність у дошкільному закладі системної роботи з даної проблеми негативно впливає на якість навчання й виховання. Проблема цілісного сприйняття природи у педагогічній літературі знаходить своє яскраве висвітлення у працях класиків – Я.А. Коменського, Й.Г. Песталоцці, К.Д. Ушинського, В.О. Сухомлинського.

Сприйняття природи розглядається і в рамках вияву внутрішньої сутності об'єктів природи через своєрідність їх зовнішніх характеристик. На нашу думку, цілісне сприйняття природи забезпечується взаємодією дитини з природою та визначається системою уявлень про навколишній світ, що формують світосприйняття, світорозуміння й світовідчуття особистості. У дослідженнях Т.С.Конюхової, К.Л.Крутій, Н.С.Лисенко, З.П. Плохій та ін. активно доводиться думка про виняткову роль дошкільного віку у формуванні уявлень про цілісність світу [2-4]. Так, діти дошкільного віку здатні активно засвоювати знання про елементарні взаємозв'язки в природі, аналізувати та робити висновки. Сприймання природи має здійснюватися на основі розкриття взаємозв'язків між її складовими, що допоможе усунути безладність у вивченні природи та об'єднати її складові у цілісність.

Картина світу – модель дійсності. Результати аналізу філософських та психолого-

педагогічних досліджень дають змогу констатувати, що різні наукові картини світу з'являлися на основі узагальнених, теоретичних й емпіричних знань певної епохи. Картина світу формується на основі уявлень людини про навколишній світ. Науковими дослідженнями доведено, що дошкільна освіта є основним, базовим компонентом формування наукової картини світу людини. Усі об'єкти, явища, процеси навколишньої дійсності сприйняті дитиною під час спостережень в природі мають знаходити своє відображення в образотворчій та мовній діяльності учнів (Н.М.Бібік, М.С.Вашуленко, В.Р. Ільченко, К.Ж. Гуз, Л.П.Кочина).

На думку Н.В. Лисенко, дошкільники здатні активно засвоювати знання про елементарні взаємозв'язки в природі. До них педагог відносить: елементи наукових знань про основні екологічні фактори в розвитку живої природи (світло, температуру, вологу, поживність ґрунту) та очевидні взаємозв'язки і залежності; уміння класифікувати живу природу на основі безпосереднього сприйняття та аналізу зовнішніх ознак, способів взаємодії із середовищем та особливостей живлення. Таким чином, у дошкільному віці формуються первинні екологічні знання, що виникають як результат взаємодії з природою, існують у вигляді системи, мають бути усвідомлені особистістю, зорієнтовані на певну дію [2].

Об'єкти та явища природи завдяки своїй виразності й динаміці привертають увагу дітей раннього та переважно молодшого дошкільного віку. У старшому дошкільному віці діти разом із дорослими створюють екологічні моделі, доцільність яких зумовлена розмаїттям природних явищ, змінністю й циклічністю сезонних ознак, прихованістю причинних зв'язків. Відтак, особливого значення у процесі формування уявлень дітей про навколишній світ має елементарне експериментування.

Експериментально-дослідницька діяльність дошкільника в природі – синкретично єдина інтелектуальна та практична діяльність особистості, спрямована на пізнання ознак, якостей, властивостей об'єктів оточуючого світу природи. Дослідницька діяльність є основою емпіричного пізнання людиною довкілля, джерелом знань та розвитку пізнавальних інтересів, виникає в період раннього дитинства і продовжується протягом усього життя особистості. Дослідницька діяльність найбільшого значення набуває в період інтенсивного освоєння дитиною довкілля та набуття життєвої компетентності – період від 3-х до 10-ти років.

Виділяють такі етапи розвитку дослідницької діяльності дітей в природі в період дошкільного дитинства: I етап (підготовчий): маніпулятивно-експериментальна діяльність (до 3-річного віку дитини); II етап: цілеспрямоване експериментування (від 3-х до 5-ти років); III етап: власне дослідницька діяльність. Дослідницька діяльність дітей є рушійною силою розвитку логіко-інтелектуальної сфери дитини.

У процесі проведення елементарних дослідів у дітей старшого дошкільного віку формуються уміння встановлювати залежності між висотою сонця та кількістю тепла від нього; з'ясовувати якості та властивості повітря, води; визначати властивості глини (затримує воду), піску (сипкий, пропускає воду), каміння (тверде); встановлювати залежності між станом ґрунту (теплий, холодний, сухий, вологий) та ростом рослин, демонстрації природних явищ: блискавки, веселки, туману, усвідомлення необхідності певних умов для проростання рослин, визначення гостроти нюху в тварин та усвідомлення функцій органів чуттів. У процесі елементарної дослідницької діяльності дошкільників під час занять, ігор, прогулянок формуються уявлення дітей про присадибні (чорнобривці, барвінок, троянду, морозець), лугові (деревій, білу лілію), лісові (пролісок, конвалію, звіробій, незабудку) та степові (чебрець, волошку) квіти. З цією метою на ділянках дитячих садків необхідно створювати «біорозмаїття», яке, на думку Н.Ф. Яришевої, сприяє ознайомленню дітей з видовим багатством об'єктів природи та демонструванню різних взаємозв'язків на рівні угруповання [7].

Дослідницька діяльність має позитивний вплив на формування в дошкільників цілісного сприйняття природи. Усвідомлення дітьми зв'язків у природі забезпечується шляхом постановки проблемних запитань, створення проблемних ситуацій, виконання

мовних логічних вправ, екологізації сюжетно-рольової гри, моделювання природних об'єктів та явищ. На думку З.П. Плохій, формуванню в дошкільників цілісного сприйняття природи сприяють дидактичні вправи. Наприклад, змістом вправ з тем «Повітря», «Вода» передбачено розкриття їх станів, властивостей, значення для живої природи, шляхів забруднення, пристосування тварин до умов середовища. Опрацювання дидактичних вправ з теми «Сонце» допомагає дошкільникам усвідомити причину змін пір року, потребу живих істот у сонячному світлі й теплі, «шлях» сонячної енергії до організму людини (наприклад, сонце – трава – корова – молоко – людина), значення сонячної енергії для живої природи [4, с.256].

Формування у старших дошкільників цілісного сприйняття природи, здійснюючись за системного впливу вихователів та батьків, реалізується з дотриманням визначеної сукупності дидактичних умов. Діти отримують інформацію про природу, що має індивідуальну значущість для них, оскільки пізнають природне довкілля своєї місцевості: повітря, воду, ґрунт (їх властивості, якості, стани), явища природи (сезонні, природні), рослини (будова, багатоманітність, умови зростання), тварини (будова, багатоманітність, спосіб життя), люди (будова тіла, призначення та дія органів (аналізаторів), вплив екологічного стану довкілля на здоров'я). Під час проведення елементарних дослідів та цілеспрямованих спостережень у довкіллі діти ознайомлюються із загальними закономірностями функціонування природи (повторюваністю та періодичністю процесів). Розкриття зв'язків у природі відповідно до ієрархічного принципу її будови.

Таким чином, дослідницька діяльність є могутнім фактором виховання та одним із засобів формування цілісної картини світу дітей старшого дошкільного віку. Організація дослідницької діяльності дозволяє організувати процес сприймання дитиною навколишнього світу, забезпечує формування яскравих образів, дозволяє формувати у дітей цілісні уявлення про навколишній світ, розвивати особистість дитини.

Список використаних джерел:

1. Грошовенко О. П. Сучасні підходи до еколого-природничої освіти дошкільників і молодших школярів : аспект наступності / Л. А. Присяжнюк , О. П. Грошовенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – Вип. 52. – С.123-129.
2. Лисенко Н. В. Екологічне виховання дошкільників / Н. В. Лисенко– К .: Освіта, 1993. – 188 с.
3. Науменко Т. Формування природничо-екологічної компетентності дошкільників засобами авторської казки / Т. Науменко // Вихователь-методист дошкільного закладу. – 2012.
4. Плохій З. П. Виховання екологічної культури у дітей дошкільного віку: Методичний посібник / З. П. Плохій. – К.: Дошкільне виховання. – 356 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: В 5-ти т. – К., 1977. – Т. 3. – С. 5-282.
6. Шелестова Л. Формування цілісної картини світу в старших дошкільнят /Л. Шелестова // Дошкільне виховання. – 2010. – № 3. – С. 5 – 8.
7. Яришева Н. Цільові прогулянки до парків та скверів / Н. Ф. Яришева // Дошкільне виховання. – 2003. – №6. – С. 8-9.

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ АКТИВНОСТІ УЧНІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ЕКОНОМІКИ

***Світлана Булавенко**, кандидат педагогічних наук,
докторант Інституту проблем виховання НАПН України*

FORMATION OF SOCIAL ACTIVITY OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS DURING ECONOMIC STUDIES

***Svetlana Bulavenko**, Ph D. (Pedagogy), Doctoral student of the Institute of Education
Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine*

***Анотація.** У статті аналізуються особливості формування соціальної активності*

учнів початкових класів. Обґрунтовується необхідність економічних знань для соціалізації особистості. Звертається увага на систему формування соціальної активності в початковій школі.

Ключові слова: формування соціальної активності, учні початкових класів, економічна освіта, спецкурс з економіки.

Abstract. The article analyzes the peculiarities of the formation of social activity of primary school pupils. The necessity of economic knowledge for the individual socialization is substantiated. Attention is drawn to the system of formation of social activity in primary school.

Keywords: formation of social activity, primary school pupils, economic education, special course in economics.

Кардинальні соціально-економічні зміни, які сьогодні відбуваються в Україні, пред'являють високі вимоги до рівня освіченості та соціалізації громадян. Рухливість і мінливість соціуму викликає необхідність активної взаємодії й перетворення особистості. Входження України в Європейський освітній простір, висуває на передній план не лише необхідність змінити пріоритети в освітньому процесі й підвищити якість освіти, але й вимагає суттєвих педагогічних зусиль від закладів загальної середньої освіти при вирішенні проблем адаптації та активізації дитини в оточуючому соціальному середовищі.

Формування соціальної активності особистості досліджують І.Д. Бех, О.В. Варецька, В.П. Вдовиченко, Л.В. Канішевська, Л.В. Корінна, В.А. Ксюковський, О.М. Любарська, Л.В. Манчуленко, Л.М. Назаренко, В.Г. Панок, Ю.А. Привалов, Н.Є. Ситнікова та ін. Проте проблема формування соціальної активності саме молодших школярів все ще недостатньо вивчена.

Модернізація системи освіти в якості одного з найважливіших завдань початкової школи ставить формування соціально активної особистості, здатної до співпраці й співжиття в колективі, самостійного вирішення завдань, прийняття рішення, захищати свої права.

Активність є основоположним принципом педагогічної діяльності та необхідною умовою розвитку особистості учня. Сучасна школа, як важливим агентом соціалізації, є своєрідною моделлю суспільства, в якому відбувається засвоєння основних соціальних цінностей, норм, зразків поведінки в групі [3].

Соціальна активність учнів у ЗЗСО може мати безліч проявів і починається з цілісного сприйняття дитиною світу та себе в ньому. Ми погоджуємось із думкою В.М. Оржеховської про те, що на кожному віковому етапі активність має тенденцію до зростання відповідно до обсягу соціальних обов'язків і того досвіду, якого набуває учень. А формування соціальної активності є найважливішою передумовою розвитку суспільних функцій особистості та її успішної адаптації до життя в соціумі. Таким чином, соціальна активність виступає як стимул до діяльності, як властивість особистості на певному етапі її розвитку, як результат соціально значимої діяльності [2]. І.Д. Бех підкреслює, що соціальна активність є своєрідним розкриттям певного відсотка засвоєння та реалізації здобутків суспільства, що характеризується мірою активних виявів, презентацією власних здібностей окремої особистості [1]. Варто зазначити, що формування соціальної активності лежить в основі процесів самопізнання, самовизначення і самореалізації особистості. То ж цей процес доцільно починати вже з першого року шкільного навчання.

У молодшому шкільному віці процес формування соціальної активності має відбуватися у цілісній системі, що включає наступні компоненти: знання про людину, природу, суспільство, економіку; отримання досвіду громадських і особистих відносин у різних видах діяльності, зокрема, фінансовій; формування ціннісних орієнтирів особистості, вміння адекватно оцінити себе й інших, бути грамотним і раціональним споживачем тощо.

Соціальна активність молодшого школяра в школі проявляється в поведінці, направлений на підтримку й виконання правил, обов'язкових для школяра, у прагненні допомогти виконувати ці правила своїм одноліткам. Саме у молодшому шкільному віці

дитина починає систематично залучатися до громадського життя. І в цей період розвиваються особистісні утворення, необхідні для формування соціальної активності: мотивація соціально значимої діяльності, в межах якої орієнтація на успіх є позитивною основою для формування особистісної соціальної активності дитини, оскільки вона спрямована на досягнення конструктивних і позитивних результатів; вміння керувати психічними процесами розвитку пізнавальної сфери, яке створює основу становлення здатності до саморегуляції поведінки; критичність до себе та інших, діалогічність свідомості; дитина стає здатною до адекватної самооцінки, а задоволеність собою і досить висока самооцінка виступають важливими складовими соціальної активності; складається новий тип відносин з людьми, засвоюються певні соціальні норми, втрачається орієнтація на дорослого і відбувається зближення з групою однолітків, де необхідними виявляються навички конструктивної взаємодії; молодший школяр починає розуміти, що від його поведінки залежить вирішення багатьох життєвих ситуацій, зокрема й складних стосовно соціальної взаємодії, а значить, вона здобуває готовність до оволодіння навичками конструктивного поведінки в проблемних ситуаціях [3].

Варто зазначити, що саме в цей період дитина починає активно вступати в економічні відносини, набуває досвіду грамотного користування фінансами та раціонального споживання. Тому саме в цей період важливо формувати економічну грамотність, щоб учень не став по-споживацьки відноситися до життя, а залишився соціально активною та соціально спрямованою особистістю. Початкова економічна освіта є одним з факторів, що впливає на становлення особистості дитини та її ставлення до матеріальних і духовних цінностей. Реальність сьогодення вимагає, щоб навіть молодший школяр знав, що таке потреби і обмеження можливостей їх задоволення, вмів робити усвідомлений економічно раціональний вибір, уявляв призначення грошей, розумів, з чого складається бюджет сім'ї, що таке ціна товару і від чого вона залежить, як створюється багатство, як ним можна розпорядитися.

Дуже важливо саме в цей час правильно подати дітям ту економічну інформацію, з якою вони стикаються в реальному житті. Саме тому учителі початкових класів мають особливу увагу звертати на формування економічних знань при викладанні різних навчальних дисциплін, якщо не мають змоги викладати економіку як окремий предмет. Адже в рамках загальної економічної освіти в початкових класах акцент робиться на елементарних поняттях, пов'язаних з життєвим досвідом дітей. Змістовна частина курсів з економіки ґрунтується на справжніх і майбутніх економічних і соціальних ролях учнів: я – особистість і громадянин; я – власник; я – учасник фінансового ринку; я – споживач; я – виробник тощо.

Проте тільки викладання спецкурсу з економіки може закласти основи ґрунтовних економічних знань, допомогти дитині зорієнтуватися у фінансовій сфері, знайти своє місце в соціумі, а в майбутньому – при виборі професії. Формування економічно та соціальної активності має відбуватися в єдиній системі. Учні мають отримувати та розвивати систематично, а не епізодично, адаптовані до вікового періоду економічні знання та вміння.

Уроки економіки є найбільш ефективною формою організації економічної підготовки молодших школярів. Спецкурс з економіки дозволить підвищити ефективність підготовки учнів до життя в сучасному соціумі, сформувати систему загальнолюдських цінностей, загальну культуру майбутнього підприємця, який знає основні особливості ринкової економіки, маркетингу, менеджменту, методи отримання економічних знань, має уявлення про основи підприємницької діяльності.

Система формування соціальної активності учнів початкової школи полягає не лише в отриманні соціальних та економічних знань, а й у постійному залученні учнів до виконання певних обов'язків у класі, участі у конкурсах різних рівнів, волонтерської та шефської допомоги дитячому садочку, участі у загальноміських акціях і заходах, складання бюджету класу чи свята, ведення господарства класу.

Отже, формування соціальної активності особистості молодшого школяра є цілісним процесом, організованим у ЗЗСО безпосередньо класоводами, практичним психологом,

соціальним педагогом та батьками, який передбачає: засвоєння вихованцем соціально-економічного досвіду, в ході якого учень перетворює соціальний та економічний досвід у власні цінності та орієнтації, вибірково вводить у свою систему поведінки ті норми і шаблони поведінки, які прийняті в суспільстві або групі.

Список використаних джерел:

1. Критерії моральної вихованості молодших школярів. Книга для вчителя / За ред. І. Д. Бега, С. Д. Максименка. – К.: Рад. школа, 1989. – 96 с.
2. Оржеховська В. Формування соціальної відповідальності учнів у сучасній школі / В. Оржеховська // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 25-31.
3. Твердохлеб М. Соціальна активність – шлях до вирішення проблеми виховання особистості XXI століття / М. Твердохлеб // Психолого - педагогічні проблеми сільської школи. – 2007. – №23. – С. 144 - 152.

**ОСОБЛИВОСТІ ПАРНОЇ РОБОТИ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ**

Світлана Бушчак, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.О.Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

**SPECIFICS OF WORK IN PAIR FOR THE PRIMARY SCHOOL PUPILS AT THE
LESSONS OF UKRAINIAN LANGUAGE**

Svitlana Bushchak, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто особливості організації роботи в парі на уроках української мови в початковій школі. Визначено, що метод парної роботи сприяє розвитку комунікативних навичок дітей, формуванню вмінь уважно й вдумливо слухати, відтворювати та аналізувати почуте, говорити доречно.

Ключові слова: початкова школа, робота в парах, метод, урок української мови.

Abstract. The article deals with the peculiarities of organization of work in pairs at Ukrainian lessons in primary school. It is determined that the method of pair work contributes to the development of communicative skills of children, the formation of skills to carefully and thoughtfully listen, reproduce and analyze the heard information, speak appropriately.

Key words: primary school, work in pairs, method, lesson of the Ukrainian language.

На етапі реформування освіти школа ставить завдання створити найкращі засоби для розвитку й максимальної реалізації нахилів і здібностей особистості. Тому постає питання про пошук таких форм організації навчального процесу школярів, які б найбільшою мірою забезпечували цей розвиток. Однією з основних методичних інновацій є інтерактивні методи навчання, в які входить робота в парі [2, с. 1].

Проблемою вивчення спільної навчальної роботи та впливу її на розвиток учнів займалися Л. Аристова, Ю. Бабанський, І. Лернер. Загальні принципи організації групової навчальної діяльності розробляли В. Дьяченко, В. Котова, Г. Цукерман, О. Ярошенко, дидактичні аспекти досліджували В. Вихрущ, І. Вітківська, С. Іванішена та ін. Проте більшість праць присвячено груповій навчальній діяльності, а не роботі в парі.

Робота в парах – навчання двох осіб, об'єднаних єдиною метою, схожими потребами в спілкуванні та спільній діяльності. Цю технологію можна використовувати для досягнення будь-якої дидактичної мети: засвоєння, закріплення, перевірки знань тощо.

За умов парної роботи всі діти в класі отримують рідкісну за традиційним навчанням можливість говорити, обмінятися ідеями з партнером. Вона сприяє розвитку навичок

спілкування, вміння висловлюватися, критично мислити, вміння переконувати й вести дискусію. Всупереч тому, що увага молодших школярів нестійка і тому вони часто відволікаються, під час роботи з партнером кожний з учнів працює більш активно.

Навчання є найбільш ефективним, якщо школярі довіряють одне одному і вчителю, якщо вони відчувають підтримку однокласників і самі готові прийти на допомогу [1, с. 44]. Робота в парі допомагає учням усвідомити, що для досягнення загального успіху необхідно орієнтувати свої слова на співбесідника, намагатися бути зрозумілим і переконливим. Не менш важливо те, що широке навчальне спілкування вчить школярів слухати інших спокійно і доброзичливо, намагатися зрозуміти їх, з повагою ставитися до різних точок зору, отримувати для себе користь з їх обговорення. Парна робота розвиває мовлення учнів, формує творчі здібності дітей.

Для ефективного застосування групової форми організації навчального процесу необхідно дотримуватися певних педагогічних умов: підготовка вчителя (знайомство з теорією і практикою спільної навчальної роботи учнів); поступова підготовка дітей до роботи в групі однолітків; організація навчання спочатку в парі, а потім – в групі; розподіл ролей в парі та групі; усвідомлення учнями мети спільної роботи; застосування різних видів пар. Необхідною умовою успішної співпраці учнів у парі та групі є володіння навичками колективної роботи: «вирізнення», моделювання, розігрування заданих ролей.

Щоб не виникло труднощів на уроці, для роботи в парі потрібно підібрати відповідний матеріал. Для цього необхідно дотримуватись таких вимог: завдання повинні сприяти виникненню різних думок і бути засадою для їх обговорення; завдання повинно мати відносно високий ступінь складності; матеріал за своєю структурою має бути таким, щоб його можна було поділити на відносно самостійні модулі, над якими можуть працювати різні пари; завдання мають бути розраховані на використання життєвого досвіду слухача, інформації, набутої з різних джерел, інтелектуального напруження; навчальний матеріал і використані при його вивченні методи повинні дати кожному учневі можливість реалізувати свої здібності, вже набуті знання й уміння [1, с. 43].

Для належної організації уроку української мови, забезпечення його компетентнісної спрямованості важливо врахувати, що робота кількох (або всіх) учнів класу, хоча і здійснюється в колективі, однак часто буває індивідуальною, а не колективною. Так, з одного боку, індивідуальною є робота учнів, які пишуть диктант (в умовах фронтальної роботи); виконання двома учнями індивідуальних завдань, коли вони працюють незалежно один від одного тощо. Але, з іншого боку, фронтальна і групова робота може будуватися на індивідуальному виконанні окремими учнями (або парами, групами учнів) фрагментів завдання, з яких складається вирішення загальної навчальної проблеми. Тоді говорять про колективну форму навчальної діяльності.

Метод парної роботи сприяє розвитку комунікативних навичок дітей, формуванню вмінь уважно й вдумливо слухати, відтворювати та аналізувати почуте, говорити доречно; комунікативно виправдано користуватися мовними засобами, характерними для різних типів, стилів і жанрів мовлення під час створення усних і письмових висловлювань. Цілком виправдане навчання в парі під час роботи над діалогами.

На уроці української мови доречно застосовувати самостійну роботу в парах. Діти одержують одне завдання на двох і спільно виконують його. При цьому ті учні, в яких є певні прогалини у знаннях, мають змогу заповнити їх з допомогою товаришів. Уведення взаємоконтролю під час самостійної роботи надає їй високої ефективності. Школярі поступово вчаться помічати помилки товаришів, а з часом уникати їх в своїх роботах. Самостійна робота в парах дає змогу якісно закріпити матеріал, сприяє формуванню практичних умінь.

Широке застосування роботи в парах і групах сприяє кращому розумінню прочитаного, прослуханого, розвиває мовлення, учить правильно будувати висловлювання, а й сприяє розвитку таких характеристик, які визначають успіх спілкування, що надзвичайно важливо для соціалізації дітей [4, с. 12].

Отже, на уроках української мови навчання в парі розвиває в молодших школярів різні мовленнєві уміння, які є складовою опанування рідної мови. Використання парної роботи потребує від вчителя серйозної підготовки до уроку. Педагогу необхідно забезпечити педагогічну підтримку учням у засвоєнні матеріалу, розробити короткі і чіткі інструкції, спланувати обсяг і форму необхідної допомоги. Тільки тоді збільшується обсяг і глибина матеріалу, що засвоюються дітьми, менше часу витрачається на формування понять і відпрацювання вмінь, учні комфортно почуваються на уроці, збільшується їхня пізнавальна активність.

Список використаних джерел:

1. Дьяченко В. К. Коллективно-групповые способы обучения / В. К. Дьяченко // Педагогика. – 1998. – №2. – С. 43-45.
2. Бондар Л. В. Спільна навчальна робота молодших школярів як чинник їх розумового та соціального розвитку : Автореф. канд. психолог. наук. / Л. В. Бондар. – К., – 2003. – 20 с.
3. Колеснік К. А. Особливості організації групової діяльності учнів у початковій школі / К. А. Колеснік // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми // Збірник наукових праць. – Випуск 46 / редкол. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 26-30.
4. Торчинська Т. Інтерактивні технології на уроках української мови та читання / Т. Торчинська, Л. Роєнко // Сільська школа України – №10 (жовтень). – 2007. – С. 7-21.

ВИКОРИСТАННЯ ДОСВІДУ В.О.СУХОМЛИНСЬКОГО В ПОБУДОВІ СУЧАСНОГО УРОКУ В УМОВАХ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ

Алла Вітюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

USING SUKHOMLYNSKY'S EXPERIENCE IN CONSTRUCTION OF MODERN LESSON IN CONDITIONS OF PRIMARY SCHOOL

Alla Vitiuk, master`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті подано аналіз праць видатного педагога В.О.Сухомлинського щодо організації уроку в початковій школі на гуманістичних засадах. Провідною для сучасного вчителя визначено систему поглядів на людину як на цінність. Обґрунтовано необхідність проведення уроків мислення серед природи. Доведено необхідність у сучасній початковій школі використання казок, оповідань, творів-мініатюр, легенд як засобів формування гуманності у дітей. Визначено роль педагога у розвитку в дітей доброти і людяності.

Ключові слова: досвід В.О.Сухомлинського, сучасний урок, початкова школа, уроки гуманізму, природа, казка.

Abstract. The article gives an analysis of the works of the outstanding teacher Vasyl Sukhomlynsky concerning the organization of a lesson in primary school on a humanistic basis. The leading for the modern teacher is defined system of views on man as a value. The necessity of carrying out the lessons of thinking among nature is grounded. The necessity of using modern fairy-tales, stories, works of miniatures, legends as a means of forming humanity of children is proved. The role of the teacher in children`s development kindness and humanity is determined.

Key words: Vasyl Sukhomlynsky's experience, modern lesson, primary school, lessons of humanism, nature, fairy tale.

Урок і на сьогодні залишається основною формою організації навчального процесу.

Саме тому виховання гуманності у дітей молодшого шкільного віку можливе і необхідне, в основному, на уроках. Сучасна школа, нажаль, часто забуває про те, що на уроках можна і потрібно виховувати дітей. З цією метою Василь Олександрович Сухомлинський створив навчально-виховну систему, яка за своєю суттю була гуманістичною протидією офіційній радянській педагогічній системі, авторитарні недоліки якої ставали все очевиднішими. Школа у поглядах В.О.Сухомлинського покликана бути «Школою радості» для дітей, «Школою творчості» для вчителів та «Школою спокою» для батьків, родин і суспільства.

У подвижницькому житті і науково-практичній творчості В.О.Сухомлинського провідною є система поглядів на людину як на цінність, до якої з перших днів її існування необхідно ставитись як до неповторного унікалу [1]. В основі його підходу: знання і розуміння дитини, віра, любов і повага до неї, бережливе, чуйне ставлення до підтримки почуття її гідності, до фізичного, психічного і духовного розвитку вихованця. Відтак, видатний педагог створив педагогіку, в якій все зосереджено навколо дитини. Це – потужна гармонійна педагогіка. В очолюваній Василем Олександровичем Павлиській середній школі, що на Кіровоградщині, все було підпорядковане розвитку розуму дитини, вихованню її справжньою людиною, яка відчувається щасливою вже сьогодні, у школі. В.О.Сухомлинський зробив неабиякий внесок у навчально-виховний процес Павлиської середньої школи[3]. Одним із найвідоміших його нововведень є знаменита Школа радості під блакитним небом, яка переконує в тому, що найголовнішою у вчительській діяльності є дитина.

У школі радості під блакитним небом Василь Олександрович здійснював пізнавально-виховну і навчальну роботу з майбутніми першокласниками, яка розпочиналася за два роки до вступу дитини у школу. Діти дивувалися, коли педагог запросив їх прийти до школи, однак повів не в клас, а до саду: «Наша школа буде під блакитним небом, на зеленій травичці, під гіллястою грушею, на винограднику, на зеленому лузі. Скиньмо ось тут черевички й підемо босоніж, як ви звикли ходити раніше» [5, с. 30]. У цій школі відбувався живий контакт малят з природою, з навколишнім середовищем як джерелом здоров'я, думки і дитячої творчості. Програма занять складалася В.Сухомлинським та вчителями початкових класів. Щороку вона вдосконалювалася. Зміст цієї роботи конкретніше розкривають такі рубрики розділу «Школи радості» з відомої книги «Серце віддаю дітям»: «Перший рік – вивчення дітей», «Наш куточок мрії», «Природа – джерело здоров'я», «Кожна дитина – художник», «Турбота про живе і прекрасне», «Наші подорожі в світ праці», «Ми слухаємо музику природи», «Зимові радощі й турботи», «Перше свято жайворонка», «Як ми вчилися писати й читати», «Ми живемо в саду здоров'я» тощо [4, с. 9-98]. Особлива увага приділялась тому, щоб навчити дітей читати до початку занять у 1 класі.

У школі під блакитним небом дбали про загальний розумовий та емоційний розвиток малюків, розвиток їхнього логічного мислення. З цією метою ходили на екскурсії. Діти спостерігали різноманітні явища природи, життя в ній, висловлювали власні думки у бесідах на теми: «Живе і неживе в природі», «Пори року» тощо.

У початкових класах Василь Олександрович рекомендує частину уроків у погожі весняні та осінні дні проводити не в класному приміщенні, а на повітрі, бо вважав, що переважна більшість дітей відстають у навчанні з якихось прихованих недугів, тому він, насамперед, піклувався про зміцнення здоров'я своїх вихованців. Вони і спали вдень на відкритому повітрі, і домашні завдання виконували у спеціально збудованих альтанках. У цілому школа В.Сухомлинського повертала дитинство тим малюкам, які з різних причин не мали його в сім'ї.

Сучасна школа, прислуховуючись до порад педагога-гуманіста також намагається застосовувати у своїй роботі уроки на природі, зокрема учителі-практики користуються розробками уроків доброти, серед яких є і уроки під відкритим небом О.О. Лопатіної та М.В. Скребцової, які, використовуючи казки, оповідання, прислів'я, загадки формують у дітей почуття любові до природи, Батьківщини, повагу до батьків тощо. Олександра Олександрівна та Марія Володимирівна розробили методичні посібники для вчителів, в яких вміщені 32 уроки доброти та 50 уроків про чесноти. Найбільш вживаними уроками є:

«Бережімо природу», «Школа дружби», «Наші вихованці», «Любов до мами», «Співчуття», «Повага», «Диво материнської любові» та багато інших [2].

Василь Олександрович у творчій співпраці з учителями Павлиської середньої школи розробив «300 уроків мислення серед природи», чим новаторськи збагатив теорію і практику початкового навчання. В.О.Сухомлинський вважав: «Забуваючи про найважливіше джерело знань – навколишній світ, природу, ми штовхаємо дітей на зубріння і цим самим отупляємо їхню думку. Те, чого вчили вчителів Ян Амос Коменський, Песталоцці, Ушинський, Дістервег, ми забуваємо». Цього не має бути. Разом із дітьми треба вчитися передавати словом найтонші відтінки предметів і явищ. «Ось у голубому небі співає жайворонок, до самого горизонту вітер хвилює безмежне пшеничне поле. У синьому серпанку далеко-далеко височіють таємничі скіфські кургани. Серед столітніх дубів у лісовій хащі дзюрчить прозорий струмок, а над ним співає свою нехитру пісню іволга. Про все це потрібно сказати точно і красиво», – вважає педагог [6, с. 76]. Дитина чи доросла людина можуть десятки років жити серед чудової природи і не помічати її дивовижної краси. Тому все це їм необхідно показати так, щоб краса природи запам'яталася на все життя, облагороджуючи почуття і помисли.

В.О.Сухомлинський вважав людину частиною природи тому відстоював думку: «Ми, вчителі, маємо справу з найніжнішим, найтоншим, найчутливішим, що є в природі, – з мозком дитини. Коли думаєш про дитячий мозок, уявляєш ніжну квітку троянди, на якій тремтить крапля роси. Яка обережність і ніжність потрібні для того, щоб, зірвавши квітку, не зронити краплю. Ось така обережність потрібна нам щохвилини: адже ми торкаємося найтоншого і найніжнішого в природі – мислячої матерії організму, що росте» [5, с. 33]. Вчитель, який зустрічає першокласників у класі й одразу починає вивчати з ними «Буквар», на думку педагога-гуманіста, починає спектакль з другої дії.

Без казки не можна уявити дитинство – це наступний важливий висновок видатного педагога. Вона наближає до дитини шкільний навчально-виховний процес. Василь Олександрович вважав, що в початковій школі казка ігнорується і до неї необхідно повернутись. Адже це дитяча творчість, найпритаманніша цьому вікові: «Казка – це, образно кажучи, свіжий вітер, що роздуває вогник дитячої думки і мови. Діти не тільки люблять слухати казку. Вони творять її» [5, с. 33]. Гуманізмом і великою любов'ю до дітей проявлені такі нововведення видатного педагога як Кімната казки, Куточок мрії, Острів чудес. Обстановка Кімнати казки була створена такою, щоб діти почувалися у світі казкових образів.

У сучасній початковій школі використовуються казки, оповідання, твори-мініатюри, легенди як засіб формування гуманності у дітей. Найчастіше у молодших класах можна почути: «Крила матері», «Сім дочок», «Про жайворонка, який у віконце полетів», «Хлопчик і дзвіночок конвалії» тощо. Ці твори педагога-гуманіста допомагають вчителям виховати у дітей любов до природи, повагу до батьків, доброту, взаєморозуміння.

На основі художніх творів В.О.Сухомлинського у початкових класах варто проводити уроки доброти і людяності. Своєрідну програму етичної освіти можна віднайти у відомій книзі педагога «Як виховати справжню людину» [7]. Вміщені у ній поради, повчання становлять зміст конкретної етичної норми та авторські роздуми Василя Олександровича, адресовані дітям, підліткам, юним і дорослим. Звертаючись до аналізу багатовікового досвіду рідного народу, історії, власного педагогічного досвіду і досвіду своїх колег, В.О.Сухомлинський послідовно розвиває гуманістичну ідею величчя, цінності людини. Він показує, якими мають бути: ставлення до батьків, рідних, близьких, до людей і обов'язок перед ними; любов до Батьківщини, розуміння життя, добра і зла в ньому; виховання високих моральних якостей і норм поведінки, любов до знань, школи, вчителя, дружба, любов, сім'я, ставлення до краси в природі і суспільстві.

Гуманізм навчання і виховання В.О.Сухомлинський вбачав в особистісній орієнтації і зверненні до дитини, у створенні умов, спрямованих на розвиток творчої індивідуальності кожного, у ставленні до учня як до мети, а не засобу, у подоланні всіх видів відчуження, у

відсутності зневаги до відмінностей у біофізіологічних і психічних можливостях школярів.

У такому ж гуманістичному руслі Василь Олександрович розглядає і діяльність педагога. Місія педагога, у поглядах В.О.Сухомлинського, полягає в тому, щоб бути творцем дитячого щастя, лікарем і зцілителем дитячих душ. Аналізуючи позицію одного з учителів («А якщо я не люблю дітей, якщо я тільки й зазнаю світлих хвилин, коли їх не чую і не бачу? Що ж накажете залишити школу і перекваліфікуватись?»), Василь Олександрович у статті «Як любити дітей» однозначно відповідає: «... так, треба залишити школу і здобути іншу спеціальність. Або ж виховати в собі любов до дитини – третього не дано» [5, с. 292]. Почуття любові до дитини великий гуманіст називає плоттю і кров'ю вихователя як сили, здатної впливати на духовний світ іншої людини, тому і констатує: «Педагог без любові до дитини – це все одно, що співець без голосу, музикант без слуху, живописець без відчуття кольору» [5, с. 292].

Вчений-педагог закликає вчителів уникати озлобленості, грубості, не бути «товстошкірими», бо це негативно відбивається на атмосфері і засобах навчання та виховання. У книзі «Серце віддаю дітям» він наголошує: «Найголовнішою рисою педагогічної культури має бути відчуття духовного світу кожної дитини, здатність приділити їй стільки уваги й духовних сил, скільки потрібно для того, щоб дитина відчула, що про неї не забувають, її горе, її образи й страждання поділяють» [4, с. 136].

Отож, враховуючи досвід В.О.Сухомлинського можемо рекомендувати проведення сучасного уроку в початкових класах: на відкритому повітрі; серед природи; з обов'язковим використанням казки; з опорою на уроки доброти і людяності.

Досить важливо і конче необхідно сучасному вчителю початкової школи опиратися на гуманістичні педагогічні нововведення В.О.Сухомлинського. Необхідно аби ідеї видатного педагога були освоєні і сприйняті кожним учителем з метою їх творчого використання у власній діяльності. Якщо так станеться, то немає ніякого сумніву, що, всі без винятку діти ходитимуть до школи з радістю, що не буде сліз через погані чи незадовільні оцінки, а їхні здібності розвиватимуться природовідповідним і гармонійним чином.

Список використаних джерел:

1. Антоненко М. З любов'ю до дитини - людини / М. Антоненко // Рідна школа. – 2001. – №12. – С. 7-9
2. Родинне виховання. 32 уроки доброти / О. Лопатіна, М. Скребцова. – Х. : Вид. група «Основа»: «Тріада+», 2007. – 160 с.
3. Савченко О. Гуманізм педагогіки В.О.Сухомлинського / О. Савченко // Освіта України. – 2003. – 19 серпня (№62 - 63). – С. 5.
4. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори : В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976- 1977. – Т.3. – С. 7-279.
5. Сухомлинський В. О. Павлівська середня школа / В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори : В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – 1977. – Т.4. – С. 7-393.
6. Сухомлинський В. О. Розум і руки / В. О. Сухомлинський. – Вибрані твори : В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976-1977. – Т.5. – С. 69-80.
7. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори : В 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – С. 147–416.

ПРИНЦИПИ ОРГАНІЗАЦІЇ ПОШУКОВО-ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ольга Василюшена, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PRINCIPLES FOR THE ORGANIZATION OF SEARCH AND RESEARCH ACTIVITIES OF SENIOR PRESCHOOL AGE CHILDREN

Olha Vasylyshena, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовані принципи, що сприяють успішній організації пошуково-дослідницької діяльності дітей старшого дошкільного віку. Наведені приклади їх практичної реалізації. Розглянута структура та зміст досліду в роботі з дітьми старшого дошкільного віку.

Ключові слова: пошуково-дослідницька діяльність, принципи, старші дошкільники, дослід, мотивація.

Abstract. The article deals with the analysis of the principles that contribute to the successful organization of search and research activities of senior preschool age children. The examples of their practical implementation are described. The structure and content of experience in working with senior preschool age children are considered.

Key words: search and research activities, principles, senior preschoolers, experience, motivation.

Формування умінь навчатися впродовж життя має починатися ще з дошкільного віку. Завданням вихователя є так організувати діяльність дітей, щоб шляхом самостійних відкриттів, розв'язання проблемних завдань, наочно перетворюючих дій вони одночасно оволодівали як новими знаннями, так і вміннями та навичками їх самостійного набуття.

Узагальнивши праці психологів та педагогів (Ш. Амонашвілі, Л. Виготського, Г. Костюка, С. Максименко, В.Сухомлинського та ін.), фахівців у сфері дошкільної освіти (О.Голюк [1], В.Імбер [2], К.Крутій [4], Т.Кривошеї [3], Л.Присяжнюк [5]) сформулюємо принципи, дотримання яких дозволяє підвищити ефективність пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку. Розглянемо, як реалізуються деякі класичні принципи дидактики у застосуванні до дітей дошкільного віку.

– Принцип науковості. Поряд з тим, що вихователь має намагатися менше повідомляти дітям готові знання, всіляко заохочуючи їх до самостійного знаходження відповіді на запитання, використовуючи похвалу при щонайменших успіхах дитини, у випадку ж знаходження дитиною неправильної відповіді повинен додатковими запитаннями довести її абсурдність. Відомим та переконливим у цьому плані є досвід грузинського педагога-новатора Ш.Амонашвілі. Неприпустимим є категоричне авторитетне заперечення, оскільки це не буде спонукати дитину до самостійного пошуку відповідей на запитання та пошуку їх у довкіллі в майбутньому. Вміло спрямовуючи думку дитини в правильному руслі, ми також сприяємо формуванню логічного мислення.

– Принцип систематичності та послідовності. Дії вихователя (чи батьків за рекомендацією вихователя) мають бути не епізодичними, а постійними. Вихователь має вміти втриматися від спокуси відповісти відразу на запитання дитини, не боятися ділитися своїми міркуваннями з дітьми, сумніватися. Саме систематична і послідовна робота в цьому напрямі сприятиме підтримці інтересу дітей до самостійної (чи разом з іншими дітьми та вихователем) діяльності. Доцільно зазначити в даному контекст ідею М.Монтессорі: «Допоможи мені зробити це самому».

– Принцип зв'язку навчання з життям. Пошуково-дослідницьку діяльність дітей дошкільного віку важливо організовувати, розв'язуючи проблеми та питання, взяті з довкілля, скажімо, під час прогулянки спонукати дітей поспостерігати за погодою: «Діти, яка зараз погода?» (наприклад, сьогодні йде дощ), вихователь може запитати: «А хто знає, чому йде дощ?» Після прогулянки можна бесіду та пошук відповідей продовжити.

– Принцип наочності. Важливо, щоб дослід з водою, ґрунтом, снігом діти бачили наочно, а не на картинках, оскільки вони не відрізняються особливою складністю і тому у вихователя закладу дошкільної освіти є змога їх демонструвати.

– Принцип доступності. На нашу думку, реалізуючи цей принцип необхідно, щоб завдання чи запитання, що пропонуємо дітям, знаходилися у «зоні їх найближчого розвитку» (за Л.Виготським). Саме тоді вихователіві вдасться пробудити допитливість та пізнавальний

інтерес, у кожної дитини буде виникати бажання знайти відповідь чи зробити завдання. Задля цього вихователь має віднайти можливість вислухати кожну дитину та хід її міркувань, обов'язково вивчати тип і темп мислення кожної дитини. За образним висловом В.Сухомлинського, у серці кожної дитини звучить своя струна, на яку педагог повинен налаштуватися. Вихователю важливо проявити терплячість і розуміння незвичайних пояснень, які дає дошкільник, підтримуючи його прагнення проникнути у сутність предметів і явищ, з'ясувати причинно-наслідкові зв'язки, дізнатися про їх приховані властивості.

Організовувати самостійне вивчення дітьми властивостей оточуючого світу можна за допомогою дослідів з водою, повітрям, ґрунтом, піском, льодом та снігом.

Першим етапом має бути підготовка дітей до досліду. Вихователь проводить з дітьми бесіду і шляхом послідовних запитань створює ситуацію зацікавлення у проведенні досліду: «Діти, а хто бачив лід?», «А хто знає, що це таке?», «Як він утворюється?», «Може утворитися лід у кімнаті?», «А що потрібно, щоб з води утворився лід?» Важливо на цьому етапі вислухати кожну дитину, яка хоче висловитися, за можливості обговорити кожну ідею, навіть абсурдну, щоб кожна дитина відчула особисту зацікавленість у процесі обговорення.

Факт різних думок, навіть суперечливих, вихователь має використати для логічності **другого етапу**, а саме, початку досліду. Ідею досліду вихователь може запропонувати або ж сам, або запитати дітей: «А як же ми перевіримо, вода перетвориться на лід у кімнаті чи на вулиці? (за умови, що зараз зима та сприятлива температура)». Кожна дитина обирає дві формочки, наливає воду і одну виносить на вулицю, а одну лишає у кімнаті.

Третім етапом буде сам хід досліду. Організовуємо та підтримуємо бажання дітей спостерігати за ходом досліду та обмінюватися думками.

Четвертий етап – можна назвати заключним: обговорюємо з дітьми результати досліду та, в залежності від них, спонукаємо до подальших дослідів.

Дотримання вихователем принципів, зазначених нами, допоможе створити освітнє середовище, що буде підтримувати природні потреби дитини до пізнання, долаття труднощів що, в свою чергу, буде підвищувати ефективність пошуково-дослідницької діяльності дітей дошкільного віку.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
2. Імбер В. І. Привчаємо розмірковувати з малюком / В. І. Імбер // Дошкільне виховання. - №7. – 2015. – С. 16-19.
3. Кривошея Т. М. Педагогічні умови реалізації взаємозв'язку розумової та естетичної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики /Т. М. Кривошея // Молодий вчений. - № 5.2. (57.2). – травень, 2018. – С. 93-99.
4. Крутій К. Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т. І. Грицишина, І. Б. Стеценко. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2018. – С. 6-26.
5. Присяжнюк Л. А. Проблемы современного дошкольного образования в Украине / Л. А. Присяжнюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : материалы международной научно-практической конференции (г. Брест, 15-16 апреля 2015 г.) / Брестский государственный университет имени А. С. Пушкина. – Брест, 2015. – С. 103-105.
6. Шикиринська О. В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з авес des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАНЯТТЯХ ГУРТКА ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО СПРЯМУВАННЯ (З ДОСВІДУ РОБОТИ)

Анна Воронюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т. М. Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

**DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER
SCHOOLCHILDREN AT THE CLASSES OF THE CIRCLE OF ARTISTIC AND
AESTHETIC ORIENTATION
(OWN EXPERIENCE)**

Anna Voroniuk, master's student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена проблемі розвитку творчих здібностей молодших школярів на заняттях гуртка художньо-естетичного спрямування. Розкрито сутність поняття «творчі здібності», визначено завдання та нетрадиційні методики, які використовуються на заняттях для розвитку та вдосконалення творчих здібностей молодших школярів.

Ключові слова: розвиток творчих здібностей, нетрадиційні техніки малювання, молодші школярі, заняття гуртка художньо-естетичного спрямування.

Abstract. The article is devoted to the research of development of creative abilities of younger schoolchildren at the classes of the circle of artistic and aesthetic orientation. The essence of the concept of "creative abilities" is revealed and exercises and non-traditional techniques which are used at classes for the development and improvement of creative abilities are denoted.

Keywords: development of creative abilities, non-traditional techniques of art, younger schoolchildren, circle of artistic and aesthetic orientation.

Зміни, які сьогодні відбуваються у нашому суспільстві, доводять, що в складних умовах, які постійно змінюються, найкраще орієнтується, приймає рішення людина творча, гнучка, креативна, здатна до генерування і використання нового (нових ідей і задумів, нових підходів, нових рішень). Це, в свою чергу, спонукає систему освіти звертати все більше уваги на проблеми творчості і формування якостей творчої особистості як у процесі підготовки майбутніх учителів, вихователів, так і в процесі навчання і виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку [5, с.118].

Творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури. Як зазначає С.У.Гончаренко, «творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Розвиток творчого потенціалу діяльності є важливою умовою культурного прогресу суспільства й виховання людини. Тому на всіх щаблях школи (початкової, середньої, вищої) слід звертати особливу увагу на формування в учнів різноманітних, глибоких і міцних систем знань, на максимальну стимуляцію самостійної діяльності учнів, на розвиток стійких творчих інтересів, цілеспрямованості творчих пошуків, наполегливості під час виконання творчих завдань» [2, с. 326].

Проблема творчості, формування творчої особистості залишається актуальною для вітчизняних і зарубіжних філософів, педагогів, психологів (Г.С.Альшутлер, Л.С.Виготський, А.О.Гін, С.І.Гін, П.К.Енгельмейер, О.В.Запорожець, В.О.Крутецький, В.О.Моляко, Я.О.Пономарьов, Г.С.Тарасенко, Ч.С.Шеррінгтон тощо) [5, с.118].

Пояснюючи свою позицію з питань творчості, відомий психолог Л.С.Виготський зазначав, що «творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму чи почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині. Витоки творчих сил людини йдуть із дитинства, з того часу, коли творчі прояви часто мимовільні та життєво необхідні. Дитяча художня творчість має свої особливості, тож необхідно навчитися керувати особливостями її

виявлення, розробляти методи, що пробуджують та розвивають дитячу творчість. Під поняттям розвитку творчої активності дитини ми розуміємо якісні зміни в пізнавальній діяльності дітей, що відбуваються внаслідок розвитку вмінь та навичок мистецької діяльності» [1, с. 6]. Л.С.Виготський звертає увагу на те, що «творчі процеси виявляються з усією своєю силою вже в ранньому дитинстві» [1, с. 7].

Молодший шкільний вік – сензитивний період для розвитку спеціальних здібностей (літературних, музичних, художньо-театральних, образотворчих, конструктивно-технічних тощо). На думку Т.М.Кривошеї, образність мислення, відсутність стереотипу, емоційність, естетичне ставлення до дійсності, що оточує, – ці якості притаманні всім молодшим школярам і свідчать про достатність передумов для розвитку творчих здібностей цієї вікової категорії загалом. Творчість у молодшому шкільному віці – не самоціль, а засіб та умова гармонійного розвитку дитини. Саме у творчості учень виявляє своє розуміння навколишнього світу, своє ставлення до нього. У творчій діяльності репрезентується внутрішній світ дитини, особливості її світосприймання, уявлень, інтересів та здібностей [4, с.102-103].

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

До творчих здібностей відносять здатність до «згортання» мислительних операцій і переносу, бокове мислення, «суцільність» сприйняття, кмітливість, проникливість у пошуках, уміння зближувати поняття, гнучкість мислення, здатність до оцінювальних дій, легкість генерування ідей, уміння доводити задум до кінця тощо [5; 6].

Проблема розвитку творчих здібностей школярів докладно вивчена такими дослідниками як Л.Виготський, В. Загвязинський, І. Зязюн, В. Кан-Калік, М. Нікандров, Н. Кічук, Б. Коротяєв, Ю.Самарін та іншими. Л.С.Виготський писав: «Творчість існує «на ділі» не тільки там, де вона створює великі історичні твори, але й скрізь, де людина уявляє, комбінує, змінює та створює щось нове, якою б крупицею це нове не було порівняно зі створенням генія» [1, с. 13-16]. Творчі здібності формуються протягом усього життя людини, але дослідження Т.Н.Байбари, Д.Б.Богоявленської, О.А.Голюк, О.П.Демченко, Н.О.Комарівської [3], І.М.Лапшиної, Л.І.Лозової, Л.В.Любчак, Н.О.Пахальчук, Л.А.Присяжнюк, Г.С.Тарасенко [7; 8] показують, що саме молодший шкільний вік є найсприятливішим для творчого розвитку дітей, їхніх здібностей до творчості. В цей період активно розвиваються уява, дар фантазувати, творчо мислити, критично оцінювати діяльність.

Розвиток творчої особистості потребує відповідних умов, від яких залежить його ефективність, продуктивність виявів особистості як суб'єкта діяльності. Цьому найбільшою мірою сприяє освітній процес початкової школи з єдиними підходами та вимогами до кожної дитини, наданням їй максимальних можливостей для виявлення і розкриття творчих здібностей учнів та здійснення позашкільної освіти.

Позашкільна освіта є невід'ємним складником системи освіти, визначеної Конституцією України, законами України «Про освіту», «Про позашкільну освіту», і спрямована на розвиток здібностей дітей та молоді у сфері освіти, науки, культури, фізичної культури і спорту, технічної та іншої творчості, здобуття ними первинних професійних знань, вмінь і навичок, необхідних для їх соціалізації, подальшої самореалізації та професійної діяльності. Позашкільна освіта – сукупність знань, умінь та навичок, що отримують вихованці, учні і слухачі в позашкільних навчальних закладах у час, вільний від навчання в загальноосвітніх та інших навчальних закладах. Позашкільна освіта реалізується у різних напрямках діяльності: гуманітарному, дослідницько-експериментальному, еколого-натуралістичному, науково-технічному, оздоровчому, соціально-реабілітаційному, туристсько-красознавчому, фізкультурно-спортивному, художньо-естетичному, військово-патріотичному.

Традиційно організація позашкільної освіти визначається роботою закладів освіти,

культури, мистецтва, фізкультури та спорту. Серед них – позашкільні навчальні заклади, гуртки, творчі об'єднання, клуби за місцем проживання, дитячо-підліткові фізкультурно-спортивні клуби, дитячо-юнацькі спортивні школи, спортивні майданчики, клубні заклади, центри дозвілля, школи естетичного виховання, бібліотеки, театри тощо.

В даному контексті хочеться поділитися власним досвідом роботи гуртка художньо-естетичного спрямування «Творча майстерня», який функціонує у Комунальному закладі «Центр підліткових клубів за місцем проживання», заняття проводяться на безкоштовній основі 3 рази на тиждень за рахунок фінансування Вінницькою міською радою. Діти займаються творчістю в образотворчій діяльності, виготовляють різні вироби, аплікації, малюють в різних техніках. Зокрема, нами часто використовується такі нетрадиційні техніки: ниткографія, монотипія, ґратаж, малювання ватними паличками, кляксографія, колаж, малювання соломинкою, малювання на склі, малювання зім'ятим папером, малювання свічкою, набриск, пластиліновий живопис та ін.

Наприклад, техніка монотипії полягає в тому, що після нанесення малюнка на одній частині листка паперу він переноситься на іншу частину листа паперу шляхом притискання, і як результат – у кожного свій особливий малюнок, не схожий на будь-який інший. За допомогою цієї техніки легко малювати симетричні об'єкти – метелики, квіти, пейзажі тощо.

Особливою популярністю користується техніка малювання пальцями, сутність якої полягає у тому, що замість пензликів діти малюють пальцями рук. Такий вид мистецтва дуже подобається усім без виключення, коли ти власними пальчиками можеш малювати цікаві та незвичні картини, наприклад, Капітошку, казкову країну, фантастичного Смішарика тощо.

Також однією з цікавих нетрадиційних технік є малювання зім'ятим папером, особливість цієї техніки полягає в тому, що в місцях згину паперу (там, де порушується його структура) фарба під час зафарбовування є інтенсивнішою, темнішою – це створює ефект мозаїки.

Досвід показує, що малювання нетрадиційними матеріалами дозволяє дитині отримувати незабутні позитивні емоції; активізувати художній потенціал; привчатися до творчості; розвивати думки (як ще можна зобразити? як інакше?); розвивати самостійність; розвивати дрібну моторику рук; проявити індивідуальність (немає однакових робіт); позбутися психологічних меж, страхів (раптом не вийде так, як потрібно).

Цікаво те, що заняття творчої майстерні є комплексними, тобто використовується не тільки малювання у нетрадиційних техніках, а й виготовлення різноманітних виробів (в тому числі й об'ємних), аплікацій, листівок і т.д. власними руками, а матеріали для усіх цих виробів – це кольоровий картон, кольоровий папір, ножиці та клей, можливе додавання ще декількох матеріалів в залежності від того, який виріб буде виготовлятися. На фото представлено роботу на заняттях гуртка «Творча майстерня» (див. фото 1-6)

Фото1. Результати нашої праці

Фото 2. Картини з вати та ватних паличок

Фото 3. Неймовірні картини з відбитками листя

Фото 4. Малюємо за допомогою

виделки

Фото 5. Чарівні восьминіжки

Фото 6. Разом – все під силу

Фото роботи гуртка «Творча майстерня»

Отже, творчість пробуджує мозок дитини створювати щось нове, до цього небачене, що дасть їй можливість рухатися вперед, набирати шалену швидкість у своєму розвитку. Кожна дитина має свої індивідуальні особливості – хтось швидко запам'ятовує, комусь це вдається важче, але бажання творити притаманне кожній дитині. Опираючись на цю властивість, вчитель може розвивати творчі здібності молодших школярів під час освітнього процесу початкової школи. Втім найбільш продуктивною в цьому контексті ми вважаємо позашкільну освіту і, зокрема, таку її форму як заняття профільних гуртків, на яких розвиток творчих здібностей молодших школярів здійснюється поступово від початкового рівня до найвищого свого ступеня – обдарованості, талановитості і геніальності.

Список використаних джерел:

1. Выготский Л. С. Воображение и творчество в детском возрасте: Психологический очерк / Л. С. Выготский. – М. : Просвещение, 1991. – 90 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник /Семен Гончаренко.– Київ: Либідь, 1997. – 373 с.
3. Комарівська Н. Розвиток творчого потенціалу дітей дошкільного та молодшого шкільного віку засобами фольклору / Н. Комарівська // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ-Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – Вип. 46. – С. 30-33.
4. Кривошея Т. М. Развитие творческих способностей младших школьников в контексте взаимосвязи их умственной и эстетической деятельности (на материалах изучения математики) / Т. М. Кривошея/ / Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. / под. ред. И. Е. Валитовой. – Брест : БрГУ, 2016. – С. 102 -106.
5. Кривошея Т. М. Творчість педагога в контексті взаємозв'язку розумової та естетичної діяльності // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м.Вінниця, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 рік) / за ред. Г. С. Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2015. – Вип. 5. – С.118-121.
6. Лук А. Н. Мышление и творчество /А. Н. Лук. – М. : Политиздат, 1976. – 144 с.
7. Тарасенко Г. С. Дивосвіт: технологія естетико-екологічного виховання: посібник / Г. С. Тарасенко. – 2-ге видання, із змінами. – К. : Рута, 2000. – 208 с.
8. Тарасенко Г. С. Розвиток художньо-творчого потенціалу обдарованої дитини (аспект дослідження методологічних засад і методичних шляхів) / Г. С. Тарасенко // Теорія і методика навчання й виховання дітей дошкільного і молодшого шкільного віку: від історії до інновацій : [монографія] / за заг. ред. А. А. Сбруєвої, С. М. Кондратюк та ін. – Суми : Мрія, 2016. – С. 325-342.

ВИКОРИСТАННЯ МУЗИЧНОЇ ТЕРАПІЇ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Тетяна Вусик, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Г.Г. Кім, кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

USING MUSICAL THERAPY IN THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Tatyana Vusyk, Bachelor's Degree in Higher Education

Vinnitsa Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання використання музичної терапії в закладах дошкільної освіти України. Розкрито методи та форми роботи з дітьми дошкільного віку у практичній музикотерапевтичній діяльності.

Ключові слова: здоров'язбереження, музикотерапія, діти дошкільного віку, форми, методи роботи.

Abstract. The article deals with the theoretical questions of using musical therapy in preschool education institutions of Ukraine. The methods and forms of working with children of preschool age in practical music and therapy activity are revealed.

Key words: preservation of health, music therapy, children of preschool age, forms, methods of work.

Нині важливими чинниками підвищення якості освіти є здійснення навчання та виховання на засадах здоров'язбереження. Сьогодні, як ніколи, особливої актуальності набуває створення нових ефективних методів реабілітації та профілактики, нетрадиційних підходів, що підвищують резервні можливості організму дитини, адже сучасні діти перенасичені негативною інформацією, позбавлені теплої спілкування з дорослими та однолітками, не витримують нервово-психічних навантажень удома та в дитячому садку, звідси – неспокій, знервованість, гіперактивність, виникнення психосоматичних хвороб. Постає необхідність упровадження в освітній процес ефективних інноваційних здоров'язбережувальних технологій, що підвищують резервні духовно-фізіологічні можливості організму, серед яких заслуговує на увагу нова галузь психолого-педагогічного напрямку під назвою «музикотерапія».

Дослідженню проблеми використання музикотерапії у сфері педагогіки присвячено велику кількість як вітчизняних, так і зарубіжних наукових доробків. Їх результати свідчать про наявність визначального потенціалу музикотерапії як дієвого чинника оптимізації музичної освіти дошкільників [2]. Ця потреба актуалізується вимогами сучасної дійсності: посиленням негативного інформаційного впливу на дітей, підвищенням інтенсивності розумово-інтелектуальної діяльності, фізично-емоційними перевантаженнями, прискоренням темпу життя тощо. Важливій ролі музикотерапії в розвитку емоційно-вольової сфери дітей, мовлення, активізації їхньої творчої діяльності присвячені дослідження світових та вітчизняних вчених (М.Бурно, Л.Брусиловський, О.Деркач, Ю.Каптен, Б.Карвасарський, І.Малашевська, С.Машура, В.Петрушин, Г.Побережна, М.Чистякова, С.Шабутін та ін.) Сучасні досягнення вітчизняних вчених у галузі музикотерапії довели, по-перше, магічний емоційний вплив музичного мистецтва на інтелектуальний, психологічний і фізіологічний стан людини, по-друге, сприяли розвитку педагогічних здібностей (комунікативності, перцептивності, креативності, сугестивності, емоційної стабільності), вмінь керувати власним емоційно-психічним станом, здатності «бачити» внутрішній стан дитини й

адекватно на них впливати [5].

Термін «музикотерапія» грецько-латинського походження і в перекладі означає «зцілення музикою». В науковій літературі є багато визначень цього поняття. Одні вчені вважають, що музикотерапія є допоміжним засобом психотерапії, а інші визначають її як системне використання музики в лікуванні дітей; засіб реабілітації, профілактики, підвищення резервних можливостей організму людини; засіб оптимізації творчої та педагогічно-виховної роботи; найновішу психотехніку, що здатна забезпечити ефективне функціонування людини в суспільстві, гармонізувати її життя [9, с. 287].

Загалом музикотерапію розглядають як:

- основний психокорекційний засіб для вирішення особистісних та комунікативних проблем;
- допоміжний засіб психологічного впливу та оздоровлення;
- засіб психокорекції функціональних рухових, психогенних або соціальних відхилень [3].

Ефективне застосування музикотерапії у процесі музичного навчання дітей дошкільного віку потребує чіткого розуміння механізмів впливу музики на їх психофізіологію. Психофізіологічний та фізіологічний ефект музикотерапевтичного впливу забезпечується трьома механізмами: асоціативним (під впливом музики в людини виникають певні асоціації, активізується фантазія, уява), рефлексорним (під впливом музики спостерігаються зміни на рівні рефлексів) і гуморальним (виникнення синхронізації ритмічної активності мозку та її вплив на коливальні процеси в середині клітини) [8]. Лікувальний і медико-профілактичний ефект музикотерапії базується на вібраційно-резонансному принципі, який полягає в резонуванні та синхронізації вібраційних частот певних лікувальних мелодій із вібраціями польових і клітинних структур організму. У результаті цього виникає гармонізація біополя людини, гармонізація її свідомості й деяких фізіологічних процесів. Лікувальні мелодії, що несуть у собі вібрації високого гармонійного рівня, слугують певним камертоном для налаштування такої складної системи як людський організм.

Музикотерапія є засобом мобілізації інтелектуальних, емоційних, рухових, мовленнєвих та інших функціональних можливостей організму дитини дошкільного віку. *Метою* використання музикотерапії в освітньому процесі ЗДО є пробудження позитивних емоцій, які сприятливо впливають на психіку, активізують діяльність півкуль головного мозку, покращують обмін речовин, стимулюють дихання і кровообіг і взагалі мають загальнооздоровлювальний ефект. Однак основні *завдання* застосування музикотерапії в педагогіці полягають у збереженні здоров'я та підвищенні працездатності дітей, активізації інтересу до музичних занять, збільшенні продуктивності навчальної діяльності дітей, посиленні активності вихованців, їх емоційності, вирішенні проблем міжособистісного спілкування.

Організація здоров'язбережувального середовища ЗДО включає:

- визначення показників фізичного розвитку, рухової підготовленості, об'єктивних і суб'єктивних критеріїв здоров'я методами діагностик;
- вивчення передового досвіду з оздоровлення дітей, відбір та впровадження ефективних технологій і методик;
- систематичне підвищення кваліфікації фахівців;
- пропаганду здоров'язбережувальних технологій і методів оздоровлення в колективі дітей, батьків, співробітників дитячого саду [5].

Модель взаємодії педагогічного колективу ЗДО (музичного керівника, вихователів, батьків) включає соціальну профілактику, створення умов оздоровчо-розвивального середовища, наочну пропаганду, консультативний діалог, діагностику, бесіди, анкети, безпосереднє спостереження, корекцію, поради та рекомендації, спеціальні заняття з дітьми; практичні заняття, тренінги, ігри та інше [9, с. 283].

В Україні музична терапія використовується досить широко. Так, на базі Переяслав-

Хмельницького державного педагогічного університету імені Г.Сковороди та Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова 28.05.2017 р. був проведений 4-й Всеукраїнський міжвузівський науково-практичний семінар «Культурологічний та педагогічний аспекти впровадження засобів музикотерапії у систему дошкільної, шкільної та вищої мистецької освіти». Програма семінару включала майстер-класи: «Музично-оздоровчі вправи та техніки у роботі з дошкільниками», «Підготовка студентів педагогічних коледжів до впровадження оздоровчо-розвивальної роботи у систему дошкільної та шкільної музичної освіти», «Музична терапія у роботі з педагогами, які мають ознаки життєво-професійного вигорання», музично-оздоровче заняття з дітьми дошкільного віку «Подорож у невідоме».

За ініціативи музичного керівника І.Трофімченко в 2014 р. в м. Хмельницький на базі ЗДО № 56 «Боровичок» створено творчу лабораторію музичних керівників «Школа новаторства». Колективом творчої лабораторії під керівництвом І.Малашевської в 2016 р. була розроблена програма з методичними рекомендаціями «Музично-оздоровчі мандрівки з дітьми 5-го року життя». За сприяння обласного управління освіти м. Хмельницького в січні 2018 р. створено обласну школу новаторства, на базі якої реалізовано 1-й навчальний модуль «Методологічні та педагогічні аспекти впровадження музичної терапії у систему дошкільної освіти області» за участю колективу творчої лабораторії І. Трофімченко. Асоціація дошкільних працівників України на чолі з Н. Омеляненко та Т. Кулішко організували 15.05.2018 р. для музичних керівників асоціації (15 регіонів України) семінар з музичної терапії «Музично-оздоровча робота: від теорії до практики» (майстер-класи І.Малашевської та творчої лабораторії І.Трофімченко (м. Хмельницький).

В ЗДО № 8 «Барвінок» м. Жмеринки широко практикується музико-оздоровча робота музичним керівником, практичним психологом, логопедами та вихователями груп, що благотворно відображається на психоемоційному стані дошкільнят. Значною подією для м. Жмеринки стала організація та проведення 23.04.2018 р. Всеукраїнського науково-практичного семінару «Музично-оздоровча діяльність у системі дошкільної освіти», участь в якому взяли педагоги Жмеринського району Вінницької області, міст Вінниця, Київ, Одеса, Хмельницький, викладачі ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, які в майбутньому зможуть донести до студентів корисну інформацію. На семінарі були проведені майстер-класи: «Чеська модель розвиваюче-підтримуючої музичної терапії» (І. Малашевська), музично-оздоровчі вправи та техніки у роботі з дошкільниками «Палітра емоцій твого дня народження» (Творча лабораторія І. Трофімченко, м. Хмельницький).

Цікавими формами музично-оздоровчої роботи в ЗДО № 8 «Барвінок» м. Жмеринки є:

- проведення разом з практичним психологом тренінгів для педагогів закладу по використанню музикотерапевтичних вправ;
- використання у роботі вихователів з дошкільниками музики режимних моментів;
- музично-оздоровчі заняття;
- музичні заняття з використанням музичної терапії (в логопедичних групах - логоритмічні заняття з музичною терапією);
- проведення на педгодинах консультацій для вихователів по використанню музикотерапії у роботі з дітьми;
- тимбілдінг (корпоративний відпочинок батьків, педагогів та дітей з використанням музикотерапевтичних вправ, що дає змогу всіх зблизити, активізувати, урівноважити, сприяти теплим, дружнім відносинам);
- проведення музикотерапевтичних вправ з вихователями під час педгодин, педрад для емоційного розвантаження, зняття психоемоційної напруги, попередження синдрому "професійного вигорання";
- ознайомлення батьків на батьківських зборах з впливом музичної терапії на дітей дошкільного віку з метою збереження психічного здоров'я і попередження емоційних розладів; рекомендації батькам щодо використання музичних творів для спільного прослуховування вдома;

- анкетування батьків та вихователів з метою визначення ставлення до використання музичної терапії в ЗДО.

Зокрема, нами було проведено анкетування вихователів та батьків з метою визначення ставлення до використання музичної терапії в роботі з дошкільниками та вплив на емоційний стан дітей та дорослих. Його результати показали, що батьки та вихователі вважають, що такі заняття дають позитивний імпульс взаєминам між дорослими та дітьми. Так, вихователь С.Гупалюк зазначила, що у Вови М. після проведених музично-оздоровчих занять покращується емоційний стан, усувається прихована агресія. Вихователь Л.Тарасенко з захопленням висловлюється про музикотерапевтичні вправи та музику режимних моментів, які допомагають педагогу активізувати дітей або ж їх заспокоїти, вирівняти емоційний стан усіх дітей групи, позбутися емоційного дисбалансу вихованцям зі слабкою нервовою системою, не відставати від загального ритму життя групи, вміло керувати дитячим колективом, створюючи затишну атмосферу.

Так, в ЗДО №8 «Барвінок» м. Жмеринка Вінницької обл. проводяться музично-оздоровчі тематичні заняття, зокрема, на тему моря і води в цілому (краплинки, струмочок, водоспад, фонтан тощо). Діти разом з дорослими мали змогу, слухаючи «Морські ескізи» К.Дебюссі, показати рухами різні стани моря: море прокидається, ігри хвиль, діалог вітру та моря. У А.Вівальді слухали «Бурю на морі» і створювали свою бурю в склянках води за допомогою соломинок для коктейлю та рухами в пластичній імпровізації. Дошкільнята мали змогу вільно підібрати атрибути для вираження емоцій у різних станах моря. Цікаві форми роботи були використані з морськими камінчиками: масаж, пальчикові ігри, ритмічне коло, «живі ритми» (за методикою Т.Боровик). Ми підготували схематичні зображення морських мешканців, діти відгадували їх і приміряли на себе ролі медуз, восьминогів, морських зірок, рибок, морських коників, крабів тощо в музично-руховій імпровізації. Однією з цікавих форм роботи в музикотерапевтичній діяльності є хор рук, де діти інсценують текст за допомогою характерних рухів руками, звуконаслідувань, фонем, цікавих атрибутів та ляльок; завершуються такі заняття релаксаційними вправами: дітям пропонується перевтілитися в морські хвилі, водорослі, зайнятися дайвінгом та перевірити спорядження тощо. Тематичний блок занять може тривати від одного тижня до одного місяця в залежності від тематики.

Таким чином, ми стверджуємо, що музикотерапія є позитивним чинником становлення й розвитку гармонійної особистості дитини. Такий підхід у музикотерапевтичній роботі відповідає сучасним вимогам сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Вусик Т. Музична лабораторія, або Давайте шуміти! / Т. Вусик // Музичний керівник. – 2013. – № 5. – С. 16.
2. Гаращенко Л. Здоров'язбережувальні технології фізичного виховання дітей дошкільного віку: реалії та перспективи [Електронний ресурс] / Лариса Гаращенко. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Vird/2010_9/9.pdf. – Загол. з екрану. – Мова укр.
3. Завьялова В. Ю. Музыкальная релаксационная терапия: Практ. рук-во. / В. Ю. Завьялова. – Новосибирск, 1995. – 124 с.
4. Кэмпбелл Д. Дж. Эффект Моцарта / Пер. с англ. Л. М. Щукин; Худ. обл. М. В. Драко. Минск : ООО «Попурри», 2009. – 312 с.
5. Малашевська І. А. Музичне навчання дошкільників і молодших школярів на основі оздоровчо-розвивального підходу: монографія. / І. Малашевська – Переяслав-Хмельницький (Київ. обл.) : ФОП Домбровська Я.М., 2016. – 210 с.
6. Малашевська І. А. Програма оздоровчо-освітньої роботи з дітьми старшого дошкільного віку "Веселкова музикотерапія" / І. Малашевська, С. Демидова – Тернопіль : Мандрівець, 2015. – 44 с.
7. Музично-оздоровчі мандрівки з дітьми п'ятого року життя: програма і методичні рекомендації / С. В. Боднар [та ін.]. – Тернопіль : Мандрівець, 2017. – 45 с.
8. Петрушин В. И. Музыкальная психотерапия: Теория и практика / В. И. Петрушин. – М. : Гуманит. издат. центр ВЛАДОС, 2000. – 176 с.
9. Федій О. А. Музикотерапія в професійній діяльності сучасного педагога / О. А. Федій // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2009. – №11 (174). – С. 282-292.

ВИКОРИСТАННЯ ДИДАКТИЧНИХ ІГОР НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ У ПОЧАТКОВИХ КЛАСАХ

Ольга Ганзюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

USING DIDACTIC GAMES AT THE MATHEMATICS LESSONS IN THE PRIMARY SCHOOL

Olga Hanzjuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено значення дидактичної гри на уроках математики в початкових класах. Розкрито роль та методичну цінність уроку математики, гри. Здійснено теоретичний аналіз проблеми дослідження.

Ключові слова: форми навчання, ігрові елементи, вимоги, ситуації, правила, математика, дидактична гра, урок.

Abstract. The significance of the didactic game at the mathematics lessons in the primary school is investigated in the article. The role and methodological value of the mathematics lesson and game are revealed. Theoretical analysis of the research problem is made.

Key words: forms of education, game elements, requirements, situations, rules, mathematics, didactic game, lesson.

Гра розвиває, дає можливість відпочити, навчає. Це явище дуже багатогранне. Дитинство без гри неможливе, адже у грі розвиваються фантазія, уява, творчі здібності.

У новій українській школі велика увага приділяється саме ігровим формам навчання учнів початкових класів. Ігрова діяльність є загальною потребою для дитини, а для учителя – способом реалізації різноманітних завдань освітнього процесу. Дидактична гра є формою навчання, яка вміщує в собі основний елемент – дидактичний, який визначає мету використання гри. Ігрові дії вимагають поступового пояснення, яке має бути доступним взаємозв'язку між практичними і розумовими діями учнів.

Гра супроводжує нас протягом усього життя. А для дитини вона є незамінною в навчанні, основним видом діяльності, тому гру і називають королевою дитинства. Гра стимулює добрий настрій, активізує розумові процеси, підвищує інтерес до знань. Люди завжди намагалися розкрити таємниці гри. Адже вона є привабливою діяльністю для дитини, помічницею педагогу, безмежно складним явищем для науковця [1, с. 277].

Відомо, що початок навчання дитини в школі дуже відповідальний і складний етап у її житті. Для того, щоб була можливість ефективно та якісно засвоювати програмовий матеріал, щоб дитині було цікаво працювати, слід застосовувати ігрові моменти – дидактичні ігри. Саме до ігрової діяльності залучаються навіть найпасивніші учні. Також в ігрових формах навчання використовуються всі рівні засвоєння знань.

Доведено, що саме дидактична гра підвищує ефективність сприйняття учнями навчального матеріалу, урізноманітнює навчальну діяльність, підвищує рівень успішності.

Значну увагу проблемам гри приділяли мислителі й педагоги як минулого, так і сучасного: Платон, Арістотель, Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Кант, К. Ушинський та інші. Зокрема, Л. Виготський розумів гру як сприятливе середовище для зародження пізнавальних сил дитини та як підґрунтя для перетворення ігрових дій у розумові, назвав її «дев'ятим валом» навчання і виховання [2, с. 12].

В. Сухомлинський писав, що без гри немає й не може бути повноцінного розумового розвитку.

Навчатись, граючись! Ця ідея цікавила багатьох педагогів і вихователів. Практично вирішити цю проблему зміг нині добре відомий всім Ш. Амонашвілі. Він показав, як через гру можна увести дитину в складний світ пізнання: педагог-новатор грає, спілкуючись із своїми учнями. І це важливе вміння дорослої людини стати на один рівень з дитиною щиро винагороджується блиском допитливих очей, живою активністю сприймання, щирою любов'ю до вчителя.

Коли на уроці використовуються елементи гри, то в класі панує гарний настрій, виникає бажання вчитися.

Час для гри настає, коли існує потреба створити додаткове поле навчання, додати сили учням, послідовно впливати на хід і результат їхньої діяльності. Саме завдяки ігровим елементам ми стимулюємо пізнавальні можливості учнів. Адже гра як ніщо інше захоплює дітей.

Першочерговим завданням початкової освіти є надання учням глибоких та міцних знань, виховання інтересу до знань, прагнення до застосування їх на практиці. Збільшення розумового навантаження на уроках математики змушує замислитися над тим, як підтримати в учнів інтерес до навчання. Сучасним та загальноновизнаним засобом активізації навчально-пізнавальної діяльності учнів на уроках математики є ігрова технологія.

Урок, який містить в собі елементи гри, робить процес навчання цікавим, полегшує засвоєння навчального матеріалу, створює в дітей гарний настрій. Різні ігрові ситуації, які створюються для розв'язування тих чи інших розумових завдань, підтримують і підсилюють цікавість учнів до предмету.

У процесі гри необхідно застосовувати як предмети, які оточують школяра, так і моделі вивчаючого матеріалу для успішного навчання математики. Проте гра – це не забава, що приносить лише задоволення, а вид творчої діяльності, тісно пов'язаний з іншими видами навчальної роботи. Гра – величезний незамінний важіль розумового розвитку дитини.

Однією з необхідних умов соціального й науково-технічного прогресу суспільства є повноцінна математична підготовка учнів загальноосвітньої школи; від її якості залежать науково-технічний, економічний, виробничий потенціал нашої країни [7, с. 22].

Сучасна дидактика, звертаючись до ігрових форм навчання вбачає в них ефективну взаємодію учителя та учнів, продуктивної форми їх спілкування з елементами змагання, природного інтересу. А от цікаві задачі підвищують інтерес до вивчення математики, сприяють свідомому засвоєнню математичних понять, виховують в учнів навички самостійної роботи, прагнення самостійно застосовувати знання.

Відомо, що навчання знаходиться в прямій залежності від рівня активності учнів у цьому процесі. Тому необхідно шукати найбільш ефективні методи навчання для активізації та розвитку в учнів пізнавального інтересу до змісту навчання. А для цього на уроках потрібно використовувати цікаві матеріали. І серед них особливе значення приділяється дидактичним іграм на уроках математики [5, с. 27].

Пізнавальна діяльність учнів має бути захоплюючою, привабливою та радісною. Тому не потрібно відривати від гри, ігрових ситуацій, цікавих вправ першокласників, а навчати їх саме через гру. Учитель повинен навчати дітей, граючись і думаючи.

У дитячому віці є потреба в грі, тому її потрібно задовольнити. Розумно організована гра формує такі риси особистості, як дисциплінованість, стриманість, кмітливість, винахідливість, організованість, рішучість. Пізнавальні й розвиваючі ігри розвивають у дітей логічне мислення, просторове уявлення, багату уяву, фантазію, інтуїцію, конструктивні здібності, волю, пам'ять і увагу. Крім того, вони формують здатність дитини до аналізу і синтезу, абстрагування і конкретизації, узагальнення і порівняння. У процесі гри підсилюються творчі сили і здібності дитини, вона вчиться напружувати розумові зусилля, керувати собою, дотримуватися правил поведінки. Отже, гра є важливим видом діяльності молодших школярів.

Для вивчення математики в початкових класах широко використовуються різні види дидактичних ігор.

Дидактичні ігри дають змогу індивідуалізувати роботу на уроці, давати завдання, посильні кожному учню, максимально розвивати їхні здібності. Граючись, діти вчаться лічити, розв'язувати задачі, конструювати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, обґрунтовувати їх.

Гра є одним з шляхів підтримання інтересу молодших школярів до математичних знань. У грі діти шукають можливість для успішного засвоєння математичних дій, понять, формування необхідних умінь і навичок. Завдяки дидактичним іграм можна індивідуалізувати роботу на уроці, давати завдання посильні кожному учню, максимально розвивати здібності дітей.

Багатьом учням математика нелегка і незрозуміла, тому нерідко вони намагаються запам'ятати правила не розуміючи їх, а це призводить до гальмування дальшого розуміння нового матеріалу.

У грі діти вчаться лічити, розв'язувати задачі, конструювати, порівнювати, узагальнювати, класифікувати, робити самостійні висновки, обґрунтовувати їх. Якщо спочатку учень тільки цікавиться грою, то з часом його уже цікавить пов'язаний з даною грою матеріал, у нього виникає потреба вивчити, зрозуміти, запам'ятати його. Одноманітне розв'язування прикладів і задач стомлює дітей, вони стають байдужими до навчання. Проте саме розв'язування в процесі гри «Хто швидше?» стає захоплюючою діяльністю [4, с. 912].

Багато ігор вимагають уміння висловлювати свою думку, при цьому потрібно використовувати математичну термінологію.

Добираючи ігри, необхідно обов'язково поєднувати як пізнавальний так й ігровий елементи. Якщо гра організована правильно, то вона більш ніж будь-яка інша діяльність сприяє всебічному розвитку самостійності й самодіяльності учнів на уроках математики в початкових класах.

Дидактична гра має стійку структуру, яка відрізняє її від будь-якої іншої діяльності. Компоненти дидактичної гри:

- ігровий задум;
- ігрові дії;
- правила.

У назві гри виражається ігровий задум.

Пізнавальній активності учнів сприяють ігрові дії, які дають їм можливості проявити свої здібності, застосувати наявні знання, уміння і навички для досягнення цілей гри [3, с. 196].

Правила в грі допомагають спрямовувати ігровий процес. Вони регулюють поведінку дітей і їх взаємини між собою.

Певний результат є фіналом дидактичної гри, який надає грі закінченість. Цей результат виступає рішенням поставленої навчальної задачі й дає школярам моральне та розумове задоволення, а для вчителя є показником рівня досягнень учнів у засвоєнні знань або в їх застосуванні.

При переході від дошкільного дитинства до школи змінюються провідні види діяльності з ігрової на навчальну, і тому особливо важливим у початкових класах є поєднання гри з навчальною діяльністю. Але навчання не можна перетворювати на суцільну гру, учні повинні розуміти, що вчення – не гра, а праця серйозна й відповідальна, але праця радісна й захоплююча.

Оскільки молодший школяр мислить образами, потрібно при застосуванні дидактичних ігор використовувати наочність. Також дітям слід надавати більше самостійності при проведенні ігор. Вони самі повинні стежити за виконанням правил гри, потрібно щоб кожен учасник відчував відповідальність перед колективом.

Щоб ігрова діяльність на уроці проходила ефективно і давала бажані результати, необхідно нею керувати, забезпечивши виконання таких вимог:

1. Готовність учнів до участі в грі (кожен учень повинен засвоїти правила гри, чітко

усвідомити мету її, кінцевий результат, послідовність дій, мати потрібний запас знань для участі в грі).

2. Забезпечення кожного учня необхідним дидактичним матеріалом.

3. Чітка постановка завдання гри. Пояснення гри має бути зрозумілим та чітким.

4. Складну гру слід проводити поетапно, поки учні не засвоять окремих дій, а далі можна пропонувати всю гру й різні її варіанти.

5. Дії учнів слід контролювати, своєчасно виправляти і спрямовувати, оцінювати.

6. Не можна допускати приниження гідності дитини (образливі порівняння, оцінка за поразку в грі, глузування тощо).

7. Дидактичні принципи організації ігор: доступність, посильність.

На уроці гра повинна бути організованою і цілеспрямованою. Правила для ігор мають бути єдиними, щоб в учнів виробився стереотип. Зміст, форма гри повинні бути посильними для учнів.

Загальні правила для учнів в процесі ігор можна сформулювати так:

1. Уважно слухай і запам'ятовуй хід гри, дії та їх послідовність.

2. Успіх залежить від чіткого усвідомлення кінцевої мети, передбаченого грою результату гри.

3. Слухай відповідь товариша, щоб у разі потреби виправити або доповнити його.

4. Додержуй своєї черги, не заважай товаришам, не роби зайвих рухів, дій, будь дисциплінованим.

5. Визнай свою помилку, якщо доведено, що ти неправий (помилятися може кожен).

6. Не шукай легкого нечесного шляху для перемоги, не хитруй. Цим ти підводиш товаришів і втрачаєш свій авторитет. Поважають лише чесних, справедливих, принципових.

Для учнів першого класу, які ще не звикли до тривалої напруженої діяльності, ігри, ігрові ситуації слід проводити на кожному уроці, тому що діти швидко стомлюються, притупляється їхня увага. Тому доречно використовувати різні ігрові ситуації, вірші математичного характеру для фізкультхвилинки, віршовані математичні задачі.

Гру можна проводити на будь-якому етапі уроку. Наприклад, на початку уроку можна використати усну лічбу, повторення вивченого матеріалу, збільшення знань про геометричні фігури. Ці ігрові моменти мають збудити думку учня, допомогти зосередитися і спрямувати увагу на самостійну діяльність.

Оскільки окремі ігри збуджують дітей емоційно і відвертають їх увагу від основної мети, то ігри з сильним емоційним збудженням слід проводити в кінці уроку.

Доречно використовувати ігри під час перевірки домашнього завдання, вивчення нового матеріалу, закріплення. Адже діти стомлюються від сприйнятого нового матеріалу. Гра дає можливість учням відпочити і повторити вивчене, краще запам'ятати новий матеріал.

Учителям початкових класів слід пам'ятати слова великого педагога С. Шацького: «Гра, це життєва лабораторія дитинства, що дає той аромат, ту атмосферу молодого життя, без якої ця пора її була б втрачена для людства. В грі, цій спеціальній обробці життєвого матеріалу, є якраз здорове ядро розумної школи дитинства».

Список використаних джерел:

1. Ельконін Д. Б. Психологія гри / Д. Б. Ельконін. – М., 1978. – 277 с.
2. Коваленко В. Г. Дидактичні ігри на уроках математики. – М., 1990. – 13 с.
3. Любчак Л. В. Методика організації ігрової діяльності: Практикум / Л. В. Любчак, К. А. Колеснік. – Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. – 196 с.
4. Педагогическая энциклопедия. – М., 1965. – Т. 2. – 912 с.
5. Ульяницька Л. С. Ігрові проблемні ситуації / Л. С. Ульяницька // Початкова школа. – 1993. – №9. – 27 с.
6. Щербань П. Дидактичні ігри в навчально-виховному процесі / П. Щербань // Початкова школа. – 1997. – №9. – 18 с.
7. Якиляшек В. Урок математики з елементами гри / В. Якиляшек // Початкова школа. – 1997 – №6. 22 с.

ІННОВАЦІЙНІ ФОРМИ І МЕТОДИ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ЛЮДИНИ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Олена Гнатенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

INNOVATIVE FORMS AND METHODS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN'S UPBRINGING OF THE VALUABLE ATTITUDE TO THE INDIVIDUAL

Olena Hnatenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто роль інноваційних форм і методів виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів; розкрито перелік форм виховання ціннісного ставлення до людини; підібрані ефективні методи виховання ціннісного ставлення до людини.

Ключові слова: ціннісне ставлення до людини, молодші школярі, форми виховання ціннісного ставлення до людини, методи виховання ціннісного ставлення до людини.

Abstract. The article considers the role of innovative forms and methods of younger schoolchildren's upbringing of the valuable attitude to the individual; the list of forms of upbringing of the valuable attitude to the individual is revealed; effective methods of upbringing of the valuable attitude to the individual are selected.

Keywords: valuable attitude to the individual, younger schoolchildren, forms of upbringing of a valuable attitude to the individual, methods of upbringing of the valuable attitude to the individual.

У сучасних умовах Україна прагне створити демократичне, гуманне суспільство. Але без забезпечення основних життєвих прав людини, справжнього ставлення до неї як до найвищої цінності не можна гармонізувати ні відносини між державою і особистістю, ні відносини між людиною і суспільством, ні відносини між людьми. Не можна сподіватися на покращення морально-етичної ситуації у країні, подолання духовної кризи в суспільстві без відродження у молоді таких важливих моральних цінностей, як людяність, справедливість, відповідальність, почуття власної гідності, толерантності.

Проблему виховання у молодших школярів ціннісного ставлення до людини осмислюють і розкривають в своїх наукових працях філософи, психологи, соціологи, педагоги. Так ідея виховання в дітей культури взаємин на основі поваги, людинолюбства, цінного ставлення до людини знайшла своє відображення в творчості Арістотеля, Е. Канта, Г. Гегеля, Ф. Аквінського, Е. Роттердамського, М. Аврелія, Г. Ващенко, Б. Грінченка, Дж. Локка, А. Макаренка, І. Огієнка, Ф. Рабле, В. Сухомлинського. Різні аспекти ціннісного ставлення до людини досліджували Г. Балл, І. Бех, О. Бодальов, Я. Коломинський, В. Семиченко, Л. Виготський, В. М'ясищев, Л. Божович, В. Білоусова, О. Докукіна, В. Киричок, Т. Поніманська, К. Чорна та ін.

Метою нашого дослідження є розгляд інноваційних форм і методів виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів.

Діти молодшого шкільного віку потребують особливої уваги у вихованні ціннісного ставлення до іншої людини, оскільки саме цей період є найбільш чутливим: діти виявляють емоційну чуттєвість та бажання засвоювати моральні правила поведінки та гармонійні стосунки з оточуючими. Науковців визначають наступні ключові показники ціннісного ставлення до людини: людяність, повага до людської гідності, справедливість, толерантність, відповідальність. Стрижневою категорією ціннісного ставлення до людей виступає людяність (знання правил поведінки та спілкування в школі, вдома, на вулиці, в

громадських місцях; уявлення про „добро” і „зло”, цінність людини, інтерес до іншої людини, вміння радіти чужим успіхам, співпереживати тощо). У вихованні ціннісного ставлення до людини важливе значення має людська гідність. Гідність – визначає особливе моральне ставлення людини до себе, що виявляється в усвідомленні своєї самоцінності і моральної рівності серед людей; ставленні до людини, в якому визнається її безумовна цінність. Справедливість полягає в усвідомленні загального співвідношення цінностей, благ та конкретний розподіл їх між індивідами, належний порядок людського співжиття, що відповідає уявленням про сутність людини і її невід’ємні права. Толерантність характеризується здатністю ставитися з терпінням до інтересів, переконань, вірувань, звичок і поведінки оточуючих. Толерантність проявляється у повазі до кожної людини: дитини і дорослих, близьких і незнайомих. Ця моральна якість є запорукою успішного самовираження і самореалізації особистості, що сприяє підняттю і перетворенню її в найвищу цінність. Важливим показником ціннісного ставлення до людини виступає відповідальність, яка може бути реалізованою за умови свободи волевиявлення, принциповості і рішучістю особистості, повагою до себе і людей. Відповідальна людина усвідомлює сутність понять „обов’язок”, „відповідальність”, охоче виконує свої обов’язки як вдома, так і в школі, вимоглива до себе та інших, відчуває, що можна робити, а що ні, ретельно виконує свої обов’язки без нагадувань і спонукань, дотримується слова, вміє передбачати наслідки власних дій, міру припустимої поведінки.

Навчально-методичне забезпечення процесу реалізації виховання ціннісного ставлення до людини у молодших школярів залежить насамперед від того, що приймається за одиницю виховання ціннісного ставлення до людини, а також від того, за допомогою яких методів це досягається [8, с. 15]. За твердженням А. Макаренка, щоб забезпечити ефективність виховного впливу, вчителю необхідно підібрати зовнішні форми і внутрішні інструменти дотику до особистості - методи виховання, створити для вихованців відповідні педагогічні умови [7, с. 45].

В процесі дослідження ми встановили, що зовнішні *форми виховання* в молодших школярів ціннісного ставлення до людини можуть змінюватися в залежності від кількості школярів: індивідуальні, мікрогрупові, групові (колективні) і масові [4, с. 155]. Методи виховної роботи конкретизуються в об’єднаних характеристиках однорідної групи прийомів, технік, завдань, ігор, вправ. Усього нами виділено три групи виховних методів, змістовно акцентованих на одному з компонентів ціннісного ставлення до людини. Перша група – пізнавально-дослідницькі методи (етична бесіда, „дискусійна сітка”, „дискусія”, „запитання до автора”, метод „прес”, „філософія для дітей”). В процесі етичної бесіди відбувається пояснення змісту моральних понять на конкретних прикладах із життя, з допомогою художніх творів. Зміст бесід може бути різноманітний: про правила поведінки та спілкування в школі, удома, на вулиці, у громадських місцях; про позитивні та негативні моральні якості; про прийнятні й неприйнятні нами способи прояву емоцій, бесіди про роль ціннісного ставлення до людини у встановленні гармонійних взаємин; обговорення прочитаних художніх творів або вчинків дітей; аналіз спостережень за поведінкою людей.

„Дискусія” є досить ефективним засобом формування моральної особистості, який дозволяє публічно обговорювати спірне питання, дає можливість визначити власну позицію, формує навички аргументації та відстоювання своєї думки без роздратувань, поглиблює знання з обговорюваної проблеми. У центрі уваги має бути ймовірний перебіг дискусії (Що було б можливим за того чи іншого збігу обставин? Що могло статися, якби..? Чи були інші можливості, способи, дії?) Усі твердження учнів мають супроводжуватися аргументацією, обґрунтуванням [3, с. 48]. „Дискусійна сітка” – багатоцільовий графічний організатор для розгляду бінарних (так / ні, за / проти або порівняння / контраст) відповідей у процесі дискусії. Учитель разом з учнями аналізує віртуальні та реальні ситуації, а потім у грі, інсценівках готує варіанти поведінки, характер взаємодії, визначає причини, що їх викликали, та поступово підводить учнів до висновку,

що людина своїм ставленням до оточуючих людей визначає їх ставлення до себе. Наприклад: - Мені одночасно подобаються і не подобаються хлопці з оповідання Я. Стельмаха „Нахаба”. Знайдіть у тексті аргументи „за” і „проти”.

„Метод прес” сприяє розвитку критичного мислення, дає змогу визначити власну позицію, формує навички відстоювання своєї особистої думки, поглиблює знання з даної проблеми. Метод „прес” можна запропонувати до будь-якої морально-етичної проблеми [3, с. 50]. „Запитання до автора” використовуються при роботі над художнім текстом на етапі рефлексії. У ході читання тексту „із зупинками” учням пропонується поставити автору декілька запитань, а отже учень має включатися у постійну дискусію з автором, вести з ним діалог. Застосування методу „Запитання до автора” сприяє осмисленню прочитаного та висловлюванню свого ставлення до подій і вчинків дійових осіб твору. Урок за методикою „філософії для дітей” має діалогічний характер і будується на вільному обміні думками у формі бесіди, дискусії. Цінність методики „філософія для дітей” у тому, що учні розглядають різноманітні життєві проблеми та виробляють аналогічні підходи до власного життя. Поступово „накопичується практика зняття емоційної напруги, прояв терпимості, знаходження розумних компромісів у міжособистісних конфліктах” [10, с. 164].

Друга група – методи зворотного зв'язку, соціального порівняння і проєкції („діаграма Вена”, „мікрофон”, „мозковий штурм”, „асоціативний куш”, метод „збережи останнє слово для мене”, „підтографи”). У результаті їх застосування молодші школярі навчаються порівнювати те, що вони вже знають, і те, чому вони повинні навчитися (як вони ставляться до оточуючих, яких правил дотримуються), на основі чого визначають простір до особистісного вдосконалення. Так „Діаграма Вена” використовується для визначення спільного і відмінного у двох якостях (поняттях), що порівнюються. Учитель пропонує учням відповісти на запитання, що виявляють спільні та відмінні риси об'єктів. Спільні риси записуються у місці перетину кіл, а відмінні – в окремі кола. Прийом „мікрофон” надає можливість кожному висловитися швидко, по черзі відповідаючи на запитання або обґрунтовуючи свою думку чи позицію. Такий прийом дає можливість учителю слідкувати за моральним розвитком учнів, рівнем знань про ціннісне ставлення до людини.

Колективне обговорення важливих морально-етичних проблем доцільно здійснювати за допомогою такого прийому як „Мозковий штурм”, що об'єднує учнів та сприяє спільному прийняттю і схваленню тих чи інших правил, яких слід дотримуватися. „Асоціативний куш” або „Павутинка” можна використати як на етапі актуалізації, так і на етапі рефлексії, оскільки за їх допомогою можна й актуалізувати наявні знання учнів з теми, а також підбити підсумок вивченого на уроці матеріалу. Метод „взаємних запитань” використовується на етапі усвідомлення змісту уроку. Учні читають текст у парах, зупиняючись після того, як прочитали абзац. Після ознайомлення з абзацом тексту по черзі ставлять одне одному запитання стосовно головної думки тексту, вчинків персонажів, відтворення основних ідей, важливої інформації, що міститься в прочитаному абзаці. Прийом „збережи останнє слово для мене” спрямований на стимулювання висловлювань після прочитаного тексту. У ході організації роботи з використанням цього прийому учням спочатку необхідно виділити декілька уривків, які, на їхню думку, є особливо цікавими, або ті, що примусили їх переживати. На зворотному боці аркуша записується відповідний коментар до виділеного уривку. Учні озвучують виписані цитати та підготовлені коментарі до них на наступному уроці. Усі учні висловлюються з приводу почутого, але останнім має сказати учень, який виписав цю цитату. Він завершує відповідь, говорить останнє слово.

Третя група – ігрові і діяльнісні методи (ігри, ігри-драматизації, рольові ігри, „галерея”, проблемне навчання (розв'язання морально-етичних ситуацій), акції, метод „проектів”). У результаті їх застосування учні вчаться отримувати радість від ціннісного ставлення до людини, відчувати духовне задоволення від доброго вчинку та турботи про інших [4, с. 48]. „Галерея” забезпечує детальну перевірку та узагальнення знань з вивченої теми. Спочатку учні мають викласти на папері власні ідеї з приводу опрацьованого

матеріалу. Після вони об'єднуються у групи для підготовки „галереї” ідей, а також презентації чи захисту кожної. Для захисту в парах учитель призначає „екскурсоводів” та „екскурсантів”. Останні – сприймають матеріал і мають право задавати питання в ході „екскурсії”. Метою проблемного навчання є моделювання ситуацій морального вибору, формування умінь аналізувати, оцінювати свої і чужі вчинки, розвиток особистісних позитивних якостей учня. Учням необхідно запропонувати декілька варіантів дій у певних ситуаціях. Далі діти по черзі продовжують речення: „У цій ситуації я буду ставитися так... У мене виникнуть такі почуття...” або „Я хочу, щоб до інших людей так не ставилися, тому що...”. Аналіз морально-етичних ситуацій дає можливість познайомитися з тонкощами людських стосунків, отримати етичні знання універсального характеру й особистісний досвід ціннісного ставлення до іншої людини. Методи аналізу морально-етичних ситуацій сприяють формуванню активної моральної позиції особистості.

Важливе значення для виховання у молодших школярів доброзичливих взаємин, ціннісного ставлення до людей має гра. Це важлива форма життєдіяльності людини, з якою вона не розлучається впродовж життя, лише змінюються мотиви гри, форми, тривалість, ступінь залежності і вираження почуттів [9, с. 84]. Наведемо класифікацію видів ігор Н. Кудикіної, які рекомендовано до використання у виховній і навчальній діяльності учнів. [6, с. 111 - 119]: сюжетно-рольові, ігри-драматизації, театралізовані, ігри з елементами праці, ігри-фантазування. Театралізовані ігри у свою чергу можуть розіграватися як настільний театр, тіньовий театр, театр маріонеток, театр „рукавичка”, вертеп, театр пальчикових ляльок. Завдання рольових ігор полягає у створенні відповідного емоційного фону заняття, набутті учнями досвіду емоційно-ціннісної діяльності, формуванні ціннісних орієнтацій тощо. Гра-драматизація розгортається на основі авторського сценарію. Саме гра-драматизація дозволяє дітям „прожити” ключові моральні ситуації та допомагає у розвитку моральної свідомості. У початковій школі широкого застосування набувають ігри за правилами. Це дуже велика група ігор, яка охоплює дидактичні, пізнавальні, рухливі, спортивні, хороводні, народні, інтелектуальні, комп'ютерні. Види творчих ігор та ігор за правилами використовуються як на уроках, так і в позаурочній діяльності. Реальні стосунки, що складаються між гравцями, викликають переживання реальних почуттів, потребу в розумінні станів іншої людини, прояв співчутливих реакцій у взаєминах з іншими.

„Казкотерапія” – це процес об'єктивності проблемних ситуацій. Казка навчає дітей розрізняти поняття „добро” як життєву цінність людини і поняття „зло” як його протилежність; формує уявлення про права людини, про справедливість, толерантність, відповідальність; ставить дитину на місце позитивного або негативного героя, і саме цим надає молодшому школяреві можливість вибору власної позиції, прийняття себе та інших; вправляє дітей у синхронному прояві почуттів, що забезпечують глибоке співпереживання діям, ставленням і вчинкам героїв; вчить проявляти повагу до інших людей та до себе, відстоювати власну гідність. Методика „Піктограми” дозволяє одержати досить детальні відомості, що стосуються особливостей емоційного стану учнів, спрямованості їхньої свідомості, особистісних властивостей.

Отже, палітра цих інноваційних форм і методів багата й різноманітна, і кожен з них відіграє свою роль у вихованні у молодших школярів ціннісного ставлення до людини. Аналіз методів дозволяє виділити спільне для них: усі ці методи допоможуть підвищити коефіцієнт корисної дії соціального впливу при професійному їх застосуванні як у процесі навчання, так і в позаурочній діяльності, забезпечать розвиток моральної свідомості та ціннісне ставлення молодших школярів до людей. Провідна роль у вихованні ціннісного ставлення до людини в молодших школярів у навчально-виховному процесі належить учителю, його авторитету, його впливу на дітей, його прикладу.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації : інноваційний підхід / О. П. Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в

підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. праць : у 2-х част. / редкол.: І. А. Зязюн (голова) та ін. ; АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського. – Київ-Вінниця : Вінниця, 2002. – Ч.2. – С. 39-43.

2. Енциклопедія освіти / Академія педагогічних наук України; гол. ред. В. Г. Кремін. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с.

3. Інтерактивні технології навчання: Теорія, досвід: [метод. посіб.] / авт.-уклад.: О. Пометун, Л. Пироженко. – К.:А.П.Н., 2002. – 136 с.

4. Инновационные направления в развитии системы воспитания. Методическое пособие / В. П. Сергеева, Б. А. Кирмасов, Л. С. Подымова, Г. В. Сороковых и др.; под. ред. В. П. Сергеевой. – М. : УЦ „Перспектива”, 2012. – 248 с.

5. Колосова О.В. Проблема формування загальнолюдських цінностей дітей у педагогічній спадщині В.Сухомлинського // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського: збірник наукових праць / За ред. Тарасенко Г.С., Поясик О.І. та ін. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – С.261-266.

6. Кудикіна Н. В. Ігрова діяльність молодших школярів у позаурочному навчально-виховному процесі. – К.: КМПУ ім. Б. Д. Грінченка, 2003. – С. 111 – 119.

7. Макаренко А. С. Методика організації виховного процесу : організаційна будова колективу // Макаренко А. С. Твори : в 7-ми т. / А. С. Макаренко. – К. : Рад. школа. – Т.5. – 1954. – С. 9-109.

8. Навчальні програми для загальноосвітніх навч. закл. із навчанням українською мовою. 1 – 4 класи. – К.: Видавничий дім „Освіта”, 2012. – 392 с.

9. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посібник для вчителів і методистів початкового навчання / О. Я.Савченко. – 2-ге вид., переробл. – К.: Богданова А.М. М., 2009. – 226с.

10. Хухлаева О. В. Тропинка к своему Я: уроки психологии в начальной школе (1 – 4). 3-е изд. – М.: Генезис, 2009. – 344с

УРОКИ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ЯК ОСНОВА ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Валентина Гончарук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І. В. Хом'юк, доктор педагогічних наук, професор

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

LESSONS OF LITERARY READING AS THE BASIS OF THE FORMING THE CREATIVE ABILITIES OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS

Valentyna Goncharuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичну сторону питання уроків літературного читання як основи формування творчих здібностей молодших школярів. Розкрито методичну значущість уроків літературного читання в загальному розвитку учнів початкової школи. Виокремлено показники, які сприяють формуванню творчого потенціалу дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: читання, літературне читання, творчі здібності, всебічний розвиток, урок, літературна компетентність, літературна гра.

Abstract. The article investigates the theoretical aspect of the issue of literary reading lessons as the basis of the formation of creative abilities of junior pupils. The methodological significance of the lessons of literary reading in the general development of primary school pupils is solved. Indicators that promote formation of creative potential of junior school age children are singled out.

Key words: reading, literary reading, creative abilities, comprehensive development, lesson, literary competence, literary game.

Виклики часу зумовили розроблення Концептуальних засад реформування середньої освіти – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення

навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей [7].

Загально-педагогічні засади організації навчального процесу, метою якого є розвиток творчої особистості, стали предметом досліджень багатьох провідних науковців. Існують різні тлумачення творчої особистості. Так, Л. Виготський розкрив психолого-педагогічні основи розвитку творчої уяви дітей. На думку О. Пономарьова, Л. Занкова, А. Матюшкіна, О. Дяченко, творчість є формою розвитку творчих здібностей молодших школярів, розвиток уяви яких здійснюється шляхом заохочення дитячої творчості та залучення їх до різноманітних завдань творчого характеру. Роботи О. Матвєєвої присвячені питанню долучення дитини до власної творчості. В. Левін визначає умови перетворення маленького школяра на великого читача. Загальні питання мовленнєвої підготовки молодших школярів; розробка комплексних вправ, спрямованих на мовленнєвий розвиток дитини, які є підґрунтям для образного опанування художніх творів, знаходять відображення у роботах О. Джежелей. У працях великого педагога В. Сухомлинського відзначено, що дитяча літературна творчість є неперевершеним засобом творчого розвитку, образного мислення.

Розглянемо уроки літературного читання в контексті розвитку літературно-творчих здібностей молодших школярів, а саме згідно компонентів цих здібностей.

Одним із показників мотиваційного компоненту літературно-творчих здібностей є наявність інтересу в молодших школярів до читання художньої літератури. Від початкової школи значною мірою залежить, чи полюблять діти читання, чи можливо залишаться байдужими до літератури. Саме в молодших школярів треба сформувати читацькі інтереси та закласти міцний фундамент етичної культури особистості. Навичка читання — це основа, яка в майбутньому дозволить нарощувати духовний та інтелектуальний потенціал особистості.

Книга в усі часи посідала особливе місце в інтелектуальному та духовному збагаченні підростаючого покоління. До недавнього часу комп'ютер і телевізор відняли в дитини час на читання. Ринкова література спотворила смаки дітей. Нестача в дітей часу на читання змушує хвилюватися про те, щоб у їхні руки потрапила повноцінна література та щоб вона максимально сприяла розвитку їхнього розуму та серця.

Урок читання — це урок творчості, а творцями його є учні. Виховати в дитині любов до книги можна лише словом, яке переростає у діло. Навчання читання — процес, що є основною отримання знань з будь-якого предмета. Саме через книгу дитина вчиться сприймати навколишній світ, отримує знання про нього [8].

Тому, ми вважаємо, що справжня суть роботи з розвитку творчої особистості учня полягає у вмінні читати. Адже це наявність інтересу до читання, до книг як джерела пізнання довкілля, громадського виховання, опанування літературної мови, розвиток духовного світу дитини, її почуттів. У процесі залучення дітей молодшого шкільного віку до читання ми маємо підготувати вдумливого читача, який буде емоційно задіяним до процесу навчання, спроможний до діалогу з автором художнього твору, до активного обговорення проблем, що торкнулися його душі в процесі читання.

Уміємо читати — вміємо пізнавати. Пам'яткою для вчителя є настанови В. Сухомлинського: «Навчіть у початкових класах всіх дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати й думаючи читати» [10].

Зважаючи на поради В. Сухомлинського щодо формування якостей читання, слід пам'ятати, що вміння читати треба довести до автоматизму, щоб сприймання зором, очима і свідомістю випереджало вимовляння вголос. Чим значніше це випередження, тим тоншою буде здатність думати під час читання — це надзвичайно важлива умова успішного навчання й розумового розвитку взагалі. Отже, вміння читати повинно стати автоматичною навичкою, за якої сили учня були б спрямовані не на виконання самої дії, а на глибоке осмислення змісту прочитаного.

Розвиток мовленнєво-емоційного компоненту літературно-творчих здібностей молодших школярів здійснюється в процесі навчання учнями аналізувати текст, тобто

осмислювати його тему, ідею, ставлення автора до того, що він пише, висловлювати свою оцінку щодо прочитаного, бачити в тексті художньо-виражальні засоби мови, запам'ятовувати їх з метою збагачення власної мовної культури [2].

Творча активність, конкретність мислення та образність, особливості уяви школярів створюють сприятливі умови для літературного розвитку учнів. В організації такої діяльності використовують вплив різних видів мистецтв: художнє слово, живопис, музику.

Наприклад, під час уроку дітям у першому класі пропонується завдання «Назвати прикмети осені». Це спільна творча діяльність учителя та учнів. Основна мета цього етапу – збагачення дитячого словника, розвиток умінь відчувати творче натхнення вчителя і включатися в спільний творчий пошук.

Яскравість дитячого сприймання природи тісно пов'язана з майстерністю вчителя підбирати питання, як-от:

Вчитель: Як віє вітерець осені?

Діти: Зранку він прохолодний, як лісовий струмок. Від його прохолоди забиває подих. Він бадьорить. Удень своїм подихом він лоскоче і нагадує літо.

Вчитель: Восени йде дощик чи до щура?

Діти: Йде до щура, він гуркотить і тарабанить, як водограй. Інколи осінь дощиком стукає у віконце, нагадуючи про себе.

Вчитель: А що нагадують листочки на осінніх деревах?

Діти: Вони схожі на різнобарвну веселку. Деякі схожі на фрукти: червоні – на яблука, жовті – на лимони, жовтогарячі – на помаранчі. Осінній ліс схожий на веселий, різнокольоровий ярмарок.

Далі дітям пропонується гра-драматизація «До нас осінь завітала». За умовами гри осінь мала різні «художні обличчя» – Бабине літо, Осінь-вогнище, Осінь-плакса.

Для активізації уяви та конкретизації почуття, на основі якого ми створювали комплекс, звернулись до віршів та прози (І. Нечуй-Левицький «Осінній день», І. Франко «Дрімляють села», Н. Забіла «Жовтень» та ін.). Осмислюючи словесні художні образи, діти вслухалися в музику рим та алітерацій, які нагадували шум осіннього дощу, погойдування злітаючих з дерев листочків. Сприймання епітетів, метафор допомагало учням уявити «палахкотіння» осінніх барв.

Розвиток умінь користуватися виражальними можливостями слова для точної передачі думки повинен відбуватися паралельно із збагаченням і розширенням словникового запасу школярів [5; 1]. Здатність дитини до саморозвитку, її творча активність – головні умови успішності у подальшому житті. Розвиток творчих можливостей у кожного школяра потребує від учителя застосування на уроці творчих завдань, що складають систему, яка дасть можливість урізноманітнити творчу діяльність учнів і забезпечити перехід від репродуктивних, формально-логічних дій до творчих.

Кожен учитель повинен пам'ятати, що творчі завдання забезпечують швидке набуття знань та вмінь, закріплення й застосування їх на практиці. А це означає, що для розвитку творчих можливостей велике значення мають пізнавальні процеси: пам'ять, увага, уява, фантазія. Саме ці якості – основа для розвитку продуктивного мислення і творчих здібностей [11].

Наприклад, допомогти розвинути літературну творчість дітей можуть завдання:

- до виділених слів добери антоніми так, щоб похмура картина природи змінилася на веселу, сонячну;
- із поданих прислів'їв випиши антоніми парами;
- із словосполучень одного рядка склади і запиши речення;
- прочитай зачин та кінцівку і допиши основну частину тексту;
- поділи текст на речення та доповни його;
- подані розповідні речення перебудуй так, щоб вони були питальними, потім – спонукальними;
- склади риму до поданих слів.

Творчість вчителя породжує творчість учня. Якщо на кожний урок намагатися підбирати такі види навчальної діяльності, які дають матеріал для роздумів, можливість виявити ініціативу й самостійність, потребують розумового напруження, винахідливості, творчості, це зацікавить дітей, викликатиме позитивні емоції, сприятиме пошуку, формуванню школяра як читача. Без високої культури читання немає ні школи, ні справжньої розумової праці. Читання є основою опанування всіх наук, всебічного людського розвитку [3].

Курс «Літературне читання» – органічна складова освітньої галузі «Мови і літератури», він охоплює класне і позакласне читання, основною метою якого є формування читацької компетентності молодших школярів, яка є базовою складовою комунікативної і пізнавальної компетентності, ознайомлення учнів з дитячою літературою як мистецтвом слова, підготовка їх до систематичного вивчення курсу літератури в основній школі [6].

Зосереджуємо увагу на тому, що читацька компетентність та діяльність є інтегрованим результатом взаємодії знань, умінь, навичок та ціннісних ставлень учнів, що набувається в процесі реалізації усіх змістових ліній предмету «Читання».

Академік О. Савченко зазначає, що літературна компетентність – це оволодіння учнем відповідними знаннями про художню літературу, її теорію та історію; літературно – творчими умінями і навичками, досвідом і способами орієнтування у світі книжки, самостійно спілкуватися з літературним твором і його авторами через текст [9]. Однією з важливих складових літературної компетенції є особистісно-діяльнісна компетенція, що передбачає реалізацію творчих здібностей дітей, зумовленим високим інтересом до читання різножанрових літературних творів. Цю компетенцію можна тлумачити як здатність читача до власної діяльності, що є особливою якістю літературної творчості в процесі організованого навчання, розвиває творчі здібності та читацьку самостійність. Головне, щоб протягом уроку дитина активно і творчо мислила.

Таким чином, на нашу думку, основа для формування творчих здібностей молодших школярів – це уроки літературного читання. Тому лише систематично організована, продумана взаємодія вчителя і учнів на уроці може принести очікуваний результат та досягнення поставленої мети. Для того щоб діти хотіли й могли створювати власні твори, необхідно передбачити передумови попереднього розвитку творчих здібностей і створити необхідні умови на уроці для продукування учнівських творчих висловлювань.

Отже, сутність літературної освіти молодших школярів полягає у:

- розвитку інтелектуальної та емоційної сфери кожного учня;
- формуванні повноцінних навичок читання, мовлення;
- ознайомленні з дитячою літературою в поєднанні жанрових форм, авторської і тематичної розмаїтості;
- художньо-естетичному сприйманні тексту й дитячої книжки;
- формуванні творчих здібностей.

Список використаних джерел:

1. Грушко О. В. Комбінаторні мовні вправи як стимул мовленнєвої творчості молодшого школяра / О. В. Грушко // Наукові записки. Серія: Початкове навчання. – Вінниця, 2004. – Вип. 2. – С. 46-49
2. Комарівська Н. О. Особливості змісту та проведення інтегрованих уроків читання в початковій школі / Н. О. Комарівська // Наукові записки. Сер. Педагогіка і психологія : зб. наук. ст / ред. кол.: В. І. Шахов, М. І. Сметанський, Г. С. Тарасенко. – Вінниця : Планер, 2010. – Вип. 31. – С. 75-80
3. Комарівська Н. О. Педагогічний досвід формування культури мовленнєвого спілкування дітей молодшого шкільного віку / Надія Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Вікторівська, В. І. Шахов. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – Випуск 5. – С. 138-141
4. Комарівська Н. О. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами літературної загадки / Надія Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 9-11 квітня 2014 р.) / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, В. І. Шахов, М. Библук. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – Вип. 3. – С. 229-232

5. Лапшина І. М. Навчання майбутніх учителів початкових класів діалогового мовлення як засіб реалізації полікультурної комунікації / І.М. Лапшина // Наукові записки. Серія: Початкове навчання / Інститут педагогіки і психології. - Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2008. – Вип. 6. – Ч. 1. – С. 33-36
6. Літературне читання. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 2-4 класи // Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. – К.: Видавничий дім «Освіта», 2013. – С. 71-97
7. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
8. Потапова Т. А. Практикум з виразного читання : посібник для самостійної роботи студ. спец. «Початкова освіта» / Т. А. Потапова, Н. М. Зоряка. – Вінниця, 2012. – С. 20-25
9. Савченко О. Я. Методика читання у початкових класах : Посіб. для вчителя / О. Я. Савченко. – К.: Освіта, 2007. – 334 с.
10. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 5. – С. 443
11. Хом'юк І. В. Про розвиток творчих здібностей студентів на ігрових заняттях з вищої математики / І. В. Хом'юк, В. В. Хом'юк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців : методологія, теорія, досвід, проблеми. – Збірник наукових праць. – Вип. №10. – Київ-Вінниця: ДОВ «Вінниця» – 2006. – С. 469-475

САМОСТІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ДИТИНИ ЯК ФУНДАМЕНТ ФОРМУВАННЯ ВІЛЬНОЇ ОСОБИСТОСТІ

Дар'я Гончарук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А. Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THE INDEPENDENT CHILDREN'S ACTIVITY AS THE FOUNDATION FOR THE FREE INDIVIDUAL FORMING

Darya Honcharuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical Universiti (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто теорію вільного виховання дитини, як важливого компоненту для розкриття внутрішнього потенціалу, що формується у процесі самостійної діяльності дитини. Педагогічна технологія заснована і апробована на конкретному філософському вченні Марії Монтессорі – теорії вільного виховання (антропології) й сенсуалізму (відчуття – єдине джерело знань) у педагогіці.

Ключові слова: педагогічна ідея, саморозвиток, спостереження, Марія Монтессорі, індивідуальний підхід, внутрішній потенціал, середовище.

Abstract. The free-range children raising theory as an important component for an internal capacity unleashing which is forming through the independent children's activity is considered in this paper. The teaching technology based and tested in the particular philosophical Maria Montessori teaching – the free parenting theory (anthropology) and sensualism (sense as the only source of knowledge) in pedagogy.

Key words: pedagogical idea, self-development, observation, Maria Montessori, individual approach, inner potential, environment.

Українські дослідники, як і багато провідних педагогів Європи та світу, відзначають універсальність та дієвість застосування Монтессорі-педагогіки як однієї з найрезультативніших в якості отриманих освітніх послуг. Зокрема, дослідженню педагогічної системи М.Монтессорі присвятили праці Л.Андрушко, В.Золотоверх, А.Льченко, І.Дичківська, Н.Кравець, М.Левківський, Н.Лубенець, Т.Михальчук, Г.Міленіна, Д.Орлова, Т.Поніманська, Н.Прибильська, С.Русова, О.Хілтенен, Ю.Фаусек, М.Чепіль, С.Якименко. Популяризації практичного використання досвіду роботи навчальних закладів, які працюють за системою М.Монтессорі, стосуються праці відомого українського вченого

Б.Жебровського. Під його керівництвом у 1992 р. створена асоціація Монтесорі руху в Україні і успішно представлена доробком В.Горюнової, Т.Коршунової, Г.Міленіної, О.Надворної, Т.Михальчук, Н.Кравець, Н.Прибильської та ін. [7, с.30].

Життя видатного педагога-гуманіста Марії Монтесорі (1870 – 1952) припало саме на період активного розвитку соціальних відносин, великих політичних змін, поступу у галузі гуманітарних наук. Незаперечним є твердження, що набагато важливіше не просто передати дітям досвід знань попередніх поколінь, а розвинути в них бажання до пізнавальної діяльності, експериментування, досліджування, створити умови для саморозвитку та самоусвідомлення своєї значущості як особистості в соціальному житті. «Якщо освіта перебуватиме в тому зародковому стані із застарілими методами простої передачі знань, сподівань на поліпшення майбутнього людей не залишиться... Якщо все ж допомога і спасіння повинні прийти, то вони можуть прийти лише від дітей, оскільки діти – творці людства» [9, с. 19].

Провідна ідея вчення М.Монтесорі полягає у необхідності створення педагогом предметно-просторового середовища, в якому дитина могла б найповніше розкрити свій внутрішній потенціал у процесі вільної самостійної діяльності. Це середовище має забезпечити розвиток кожної дитини за її індивідуальним темпом. Завдання педагога полягає насамперед у наданні дитині засобів для саморозвитку і розкритті правил їх використання. Такими засобами є автодидактичні (самонавчальні) Монтесорі-матеріали, з якими дитина працює, спочатку діючи за зразком, а потім – самостійно виконуючи вправи. А звідси відкриття М. Монтесорі – основний девіз її методу: «Допоможи мені зробити це самому». [7, с.35].

На початку ХХ ст. польська дослідниця А. Грудзінська писала про метод Монтесорі: «Виникає відчуття чогось світлого, доброго, чогось, що може звільнити наших малих дітей від перебільшеного пильнування і забавляння, яке не додає їм розуму. Фребель закликав учитися з дитиною, супроводжувати її на прогулянці, показувати, пояснювати, вести за руку. Монтесорі ж закликає спостерігати, яким шляхом розвивається індивідуалізм дитини, а пізнавши здалеку керувати її кроками без чітко вираженого керівництва». [11, с. 36].

Дитина ще до народження має певний внутрішній потенціал «духовний ембріон», який після народження розвивається за умов :

- Постійного взаємозв'язку із навколишнім середовищем. В якому однакову роль відіграють і люди і речі, які оточують дитину.

- Свобода. М. Монтесорі зазначала: «Свобода - це здатність вибрати найкраще для себе й для інших, розвинута природним шляхом.»

Якщо одна з цих умов відсутня, то дитячий потенціал не розкривається повністю і зростання її як особистості може зупинитися [1, с.37-38].

Набуття дитиною незалежності, сутність якої змінюється на різних етапах її життя, було основною складовою освітнього процесу, необхідною для нормального розвитку малюка [2-5]. У всіх дітей є потреба боротися за незалежність, це необхідно для того, щоб почати робити для себе все те, що раніше робили для неї інші. Це основна складова дорослішання, а також головна мета методу, який являє собою ланцюжок кроків, що приводять дитину для самообслуговування і функціональної незалежності [1, с.48].

Слухняність – важлива складова роботи в класі Монтесорі, перший вияв соціальної поведінки у таких маленьких дітей. Вона виробляється з розвитком інтелекту і усвідомленням поняття необхідності. З'являється у дитини в прихованій формі в міру того, як формується індивідуальність. Саме воля і слухняність повинні йти поруч, адже воля – основа розвитку, а слухняність – лише пізніша стадія [1, с.49].

Без організації праці свобода стає безпорадністю. Дитина, яку залишають вільною, але позбавленою засобів праці, потрапляє у глухий кут. Тому організація роботи є основою виховання [1, с.55].

Звернення науковців і практиків до педагогічних ідей М. Монтесорі пов'язане насамперед з очевидним соціальним запитом українського суспільства на виховання вільної особистості, здатної до самостійних активних пошуків та самореалізації [7, с. 34].

Отже, використання даної технології є суспільною вимогою, що відповідає віковим та психологічним потребам дитини, має чіткі правила та форми роботи у різновіковій групі. Ґрунтується на багаторічному досвіді роботи, який показав високий рівень навчання дітей.

Список використаних джерел:

1. Вісник Монтесорі. Ювілейний випуск / за заг. ред. Б.М. Жебровського, президента Всеукраїнської асоціації Монтесорі-вчителів, першого заступника Міністра освіти і науки України.-К., 2007.-169 с.
2. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей/ О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
3. Голюк О.А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О.А.Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.244-252.
4. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДООУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
5. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
6. Грядовкіна Ж. Через дію до пізнання. Монтесорі-підхід до організації предметно-маніпулятивної діяльності малюків / Ж. Грядовкіна, О. Решетняк // Дошкільне виховання. – 2016. – № 1. – С. 15–19
7. Людинознавчі студії. Збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «ПЕДАГОГІКА» Випуск 5/37 (2017). – С. 29-38
8. Монтесорі М. Самовоспитание и самообучение в начальной школе / Мария Монтесорри. – К., 1995. – 108 с.
9. Хилтунен Е. Дети Монтесорри : книга для педагогов и родителей / Е.А. Хилтунен. – М. : Астрель: АСТ, 2008. – 399 с.
10. Якименко С.І. Педагогічні ідеї Софії Русової та Марії Монтесорі: порівняльний аналіз : монографія / С.І. Якименко, Г.С. Міленіна. – К. : Видавничий дім «Слово», 2015. – 296 с.
11. Skwarna B. Metoda Marii Montessori – historia czy współczesność? / B. Skwarna // Życie Szkoły. – 1993. – № 10. – S. 3–34.

ВИКОРИСТАННЯ ТИПОВИХ ВПРАВ ДЛЯ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ЧИТАННЯ В МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Ірина Горобець, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

USING THE TYPICAL EXERCISES FOR FORMATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN'S READING SKILLS

Iryna Gorobets, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті описано етапи розвитку навичок читання в дітей початкової школи. Запропоновано можливе використання різних вправ на уроках літературного читання.

Ключові слова: навички читання, якості читання, швидкість читання, усвідомленість читання.

Abstract. The article describes the stages of development of reading skills of the primary school children. It is suggested to use various exercises at the literary reading lessons.

Key words: reading skills; reading quality, reading speed, reading comprehension.

Формування і розвиток навички читання – це складний психофізіологічний процес, успішність якого залежить від можливостей зору, швидкості реакції, рівня розумового розвитку дитини, особливостей її уваги, життєвого досвіду. Навчитись читати швидко, свідомо для більшості дітей є значно складнішим завданням, ніж засвоїти певний спосіб

обчислень чи вивчити мовне правило.

Протягом останніх років вийшла друком велика кількість методичних розробок українських науковців і педагогів-практиків з питань формування навичок читання. Імена І. Федоренка, В. Зайцева, І. Пальченка, О. Коваленко відомі широкому колу вчителів початкових класів. Цих авторів не можна вважати однодумцями, але в головному їхня точка зору єдина: щоб навчити дитину читати швидко й свідомо, учитель повинен розвивати її увагу, пам'ять, мислення, залучати резервні можливості зору тощо.

Мета статті – дослідити проблеми, які можуть виникати в дітей молодшого шкільного віку в процесі оволодіння читанням, а також описати вправи, які можна використовувати для вдосконалення навичок читання молодших школярів.

Читання є складним процесом, але оволодіти навичками читання повинен кожен учень, незважаючи на його вміння, бажання, природні задатки, тому перед учителем постає ряд проблем. На нашу думку, це, насамперед, питання про те, як навчити кожного учня читати швидко й правильно, як навчити учнів читати виразно, свідомо, а також як зробити так, щоб сам процес читання був приємним, радісним для дитини, а не приносив розчарування. Формування в дітей навичок читання – одне з найважливіших завдань початкової школи. Як мінімум два компоненти містить у собі сформована навичка читання:

а) техніку читання (правильне і швидке сприйняття й озвучування слів, засноване на зв'язку між їхніми зоровими образами, з одного боку, й акустичними і мовнорухливими, – з іншого);

б) розуміння тексту (його змісту).

Погодимось із твердженням О. Каптуренко: «Для того, щоб зрозуміти процес оволодіння читанням, можна порівняти, як читає грамотний дорослий читач і початківець. Грамотний дорослий читач має так зване «поле читання», тобто може охопити зором одразу значну частину тексту. «Поле читання» початківця обмежується однією буквою, хоча зором він може охопити зразу дві-три букви і назвати їх [3, с. 7].

І. Гондюл зазначає: «У читанні складу з самого початку діє зорове та слухове артикуляційне сприйняття. До того ж, і успішному навчанню читання сприяє розвиток у дітей фонематичного слуху» [2, с. 19].

Існує велика кількість різних вправ та прийомів для покращення навичок читання.

Розглянемо детальніше резерви читання.

1. Не довготривалість, а частота тренувальних вправ.

Людська пам'ять краще пам'ятає те, що з'являється періодично, час від часу, а не постійно перед очима. Саме це створює подразник і запам'ятовується краще. А тому щодня, через певні проміжки часу, необхідно проводити невеликі за об'ємом вправи. Тобто тренуватися в читанні часто, порціями, по кілька хвилин краще, ніж читати 1-2 години поспіль без відпочинку.

2. Напівголосне читання (читання-гудіння).

Саме воно було основним елементом навчання читання в школі В. Сухомлинського. Учні класу читають вголос, але так, щоб не заважати товаришам, кожний зі своєю швидкістю.

3. Поурочні п'ятихвилинки читання.

Будь-який урок починається з того, що діти розгортають книгу, 5 хвилин читають у режимі гудіння, а потім проводиться звичайний урок. Такі поурочні п'ятихвилинки дають тижневий тренаж об'ємом до 120 хвилин.

4. Режим помірною читання.

Цей режим пояснюється як читання в міру. Після певного часу, коли дитина читала, їй необхідно дати перерву. Не забувати про відпочинок для очей, губ та язика.

5. Розвиток оперативної пам'яті.

Учень читає речення. Прочитавши 5-6 слів, він може й забути перше слово, йому важко зловити зміст самого речення. Ось тоді необхідно попрацювати над оперативною пам'яттю.

6. Читання в темпі скоромовки.

На кожному уроці відводиться час, коли діти вчать читати скоромовкою. Саме тоді розробляється мовний та артикуляційний апарат, працюють на повну силу органи дихання, язик, губи. Від дитини варто вимагати читати чітко та правильно.

7. Проведення самозамірів читання.

Під кінець уроку варто залишати 2-3 хвилини, щоб провести самозаміри читання. Учень читає у своєму темпі, напівголосно, самостійно підраховує прочитані слова, записує їх кількість у блокнотики, які зберігаються в щоденнику.

Використання таких резервів, на нашу думку, допоможе вчителю навчити кожного учня читати швидко. Але в жодному разі не можна ставити показник швидкості читання понад усі інші якості, такі, як виразність, свідомість, емоційність, плавність, зв'язність. Є. Петіна зауважує: «Читати треба так, щоб прочитаний текст могли однаковою мірою зрозуміти і той, хто читає, і той, хто слухає» [4, с. 28]. Учителю має завжди наголошувати учням на тому, що читати – це значить прагнути зрозуміти текст, зуміти виділити в ньому суттєве, найголовніше. Сам процес читання є складним, взаємопов'язаним процесом між чуттєвим сприйняттям тексту та розумовими операціями, що дають змогу бачити графічні символи, розуміти написане. Для цього є ряд цікавих вправ для дітей, які сприяють розширенню кута зору, збільшенню обсягу слухового та зорового сприйняття школяра, формують стійку увагу, розвивають артикуляційний апарат.

Пропонуємо деякі з таких вправ, що є найбільш ефективними:

1. Вправи на збільшення кута зору:

– читання з лінійкою (рядок закривається на секунду лінійкою, а потім відкривається: учні читають);

– читання, переказ через підглядання.

2. Вправи для правильного дихання під час читання:

– прочитати найбільшу кількість слів, набравши повітря;

– набрати повітря і подути кораблик;

– розказати алфавіт, набравши повітря.

3. Розвиток пам'яті:

– згадати, що діти бачили, коли йшли до школи;

– згадати перед сном те, що відбувалося протягом сьогоднішнього дня.

4. Вправи для формування умінь слухати і говорити:

– скоротити речення;

– гра «Послухайте і запам'ятайте помилки». Які помилки ви помітили?

– читання загадки з пропущеними буквами, що позначають голосні звуки.

5. Вправи для формування умінь розширювати й уточнювати висловлювання:

– гра «Доповни речення» (учитель вимовляє речення і пропонує дітям збільшувати його, додаючи по одному слову, наприклад, «Іде зима ...»);

– дай відповідь: «Так чи не так. Знайди помилку. Доведи свою думку».

В. Сухомлинський наголошував на тому, що «той, хто вміє швидко і свідомо читати, зможе успішно оволодіти знаннями» [6, с. 476]. Отже, вироблення відповідного темпу і свідомого читання допоможе учням сприймати текст цілісно, запам'ятовувати те, що читали, водночас порівнювати, думати, зіставляти, фантазувати. Саме такого рівня читання необхідно досягати в початкових класах.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А., Родюк Н. Ю. Застосування наочності як засобу підвищення ефективності навчання в практиці початкової школи XIX століття / О. А. Голюк, Н. Ю. Родюк // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (71), Issue: 173, 2018 Sept., P. 7-10
2. Гондюл І. Л. Бібліотечка вчителя : Методи роботи над удосконаленням техніки читання у молодших школярів / І. Л. Гондюл // Бібліотечка вчителя початкової школи. – 2000. – № 12. – С. 19-20
3. Каптуренко О. І. Бібліотечка вчителя : Як навчити учнів читати швидко і правильно. / О. І. Каптуренко // Бібліотечка вчителя початкової школи. – 1997. – № 9-10. – С. 5-7

4. Петіна Є. О. Бібліотечка вчителя: Методи і прийоми вдосконалення техніки читання під час навчання грамоти / Є. О. Петіна // Бібліотечка вчителя початкової школи. – 2000. – № 12. – С. 28-32
5. Родюк Н. Ю. Формування професійно-педагогічної комунікації майбутніх учителів / Н.Ю.Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2017. – 4 (309) травень. – С. 226-231
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. твори: у 5 т. – К. : Рад. шк., 1976. – Т. 2. – 476 с.

ФОРМУВАННЯ ЦІЛІСНОЇ КАРТИНИ СВІТУ В ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Грибачова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. П. Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

FORMATION OF THE INTEGRAL WORLD'S PICTURE OF THE JUNIOR SCHOOL AGE CHILDREN

Elena Grybachova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання формування цілісної картини світу в дітей молодшого шкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність методу гри, виокремлено чинники, які сприяють формуванню даної якості особистості дітей молодшого шкільного віку.

Ключові слова: цілісна картина світу, молодші школярі, процес навчання, гра.

Abstract. The article deals with theoretical questions of the formation of a integral picture of the world of the junior school age children. The role and methodical value of the game method are revealed, factors that contribute to the formation of such quality of individual of the junior school age children are identified.

Key words: the integral picture of the world, younger schoolchildren, the process of learning, game.

Ідея формування цілісного сприйняття природи є визначальною в екологічній освіті. Остання розглядається як неперервний процес, що охоплює всі вікові й соціальні групи населення, передбачає рух від елементарних екологічних знань, уявлень дитини до усвідомлення і практичної реалізації природозберігаючих технологій дорослою людиною. Аналіз літератури свідчить, що окремі складові процесу формування цілісного сприйняття природи традиційно входять до кола актуальних питань педагогіки. Зокрема, залучення дітей до безпосереднього сприймання об'єктів природи, сприймання її складових у зв'язках та за участі різних аналізаторів розглядалися Й.Ф. Гербартом, Я.А. Коменським, Й.Г. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В.О. Сухомлинським та ін. Сучасна педагогіка додала низку нових підходів, де об'єктами сприймання виступають: а) загальні закономірності функціонування природи (В.Р. Ільченко, К.Ж. Гуз), б) природа у відповідності до ієрархічного принципу її побудови (А.В. Степанюк, С.П. Пескун, З.П. Плохій), в) конкретні об'єкти, явища природи (Т.М. Байбара, Н.М. Бібік, І.Д. Зверев, З.П. Плохій, О.Я. Савченко), г) індивідуально значуща для дітей інформація про природу (З.П. Плохій), д) об'єкти природи як суб'єкти (З.П. Плохій, А.В. Степанюк). Констатуючи суттєвий внесок науковців у розробку аналізованої проблеми, зазначимо, що в їхніх працях висвітлено лише окремі аспекти формування цілісного сприйняття природи дітей молодшого шкільного віку.

Проблема формування цілісної картини світу дітей дошкільного віку стала об'єктом дослідження багатьох науковців. Так, методологічні засади формування цілісної картини світу знайшли висвітлення в дослідженнях О.Я. Савченко. Педагогічні основи та шляхи

забезпечення проблеми формування цілісної картини світу в наукових розвідках О.В. Вашуленко, Т.Б. Дябло, Л.О. Калмикової. Методичний і педагогічний аспекти заявленої проблеми розглядалися у працях А.М. Богуш, О.П.Грошовенко, Л.В. Іщенко, Н.В. Лисенко, Н.В. Кічук, І.І.Козак, М.А. Кухти, В.Я. Ликової, З.П.Плохій, Л.А.Присяжнюк, Д.І. Струннікової та ін.

Сучасний етап реформування змісту початкової освіти основним орієнтиром передбачає використання таких форм і методів роботи, які б забезпечували розвиток особистості, формування основ її світорозуміння [1]. Процес формування цілісного сприйняття природи молодшими школярами спрямовує педагогічні зусилля на створення відповідної системи взаємодії особистості зі світом природи. Особливу роль у цьому процесі має бути відведено розвитку почуттєвої сфери дитини, виявленні її чуттєво-емоційної сприйнятливості до природи; в художньо-творчому освоєнні природи і самовираженні у творчій діяльності на теми природи, так як саме художньо-творча діяльність є джерелом розвитку естетичних почуттів. Формування естетичного ставлення до краси природи, залучення дітей до творчої діяльності, забезпечення невимушеного спілкування з природою вважаємо основою формування доброго підґрунтя задля сприйняття дитиною природи як цілісної системи, розуміння необхідності її збереження, милування її красою, відтворення. Тому відповідної уваги заслуговує створення педагогічних умов, які б сприяли формуванню цілісного сприйняття природи дітьми молодшого шкільного віку й забезпечили ефективність навчально-виховного процесу. Серед них:

➤ *цілеспрямоване ознайомлення з конкретними об'єктами, явищами природи, що мають індивідуальну значущість для дітей*

Ознайомлення дітей з природою – одне із головних засобів їх розвитку, в процесі якого розширюється орієнтація дітей у навколишньому середовищі, формуються пізнавальні здібності, виховується відповідне ставлення до природи. Ознайомлення дітей з природою пропонує дати їм відповідний об'єм знань про предмети, явища неживої й живої природи, виховання інтересу й любові до неї. Організацію цілеспрямованого ознайомлення з конкретними об'єктами, явищами природи має бути спрямовано на формування таких психологічних властивостей особистості, як потреба в спілкуванні з природою, інтерес до пізнання її законів, мотиви поведінки й діяльності по охороні природи, переконання. Цей процес має комплексно реалізовувати такі компоненти: виховання гуманного ставлення до природи, формування системи екологічних знань та уявлень про природу, розвиток умінь бачити і відчувати красу, привабливість кожного елемента довкілля; милуватися і захоплюватися ними; включення в посильну еколого-зорієнтовану діяльність. Вирішення цих завдань забезпечить активне спілкування дошкільнят з природним довкіллям і сприятиме їх соціалізації.

➤ *Реалізація принципу наступності в формуванні цілісного сприйняття природи.*

Одним із специфічних принципів природничої освіти є принцип наступності. Проблема наступності була актуальною в усі часи. Аналіз філософської та педагогічної літератури свідчить, що теоретичні засади наступності склалися під впливом гуманістичних ідей передових мислителів, учених різних епох: В.І. Вернадського, Я.А. Коменського, М. Монтессорі, І.Й. Песталоцці, Ж.Ж. Руссо, В.О. Сухомлинського, К.Д. Ушинського, які розглядали природу на підставі системного наукового підходу, визначали багатогранність її впливу на особистість дитини, необхідність використання природи, як засобу формування особистості ще з раннього віку.

➤ *Формування цілісного сприйняття природи на основі пояснення причинно-наслідкових зв'язків.*

Діти отримують перші поняття про причинно-наслідкові зв'язки, загальнолюдські норми моралі, гуманне і відповідальне ставлення до навколишнього світу, принципи рівноправності будь-якого життя, які дозволяють уникати крайностей в освоєнні й використанні природних ресурсів.

➤ *Організація дослідницької діяльності дітей в природі*

Дослідницьку діяльність дітей характеризують такі основні поняття: пошуково-дослідницька діяльність, дослід, спостереження та експериментування. У процедурному відношенні дослідницька діяльність є найскладнішою, але саме вона відрізняється чіткою структурою, вимагає послідовного виконання чітко визначених правил і завжди дає очікуваний результат. Його очевидність – найпереконливіший засіб у процесі формування цілісного сприйняття природи.

Структуру будь-якого досліду становлять: постановка проблеми; пошук способів її розв'язання та побудова гіпотез; вирішення завдання за допомогою практичних дій. У дослідницькій діяльності пошукове завдання виконується практично, що відповідає дійовому типу мислення дошкільнят. Більшість дослідів дають змогу відразу ж отримати результат, це стимулює цікавість дитини. А здатність бачити невідоме ґрунтується на попередньо набутому досвіді, тож успішна дослідницька діяльність можлива за наявності в дітей певних знань про світ природи. Характерною відмінністю пошуково-дослідної діяльності є те, що вона репрезентує активні методи, невід'ємною ознакою яких є зміни предмета пізнання.

➤ Оволодіння дітьми сенсорними еталонами

На необхідності розвитку сенсорної культури дітей як основи формування цілісного сприйняття природи наголошували С. Жупанин В. Маршицька, Н. Миропольська, Л. Печко, А. Щербо, Д. Джола та ін. Відчути, оцінити красу предмета, а потім відтворити її у власній творчій діяльності не можна без того, щоб не побачити, не почути, не сприйняти його конкретно-чуттєвих властивостей. Безпосередній емоційно-чуттєвий контакт дітей з навколишнім є одним із основних шляхів формування цілісності світу, виховання в дітей естетичного ставлення до природи. Тому організація чуттєвого контакту дітей з природою, спеціально організоване естетичне сприйняття дітьми навколишнього є конче потрібним для процесу формування естетичних почуттів.

➤ Активізація образного мислення дитини в процесі сприйняття

Великого значення для посилення творчого освоєння дітьми світу набуває розвиток їхнього образного мислення. Дитина мислить образами, а це означає, що мозок дитини створює образи навколишнього світу через певні сигнали, які йдуть по так званих «каналах» через нервові клітини. Природа мозку дитини, на погляд В.О. Сухомлинського, вимагає виховання розуму в джерела думки – серед наочних образів і, передусім, серед природи [5]. Тому завдання педагога – навчити дитину «переключати» думки з наочного образу на «обробку» інформації про цей образ. Дитяче мислення, розумові процеси повинні бути якомога тісніше пов'язані з яскравими наочними образами навколишнього світу. Тоді дитина не лише замислюється над причинно-наслідковими зв'язками, але й цілісно сприймає предмет, відкриваючи в ньому щось нове для себе.

Образне мислення є провідною оцінювальною здібністю, тому можна стверджувати, що естетичне оцінювання є образним мисленням. Домінування образного мислення в молодшому шкільному віці спрямовує роботу вчителя на розвиток у дітей здатності асоціювати як основи образного мислення. Діти цього віку найбільше прагнуть фантазувати, здійснювати сенсомоторні дії з опорою на художні засоби мовлення. Це пояснюється особливостями їхнього образного світобачення, рухомим, пластичним, метафоричним характером дитячого світосприймання, допитливістю, емоційною вразливістю дитини. Тому до характеристики образного світобачення можна віднести: наявність уживаних синонімів, прикметників-означень, порівнянь, епітетів, метафор у мовленнєвотворчій діяльності; знаходження дитиною адекватних виразально-зображувальних засобів для втілення в образотворчій діяльності, пластичній творчості, драматизації; імпровізування сприйнятих образів у танцях, іграх, на музичних інструментах, під час складання пісень.

➤ Використання в навчально-виховному процесі активних форм, методів, прийомів цілісного сприйняття природи

Організація навчально-виховної роботи має забезпечувати використання різновидних занять, пов'язаних між собою однією метою – формуванням цілісного сприйняття природи. Основною передумовою таких занять є: чітка послідовність, систематичність, насиченість

пізнавальним змістом; обов'язковий зв'язок із програмним змістом початкової школи, реалізація якого передбачає застосування «компактних» форм послідовного ознайомлення дітей з природою; пошук найбільш ефективних і цілеспрямованих методів художньо-педагогічного впливу; врахування вікової й психологічної схильності дітей до сприймання природи, творів мистецтва, зростаючого обсягу їх естетичного досвіду; розвиток творчих здібностей дітей на тлі різновидів художньо-творчої діяльності. Характерною рисою таких занять є не засвоєння знань, а їх відкриття і творче застосування, інтелектуально-діяльна незалежність і можливість самовдосконалення вихованців. Під час таких занять дитина самостійно обирає середовище, в якому активно виявляє свої естетичні орієнтації в будь-якій галузі мистецтва й життєтворчості.

➤ *Інтеграція різних видів дитячої творчості та організація художньо-творчої діяльності*

Така інтеграція зорієнтована на врахування індивідуальних особливостей сприйняття та емоційного ставлення дітей до явищ природи в різні пори року; добір, порівняння творів мистецтва, які відображають особливості різних сезонів. Саме такий підхід орієнтований на цілеспрямовану й систематичну роботу з організації цілісного сприйняття природи, формування спостереження та спостережливості за сезонними явищами під час організації і проведення екскурсій, прогулянок на природі.

Урахування цього чинника поширює можливості щодо глибокого сприйняття картин світу через твори мистецтва й образного їх відтворення у власній творчій діяльності. У процесі такої діяльності учні невимусовно передають ігровий або художній образ, коригуючи його власним ставленням та розумінням. Оскільки творчий процес дитини має переважно образний характер, більшість дослідників наполягають на інтегруванні різних видів дитячої творчості та різних видів мистецтва. Об'єднання різних видів художньо-творчої діяльності (образотворчої діяльності із словесною творчістю, пластичної творчості із музичною творчістю тощо) єдиним образом оточуючого нас світу поглиблює розуміння основних законів світобудови.

Список використаних джерел

1. Грошовенко О. П. Інноваційні стратегії формування екологічної культури молодших школярів / О. П. Грошовенко // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки і психології: Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, Україна, 2-3 лютого 2018 року). – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. – 192 с.
2. Кузьменко В. В. Формування наукової картини світу учнів: від витоків до сьогодення : монографія / В. В. Кузьменко. – Херсон : РІПО, 2007. – 600 с.
3. Одинцова М. П. Вместо введения: к теории образа человека в языковой картине мира. Язык. Человек. Картина мира. Лингвоантропологические и философские очерки (по материалам русского языка) / Под ред. М. П. Одинцовой. – Омск: Омский гос. ун-тет, 2000. – Ч. 1. – С. 8-11
4. Смирнов С. Д. Мир образов и образ мира. Как парадигма психологического мышления / С. Д. Смирнов // Мир психологии. – 2003. – № 4 (36). – С. 18-31
5. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5 т. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.1 – С. 98

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛОГІЧНОГО МИСЛЕННЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Тетяна Григорчук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т.М. Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)

SPECIFICS OF THE DEVELOPMENT OF LOGICAL THINKING OF FIRST-GRADERS AT THE MATHEMATICS LESSONS IN THE CONTEXT OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL'S IDEAS

Tatyana Hryhorchuk, master's student

Анотація. Стаття розкриває особливості розвитку логічного мислення першокласників на уроках математики в контексті ідей Нової української школи; описані завдання, за допомогою яких можна розвинути логічне мислення молодших школярів.

Ключові слова: Нова українська школа, математична компетентність, логічне мислення, завдання на розвиток логічного мислення, уроки математики, молодші школярі.

Abstract. The article is devoted to the study of development of logical thinking of first-graders at the lessons of mathematics and in general the formation of children's thinking in the context of the ideas of the New Ukrainian school; the tasks with the help of which one is able to develop logical thinking of younger schoolchildren are described.

Keywords: New Ukrainian school, mathematical competency, logical thinking, tasks for development of logical thinking, mathematics lessons, younger schoolchildren.

Початок ХХІ століття в Україні ознаменувався реформуванням у різних сферах життєдіяльності людини, зокрема і в освіті. Виклики сьогодення призвели до реформи середнього шкільництва, до розробки Концепції «Нової української школи» (НУШ) – школи, де діти будуть навчатися через діяльність, а основна увага спрямовуватиметься на розвиток компетентностей, а не запам'ятовування фактів. Нова українська школа проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що забезпечує психологічний комфорт і сприяє вияву творчості дітей [6, с. 8].

Відповідно до загальної мети освіти, місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психофізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність до продовження навчання в основній школі, життя в демократичному суспільстві.

Серед основних дев'яти компонентів, які складають формулу НУШ, виділено формування ключових компетентностей, в числі яких – формування математичної компетентності. У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) схарактеризовано математичну компетентність як таку, що «передбачає виявлення простих математичних залежностей в навколишньому світі, моделювання процесів та ситуацій із застосуванням математичних відношень та вимірювань, усвідомлення ролі математичних знань та вмінь в особистому і суспільному житті людини» [1, с. 2]. Математичну компетентність формує математична освітня галузь, метою якої є формування математичної та інших ключових компетентностей; розвиток мислення, здатності розпізнавати й моделювати процеси та ситуації з повсякденного життя, які можна розв'язувати із застосуванням математичних методів, а також здатності робити усвідомлений вибір [1, с. 4]. Як зазначає Н.М. Бібік, важливий акцент новозмін пов'язаний із тим, що визнається рівнозначність усіх ключових компетентностей на всіх етапах навчання. Тобто, кожна освітня галузь (мовно-літературна, іншомовна, математична, природнича, технологічна, інформатична, соціальна і здоров'язбережна, фізкультурна, громадянська та історична, мистецька) володіє освітнім потенціалом, необхідним для формування кожної ключової компетентності. Цей потенціал має бути реалізований наскрізно в процесі навчання кожного предмета або курсу.

Наприклад, внеском математичної освітньої галузі у **формування компетентності спілкування державною мовою є уміння**, що виробляється в процесі навчання математики, – лаконічно та зрозуміло формулювати думку, аргументувати, доводити правильність тверджень; у **компетентність спілкування іноземними мовами** – зіставляти математичний термін чи буквене позначення з його походженням з іноземної мови; в **основні компетентності у природничих науках і технологіях** – моделювати процеси, що

відбуваються в навколишньому світі; **в інформаційно-цифрову компетентність** – діяти за алгоритмом та складати алгоритми; **у компетентність уміння вчитися** – доводити правильність певного судження та власної думки; **у компетентність ініціативність і підприємливість** – здійснювати раціональний вибір; **у соціальну та громадянську компетентності** – робити висновки з отриманих результатів розв’язування задач соціального змісту; **в обізнаність та самовираження у сфері культури** – естетично зображувати фігури, графіки, рисунки; **в екологічну грамотність і здорове життя** – ощадливо користуватися природними ресурсами [6, с.15]. Отже, під час вивчення математики в її змісті мають бути реалізовані складники всіх ключових компетентностей.

Крім того, найважливішим завданням математичної освіти є озброєння учнів загальними прийомами мислення, просторової уяви, розвиток здатності розуміти зміст поставленої задачі, уміння логічно міркувати, засвоїти навички алгоритмічного мислення. Кожному учневі важливо навчитися аналізувати, відрізняти гіпотезу від факту, чітко виражати свої думки, а з іншого боку – розвинути уяву й інтуїцію (просторове представлення, здатність передбачати результат і шлях рішення). Саме математика надає сприятливі можливості для виховання волі, працьовитості, наполегливості в подоланні труднощів, завзятості в досягненні цілей.

Сьогодні математика як жива наука з багатобічними зв’язками, що робить істотний вплив на розвиток інших наук і практики, є базою науково-технічного прогресу й важливим компонентом розвитку особистості. Однією з основних цілей вивчення математики є формування і розвиток мислення людини, насамперед, абстрактного мислення, здатності до абстрагування й уміння «працювати» з абстрактними, «невловимими» об’єктами. У процесі вивчення математики в найбільш чистому виді може бути сформоване логічне (дедуктивне) мислення, алгоритмічне мислення, багато якостей мислення – такі, як сила і гнучкість, конструктивність і критичність [5, с. 18].

Великого значення в організації роботи з розвитку логічного мислення дітей шестирічного віку набули праці видатних педагогів і психологів: Л. Виготського, О. Леонтьєва, Я. Пономарьова, С. Рубінштейна, О. Савченко, Д.Ельконіна, І.Стеценко, Т. Байбари, К. Щербакової, Т. Степанової, Н. Баглаєвої. Окремі аспекти формування та розвитку мислення учнів у процесі навчання математики досліджували Н. Глузман, Н. Жигайло, Т. Зайцева, М. Ігнатенко, В. Імбер, М. Ковальчук, Т. Кривошея, З. Сердюк, О. Смально, Ю. Сморжевський, В. Таточенко та інші.

Описуючи процес розвитку мислення в дітей молодшого шкільного віку, слід зазначити, що в 6-7-8 років дитина ще мислить конкретними категоріями. Наприклад, стіл для нього ще конкретний стіл в школі або вдома. Портфель – це конкретний портфель, що належить йому або його приятелю [5, с. 17]. У цей період відбувається перехід від наочно-образного до словесно-логічного, понятійного мислення. У першокласників такий процес переважно характеризується конкретністю й спирається на наочні образи, сприймання й уявлення [2, с. 48].

У словнику психологічних понять К. Платонова логічне мислення визначається як «вид мислення, сутність якого полягає в орієнтуванні понять, суджень і висновків з використанням законів логіки» [7]. У психолого-педагогічній літературі поняття «логічне мислення» недостатньо диференціюється від понять «абстрактне», «концептуальне», «теоретичне», «вербально-логічне». Іноді вони трактуються як синоніми.

На думку В. Бродовського, В. Грушевського, сутність логічного мислення полягає в маніпулюванні поняттями, судженнями та умовиводами з використанням законів логіки. За словами С. Рубінштейна, логічне мислення включає операції порівняння, аналізу, синтезу, узагальнення, абстракції, елементів дедукції та індукції. У дослідженнях О. Запорожця була представлена проблема безперервності розвитку різних видів мислення дітей. Автор зазначає, що формування логічного мислення відбувається не в ізоляції, а на основі візуальної форми. На початкових етапах формування логічного мислення його операції виступають як допоміжні в структурі візуального мислення. У дитини активація логічних

операцій призводить до формування самостійних внутрішніх інтелектуальних дій, спрямованих на вирішення спеціальних когнітивних завдань. Логічне мислення варто починати розвивати ще в ранньому дитинстві, оскільки від народження до 7-10 років у дитини з'являються і формуються найбільш складні системи загальних уявлень про світ і закладаються основи змістовно-предметного мислення. Вивчення математики передбачає необхідність створення образів предметів і здатності керувати ними, що вимагає набагато більшої інтелектуальної роботи, ніж просто роботи над цими об'єктами.

Процес розвитку логічного мислення досить тривалий. Він починається в закладі дошкільної освіти і продовжується під час навчання дитини в школі. Головна мета вчителя на уроках математики – сформувати в учнів уміння бачити й застосовувати математику в реальному житті; розуміти зміст і метод математичного моделювання, уміння будувати математичну модель, досліджувати її методами математики, інтерпретувати отримані результати, мати високий рівень математичної грамотності. Формування математичної грамотності учнів забезпечується шляхом поєднання традиційних (пояснювально-ілюстративного, репродуктивного) і нетрадиційних (проблемного, частково пошукового, дослідницького) методів навчання та шляхом систематичного включення вправ, завдань і ситуацій, що розвивають аналітичні та дослідницькі здібності учнів.

Для вчителя в практичному плані найбільш важливим є знання тих видів завдань, за допомогою яких має розвиватися логічне мислення. Серед таких завдань виділяють наступні: вправи на підведення тих чи інших понять під визначення; завдання на з'ясування зв'язків між різними математичними об'єктами, на встановлення закономірності; вправи на знаходження відсутньої фігури, на виділення зайвого предмета серед даної множини; завдання на доведення та ін. Т. Кривошея пропонує ще такі види завдань на розвиток логічного мислення першокласників: робота з математичними головоломками (Піфагор, Танграм, Пентаміно, Колумбове яйце), математичними ребусами та загадками, логічними блоками Дьенеша, ломиголовками з паличками та сірниками; завдання на комбінаторику; розв'язування логічних задач, задач на кмітливість та здогадку, на конструювання і перетворення, здатність діяти «в думці» та ін. [3; 4].

Наведемо приклади таких завдань:

Завдання на кмітливість

1. Як у кімнаті можна поставити 2 стільці, щоб біля кожної стіни стояло по одному стільцю? Як розмістити 6 стільців біля 4 стін так, щоб біля кожної стіни стояло по 2 стільці?

2. Кришка столу має 4 кути, один кут відрізали. Скільки тепер кутів у стола?

Завдання із сірниками

1. Як із 9 сірників зробити 100?

2. Як з трьох сірників, не ламаючи їх, зробити чотири?

Завдання на комбінаторику

Гра «Склади букет»

Ігровий реквізит: кольоровий папір, ножиці, шаблони квітів, олівець

Хід гри: дітям пропонується вирізати 5 квіток рожевого(або іншого кольору) і 5 квіток білого кольору (або іншого кольору) і спробувати порахувати скільки можна скласти різних букетів з 5 квітів рожевого або білого кольорів.

Можливі варіанти: 5 рожевих; 4 рожевих і 1 біла; 3 рожевих і 2 білих; 2 рожевих і 3 білих; 1 рожева і 4 білих; 5 білих [3, с. 208].

Завдання на конструювання

Гра «5 математичних чоловічків»

Ігровий реквізит: набір геометричних фігур (круги, квадрати, трикутники) різного розміру і кольору

Умови гри: з фігур – круга, квадрата і трикутника – потрібно скласти 5 чоловічків так, щоб усі вони були різними [3, с. 209]. .

Завдання на пошук закономірностей

Гра «Доміно»

Ігровий реквізит: картки із малюнками кісточок доміно.

Умови гри: дітям необхідно спочатку відшукати закономірність, а потім відгадати, яка кісточка доміно повинна бути наступною.

Коментар вихователя: на цьому малюнку розміщені кісточки доміно. Спробуй помітити закономірність і дай відповідь, яка кісточка доміно повинна бути наступною [3, с. 213].

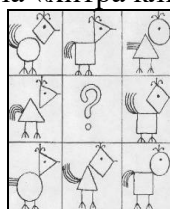
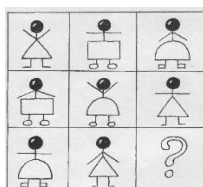

Гра «Хитра клітинка»

Ігровий реквізит: картки із малюнками предметів, розташованих у певній закономірності.

Умови гри: дітям необхідно спочатку відшукати закономірність, а потім відгадати, який предмет заховався у «хитрій» клітинці.

Коментар вихователя: розгляньте малюнки, спробуйте помітити закономірність і відшукати або намалювати той предмет, який заховала «хитра клітинка» [3, с. 214].

Отже, розвиток логічного мислення є важливою складовою математичної компетентності молодших школярів, а уміння аналізувати, порівнювати, узагальнювати, висувати гіпотези і робити висновки — основоположними для кожної з ключових компетентностей.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти: Постанова Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87. – 37 с. – Режим доступу: dano.dp.ua/attachments/.../Державний%20стандарт%20початкової%20освіти.pdf
2. Жукова С. Розвиток логічного мислення учнів початкових класів шляхом вивчення формальної логіки / С. Жукова // Початкова школа. – 2002. – № 2. – С. 47-51
3. Кривошея Т. М. Розвивальний потенціал ігор на математичному матеріалі / Т.М.Кривошея // Організація дитячої ігрової діяльності в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : Навчально-методичний посібник / За ред. Г. С. Тарасенко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2010. – С. 201-214
4. Кривошея Тетяна. Блоки Дьенеша як засіб розвитку логічного мислення дітей у контексті європейських освітніх підходів / Т. Кривошея // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 9 – 11 квітня 2014 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 42-47
5. Митник О. Математична логіка як навчальний предмет / О. Митник // Початкова школа. – 1997. – № 11. – С. 17-19
6. Нова українська школа : poradnik для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
7. Платонов К. К. Краткий словарь системы психологических понятий / К. К. Платонов. – М. : Высш.шк. – 1984. – 174 с.

ОСОБЛИВОСТІ АВТОРСЬКОЇ ТЕХНОЛОГІЇ «СХОДИНКИ ДО ГРАМОТИ» ОЛЕНИ КАПЛУНОВСЬКОЇ

Тетяна Гринович, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К. Л. Крутий, доктор педагогічних наук, професор

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

SPECIFICS OF THE AUTHOR'S TECHNOLOGY «STEPS TO THE READING

AND WRITING» BY OLENA KAPLUNOVSKA
Tatyana Greenovich, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості сучасної авторської технології О.Каплуновської. Розкрито роль та методичну цінність авторської технології навчання грамоти дітей дошкільного віку. Доведено необхідність запровадження технології в практику роботи закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: авторська технологія, навчання грамоти, діти дошкільного віку.

Annotation. In the article the features of modern author's technology O.Kaplunovska are investigated. The role and methodical value of the author's technology for teaching reading and writing of preschool children is revealed. The necessity of introducing technology into practice of preschool education institutions is proved.

Key words: author's technology, teaching reading and writing, children of preschool age.

Проблема формування навичок читання в дітей дошкільного віку хвилюють багатьох: науковців, педагогів-практиків, батьків. Існує думка, що навчання читання та письма є прерогативою тільки школи. Однак, за авторською технологією Олени Каплуновської ознайомлення з літерами починається вже з молодшого дошкільного віку. Обґрунтуванням такого підходу є ствердження педагога-новатора, Президента Міжнародної Федерації Вільної освіти Шулешка Є.Є., що смисловий зміст слова «читати» відкривається дітям дуже рано, з першим досвідом взаємодії з книгою [8]. Разом з тим дітям властиве і розкриття інших значень цього слова. Шулешко наголошував, що впізнавати дещо приховане за зовнішньою поведінкою – це теж «читати». Інтерпретувати образи, що записані іншою, ніж звичайна, мовою, – це теж читати своєю звичайною мовою. Вміти за частиною ознак впізнавати те, що пов'язано з якимось явищем – це вміння читати. До п'яти років дитина виявляє це вміння «читати» те, що протікає навколо неї.

«Зчитування» навколишньої дійсності можна тлумачити як розуміння досвіду життя, що виявляється через загальнолюдські здібності, а саме: уміння вслуховуватися (слухання); уміння «сказати слово» – вговорюватися в ситуацію (говоріння); уміння розуміти сутність та вчитуватися в образи (читання); уміння вписуватися в обставини життя (письмо) [8]. Ці засоби «налагодження» досвіду діють одночасно і опосередковують найрізноманітніші впливи на дітей. Отже, формування потреби в читанні (сприйнятті) книг є природним продовженням розвиненої здатності дитини прочитувати «тексти» навколишнього простору.

Оволодіння початковими культурними вміннями – читанням та письмом – поєднуються з вирішенням дитячих турбот про встановлення взаємовідносин між собою та дорослими. Авторська технологія «Сходінки до грамоти» О. Каплуновської – це організація виваженого, грамотного освітнього процесу з дітьми, який ґрунтується на глибокому зануренні до психологічних поглядів і досліджень щодо особливостей розвитку пізнавальних процесів дитини дошкільного віку як визначальних у навчанні грамоти [2]. Складається технологія з двох частин, а саме «Стежинки до грамоти» (організація освітнього процесу з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку) та «Цікава грамота» (організація освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного віку [3].

Зміст освітньої програми авторської технології визначено на ствердженнях Д. Б. Ельконіна, який зазначав, що дошкільник здатен до навчання за визначеною програмою, однак саму програму у відповідності до своєї природи, до своїх інтересів, до рівня свого мислення може засвоїти у залежності до того, якою мірою вона є його власною програмою, тобто необхідне співставлення методів навчання дитини та способів його навчання [9]. Організація навчання основам грамоти дитини дошкільного віку за технологією «Сходінки до грамоти» визначається перш за все віком, рівнем розвитку мовлення, сформованістю її довільної уваги, пам'яті, рівнем сформованості абстрактного

мислення та передбачає достатній розвиток основних психічних здібностей.

Сутність змісту авторської технології – це одночасне оволодіння чотирма видами мовленнєвої діяльності: слуханням, говорінням, читанням та письмом. Ці види мовленнєвої діяльності виступають як основні види взаємодії людей в процесі вербального спілкування. Науковці спираються на тлумачення понять видів мовленнєвої діяльності, а саме, слухання – процес спрямованого сприйняття слухових і зорових стимулів та надавання їм значення; говоріння – це продуктивний вид мовленнєвої діяльності, засобом якого здійснюється усне вербальне спілкування [1; 6].

Змістом говоріння є висловлювання думок в усній формі; читання – складний когнітивний процес декодування символів, що спрямований на розуміння тексту, виконує найважливіші соціальні функції, є складною і значущою формою психічної діяльності людини, виконує психологічні та соціальні функції, а саме: забезпечує моральний та інтелектуальний розвиток особистості; письмо – знакова система фіксації мовлення, що дозволяє за допомогою графічних елементів передавати мовленнєву інформацію на відстані й закріплювати її в часі. Слухання і говоріння розвиваються в онтогенезі. До цих видів мовленнєвої діяльності в людини є спадкова схильність. Читання і письмо формуються на основі двох перших, є вторинними за походженням та більш складними видами мовленнєвої діяльності [1; 6].

Тривалий пошук вчених і практиків (І.О. Зимня, К.Л. Крутій та ін.) щодо визначення механізму відтворення звукової форми слова за його буквеною моделлю та прийомів його формування визначив шлях навчання грамоти: шлях від вивчення звукових значень до літер; шлях звукового аналізу та синтезу звукової сторони мовлення [1; 4]. Сучасною методикою визнано звуковий аналітико-синтетичний метод навчання грамоти. Цей метод ґрунтується на позиційному принципі читання, тобто вимова приголосної фонemi має відбуватися з урахуванням позиції наступної голосної фонemi. Під час навчання грамоти це виявляється в тому, що ті, хто навчається мають розрізняти чітко всі голосні та приголосні фонemi; знаходити голосні фонemi в словах; орієнтуватися на голосну літеру та визначати твердість чи м'якість попередньої приголосної фонemi; засвоювати приголосні фонemi в поєднанні з усіма голосними.

Аналіз механізму читання дає підставу зробити висновок, що навчання основам грамоти дітей молодшого та середнього дошкільного віку має забезпечити оволодіння широким орієнтуванням у звуковій дійсності мовлення, тобто вагомим завданням освітньої роботи є розвиток фонематичного слуху. Фонематичний слух – здатність сприймати звуки людського мовлення.

В основу методичних рекомендацій «Стежинки до грамоти» (організація освітнього процесу з дітьми молодшого та середнього дошкільного віку) покладено звуковий метод навчання читання Д. Б. Ельконіна [9]. Враховуючи ствердження про те, що оволодіння грамотою є складною розумовою діяльністю, яка вимагає значної зрілості багатьох психічних функцій самої дитини, педагогічна технологія «Стежинки до грамоти» є своєрідною і унікальною як метою, так і за методами організації та проведення. Організуючи роботу щодо підготовки органів мовлення та слуху дитини до сприйняття правильного звука та правильного артикуляційного укладу, першочергове місце займають ігрові вправи щодо розвитку слуху, дотримуючись відповідної послідовності: спочатку ігрові вправи на розвиток слухової уваги, тобто вміння розрізняти немовні звуки за їх звукочастотними властивостями; потім ігрові вправи на розвиток мовленнєвого слуху, тобто вміння дитини розрізняти голоси людей, розуміти зміст вислову; потім ігрові вправи на розвиток фонематичного слуху, тобто вміння чути складові частини слова.

Методичні рекомендації «Стежинки до грамоти» передбачають початкове ознайомлення дітей з символічним, буквеним позначенням звуків рідної мови, використовуючи прийоми прогресивних освітніх технологій, а саме авторський посібник «Українська модель «Акваріум», адаптований до української мови посібник «Модель «Акваріум» (російською мовою) Євгена Євгеновича Шулешка, а також використання

прийому пальчикових літер [8]. Саме пальчикова літера – це зорово-просторовий образ букви, що створений за допомогою пальців рук. Учені, які досліджували діяльність дитячого мозку, відзначають велике стимулююче значення функції руки. Рівень розвитку мовлення дітей знаходиться у прямій залежності від сформованості тонких рухів пальців руки. Ігрові вправи з пальчиковими літерами тренують рухи пальців рук, удосконалюють спритність, уміння управляти своїми рухами. За допомогою рук можна побудувати декілька варіантів однієї літери російського чи українського алфавіту. При цьому важливо, щоб елементи пальчикової літери були представлені тими ж елементами та спрямовані в той же бік, що й у друкованої букви українського алфавіту.

Організація освітнього процесу з дітьми старшого дошкільного віку за авторською педагогічною технологією «Сходінки до грамоти» – це комплекс посібників: методичний посібник «Цікава грамота» і навчальний посібник (індивідуальний зошит) «Грамотійко». Каплуновська О.М. наголошує, що для успішного формування в старших дошкільників базових знань з грамоти (читання і письма) важливим є своєчасний перехід на теоретичну позицію, де система рідної мови усвідомлювалася б дитиною і виступала об'єктом її свідомої діяльності. Упродовж навчального року педагог проводить роботу щодо формування уявлень про слово, розмежовуючи уявлення про предмет і слово, що його називає [2-3; 6].

Головним освітнім завданням визначається виділення номінативного значення слова (здатність називати предмети, їх дії, ознаки). Від заняття до заняття педагог розширює знання дітей про слово, формуючи уявлення про групи слів, які виконують одну і ту ж роботу в процесі спілкування.

Освітні ситуації, заняття з дітьми старшого дошкільного віку побудовані з використанням авторської моделі організації занять, розробленої д. п. н., професором К.Л. Крутій. Кожна освітня ситуація, складається з чотирьох видів діяльності: комунікативної, пізнавальної, перетворювальної і оцінно-контрольної [5; 6]. Розглянемо більш детально кожную частину заняття [4; 7].

1 частина – комунікативна діяльність. Мета: уведення в тему заняття, створення позитивного настрою на навчання, пробудження зацікавленості до пізнання нових звуків, включення дітей до роботи з перших хвилин заняття. Тривалість 1-ї частини заняття – до 4-5 хвилин.

2 частина – пізнавальна діяльність. Мета: на основі знань із попереднього заняття познайомити дітей із новими звуками, буквами. У цій частині: уточнюється артикуляція вимови звуків – положення губ, язика, зубів; уточнюються акустичні ознаки звуків: голосні, приголосні, приголосні дзвінки («не спить голос»), глухі («спить голос»); добирається образне порівняння звука (дорослий звертає увагу на образне зображення звука в лівому верхньому кутку сторінки зошита); визначається звук, що повторюється в словах-назвах малюнків; визначається звук, що повторюється в словах; відбувається знайомство дітей із буквою, що позначає звук, разом із дорослим створюється зоровий образ літери, читають образні вірші. Тривалість 2-ї частини – до 8-10 хвилин.

3 частина – перетворювальна діяльність. Мета: практичне використання отриманих знань, розвиток фонематичного сприйняття та фонематичного уявлення, уточнення, розширення лексичного запасу, розвиток слухової уваги та зорової пам'яті, оволодіння навичками фонетичного розбору слів. Мовленнєвий матеріал насичений звуком, що вивчається (на початку, всередині, наприкінці слова), сприяє розвитку звукового відчуття. Розвитку слухової уваги сприяють словесна гра «Звук заблукав», а також завдання щодо відновлення слова з переставленими звуками, відгадування слів за першим та останнім звуком чи складом, відновлення переставлених складів. У цій частині заняття вдосконалюється навичка правильної вимови у зв'язних текстах. Завдання на розучування скоромовок, чистомовок сприяє розвитку ритму, почуття співзвучності, рими. Фонетичний розбір слова (звуковий аналіз і синтез) – складна робота мислення. Після вивчення літери дітей учать писати друкованим шрифтом. Вправи на звуко-буквений аналіз і синтез пропонуються після друкування літери. Слова дібрані відповідно до раніше вивчених звуків і

літер. Завдання початкового періоду навчання грамоти – забезпечити подальший розвиток дитини і разом із тим формувати навичку швидкого і правильного, осмисленого і виразного читання, уміння відчувати музику, мелодійність слова. Для вирішення цих завдань у зошиті подано тексти і система вправ, що стимулюють дітей до пошуку і відкриття, викликають постійний інтерес до пізнання нового. Також включено вправи на дихання (читаємо на видиханні), розширення кута зору (сходинок, кутові таблиці, пірамідки, вертикальні, горизонтальні таблиці). Тривалість цієї частини – до 14-16 хвилин.

4 частина – оцінно-контрольна діяльність. Мета: підбити підсумок, визначити разом із дітьми результативність заняття. Дорослому необхідно оцінити всіх дітей і кожен окремо, використовуючи такі звертання: «Дякую, діти! Ви мене всі порадували своїми відповідями. Мені було приємно працювати з вами». Важливо визначити оцінку дітьми заняття, використовуючи систему завдань: Які нові слова ти запам'ятав? Що б ти хотів повторити? Які відкриття ти зробив? Чого нового навчився? Що тебе здивувало? Яке завдання було найскладнішим? Що б ти хотів почути наступного разу? З метою формування оцінно-контрольної діяльності дітям пропонується оцінити правильність виконання завдань, використовуючи кольорові схеми. Для цього дорослому необхідно продемонструвати правильний варіант виконання завдання, і дитина зможе порівняти свою роботу зі зразком. Тривалість цієї частини заняття – до 3 хвилин. Загальна тривалість заняття – 25-30 хвилин.

Отже, авторська технологія О. Каплуновської «Сходинок до грамоти» має більш широке значення, ніж засвоєння початків грамоти. Від того, як дитині будуть відкриті звукова дійсність мови, будова звукової форми слова, залежить подальше засвоєння мови – граматики і пов'язаної з нею орфографії.

Список використаних джерел:

1. Зимняя И. А. Педагогическая психология. Учебник для вузов / И. А. Зимняя. – Изд. второе, доп., испр. и перераб. – М. : Издательская корпорация «Логос», 2000. – 384 с.
2. Каплуновська О. М. Сходинок до грамоти. Пропедевтичний курс навчання грамоти дітей старшого дошкільного віку / О. М. Каплуновська. – 3. : ТОВ ЛПІС ЛТД, 2015. – 162 с.
3. Каплуновська О. М. Стежинки до грамоти: молодший та середній дошкільний вік / О. М. Каплуновська. – Х. : Вид-во «Ранок», 2016. – 184 с.
4. Крутій К. Л. Сучасне заняття в дошкільному навчальному закладі: традиції чи інновації? : монографія / К. Л. Крутій // Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД. – 2009. – С. 29-118
5. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації / К. Крутій // Дошкільне виховання. – 2016. – №9. – С. 6-10
6. Крутій К. Л. Дошкільна лінгводидактика : словник-довідник : понад 600 термінів, понять та назв / упор. А. М. Богущ, К. Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2014. – 200 с.
7. Крутій К.Л. Формування граматичної правильності мовлення в дошкільників у контексті комунікативного розвитку : термінологічне поле / К. Л. Крутій // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – № 3 (137), 2018. – С. 28-35
8. Шулешко Е. Е. Понимание грамотности : Обучение дошкольников чтению, письму и счёту, а также организация дошкольной жизни детей и взрослых, их взаимоотношений на занятиях и вне занятий / Е. Е. Шулешко. – М, 2001. <http://setilab.ru/modules/article/view.article.php/237>
9. Эльконин Д. Б. Избранные психологические труды / Д. Б. Эльконин. – М. : Педагогика, 1989. – С. 23-123

ВПЛИВ ПРОЕКТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НА ФОРМУВАННЯ У СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ ДОСВІДУ СОЦІАЛЬНОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Лена Гулько, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, старший викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

INFLUENCE OF PROJECT ACTIVITY FOR FORMATION OF SENIOR PRESCHOOLERS OF SOCIAL INTERACTION EXPERIENCE

Lena Gulko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено особливості формування досвіду соціальної взаємодії дітей старшого дошкільного віку. Розкрито суть проектної діяльності та визначено її переваги у процесі формування соціального досвіду.

Ключові слова: проектна діяльність, соціальна взаємодія, соціальний досвід.

Abstract. The article describes the peculiarities of the forming the social interaction experience of senior preschool age children. The essence of the project activity is revealed and its advantages in the process of formation of social experience are defined.

Key words: project activity, social interaction, social experience.

В умовах сучасного євроінтеграційного процесу кожен громадянин нашої держави має бути готовим до активної участі у суспільних справах, виконувати належні йому обов'язки та користуватися своїми правами. В ході демократичних реформ, які відбуваються в нашій державі, важливо, щоб кожен громадянин відчував себе повноцінним та повноправним членом суспільства, здатним до рішучих кроків, відстоюючи свою громадянську позицію. Досвід перших міжособистісних стосунків набувається особистістю ще у період дошкільного дитинства, саме він стає фундаментом її подальшого саморозвитку, самовираження, сприяє формуванню досвіду соціальної взаємодії, яка є основою утворення системи цінностей та концентрує вектор прогресивної соціальної поведінки. Проектна діяльність є одним із ефективних засобів соціалізації дошкільників, так як сприяє їх міжособистісній взаємодії, налагодженню стосунків, формуванню вміння слухати один одного та поважати думку іншого.

Актуальність питань соціалізації дитини висвітлена у Міжнародній конвенції ООН про права дитини, Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті, законах України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “Про охорону дитинства”, “Про соціальну роботу з дітьми та молоддю”, де акцентується увага на цінності кожної особистості та зазначається, що виховувати дитину потрібно так, щоб вона була відповідальна не тільки за себе, але й дбала про майбутнє своєї держави, була її гідним громадянином.

Питання соціалізації особистості дитини вивчалися провідними філософами, соціологами, психологами, культурологами, педагогами. Особливості періоду дитинства досліджували ряд провідних психологів: загальний психологічний розвиток дитини (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Запорожець, Л. Божович, Г. Люблінська, С. Холл); концепції навчання та розвитку дітей (Л. Венгер, В. Давидов, Е. Торндайк, Ж. Піаже, О. Дяченко). Науковцями розроблено сучасні концепції соціалізації особистості (Н. Голованова, Н. Заверико, І. Зверєва, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, С. Савченко, С. Харченко); розкрито соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей (В. Абраменкова, І. Бех, Л. Божович, Л. Виготський, Д. Ельконін, І. Кон, О. Кононко, В. Кудрявцев, О. Леонтьєв, В. Мухіна, А. Петровський, Т. Репіна, Д. Фельдштейн); соціально-педагогічні засади проблеми з урахуванням нової соціокультурної ситуації характеризуються у дослідженнях Т. Алексеєнко, О. Безпалько, В. Болгаріної, Т. Василькової, Ю. Василькової, М. Галагузової, І. Зверєвої, А. Капської, Л. Коваль, Л. Міщик, Л. Новікової, А. Рижанової, С. Хлебик, Л. Штефан. Особливості використання проектної діяльності як засобу формування досвіду соціальної взаємодії досліджували Л. Кричевський, Т. Репіна, Р. Іванова і Л. Бухтіарова.

Головною особливістю соціального життя є взаємодія індивідів, соціальних груп у межах відповідних соціальних інститутів. Взаємодія (інтеракція) – це процес впливу суб'єктів один на одного, в якому кожна дія обумовлена попередньою дією, так і очікуваним результатом з боку іншого. Будь-яка взаємодія передбачає щонайменше двох учасників. Отже, взаємодія являє собою різновид дії, відмінною рисою якого є спрямованість на іншу людину. Соціальна взаємодія характеризується такою рисою, як зворотний зв'язок. Зворотній зв'язок передбачає наявність реакції, а отже, соціальна взаємодія має бути направлена на іншу людину.

П. Сорокін виділив дві обов'язкові умови соціальної взаємодії:

а) учасники взаємодії повинні володіти психікою і органами почуттів, тобто засобами, що дозволяють дізнатися, що відчуває інша людина, через її дії, міміку, жести, інтонації голосу і тощо;

б) учасники взаємодії мають однаковим чином висловлювати свої почуття і думки, тобто використовувати одні і ті ж символи для самовираження.

Поняття “досвід соціальної взаємодії” (за С. Архиповою, М. Докторович, О. Кононко) розглядається як цілісна динамічна структура, складне, багатокomпонентне, багаторівневе, поліфункціональне утворення, яке має значну кількість дефініцій описового характеру, що відрізняється за обсягом, складом та структурою. Соціальний досвід виступає як якість людини, сформована у процесі оволодіння уявленнями і знаннями про соціальну дійсність, активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії, а також трактується як засвоєння етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних і внутрішньо-особистісних соціальних позицій, відносин [3, с. 112].

Слід зауважити, що в енциклопедії освіти, психолого-педагогічних словниках трактування зазначеного поняття відсутні. Лише у соціологічному словнику знаходимо наступне визначення: “соціальний досвід – це здатність індивіда ефективно долучатися до складних міжособистісних взаємодій, розуміючи та ефективно використовуючи інших людей” [7, с. 113].

Вітчизняний вчений Г. Селевко досвідом соціальної взаємодії вважає базову інтегральну характеристику особистості, яка відображує її досягнення у розвитку відносин з іншими, людьми й забезпечує повноцінне оволодіння соціальною ситуацією, надає можливість ефективно вибудовувати власну поведінку залежно від ситуації і відповідно до прийнятих у соціумі норм і цінностей [8, с. 166]. Він зауважує, що виступаючи активним проявом людини в її діяльності та поведінці, соціальна компетентність характеризується мобілізаційною готовністю як можливістю її реалізації у будь-якій ситуації. Г. Асмолов та В. Солдатова також розглядають соціальний досвід як інтегральну характеристику особистості, яку можна визначити через особистісні властивості та мотиваційні чинники діяльності, а також результати діяльності, які можна побачити або зафіксувати [10, с. 245]. Вони зауважують, що соціально компетентна дитина для досягнення визначених цілей здатна планувати та контролювати свою поведінку в різних ситуаціях. Погоджується з цими поглядами і сучасна дослідниця О. Кононко, яка під досвідом соціальної взаємодії дітей розуміє якість особистості, сформовану в процесі активного засвоєння соціальних відносин, які виникають на різних етапах у різних видах соціальної взаємодії та соціальних норм, які виступають основою побудови й регулювання міжособистісних соціальних позицій і відносин [2, с. 23].

Формуванню досвіду соціальної взаємодії особистості дитини сприяє її участь у проектній діяльності. А. Міщенко обґрунтовує метод проектів як спосіб організації поетапної практичної діяльності на основі взаємодії педагога і вихованця між собою задля досягнення мети, яка визначена проблемою даного проекту. Метод проектів є своєрідною формою перспективного планування навчальної роботи за участю дітей [4]; способом організації педагогічного процесу, побудованого на взаємодії педагога і вихованців між собою та навколишнім середовищем. І. Цветкова стверджує, що специфіка методу проектів полягає в тому, що педагогічний процес накладається на процес взаємодії дитини з навколишнім світом, пізнання дитиною навколишнього середовища (природного та соціального), педагогічний вплив здійснюється в спільній із дитиною діяльності, спирається на її особистий досвід”. Проект – метод педагогічно-організованого засвоєння дитиною навколишнього середовища, ланка в системі виховання [11, с. 47].

Звернення до методу проектування має великі переваги. Т. Поніманська вважає, що він активізує, організовує, націлює дитину дошкільного віку на творчу діяльність, пізнання. За

допомогою методу проектів здійснюється розвиток дитини дошкільного віку в різних напрямках:

- формується життєва компетентність (дитина набуває дієспроможності в різних життєвих ситуаціях);
- активізується пізнавальна діяльність вихованців;
- розвивається креативність, самостійність в прийнятті рішень;
- формується Я-концепція у дитини (“я можу”, “я хочу”, “мене приймають”, “мене люблять”);
- розвиваються особистісні якості, емоційно-образна сфера кожної дитини;
- формуються уміння і навички навчального, виховного й комунікативного напрямку [5, с. 15].

Діяльність дошкільнят у проекті має складний і динамічний характер, оскільки залежить від вікових та індивідуальних особливостей. Більшість авторів зауважують, що залучати дітей до виконання проектів слід у старшому дошкільному віці. Свою позицію вони аргументують тим, що цей період в житті дитини характеризується більш стійкою увагою, спостережливістю, здатністю до початків аналізу, синтезу, самооцінки, а також прагненням до спільної діяльності, пробудженням пізнавального інтересу.

Л. Присяжнюк до особливостей проектної діяльності відносить її чітку алгоритмізацію, послідовність в реалізації структурних етапів, що її складають. Дослідниця виокремила наступну структуру навчального проектування у ЗДО (табл. 1) [6, с. 12]:

Таблиця 1. Структура навчального проектування у ЗДО

<u>Концептуальний етап</u>	<u>Конструктивно-моделювальний етап</u>	<u>Технологічний етап</u>	<u>Оцінювально-рефлексивний етап</u>
Формулювання проблеми, якій буде присвячено проект (визначення цілей).	Створення моделі проекту, конкретизація завдань, визначення умов, побудова програми реалізації проекту.	Реалізація моделі проекту з наступною презентацією результатів діяльності.	Оцінка та самооцінка ступеня реалізації проекту, рефлексія власної діяльності.

Основною тематикою проектів спрямованих на формування соціальної взаємодії дітей у закладах дошкільної освіти можуть бути: “Ти мій друг і я твій друг”, “Поважаймо одне одного”, “Доброта врятує світ”, “Будьмо толерантними”, “Любимо та цінуємо наших матусь”, “Україна – рідний край”, “Бабусині казки”, “Я – маленький господар”, “Прекрасний світ навкруги”, “Проміння дружби”, “Мій вірний друг”, “Наша чарівна земля”, “Віра, Надія, Любов”, “Садочок – друга домівка”.

Отже, проблема формування у старших дошкільників досвіду соціальної взаємодії досить важлива. Оскільки потреба дитини в спілкуванні з однолітками в дошкільний період виражена дуже яскраво і, якщо вона не знаходить свого задоволення, то це призводить до неминучої затримки соціального розвитку. Проектна технологія сприяє соціалізації дитини, допомагає розкрити внутрішній потенціал, налагодити стосунки з однокласниками.

Література

1. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами/ О. П. Демченко // збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С.61-70.
2. Закон України “Про дошкільну освіту” : Затверджений Указом Президента України від 08.03.2016 р. [Електронний ресурс] / Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2628-14>.
3. Колосова О. В Колектив як фактор соціального становлення особистості старшого дошкільника / О. В. Колосова // Наукові записки ВДПУ ім. М.Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : 36. наук. праць. – Вип. 42. – Ч. 2 / Редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. - Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2014. – С. 31-35.
4. Кононко О. Л. Виховуємо соціально компетентного дошкільника: навч.-метод. посібник до Базової програми розвитку дитини дошкільного віку “Я у світі” / О. Л. Кононко. – К.: Світич, 2009. – 208 с.

5. Кононко О. Л. Формуємо у старших дошкільників цілісне світобачення: навчально-методичний посібник / Авт. кол-в: О. Л. Кононко, В. О. Луценко, С. П. Нечай, З. П. Плохій, О. Д. Сидельникова, В. А. Старченко, О. П. Терещенко, Л. В. Шелестова, Л. Ю. Якименко. – К. : Імекс-ЛТД. – 260 с.
6. Міщенко А. Л. Проектування освітнього простору дошкільного навчального закладу / А. Л. Міщенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://posmishka.org/skarb/proektuvannya-osvitnogo-prostoru-doshkilnogonavchalnogo-zakladu-atestatsiyna-robota-a-l-mishhenko-teoriya/>
7. Поніманська Т. І. Основи дошкільної педагогіки : навчальний посібник / Т. І. Поніманська. – К. : Абрис, 1998. – 448 с.
8. Присяжнюк Л. А. Проектуємо. Досліджуємо. Пізнаємо : формування астрономічних уявлень дошкільників засобами колективного проектування / Л. А. Присяжнюк // Дошкільне виховання. – 2012. – № 4. – С. 8-13.
9. Проектні технології у дошкільному навчальному закладі / упоряд. Ю. Д. Буракова. – Х. : Вид. група «Основа», 2009. – 204 с.
10. Сіданіч І. Л. Культура взаємин батьків і дітей. Відкритий урок. Дошкільна освіта / І. Л. Сіданіч. – 2005. – №5/6. – С. 147–166.
11. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навч.- метод. посібник. / М. П. Лукашевич. – К. : ІЗМН, 1998. – 112 с.
12. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія/ за заг. ред. проф. І. Д. Зверєвої. – К. : Центр учбової літератури, 2008. – 336 с.
13. Цветкова И. В. Экология для начальной школы, игры и проекты / И. В. Цветкова. – Ярославль : Академия развития, 1997. – 115 с.

ПРОБЛЕМА МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ УЧНІВ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Лілія Гуцол, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

THE PROBLEM OF MORAL EDUCATION OF JUNIOR SCHOOL AGE PUPILS IN THE CONTEXT OF THE IDEAS OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Lilia Hutsol, master`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено проблему морального виховання учнів молодшого шкільного віку в контексті ідей Нової української школи. Виокремлено ідеї видатних педагогів минулого і сучасності з формування моральних цінностей школярів. Розкрито зміст, принципи, завдання та форми роботи з реалізації ідей морального виховання учнів.

Ключові слова: процес виховання, моральне виховання, молодший школяр, принципи виховання, форми виховної роботи.

Abstract. The article deals with the problem of moral education of pupils of junior school age in the context of the ideas of the New Ukrainian school. The ideas of the outstanding teachers of the past and present day on the formation of moral values of schoolchildren are singled out. The content, principles, tasks and forms of work on realization of ideas of moral education of students are revealed.

Key words: process of education, moral education, junior pupil, principles of education, forms of educational work.

У Концепції «Нова українська школа» особлива увага звертається на формування в підростаючого покоління загальнолюдських цінностей. Нова українська школа покликана формувати ціннісні ставлення і судження, які слугують базою для щасливого особистого життя та успішної взаємодії з суспільством. Розробники концепції пропонують вживати поняття «освіта», «освітній процес» в їх сучасному розумінні, що охоплює навчання, виховання і розвиток. Виховний процес має стати невід’ємною складовою всього освітнього

процесу і орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, зокрема морально-етичні (гідність, чесність, справедливість, турбота, повага до життя, повага до себе та інших людей), соціально-політичні (свобода, демократія, культурне різноманіття, повага до рідної мови і культури, патріотизм, шанобливе ставлення до довкілля, повага до закону, солідарність, відповідальність) [3].

Поміж базових компонентів у формулі «Нової української школи» чільне місце займає педагогіка, що ґрунтується на партнерстві між учнем, учителем і батьками та умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно. На думку Л.В.Любчак, серед чинників якості початкової освіти великого значення набуває аспект педагогіки партнерства між всіма учасниками освітнього процесу, яка ґрунтується на принципах гуманізму і творчого підходу до розвитку особистості, основним завданням якої є подолання інертності мислення, перехід на якісно новий рівень побудови взаємовідносин між учасниками освітнього процесу. Це завдання реалізується у спільній діяльності вчителя й учнів, учителя й батьків і опирається на важливі принципи партнерства: повага до особистості, доброзичливість і позитивне ставлення, довіра у відносинах, діалог – взаємодія – взаємоповага, розподільне лідерство, дотримання правил соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей) [2, с. 542]. Для успішної реалізації завдань морального виховання молодших школярів педагог має опиратися на визначені принципи партнерства у взаємодії з усіма учасниками навчально-виховного процесу.

У формуванні всебічно розвиненої особистості чільне місце належить моральному вихованню. Моральне виховання як один з головних напрямків роботи вчителя початкової школи – це виховна діяльність, що має на меті сформувати стійкі моральні якості, потреби, почуття, навички і звички поведінки на основі ідеалів, норм і принципів моралі, участі у практичній діяльності. Моральне виховання формує моральні поняття, погляди і переконання. Воно покликане також сприяти розвитку моральних почуттів, що виражають запити, оцінки, спрямованість духовного розвитку особистості. Не менше значення має і вироблення навичок і звичок моральної поведінки [4].

З позицій видатного педагога-гуманіста В.О.Сухомлинського роки навчання у початкових класах є цілим періодом морального, інтелектуального, емоційного, фізичного розвитку, який буде реальною справою лише за умови, що дитина живе багатим життям сьогодні, а не тільки готується до оволодіння знаннями завтра. Василь Олександрович розглядав творчу діяльність учня не лише як вищу форму активності й самостійності, а й як найбільшу радість у духовному житті людини, за допомогою чого відбувається моральне виховання: «Творчість відкриває в дитячій душі ті куточки, в яких дрімають джерела добрих почуттів» [5, с. 553].

В.О.Сухомлинський був глибоко переконаний, що не лише розум варто тренувати, а й необхідно систематично працювати над розвитком почуттів учнів. «Емоційно-естетична оцінка ідей, принципів як найважливіший елемент ідейного виховання залежить від того, як глибоко здатна людина переживати в зв'язку з пізнанням навколишнього світу такі почуття, як радість, замилювання, подив, сум, тривогу, сором, гнів, збурювання, зніяковілість, совість й ін.» [5, с. 420].

Ціль початкової школи – «навчити дітей учитися», сформувати почуття любові до Батьківщини, свого народу, ненависті до її ворогів, допомогти дітям усвідомити свої творчі сили і здібності, тому що «у цьому усвідомленні – сама сутність формування особистості» [4, с. 216]. В.О.Сухомлинський вважав важливим завданням вчителя якомога раніше ознайомити дітей з моральними основами нашого суспільства, сформувати позитивне до них ставлення, викликати загострений інтерес до понять добра і зла, організувати виховний процес так, щоб участь, щирість, співпереживання, співчуття, людяність виявлялися в діяльності. Коли школяр вступає у вік отрочества, школа, вихователь, суспільство, зберігаючи і розвиваючи те, що закладено в дитинстві, формують громадянина, для якого «моральні, політичні ідеї ... перетворюються в норми і правила поведінки. Цей процес можливий тільки

при багатогранній духовній зрілості і, без якої немає устремління до ідеалу, немає живої людської особистості» [5, с. 384].

Важливою умовою успішного морального виховання є щира любов дорослих до дитини. Любити дітей – значить стверджувати їхню неповторність, унікальність не на словах, а на ділі, уміти побачити їх гарними і неповторними, вселити їм віру, що вони гарні. На думку В.О.Сухомлинського, єдина реальна рушійна сила виховання – прагнення дитини бути гарною. «Найважливіше джерело виховання почуттів педагога – це багатогранні емоційні відносини з дітьми в дружному колективі, де вчитель не тільки наставник, але і друг, товариш» [5, с. 22]. У книгах «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина» і «Листи до сина» проблема морального виховання особистості займає центральне місце.

О. Я. Савченко, автор підручника «Літературне читання» для початкових класів, підкреслює: «Спираючись на свій величезний педагогічний досвід, глибоке розуміння світу дитинства, знаючи безмежну довіру дітей до вчителя, Василь Олександрович поступово створює авторську педагогічну систему виховання і розвитку молодших школярів засобами художнього слова, яке він уважав найкращим виразником складних морально-етичних ідей» [6].

Проблеми морального розвитку підростаючого покоління, взаємодія школи і батьків стали головними темами наукових праць багатьох українських педагогів. Так, вивченням специфіки молодшого шкільного віку та розробкою нових методів їхнього виховання займалися А. Бурова, О. Долинна, Л. Просандаєва, Т. Загороднюк, А. Шемшуріна, Л. Кулагіна та інші.

При вирішенні головних проблем морального виховання учнів, формуванні їх наукового світогляду необхідно враховувати психофізіологічні особливості й протиріччя цього віку. Правильне співвідношення виховних впливів з особливостями віку є запорукою успіху. Тому варто докладно розкривати протиріччя, властиві отрочеству, і на цій основі будувати свою педагогічну аргументацію, багато уваги приділяти питанням фізичного виховання, психічного розвитку, проблемам дружби, товариства, любові. Складним є процес формування моральних якостей особистості: через знайомство з елементарними нормами моралі ведемо вихованця до пробудження моральних почуттів, а потім – до вироблення моральних звичок і через вправи в моральних учинках – до моральних переконань. Цей шлях є досить тривалим та емоційно-напруженим. Однак, він і досі є достатньо ефективним у розвитку моральних якостей сучасних учнів [7, с. 44].

Проблема формування моральних цінностей має актуальність в умовах сьогодення. Перехідний період, в якому перебуває наша країна, утруднює моральне виховання молодого покоління, прищеплення дітям національних цінностей. Для ефективної виховної роботи з формування моральних цінностей молодших школярів педагог має опиратися на основні принципи морального виховання:

- цілеспрямованість виховання передбачає спрямування виховної роботи на досягнення основної мети виховання – всебічно розвиненого молодшого школяра.
- обов'язковий зв'язок виховання з життям. Суть принципу полягає в тому, що виховна діяльність має орієнтувати на необхідність молодшого школяра жити у суспільстві;
- єдність свідомості та поведінки у вихованні. Поведінка молодшого школяра – це його свідомість у дії. Виховання такої єдності свідомості – складний і суперечливий процес, оскільки формування навичок правильної поведінки набагато складніше, ніж виховання свідомості;
- виховання в праці. В основі цього принципу – ідея, що формування особистості безпосередньо залежить від їх діяльності, від особистої участі в праці. Цей принцип спирається і на таку психологічну якість, як прагнення дитини до активної діяльності;
- комплексний підхід у вихованні ґрунтується на діалектичній взаємозалежності педагогічних явищ і процесів. Втілення його в життя передбачає: єдність мети, завдань і змісту виховання; єдність форм, методів і прийомів виховання; єдність виховних впливів

школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації, вулиці; врахування вікових та індивідуальних особливостей учнів; єдність виховання і самовиховання;

- виховання молодшого школяра в колективі. Молодший школяр стає особистістю завдяки спілкуванню і пов'язаному з ним відокремленню. Найкращі умови для спілкування й відокремлення створюються в колективі. Поєднання педагогічного керівництва з ініціативою та самодіяльністю учнів. Педагогічне керівництво зумовлюється відсутністю в учнів життєвого досвіду;

- поєднання поваги до особистості вихованця з розумною вимогливістю до нього. У цьому – головний сенс гуманістичної педагогіки щодо формування необхідних взаємин вихователів і вихованців. Цей принцип передбачає: єдність вимог до вихованців з боку педагогів, контроль за їх поведінкою, гуманне ставлення до них, поважання їхньої думки та ін.;

- індивідуальний підхід до молодших школярів у вихованні. Такий підхід як індивідуальна корекція загальної системи виховання – важлива вимога до організації виховного процесу і одна з умов підвищення його ефективності;

- принцип системності, послідовності й наступності у вихованні. Виходить з того, що для формування свідомості, вироблення навичок і звичок поведінки потрібна система певних послідовних виховних заходів. Такі якості людської особистості не можна сформувати, якщо виховний процес являтиме собою випадковий набір виховних заходів, що матимуть епізодичний, а не системний характер;

- єдність педагогічних вимог школи, сім'ї і громадськості. Повинна охоплювати всі сторони навчально-виховної роботи школи, всі форми діяльності учнівського та педагогічного колективів, сім'ї, знаходити свій вияв у змісті, формах навчання та виховання, у правилах поведінки молодших школярів, у стилі життя школи, її традиціях. Така єдність є однією з умов оптимізації виховного процесу [7, с. 45-46].

Одним із методів морального виховання, формування досвіду моральної поведінки є створення особистісно зорієнтованих виховних ситуацій. На думку О. Демченко, у виховній роботі з молодшими школярами досить важливо розвивати в них здатність уявляти себе на місці іншої людини, мислено бачити і прогнозувати її дії; набувати досвіду вибору одного розв'язку з декількох можливих, морального вибору; виробляти й закріплювати досвід соціальної поведінки: підпорядкування і керівництва; співчуття ровесникам, дорослим; переживання відповідальності за спільну справу [1, с. 89].

Серед ефективних форм морального виховання вчителі-практики найчастіше використовують зустрічі з видатними людьми, свята, екскурсії, розповіді на моральну тематику, морально-етичні бесіди тощо. У початкових класах часто використовується розповідь на морально-етичну тему. Це яскравий емоційний виклад конкретних фактів і подій, які мають моральний зміст. Впливаючи на почуття, розповідь допомагає вихованцям зрозуміти й засвоїти сенс моральних оцінок і норми поведінки. У розповіді на етичну тему кілька функцій: служити джерелом знань, збагачувати моральний досвід особистості, вказувати на спосіб моральної поведінки. У виховній роботі з учнями різних вікових груп також застосовується етична бесіда. У педагогічній літературі вона розглядається як і метод залучення учнів до обговорення, аналізу вчинків і формування моральних оцінок, і як форма роз'яснення школярам принципів моральності й їх осмислення, і як засіб формування системи моральних уявлень, і понять, які у свою чергу виступають підставою для формування моральних поглядів й переконань.

Моральне виховання молодших школярів є одним із найскладніших завдань вчителя. Аби вирішити це завдання вчителю потрібні не лише знання предметів початкової школи та методики їх викладання, а й уміння спрямовувати власну діяльність на формування моральних якостей у дітей. Розуміння педагогом змісту та дотримання принципів морального виховання сприяє ефективності даного процесу. Урізноманітнення форм роботи з реалізації завдань морального виховання учнів стане основою для розвитку навичок моральної поведінки учнів.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія / О. П. Демченко. – К.: Видавничий Дім «Слово». – 2014. – 416 с.
2. Любчак Л. В., Дабіжа Л. П. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – P. 539-560
3. Концепція Нової української школи. – Режим доступу: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>
4. Педагогика [Текст] : учеб. пособие / Ю. К. Бабанский [и др.] ; Под ред. Ю. К. Бабанского. - 2-е изд., доп. и перераб. – М. : Просвещение, 1988. – 479 с.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський. – К.: Вища школа, 1974. – 640 с.
6. Савченко О. Я. Художні твори Василя Сухомлинського для дітей як джерело виховання цінностей / О. Я. Савченко. [Електронний ресурс]: Педагогічний дискурс, випуск 10. – Режим доступу: www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/peddysk...savchenko.pdf
7. Павленчик В. Любов педагога до дітей як важлива умова духовно-морального виховання / В. Павленчик // Початкова школа. – 2004. – №6. – С. 44-46

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Олена Довгань, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

WAYS OF DEVELOPMENT OF INDEPENDENCE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Olena Dovgan, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті проаналізовані окремі шляхи розвитку самостійності молодших школярів. Зазначені педагогічні здібності, наявність яких є важливою для розвитку самостійності молодших школярів. Розглянуті особливості педагогічного керівництва самостійністю молодших школярів у контексті вимог Нової української школи.

Ключові слова: самостійність, молодші школярі, педагогічні здібності, Нова українська школа.

Abstract. The article analyzes separate ways of development of the independence of younger schoolchildren. These pedagogical abilities, the presence of which is important for the development of the independence of younger schoolchildren. Peculiarities of pedagogical leadership of the independence of junior pupils in the context of the requirements of the New Ukrainian school are considered.

Key words: independence, younger schoolchildren, pedagogical abilities, the New Ukrainian school.

Для повноцінного функціонування в сучасному суспільстві людині необхідна самостійність, як здатність швидко адаптуватися до нової ситуації. Проблема формування самостійності молодшого школяра не є новою в зарубіжній та вітчизняній педагогічній науці та практиці. Пошуку шляхів її розв'язання присвячені дослідження відомих педагогів та психологів: Х. Алчевської, Л. Виготського, Г. Костюка, С. Русової, О. Савченко, М. Данилова, Б. Єсіпова, В. Сухомлинського, К. Ушинського та інших науковців. Не дивлячись на це, розглядувана проблема на початку ХХІ століття залишається актуальною.

Проаналізувавши праці фахівців у галузі початкової освіти [2; 3; 5; 6; 8], під самостійністю будемо розуміти інтегровану характеристику активності молодшого школяра, що виявляється в його вмінні без прямого керівництва й допомоги ззовні, власними силами досягти поставленої мети.

У сучасній періодизації психологічного розвитку молодший шкільний вік охоплює період від 6-7 до 9-11 років [1]. Нижній межі зазначеного періоду притаманна криза 6-7 років, коли дитина поєднує в собі риси дошкільного дитинства з особливостями школяра. У дошкільника є дві сфери соціальних відносин – «дитина-дорослий» і «дитина-діти». У школі виникає нова структура цих відносин. Система «дитина-дорослий» диференціюється на «дитина-учитель» та «дитина-батьки». З приходом дитини в школу змінюється її соціальний статус з «дитини» на «школяра», загострюючи бажання бути дорослим, а значить, самостійним. Упродовж навчання в початковій школі вчитель може апелювати до цього бажання, наприклад, даючи доручення чи аналізуючи вчинки дитини, говорячи: «Адже ти вже дорослий. А дорослі, зазвичай, перед тим, як прийняти певне рішення, думають про наслідки».

Також у формуванні самостійності молодшого школяра допоможуть проблемні методи навчання (проблемний виклад знань, частково-пошуковий, пошуковий та дослідницький), необхідність впровадження яких зазначено в Концепції Нової української школи [7, с. 12]. Кожен з проблемних методів за умілого використання вчителем спонукає молодшого школяра до самостійності мислення, наприклад, на прохання вчителя обґрунтувати свою думку. За умови правильної організації проблемного навчання в початковій школі вдається спонукати учня до самостійного поповнення знань.

Якщо ж вчитель використовує для розв'язання проблеми роботу в групах, то таким чином створить додаткові можливості для розвитку самостійності молодшого школяра, оскільки додається ще й відповідальність за кожного члена групи.

Як зазначають психологи, провідною діяльністю молодшого школяра стає навчальна діяльність, яка з першим кроком до школи опосередковує систему його стосунків з навколишнім світом. Але потрібно ще багато часу, щоб дитина звикла до розкладу уроків та перерв, адже у неї ще залишається одною із основних діяльностей – ігрова. Це не відбувається стихійно, як у минулому під час оволодіння грою, а потребує великих особистісних зусиль, допомоги дорослих, насамперед педагога. У грі розгортаються їх стосунки з ровесниками і дорослими, особистісне психічне життя і психічний розвиток, формуються психічні новоутворення, завдяки чому діти виходять на новий рівень пізнання світу й самопізнання, відкривають нові власні можливості й перспективи. У ході гри за умілого керівництва вчителем також створюються можливості для розвитку самостійності молодшого школяра.

У процесі спільної діяльності в класі також видається можливість розвивати самостійність молодшого школяра (наприклад, розподіл доручень у класі).

Список використаних джерел

1. Бех І. Молодший школяр у вікових закономірностях / І. Бех // Початкова школа. – 2015. – № 1. – С.10-13
2. Демченко О. П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія / О. П. Демченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 416 с.
3. Кіт Г. Г. Дидактика початкової освіти : практикум / Г. Г. Кіт, О. Б. Петрович, І. В. Карук. Вінниця : Документ Принт, 2017. – 249 с.
4. Костюк Г. С. Навчально-виховний процес і психічний розвиток особистості / За ред. Л. Н. Проколієнко; Упор. В. В. Андрієвська, Г. А. Балл, А. Т. Губко, Е. В. Проскура. – К. : Рад.шк., 1989. – 608 с.
5. Лазаренко Н. И. Формирование лекторского мастерства преподавателя в условиях вхождения в европейское образовательное пространство [Publicasia bola vydana elektronicky v Digitalnej kniznici UK RU] / Н. И. Лазаренко // Zbornik prispevkov z medzinarodnej Presovevedeckej konferencie konanej dňa 18. Maja 2018 na Katadre andragogiky, Fakulta humanitnych a prirodných vied Presovskej university v Presove. URL: P150-161. <http://www.pulib.sk/web/kniznica/elpub/dokument/Lukasova3>.
6. Любчак Л. В. Методика організації ігрової діяльності: Практикум / Л. В. Любчак, К. А. Колеснік. – Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. – 196 с.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
8. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи / О. Я. Савченко. – К.: Генеза, 1999. – 324 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЄВОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Руслана Ем, студентка ступеня вищої освіти бакалавра

*Науковий керівник: Н.О. Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRECONDITIONS FOR WORKING ON THE FORMATION OF SPEECH BEHAVIOR OF CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE

Ruslana Em, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто особливості роботи над формуванням культури мовленнєвої поведінки дітей старшого дошкільного віку. Визначено, що в процесі роботи над формуванням культури мовленнєвої поведінки дітей старшого дошкільного віку важливо враховувати вікові особливості дітей, особливості формування навичок поведінки, зокрема етики спілкування.

Ключові слова: заклад дошкільної освіти, дошкільник, мовленнєва поведінка, компетенція.

Abstract. The article deals with the peculiarities of work on the formation of the culture of speech behavior of children of the senior preschool age. It is determined that in the process of working on the formation of the culture of speech behavior of children of the senior preschool age, it is important to take into account age peculiarities of children, peculiarities of the formation of behavioral skills, in particular the ethics of communication.

Key words: preschool institution, preschooler, speech behavior, competence.

Розбудова українського суспільства на засадах загальнолюдських цінностей і національних пріоритетів вимагає розробки нових методологічних підходів культурологічного спрямування, в центрі яких – формування духовної особистості, нарощування культурного потенціалу суспільства. Пріоритетним напрямком у вихованні та навчанні молодого покоління на сучасному етапі є мовленнєвий розвиток. Важливість такого акценту є незаперечною, адже з розвитком мовленнєвої сфери тісно пов'язаний розвиток всіх психічних процесів і розумових здібностей людини, її самоусвідомлення в суспільстві.

На рівні закладів дошкільної освіти мовленнєва компетенція здійснюється через реалізацію завдань, спрямованих на розвиток у дітей умінь з усіх видів мовленнєвої діяльності, монологічного й діалогічного вияву, засвоєння найважливіших норм культури спілкування. У процесі навчання і виховання повинні оволодіти певним колом умінь, навичок та звичок, які стосуються етики мовленнєвої поведінки.

І хоча проблема мовленнєвого спілкування та навчання мовленнєвому етикету не нова, вона виникла ще в античній риторичі; можливість і перспективність навчання дітей культури мовленнєвого спілкування визнавалися представниками як зарубіжної, так і вітчизняної педагогіки (Я. Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський, А.Макаренко, В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі та ін.), у практиці навчання дітей дошкільного віку об'єктом особливої уваги вона стала тільки у кінці 80-х років минулого століття.

Доведено, що вже в дошкільному віці необхідно цілеспрямовано формувати в дітей позитивний досвід спілкування з оточуючими, вміння встановлювати контакти як з однолітками, так і з дорослими (Я. Коломинський, С. Козлова, Г. Люблінська, Т. Симоненко та ін.). Щоб виховання культури поведінки й спілкування здійснювалось успішно, передусім, на нашу думку, потрібно збудити в дітей прагнення до виконання норм і правил етикету, до

постійного їх дотримання в повсякденному житті. І справа, як зазначав К. Ушинський, не стільки в кількості повторюваності дій, скільки в схильності до неї. Особливого значення у зв'язку з цим набуває створення позитивної мотивації оволодіння моральними звичками. Психологи й педагоги називають так основні вимоги до організації поведінкової діяльності дошкільнят: висунення конкретної мети, яка може бути досягнута дітьми за умови, що їхня участь у діяльності набирає характеру розв'язання конкретного завдання в певній ситуації; привабливість мети і змісту діяльності для дітей; організація діяльності на основі певного морального взірця, що його діти природно й добровільно наслідують; запобігання пасивності, організація активної самостійної позиції кожної дитини; опора на думку колективу [6].

У дітей старшого дошкільного віку, як неодноразово підкреслювалось дослідниками, ще недостатньо розвинута здатність до саморегуляції та самоконтролю поведінки [5]. Саме цим пояснюється імпульсивність, нестриманість, короткочасність вольових проявів у поведінці. У зв'язку з недостатньою самосвідомістю і відсутністю життєвого досвіду, діти інколи починають наслідувати небажані форми поведінки: недисциплінованість, грубість, некоректність тощо. Тому велике значення має особистий приклад дорослого, передусім педагога, його відповідальність за вчинки і слова.

Плануючи роботу з формування культури поведінки, спілкування, педагогові також необхідно знати й постійно враховувати мікроклімат у сім'ї, умови, в яких зростає дитина, стиль взаємин, що склався між батьками, взаємостосунки її з однолітками. Важливо залучати батьків до виховання культури спілкування дітей. Батьки повинні спрямувати свої зусилля на закріпленні набутих дітьми в закладі дошкільної освіти етичних умінь і навичок.

Моральні вимоги суспільства щодо поведінки для дітей старшого дошкільного віку спочатку є чимось зовнішнім, і лише в процесі виховання й самовиховання вони переходять у переконання. Щоб засвоєні дітьми моральні принципи не залишалися на рівні формальної обізнаності, а втілювалися у спілкуванні, ставали нормою життя колективу, треба привчати дітей застосовувати їх на практиці, виробляти в них міцні, стійкі звички культурної поведінки. Перетворення норм, правил і вимог етикету в особисті вимоги дитини пов'язане саме з осмисленням вимог суспільства. Це найбільш відповідальний в педагогічному відношенні етап. Дотримуючись засвоєних правил, дитина за практичними наслідками особисто впевнюється в їх правильності.

За теорією мовної діяльності, розробленою О. Леонтьєвим, Н. Жинкіним, А. Марковою, іншими вченими, лексичний запас є важливим компонентом, від якого залежить швидкість, правильність і виразність мовного висловлювання. Тому важливо не тільки збагачувати лексичний запас дітей формулами етикету, а й відпрацьовувати вміння використовувати його в конструюванні власних висловлювань.

Численні психолінгвістичні дослідження довели, що мовна діяльність дитини носить активний творчий характер. Це проявляється в пошуку правил побудови висловлювання; у тому, що діти починають свідомо (особливо з приходом до школи) вживати різні форми слова, будувати словосполучення. У дітей високо розвинуте відчуття мови, вони рано починають відчувати порушення мовних закономірностей, вносити корективи у власне мовлення та мовлення оточуючих. Усе це дає можливість уже з старшого дошкільного віку формувати правильне мовленнєве спілкування, етику поведінки в суспільстві.

Таким чином, в процесі роботи над формуванням культури мовленнєвої поведінки дітей старшого дошкільного віку важливо враховувати вікові особливості дітей (рівень розвитку мислення, мовлення, інших психічних процесів); особливості формування навичок поведінки, зокрема етики спілкування.

Список використаних джерел:

1. Комарівська Н. Формування професійних мовленнєвих навичок у майбутніх вихователів дошкільних закладів / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Вип. 39. – Вінниця : ТОВ НІЛАН ЛТД, 2013. – С. 184-187

2. Костюк Г. С. Психологія : Підручник для педагогічних вузів / Г.С. Костюк. — К.,1968. — 562 с.
3. Лазаренко Н. І. Культура мовлення як невід'ємна складова ключових компетентностей сучасного педагога / Н. І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Філологія (мовознавство) : зб. наук. пр. — Вінниця : Планер, 2016. — Вип. 23. — С. 36-42
4. Лапшина І. М. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / І. М. Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів ІППМ / за ред. Г.С.Тарасенко. — Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. — Вип.4. — С.194-198
5. Люблінська Г. О. Дитяча психологія / Г. О. Люблінська. — К.,1974. — 355 с.
6. Морально-етичне виховання дітей старшого дошкільного віку : Посібник для вчителів / За ред. В. П. Мацулевич. — К.,1988. — 423 с.

ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Дарія Заварська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. П. Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

FORMATION OF ECOLOGICAL CONSCIOUSNESS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Daria Zavorska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті актуалізується проблема формування екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку. Екологічна свідомість розглядається як одне з ключових понять екологічної психології. Звертається увага на необхідності використання національного та регіонального підходів у процесі формування екологічної свідомості. Автор доводить гуманістичну спрямованість і зростаючу роль екологічних чинників у вирішенні глобальних проблем людства.*

***Ключові слова:** екологічна освіта, екологічне виховання, екологічна свідомість, молодші школярі.*

***Abstract.** The article actualizes the problem of formation of ecological consciousness of children of junior school age. Ecological consciousness is considered as one of the key concepts of environmental psychology. Attention is drawn to the necessity of using national and regional approaches in the process of formation of ecological consciousness. The author proves the humanist orientation and the growing role of ecological factors in solving global problems of mankind.*

***Key words:** ecological education, ecological upbringing, ecological consciousness, younger schoolchildren.*

Необхідність подолання екологічних проблем сучасності поставила перед педагогічною теорією та шкільною практикою завдання: на основі біосферного підходу підготувати екологічно грамотну людину, яка розуміє значення життя як найвищої цінності, здатна визначати своє місце у світі, брати участь в охороні навколишнього середовища, раціонально використовувати природні багатства, приймати свідомі рішення у сферах життя, де перекриваються інтереси людини як живої істоти, суспільства і довкілля. У системі підготовки екологічно грамотної особистості важлива роль належить початковій школі, яку можна розглядати як початкову ланку збагачення людини знаннями про природне і соціальне середовище, ознайомлення її з цілісною картиною світу і формування науково обґрунтованого, гуманного ставлення до суспільства.

Екологічне виховання покликане забезпечити підростаюче покоління науковими

знаннями про взаємозв'язок природи і суспільства; допомогти зрозуміти багатогранне значення природи для суспільства в цілому і кожної людини зокрема; сформувані розуміння, що природа – першооснова існування людини, а людина – частина природи; виховати свідоме добре ставлення до неї, почуття відповідальності за навколишнє середовище як національну і загальнолюдську цінність; розвивати творчу активність щодо охорони та перетворення оточуючого середовища; виховувати любов до рідної природи.

Екологічна освіта – це неперервний процес засвоєння учнями знань, цінностей і понять, спрямований на осмислення й оцінку взаємозв'язків між людьми, їх культурою та навколишнім середовищем, що забезпечує поступальний розвиток навичок прийняття екологічно доцільних рішень, а також засвоєння відповідних правил поведінки в навколишньому середовищі [4]. Завданнями екологічної освіти передбачено: формування системи знань про природу. Тобто системна педагогічна діяльність, що спрямована на накопичення осмислених дієвих знань про навколишнє середовище.

Екологічна свідомість – одне з ключових понять екологічної психології, що означає вищий рівень психічного відображення природного, штучного, соціального середовища та внутрішнього світу людини, саморегуляцію даного відображення та усвідомлення місця і ролі людини у реальному світі. Екологічна свідомість відрізняється від свідомості як такої тим, що вона насичена екологічним змістом і є сукупністю екологічних уявлень, які формують суб'єктивне відношення людини перш за все до природного середовища. Екологічна свідомість є складовою суспільної свідомості й полягає в усвідомленні дитиною себе як частини живої природи, а також формування екологічного мислення. Передумова для цього – екологічні знання, наслідок – екологічний світогляд.

Екологічну свідомість як моральну категорію потрібно виховувати в дітей з раннього дитинства, а для цього слід своєчасно ввести дитину в світ рідної природи, прищепити любов до неї та пізнавальний інтерес до її явищ, закласти основи екологічного виховання. На основі екологічного мислення і свідомості формується *екологічна культура*, яка передбачає глибокі знання про навколишнє середовище (природне і соціальне), екологічний стиль мислення і відповідальне ставлення до природи, вміння вирішувати екологічні проблеми, безпосередню участь у природоохоронній діяльності.

Зміст екологічного виховання полягає в усвідомленні того, що світ природи є середовищем існування людини, тому вона має бути зацікавлена в збереженні його цілісності, чистоти, гармонії. Екологічне виховання неможливе без уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки щодо стану природи, виробляти способи розумної взаємодії з нею. Водночас естетична краса природи сприяє формуванню почуттів обов'язку й відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності, до запобігання нанесенню збитків природі.

Система екологічного виховання передбачає врахування таких основних аспектів: національного та регіонального підходів до вибору навчального матеріалу екологічного спрямування; гуманістичну спрямованість і зростаючу роль екологічних чинників у вирішенні глобальних проблем людства (раціонального використання природних ресурсів, забезпечення населення екологічно чистими продуктами харчування, захисту середовища від забруднення промисловими та побутовими відходами); збереження фізичного і духовного здоров'я людини; об'єктивності в розкритті основних екологічних законів та понять, що дають підстави вважати екологію наукою, яка розвивається, намагаючись вирішувати проблеми довкілля; зв'язку між набутими екологічними знаннями й життям, розкриття їх цінності не лише у виробництві, а й у повсякденному житті людини.

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання в школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості школярів. З точки зору американських психологів Д. Беннета, Дж. Бутлера, Г. Прошанського ставлення до навколишнього середовища формується в процесі взаємодії емоційної, інтелектуальної та вольової сфер психіки людини. Взаємовпливаючи одна на одну, вони створюють систему психологічних установок особистості, які проявляються в

формі оцінного судження, поведінки й діяльності в навколишньому середовищі. Засвоєні школярами ціннісні екологічні орієнтації мають на меті коригувати ці прояви відповідно до норм екологічної культури. У системі формування екологічної свідомості особистості особливо важливу роль відіграє молодший шкільний вік, оскільки діти саме цього віку є найбільш вразливими і легко піддаються впливу з боку дорослих. У цей час відбувається становлення функціональної системи моральних чинників. Дитина набуває здатності до гуманістичної емпатії, одночасно відбувається активне засвоєння етичних норм. У молодшому шкільному віці при правильно організованому екологічному вихованні формуються основи майбутньої особистості з екоцентричним типом мислення.

Молодший шкільний вік сприятливий для розвитку в учнів основ екологічної культури. Самою природою обумовлено соціальне призначення дитинства – адаптація дитини до природи і суспільства, здатність брати відповідальність за свої вчинки перед людьми, рослинним і тваринним світом. Початкова школа дає можливість сформуванню пізнавального потенціалу екологічних знань для подальшої бази вивчення природничо-математичного циклу, виховувати особистість, яка усвідомлює місце людини у довкіллі, через ознайомлення з рослинним і тваринним світом, розкриття взаємозв'язків і взаємозалежностей у природі, вивчення та дослідження куточків рідного краю.

Пізнання навколишнього світу розпочинається з накопичення чуттєвого досвіду, фактичного матеріалу, який осмислюється з метою засвоєння системи знань, адекватної навколишній природі з її зв'язками і залежностями. Учні початкових класів важко уявляти незнайомі предмети або явища природи. Одним із методів забезпечення наочно-чуттєвої основи засвоєння знань є спостереження. Це цілеспрямоване, планомірне сприймання об'єктів навколишньої дійсності. Воно підпорядковане конкретно визначеним цілям і вимагає волевих зусиль. Систематично спостерігаючи за об'єктами природи, діти вчаться спостерігати, у них формується така важлива риса, як спостережливість. Розвиток спостережливості впливає на структуру і зміст інших психічних процесів, оскільки спостережлива дитина більше сприймає, глибше мислить і розуміє. Це полегшує засвоєння знань та умінь, забезпечує кращі результати в навчанні, позитивні емоції, розвиває пізнавальні інтереси, позитивно впливає на поведінку.

Зміст екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку передбачає розкриття таких положень:

- а) світ природи – середовище перебування людини, яка має бути зацікавлена в збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі;
- б) осмислення екологічних явищ, вміння робити висновки відносно стану природи, давати рекомендації розумної взаємодії з нею;
- в) естетична краса природи сприяє формуванню моральних почуттів обов'язку і відповідальності за збереження, спонукає до природоохоронної діяльності;
- г) розуміння наслідків тих чи інших дій людини в природі.

Проте слід враховувати, що успішність процесу екологічного виховання засобами навчальної діяльності визначається сукупністю взаємопов'язаних педагогічних умов, що забезпечують ефективне використання екологічно спрямованого матеріалу у початкових класах, а саме:

➤ у процесі добору екологічно спрямованого матеріалу необхідно дотримуватись критеріїв: науковості, доступності, поліфункціональності, емоційної насиченості та особистісної значущості для учнів початкових класів;

Вихідною умовою, що забезпечує ефективне використання екологічно спрямованого матеріалу на уроках у початкових класах, є добір його змісту за сукупністю названих критеріїв. Згідно з ними, цей матеріал, який учитель планує використати на уроці, має бути науково достовірним, перевіреним за кількома джерелами; доступним для розуміння його молодшими школярами, не переобтяженим зайвою, занадто детальною інформацією; співвідноситись із основним програмовим матеріалом, не затіняючи головного, а навпаки, надаючи йому конкретності та виразності; емоційно насиченим, спрямованим на формування

в учнів емоційно-позитивного ставлення до рідної природи, праці людей, до усього живого.

У процесі добору змісту екологічно спрямованого матеріалу важливим критерієм є також його особистісна значущість для учнів. Реалізація цієї вимоги, як показали результати експериментального дослідження й аналіз передового педагогічного досвіду, забезпечується кількома шляхами: залученням учнів до добору даного матеріалу для уроку (за умови різних способів педагогічної підтримки – залежно від індивідуальних особливостей школярів). Так, учні можуть робити (за власним вибором) невеликі повідомлення про охорону місцевих рослин, тварин; добирати ілюстрації, виготовляти малюнки. Ще один шлях – вільний вибір учнями відповідних об'єктів для спостережень з наступним обговоренням у класі їх результатів; врахування учителем змісту і обсягу пізнавальних інтересів учнів.

Цілеспрямованість процесу використання екологічно спрямованого матеріалу означає підпорядкування його меті уроку (навчальній, виховній, розвивальній). При цьому потрібно виходити із багатофункціональності екологічних відомостей, зумовленої специфікою їх змісту та різноплановим пізнавально-виховним навантаженням. Так, екологічно спрямований матеріал, залучений до уроку, може використовуватися для ілюстрації та конкретизації основного програмового матеріалу; актуалізації знань учнів, чуттєвого досвіду; збудження інтересу учнів до нової теми; перевірки міцності та усвідомленості знань та вмінь учнів; закріплення та поглиблення вивченого матеріалу: розвитку самостійності учнів; підвищення їх активності; зв'язку навчання з життям.

► під час розробки методики використання екологічно спрямованого матеріалу в навчальній діяльності необхідно враховувати пізнавальні особливості молодших школярів, специфіку навчального предмету й опиратися на пізнавальну активність учнів.

Поряд із навчальною екологічно спрямований матеріал пропонує виховну та розвивальну функції, тобто він сприяє вихованню в учнів любові до рідного краю, відповідального, гуманного ставлення до природи та праці людей. Розвивальна функція цього матеріалу полягає в стимулюванні та розвитку навчальних психічних процесів учнів, їх мовлення, спостережливості.

Організуючи засвоєння екологічно спрямованого матеріалу, можна використовувати різноманітні методи та прийоми навчання. До них належать: розповідь учителя про природу та її охорону, бесіда, побудована на природоохоронній основі, читання відповідної літератури, спостереження над об'єктами рідної природи, яке проводять молодші школярі; сприймання ілюстративного та натурального наочного матеріалу.

Вибравши способи опрацювання екологічно спрямованого матеріалу, вчитель має продумати і його місце в структурі уроку. Природоохоронний матеріал можна успішно використовувати на різних етапах уроку. Найчастіше це робиться, як показали результати експериментального дослідження, в процесі викладу основного програмового матеріалу для конкретизації та ілюстрації окремих його положень. Наприклад, сформувавши поняття «дерева», «кущі», «трави», вчитель просить учнів пригадати назви відомих їм дерев, кущів трав'янистих рослин, які потребують охорони. Відповіді учнів учитель доповнює цікавими відомостями про способи охорони рослини та супроводжує їх показом гербарію, малюнків, ілюстрацій.

Перевіряючи домашнє завдання, теж можна спиратися на екологічно спрямований матеріал, завдяки чому цей етап уроку виконуватиме не лише контрольну, а й виховну функцію, стимулюючи цим самим увагу й активність учнів. Наприклад, перевіряючи матеріал за темою «Річка» (3 клас), вчитель може запропонувати учневі розповісти про охорону річок на основі місцевої річки (намалювати на дошці схему, показати її на карті). Таке наповнення змісту навчально-виховного процесу в початковій школі екологічно спрямованим матеріалом забезпечує не лише міцне й осмислене засвоєння знань і розширення кругозору учнів, а й сприяє формуванню їх елементарних морально-естетичних уявлень та розвитку екологічного світогляду.

Список використаних джерел:

1. Грошовенко О. П. Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання / О. П. Грошовенко // Молодий учений. – 2018. – № 1. – С. 283-288
2. Грошовенко О. П. Інноваційні стратегії формування екологічної культури молодших школярів / О. П. Грошовенко // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки і психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Запоріжжя, Україна, 2-3 лютого 2018 року). – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2018. – 192 с.
3. Дідков О. Формування екологічної свідомості та культури засобами освіти та виховання особистості / О. Дідков // Гілея: науковий вісник: Зб. наук. праць. – К., 2012. – Вип. № 63. – С. 472
4. Пустовіт Г. П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах / Г. П. Пустовіт. – Київ-Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.
5. Юрченко Л. І. Екологічні цінності в структурі екологічної свідомості й екологічної культури // Мультиверсум. Філософський альманах: Зб. наук. праць / Гол. ред. В. В. Лях. – Вип. 78. – К., 2009. – С. 231

КРЕАТИВНЕ СЕРЕДОВИЩЕ ЯК ПЕДАГОГІЧНА УМОВА ФОРМУВАННЯ КРЕАТИВНОСТІ МАЙБУТНІХ ПЕДАГОГІВ ПОЧАТКОВОЇ ЛАНКИ ОСВІТИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ЗАСОБІВ ПЕДАГОГІЧНОЇ БІБЛІОТЕРАПІЇ У ПРОФЕСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Антоніна Заїчко, аспірантка кафедри педагогічної майстерності та менеджменту І.А. Зязюна, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка

Науковий керівник: О.А. Федій, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри початкової освіти, природничих і математичних дисциплін та методик їх викладання, Полтавський національний педагогічний університет імені В.Г. Короленка (Україна)

CREATIVE ENVIRONMENT AS A PEDAGOGICAL CONDITION FOR FORMATION OF THE CREATIVITY OF FUTURE TEACHERS IN PRIMARY SCHOOLS TO USING MEANS OF PEDAGOGICAL BIBLIOTHERAPY IN PROFESSIONAL ACTIVITIES

Antonina Zaichko, postgraduate student of the department of pedagogical mastery and management I.A. Zyazyun, Poltava National Pedagogical University named by VG Korolenko (Ukraine)

***Анотація.** У статті розглядається різні підходи до проблеми створення креативного освітнього простору закладу вищої освіти з метою формування і розвитку креативного мислення студентів; сприятливої підготовки майбутніх педагогів початкової ланки освіти до використання засобів педагогічної бібліотерапії у професійній діяльності. Розкрита полісемія понять «креативність» та «креативне середовище закладів вищої освіти». Акцентовано увагу на тому, що креативне середовище ЗВО є особливою формою суб'єкт-суб'єктної взаємодії професіоналів і майбутніх фахівців.*

***Ключові слова:** креативність, креативне освітнє середовище, креативне середовище закладів вищої освіти, засоби педагогічної бібліотерапії, професійна підготовка.*

***Abstract.** The article deals with different approaches to the problem of creation the creative educational space in the institution of higher education with the purpose of formation and development the creative thinking of students; favorable preparation of future teachers in the primary schools to the using means of pedagogical bibliotherapy in professional activities. The polysemy of concepts such as "creativity" and "creative environment of establishments of higher education" is revealed. The emphasis is placed on the fact that the creative environment of establishments of higher education is a special form of the subject-subject interaction of professionals and future specialists.*

***Key words:** creativity, creative educational environment, creative environment of establishments of higher education, means of pedagogical bibliotherapy, professional training.*

Становлення сучасної Нової української школи зумовлює потребу у підвищенні якості підготовці фахівців, компетентних, здатних творчо мислити та вирішувати різноманітні психолого-педагогічні проблеми в нестандартних умовах професійної діяльності, широко застосовувати інноваційні гуманістичні педагогічні технології з метою створення комфортного та креативного освітнього простору. Відповідно до цього висувуються нові вимоги до особистості вчителя та його педагогічної діяльності. Актуальність і доцільність дослідження проблеми формування креативності особистості в процесі професійної підготовки майбутніх учителів початкової ланки освіти визначається її філософською, соціально-економічною, психолого-педагогічною значимістю, про що свідчать роботи відомих вітчизняних та зарубіжних науковців (Є. Барбіна, О. Бодальов, Л. Борисенко, Л. Виготський, Дж. Гілфорд, Н. Гузій, У. Джемс, І. Демакова, О. Дубасенюк, І. Зязюн, В. Кремень, Ю. Кулютькіна, М. Лазарев, А. Маркова, Г. Міхненко, С. Сисоєва, В. Сластьонін, П. Торренса, С. Рубінштейн, Л. Хомич, О. Федій та інші).

Нині творча та креативна особистість стає затребуваною у суспільстві у всіх сферах діяльності. Для адекватної реакції на постійні зміни, що відбуваються у житті, майбутній педагог повинен активізувати свій творчий потенціал, а також активно сприймати оточуючий світ, проявляти пошукову активність, унаслідок чого сформує індивідуалізовану освітню траєкторію. Тому процес фахової підготовки має бути пов'язаний з організацією активної креативно-творчої педагогічної діяльності і базуватися на педагогічних умовах, створених і керованих закладами вищої освіти.

Водночас, у понять «креативність» та «креативне середовище» існує багато різних дефініцій. Панівною є наукова думка, що креативність особистості – це здатність породжувати незвичайні ідеї, оригінальності, бажання відійти від шаблону, трафарету в діях та рішенні педагогічних задач; найвищий рівень інтелектуальної активності мислення (Б. Ананьєв, О. Антонова, Д. Богоявленська, Л. Виготський, І. Зязюн, Дж. Гілфорд, К. Платонов, Я. Понамарьов, С. Сисоєва й ін.). На думку Ю. Белова, Д. Вертипорох, С. Онищенко, креативність проявляється через оригінальність і швидкість мислення, здатність знаходити несподівані рішення, створення нових оригінальних продуктів.

Зокрема, креативне освітнє середовище Н. Дерев'янка розглядає як особливий вид простору, що формує взаємодію між особистістю й навчальним закладом для розвитку індивідуальної та загальної культури; внутрішню структуру освітньої реальності навчального закладу, який формує ієрархію інформаційних потоків, систему комунікативних просторів та педагогічних зв'язків [1, с. 480]. Інше бачення пропонує Т. Яковишина, указуючи на «багатовимірність індивідуалізованої цілісності», призначену для створення умов, що максимально сприяють розвитку творчих здібностей студентів, а також забезпечують їхню самореалізацію й особистісне зростання [5, с. 99-100]. Л. Корольова розглядає креативне середовище як «простір, спрямований на розвиток загальної креативності та формування креативних здібностей учасників педагогічного процесу» [2, с. 261]. Нам імponує думка О. Сороки, яка вважає, що це «спеціально організоване середовище, що сприятиме розвитку творчої особистості студента, у якому йому надається максимальна свобода вибору, шляхом вдосконалення природних здібностей, рис і якостей» [4, с. 223]. Г. Міхненко креативне освітнє середовище розглядає як «сукупність органічно поєднаних передумов для розвитку творчого потенціалу майбутніх фахівців з урахуванням їхніх індивідуальних особливостей, самовдосконалення і самореалізації, формування творчого й критичного мислення та інших якостей на засадах діалогічної взаємодії викладача й студентів» [3]. Ми погоджуємося із позицією автора в тому, що створення такого освітнього середовища саме на засадах суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників освітнього процесу впливатиме на мотивацію майбутніх педагогів початкової ланки освіти, сприятиме формуванню ціннісного ставлення до використання засобів педагогічної бібліотерапії у професійній діяльності через залучення їх до різноманітних видів творчості, що розвиватиме здатність до творчої взаємодії, сприятиме розвитку творчого потенціалу особистості через

вироблення потреби в самоосвіті.

У нашому розумінні *креативне середовище* – це спеціально створені умови для активізації творчого компонента особистості, науково-пошукової активності, професійних і педагогічно-терапевтичних ресурсів для забезпечення формування індивідуального педагогічного стилю, який будується в атмосфері вільного вибору шляхів. При цьому варто брати до уваги:

- особистісний потенціал та мотиваційну сферу кожного студента;
- використання якісно нових інноваційних засобів, методів і прийомів навчання, що забезпечить особистісне зростання та розвиток творчого потенціалу учасників упродовж освітнього процесу;
- формування колективної співпраці;
- застосування в освітній діяльності евристичних, дослідницьких, рефлексивних, інтегративних бібліотерапевтичних технологій навчання;
- формування психологічно комфортного клімату в освітньому просторі.

Саме атмосфера креативності дає можливість проявити природну активність, самостійно дійти до педагогічних відкриттів, виробляти самостійні відповідальні рішення, позитивно впливає на динаміку рівня готовності майбутнього вчителя до використання засобів педагогічної бібліотерапії у професійній діяльності.

Отже, логічним є висновок про те, що організоване креативне середовище в освітньому процесі є необхідністю, об'єктивною реальністю, джерелом розбудови інноваційного потенціалу особистості, що є додатковою перевагою у довгостроковій перспективі, тому врахування цього середовища впливу в контексті нашого дослідження є необхідною педагогічною умовою.

Список використаних джерел:

1. Дерев'янка Н.В. Виставка як умова створення креативного освітнього середовища в процесі підготовки майбутніх дизайнерів / Н.В. Дерев'янка // Молодий вчений. – 2017. – № 2 (42). – С. 479–483.
2. Корольова Л.М. Креативне освітнє середовище – шлях до успішної педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів/ Л.М. Корольова// Молодий вчений. – 2018. – №2 (54). – С. 260-264.
3. Міхненко Г.Е. Критерії та показники сформованості інтелектуальної мобільності майбутніх інженерів в умовах освітнього середовища технічного університету [Електронний ресурс] / Г.Е. Міхненко. – Режим доступу: jrn1.nau.edu.ua/index.php/VisnikPP/article/download/10207/13408
4. Сорока О. В. Теоретичні та методичні засади підготовки майбутніх учителів початкової школи до використання арт-терапевтичних технологій : дис.доктора пед. наук : 13.00.04 / Сорока Ольга Вікторівна. – Тернопіль, 2016. – 534 с.
5. Яковичина Т.В. Передумови формування креативного освітнього середовища у вищому навчальному закладі/ Т. В. Яковичина// Збірник наукових праць: педагогічні науки. – 2017. – Випуск: LXXVI. Том 3. – С.96-101.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ В УМОВАХ СУЧАСНОСТІ

Ольга Залізна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

MORAL EDUCATION OF CHILDREN OF JUNIOR SCHOOL AGE IN THE CONDITIONS OF MODERNITY

Olga Zalizna, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання морального виховання молодших школярів в умовах сучасності. Розкрито роль та велику цінність формування моральних цінностей, людських якостей та норм моралі. Увагу акцентовано на

необхідності приділяти значну увагу прихованим можливостям молодшого шкільного віку, коли закладаються і розвиваються основи багатьох психічних і моральних якостей особливості. Виокремлено головні аспекти підвищення моральної вихованості молодших школярів.

Ключові слова: моральне виховання, особистість, цінності, вихованість, мораль, всебічний розвиток, поведінка, норми моралі, молодші школярі, молодший шкільний вік.

Abstract. The article deals with the theoretical questions of moral education of junior pupils in the conditions of modernity are researched. The role and value of the formation of moral values, human qualities and norms of morality are revealed. The emphasis is on the need to pay considerable attention to the hidden opportunities of the junior school age, when lay and develop the foundations of many mental and moral qualities of the peculiarities. The main aspects of improving the moral education of junior pupils are highlighted.

Key words: moral education, personality, values, parenting, morals, comprehensive development, behavior, norms of morality, younger schoolchildren, junior school age.

У всі віки люди високо цінували моральну вихованість. Глибокі соціально-економічні перетворення, що відбуваються в сучасному суспільстві, змушують нас розмірковувати про майбутнє України та її молоді. В даний час спотворені моральні орієнтири, підростаюче покоління можна звинувачувати в бездуховності, безвір'я, агресивності. Тому актуальність проблеми виховання молодших школярів пов'язана, принаймні, з чотирма положеннями:

По-перше, наше суспільство потребує підготовки широко освічених, високо моральних людей, що володіють не тільки знаннями, а й чудовими рисами особистості.

По-друге, в сучасному світі маленька людина живе і розвивається, оточена безліччю різноманітних джерел сильного впливу на неї, як позитивного, так і негативного характеру.

По-третє, сама по собі освіта не гарантує високого рівня моральної вихованості, бо вихованість – це якість особистості, що відображається в повсякденній поведінці людини її ставлення до інших людей на основі поваги і доброзичливості до кожної людини.

По-четверте, озброєння моральними знаннями важливо і тому, що вони не лише інформують молодшого школяра про норми поведінки, що затверджуються в сучасному суспільстві, а й дають уявлення про наслідки порушення норм чи наслідки даного вчинку для оточуючих людей.

Перед загальноосвітньою школою ставиться завдання підготовки відповідального громадянина, здатного самостійно оцінювати і будувати свою діяльність відповідно до інтересів оточуючих його людей. Вирішення цього завдання пов'язане з формуванням стійких моральних якостей особистості школяра.

Значення і функція початкової школи в системі безперервної освіти визначається не тільки наступністю її з іншими ланками освіти, а й неповторною цінністю цієї ступені становлення і розвитку особистості дитини.

Молодший шкільний вік – це період розвитку дітей від 6-7 до 10-11 років, що відповідає періоду їхнього навчання в початковій школі. Забезпечення успішності морального виховання молодших школярів потребує врахування таких вікових психологічних особливостей: потреби дитини в ігровій діяльності; неможливості довго займатися монотонною діяльністю.

Крім того, дітям даного віку притаманні:

- довільність (здатність свідомо докладати вольових зусиль, здійснюючи певні дії);
- розбіжність між моральними знаннями і реальною поведінкою (діти можуть знати, що вчиняють погано, але схильні керуватися власними бажаннями);
- переоцінювання власних моральних якостей і недооцінювання їх у однолітків;
- схильність до інтенсивного засвоєння моральних знань (завдяки активному накопиченню досвіду соціальної поведінки);

- зростання ролі ровесників у процесі дорослішання (у 1-2 класах діти віддають перевагу взаємодії з учителем, тоді як у 3-4 класах проявляють інтерес до спілкування з однолітками).

Суть процесу морального виховання полягає у взаємодії дорослого і дитини з метою прилучення її до моральних цінностей суспільства, формування морального досвіду, виховання морально-вольових якостей особистості, мотивів поведінки. Принциповою своєрідністю морального виховання є те, що його не можна виділити в окрему спеціальну діяльність (на зразок навчання), воно здійснюється в процесі всього життя дитини, у досвіді будь-якої діяльності й спілкування з дорослими та однолітками.

Мораль є однією з форм суспільної свідомості, системою уявлень, поглядів, ціннісних орієнтацій, норм, що регулюють діяльність людей. За висловом О.Павловської, мораль є сукупністю цінностей, що орієнтують людей у практичних відносинах. Це ідеали, норми, принципи, погляди на добро й зло, на сенс життя, на гідність, на честь, на всю систему відносин особистісного і суспільного.

В організації процесу морального виховання необхідно враховувати характерні для віку дітей потреби та інтереси. Схильність молодших школярів до засвоєння моральних норм може лишитись нереалізованою, якщо дорослий не допоможе проникнути у зміст моральних вимог і не вкаже на конкретні способи їх виконання.

При цьому не слід наголошувати на імперативності тих чи інших вимог: «Ти повинен». Дійсно виховний ефект має визнання можливостей дитини: «Ти вже можеш це зробити», «Якщо ти хочеш бути добрим, то ти можеш (допомогти, поступитися місцем, поцікавитися справами іншого тощо)». Такий підхід, позбавлений моралізаторства, заснований на повазі до дитини, імponує почуттю «дорослості», сприяє розвитку самостійності. Дуже важливо виховувати в дошкільника впевненість у правильності моральної поведінки. Адже поважати інших може лише людина з розвинутим почуттям власної гідності, а не принижена, підлегла особа. Виховання гідності людини – не лише завдання, а й невідмінна умова морального виховання [2, с. 83].

Центр морального виховання – дитина. Реалізувати всі закономірності морального виховання можна лише застосовуючи їх на основі вивчення рівня моральної вихованості кожної дитини. Для цього потрібно виявити переважну спрямованість мотивів її вчинків, у яких висловлене ставлення до дорослих, до навколишнього, до самої себе. Таку моральну сторону можна побачити, виділити у будь-якій діяльності дитини. Педагоги, які прагнуть побачити і проаналізувати переважно погані вчинки дитини, щоб у майбутньому попередити їх повторення, просто не встигають за моральним розвитком дитини.

У молодшого школяра моральні почуття і знання зливаються більш тісно і пов'язуються з почуттям обов'язку. Дитина цього віку здатна усвідомлювати моральну суть своєї поведінки. Виникають внутрішні моральні інстанції, коли дитина прагне до поведінки згідно з моральними нормами не тому, що цього вимагають дорослі (батьки, вихователі), а тому, що це приємно для навколишніх і для себе.

Тонкий знавець дитячої душі В. Сухомлинський відзначав, що учні живуть своїми уявленнями про добро і зло, про честь і безчестя, про людську гідність; у них навіть своє вимірювання часу: в роки дитинства день здається роком, а рік – вічністю. «Виховання в молодшому шкільному віці – від 6 до 10 років – я назвав би школою сердечності», – писав В. Сухомлинський у статті «Народження громадянина» [18].

Проаналізовані погляди науковців до морального виховання молодших школярів з позиції нового розуміння навчально-виховного процесу підтверджують необхідність переосмислення процесу морального виховання, пошуку нових підходів до його організації в умовах докорінної реконструкції українського суспільства.

Аналіз наукових джерел дозволив також виявити деякі особливості морального виховання молодших школярів, переконатися, що цей вік є сенситивним для морального виховання, оскільки в цей період закладається підґрунтя світосприйняття, активно формується моральна сфера, інтеріоризуються моральні цінності, усвідомлюється

необхідність моральних якостей.

Список використаних джерел:

1. Бех И.Д. Психологические основы нравственного развития личности: Автореф. д-ра психол.наук (19.00.07). – К., 1992. – 43 с.
2. Вишневецький О. Концепція демократизації українського виховання // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К.: Школяр, 1997. – С. 78-122.
3. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей/ О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № – 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
4. Голюк О.А. Теоретико-методологічні засади формування діалогічної культури в майбутніх вчителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін / О.А.Голюк // Вісник Глухівського державного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки. Випуск 13. – Глухів: ГДПУ, 2009. – С.244-252.
5. Голюк О.А. Уровни развития диалогической культуры будущих воспитателей ДООУ и учителей начальной школы в процессе профессиональной подготовки / О.А. Голюк // Современные подходы к профессиональной подготовке педагога. – Мозырь : УО МГПУ им. И.П. Шамякина, 2015. – С. 13-16.
6. Голюк О.А. Ціннісні орієнтації батьків як основа забезпечення гармонійного буття дитини у сім'ї / О.А.Голюк // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155) – С. 41-44.
7. Грошовенко О.П. Виховання у молодших школярів емоційно-ціннісного ставлення до природи у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського : Зб. наук. праць / За ред. Тарасенко Г.С., Поясок О.І. та ін. – Івано-Франківськ : НАІР, 2013. – С. 125-131.
8. Демченко О.П. Виховні ситуації в особистісно зорієнтованому просторі початкової школи : монографія / О.П.Демченко. – К. : Видавничий Дім «Слово», 2014. – 416 с.
9. Демченко О.П. Особливості створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільнятами / О.П.Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В.І.Скрипченка]. – Ч.1. – Слов'янськ : СДПУ, 2010. – С.81-88.
10. Король А.В. Штучний інтелект як засіб співпраці з педагогами, батьками та громадськістю в інноваційному освітньому середовищі / А.В. Король // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 94 – 98.
11. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В.Каплінський, Н.І.Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. – № 48. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД». – С.13-19.
12. Колеснік К.А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні / К.А. Колеснік // Наукові пошуки ХХІ століття : молодіжний вимір III Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. – Київ, 2015. – С. 177-182.
13. Лазаренко Н. І. Розвиток пізнавальної активності першокласників у період навчання грамоти / Н.І.Лазаренко // Початкова школа. – 1999. – № 5. – С.13-16.
14. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: Практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП «Документ Принт», 2017. – 196 с.
15. Пахальчук Н. Використання оздоровчих технологій у роботі з дітьми дошкільного та молодшого шкільного віку / Наталя Пахальчук // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : зб. матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / за ред. Г.С. Тарасенко. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 42-44.
16. Подорож країною «Людія»: Виховання ціннісного ставлення до оточуючого соціуму у дітей (з сімей, які опинились у складних життєвих обставинах, зокрема – дітей з функціональними обмеженнями) засобами арт-терапії. Частина II / А.В.Хіля. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. – 44 с.
17. Сіваш Т.Д. Організація художньо-творчої діяльності дітей в контексті реалізації наступності дошкільної та початкової освіти / Т.Д. Сіваш // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015. – С. 179–182.
18. Сухомлинський В. А. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. - Т. 1. - М.: Рад. школа, 1977. - 3 55-209.

РОЛЬ ДИТЯЧОЇ КНИГИ В ЕКОЛОГІЧНОМУ ВИХОВАННІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Каріна Здихальська, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»
Науковий керівник: О.П.Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)

THE ROLE OF A CHILDREN'S BOOK IN THE ECOLOGICAL EDUCATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Karina Zdyhal's'ka, bachelor's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості екологічного виховання учнів початкової школи. Розкрито роль та методичну цінність дитячої книги як засобу екологічного виховання молодших школярів. Виокремлено чинники, які сприяють ефективності виховання екологічної культури дітей молодшого шкільного віку засобами дитячої книги.

Ключові слова: дитяча книга, екологічне виховання, природа, вчитель, читання, читач, автор, урок, навчання.

Abstract. The article investigates the appropriateness of the ecological development of pupils of the primary school. The role and methodological value of the children's book as a means of ecological education of younger schoolchildren is revealed. The factors contributing to the efficiency of educating the ecological culture of children of junior school age with the children's book are singled out.

Key words: children's book, ecological education, nature, teacher, reading, reader, author, lesson, learning.

Глибока екологічна криза, незадовільна якість природного середовища, що визначають негативні тенденції у стані здоров'я населення України, спонукають кожного свідомого українця до роздумів та усвідомлення особистої відповідальності за стан навколишнього середовища. Актуальність взаємодії суспільства із природою висунула перед школою завдання формування у дітей надійного підґрунтя відповідального ставлення до природи та раціонального використання її ресурсів.

На думку В. Сухомлинського, природа лежить в основі дитячого мислення, почуттів та творчості. Видатний педагог вважав, що формувати в людини ставлення до рідного краю як частки природи слід починати з раннього віку. У психолого-педагогічній літературі існує значна кількість досліджень, в яких розв'язується завдання екологічного виховання та екологічної освіти молодших школярів. Зокрема, цьому питанню присвячені праці М. Картель, А. Берека, В. Вербицького та інших.

Любов до природи слід виховувати з раннього дитинства. «Дітей, що не вміють ще ходити, – писав Г. Ващенко, – треба частіше виносити на свіже повітря, щоб вони могли бачити рідне небо, дерева, квіти, різних тварин. Все це залишається в дитячій душі, осяяне почуттям радості, і покладе основи любові до рідної природи» [2, с. 155].

Загальновідомо, що дитяча книга виконує, передусім, функції популяризації конкретних пізнавальних та соціальних ідей. Зміст дитячих книг має бути не тільки цікавим для дітей того віку, на який вони орієнтовані, а й містити пізнавальну інформацію, тобто розповідати читачам про красу навколишнього світу та пропагувати його збереження і захист.

Друковане слово посідає чільне місце в початковій школі, адже саме тут відбувається інтенсивний мовленнєвий, літературний, інтелектуальний розвиток школяра, формуються морально-естетичні уявлення і поняття; збагачуються почуття; виховується потреба в систематичному читанні; відбувається становлення особистості, спроможної на самостійну читацьку, творчу та природоохоронну діяльність. Робота з книгою в початковій школі

здійснюється на уроках, а також у позакласній та позаурочній виховній роботі (на уроках позакласного читання, бібліотечних уроках, виховних годинах тощо) [1, с. 15].

Спираючись на педагогічні ідеї В. Сухомлинського, ми визначили такі психолого-педагогічні умови ефективної роботи з дитячою книжкою:

- створення відповідної емоційної атмосфери перед читанням;
- використання елементів гри, драматизації;
- малювання за змістом казки чи оповідання, ілюстрування книжок аплікацією;
- словникова робота;
- пояснення змісту прочитаного твору, подій і вчинків героїв, причин того чи іншого вчинку;
- словесний переказ змісту прочитаного, придумування підписів під малюнками для розвитку творчої уяви;
- введення в уроки позакласного читання бесід з метою корекції та уточнення просторових уявлень дітей;
- використання книги у процесі спілкування з дітьми в різних видах діяльності в контексті вирішення завдань екологічного виховання;
- використання наочності у процесі роботи із книгою (спостереження за об'єктами та явищами природи, розглядання ілюстрацій тощо).
- застосування читання у системі: на початковому етапі – використання коротких оповідань, уривків з казок про живі об'єкти, явища природи з метою забезпечення позитивного емоційного відгуку на сприймання даного об'єкту. Надалі – використання коротких оповідань про живі організми, неживі об'єкти природи, явища природи з метою закріплення та розширення знань дітей про даний об'єкт чи явище, розвитку пізнавального інтересу до нього; застосування книг, у яких розглядаються потреби живого організму та прослідковуються зв'язки окремого об'єкта з іншими; застосування книг, у яких прослідковуються зв'язки й залежності у природі в багатоступеневій ієрархічній послідовності та єдності; творча трансформація змісту знайомих книг та інтеграція їх у різні види діяльності (під керівництвом вчителя); творча самостійна трансформація змісту знайомих книг дітьми [1, с. 21].

Запропонована система роботи підвищує інтерес до дитячої книжки, вчить дітей не просто читати, а й оцінювати прочитане, висловлювати власну думку, аналізувати.

Вчені виокремлюють три етапи, які мають проходити учні у роботі з дитячою книгою в початковій школі. На підготовчому етапі вчитель або учні, які оволоділи грамотою, читають першокласникам доступні твори. Діти вчаться сприймати на слух розповіді, казки, елементарно оцінюють прочитане та малюють словесні картинки, ознайомлюються з основними правилами гігієни читання та користування книжкою, співвідносять зміст із заголовком.

На навчальному етапі діти вчаться орієнтуватися в дитячих книжках, об'єднаних темою, жанром чи авторською належністю. На цьому етапі в учнів формується певний читацький кругозір. Вони намагаються усвідомлювати фактичний зміст твору, виділяти основних персонажів, практично розрізняти текст за жанровими ознаками, прогнозувати орієнтований зміст незнайомої книжки, спираючись на такі основні показники позатекстової інформації, як прізвище письменника, заголовок твору, ілюстрації, зміст (перелік) творів; роблять короткі записи щодо прочитаного, вчаться про це розповідати й коротко виражати своє ставлення до них.

На завершальному етапі у молодших школярів має бути сформований стійкий інтерес до читання і до книжки, вони повинні вміти користуватися бібліотекою, довідковими посібниками, вести читацькі щоденники, мати сформовані індивідуальні літературні смаки й уподобання [7, с. 30]. Окреслений спосіб роботи з дитячою книгою спрямований, перш за все, на системність, стабільність та різноманітність форм і методів, які використовуються вчителем. Оскільки важливо, щоб визначений зміст роботи виконувався систематично (раз на два-три тижні), а поєднання форм і методів сприяло активізації пізнавальної та емоційно-

чуттєвої сфери учнів, залученню їх до діалогічної взаємодії з книжкою, самовираження.

У процесі екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку доцільно використовувати авторські пізнавальні казки про природу, що мають наукову основу – реальну пізнавальну інформацію про живі організми, взаємозв'язки між ними, залежність від середовища існування, про цілісність природи, про можливі наслідки впливу діяльності людини на природу [8, с. 4].

Отже, художнє слово відіграє важливу роль у формуванні екологічної свідомості дітей молодшого шкільного віку, популяризує ідею охорони навколишнього середовища, вводить школярів у неповторний і різноманітний світ природи.

Список використаних джерел:

1. Заліток Л.М. Книга як засіб виховання молодших школярів у педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Л.М.Заліток ; Інститут педагогіки НАПН України. – Київ, 2011. – 25 с.
2. Ващенко Г. Виховний ідеал : підручник для педагогів, виховників, молоді і батьків. Т.1 / Г.Ващенко ; Передмова О.Коваль. – 3-є вид. – Полтава : Полтавський вісник, 1994. – 190 с.
3. Григорович О. П. Формування у молодших школярів природничих уявлень засобами інноваційних технологій / О.П.Григорович // Розвиток особистості дитини та учителя в сучасному освітньому просторі: досвід, проблеми та перспективи : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції . – Хмельницький: ПП “А.В.Царук”, 2019. – 231 с.
4. Михайленко М. Екологічне виховання має бути ігровим / М.Михайленко // Психолог дошкілля. – 2012. – № 5. – С. 20.
5. Екологічне виховання молодших школярів / Уклад. : Вержак Р.Б., Івашина Є.В., Одинак М.М., Ткачук Л.Ф. – Чернівці, 1996. – 110 с.
6. Печенежська О. В.О.Сухомлинський – про роль книжки в духовному житті дитини / О.Печенежська // Шкільна бібліотека плюс. – 2008. – № 17. – С. 17-21.
7. Романченко І. Роль книги у вихованні екологічної культури у дітей раннього віку / І.Романченко // Бібліотечна планета. – 2005. – № 1. – С. 29-31.
8. Шуліка К.С. Методична скарбничка прийомів екологічного виховання школярів / К.С.Шуліка // Географія. – 2013. – № 17. – С. 2-8.

СТВОРЕННЯ ПОЗИТИВНОГО ІМІДЖУ ФІЗКУЛЬТУРНО-ОЗДОРОВЧИХ ЗАХОДІВ

Вероніка Зіневич, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Марія Мацібора, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Н.О.Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

CREATING POSITIVE IMAGE OF PHYSICAL AND RECREATIONAL ACTIVITIES

Veronika Zinevych, master's student

Mariia Mazibora, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті представлені завдання роботи з дітьми з досліджуваної проблеми. Автори визначають ефективні прийоми освітньої роботи.

Ключові слова: молодші школярі, фізичне виховання, інтерес до фізичних вправ, фізична активність.

Abstract. The article presents the task of work with children on the problem under study. The authors identify effective forms of educational work.

Keywords: younger schoolchildren, physical education, interest in physical exercises, physical activity.

З кожним роком зростає конкуренція рухової активності та різноманітних гаджетів із багатогранними можливостями для віртуальної ігрової діяльності та онлайн активності. Тому визначимо можливі механізми підвищення актуальності фізкультурно-оздоровчих заходів для учнів. Так, з метою підвищення працездатності організму молодших школярів учитель початкових класів може проводити різноманітні заходи [1-9 та ін.]. Зокрема, гімнастику до занять, частиною якої можуть бути система вправ М.Амосова, антигімнастика, гімнастика мозку, звукогімнастика за М.Лазаревим, смішні фізкультуринки за М.Єфименком, руханкова абетка, самомасаж, спонтанний рух під музику тощо.

Існує безліч прислів'їв та приказок про необхідність фізичного удосконалення та фізичного виховання. Так, доцільно поєднати виконання фізкультхвилинок з прислів'ями. Вчитель спочатку промовляє прислів'я, а потім діти виконують тематичну фізкультхвилинку за його змістом. Слід зазначити, що рухові дії доцільно було б поєднувати з народною музикою, як інструментальною, так і вокальною, що підвищить емоційний фон дитини. Можна використовувати музичні твори відомих композиторів Вінниччини, а саме: Р.Скалецького, М.Леонтовича, П.Ніщинського тощо. З метою активізації рухової активності учнів можна використовувати технологію «навчання в русі» за О.Дубогай [2], що полягає в руховому відтворенні навчального матеріалу. Також доцільно проводити фізкультхвилинки на уроках відповідно до методичних рекомендацій науковця, зміст яких включає малювання різними частинами тіла (носом, плечем, ногою та ін.) цифр, написання слів; відповідь руховими діями на запитання тощо.

Молодших школярів можна залучати до представлення один раз на тиждень усних журналів (до 10 хв.). Наведемо можливі рубрики журналу: «Фізкультурні смішинки», «А чи знаєш ти, що...» (наприклад, найвищий баскетболіст є..., в бадмінтон ще грали...тощо), «Фізкультура в малюнках», «Інвентар власноруч» тощо. Наявність змагального елемента значною мірою підвищує мотивацію учнів до виконання рухо-ігрових завдань, а також сприяє вдосконаленню виконуваних дій. Тому проведення фізкультурно-художніх свят, спортивно-художніх вечорів, некласифікаційних змагань, змагань «з листка», «Веселих стартів» сприятимуть популяризації фізкультурно-оздоровчої діяльності. Також із учнями доцільно проводити різноманітні вікторини, брейн-ринги, розвивальні ігри фізкультурно-оздоровчого спрямування, використовувати міжпредметні зв'язки та пропонувати цікаві завдання. Наприклад, завдання «Створи новий сюжет». Зміст: учням пропонуються ілюстрації, на яких зображено небезпечні ситуації, завдання учнів – з'ясувати причини виникнення цієї події та уявно намалювати нову картину.

Важливою формою зацікавлення дітей результатами власних фізкультурних досягнень є ведення учнями щоденників здоров'я та заповнення зошитів із друкованою основою фізкультурно-оздоровчої тематики, наприклад: «Я все зможу», «Здоров'ятко», «Мій щоденник здоров'я» тощо. Для покращення рівня теоретичної і практичної підготовленості батьків у питаннях фізкультурної освіти можна проводити роботу з використанням різноманітних організаційних форм. Через систему запланованих зустрічей, бесід, семінарів, консультацій і практичних занять вирішуються такі завдання: надати батькам теоретичні знання з фізичної культури, що необхідні для всебічного розвитку учнів; познайомити з альтернативними вправами та сучасними методиками оздоровлення; навчити батьків вправам із використанням фітболів, степ-платформ та іншого інвентарю, які можна проводити в домашніх умовах. З метою популяризації фізичної культури та спорту доцільно надавати пізнавальну інформацію для учнів для батьків типу «Рухові креативні вправи», «Взаємодія фізичної і розумової активності», «Пальчикова гімнастика для ніг», «Якщо у дитини плоскостопість», «Які вправи потрібні вашій дитині», «Пограйтесь зі мною», «Гімнастика мозку» та ін. у соціальних мережах та групах (Facebook, Viber, WhatsApp та ін.). За дослідженнями вчених [1; 2; 6; 7 та ін.], багаторазове повторення рухової дії призводить до зниження емоційного фону, зацікавленості молодших школярів фізкультурно-оздоровчими заходами. Тому доцільно використовувати різні методичні прийоми ускладнення рухових дій у змінених умовах (гімнастика до занять, фізкультхвилинки,

фізкультпаузи, уроки фізичної культури тощо), як-от:

1. Виконання одного і того ж руху в різному ритмі й темпі. Наприклад, вихідне положення – основна стійка. 1 – присісти; 2 – встати; змінені варіанти: 1–2 – присісти; 3–4 – встати; 1–3 – присісти; 4 – встати; 1–2 – присісти; 3 – пауза; 4 – встати тощо.

2. Виконання вправ із різних вихідних положень. Наприклад: нахил уперед зі стійки ноги нарізно; потім з основної стійки; зі стійки ноги схресно; зі стійки ноги нарізно правої (лівої) тощо.

3. Виконання вправ на певний мотив. Під мелодію вальсу або польки педагог пропонує дітям самим придумати вправу й виконати її в ритмі даної музичної фрази тощо.

Таким чином, лише комплексне використання прийомів активізації рухової активності дітей, технологій та методик фізкультурно-оздоровчої діяльності допоможе урівноважити інтелектуальне та фізичне навантаження на організм молодших школярів та створить позитивний імідж фізкультурно-оздоровчим заходам у початковій школі серед учнів та їх батьків.

Список використаних джерел:

1. Войтович А.Ю. Здоров'язбережувальні технології як ефективний спосіб формування культури здоров'я молодших школярів / А.Ю.Войтович, О.О.Красниця // Молодий вчений. – 2018. – № 9 (61). – С. 21–24.
2. Дубогай О.Д. Навчання в русі / О.Д. Дубогайю – Київ : Шкільний світ, 2007. – 125 с.
3. Голук О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голук О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К. 1: монография / [авт. кол.: Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017. – С. 67–91.
4. Любчак Л.В. Проблема підготовки майбутніх педагогів до формування у молодших школярів цінності здоров'я в умовах сім'ї / Л.В.Любчак // Еколого-валеологічне виховання дітей дошкільного та молодшого шкільного віку в сучасному освітньому просторі: матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Суми, 09-10 грудня 2015 року) – Суми : СумДПУ імені А.С.Макаренка, 2015. – С.127-132
5. Пахальчук Н.А. Использование игр-путешествий в физическом воспитании детей старшего дошкольного возраста / Н.А. Пахальчук // Социально- педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г.Н. Казарчик, Т.В. Александрович, М.С.Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 193-197.
6. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики / Н. Пахальчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 90-93.
7. Чернявський М.В. Рекреаційно-оздоровчі технології у процесі фізичного виховання молодших школярів : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 24.00.02 / М.В.Чернявський. – Київ, 2011. – 20 с.
8. Pakhalchuk N. Pedagogical conditions of activation of children's motional activity / N.Pakhalchuk // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : Вид-во Сум.ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – №6 (60). – С. 240-254.
9. Stahova I. The developing of the child creativity by means of ecological and projecting activities // Psihopedagogia Copilului: Child Psihopedagogy Journal (Romania). – 2015. – № 14. – S. 45–53.

ТЕОРЕТИЧНЕ ПІДГРУНТЯ ДЕФІНІЦІЇ

«ДЕЗАДАПТАЦІЯ ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ»

Олена Кирилюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутий, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

THEORETICAL BASES OF DEFINITION

«DIZADAPTATION OF THE CHILD OF PRESCHOOL AGE»

Olena Kyryliuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні засади дефініцій «дезадаптація» та «дезадаптація дітей дошкільного віку». Розкрито різноманітні підходи до визначення зазначених понять. Доведено необхідність превентивних заходів щодо розв'язання проблем дезадаптації дітей до умов середовища закладу дошкільної освіти.

Ключові слова: дезадаптація, дезадаптація дітей, діти дошкільного віку.

Abstract. The article explores the theoretical foundations of the definitions of “disadaptation” and “disadaptation of children of preschool age”. Various approaches to the definition of these concepts are revealed. The necessity of preventive measures for solving the problems of children's disadaptation with the conditions of the environment of the institution of preschool education is proved.

Key words: disadaptation, disadaptation of children, children of preschool age.

Актуальність нашого дослідження визначається необхідністю вирішення на теоретичному і практичному рівнях завдань моделювання системи підготовки майбутніх фахівців закладів дошкільної освіти до вирішення проблем дезадаптованих дітей в освітньому процесі. Дослідження можна вважати актуальним і своєчасним тому, що, по-перше, воно відповідає нагальній потребі практики, зумовленої процесами дезадаптації суспільства в цілому (насамперед проблемою дегуманізації особистості), по-друге, воно узагальнює і систематизує погляди вчених на проблему дезадаптації дошкільнят. До понять, що характеризують зміст роботи вихователя з дезадаптованими дітьми, віднесемо поняття «дезадаптація» та «дезадаптація дитини дошкільного віку».

Розглянемо основні підходи до дослідження дефініцій у діаді «адаптація – дезадаптація» дитини дошкільного віку.

Поняття адаптації виникло в XIX столітті й використовувалося передусім у біології. Загальне визначення поняття «адаптація» частіше пов'язується з визначенням поняття «сенсорна адаптація», яка виражається в «пристосуванні зміни чутливості до інтенсивності діючого на орган почуттів подразника» [2, с. 8], процес здійснюється на організмичному рівні й характеризується відносною пасивністю індивіда, хоча, зауважимо, «може виявлятися також у різноманітних суб'єктивних ефектах» [7, с. 8]. «Енциклопедичне» трактування поняття «адаптація» без урахування останнього зауваження викликає стійке неприйняття цього терміна, коли йдеться про людину. В. І. Слободчиков та Є. І. Ісаєв констатують: «... класична інтерпретація психіки зводилася, як правило, до двох основних моментів. Вона розумілася, по-перше, як відображення об'єктивності, яка протистоїть людині в реальності і, по-друге, як механізм адаптації індивіда до цього об'єктивного світу. Здвоєна робота саме цих двох механізмів якраз і задає увесь зміст психічного, його структур, функцій, властивостей, процесів» [11, с. 80].

Негативне ставлення групи психологів до використання поняття «адаптація» як категоріального поняття призводить до того, що деякі автори користуються тільки еквівалентом терміна, а саме: «пристосування», вводячи його в такій редакції в об'єкти дисертаційних досліджень. У феномені адаптації соціальна психологія вбачає «зближення цілей, ціннісних орієнтацій групи та індивіда, засвоєння ним норм, традицій, групової культури, входження в рольову структуру групи» [7, с. 9]. Важливим аспектом соціальної адаптації вважається прийняття ролі, тобто нормативно схвалюваного зразка поведінки.

Термін «дезадаптація» з'явився здебільшого у психіатричній літературі і позначав порушення процесу взаємодії людини з довкіллям. Спочатку термін «дезадаптація» згадувався в працях дитячих психіатрів, психологів (В.П. Кащенко, К. Леонард, Т. Раттера та ін.). Сьогодні проблема дезадаптації служить предметом досліджень у соціології, психології, педагогіки. Неоднозначна інтерпретація терміна «дезадаптація» підтверджує той факт, що сукупне знання про дезадаптацію не є стійким.

О.О.Северний зазначає, що проблема дефініції є, у першу чергу, проблемою семантичною. У науковій літературі та практиці експлуатується передусім термін

«дезадаптація», у той час як у західній – в подібному контексті вживається термін «дізадаптація». Це можна пояснити так: латинська приставка *de-*, або французька *des-*, означає перш за все зникнення, знищення, повна відсутність і лише в другу чергу, зі значно більш рідкісним вживанням, зниження, зменшення, в той час, як латинське *dis-* в головному своєму значенні містить порушення, спотворення, деформацію, але значно рідше зникнення. Якщо говорити про порушення, спотворення адаптації, то, на думку автора, необхідно говорити саме про *дізадаптацію* [10]. Під власне дізадаптацією індивіда автор розуміє функціонування неадекватно його психофізіологічним можливостям і потребам та / або умов середовища і / або вимогам мікросоціального оточення.

Теоретико-методологічними підставами *проведеного нами аналізу терміна «дезадаптація»* є філософське положення про необхідність представити сукупність усіх аспектів у інтегральній цілості людського буття і свідомості в неперервних процесах за умов загальної тенденції до завершеності на окремих життєвих етапах суспільства, групи, людини (М.М. Семаго) [9; 10]. Основною проблемою в процесі аналізу зазначених дефініцій є відсутність узгодженого концептуального підходу, який би приймався більшістю дослідників. Так, у розумінні адаптації-дезадаптації як соціально-психологічного процесу можна виокремити адаптацію як пристосування, як задоволеність, як функцію розвитку особистості.

Порівняно недавно, здебільшого в психіатричній літературі, з'явився термін «дезадаптація», що означає порушення процесів взаємодії людини з навколишнім середовищем. У медико-біологічній парадигмі дезадаптація розглядається як розлад у межах вектора «хвороба – порушення здоров'я, розвитку або поведінки». Якщо Ю. О. Александровський дезадаптацію розглядає як індивідуальний бар'єр психічної адаптації людини в умовах психотравмальної ситуації [1], то за В. В. Ковальовим, це – підвищена готовність організму до виникнення захворювання, несформованого під впливом несприятливих чинників [5]. Зауважимо, що опис проявів дезадаптації схожий із клінічним описом симптоматики граничних нервово-психічних порушень. На думку С. Б. Семічова [7], у понятті «дезадаптація», слід розрізняти два значення. У широкому сенсі під дезадаптацією можна мати на увазі розлади адаптації (що охоплюють і непатологічні її форми), у вузькому сенсі – дезадаптація передбачає лише передхворобу, тобто процеси, що виходять за межі психічної норми, але не досягають ступеня хвороби. Дезадаптація розглядається як один із проміжних станів здоров'я людини від норми до патології, найбільш близький до клінічних проявів хвороби.

Дезадаптація також проявляється як у властивостях особистості, так і в її станах і має багаторівневу, багатосторонню структуру, функціонує в складній системі взаємозв'язку внутрішніх психічних і зовнішніх природних і соціальних чинників.

Дезадаптація особистості є психологічним феноменом, що виражається в неадекватній поведінці особистості, обумовленій деформаціями реакцій організму, психіки на внутрішні й зовнішні подразники, а також установками, ціннісних орієнтацій, спрямованості особистості. Деформація (від лат. *deformatio*) означає спотворення, зміну форми під впливом зовнішніх сил.

У психології деформація розуміється як вплив на людину на соматичному, фізіологічному, психічному та особистісному рівні. Дослідники Б. Ф. Ломов, Л. Б. Філонов та ін. пропонують вважати деформацію як неадекватну реакцію особистості, що компенсує негативні психологічні стани у відповідь на стресогенну ситуацію, зумовлену конфліктом між потребами і можливістю їх задоволення залежно від індивідуальних особливостей особистості й середовища, в якому здійснюється її діяльність.

Користуючись проведеним нами контент-аналізом терміну «дезадаптація», розглянемо більш докладно *соціально-психологічний підхід до цього поняття*. На думку більшості науковців (Л.В. Зданевич, К.Л. Крутій, М.М. Семаго, В.І. Слободчиков та ін.), поняття соціально-психологічної адаптації відображає явища взаємодії та інтеграції з соціумом і самовизначення в ньому, а соціально-психологічна адаптація особистості полягає

в оптимальній реалізації внутрішніх можливостей людини та її особистісного потенціалу в соціально значущій діяльності, у здатності зберігати себе як особистість, взаємодіяти з навколишнім соціумом в конкретних умовах існування [3; 8; 9; 11]. Ці ж автори соціально-психологічну дезадаптацію розглядають як процес порушення гомеостатичної рівноваги особистості й середовища, як порушення пристосування індивіда в силу дії тих чи тих причин; як порушення, обумовлене невідповідністю вроджених потреб особистості до вимог соціального середовища; як нездатність особистості адаптуватися до власних потреб і домагань.

На думку О.В.Змановської та ін. [4], вплив соціальних змін суспільства на процес адаптації дещо зavelикий, а механізми адаптації визначають три чинники: інтенсивність перебігу адаптації в кризовому суспільстві у зв'язку з тим, що відбуваються швидкі й різкі зміни; неординарність змін умов соціального середовища; характер соціальної аномії, що викликає напругу (соціально значущими є суперечності між життям, яке особистість змушена вести і її уявленнями про те, чого вона могла б досягти за умов стабільності).

Отже, у психолого-педагогічній науці немає не тільки єдиного підходу до визначення терміна «дезадаптація», а й до змістових компонентів цього феномена.

Для більш глибокого розуміння проблеми важливо розглянути також і співвідношення понять соціально-психологічної адаптації та соціально-психологічної дезадаптації. Так, Г.М. Коджаспірова, О.Ю. Коджаспіров розглядають поняття так: «дезадаптація – це психічний стан, що виникає в результаті невідповідності соціопсихологічного чи психофізіологічного статусу дитини вимогам нової соціальної ситуації» [6, с. 33]. Автори розрізняють (в залежності від природи, характеру і ступеня прояву) патогенну, психічну і соціальну дезадаптацію дітей і підлітків.

Дезадаптація також може бути: прихованою, коли людина носить у собі руйнівні емоції і почуття (образ, тривога, страх, самотність); відкритою, коли внутрішні стани проявляються у поведінці; яскраво вираженою, коли стосується не тільки самої людини, а й соціального оточення. Науковці визначають також ситуативну, тимчасову і стійку дезадаптацію.

Вживання терміна «дезадаптація» досить неоднозначне, що виявляється насамперед в оцінці ролі та місця дезадаптації щодо до категорій «норма» і «патологія» (В. І. Слободчиков) [1].

Так, на думку В. І. Слободчикова, норма – це те, що сприяє максимальній особистісній та соціальній життєздатності, максимальному розкриттю можливостей індивідуального та соціального буття, іншими словами – це не те середнє, що є, а те краще, що можливо в конкретному віці для конкретної людини за відповідних умов [11]. Звідси – трактування дезадаптації як процесу, що відбувається поза патологією і пов'язаного з відвиканням від одних звичних умов життя і, відповідно, звиканням до інших; оцінка преневротичних порушень, невротичних станів як найбільш універсальних проявів психічної дезадаптації (Ю. О. Александровський) [2].

Зауважимо, що *термін “дезадаптація”, який уживається щодо психічних хворих, означає порушення або втрату повноцінної взаємодії індивіда з навколишнім світом.*

Результатом психологічної дезадаптації є стан дезадаптованості особистості.

Водночас *феномен дезадаптації саме в дошкільному віці, за винятком активної констатації феномена, звичними посиленнями на відсутність готовності до навчання в школі й індивідуальну вразливість організму та ЦНС залишається у вітчизняній педагогіці недостатньо дослідженим.*

Отже, дезадаптація є наслідком порушення процесу соціальної адаптації індивіда – процесу активного пристосування до умов соціального середовища, під час якого він, з одного боку, набуває якостей, необхідних для життя в певних умовах, формує відповідний вимогам середовища та власним особливостям стиль поведінки, а з другого, змінює умови власне середовища відповідно до своїх потреб і можливостей.

У випадку дезадаптації поведінка індивіда перестає бути адекватною до вимог

оточення, він втрачає можливість задовольнити базові чи найважливіші для нього потреби, довготривала подібна ситуація загрожує соціальному або фізичному існуванню індивіда, а покращити її самостійно він не може [4].

Деадаптація може настати як результат різкої зміни умов середовища, до якої індивід виявився не готовим (природна або техногенна катастрофа, соціальні заворушення, втрата роботи, близьких людей, розпад сім'ї, розрив стосунків із значимою для нього особою тощо), або відбуватися поступово, коли людина тривалий час зазнає негативного впливу середовища або власної поведінки. Наслідком соціальної деадаптації можуть стати соціальна ізоляція індивіда, втрата ним соціального статусу, соціально корисних зв'язків, девіантна або саморуйнівна поведінка індивіда.

Список використаних джерел:

1. Александровский Ю. А. Системный анализ состояний психической дезадаптации и пограничные нервно-психические расстройства / Ю. А. Александровский // Проблемы системного подхода в психиатрии. – Рига, 1977. – С. 89–93.
2. Запобігання інституціалізації дітей раннього віку. Інноваційні технології соціальної роботи з профілактики відмов від новонароджених дітей : метод. посіб. / [автори упоряд. : Алексеєнко Т. Ф., Безпалько О. В., Бервено Н. О. та ін. ; за заг. ред. Звереві І. Д., Петрович Ж. В.]. – К. : Століття, 2008. – 224 с.
3. Зданевич Л.В. Професійна підготовка майбутніх вихователів до роботи з дезадаптованими дітьми: теорія і методика : [моногр.] / Л. В. Зданевич. – Хмельницький : вид-во ХГПА, 2013. – 480 с.
4. Змановская Е. В. Девиантология: (Психология отклоняющегося поведения) : Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. — М. : Издательский центр «Академия», 2003. — 288 с. URL: <http://uchebniki.com/book/134-socialna-pedagogika-navchalniy-posibnik-alyeksyeyenko-tf/8-d.html>
5. Ковалев В. В. Роль чинника дизонтогенеза в этиологии, патогенезе и клинике психических заболеваний у детей и подростков / В. В. Ковалев // Тезисы Всесоюзной конференции по организации неврологической и психиатрической помощи детям. – М. : Педагогика, 1980. – С. 126–128.
6. Коджаспирова Г.М., Коджаспиров А.Ю. Педагогический словарь: Для студ. высш. и сред. пед заведений. – М. : Издательский центр «Академия», 2000. – С.33-34.
7. Краткий психологический словарь / [ред.-сост. Л. А. Карпенко ; под общ. ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского]. – [2-е изд.]. – Ростов н/Д. : Феникс, 1998. – 512 с.
8. Крутий К.Л. Попередження освітньої депривації як чинника шкільної дезадаптації дітей // Дошкільна освіта. – 2013. – №3. – С.34-39.
9. Семаго М. М. Сопровождение ребенка в образовательной среде. Структурно-динамическая модель / М. М. Семаго // В сб. научных трудов кафедры коррекционной педагогики и специальной психологии «Коррекционная педагогика и специальная психология: актуальные проблемы, основные направления развития и перспективы научного поиска». – М. : Изд. АПК и ПРО, 2003. – С. 24–37.
10. Северный А.А., Иовчук Н.М. К вопросу о дидактических депрессиях у младших школьников [Электронный ресурс] // Психолого-педагогические исследования. 2012. № 1. URL: http://psyjournals.ru/psyedu_ru/2012/n1/50833.shtml
11. Слободчиков В. И. Антропологический принцип в психологии развития / Слободчиков В. И., Исаев Е. И. // Психология учителя : тез. докл. 7-му съезду Общества психологов СССР. – М. : Педагогика, 1989. С. 78–97.

ОРГАНІЗАЦІЯ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

*Альона Колісник, студентка ступеня вищої освіти магістра
Науковий керівник: Н.О.Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

ORGANIZATION OF AESTHETIC EDUCATION FOR YOUNG SCHOOL LINES FOR LITERARY READING

*Alona Kolisnyk, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто можливості організації естетичного виховання учнів початкової школи на уроках літературного читання. Автор переконана, що для досягнення високого рівня естетичного виховання на уроках літературного читання

учителю необхідно спрямовувати увагу дітей на літературознавчі аспекти під час опрацювання художніх творів, використовувати різні види читання, розвивати художні здібності та зв'язне мовлення під час виконання творчих завдань, використовувати інші види мистецтва на уроках літературного читання.

Ключові слова: початкова школа, естетичне виховання, літературне читання, мистецтво.

Abstract. *The article considers the possibilities of organizing the aesthetic education of elementary school students at the lessons of literary reading. The author is convinced that in order to achieve a high level of aesthetic education at literary reading lessons, the teacher should direct the children's attention to literary aspects during the processing of works of art, use different types of reading, develop artistic abilities and coherent speech while performing creative tasks, use other types art at literary reading lessons.*

Key words: elementary school, aesthetic education, literary reading, art.

У процесі пошуку шляхів переорієнтації освітнього процесу на розвиток творчої особистості учнів, реалізацію принципів гуманітаризації та гуманізації освіти, які відбуваються на сучасному етапі розвитку освіти, великого значення набуває естетичне виховання. Його мета формувати здатність сприймати і перетворювати дійсність за законами краси. Тому школа з перших років навчання має максимально використовувати можливості кожного навчального предмета для збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей.

Естетичний розвиток людини виявляється у її ставленні до навколишнього світу. Під естетичними почуттями слід розуміти ті емоції, які викликають у дітей предмети навколишнього світу, переживання й усвідомлення їх з точки зору краси, добра, правди. Естетичне виховання – це цілеспрямована система формування здібностей людини підходити до світу, оцінювати предмети та явища і перетворювати дійсність за законами краси [1, с. 120]. Головною метою естетичного виховання є високий рівень естетичної культури особистості, її здатність до естетичного освоєння дійсності.

Проблема естетичного виховання учнів початкової школи (теоретичні основи і практичне естетичне виховання) знайшла відображення в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних педагогів, психологів, методистів. Так, значну увагу естетичному вихованню приділяли Н. Александрова, Н. Вітковська, Н. Волошина, Д. Джола, Л. Коваль, А. Щербо та ін. Специфіку естетичного виховання молодших школярів на уроках літературного читання (методичний аспект) вивчали М. Ворона, Л. Єгурнова, Н. Миропольська, Л. Руденко, Л. Олесюк та ін. З прекрасним у природі, мистецтві пов'язані «самовиявлення» людини (дитини), тобто здійснення естетичної діяльності; «самореалізація» – втілення у продукті цієї діяльності власних індивідуальних здібностей, порухів душі, бажань; «самооцінка» – вміння правильно оцінити себе та свої можливості (Л. Виготський, А. Маслоу та ін).

Основним видом мистецтва, який засвоюється в школі протягом усього періоду навчання, є література – учні початкових класів починають знайомитися з нею на уроках літературного читання. Серед найголовніших виховних і розвивальних завдань, які ставляться на уроках літературного читання, науковці визначають: залучення дитини до естетичної діяльності, розвиток художніх здібностей, навчання способів особистісного втілення естетичних уявлень у творчу діяльність, що передбачає знання мови різних видів мистецтва й жанрів естетичної творчості.

Аналіз художнього твору повинен посилити емоційний вплив мистецтва слова на учнів. Основні умови, що забезпечують емоційність аналізу: виразність першого читання тексту; естетичне сприймання художнього образу; емоційність мови учителя; розгляд епізодів, які несуть найбільше емоційне навантаження; увага до ліричних відступів; розкриття краси поетичного слова, з'ясування засобів його вираження; перекази, близькі до тексту твору; належний рівень літературно-естетичної підготовки учнів, їх здатність відчувати різні емоції, співпереживати з героями; практичне засвоєння засобів художньої

мови і формування умінь поетично висловлювати свої думки [2].

Щоб правильно сприйняти твір, школяр має розібратись у його зовнішній та внутрішній будові, природі його художньої організації, а це означає – знайти відповідь на запитання: чому даний текст є витвором мистецтва, тобто певною мірою оволодіти прийомом аналізу, що ґрунтується на знанні елементарних літературних понять [4, с. 3]. Спілкування читача з письменником відбувається опосередковано: через сприйняття літературної форми, в якій автор закодував свої задуми. Об'єктом уваги молодшого школяра має стати слово, що осмислюється ним як засіб створення словесно-художнього образу, за допомогою якого автор виражає свої почуття, ідеї, ставлення до світу.

Усвідомлення ролі засобів виразності у творі дає учням змогу повніше відтворити в уяві картини життя, змальовані письменником, встановити зв'язок між ними, зрозуміти авторську позицію, що в свою чергу сприяє на певному рівні проникненню в емоційну тональність тексту. Спілкування з літературою як мистецтвом слова задовольняє природну потребу дитини в емоційних переживаннях, створює передумови для самовираження особистості.

На уроках літературного читання учні набувають умінь аналізувати, визначати особливості художніх творів, роль мовних засобів виразності у тексті. Також важливою ланкою літературно-естетичної освіти молодших школярів, на думку дослідників, є емоційно-оцінна складова. Оцінка учнем твору свідчить про те, у якій мірі він навчився користуватись набутими знаннями, як збагатилось його мовлення, розширився спектр емоційних станів та почуттів. Діти вчать пояснювати свою точку зору, описують ставлення до прочитаного, свої думки і настрій, аналізують засоби, якими автор твору зумів досягти певної читацької реакції. Таким чином, в процесі роботи розвивається не лише інтелект, а й формується почуття художнього слова, разом з яким зростає естетична реакція учнів на текст, як мистецький твір.

Таким чином, для досягнення високого рівня естетичного виховання на уроках літературного читання учителю необхідно: спрямовувати увагу дітей на літературознавчі аспекти під час опрацювання художніх творів; використовувати види читання, які б сприяли естетичному вихованню (хорове читання, усне малювання, читання в особах, тощо); під час організації художньо-виконавської діяльності застосовувати прийом обговорення досягнень і недоліків; розвивати художні здібності та зв'язне мовлення під час виконання творчих завдань; використовувати інші види мистецтва на уроках літературного читання для естетичного виховання.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 576 с.
2. Волошина Н. Й. 3 теоретичних засад естетичного виховання учнів засобами мистецтва слова / Н. Й. Волошина // Педагогіка і психологія. – 1996. – №3. – С. 9-19.
3. Горобець Н. Формування естетичних почуттів молодших школярів засобами мистецтва / Н. Горобець // Рідна школа. – 1999. – №11. – С. 46-49.
4. Іванова Л. Літературна компетентність молодших школярів / Л. Іванова // Початкова освіта. – 2005. – (№38). – С.3-24.
5. Комарівська Н. Комплексне використання мистецтв як умова естетичного розвитку молодших школярів на уроках літературного читання / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : Збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 274-277.
6. Колеснік К.А. Модель організації групової діяльності учнів при вивченні художнього твору / К.А. Колеснік // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 5-6 квітня 2017 р.) за ред. О.А.Голюк. – Вінниця : ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – Вип. 6. – С. 69-73.

РЕАЛІЗАЦІЯ ВІЗУАЛІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ ЗАСОБАМИ SMART NOTEBOOK У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Наталія Копняк, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)
Крістіна Пікуль, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

REALIZATION OF VISUALIZATION OF EDUCATIONAL MATERIAL BY SMART NOTEBOOK IN THE PRIMARY SCHOOL

Nataliia Kopniak, Ph.D, Associate Professor
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)
Krystyna Pikul', master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто призначення візуалізації навчального матеріалу у початковій школі. Розкрито роль та методичну цінність електронних ресурсів для створення візуалізації. Наведено приклади реалізації візуалізації засобами SMART Notebook при вивченні природознавства у третьому класі.

Ключові слова: засоби навчання, візуалізація, інтерактивна дошка, SMART Notebook, початкова школа.

Abstract. In the article the purpose of visualization of educational material in primary school is considered. The role and methodical value of electronic resources for creation of visualization are revealed. Examples of rendering visualization using SMART Notebook during the study of natural science in the third grade are given.

Key words: teaching/learning tools, visualization, interactive whiteboard, SMART Notebook, primary school.

Невідповідність зростаючого об'єму інформації кількості навчального часу – ось задача, яку намагаються вирішити сучасні педагоги. Інформаційна насиченість сучасного світу вимагає спеціальної підготовки навчального матеріалу перед його викладом учням, щоб у образному вигляді дати їм основні або необхідні відомості. Ефективним способом опрацювання та компонування інформації є її «стиснення», тобто представлення в компактному та зручному для використання вигляді. Візуалізація якраз і передбачає «згортання» інформації в початковий образ [1, с. 62].

Функція візуалізації нерозривно пов'язана з реалізацією одного з провідних принципів дидактики – принципу наочності, згідно з яким процес пізнання дійсності відбувається з опорою на спостереження об'єкта пізнання. У сучасних умовах зростання значимості принципу наочності зумовлене такими факторами, як збільшення обсягу навчального матеріалу, який має бути засвоєним в межах окремого уроку, ємність візуального способу подання інформації, налаштованість молодого покоління на сприйняття візуальної інформації, поява новітніх потужних технологій візуалізації об'єктів найрізноманітнішої природи. [2, с. 99]

Використання електронних ресурсів істотно розширює спектр і якість доступних для застосування у навчанні ілюстративних матеріалів: традиційно використовувані рисунки, фотографії, репродукції доповнюються анімованими зображеннями, флеш-ілюстраціями, відеозйомками реальних подій, оцифрованими раритетними матеріалами – історичними архівними документами, унікальними книжковими виданнями, фотографіями минулої епохи тощо. Серед візуальних засобів, які зазнали змін із застосуванням інформаційних технологій, на особливу увагу заслуговують схеми і таблиці, які широко використовуються в практиці навчання. Схематичне й табличне подання інформації сприяє компактному викладу навчального матеріалу із відображенням його логічних зв'язків, забезпечує підтримку послідовного розкриття теми або виконання завдання.

Окремі деталі або поняття, опорні сигнали можуть бути виділені контрастним

кольором, анімаційними ефектами (обертанням, миготінням, переміщенням, періодичною появою тощо), збільшенням розміру, виокремленням певних областей зображень. Схематичні зображення можуть оздоблюватися графічними елементами, посиланнями на додаткові матеріали. Таким чином, одна схема або таблиця, розміщена в електронному дидактичному ресурсі, може бути достатньо місткою і включати як компактне подання поточного навчального матеріалу, так і демонстрацію його логічних зв'язків з поняттями, що були вивчені раніше в рамках цієї або іншої дисципліни. Це дає змогу надати школярам цілісне уявлення про об'єкт вивчення, допомогти їм усвідомити причинно-наслідкові зв'язки між поняттями та між окремими складовими поняття, включити отриману інформацію в систему найближчих асоціацій. Суттєвою перевагою використання опорних схем та таблиць в електронному вигляді є також можливість їх доповнення протягом вивчення теми, модифікації в процесі уроку або редагування при підготовці до нього [2, с. 100]

Нові інформаційні технології мають величезний діапазон можливостей для вдосконалення навчального процесу і системи освіти в цілому. Одним з дидактичних засобів, що мають значний розвиваючий потенціал, є мультимедіа [4, с. 137].

Могутнім технічним засобом та втіленням новітнього засобу мультимедійних технологій є інтерактивний програмно-технологічний навчальний комплекс на основі SMART Board. [5, с. 257].

Головною і найважливішою перевагою програмного забезпечення SMART Notebook перед офісними програмами для створення презентацій є спеціалізація по створенню інтерактивних уроків для загальноосвітніх шкіл, університетів та інших навчальних закладів. Про це свідчить наявність галереї вже готових зображень для загальноосвітніх предметів, таких як: географія, математика, історія, мистецтво, наука і технології тощо. Треба враховувати, що програмне забезпечення SMART Notebook розроблялось для колективної роботи на інтерактивній дошці, що додало певну специфіку в роботу з програмним забезпеченням, але все одно інтуїтивно зрозуміле для людей, що мають досвід роботи з комп'ютером.

Під час створення інтерактивних мультимедійних презентацій найчастіше вживаними є текстові та графічні об'єкти.

Як приклад, розглянемо вивчення теми «Вода» з природознавства у 3 класі.

Поступовий перехід від зображення на рис. 1 до зображення на рис. 4 демонструє візуалізацію процесу пояснення навчального матеріалу для першого уроку на тему «Вода в природі. Світовий океан, його частини».

Рис. 1. Початковий вигляд сторінки інтерактивної презентації (лише ключове поняття)

Рис. 2. Виведення на сторінку презентації другого поняття

Рис. 3. Виведення на сторінку презентації третього поняття

Рис. 4. Заключний вигляд сторінки інтерактивної презентації після послідовного виведення всіх понять

Щоб створити таку інтерактивну сторінку, необхідно виконати дії:

1. додати на сторінку необхідні текстові та графічні об'єкти;
2. виділити та згрупувати об'єкти, що будуть переміщуватись;
3. закріпити («блокувати», унеможливити випадковий рух) об'єкти, які не планується переміщувати, та обрати команду «дозволити переміщення» у групі «блокування» контекстного меню для об'єктів, що будуть переміщуватися вчителем;
4. перемістити групи так, щоб графічні об'єкти були виведені за межі сторінки.

У випадку побудови візуалізації, що містить значну кількість елементів, частини яких переміщені за межі сторінки, може виникнути ситуація, коли на певному кроці утворення схеми відсутнє вільне місце для переміщення наступного об'єкту. В такій ситуації варто завчасно підготувати напівпрозорі мітки, на які переміщувати об'єкти.

Щоб створити напівпрозорі мітки, необхідно виконати дії:

1. додати на сторінку необхідні текстові та/або графічні об'єкти;
2. для об'єкта використати команду «Клонувати» в контекстному меню;
3. для отриманої копії за допомогою операцій на вкладці «Властивості» обирати відповідне налаштування властивості «Прозорість»;
4. розмістити напівпрозорий об'єкт на потрібному місці сторінки та виконати блокування (команда «Закріпити»);

Важливо врахувати, що переміщувати об'єкти за межі сторінки вгору, вліво та вправо можна без проблем. Натомість, переміщення об'єктів за нижню межу сторінки можливе лише тоді, коли буде виконана така послідовність дій: *Перегляд* → *Розтягнути сторінку* → *Вимкнути*. Якщо опція «Розтягнути сторінку» буде ввімкнена, то перемістити об'єкт за нижню межу сторінки не буде можливим.

Слід зауважити, що за межі сторінки можна виносити й текстовий об'єкт, залишаючи видимим графічний компонент пари (групи) об'єктів. Наголосимо, що об'єкт, який в цьому прикладі переміщується за межі сторінки є другорядним з методичної точки зору, а той, що залишається на сторінці – головним [3, с. 124-125].

Отже, вимоги адаптувати, зробити більш зручним процес навчання і виховання впливають із необхідності вирішення проблеми виховання мислячої, творчо активної, здорової людини. Візуалізація [1, с. 69], як один із ефективних методів інтенсифікації навчального процесу, забезпечує структурування знань шляхом «стискання» навчального матеріалу і виведення його у вигляді короткого змісту.

Зміст навчальної дисципліни і ступінь абстракції її основних понять впливають на вибір форми візуалізації. Також вибір залежить від специфіки навчальної дисципліни, її структурно-логічної схеми та рівня вивчення. У будь-якому випадку, викладач знаходить найбільш прийнятну для себе і свого предмету форму візуальної моделі.

1. Андрощук І. Візуалізація навчальної інформації під час викладання дисципліни Педагогічна майстерність. / І. Андрощук // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2011. – № 37. – С. 62-70.
2. Білоусова Л. Роль електронних дидактичних ресурсів у забезпеченні успішності засвоєння змісту навчання учнями початкової школи. / Людмила Білоусова, Надія Олефіренко // Обрії. – 2012. – № 2. – С. 99-102.
3. Копняк Н.Б. Створення візуалізації та інфографіки для інтерактивної дошки з навчальною метою / Н.Б. Копняк – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – 164 с.
4. Кучай О. Особливості підготовки майбутніх учителів початкових класів засобами мультимедійних технологій / О.В. Кучай // Вісник Черкаського університету. – Серія: Педагогічні науки. Випуск № 34(247). – 2012. – С. 137-140.
5. Ярошинська О. Створення інформаційно-комунікаційного середовища в контексті професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи. / О. Ярошинська // Людинознавчі студії. Педагогіка, – 2014. – № 29(3). – С. 248-261.

МОВЛЕННЄВИЙ ДОСВІД ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЯК РЕЗУЛЬТАТ СФОРМОВАНOSTІ МОВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ

Ляна Костенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

SPEECH EXPERIENCE OF THE CHILD OF PRESCHOOL AGE AS A RESULT OF FORMATION OF LANGUAGE COMPETENCE

Liana Kostenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості формування мовної та мовленнєвої компетенції у дітей дошкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність формування мовленнєвого досвіду дитини. Доведено необхідність розробки системи формування мовленнєвого досвіду дітей у практиці роботи закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: мовна компетенція, мовленнєва компетенція, мовленнєвий досвід, діти дошкільного віку.

Abstract. The article examines the features of the formation of language and speech competence of children of preschool age. The role and methodological value of the formation of the child's speech experience is revealed. The need to develop a system of formation of speech experience of children in the practice of preschool education institutions is proved.

Key words: language competence, speech competence, speech experience, children of preschool age.

У мовленнєвій діяльності лінгводидакти виокремлюють мовну й мовленнєву компетенцію. Так, для деяких науковців (А.Г. Арушанова, К.Л.Крутій та ін.) показником мовної компетенції дитини дошкільного віку є «здібність будувати своє мовне спілкування з іншими людьми, з огляду на інтуїтивно або свідомо історично сформовані мовленнєві канони фонетики, лексики, граматики, а в немовленнєвих мовних формах – загальнолюдські способи виразної поведінки» [1; 9]. Проте зазначимо, що в дослідженнях мови та в психолінгвістиці компетенція розглядається як володіння базовими, абстрактними правилами мови. Тобто йдеться про розмежування понять мовна “компетентність”, “компетенція” та «використання мови» в мовленні.

Теорія компетенції є теорією лінгвістичних знань та граматики, тобто того, що, ідеально володіючи мовою, людина могла б сказати або зрозуміти. Теорія використання мови є теорією поведінки, тобто того, що реальна людина, яка володіє мовою, фактично говорить і розуміє висловлювання інших [3]. Термін «мовна компетенція» було введено Н. Хомським близько середини ХХ століття і семантично протиставлено терміну «використання мови» [13]. Проте зміст цих понять було запропоновано Д. Слобіним, який

довів різницю «між тим, що людина теоретично здатна сказати й зрозуміти, і тим, що вона дійсно говорить і розуміє в конкретній ситуації» [11, с. 23]. За Н. Хомським, ґрунтом мовної компетенції є вроджені знання основних лінгвістичних категорій (універсалій) і здібність дитини «конструювати для себе граматику» – правила опису речень, що сприймаються в мовному середовищі [70]. З розвитком психолінгвістики та лінгводидактики як перспективних наук сучасності прийшло й розуміння не зовсім удакої трактовки терміна «мовна компетенція». Отже, термін залишився, а зміст його змінився.

Під мовленнєвою компетенцією К.Л.Крутій розуміє вміння адекватно й доречно практично користуватися мовою в конкретних ситуаціях (висловлювати свої думки, бажання, наміри, прохання тощо), використовувати для цього як мовні, так і позамовні та інтонаційні засоби виразності мовлення [8].

Мовну компетенцію частіше за все трактують як «сукупність конкретних умінь, що необхідні члену мовного співтовариства для мовленнєвих контактів з іншими, а також для оволодіння мовою як навчальною дисципліною» [2] або як «вільне висловлювання своїх бажань, намірів, а також пояснення смислу і складу своїх дій за допомогою мовних або мовленнєвих засобів», «мовні знання (лінгвістична компетенція), що формуються мимовільно, як побічний продукт діяльності, спрямований не на придбання знань про мову, а на оволодіння спонтанною практикою мовленнєвого спілкування, у процесі приладжування свого мовлення до зразків, які дитина сприймає з мовлення дорослого» (Є. Соботович), «відношення між мовною компетенцією і мовною здібністю подібні відношенням між мовою і мовленням: це відношення між потенцією і реалізацією» [12], «потенціал лінгвістичних (мовознавчих) знань людини, сукупність правил аналізу й синтезу одиниць мови, що дозволяють будувати й аналізувати речення, користуватися системою мови для цілей комунікації» (М.К. Кабардов) [7]. Зміст мовної компетенції – це засвоєння категорій й одиниць мови і її функцій, розуміння закономірностей і правил функціонування мови (Л.В. Щерба, І.О. Зимня та ін.) [77, с. 32].

Так, у О.О. Леонтьєва ми знаходимо такий перелік умінь: «...володіння лексикою, граматику, вміння адекватно сприймати й породжувати текст» [11]. На думку Є.Ф. Соботович, практичне оволодіння мовою передбачає утворення системи функціональних мовних узагальнень (фонематичних, морфологічних, синтаксичних). Саме оволодіння цими узагальненнями визначає мовну компетенцію (мовні «знання»), без яких володіння мовою неможливе [12, с. 6]. Погоджуючись із попереднім судженням, лінгвістичний компонент мовленнєвої діяльності можна розглядати як визнане коло «мовних знань», мовну компетенцію, яка формується в процесі оволодіння мовою і без якої володіння мовою неможливе. Вочевидь, до пропонованого Є.Ф. Соботович терміна «лінгвістичний компонент мовленнєвої діяльності» та розкриття його змісту слід підходити через аналіз понять володіння та оволодіння мовою на різних рівнях та етапах засвоєння [12]. Такий розкид визначень одного й того ж терміна можна пояснити відсутністю коректної ієрархізації. На нашу думку, більш конкретним і коректним щодо *мовної компетенції дитини дошкільного віку може бути таке визначення*: сукупність конкретних умінь щодо оволодіння новими мовними засобами, збільшення обсягу застосованих лексичних одиниць, розвиток навичок оперування мовними одиницями з метою комунікації.

Зауважимо також, що багато дослідників не користуються терміном «мовна компетенція», замінюючи його виразами «знання мови», «володіння мовою», хоча зміст розглядається як цілісні крупні блоки умінь тощо (І.О. Зимня [6] та ін.). Коротко окреслимо принципові для нашого дослідження психолінгвістичні проблеми змісту, розвитку та вимірювання мовної компетенції, що існують сьогодні.

По-перше, якщо погоджуватися із правомірністю визначення мовної компетенції як сукупності ієрархізованих (або навіть упорядкованих) умінь, то вона починає виступати як результат тих або інших процесів, які пов'язані з навчанням, або з освітнім рівнем суб'єкта, або з віковою належністю, коли йдеться про дітей дошкільного віку [1, с. 34]. На нашу думку, це, безумовно, оригінальна точка зору. Проте назвемо деякі моменти, які обмежують

визначення мовної компетенції в дитини дошкільного віку. Отже, за одержаними результатами можна лише в деяких випадках виокремити процеси, які до цього результату призвели; вікові межі та середовище – це тільки умови формування мовної компетенції, дії яких опосередковуються низкою психологічних факторів і не мають прямого зв'язку між умовами та результатом розвитку мовлення. Не можна також не звертати уваги на фактичну складність формування компетенції дитини дошкільного віку в будь-якій знаковій системі, а також на обмеженість можливостей і часу навчання. *По-друге*, проблема полягає в з'ясуванні факторів та етапів онтогенезу мовної компетенції. Сьогодні відомо багато досліджень із розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Проте більшість із науковців розглядали або методику навчання мови, або сам процес розвитку мовлення на окремому етапі онтогенезу дитини дошкільного віку. Так, є досить ґрунтовні дослідження ранніх етапів розвитку мовлення дітей (О.І. Ісеніна та ін.).

На жаль, у більшості випадків ми послуговуємося дослідженнями мовлення дітей молодшого, середнього і старшого дошкільного віку або початку (у кращому випадку середини) ХХ століття, або результатами обстеження російськомовних дітей. Зазначимо також, що у значній кількості дослідників мовлення дитини дошкільного віку об'єктом спеціального відпрацювання мовна компетенція не була, тому фактично зливається з проблематикою розвитку мовлення та навчання дітей мови. Отже, якщо ми погодимось, що результати досліджень раннього онтогенезу мовлення можна розглядати як передумови мовної компетенції, то ми знову повернемося до питання, що є мовною компетенцією на відміну від мовлення як вищої психічної функції і мовленнєвої діяльності як однієї з форм взаємодії дитини з довкіллям і пізнання дійсності.

О.Д. Божович доводить, що, саме вирішивши це питання, науковці зможуть чітко довести: мовна компетенція на період навчання в школі вже сформована в дитини дошкільного віку, а далі лише вдосконалюється чи, навпаки, – її розвиток тільки починається в процесі навчання [2, с. 35].

Третя проблема окреслює коло питань, що необхідно як теоретично обґрунтувати, так і практично довести – це можливості та обмеження вимірювання та оцінки мовної компетенції в дитини дошкільного віку. Саме вирішення цих завдань дозволить відповісти на питання щодо змісту мовної компетенції дитини дошкільного віку, факторів та етапів її розвитку. Це, у свою чергу, дозволить нам підійти до вирішення питань про засоби і методи визначення рівня розвитку мовної компетенції в різні вікові періоди. На противагу цьому *мовленнєва компетенція* – це знання правил вираження розумового змісту за допомогою засобів конкретної мови, володіння необхідними для даного виду діяльності операційними структурами й навичками їхньої реалізації; це мовна система в дії, використання обмеженої кількості мовних засобів, закономірностей її функціонування для побудови висловлювання – від простого висловлювання до передачі нюансів інтелектуальної інформації (М.К. Кабардов та ін.) [7].

Розвинена мовленнєва компетенція – це наявність необхідних операцій у мовленнєвій діяльності й усвідомленість норми. Норма – установлення зв'язку між мовленнєвими діями й виробленими мовленнєвими операціями. Порушення норми – відсутність необхідних операцій у мовленнєвій діяльності. Так, О.Д.Божович приходить до такого висновку: «Отже, мовна компетенція з самого початку формується як психологічна система. *Підґрунтям мовленнєвого досвіду є перші емпіричні узагальнення фактів мови, які представляють первісну форму знань про мову.* Ці знання далеко не завжди суперечать строгим науковим знанням, але вони і за походженням і до навчання залишаються елементарними, недостатньо відрефлексованими [11].

Передумови почуття мови починають складатися до навчання в процесі накопичення мовленнєвого досвіду і фактично нерозподілені від елементарного емпіричного знання. У процесі спеціального вивчення рідної мови в школі продовжується розвиток цього почуття, вже як похідне від строгого знання та спонтанно накопиченого досвіду. При традиційному навчанні це відбувається з урахуванням діючої системи мовної освіти, що є теж спонтанно»

[3, с. 126-127]. Ми погоджуємося з визначенням О.Д. Божович, яка розглядає мовну компетенцію як “психологічну систему, що охоплює два основних компоненти: дані мовленнєвого досвіду, який накопичено дитиною в процесі спілкування та діяльності, а також знання про мову, що засвоєні під час спеціально організованого навчання” [3, с. 37]. За Л.С. Виготським, психологічну систему слід розуміти як нерозчленовану єдність, коли кожний з компонентів функціонує та перетворюється тільки у зв’язку з іншим (або іншими), а процес розвитку складається зі змін їх, зв’язків і кожного компонента окремо [4]. З’ясуємо зміст кожного компонента мовної компетенції окремо.

Мовленнєвий досвід дитини дошкільного віку охоплює практичне оволодіння рідною мовою, а також емпіричні узагальнення спостережень над мовою, які зроблені її носієм, незалежно від спеціальних знань про мову. Зазначимо, що ми використовуємо положення Л.С. Виготського про два типи навчання: спонтанне та спеціально організоване, або, за термінологією автора, – «реактивне» [4]. Проте, на наш погляд, доречно говорити також і про латентне (приховане) навчання, яке забезпечується накопиченням чуттєвого та інформаційно-мовленнєвого досвіду, який складає базу ясних і неясних знань (за термінологією М.М. Поддьякова).

Спонтанне навчання досить метафорично описувалося Л.С. Виготським як «рух дитини за особистою програмою», що визначається передусім тим, що вона «сама бере з довкілля» [4]. Накопичення саме спонтанного мовленнєвого досвіду може бути організовано дорослим через: збагачене предметно-просторово-мовленнєве середовище; спеціально вмотивовану мовленнєву діяльність; творчу продуктивну діяльність; мовленнєве спілкування дитини і дорослого. Дійсно, дошкільник «сам бере» щось із середовища, але не без участі та впливу дорослого. Проте спеціально організованого, регламентованого процесу навчання на цьому етапі не здійснюється. Знання дитини дошкільного віку, що окреслені в чинних програмах, передбачають розвиток мовної здібності, усвідомлення елементарних знань про мову та мовленнєві явища, які в подальшому складуть елементи метазнань про мову.

Підсумуємо. У сучасній психологічній і психолінгвістичній літературі частіше вживається поняття «компетентності» (у психології) або «компетенції» (у лінгвістиці). У контексті вищевикладених позицій «компетентність» можна розуміти як навченість, у той час як здібності – це здібність до навчання. Компетентність може бути результатом навченості або ж перекривати поняття «здібності» (якщо враховувати “ціну” досягнення), тоді як підґрунтям мовленнєвого досвіду є перші емпіричні узагальнення фактів мови, які представляють первісну форму знань про мову і є результатом сформованості мовної компетенції дитини.

Список використаних джерел:

1. Арушанова А.Г. Исследование развития коммуникативной компетенции дошкольника // Наука о детстве и современное образование. Материалы Международной юбилейной научной конференции, посвященной 100-летию со дня рождения А.В. Запорожца. – М.: Центр “Школьная книга”, 2005. – С. 51.
2. Божович Е.Д. Развитие языковой компетенции школьников: проблемы и подходы // Вопр. психологии. – 1997. – № 1. – С. 33-44.
3. Божович Е.Д. Зона ближайшего развития: возможности и ограничения ее диагностики в условиях косвенного сотрудничества [Текст] / Е.Д. Божович // Культурно-историческая психология. – 2008. – № 4 - С. 91-99.
4. Выготский Л. С. Психология / Л. С. Выготский. – М. : ЭКСМО-Пресс, 2000. - 1008 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К. : Ірпінь : ВТФ „Перун”, 2002. - 1440 с.
6. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности [Текст]: / И.А.Зимняя – М.-Воронеж : МПСИ, НПО «МОДЭК» – 2001. – 432 с.
7. Кабардов М.К. Типы языковых и коммуникативных способностей и компетенции /М.К. Кабардов, Е.В. Арцишевская // Вопр. психологии. – 1996. – № 1. - С. 34-49.
8. Крутій К.Л. Дошкільна лінгводидактика : словник-довідник : понад 600 термінів, понять та назв / упор. А.М. Богуш, К.Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2014. - 200 с.
9. Крутій К.Л. Розвиток почуття мови у дітей засобами штучних текстів (на матеріалі лінгвістичної казки Л.С.Петрушевської) / Психолінгвістика [Зб. наукових праць ДНВЗ «Преяслав-Хмельницький державний

університет імені Григорія Сковороди»]. – Переяслав-Хмельницький: ФОП Лукашевич О.М., 2014. – Вип.15. – С.215-226.

10. Крутій К.Л. Теоретичні засади практичної побудови мовленнєво-розвивального середовища в дошкільному навчальному закладі / Науковий вісник Миколаївського державного університету імені В.О.Сухомлинського. Випуск 37. – М.: МНУ, 2012. – С.216-219.

11. Слобін Д. Психолінгвістика / Слобін Д., Грін Дж. ; Под общ. ред. и с предисл. д-ра филолог. наук А.А. Леонтьева ; Перевод с англ. Е.И. Негневицкой. – М. : Прогресс, 1976. – 336 с.

12. Соботович Е.Ф. Структура речевой деятельности и механизмы ее формирования. – К.: ИЗМН, 1997. – 44 с.

13. Хомский Н. Язык и мышление [Текст] : Монография / Н. Хомский. – М. : Изд-во МГУ, 1972. – 122 с.

14. Щерба Л.В. О трояком аспекте языковых явлений и об эксперименте в языкознании // Л.В.Щерба. Языковая система и речевая деятельность – М. : Комкнига, 2007. – 24-39.

ВИХОВАННЯ САМОСТІЙНОСТІ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ПРОЦЕСІ ВИКОНАННЯ ТРУДОВИХ ДОРУЧЕНЬ

Світлана Костюк, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Л.В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент, Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Україна

UPBRINGING THE INDEPENDENCE OF THE CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE IN THE PROCESS OF LABOR AUTHORIZATIONS

Svitlana Kostuk, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито сутність самостійності та її прояви у дітей дошкільного віку. Обґрунтовано значення трудового виховання у формуванні самостійності в дошкільному дитинстві. Охарактеризовано трудові доручення як найбільш ефективну форму організації дитячої праці. Визначені педагогічні умови виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в процесі виконання трудових доручень.

Ключові слова: *трудове виховання, самостійність, трудові доручення, дошкільний навчальний заклад, дитина старшого дошкільного віку.*

Abstract. The article reveals the essence of independence and its manifestation of preschool age children. The importance of labor education in the formation of a preschool child independence is revealed. The labor authorizations as the most efficient form of organization of child labor are characterized. Pedagogical conditions of education autonomy of preschool age children in the course of labor authorizations realization are defined.

Key words: *labor education, autonomy, labor authorizations, preschool institution, senior preschool age child.*

Формування особистості та її становлення як суб'єкта власної діяльності великою мірою залежить від трудової активності дитини, яка розпочинається в період дошкілья. Самостійність – це незалежність, прагнення і здатність особистості здійснювати дії або вчинки без допомоги інших. Стати самостійним – природна потреба дитини та її об'єктивна необхідність. Саме дошкільник найбільше прагне проявити своє «Я», впевнитися в своїх знаннях, переконати дорослого, що може зробити щось не гірше, а то й краще за інших, довести, що може обійтися без будь-якої допомоги.

Проблемі виховання дітей дошкільного віку в процесі трудової діяльності присвячено багато праць і наукових розвідок як в історико-педагогічній спадщині (Я.А.Коменський, Й.Г.Песталоцці, Ф.Ф.Фребель, К.Д.Ушинський, С.Ф.Русова, А.С.Макаренко, А.С.Симонович, Є.І.Тихеева, Є.М.Водовозова та інші), так і в сучасній педагогіці, зокрема у дослідженнях Г.В.Беленької, М.А.Машовець та інших. У психологічних дослідженнях проблема становлення особистості в період дитинства та генезис її самостійності як

особистісного утворення розглядається в різних аспектах, а саме: становлення самосвідомості, елементарного Я-образу як умови формування самостійності, суб'єктності як прояву активності особистості на різних етапах онтогенезу (Б.Г.Ананьєв, В.В.Зеньковський, Є.І.Ісаєв, В.І. Слободчиков); специфіка формування у дитини раннього й дошкільного віку прагнення до самостійності, характеру її виявів, спрямованості та ступенів розвитку (Н.М.Аксаріна, Т.Бауер, Л.І.Божович, А.Валлон, Л.А.Венгер, Д.Б.Ельконін, О.В.Запорожець, Г.Х.Мазітова, В.Манова-Томова, Я.З.Неверович, Н.Ньюкомб, Є.В.Суботський); роль сім'ї та дошкільного навчального закладу у становленні самостійності в ранньому онтогенезі (Н.М.Авдєєва, О.Л.Кононко, Г.О.Люблінська, С.М.Мещерякова); пізнавальна самостійність та умови її формування в ранньому онтогенезі (П.Я.Гальперін, С.О.Ладивір, О.В.Проскура та ін.).

Однак, на сьогодні в практиці дошкільної освіти приділяється недостатньо уваги вихованню самостійності під впливом таких факторів, як праця, що має визначальне значення в житті кожної людини. Саме в праці складається характерна для людини здатність самостійно досягати певних цілей та долати перешкоди, що й обумовлює актуальність обраної теми.

З перших днів від народження дитини батьки виношують сподівання, що вона виросте гармонійною особистістю, успішним спеціалістом, продовжить їх справу чи реалізує здібності і вміння у самостійно обраній сфері діяльності. Намагаючись виховати її цілеспрямованою, працелюбною, здатною долати труднощі на шляху до мети, вони покладають сподівання і на досвід дошкільних установ.

Трудове виховання дітей покликане забезпечити вирішення таких завдань:

1. Формування мотивації (потреб, інтересу, почуття обов'язку і відповідальності), позитивно-емоційного ціннісного ставлення до праці як до форми буття і способу самореалізації людини.

2. Формування системи знань, необхідних для трудової діяльності, вибору професії, соціального, професійного і життєвого самовизначення.

3. Формування досвіду суспільно корисної виробничої діяльності, вміння використовувати теоретичні знання на практиці, здатності до творчості.

Вирішення цих завдань відбувається у процесі загальноосвітньої підготовки, трудового навчання, різноманітної за змістом і формою трудової діяльності.

Аналіз передового та власного педагогічного досвіду дозволяє стверджувати, що постійна участь дітей у різних видах праці, починаючи із самих простих трудових умінь (розстібати і застібати гудзики, розставляти хлібниці на столи, поливати рослини), а згодом – цілісні трудові процеси (накрити стіл до сніданку чи обіду, випрасувати білизну ляльки, прибрати в куточку природи тощо), формує у вихованців звичку працювати регулярно, переборювати труднощі, виховує організованість, самостійність, вольові якості особистості.

Трудові навички у дітей дошкільного віку найкраще формуються у процесі організації ігрової діяльності [6, с. 159]. У практичній діяльності ми використовуємо безліч дидактичних ігор («Допоможемо матусі», «Приготуємо обід», «Хто що виготовив», «Хто чим керує», «Садівники та городники», Кому що потрібно для роботи?) та сюжетно-рольових (наприклад, ігри на побутові теми). Проте в розвитку гри дитини спостерігається певна тенденція: спершу виникають ігри з побутовими сюжетами, потім – ігри на теми праці і нарешті – ігри суспільної тематики.

Оволодіння трудовими навичками розширює можливості дітей щодо участі у простих трудових процесах вдома, дитячому садку, сприяє вихованню самостійності, ініціативи, впевненості у своїх силах. Співпрацюючи з батиками, вихователь має зважати, що організм, психіка дошкільників швидко втомлюються від одноманітної, складної роботи, і регулювати обсяг і тривалість конкретних робіт, чергуючи елементи статичного й динамічного навантаження. Оптимізація трудових зусиль дітей вбереже їх від розчарувань, непомірної втоми, що є важливими передумовами їх позитивного ставлення до праці.

У психологічних та педагогічних дослідженнях поняття «самостійність»

розглядається з різних позицій. Одні дослідники схильні вважати самостійною дитину, здатну діяти своїми власними силами, яка вміє долати посильні перешкоди без звернення за допомогою до дорослих [9, с. 213]. Інші вважають, що самостійною можна назвати ту дитину, яка володіє власною ініціативою, творчо ставиться до навколишньої дійсності [10, с. 197]. Також існує думка, що самостійною є дитина, яка грається, поринає в яку-небудь діяльність, не вимагаючи участі дорослих, здатна в суперечці відстояти свою думку, дати власну оцінку роботі або вчинків однолітків, а часом і дорослих [8, с. 271].

Відомі психологи вважають, що самостійність – це характерологічна риса особистості, комплексна її характеристика [4, с. 312]. Багатьма авторами самостійність розглядається як загальна характеристика регуляції особистістю своєї діяльності, взаємин і поведінки [9, с. 213]. Самостійність як компонент здатності особистості розуміється дослідниками таким чином: здатність встановлювати основу для тих чи інших вчинків, тобто вибір поведінки [7, с. 427]; здатність до відокремлення своєї позиції, вміння спілкуватися з самим собою [5, с. 78]; здатність до незалежної реалізації структурних блоків діяльності [6, с. 123]; здатність планувати, систематизувати, регулювати й активно здійснювати свою діяльність без постійного зовнішнього керівництва та допомоги [3, с. 84].

У старшому дошкільному віці самостійність дітей виявляється в умінні застосовувати зусилля, долати труднощі, доводити розпочату роботу до кінця [5, с. 88]. Діти починають допомагати один одному, опікуються однолітками, які не достатньо вправно виконують завдання. Виявлено, що прагнення до самостійних дій зростає, якщо завдання представляє для дитини інтерес. При цьому одна й та ж дитина може бути як самостійною та рішучою, так і безпорадною й невпевненою, якщо завдання та діяльність не захоплюють її. Науковці виокремлюють чотири основних рівні розвитку самостійності: виконавська самостійність, самостійність дій в типових ситуаціях, самостійність дій в нетипових ситуаціях; творча самостійність.

Завдяки появі новоутворень розвитку та накопиченню різноманітного практичного соціального досвіду, дитина старшого дошкільного віку все більше дистанціюється від дорослого, стає більш самостійною й незалежною у своїй поведінці. Вона вже не потребує постійної опіки та допомоги старших. У звичних умовах дитина починає діяти цілеспрямовано та усвідомлено, розуміючи й оцінюючи результати та наслідки своїх дій. Сформовані в елементарному вигляді соціально-ціннісні орієнтації (уявлення про ступінь допустимого й неприпустимого, про добро і зло, про норми поведінки та спілкування), а також засвоєння способів діяльності створюють базову основу для вибору дитиною правильної лінії поведінки в нових умовах. Всі ці досягнення соціально-особистісного розвитку створюють готовність до самостійної діяльності дитини в процесі виконання трудових доручень. Виконання трудових доручень, запропонованих вихователем, сприяє формуванню у дітей самостійності та почуття відповідальності за довірену справу. Старший дошкільник повинен зосередити увагу, виявити самостійність та вольове зусилля, щоб довести справу до кінця та повідомити вихователю про повне виконання доручення. Зміст трудових доручень визначається відповідно до видів праці та багато в чому залежить від віку дітей, від предметно-розвивального середовища групи (наявність живого куточка, квітів, розташування меблів і т. ін.).

Дуже важливим в контексті нашого дослідження є той факт, що трудове доручення надає вихователю можливість індивідуалізувати виховні прийоми: одній дитині потрібно допомогти його виконати, іншу навчити, як це зробити, третій – надати підтримку та похвалити. Поступово дошкільнята накопичують необхідний досвід виконання доручень, що дозволяє вихователю ускладнювати їх зміст і цим самим унеможливити одноманітність праці дитини. Кількість трудових доручень для дітей старшого дошкільного віку значно зростає внаслідок накопичення досвіду та вмінь дітей. У процесі виховання дітей старшого дошкільного віку вихователь отримує можливість дати доручення не тільки окремій дитині, але й групі дошкільнят, кожному з яких пропонується конкретно визначена справа. В цьому аспекті вихователь має відстежувати, як діти розподіляють між собою трудові операції.

Спостереження за дітьми старшого дошкільного віку свідчать, що вони більш охоче контролюють дії однолітків та допомагають їм, ніж здатні поступитися цікавішою, на їх погляд, частиною роботи.

З огляду на те, що навички самоорганізації та самостійності у дітей старшого дошкільного віку розвинені ще недостатньо, вихователю доцільно приділяти значну увагу роз'ясненню основних аспектів виконання доручення: способів розміщення обладнання, розподілу завдань між учасниками групи. Поступово дошкільники при виконанні спільних трудових доручень починають виявляти необхідні навички самостійності та самоорганізації, і тому вихователь поступово підвищує вимоги до дітей та особливостей виконання ними доручень, переходить від роз'яснення до контролю та нагадування.

Таким чином, можна резюмувати, що педагогічними умовами виховання самостійності у дітей старшого дошкільного віку в процесі виконання трудових доручень є заохочення з боку дорослих, ускладнення змісту доручень, індивідуальний підхід до дитини в процесі трудової діяльності. Особлива увага у вихованні самостійності приділяється схваленню праці малюка з боку дорослого. Для дитини дошкільного віку дуже важливо дізнатися думку дорослої, досвідченої і авторитетної для неї людини про те, наскільки успішно вона виконала доручення, яких результатів домоглася, наскільки вони важливі й для кого. При цьому необхідно постійно схвалювати дії дитини при успішному виконанні трудових доручень, формувати бажання до самостійного виконання завдання.

Список використаних джерел:

1. Беленька Г.В. Трудове виховання дітей дошкільного віку: реалії ХХІ сторіччя / Г.В.Беленька // Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету. – 2009. – Ч. 2. – С. 26-37.
2. Борисова З.Н. Виховання в праці / З.Н. Борисова, Т.В. Введенська – К.: Рад. школа, 1977. – 140 с.
3. Буре Р.С. Воспитатель и дети: учебное пособие для воспитателей дошкольных учреждений, студентов педагогических колледжей и вузов, родителей и дошкольников / Р.С. Буре, Л.Ф. Островская – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Издательство «Ювента», 2001. – 176 с.
4. Коменский Я.А., Локк Д., Руссо Ж.-Ж., Песталоцци И.Г. Педагогическое наследие / Сост. В.М. Кларин, А.Н. Джуринский. – М.: Педагогика, 1989. – 416 с.
5. Крулехт М. В. Дошкольник и рукотворный мир / М.В. Крулехт. – СПб.: Детство- Пресс, 2005. – 160 с.
6. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: Практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП "Документ Принт", 2017. – 196 с
7. Песталоцци Й. Лінгард і Гертруда / Коваленко Є.І., Белкіна Н.І. // Історія зарубіжної педагогіки. Хрестоматія: Навчальний посібник / Заг.ред.Є.І.Коваленко. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 122-125.
8. Рубинштейн С.Л. Основы общей психологии. / С.Л. Рубинштейн. – СПб., 2004. – 713 с.
9. Русова С.Ф. Дошкільне виховання // Хрестоматія з історії дошкільної педагогіки: навчальний посіб. / За заг. ред. З.Н.Борисової. – К.: Вища школа, 2004. – С.262-276
10. Ушинський К.Д. Про народність у громадському вихованні // Історія української школи і педагогіки: Хрестоматія / Уклад.:О.О.Любар; За ред. В.Г.Кременя.– К.:Знання. 2005. – С.211-221
11. Эльконин Д. Б. Детская психология : [учеб. пособие для студ. вузов, обуч. по направлению и спец. психологии] / Д. Б. Эльконин. - [5-е изд., стереотип.]. – М. : Academia, 2008. – 383 с.

ЗНАЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСОБИСТІСНОМУ СТАНОВЛЕННІ ДОШКІЛЬНИКА

Ірина Кривенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П. Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

THE VALUE OF SOCIAL INTELLIGENCE IN THE PERSONAL FORMATION OF PRESCHOOLER

I. Kryvenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті показано, що в останні десятиліття в психолого-педагогічному дискурсі спостерігається активізація досліджень соціального інтелекту. Особливої уваги потребує розробка педагогічного аспекту проблеми, спрямованого на визначення оптимальних шляхів і методів розвитку соціального інтелекту в дітей різних вікових груп. З'ясовано, що розвинений соціальний інтелект є одним з важливих факторів, необхідних для збереження психологічного благополуччя особистості, її успішної самореалізації, ефективної взаємодії з однолітками та дорослими.

Ключові слова: обдарованість, обдарована особистість, соціальний інтелект, самореалізація.

Abstract. The paper shows that it has been an intensification of studies of social intelligence at the psycho-pedagogical discourse in the last decades. It was noted that special attention is required to develop the social and pedagogical aspects of the problem, aimed at identifying the best ways and methods of social intelligence of the children of different age groups and categories, including the gifted ones. It is proved that the development of social intelligence is one of the important factors necessary to maintain psychological well-being gifted personality, its successful realization, effective interaction with peers and adults.

Key words: giftedness, gifted person, social intelligence, self-realization.

У сучасних умовах упровадження педагогіки партнерства та середовищного підходу акцент робиться на створенні індивідуальної траєкторії особистісного зростання кожної дитини, починаючи з перших днів відвідування нею закладу освіти. Відповідно до цього, важливим напрямом педагогічної роботи є виявлення здібностей та інтересів дітей, а також створення умов для їх творчої самореалізації.

З іншого боку, варто враховувати, що важливою умовою досягнення особистісного успіху є не лише розвиток загальних чи спеціальних здібностей, а й сформованість некогнітивної сфери дитини. Результати останніх досліджень засвідчують, що людині для максимальної самореалізації в житті та успішної професійної діяльності недостатньо мати лише потужний інтелектуальний потенціал, бути широко обізнаною в обраній сфері чи зробити наукове відкриття. Вагому роль також відіграють якості іншого порядку: здатність до соціальної адаптації, вміння спілкуватися, переконувати інших у правильності своїх ідей, організовувати інших, займати лідерські позиції тощо. Для продуктивного розгортання творчого потенціалу необхідно створювати умови для розвитку у взаємозв'язку когнітивної та соціальної сфери дитини.

Проте нерідко діти, і навіть дорослі, які порівняно зі своїми ровесниками досягають значних успіхів в одному або декількох видах діяльності, мають низький соціальний статус у колективі, недостатню референтність і труднощі в спілкуванні. До того ж, у деяких з них проявляється занижена самооцінка, схильність до девіацій і навіть суїцидальної поведінки, що не дозволяє їм відчувати себе успішними, задоволеними й самореалізованими.

У зв'язку з цим, актуальності набуває організація психолого-педагогічного супроводу всіх дітей, починаючи з дошкільного віку, а особливо здібних і обдарованих, допомога їм у процесі розв'язання проблем, пов'язаних з соціалізацією, соціальною адаптацією та спілкуванням з однолітками і педагогами. Часто оригінальні й нестандартні особистості потребують підтримки, щоб успішно увійти в складну систему соціальних відносин, пристосуватися до реальних умов закладу дошкільної освіти, а потім школи, почуватися психологічно комфортно й максимально розкрити творчий потенціал.

З огляду на це, педагогам варто організовувати спеціальну роботу, добирати ефективні методи й прийоми з розвитку соціального інтелекту в дітей різних категорій, в тому числі здібних і обдарованих. Таке особистісне утворення в сучасних дослідженнях вважається важливим психологічним механізмом, який забезпечує ефективність спілкування особистості, детермінує пізнання та розуміння нею своїх дій і вчинків інших людей.

Дослідження соціального інтелекту актуалізувалося лише в останні десятиріччя (М.Амінов, С.Белова, О.Бодальов, Ю.Ємельянова, Н.Калініна, В.Куніцина, О.Михайлова, О.Савенков, Н.Смірнова, Д.Ушаков, О.Чеснокова, А.Южанінова та ін.). У сучасному українському науковому полі започатковано розвідки (К.Вепро, Е.Івашкевич, А.Єфімова, Л.Ляховець, Л.Миронюк, Н.Руда, С.Харченко, Г.Хафізова та ін.), присвячені феномену соціального інтелекту. Проте такий психологічний феномен залишається предметом гострих дискусій, окремі вчені ставлять під сумнів постановку питання щодо виділення його як окремого виду інтелекту. В тезаурусі психології використовуються й інші наукові конструкти, близькі за поясненням до соціального інтелекту: соціальне мислення (М.Некрасов), синтезований інтелект (П.Болтс), соціальна компетентність (Н. Ануфрієва, Л. Петровська), соціальна обдарованість (Д.Ушаков) тощо.

Незважаючи на значну кількість досліджень соціального інтелекту, залишається низка недостатньо розроблених проблем, зокрема, з'ясування його значення в розвитку дитини з проявами обдарованості, починаючи з дошкільного віку. Вважаємо, що частково вивченими залишаються особливості розвитку соціального інтелекту дітей дошкільного віку. Зустрічаємо наукові розвідки (Н.Гавриш, І.Ісаєва, Я.Коломінський, І.Лапшина, М.Лісіна, Є.Панько, О.Смірнова, І.Рогальська та ін.), в яких наголошується на важливості необхідності розвитку соціальної сфери дітей дошкільного віку. Так, на думку І.Лапшиної [6], необхідно здійснювати соціальний розвиток дошкільника в контексті її підготовки до шкільного навчання. Дослідниця переконана, що підготовка майбутнього першокласника передбачає і формування в нього готовності прийняти нову соціальну позицію - статус школяра, який має своє коло прав та обов'язків, займає інше, порівняно з дошкільням, особливе місце в суспільстві. Ця особистісна готовність виявляється у ставленні дитини до школи, навчально-пізнавальної діяльності, вчителя, самого себе.

На основі узагальнення психолого-педагогічних досліджень І.Ісаєва визначає соціальний інтелект дошкільника як здатність дитини виділяти суттєві характеристики комунікативної ситуації та намічати можливі шляхи усвідомленого опосередкованого впливу на комунікативні наміри партнерів по взаємодії (грі, спілкуванню, спільній діяльності) з метою досягнення своїх або загальних предметних або комунікативних цілей. При цьому, за твердженням ученої, орієнтування базується не тільки на умовиводах про важливі для досягнення мети характеристики ситуації спілкування, а й на емоційному сприйнятті ситуації. Складовими соціального інтелекту (як форми інтелекту), на відміну від близьких понять (соціальне пізнання, соціальне мислення, комунікативна компетентність, соціальна обдарованість) є розумові здібності (зокрема, система мислительних операцій, що дозволяє виділяти в ситуації спілкування істотні властивості) в єдності з емоційно-афектним компонентом [3, с.161].

У низці досліджень (Р.Селмана, Р.Стренберга та ін.) піднімається проблема взаємозалежності соціального та академічного інтелектів. Зокрема, співвідношення таких двох видів визначив Р.Стренберг [9], наголошуючи на включеності соціального інтелекту в практичний, рівень якого впливає на здатність людини досягати життєвого успіху в конкретних соціокультурних умовах.

На думку вчених, недостатньо сформований соціальний інтелект нерідко спостерігається в обдарованих дітей, оскільки в контексті освітньої роботи акцент робиться на розвитку їхніх загальних чи спеціальних здібностей. Педагоги надають меншого значення формуванню самооцінки та соціально значимих якостей талановитої особистості. В такому контексті інтерес ставлять результати дослідження Д.Ушакова, який проаналізував біографії відомих вундеркіндів та діагностував обдарованих учнів і зробив висновок, що найбільше проблем у соціальній адаптації та спілкуванні виникає в дітей, які ґрунтовно займаються абстрактною науковою проблемою. Вчений стверджує, що сам по собі високий інтелект є скоріше позитивним фактором соціальної адаптації. Проте, якщо інтелектуально обдарована дитина витрачає свій час і сили на оволодіння абстрактною галуззю, наприклад, математикою або шахами, то вона ризикує випасти із соціальних контактів. Як правило, обдаровані

особистості є адаптивними, а неадаптивні так звані «ботаніки», тобто ті, хто вкладає свої зусилля у віддалену від життя діяльність [10, с. 24].

Психолого-педагогічна робота в закладі дошкільної освіти з дітьми зі створення умов для їхнього ефективного особистісного зростання й самореалізації передбачає добір ефективних форм і методів роботи з формування у взаємозв'язку загального і соціального інтелекту. Діяльність вихователів з паритетного розвитку в структурі особистості когнітивної й соціальної складової має вибудовуватися, виходячи з результатів психологічної діагностики. Проте вивчення соціального інтелекту в дітей різних вікових груп ускладнюється декількома чинниками: складністю самого феномену; при достатній розробленості методик вимірювання інших видів інтелекту спостерігається відсутність надійного інструментарію для діагностики соціального інтелекту тощо.

Серед відомих на сьогодні діагностичних процедур у роботі з дітьми дошкільного віку варто використовувати методики, які дозволяють вивчати різні компоненти соціального інтелекту:

- самооцінку та моральну поведінку дітей при порушенні або дотриманні ними моральної норми (С.Якобсон, Г. Морєва);
- гуманістичну або егоцентричну емпатію (проективна методика «Незакінчені розповіді» Т. Гаврилової);
- уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки в запропонованій ситуації, здатність виділяти взаємозалежності в соціальній ситуації, визначати неочевидні (передбачувані) мотиви поведінки учасників, їхній емоційний стан, прогнозувати подальший розвиток ситуації («Сюжетна картинка», С.Забрамна);
- уміння розуміти зв'язок подій і будувати послідовні умовиводи, встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, здібності дитини виділяти головних героїв, встановлювати взаємини між ними, розуміти оточуючу героїв обстановку і на цій підставі робити логічні висновки («Послідовні картинки», Ю.Афонькіна і Г.Урунтаєва);
- суб'єктивного переживання старшими дошкільниками своїх відносин з дорослим, рівня усвідомленості дітьми спілкування дітей з незнайомим дорослим (методика «Три питання», Д.Ельконін і А. Венгер);
- розуміння емоційного стану інших, рівня емоційно-перцептивних вмінь, здатності дітей «прочитати» емоційний стан іншої людини за зовнішніми мімічними і пантомімічними проявами («Назви настроїв», В. Мінаєва).

Для створення умов з розвитку соціального інтелекту дітей необхідно, щоб студенти в процесі оволодіння в ЗВО майбутньою спеціальністю, засвоїли відповідні знання та виробили професійні навички. На думку І.Лапшиної, метою підготовки студентів спеціальності 012 Дошкільна освіта до формування соціальної зрілості майбутніх першокласників є забезпечення їхньої готовності до соціально-педагогічної роботи з вихованцями, яка включає: мотивацію до соціально-педагогічної корекції, систему психолого-педагогічних знань про проблему соціалізації дітей різних вікових груп, гнучкі вміння і навички діагностики і корекції соціальної взаємодії дітей дошкільного віку [6, с.109]. У свою чергу, О.Демченко [1] обґрунтовує важливість спеціальної підготовки майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей, у структурі якої соціальний інтелект є важливим компонентом [2]. Відповідна робота в освітньому процесі ЗВО спрямована на формування в майбутніх фахівців дошкільної освіти готовності до професійної діяльності з розвитку соціальної обдарованості дітей в умовах культурно-освітнього простору закладу освіти в регіональному контексті як інноваційної та творчої [1].

У процесі пошуку ефективних форм роботи з розвитку соціального інтелекту в дітей варто звернути увагу на використання можливостей всіх видів занять у ЗДО [4; 8], оскільки під час їх організації відбувається спілкування дітей між собою. Вагому роль у соціальному розвитку дітей дошкільного віку відіграє гра як провідний вид діяльності. Апелюючи до наукової розвідки О.Колосової [5], в контексті експериментальної роботи вважаємо за

необхідне використовувати сюжетно-рольову гру як засіб розвитку компонентів соціального інтелекту дошкільників.

Отже, аналіз психологічних і педагогічних досліджень показав недостатню розробленість проблеми розвитку соціального інтелекту дітей на етапі дошкільного дитинства. Система роботи з розвитку компонентів соціального інтелекту дитини повинна вибудовуватися на діагностичній основі, що передбачає використання низки методик. Для формування такого інтегративного утворення необхідно створити просторово-предметне середовища, сприятливе для розвитку компонентів соціального інтелекту дошкільнят, емоційно-позитивного налаштування на соціальну взаємодію. Важливим напрямом педагогічної роботи в цій площині є добір ефективних методів, серед яких важливе місце займає сюжетно-рольова гра.

Список використаних джерел:

1. Демченко О. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018).- С.116-130
2. Демченко О. П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій/ О. П. Демченко // Науково-педагогічні засади формування соціальних компетенцій учнів з особливими потребами як складової навчально-реабілітаційного процесу : науково-методичний збірник / [редкол. І.Г.Ярмаков та ін.]. – Т.1. – Запоріжжя : Видавництво Хортицького національно-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2012. – С.416-423.
3. Исаева И. Ю. Педагогическое сопровождение развития социального интеллекта ребенка в период дошкольного детства : дис... канд. пед. наук ; специальность «Общая педагогика, история педагогики и образования»13.01.01 / И. Ю. Исаева. – Ростов-на-Дону, 2011. – 196 с.
4. Карук І.В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в процесі експериментальної діяльності / І.В. Карук // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 89-92.
5. Колосова О.В. Формування соціальної компетентності дошкільників засобами сюжетно-рольової гри // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 3-5 квітня 2013.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця, ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. – Вип.2. – С.162-166.
6. Лапшина И.Н. Подготовка будущих воспитателей дошкольных учебных заведений к формированию социальной зрелости старших дошкольников / И.Н. Лапшина / Дошкольное образование: опыт, проблемы, перспективы / Сборник материалов VII Международного научно-практического семинара. / Гл. ред. – А.В.Никишова. – Барановичи: БарГУ, 2016. – С. 108-111.
7. Михайлова (Алешина) Е. С. Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта: методическое руководство / Е.С.Михайлова (Алешина). – СПб.: ГП «ИМАТОН», 2002. – 56 с.
8. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики / Н. Пахальчук // Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 90-93.
9. Савенков А.И. Социальный интеллект как проблема психологи одаренности и творчества / А.И. Савенков // Психология. – 2005. – Т. 2. – №4. – С. 94-101.
10. Стернберг Р. Дж. Практический интеллект / Р. Дж. Стернберг. – СПб. : Питер, 2002. – 272 с.
11. Ушаков Д.В. Социальный интеллект как вид интеллекта // Социальный интеллект : теория, измерение, исследования / Д.В.Ушаков ; под ред. Д.В.Ушакова, Д.В. Люсина. – М., 2004. – С. 11-29.

ПРОЦЕСУАЛЬНО-ТЕХНОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЗАСОБАМИ ЕЛЕМЕНТАРНОГО ТУРИЗМУ В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Валентин Кричковський, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К.Л.Крутий, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

PROCEDURAL AND TECHNOLOGICAL SUPPORT OF THE ORGANIZATION OF HEALTH-SAVING ACTIVITY BY THE MEANS OF ELEMENTARY TOURISM IN THE ESTABLISHMENT OF PRESCHOOL EDUCATION

Valentin Krychkovsky, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості процесуально-технологічного забезпечення організації елементарного туризму для дітей дошкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність елементарного туризму на зміцнення здоров'я дітей. Доведено необхідність розробки системи роботи з запровадження елементарного туризму в закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: елементарний туризм, зміцнення здоров'я, діти дошкільного віку.

Abstract. The article examines the features of the procedural and technological support of the organization of elementary tourism for children of preschool age. The role and methodological value of elementary tourism for improving the health of children is revealed. The need to develop a system of work on the introduction of elementary tourism at the preschool education institutions is proved.

Key words: elementary tourism, health promotion, children of preschool age.

Від стану здоров'я підростаючого покоління залежить благополуччя і розвиток суспільства. Однак в останні десятиріччя спостерігається помітна тенденція до погіршення здоров'я дітей. Найбільш вагомими чинниками цього процесу є екологічні проблеми, неякісне харчування, зниження рівня життя сімей, медичного обслуговування, прискорення темпу життя й зростання психологічного та емоційного навантаження на дітей, починаючи з дошкільного віку тощо. Тому проблема збереження здоров'я дітей набуває особливої актуальності. Усвідомлюючи актуальність здоров'язбереження дітей дошкільного віку нами було проведено дослідження цієї важливою складовою діяльності закладу дошкільної освіти.

Нами проведено аналіз чинних програм для закладів дошкільної освіти. Для формувального етапу експерименту нами запропоновано комплексну освітню програму «Дитина в дошкільні роки», яка є єдиною, в якій висвітлено завдання щодо елементів туристичної діяльності для кожного вікового етапу в порівнянні з іншими, що реалізуються в освітньому полі України [2].

З'ясуємо завдання програми. *Молодий дошкільний вік. Елементи туристичної діяльності* [2, с. 15]. Познайти з поняттями пішохідний туризм та велосипедний туризм. Сформувати уявлення про зовнішній вигляд і призначення намету та рюкзака. Дати знання про елементарні норми і правила рекреаційного природокористування.

Середній дошкільний вік. Елементи туристичної діяльності [2, с. 51]. Сформувати уявлення про такі види туризму, як-от: гірський, водний, автомобільний, а також їхній вплив на екосистему. Формувати поняття про спорядження туриста – ложка, ніж, кухоль, миска; матеріали, із яких вони мають бути виготовлені. Познайти із правилами укладки рюкзака, встановлення намету. Залучати до участі у складанні плану дитячого садка, накреслюванні маршруту походу навколо нього з використанням найпростіших топографічних знаків.

Старший дошкільний вік. Елементи туристичної діяльності [2, с. 120]. Дати знання про нестандартні види туризму – спелеотуризм, кінний, подорож на повітряній кулі тощо. Познайти з розподілом туристських обов'язків, предметами, які, зазвичай, туристи беруть із собою в похід, взуттям і одягом туристів. Навчити укладати рюкзак, зав'язувати найпростіші вузли. Формувати уявлення про великий та малий привал, організацію біваку. Ознайти з мапою, планом – робота з планом мікрорайону, міста. Ознайти з компасом. Дати уявлення як про стандартні, так і про нестандартні види туризму. Учити впізнавати знайомі місця на мапі міста, мікрорайону.

Одним із пріоритетних завдань зазначеної програми є вдосконалення природних видів рухів, вправлення у найпростіших вправах туристського багатоборства, виховання витривалості тощо. Програму було зреалізовано через ігри, тематичні фізкультурні заняття, екскурсії, піші переходи, цільові прогулянки тощо. Туристичні прогулянки, походи та експедиції мали різні цілі [1; 3]. Проаналізуємо їх.

Оздоровлювальні – загартування, отримання заряду бадьорості та працездатності, емоційно-психологічного задоволення. *Спортивно-тренувальні* – фізичні тренування, навчання подоланню природних перешкод, орієнтуванню на місцевості, дій в екстремальних ситуаціях. *Пізнавальні* – вивчення рідного краю, похідних пісень тощо. *Розважальні* – ігри, переходи, похідні пісні тощо. *Естетичні* – художньо-творча діяльність на природі: малювання, спілкування з друзями тощо.

Цілі прогулянок під час проведення формувального етапу експериментальної роботи об'єднувались, по різному комбінувались. У залежності від головної цілі туристичні прогулянки з дошкільниками проводились регулярно. Так, спортивно-тренувальні – це проходження пішки більш подовжнього маршруту підвищеної для дошкільників складності (з подоланням різноманітних, в природних умовах, перешкод). Навчання елементам орієнтування на місцевості спочатку за положенням природних та соціальних об'єктів, потім за картою, компасом [1]. На довготривалому привалі діти вправлялись в установці намету, приймають участь в рухливих іграх з елементами змагань.

Красназавчі прогулянки було спрямовано на вивчення особливостей природи рідного краю, іноді вони проводились із ціллю екологічного навчання дітей (екологічні прогулянки). Під час таких подорожей організується природоохоронна робота, участь дітей в екологічних акціях з теми «Наш зелений друг» тощо. Основною ціллю прогулянки було знайомство з визначними історичними пам'ятниками. Такий вид прогулянки є найбільш дійовим методом ознайомлення дітей з історією та культурою рідного краю. Якщо цілі було спрямовано на вирішення здебільшого завдань художньо-естетичного виховання, то проводили *прогулянку-плер*. Безумовно, цей різновид підходить тільки для осінньо-весінньо-літнього періоду.

У структуру прогулянки на довготривалому відпочинку іноді було включено заняття з малювання. Наприкінці місяця, сезону, коли підбивався підсумок проведеної роботи, а цікавість до туризму злегка згасала, організовувалась прогулянка з елементами розваг, цікавими конкурсами та подарунками. Це були сюжетні прогулянки «Лісові пригоди», у такому заході брали участь більше однієї групи дітей, батьки, вихователі.

Отже, різноманітність тематики і змісту туристичних прогулянок забезпечувала можливість комплексного розвитку особистості дитини. Однак при цьому залишалась постійною структура прогулянки в цілому, оздоровлювальна спрямованість її рухового змісту [1].

У поході з дітьми проводились різні види роботи, а саме: *топографічна* – орієнтування на місцевості за допомогою природних орієнтирів («Визнач північ (південь, захід, схід) за допомогою дерев (пнів, мурашників) тощо»), компасу («Знайди предмет за компасом», «Чия команда швидше» тощо) та карти («Упізнай місце», «Знайди скарб» тощо); *похідна* – складання рюкзаків, розбивання наметів, збирання хмизу для вогнища («Яка ланка швидше», «Хто більше назбирає», «Вправний турист» тощо); *красназавча* – ознайомлення з рельєфом місцевості, її флорою та фауною («Здолай перешкоди», «Хто тут живе», «Де живуть мурахи», «Які лікарські трави ростуть у лісі (біля річки, на лузі)» тощо); *фізкультурно-оздоровлювальна* – проведення рухливих та спортивних ігор, естафет, змагань з використанням природного матеріалу – шишок, листя, палиць, пнів та рельєфу місцевості – пагорбів або ям («Добіжи до берези (сосни, дуба)», «Подолай перешкоди (пні, повалені дерева, калюжі)», «Хто далі кине», «Збий предмет», «Влуч в ціль» тощо); *дидактична* – проведення дидактичних ігор з використанням природного матеріалу («З якого дерева листя», «Пізнай дерево (кущ, траву) за описом», «Чия команда швидше збереться» тощо); *ботанічна* – збирання гербаріїв та лікарських трав («Знайди та опиши», «Упізнай та назви» тощо).

Під час проведення туристичних заходів дітям категорично було заборонено, наприклад: відлучатися від групи без дозволу за межі прямої видимості; вживати або навіть брати до рук незнайомі ягоди, гриби та інші рослини; пити воду з незнайомих джерел; купатися в необстежених дорослими місцях. Кількість заборон має бути не дуже велика, але порушення чи невиконання цих вимог повинні розглядатися як надзвичайна подія. Ці правила доводяться до всіх учасників на першому ж огляді й шикуванні під час інструктажу. Діти повинні усвідомити, щоб гарний настрій супроводжував у поході, треба пам'ятати, що він залежить, у першу чергу, від поведінки кожного з його учасників[2; 4].

Особиста гігієна та самообслуговування. Добре самопочуття, бадьорість учасників походу прямо залежить від дотримання правил особистої гігієни та самоконтролю. *Особиста гігієна* – це свідоме ставлення до свого організму, вміння підтримувати його в порядку, знання про правила особистої гігієни за будь-яких умов. Це досягається під час виконання багатьох життєво важливих і необхідних вимог, особливо під час тривалих походів, білуачних стоянок та автоподорожей. Миття рук перед їжею, чищення зубів уранці та перед сном, зарядка зранку та обтирання вологим рушником або купання в річці, контроль за чистотою білизни, особливо шкарпеток, миття ніг на великому привалі та перед сном та інше – дуже важливі компоненти особистої гігієни, які не тільки підтримують нормальний стан організму та забезпечують його життєдіяльність, а й підвищують його тонус і працездатність під час походу [1].

Не останню роль під час подорожі відіграє й *самообслуговування*. Уміння правильно користуватися одягом, взуттям, спорядженням впливає на самопочуття й благополуччя учасника походу. Не змінив взуття вчасно – промочив ноги – отримав потертість, не поклав на місце свої речі – вони загубилися, закрив нещільно пляшку з водою – замочив вміст рюкзака тощо. Тут невичерпні можливості виховання в дітей охайності, бережливості, організованості. Потрібно постійно контролювати чистоту білизни, особливо шкарпеток. Якщо діти промочили ноги, треба перевзутися за першої можливості, бо рух у мокрих взутті та шкарпетках призводить до застуди. У туристів є правило – не ходити босоніж. Ноги, не захищені шкарпетками, рано чи пізно будуть натерті мілкими смітинками та камінчиками, що попадають усередину черевика. А ходіння босоніж неприпустимо зовсім, тому що можна пошкодити ногу або наступити на бджолу. Такий випадок може зірвати весь похід.

Ніщо не може так збагатити внутрішній світ людини, облагородити її душу, бути таким джерелом натхнення, як рідна природа в усій її багатогранній красі. І той, хто любить природу, – не буде її нищити. Загальновідомо, що справжні туристи відрізняються культурою поведінки у природі. Існує серед туристів такий вираз: «Ти прийшов на гостину до природи – не роби нічого, що ти вважаєш непристойним робити на гостині».

У дітей потрібно виховувати ставлення до природи як до чогось вищого, досконалого [3]. Їм треба пояснити, що нічого зайвого у природі немає: у процесі свого тривалого еволюційного розвитку в ній розумно склалося безліч зв'язків і відношень, порушення яких може завдати непоправної шкоди. І людина є тільки частинкою природи. Маленькі туристи повинні добре знати, що вони мають охороняти у природі і *від чого* захищатися самі, мати уявлення про їстівні гриби та ягоди, отруйні та шкідливі рослини, знати правила поведінки у природі. Дітей треба знайомити з народними прикметами, як за місцевими ознаками передбачити зміну погоди, як рослини і тварини підказують погоду, як за рослинами можна визначити час та орієнтуватися в довкіллі. Діти можуть брати участь у посильній природоохоронній діяльності, працювати у природі.

Любов до природи та її охорона – поняття нероздільні. Діти повинні усвідомити що: хліб і квіти, зелений чай і метал, океани і клімат, політ у міжзор'яні світи і пшеничний колос, корисні копалини і доля Землі – усі ці явища тісно переплелися, вони є предметом нашої неослабної уваги та хвилюють кожного, хто не байдужий до життя.

З дітьми старшого дошкільного віку з'ясовувались правила етики мандрівника [4].

Важливе місце у вихованні похідного колективу посідають закони і традиції туристів. Це ланцюжок, що зв'язує покоління, своєрідна скарбниця досвіду, накопиченого багатьма

поколіннями туристів. Суворе дотримання законів і традицій туристського життя сприяє кращому взаєморозумінню всіх учасників походу, згуртуванню похідного колективу, виховує моральні риси в дітей.

Під час організації дитячого туризму звертали пильну увагу на техніку туризму.

Для здійснення походу вихідного дня необхідно оволодіти туристськими навичками та вміннями. Це вміння укладати рюкзак, розпалювати вогнище і встановлювати намет.

Перед походом з усіма учасниками проводять практичні заняття з туристської техніки, адже кожному туристу необхідно знати, як розробляється маршрут, як підібрати необхідне індивідуальне та групове спорядження, укласти рюкзак, спакувати продукти, розводити вогнище, орієнтуватися на місцевості [1]. Діти також повинні бути обізнані в тому, як організовується місце стоянки, як облаштовуються малий і великий (вечірній) привали, як проводяться білуачні роботи (місце ночівлі).

Укладання рюкзак – це неабияка майстерність. Потрібно не тільки укласти речі так, щоб швидко знайти потрібну, але й так, щоб рюкзак зручно лежав на спині. Якщо з кишені рюкзак стирчить якийсь спорядження або іграшка – це не просто ознаки «поганого тону», а й причина постійних завад у русі. До того ж, погано укладений рюкзак дуже стомлює мандрівника. У поході дім для туриста – це *намет*. Діти на практичних заняттях вчилися за допомогою дорослого його встановлювати.

Рухова діяльність на привалі. Для того, щоб похід приніс задоволення дітям і всім його учасникам, залишився надовго в пам'яті дітей, необхідно подбати і про розважальні заходи. Організатор походу повинен мати підбір ігор та розваг, які проводяться на свіжому повітрі, доцільно проводити ігри на орієнтування, на розвиток спостережливості, ігри в колі, ігри-змагання, топографічні ігри, фізичні вправи, як-от: перетягування канату, спортивні ігри (бадмінтон, волейбол, футбол тощо), ігри-естафети.

Отже, останнім, не менш важливим етапом проведення туристичних походів є *завершальна робота з дітьми, яка передбачала у малюнках, саморобках відображення дітьми пережитих подій, вражень, складання дітьми розповідей про те, що сподобалося та не сподобалося в поході, висловлювання дітьми побажань на майбутнє, що стосується походів, сушіння гербаріїв та лікарських трав, з якими потім діти будуть пити чай узимку.* Дуже цікавою формою завершального етапу був випуск колективної газети про похід. Вся група отримувала ватман і кожен малює на ньому щось про похід – те, що хоче і як хоче, те що найбільше їм запам'яталось. Деякий час газета може бути виставлена у роздягальні, діти будуть її переглядати, показувати батькам та згадувати про захоплюючий похід.

Список використаних джерел:

1. Грицишина Т. І. Маленькі туристи. Краєзнавство, туризм у дошкільному закладі / Т. І. Грицишина ; упоряд. Т. Вороніна. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с. – (Б-ка «Шк. Світу»).
2. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутий. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. – 160 с. (рекомендовано, Лист МОН України від 06.11.2015 р. лист № 1/11-16160).
3. Загородня Л.П. Фізичне виховання дітей дошкільного віку. Суми. : ВТД «Університетська книга», 2011. – 272 с.
4. Крутий К.Л. Вітагенний досвід: збереження психологічного здоров'я дитини // Управління. Дитячий садок. – 2014. – № 2 (36). – С.11-14.

ІНТЕРАКТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ЇХ ВИКОРИСТАННЯ НА УРОКАХ ПРИРОДОЗНАВСТВА

Марина Куба, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П.Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

INTERACTIVE TECHNOLOGIES AND THEIR APPLICATION AT THE

NATURAL SCIENCE LESSONS

Marina Cuba, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні основи інтерактивних технологій навчання та особливості їх використання в початковій школі. Розкрито роль і методичну цінність технології кубування, прийоми її використання на уроках природознавства.

Ключові слова : інновації, інтерактивне навчання, процес навчання, молодші школярі.

Abstract. The article investigates the theoretical foundations of interactive learning technologies and the peculiarities of their using at the lessons of natural science. The role and methodical value of cubing technology and methods of its using at the natural science lessons are revealed.

Keywords: innovations, interactive learning, learning process, younger schoolchildren.

Початок ХХІ століття характеризується як період інтенсивного розвитку і якісних перетворень у сфері освіти, самоідентифікації української національної школи в умовах формування єдиного світового освітнього простору [1, с. 223]. Прийнятий новий Державний стандарт початкової освіти спонукає до оновлення змісту освітнього процесу початкової школи. Активність, самостійність, творчість, здатність адаптуватися до стрімких змін у світі – ці риси особистості стають найважливішими на сучасному етапі розвитку освіти. Їх формування вимагає використання інтерактивних технологій у процесі навчання на основі реалізації особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів. Така діяльність потребує ґрунтовної методичної підготовки майбутніх учителів початкової школи в умовах закладу вищої освіти. Вітчизняні вчені [4; 5; 6; 7] наголошують на необхідності впровадження технологічного підходу в процесі організації освітнього процесу в початковій школі.

Аналіз праць учених з проблеми дослідження показав, що розробкою елементів інтерактивного навчання займалися В. Сухомлинський, педагоги-новатори 70–80-х років Ш.Амонашвілі, Є. Ільїн, В. Шаталов та ін., творчих знахідках яких ґрунтується теорія і практика розвивального навчання.

Дослідженню інтерактивного навчання присвячені роботи О.Пометун і Л.Пироженко [9; 10]. Не зважаючи на наявність численних досліджень у галузі інтерактивних технологій, інтерактивне навчання досі не набуло широкої популярності серед учителів початкової школи. Складність розв'язання проблеми поглиблюється вкоріненою в системі шкільної освіти суперечністю між традиційним розумінням навчально-виховного процесу як інтегративної основи навчання школярів і створенням належних умов для її успішної реалізації (атмосфера співробітництва, взаємодії, довіри та ін.).

Інтерактивне навчання - це спеціальна форма організації пізнавальної діяльності, яка має конкретну, передбачувану мету створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність. Сьогодення вимагає змін. Змін потребує і режисура уроку. Важливо, щоб на уроці учні не тільки слухали вчителя, а й співпрацювали з ним. Сьогодні вже неможливо навчати традиційно: в центрі навчально-виховного процесу має бути учень. Ще в 60-х роках Я.Голант охарактеризував моделі навчання (активну, пасивну). Ймовірно, у своїй класифікації вчений використовує пасивність для визначення низького рівня активності учнів (методи: пояснення, монологічні методи, демонстрація, опитування; учень – об'єкт навчання). Активна модель передбачає застосування методів, які стимулюють пізнавальну активність і самостійність учнів. Тут учень вступає в діалог зі вчителем, виконує творчі завдання і є суб'єктом навчання [5].

Серед позитивних сторін моделі інтерактивного навчання можна назвати: розвиток пізнавальних можливостей учня, забезпечення високого рівня засвоєння знань, партнерська взаємодія між учасниками освітнього процесу. Зважене і систематичне використання

інноваційних прийомів дає змогу вчителю навчати із задоволенням [3, с. 45]. Застосування інтерактивного навчання на уроках природознавства повною мірою реалізує завдання, які поставлено новим Державним стандартом початкової освіти щодо вивчення освітньої галузі «Природознавство», а саме:

- виховання соціально активної особистості, яка усвідомлює свою належність до різних елементів природного середовища, здатна мислити, бережливо ставиться до природи, людей і самого себе;
- формування на доступному рівні цілісної природничо-наукової картини світу, що охоплює систему знань, яка відображає закони і закономірності природи та місце в ній людини;
- розвиток розумових здібностей учнів, їх емоційно-вольової сфери, пізнавальної активності та самостійності, здатності до творчості, самовираження і спілкування;
- забезпечення єдності інтелектуального та емоційного сприйняття природи з практичною природоохоронною діяльністю;
- засвоєння традицій українського народу у відносинах людини з природою;
- оволодіння доступними способами пізнання предметів і явищ природи та суспільства.

На уроках природознавства інтерактивна модель навчання є досить ефективною. Сюди відносяться: ділові ігри, мозкова атака, синектичний метод. Інтерактивне навчання складається із сукупності технологій, кожна з яких передбачає кооперативну, групову роботу учнів, починаючи з постановки проблеми для пошукової роботи. Методи інтерактивного навчання передбачають багатосторонню комунікацію. Комунікаційний зв'язок виникає не тільки між вчителем та учнями, але й між самими учнями. Взаємодія між учнями базується на принципі кооперативності. Колективна (кооперативна) форма навчальної діяльності учнів - це форма організації навчання у малих групах учнів, об'єднаних спільної навчальною метою.

Ефективність упровадження інтерактивного навчання на уроках природознавства зростає за умови, коли вчитель правильно і доцільно підбирає інтерактивні методи, враховуючи анатомо-фізіологічними, психологічними та особистісними характеристики учнів, а також планує урок з урахуванням індивідуальних особливостей кожної дитини, таких як темперамент, розвиток мислення та мовлення, пам'яті, уваги, уяви. Виділяють такі етапи підготовки до занять за груповою формою навчання: правильно обрати інтерактивний метод для конкретного заняття, що визначається метою уроку, особливостями матеріалу, який вивчається; правильно сформувати групу учнів; ретельно продумати структуру уроку з використанням групових форм навчальної діяльності; обрати проблему для розв'язання та намітити шляхи її вирішення. Учні повинні мати умови для того, щоб достатньо вільно рухатися в аудиторії, об'єднуватися у групи. Тому потрібно з'ясувати, чи є можливість в аудиторії пересунути столи, стільці тощо. Центральною частиною уроку є інтерактивна вправа. Правила організації інтерактивного навчання:

- до роботи мають бути залучені всі учні;
- активна участь у роботі має заохочуватися;
- учні мають самостійно розробляти і виконувати правила роботи в малих групах;
- дітей має бути не більше 30 осіб задля ефективності і результативності роботи;
- школярі мають бути підготовлені до роботи.

Підготовка вчителя до використання інтерактивних технологій передбачає необхідність: провести попередню підготовку учнів за конкретними завданнями (прочитати, подумати, опрацювати додаткову літературу); відібрати для уроку найефективніші інтерактивні вправи; під час вправи дати можливість учням добре подумати; використовувати одну (дві) інтерактивні вправи; проводити бліцопитування, самостійні домашні роботи, включаючи матеріал, що не був пов'язаний з вправами; глибоко обмірковувати зміст навчального матеріалу; детально спланувати і розробити урок; створити сприятливі умови для учнів [8].

Аналіз наукових джерел [2, с. 112] засвідчив, що дослідження впровадження інтерактивних технологій в початковій школі не є новиною, проте як показало анкетування, багато вчителів не використовують інтерактивні технології в своїй практичній діяльності через відсутність достатньої кількості методичної літератури. В свою чергу, за результатами експерименту встановлено, що впровадження інтерактивних методів навчання на уроках природознавства в початковій школі сприяють поглибленню знань учнів з теми, діти краще засвоюють поняття, розвиваються навички роботи в колективі, інтерактивне навчання розвиває пам'ять, увагу, уяву, логічне мислення, зв'язне мовлення, вміння відстоювати свою думку. Учні зацікавлені, активні та вмотивовані до навчання природознавству, через що урок стає набагато продуктивнішим. З огляду на це, вважаємо за необхідне опанувати майбутніми вчителями знаннями про інтерактивні технології, методику їх використання в навчальній роботі, формування позиції щодо необхідності використання інтерактивних технологій.

Отже, готовність майбутніх учителів до впровадження інтерактивних технологій у початковій школі включає знання методологічних, психолого-педагогічних основ інтерактивних технологій навчання; сучасних підходів до моделювання навчально-виховного процесу в початковій школі з використанням зазначених технологій. Виділяємо чотири рівні готовності до інтерактивної діяльності: низький, середній, достатній, високий. Досягнення майбутнім вчителем високого рівня готовності до використання інтерактивних технологій в початковій школі обумовить його компетентність відповідно до прийнятого нового Державного стандарту освіти.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голюк, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
2. Грошовенко О.П. Технології навчання освітніх галузей “Природознавство”, “Суспільствознавство”, “Здоров’я і фізична культура” : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 013 “Початкова освіта” / автор-уклад. О.П.Грошовенко. – Вінниця: 2017. – 279 с.
3. Григорович О. П. Формування у молодших школярів природничих уявлень засобами інноваційних технологій / О.П.Григорович // Розвиток особистості дитини та учителя в сучасному освітньому просторі: досвід, проблеми та перспективи : матеріали міжвузівської науково-практичної конференції . – Хмельницький: ПП “А.В.Царук”, 2019. – 231 с.
4. Демченко О. П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами/ О. П. Демченко // збірник наукових праць БДПУ. – Педагогічні науки. - №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С.61-70.
5. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навчальний посібник / І.М. Дичківська.– К.: Академвидав, 2004. - 352 с.
6. Карук І.В. Наступність у використанні проблемного методу навчання як один із засобів активізації пізнавального інтересу дошкільників та молодших школярів // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. – С. 10-15.
7. Колеснік К. Особливості впровадження в освітній процес фронтальних, групових, індивідуальних форм організації молодших школярів / К.А.Колеснік // Студентський науковий вісник. Серія: педагогіка, психологія та фахові методики // Зб. тез та статей. – Випуск №7 / Редкол. : Н.А. Дусь та ін. – Бар : Редакційно-видавничий центр Барського гуманітарно-педагогічного коледжу імені Михайла Грушевського, 2016. – С. 30-33
8. Пискарева І.Е. Формирование готовности студентов педагогического вуза к инновационной деятельности : автореф. дис. на получение науч степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 / И.Е. Пискарева. Кострома, 2000. – 20 с.
9. Пометун О.І. Сучасний урок: інтерактивні технології навчання : наук-метод. посібн. / О.І.Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2004. – 192 с.
10. Пометун О. Як вивчати новий матеріал на інтерактивному уроці / О. Пометун // Завуч (Шк. світ). - 2006. - №10. – С.8-11.

ПОТЕНЦІАЛ ПОЗАУРОЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФОРМУВАННІ ПІЗНАВАЛЬНИХ ІНТЕРЕСІВ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Світлана Кучер, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук*

POTENTIAL OF EXTRACURRICULAR ACTIVITIES IN FORMATION OF COGNITIVE INTERESTS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Svetlana Kucher, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкривається сутність поняття «пізнавальний інтерес», висвітлюється важливість та можливості позаурочної діяльності у процесі формування пізнавальної активності у дітей початкової школи. Зазначаються умови, та види діяльності, що сприяють розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів.

Ключові слова: позаурочна діяльність, пізнавальна активність, початкова школа, молодші школярі, позаурочна робота, початкова освіта, розвиток пізнавальних інтересів.

Abstract. This article reveals the essence of the concept of "cognitive interest", highlights the importance and opportunities of extracurricular activities in the process of formation of cognitive activity of younger schoolchildren. The conditions and activities that promote the development of cognitive interests of junior pupils are indicated.

Keywords: extracurricular activities, cognitive activity, primary school, junior pupils, extracurricular work, primary education, development of cognitive interests.

На сучасному етапі реформування освіти одним з головних завдань є створення необхідних умов для повноцінного розвитку і самореалізації кожного громадянина України. Це можливо здійснити, розробивши нові педагогічні технології, які б передбачали особливості психічного розвитку особистості, що підростає, з урахуванням її індивідуальних відмінностей. Саме розвиток пізнавальних інтересів є запорукою ефективного навчання та виховання, особливо дітей молодшого шкільного віку.

Дослідження пізнавального інтересу, в навчально-виховному процесі здійснювали у своїх працях Л.Артемова, Н.Бібік, О.Киричук, Г.Костюк, Л.Проколієнко, О.Савченко, Н.Скрипниченко та ін. Усі автори надають винятково важливого значення інтересу до пізнання в процесі шкільного навчання. Виховання активного ставлення до знань, науки взагалі й до навчальної діяльності зокрема неможливе без розвитку допитливості, потягу до знань, інтересу до пізнання. Зокрема, Л.Артемова справедливо зазначає: «Щоб навчання було легким і бажаним, важливо пропонувати такий зміст знань, який дитина на даному етапі розвитку своєї психіки може сприйняти найбільш оптимально - зацікавлено, з найменшими труднощами» [1, с. 7].

На думку Г.Костюка, Г.Щукіної, пізнавальний інтерес активізує всі психічні процеси людини, на високому рівні розвитку спонукає до постійного пошуку (змін, ускладнення цілей діяльності, виділення з предметного середовища актуальних аспектів для її реалізації, випробовування нових способів діяльності, привнесення до них творчого елементу. Важливою є роль інтересу і в становленні особистості молодшого школяра. Оскільки дитина реалізує свій інтерес (мету, вибір) у процесі провідної діяльності, найсильнішим її мотивом слід вважати пізнавальний інтерес, який активно взаємодіє з системою ціннісних орієнтацій, смислом, цілями, результатами діяльності, відображає найістотніші сторони особистості (інтелект, волю, почуття). Б.Друзь переконує, що пізнавальний інтерес – це не будь-який інтерес до об'єкта пізнання, це інтерес, пов'язаний з ядром пізнавальної діяльності, це вічне, безконечне наближення мислення до об'єкта [3, с. 135]. Отже, пізнавальний інтерес – це активне, мотивоване, емоційне ставлення суб'єкта до предмета пізнання, яке має систематично враховуватись і розвиватись у процесі навчання, оскільки безпосередньо впливає на формування і розвиток особистісної спрямованості дитини.

Вікові межі інтересу надзвичайно рухливі, проте дослідники виділяють молодший

шкільний вік як найяскравіший у вираженні інтересу й найсприятливіший для педагогічного керування. Природна допитливість дитини зумовлює готовність до пізнання, чутливість до нового, потребу в самоствердженні. Для педагога це означає заохочення всіх ініціатив, творчих намірів дитини, необхідність забезпечити пошуковий характер їх діяльності [4].

Процес навчання містить специфічні засоби формування пізнавальних інтересів учнів, і його побудова має спиратись на знання основних закономірностей в утворенні названої якості: від «голоду фактів» до виділення зв'язків і залежностей у явищах, встановлення їх причини й наслідку. Якісні зміни емоційних реакцій дітей на пізнавальні процеси проходять шлях у напрямі переростання в прагнення досягти результату в діяльності, а за сприятливих педагогічних умов – в зацікавленість пізнавальними діями. Однак, у структурі мотивів учнів початкових класів ще переважають ігрові; в них відзначається розпорошеність інтересів, спрямованість їх у позаурочну сферу; фіксується нетривкий характер їх функціонування. Отже, зростає потенціал позаурочної діяльності у формуванні пізнавальних інтересів молодших школярів.

Позаурочна діяльність охоплює всю освітньо-виховну роботу вчителів, класних керівників, вихователів груп подовженого дня, організаторів виховної роботи в позаурочний час. Вона має більш широкі можливості щодо вибору педагогом змісту, форм, методів, прийомів, засобів проведення, тому що не регламентована програмою, часом і місцем проведення. Проблема позаурочної виховної діяльності з учнями початкових класів висвітлюється низкою вчених, з-поміж них: педагоги (М.Анцибор, Н.Бібік, М.Боришевський, Н.Кудикіна, В.Сухомлинський та ін.); психологи (І.Бех, А.Венгер, Л.Венгер, Л.Виготський, Д.Ельконін, А.Запорожець, О.Леонтьєв та ін.); методисти-практики (Г.Бережна, Н.Іванова, С.Кисельов, О.Тарасова та ін.).

Позаурочна діяльність – спільна діяльність вчителя та учнів на базі школи в позаурочний час, забезпечує розвиток індивідуальних здібностей та інтересів дітей з метою їх виховання та соціалізації [9]. Серед завдань позаурочної діяльності в педагогічній літературі виділяють: організацію різноманітної практичної діяльності (пізнавальної, трудової, технічної, естетичної, фізичної та спортивної), що сприяє всебічному розвитку особистості; організацію спілкування школярів (в колективі, старших з молодшими, з дорослими, з учителями, батьками); поглиблення і розширення знань, вмінь і навичок учнів, набутих у процесі навчання, задоволення їхніх запитів, розвиток розумових здібностей, формування наукового світогляду [7, с. 220].

Позаурочна робота є продовженням навчального процесу після проведення уроків. Вона є важливою ділянкою навчально-виховного процесу школи, оскільки вмiле поєднання її з навчальним процесом забезпечує гнучкість і цілеспрямованість навчально-виховної діяльності в цілому. Вона сприяє поглибленню і закріпленню знань, що їх діти набувають на уроках, доповнює навчальні плани, тим самим усуваючи їхні слабкі міста. Позаурочна робота відіграє значну роль в організації вільного часу учнів. Така робота формує в учнів духовні потреби, виховує культуру дозвілля, привчає цінувати вільний час. Завдяки позаурочній роботі формуються і розширюються інтереси учнів. Вона надає значні можливості для вияву індивідуальних здібностей та таланту, самостійності та суспільної активності [6, с. 30].

Позаурочна виховна робота має такі форми: масову, групову, індивідуальну. До масових форм виховної роботи вчителі залучають широку аудиторію учнів, а до групових форм – лише деякі групи дітей, індивідуальні форми передбачають спілкування з окремими учнями. До масових форм виховної роботи належать вечори, зустрічі з видатними людьми, конференції, конкурси, фестивалі, виставки, олімпіади, туризм, огляди тощо. До групових – гуртки, екскурсії, походи, виховні години, свята, КВК, вікторини, інформаційні години, ігри. До індивідуальних форм – позашкільне читання, бесіди, доручення, колекціонування, підготовка номерів художньої самодіяльності, громадські доручення, трудові завдання. Такі форми позаурочної роботи розширюють потреби учнів у знаннях, у спілкуванні однолітків та старшими, дозволяють знайти своє місце у спільній справі [6, с. 31].

На нашу думку, залучення до позаурочної діяльності є досить ефективною та перспективною умовою розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Адже під час позаурочної діяльності задовольняються основні умови формування пізнавальних інтересів молодшого школяра, а саме: розуміння дитиною змісту і значення матеріалу; новизна у змісті навчання; використання оптимальної системи тренувальних, творчих, пізнавальних та інших завдань; практична спрямованість матеріалу; самостійність дітей у їхній діяльності; висока ефективність кожного завдання; глибоке знання вчителем предмета, інтерес до нього, уміння зацікавити ним дітей.

Формуванню і зміцненню пізнавального інтересу у дітей молодшого шкільного віку в процесі позаурочної діяльності сприяють максимальна опора на активну мисленнєву діяльність учня (ситуації рішення пізнавальних завдань, активного пошуку, розумової напруги, суперечливості суджень, зіткнення різних позицій, в яких необхідно розібратися самому, вибрати певну точку зору, прийняти рішення); навчальний матеріал, який враховував психологічний, інтелектуальний рівень розвитку як окремого учня так і класу в цілому; емоційна атмосфера навчання, позитивний емоційний тонус навчального процесу [4].

Для того, щоб ефективно організовувати позакласну роботи з дітьми молодшого шкільного віку вчитель має володіти відповідною компетентністю. Погоджуємося з позицією вчених [2; 5], що умовах ЗВО необхідно здійснювати підготовку студентів на інноваційних засадах до організації різних форм роботи в поза навчальний час.

Отже, позаурочна діяльність має величезний потенціал щодо формування пізнавального інтересу молодших школярів. При цьому велика відповідальність за ефективність позаурочної роботи лежить саме на вчителькві, що її організовує. Оскільки активізація пізнавального інтересу залежить від правильно підібраної теми, форми, засобів, способів та методів, які застосовує вчитель у даному процесі. Також досягненню максимально очікуваного результату в позаурочній діяльності сприяє співпраця, зацікавленість та активність батьків учнів і педагогів.

Список використаних джерел:

1. Артемова Л. В. Театрализованные игры дошкольников : кн. для воспитателя дет. сада / Л.В.Артемова. - М. : Просвещение, 1991. - 127 с.
2. Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації: інноваційний підхід / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: зб. наук.пр. у 2-х час. – Ч.2. / редкол. І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. – С. 39-43.
3. Друзь Ю. 3. Виховання пізнавальних інтересів молодших школярів у процесі навчання / Ю.3. Друзь. - К.: Радянська школа, 1989.- С. 132-138.
4. Карук І.В. Наступність у використанні проблемного методу навчання як один із засобів активізації пізнавального інтересу дошкільників та молодших школярів / І.В.Карук // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017. – С. 10-15.
5. Колеснік К.А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні / К.А. Колеснік //Наукові пошуки ХХІ століття: молодіжний вимір ІІ Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. – Київ, 2015. – С. 177-182 .
6. Колосова О.В. Правовиховний потенціал позаурочної діяльності молодших школярів / О. В. Колосова // Наукові записки : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів : [у 2-х част. / ред. кол. Г. С. Тарасенко, В. М. Литовченко, Л. С. Лойко та ін.] ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки і психології. – Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2009. – Вип. 7, ч. І. – С. 29-31. – (Серія "Початкове навчання").
7. Кутьев В. О. Внеурочная деятельность школьников : пособие для кл. руководителей / В. О. Кутьев. - М. Просвещение 1983. - 223 с.
8. https://pidruchniki.com/14990528/pedagogika/zmist_pozaurochnoyi_pozashkilnoyi_vihovnoyi_roboti.
9. https://stud.com.ua/44217/literatura/pozaurochna_diyalnist_uchniv_predmetnoyi_oblasti_filologiya.

ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО МОРАЛЬНОГО ДОСВІДУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У ПРОЦЕСІ АНАЛІЗУ ЛІТЕРАТУРНИХ ТВОРІВ

НА УРОКАХ ПОЗАКЛАСНОГО ЧИТАННЯ

Оксана Лазаренко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

FORMATION OF POSITIVE MORAL EXPERIENCE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN IN THE PROCESS OF ANALYSIS OF LITERARY WORKS AT THE LESSONS OF AFTER-SCHOOL READING

Oksana Lazarenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглядаються можливості морального виховання молодших школярів на уроках позакласного читання в початковій школі. Зазначено, що виховання на уроці читання здійснюється через зміст і методи навчання та вплив особистості учителя на колективні стосунки між учнями.

Ключові слова: початкова школа, моральне виховання, методи, художні твори, уроки читання, мовлення.

Abstract. The article examines the possibilities of moral education of junior pupils at after-school reading lessons in primary school. It is noted that at the reading lesson the education is carried out through the content and methods of teaching and the influence of the teacher's individual on the collective relations between the pupils.

Keywords: primary school, moral education, methods, artistic works, reading lessons, speech.

Моральне виховання учнів охоплює всі сфери життя дитини, виявляється у ставленні до рідних, інших людей, природи рідного краю. Формуванню моральних якостей на уроках позакласного читання сприяє спеціально дібраний зміст навчального матеріалу з великим виховним потенціалом. У процесі аналізу художніх творів необхідно актуалізувати власний досвід дітей, їхні почуття, враження від прочитаного. О.Я. Савченко слушно зазначає: «Головне – створити умови, за яких учні приходили б до оцінних суджень на основі глибокого проникнення в текст. Слід пам'ятати, що чим складніша моральна ідея, чим глибше вона прихована у змісті, тим більшого значення набувають підготовча бесіда, всебічна робота з текстом, виразне читання вчителя тощо» [7, с. 126].

Завдання морального виховання полягають у розвитку моральної свідомості учнів, формуванні моральних почуттів і переконань, виробленні в школярів звичок моральної поведінки. Одне з основних завдань полягає в розвитку гуманності – сукупності моральних якостей особистості, що виражають ставлення до людини як до вищої цінності. Гуманність виявляється в доброзичливості, чуйності, готовності допомогти іншим, в умінні зрозуміти іншого, поставити себе на його місце, в здатності до співчуття, співпереживання, толерантності.

Важливого значення моральному вихованню надавав В.О. Сухомлинський [2; 10]. Він писав: «До вступу у зрілий вік кожна людина мусить викохати, випестити, виплекати своє дерево людяності, щоб перші роки самостійного життя збіглися з цвітінням квітів, з дозріванням плодів на цьому дереві. Хай же зерно людяності проросте і дасть живучі пагони ще в дитинстві; животворними соками землі і яскравим сонячним промінням для цих пагонів є турбота про людину. Добрі почуття потрібні не для того, щоб людина милувалася власною добротою, а щоб була доброю до людей» [10, с. 327]. Щоб підвести дітей до такого розуміння доброти, вчителі мають проводити уроки-роздуми, на яких діти, вникаючи в зміст художнього твору, аналізуючи ситуацію спілкування між дійовими особами, висловлювали б

оцінні судження. Звертаючись до власного досвіду, молодші школярі навчаються будувати монологи-міркування, монологи-доведення.

Поділяємо думку дослідників [1], що педагоги повинні розуміти, які моральні якості виховувати в дітей на етапі дитинства. Зокрема, роблять акцент на розвитку в малюків почуття власної гідності, що стане основою вироблення адекватної самооцінки та моральної культури особистості.

Тематика і зміст творів відображають різні сторони життя і діяльності школярів, розширюють їхній світогляд, уточнюють і збагачують знання, сприяють засвоєнню найважливіших людських цінностей, вихованню найкращих почуттів: любові до рідної землі, мови, природи, доброти, шанобливого ставлення до батьків, людей старшого покоління, однолітків, національних традицій українського народу та культури інших народів.

Водночас з навчанням тематично об'єднані твори мають і виховну спрямованість, оскільки їхній зміст дозволяє здійснювати системне моральне виховання учнів 1-4 класів. Саме на зразках художньої літератури й нарисів виховуються такі якості, як любов до Батьківщини не як абстрактне поняття, а як конкретне, що виявляється у прив'язаності до рідної оселі, вулиці, рідного краю, де народився і виріс. На основі опрацьованих оповідань і науково-пізнавальних статей про нашу багатонаціональну Україну учитель в учнів збудить почуття патріотизму. А читання оповідань та віршів про духовний світ людини та її відданість Батьківщині покликане збудити в дітей гордість за людину, що працює. Кінцевою метою роботи над такими творами є досягнення того, щоб прочитане запалило в дітей бажання до активної участі у великих справах дорослих: у дбайливому ставленні до природи, до державного, громадського майна, у сумлінній праці [6].

Молодші школярі протягом чотирьох років навчання в початковій школі на уроках читання вивчають казки про добрі вчинки і порядність, оповідання й вірші про рідний край, звичаї воїнів. Аналізуючи зміст прочитаного, діти збагачують свій словник словами, які виражають різні емоції. Вони часто не знаходять потрібних слів, щоб висловити свої почуття та ставлення, бо їм важко їх розпізнати в словах і діях оточення. Навчити дітей говорити про свої почуття у зв'язку з побаченим, почутим, пережитим допоможе аналіз художніх творів, у яких міститься морально-етична задача. «Читаючи дітям вголос, – пише О.Я. Савченко, – не варто нав'язувати їм свою думку про прочитане. Достатньо інтонаційно натякнути на ставлення до героя чи подій і обов'язково залишити дитині можливість самій домислювати» [9, с. 64].

Але найкраще допомагає вихованню моральних якостей школярів казка. Для молодших школярів цей жанр літератури стає засобом осмислення, обміркування та пояснення явищ дійсності. З казки починаються перші уявлення про добро і зло, про справедливість і несправедливість, казка виховує любов до рідної землі.

Загалом виховання на уроці читання здійснюється через зміст і методи навчання, вплив особистості учителя на колективні стосунки учнів. Плануючи урок, педагог має орієнтуватися на загальні вимоги до виховання і розвитку молодших школярів та враховувати можливості змісту і навчальну мету, звертати увагу на наступність і перспективність у вихованні дітей, які у цьому віці найбільш сприйнятливі до нього. Виховання молодших школярів слід насамперед спрямувати на формування гуманних почуттів, позитивного ставлення до навколишньої дійсності. Важливо пам'ятати, що «опанування моральних понять не може зводитись до пізнавальної діяльності. Мало знати, що таке брехливість, пихатість або чуйність, необхідно, щоб відповідні якості зумовлювали й певне емоційне переживання людини. Для успішного засвоєння моральних понять учням треба вміти детально характеризувати художній твір, вчинки негативних і позитивних персонажів з позицій суспільних норм поведінки та робити відповідні моральні узагальнення» [3, с. 346].

Отже, моральне виховання – це безперервний процес, воно починається з народження людини і триває все життя. Саме тому в молодшому шкільному віці потрібно

закладати фундамент моральності особистості. І головне завдання вчителя на уроках читання – навчити дітей говорити про свої почуття у зв'язку з побаченим, почутим, пережитим, аналізуючи художні твори, у яких міститься морально-етичний зміст.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / Н.А. Пахальчук, И.В. Карук, К.А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.
2. Колосова О.В. Проблема формування загальнолюдських цінностей дітей у педагогічній спадщині В.Сухомлинського // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського: збірник наукових праць / за ред. Тарасенко Г.С., Поясик О.І. та ін. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – С. 261-266.
3. Комарівська Н. Можливості морально-етичного виховання молодших школярів засобами художньої літератури / Н.Комарівська // Наукові записи Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Вип. 34. – Вінниця : ТОВ НІЛАН ЛТД, 2011. – С. 342-346.
4. Лазаренко Н. І. Нові вимоги до професіоналізму вчителя в умовах євроінтеграції / Н. І. Лазаренко // Наукові записки ВДПУ. Серія: педагогіка і психологія. – 2018. – №54.
5. Методика викладання української мови: навч. посібник / С.І.Дорошенко, М.С.Вашуленко, О.І.Мельничайко та ін. / за редакцією С.І.Дорошенка. – 2-ге вид, перероб. і доповн. – К. : Вища школа, 1992. – 398с.
6. Педагогіка : навч. посібник / В.М.Галузяк, М.І.Сметанський, В.І.Шахов. – 2-ге вид., випр. і доп. – Вінниця: Книга-Вега, 2003. – 416 с.
7. Родюк Н.Ю. Формування професійно-педагогічної комунікації майбутніх учителів // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2017. – № 4 (309) травень. – С. 226-231.
8. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : посібник для вчителів та методистів початкового навчання / О.Я. Савченко–К., 2009. – 226 с.
9. Савченко О.Я. Сімейне виховання. Молодші школярі / О.Я.Савченко. – К.:Рад. школа, 1979. – 141 с.
10. Сухомлинський В.О. Слово вчителя в моральному вихованні / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори: у 5-ти т.– К. : Рад. школа, 1977. – Т.5.–С.321-330.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА АДАПТАЦІЙНО-ІГРОВОМУ ЕТАПІ НАВЧАННЯ МОВ КОРИННИХ НАРОДІВ ТА НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН УКРАЇНИ

*Ірина Лапишина, кандидат педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

WAYS OF FORMING THE CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AT THE ADAPTATION-GAME STAGE OF STUDYING THE LANGUAGES OF INDIGENOUS PEOPLE AND NATIONAL MINORITIES OF UKRAINE

*Iryna Lapshyna, candidate of pedagogical sciences, associate professor,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. Статтю присвячено визначенню ефективних шляхів формування творчих здібностей молодших школярів на адаптаційно-ігровому етапі навчання мов корінних народів та національних меншин України. Реалізація інтегрованого підходу до планування уроків мови і читання відкриває нові перспективи розвитку творчості школярів, зокрема літературно-мовленнєвої творчої діяльності; заохочення учнів до театральнo-мовленнєвої діяльності на матеріалі вивчених творів. Коментар до розвивальних завдань зроблений за матеріалами підручника І. Лапишиної, Н. Зорьки «Російська мова і читання. 2 клас» (2019).

Ключові слова: початкова освіта, творчі здібності, шляхи творчого розвитку, інтегрований підхід, мовно-літературна освіта, молодші школярі.

Abstract. The article is devoted to the definition of effective ways of forming creative abilities of younger schoolchildren at the adaptation-game stage of studying the language of

indigenous people and national minorities of Ukraine. The realization of the integrated approach to the planning of language and reading lessons opens up new ways of student's creative development, in particular the organization of literary and linguistic creative activity of schoolchildren; their involvement in theatrical and speech activity on the material worked out at the lessons of literary works; the use of works of fine art for the independent creation of pupils of the original speech products. Commenting on the ways of forming creative abilities of younger schoolchildren was carried out on the basis of the materials of the textbook by I. Lapshyna, N. Zorka «Russian Language and Reading. 2-nd grade» (2019).

Keywords: *primary school education, creative abilities, ways of creative development, integrated approach, linguistic and literary education, younger schoolchildren.*

Реформа загальної середньої освіти «Нова українська школа» передбачає в якості провідного напрямку змін у змісті освіти орієнтацію на ключові компетентності випускників школи. Серед них такі: вільне володіння державною мовою, спроможність спілкуватися засобами рідної й іноземними мовами, інформаційно-комунікаційна компетентність; навчання протягом усього життя; соціальні компетентності, загальнокультурна компетентність, інноваційність, компетентності в галузі техніки й технологій. Фахівці зауважують, що загальними для усіх компетентностей є «такі уміння: уміння читати й розуміти прочитане; уміння формулювати думку усно й письмово; критичне й системне мислення; здатність логічно обґрунтовувати власну позицію; ініціативність; творчість; уміння вирішувати життєві ситуації» [1, с. 6].

Отже, одним з провідних завдань оновлення освітнього простору України слід вважати максимальне створення комфортних умов для становлення й розвитку творчої особистості юних громадян, оскільки саме такі особистості швидше й легше адаптуються до соціальних та виробничих новацій, більш ефективно їх використовуватимуть для задоволення власних потреб і можливостей, а з часом – для розвитку всього суспільства в цілому.

Проблема розвитку творчих здібностей учнів загальноосвітньої школи має тривалий період дослідження, який започаткований ще філософами Давнього світу. У різні часи, в різних національних системах освіти філософи, психологи, педагоги звертались до вирішення питань змісту, форм, засобів, методів, прийомів розвитку творчих здібностей дітей дошкільного й шкільного віку.

В історії вітчизняної педагогіки оригінальною й всебічною, на нашу думку, слід вважати педагогічну систему В. О. Сухомлинського, центральною тезою якої є твердження: «...без творчого життя особистість не може бути вихованою, без творчості неможливі духовні, інтелектуальні, емоційні, естетичні стосунки» [2, с. 89]. Це твердження і в наш час залишається актуальним, підтримуваним як педагогічною теорією, так і практикою середньої освіти.

Акцент ХХІ століття – не стільки на вихованні особистості, здатної до оригінальних виявів, скільки на характері творчих проявів. Вони мають бути ініціативними й незалежними від зовнішніх обставин, не стимулюватися й супроводжуватися батьками й вчителями, мати самостійний характер.

Аспекти розвитку творчих здібностей дітей шкільного віку з урахуванням сучасних соціальних пріоритетів знаходимо в дослідженнях вчених-психологів (Г.Балл, Л.Виготський, Г.Костюк, В.Моляко, Я.Пономарьов та ін.), педагогів (І.Бех, Л.Варзацька, Н.Гавриш, І.Зязюн, Т.Котик, О.Савченко). Проблема підготовки творчого вчителя середньої загальноосвітньої школи як умови розвитку творчих можливостей учнів досліджують О.Акімова, І.Волощук, О.Голюк, А.Каніщенко, Г.Кіт, Т.Кривошея, О.Куцевол, А.Романовська, Н.Тхоржевська та інші.

Науковці та вчителі-практики аналізують різні складові проблеми творчого розвитку дітей шкільного віку: мотивація до творчості (І.Черуха), вплив засобів етнопедагогіки (Г.Боровик), розвиток творчого мислення (О.Довгаль, Л.Іваненко, Н.Котляренко, Т.Юрчук),

ігрові форми творчої діяльності (О.Хомуха), можливості театральної педагогіки (З.Захарчук), нетрадиційні форми педагогічного впливу (В.Кузьменко), потенціал уроків мови і літератури (Г.Воронцова, І.Ганенко, Л.Єфіменко, Т.Мамаєва, Л.Медяник, Л.Приходько та ін.). Ці дослідження та творчий досвід реалізовані на основі особистісно-орієнтованого підходу в системі освіти.

Оригінальний сучасний підхід на основі інтеграції педагогічних технологій на уроках словесності пропонує А.Романовська [3, с. 2-7]. Особливої уваги заслуговує мовленнєва творчість школярів – засіб та умова їхнього гармонійного розвитку, успішної самореалізації. Ефективна система літературних завдань для розвитку мовленнєвої творчості молодших школярів запропонована в навчальному посібнику М.Коновальчук [4]. Разом з тим, проаналізовані публікації не проєктовані авторами на специфічний етап навчання школярів – адаптаційно-ігровий, тобто перший етап шкільної освіти, завданням якого є створення умов для максимально комфортної, безболісної адаптації дітей 6-7 років до нових умов соціального оточення.

Навчальний предмет «Російська мова і читання (мова національної меншини України)» може бути реалізований у двох варіантах: 1) як інтегрований курс російської мови і літератури; 2) як два паралельних предмета: «Російська мова», «Читання». Типова навчальна програма з цього предмета визначає передусім мету й змістові лінії початкової мовної та літературної освіти, що реалізуються засобами навчального комплексу – підручника, робочих зошитів, хрестоматій тощо. Проаналізуємо творчий потенціал навчального комплексу, розробленого для закладів загальної середньої освіти з навчання російською мовою І. Лапшиною, Н. Зорькою (Видавничий Дім «Освіта», 2019).

Підручник «Російська мова і читання. 2 клас» підготовлений з урахуванням інтегрованого навчання рідної мови й читання, оскільки адаптаційно-ігровий етап освіти ще не передбачає детального вивчення мовних і літературних понять на науковій основі, а покликаний передусім допомогти школярам навчитися набувати необхідні знання, формувати важливі для повсякденного життя вміння самостійно або в групі однокласників. Тому засвоєння мовних понять уточнюється й закріплюється на літературному матеріалі, або в процесі вивчення літературного твору уточнюються та диференціюються мовні одиниці. Важливо, аби становлення й розвиток лінгвістичних та літературних знань і вмінь забезпечувалось активною мовленнєвою практикою молодших школярів. Таким чином, є всі передумови для логічного об'єднання мовної, літературної і мовленнєвої підготовки учнів других класів, а також максимально широкого залучення школярів до різноманітних видів діяльності – мисленнєвої, мовленнєвої, навчальної, ігрової, моделювальної, конструювальної, літературної, театральної, проєктної, зображувально-мовленнєвої, репродуктивної, творчої тощо.

Авторами підручника «Російська мова і читання. 2 клас» продумані відповідні віку учнів шляхи мовно-літературної освіти на творчій основі: виконання творчих вправ і завдань літературного чи мовного змісту; заохочення школярів до виконання творчих робіт літературного характеру (розповідання з життєвого досвіду, складання казки чи фантастичної історії, віршування); використання творчого потенціалу дидактичного театру. Така система творчої діяльності розвиватиме у учнів групу творчих здібностей: здатності до виявлення й постановки проблеми; здатності до продукування певної кількості ідей, пропозицій; спроможності до планування різних моделей мовленнєвої поведінки; спроможності удосконалювати мовленнєві продукти, додаючи деталі; здатність до аналізу й синтезу.

Наприклад, мотивації вивчення розділу «Мова й мовлення» сприяє виконання такого творчого завдання: *Поработайте в паре! «Расскажите» друг другу о своём родном крае. Но словами не пользуйтесь! Можете использовать только движения рук, головы, выражение лица. Получился ли у вас рассказ? Почему? Что ещё необходимо для интересного рассказа?* (впр. 1).

Школярам важливо побачити проблему пошуку комунікативних засобів,

запропонувати власні варіанти комунікації – малюнок, умовна схема, музичні звуки, танок, слово тощо. Тепер з запропонованої групи слід вибрати найбільш економні й адекватні комунікативні засоби, а також обґрунтувати свій вибір зрозумілими для інших учнів аргументами.

Розвитку здатності до аналізу й синтезу сприяють такі мовні завдання:

- Розглянь малюнок і прочитай текст. Що нового для тебе в ньому повідомлюється про мову і мовлення?

- Прочитай зачин і кінцівку тексту. Основну частину придумай самостійно за поданим малюнком.

- Прочитай слова. Розподіли й запиши їх групами: «тривожні», «спокійні», «радісні» слова. В кожну групу запиши кілька своїх слів.

За умови систематичного виконання таких мовних завдань школярі залучаються до ситуації творчої діяльності: побачити трудність (навчальну задачу) – запропонувати кілька причин її появи – продумати кілька способів її вирішення – обрати найбільш оригінальну ідею – доопрацювати, удосконалити цю ідею – оцінити спосіб її вирішення. В самостійному житті учні зможуть тепер незалежно й продуктивно вирішувати свої життєво важливі завдання, знаходити найбільш результативний спосіб з кількох можливих.

В підручнику «Російська мова і читання. 2 клас» продумана і система творчих завдань інтегрованого характеру: завдання на розвиток емоційного сприймання, творчої уяви, творчого мислення, зв'язного висловлювання.

Розвитку *емоційного сприймання* сприяють такі творчі завдання:

- Розглянь фото. Розкажи, що на ньому зображено. Які засоби спілкування допомогли тобі бути зрозумілим для оточення?

- Про яке місто розповідає автор вірша? Розглянь ілюстрацію. Чи відповідає вона змісту вірша? Чому ти так вважаєш?

- Прочитай казку. Уяви собі, яке вбрання подарувала осінь деревам в лісі? Яке вбрання здається тобі найбільш незвичайним?

- Прочитай заголовок тексту. Які почуття він у тебе викликає? З яким настроєм це пов'язано?

Ці й аналогічні завдання розвивають у школярів слухове, зорове, дотикове й смакове сприймання, закріплюють уявлення про оточуючий світ у багатоваріантному форматі, навчають сприймати будь-який об'єкт (інформацію) з різних позицій.

Розвитку *творчого мислення* молодших школярів сприяють такі інтегровані завдання:

- Добери п'ять слів, які нагадують тобі про рідний край. Склади і запиши з ними речення. Який настрій ти передаватимеш голосом, коли розповідатимеш про рідний край?

- Прочитай заголовок казки. Подумай, про що вона розповідатиме. Тепер прочитай саму казку.

- Поясни, чому письменник так назвав казку. Який заголовок запропонуєш ти?

- Що сталося з ягідкою, що впала на землю? Чи змогла її віднайти білочка? Як ти вважаєш, чи зможе пухнаста модниця доробити прикрасу?

Завдання на розвиток творчого мислення допомагають школярам віднаходити суттєві ознаки певного об'єкта, визначальні зв'язки всередині будь-якого образу. Це сприятиме тому, що учні, створюючи художній продукт, спочатку будуть ретельно обдумувати основну ідею образів, добирати характерні ознаки для акцентування цієї ідеї.

Таким чином, адаптаційно-ігровий етап навчання російської мови (мови національної меншини України) передбачає значний потенціал для розвитку творчих здібностей молодших школярів. Цей потенціал буде максимально реалізований в системі інтегрованої освіти, в ході якої логічно (як у реальному житті) поєднуються мовна, літературна і мовленнєва підготовка, школярі залучаються до різних видів репродуктивної і творчої діяльності, вирішують різноманітні життєві ситуації засобами вербальної комунікації в парах, групах, індивідуально. Продуктивними шляхами розвитку творчих здібностей учнів є продумана система інтегрованих творчих завдань навчального комплексу «Російська мова і

читання», організація літературно-творчої і театральної діяльності учнів на уроках та в позаурочних формах освіти молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа : poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. – K. : Litera LTD, 2018. – 160 s.
2. Сухомлинський В.О. Про виховання всебічно розвиненої особистості / В.О.Сухомлинський // Вибр. твори : в 5 т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т.1. – С. 55-208.
3. Романовська А.І. Інтеграція педагогічних технологій на уроках словесності : активізація творчого потенціалу учня / А.І.Романовська // Вивчаємо українську мову та літературу. - 2012. - № 26. – С. 2-7.
4. Коновальчук М. В. Розвиток творчості молодших школярів : система літературних завдань / М.В. Коновальчук. – К. : Шкільний світ, 2010. – 120с.
5. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури»: інформаційне видання / укл. І.М. Лапшина, Н.Ю. Родюк. – Вінниця: ВДП У, 2018. – 60 с.

**ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ У ДІТЕЙ
СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: АСПЕКТ ВИКОРИСТАННЯ
СУЧАСНИХ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ**

Катерина Ласкіна, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Т.М.Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

**FORMATION OF ELEMENTARY MATHEMATICAL REPRESENTATIONS OF
THE CHILDREN OF SENIOR PRESCHOOL AGE: ASPECT OF USING THE MODERN
INNOVATIVE TECHNOLOGIES**

Kateryna Laskina, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті обґрунтовується ефективність використання сучасних інноваційних технологій у процесі формування елементарних математичних уявлень у дітей старшого дошкільного віку; акцентовано увагу на використанні блоків Дьєнєша, паличок Кюізенера, прийомів ейдетики, технології «STREAM-освіти», LEGO-технології на заняттях з логіко-математичного розвитку дітей.

Ключові слова: формування елементарних математичних уявлень, діти старшого дошкільного віку, сучасні інноваційні технології, блоки Дьєнєша, палички Кюізенера, прийоми ейдетики, технологія «STREAM-освіти», LEGO-технологія.

Abstract. The article substantiates the effectiveness of using the modern innovative technologies in the process of formation of elementary mathematical representations of the children of the senior preschool age; attention is paid to the use of Dienes blocks, Cuisenaire rods, techniques of eidetics, technology «STREAM-education», LEGO-technologies in classes of logic and mathematical development of children.

Key words: formation of elementary mathematical representations, children of senior preschool age, modern innovation technologies, Dienes blocks, Cuisenaire rods, eidetic techniques, technology «STREAM-education», LEGO technology.

Вагомим складником державної освітянської політики в Україні є модернізація системи дошкільної освіти з урахуванням принципів демократизації, гуманізації, індивідуалізації педагогічного процесу. Саме тому, одним із завдань забезпечення оновлення змісту та якості дошкільної освіти є переведення системи дошкільної освіти у режим інноваційного розвитку, трансформування наукових ідей, сучасних інноваційних технологій у практику, забезпечення інноваційної діяльності закладів дошкільної освіти. Процес вивчення, апробації та впровадження інноваційних технологій в ЗДО модернізує якість

освіти та суттєво поліпшує результати освітньої діяльності [8, с. 6].

Концепція розвитку дошкільної освіти, орієнтири і вимоги до оновлення її змісту окреслюють низку досить серйозних вимог до пізнавального розвитку дітей дошкільного віку, частиною якого є логіко-математичний розвиток. Вагомий внесок у становлення та розвиток методики формування елементарних математичних уявлень у дітей внесли Ф. Блехер, Г. Леушина, З. Михайлова, Р. Непомняща, К. Щербакова та інші, які розробили програми, навчальні та навчально-методичні посібники, обґрунтували теоретичні погляди на проблему генезису математичних уявлень у дітей дошкільного віку, їх математичного розвитку.

Протягом останніх років методика формування елементарних математичних уявлень поповнилась теоретичними пошуками, а також конкретними рекомендаціями та розробками сучасних дослідників (Н.Баглаєва, Г.Белошиста, О.Брежнєва, Л.Зайцева, К.Крутій, М.Машовець, Л. Плетеницька, А.Сазонова, Т.Степанова, І.Стеценко, С.Татарінова та ін.), що значно підвищило загально-розвивальний ефект навчання математики. Втім виведення дошкільної освіти в Україні на рівень розвинутих країн світу можливо лише за умов відходу від авторитарної педагогіки і впровадження сучасних педагогічних технологій. Саме цим зумовлена зараз увага педагогів, методистів до інновацій.

На думку Т.Кривошеї, важливим є використання у процесі формування елементарних математичних уявлень таких технологій навчання і виховання дітей дошкільного віку, які б сприяли максимальному врахуванню особливостей кожної дитини, гармонізації індивідуальних відмінностей, активізації особливих, своєрідних, притаманних лише цій дитині ресурсів, які б допомогли їй реалізувати свій природний потенціал. Педагогічно доцільним в цьому аспекті вважаємо використання таких сучасних технологій формування елементарних математичних уявлень: технології формування логіко-математичної компетентності дітей 3-6 років Лариси Зайцевої; пізнавально-ігрових комплексів Валентини Позднякової; технології ігрової логіки (Т.М.Маценко і Н.О.Мазун); технології розвитку творчої особистості Г.Альтшуллера (ТРВЗ); технології саморозвитку Марії Монтесорі та її дидактичних матеріалів щодо формування елементарних математичних уявлень; технологій розумового розвитку дошкільнят (креативно-інтелектуального тренінгу І.А.Барташнікової та О.О.Барташнікова та розвивальних ігор Бистрових); ігрових технологій, в основі яких лежить оперування елементарними математичними поняттями (технології розвитку логічного мислення Золтана Дьєнеша; технології кольорових чисел Кюїзенера; розвивальних ігор В.Воскобовича; розвивальних ігор Нікітіних) та іншими [5, с.119-120].

Крім того, сучасні наукові підходи до здійснення логіко-математичного розвитку дітей дошкільного віку включають: використання ідей інтеграції як на рівні об'єднання змістових розділів, так і на рівні встановлення зв'язків між різними напрямками в розвитку дітей; впровадження інтегрованого підходу у навчально-виховний процес дошкільного закладу, що передбачає проведення інтегрованих занять; використання цікавого дидактичного матеріалу (математичних головоломок: Піфагор, Танграм, Пентаміно, Колумбове яйце, Чарівний круг), прийомів ейдетики, технології «STREAM-освіти» К.Крутій, LEGO-технології тощо. Зупинимось детальніше на деяких інноваційних технологіях.

У всьому світі широко відома технологія Кюїзенера, яка розроблена бельгійським математиком Д.Кюїзенером і використовується педагогами різних країн в роботі з дітьми, починаючи з молодших груп дитячого садка і закінчуючи старшими класами школи [1]. Палички Кюїзенера – багатофункціональний математичний посібник, який дозволяє «через руки» підвести дітей до розуміння різних абстрактних понять. За допомогою «кольорових чисел» дітей легко підвести до усвідомлення співвідношень «більше – менше», «більше на... – менше на...», навчити ділити ціле на частини і вимірювати об'єкти, визначати склад числа з одиниць і двох менших чисел, опанувати арифметичні дії додавання, віднімання тощо [5, с.121].

Технологія розвитку логічного мислення З.Дьєнеша спрямована на навчання дитини розв'язувати логічні задачі, пов'язані з властивостями предметів. Від простих ігор,

наприклад, «знайди однакові за формою, кольором» до складних «ланцюжків», логічного доміно, «знайди вихід» та інших. Логічні блоки представляють собою еталони форм – геометричні фігури (круг, квадрат, рівносторонній трикутник (або прямокутний рівнобедрений), прямокутник) і є прекрасним засобом ознайомлення маленьких дітей з формами предметів і геометричними фігурами [6, с. 42-43]. При грі з логічними блоками часто використовують картки з символічним зображенням – 11 карток, що підтверджують наявність у предмета тієї чи іншої властивості, і ще 11 карток, що вказують на заперечення тієї чи іншої властивості. Використання карток допомагає розвивати в дітей здібність до заміщення й моделювання властивостей, уміння кодувати й декодувати інформацію. Ці здібності та вміння розвиваються в процесі виконання різних предметно-ігрових дій з блоками й картками. Діти добирають логічні блоки відповідно до характеристик, указаних на картках, практикуються в кодуванні кольору, розміру й форми блоків [1, с. 199].

Новітньою є технологія «STREAM-освіти» К.Крутій. STREAM-освіта (Science, Technology, Reading + WRiting, Engineering, Arts and Mathematics) – інтегрований підхід до освіти, який передбачає формування уявлень та вмінь дітей у галузях природничих наук, технологій, читання та письма (опрацювання змісту тексту, його розуміння, підготовка руки до письма), інженерії, мистецтва, математики; акцентує увагу на вивченні точних наук, виховує культуру інженерного мислення [7, с.3].

Дана технологія передбачає реалізацію низки завдань: забезпечення розвитку базових (стартових) потенційних компетенцій і особистісних якостей дошкільників, що сприяють формуванню творчих і технічних здібностей, продуктивного та критичного мислення дітей; розвиток сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей, інтересів дітей, допитливості та пізнавальної мотивації; формування сенсорної культури та культури пізнання, цінностей пізнання; формування пізнавальних дій, становлення свідомості; розвиток уяви і творчої активності; формування первинних уявлень про себе, інших людей, про властивості й відношення об'єктів довкілля (форма, колір, величина, матеріал, звучання, ритм, темп, кількість, числа, частина і ціле, простір і час, рух і спокій, причина і наслідок тощо), планету Земля, Всесвіт, про особливості природи, різноманіття країн і народів світу тощо [7, с.4]. Ґрунтом для розвитку пізнавальних здібностей малюка є розвиток його сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей.

Пропонований К.Крутій інтегрований підхід до реалізації STREAM-освіти дошкільнят суттєво відрізняється від традиційного комплексно-тематичного підходу в розподілі змісту освіти. Так, досліджуваний об'єкт або явище діти розглядають не відокремлено, а в комплексі з іншими предметами, явищами, подіями. Це сприяє встановленню причинно-наслідкових взаємозв'язків між ними, інтеграції освітніх ліній, об'єднаних єдиною темою. Такий підхід відповідає й психічним особливостям дошкільнят, для яких характерне домінування процесів інтеграції (синтезу) над процесами диференціації (аналізу) (М. Поддяков, О. Поддяков). Результати досліджень сучасних науковців (Н. Гавриш, І. Кіндрат та ін.) доводять: за інтегрованого підходу ефективніше, ніж за традиційного відбуваються взаємопроникнення й систематизація знань дітей, становлення в них цілісної та багатовимірної картини світу, розвиток пізнавальних здібностей, гнучкості мислення, вмінь і навичок [7, с.5].

LEGO – одна з найвідоміших і поширених нині технологій, яка широко використовує тривимірні моделі реального світу в предметно-ігровому середовищі в процесі навчання та розвитку дитини дошкільного віку. Конструктори LEGO на сьогоднішній день є незамінним матеріалом для занять у закладах дошкільної освіти, початковій школі. Для педагогічного процесу LEGO-технологія цікава тим, що, базуючись на інтегрованих принципах, об'єднує в собі елементи гри та експериментування. Ігри з LEGO виступають засобом дослідження та орієнтації дитини в реальному світі. LEGO-технології сприяють формуванню позитивної мотивації до конструктивної діяльності, активного включення дитини в процес гри, виховання у дітей толерантного ставлення до оточуючих, створюють основу для формування учбових навичок [2].

Конструктор LEGO – це не лише яскрава іграшка, а цілий методичний комплекс, що відкриває педагогам та батькам широкі можливості для його використання в освітньому процесі, у тому числі і на заняттях з логіко-математичного розвитку дітей.

Таким чином, використання інноваційних технологій у процесі формування елементарних математичних уявлень створює сприятливі умови для особистісного становлення і творчої самореалізації кожної дитини, для розвитку їхнього логічного і творчого мислення, формування елементарної математичної компетентності.

Список використаних джерел:

1. Загальнотеоретичні основи природничо-математичної освіти дітей дошкільного віку : навчальний посібник для студентів спеціальності „Дошкільна освіта” / Автор та укладач А. В. Сазонова. – К. : Слово, 2010. – 248 с.
2. Інтеграція LEGO-технологій в освітній процес. - Режим доступу: <http://dnz12.sumy.ua/intergatsiya-lego-tehnologiy-v-osvitniy-protses/>.
3. Кривошея Т. М. Підготовка майбутніх вихователів до використання технологій дошкільної освіти у процесі формування елементарних математичних уявлень / Т. М. Кривошея // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г. С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 291–293.
4. Кривошея Т. М. Сучасні підходи до логіко-математичного розвитку дітей старшого дошкільного віку: Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2012 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця, ФОП Корзун Д.Ю., 2012. – С. 110-116.
5. Кривошея Т. М., Любчак Л. В. Використання технологій формування елементарних математичних уявлень в контексті особистісно орієнтованого підходу до навчання і виховання дітей дошкільного віку / Т. М. Кривошея, Л. В. Любчак// International research and practice conference «Modern methods, innovations and operational experience in the field of psychology and pedagogics» : Conference proceedings, October 20-21, 2017, Lublin Izdevnieciba «Baltija Publishing», S.119-122.
6. Кривошея Тетяна. Блоки Дьєнеша як засіб розвитку логічного мислення дітей у контексті європейських освітніх підходів / Т. Кривошея// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 9 – 11 квітня 2014 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 42 – 47.
7. Крутій К. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення / К. Крутій, Т. Грицишина // Дошкільне виховання. – 2016. – №1. – С. 3–7.
8. Крутій К. Інноваційна діяльність в сучасному ДНЗ: методичний аспект / К. Крутій, Н. Маковецька // Дошкільне виховання. – 2005. – № 5. – С. 5-7.

ШЛЯХИ СЕНСОРНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Марія Лебідь, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Т.М. Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)*

WAYS OF SENSORY EDUCATION OF CHILDREN OF JUNIOR PRESCHOOL AGE

Maria Lebed, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті наголошується на важливості здійснення сенсорного виховання дітей у молодшому дошкільному віці, описано шляхи сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку, акцентовано увагу на використанні технології М.Монтессорі з метою

ознайомлення дітей із сенсорними еталонами, наведено приклади ігор на розвиток сенсорики у дітей.

Ключові слова: сенсорне виховання, сенсорний розвиток, шляхи сенсорного виховання, технологія М.Монтессорі, ігри на розвиток сенсорики.

Abstract. The article emphasizes the importance of carrying out sensory education of children at the junior preschool age, ways of sensory education of children of junior preschool age are described, the use of M. Montessori technology in order to familiarize children with sensory standards is emphasized, examples of games on the development of sensory of children are given.

Key words: sensory education, sensory development, ways of sensory education, M. Montessori technology, sensory development games.

Сучасний етап розвитку дошкільної освіти характеризується пошуком нових підходів у педагогічній теорії та практиці. Національною доктриною розвитку освіти в Україні ХХІ століття, Базовим компонентом дошкільної освіти визначено, що особливої уваги потребує розвиток дитини як особистості, яка формується, засвоєння нею всього розмаїття досягнень суспільства та здатності використовувати набуті знання, уміння та навички в самостійній пізнавальній і творчій діяльності [1]. Однією з основних проблем сьогодення є створення умов для своєчасного повноцінного фізичного, психічного й духовного розвитку кожної дитини, формування її життєвих компетентностей. У зв'язку із цим одне з головних завдань педагога полягає в тому, щоб створити умови для самостійного розвитку дитини, прояву її особистісного потенціалу, а тому нині діючі програми розвитку дітей дошкільного віку «Дитина» [4], «Дитина в дошкільні роки» [3] виокремлюють сенсорний розвиток як базову основу формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку. Проблема сенсорного розвитку дошкільників перебуває в центрі уваги багатьох психологів (Л. Венгер, О. Запорожець, В. Зінченко, Є. Ігнат'єв, В. Мухіна) і педагогів (В. Аванесова, М. Подд'яков, Н. Сакуліна, Є. Тихеева, О. Усова, Є. Фльоріна та ін.). У сучасній Україні свої праці сенсорному вихованню та сенсорному розвитку присвятили І. Барбашова, І. Дичківська, З. Дорошенко, Н. Іваненко, К. Крутій, Н. Маліновська, Т. Маркова, Т. Піроженко, Т. Поніманська, Г. Тарасенко, Г. Смольникова тощо.

Сенсорний розвиток дитини – це розвиток її сприйняття й формування уявлень про зовнішні властивості предметів: їхню форму, колір, величину, розташування у просторі, а також запах, смак тощо. Як зазначає С. Гончаренко, сенсорне виховання – це «сукупність педагогічних заходів, спрямованих на розвиток відчуття та сприймання емоційної сфери в дітей у процесі їхньої взаємодії з предметами навколишнього світу» [2, с. 301]. Велику роль у сенсорному вихованні відіграють мовлення, словесні вказівки й позначення, воно є невід'ємним елементом організації педагогічного процесу.

Значення сенсорного виховання в ранньому віці важко переоцінити. Саме цей вік найбільш сприятливий для вдосконалення органів чуттів, накопичення уявлень про навколишній світ. Видатні зарубіжні спеціалісти в галузі дошкільної педагогіки (Ф. Фребель, М. Монтесорі, Ж.-О. Декролі), а також відомі представники дошкільної педагогіки та психології (С. Русова, Є. Тихеева, О. Запорожець, О. Усова, Н. Сакуліна та ін.) справедливо вважали, що сенсорне виховання, спрямоване на забезпечення повноцінного сенсорного розвитку, є однією з базових компетентностей дитини раннього віку. М. Щелованов називав ранній вік «золотою порою» сенсорного виховання. Уже з раннього віку діти зустрічаються з різноманітними форм, кольорів та інших властивостей речей, зокрема іграшок і предметів домашнього вжитку, знайомляться малюки й з живописом, музикою, скульптурою. Проте коли засвоєння відбувається стихійно, воно часто виявляється поверхневим, неповноцінним, не відповідає сенсорній культурі, що склалася у суспільстві [9, с. 4].

За програмою «Дитина» у змістовій лінії «Дитина в сенсорно-пізнавальному просторі» перед вихователями, які працюють з дітьми третього року життя, передбачено вирішення таких освітніх завдань: збагачувати досвід дітей різноманітними сенсорними

враженнями; розвивати відчуття та сприймання (зорові, слухові, тактильні та ін.); залучати до сенсорних дидактичних ігор, різноманітних дій з предметами та іграшками; вчити групувати предмети за певними сенсорними ознаками: кольором, величиною, формою; створювати ситуації, які спонукають дитину до виділення цих ознак предметів [3, с. 41]. Освітні завдання для вихователів, які працюють з дітьми у другій молодшій групі (четвертий рік життя), полягають у розширенні та збагаченні досвіду дітей у сенсорно-пізнавальній діяльності, а також передбачають залучення дітей цього віку до здійснення математичних дій та операцій у різних видах діяльності на основі отриманого сенсорного досвіду [3, с.79]. Зміст педагогічної роботи заключається у формуванні у дітей молодшого дошкільного віку сенсорних еталонів, тобто вихователь продовжує знайомити з кольорами: червоним, оранжевим, жовтим, зеленим, синім, фіолетовим, білим, чорним; а також вчить розрізняти звуки, смаки та запахи навколишнього світу; ознайомлює з двома параметрами величини предметів: довжиною, висотою; продовжує ознайомлення з формами предметів, частинами доби (день, ніч), порами року; вчить дітей порівнювати, групувати та упорядковувати предмети, іграшки за кольором, величиною, довжиною, висотою, формою, кількістю, силою звуку, часом тощо [3, с.80].

Для успішного вирішення поставлених освітніх завдань вихователю необхідно володіти методами і прийомами здійснення сенсорного розвитку дітей, мати цілий арсенал засобів для сенсорного виховання дошкільників, на основі якого уміти підібрати і провести дидактичні ігри на розвиток відчуттів і сприймання у дітей молодшого дошкільного віку. Наведемо приклади дидактичних ігор та завдань, які доцільно використовувати для сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку.

Дидактична гра «Подивимось, що у відерці»

Мета: розвиток дрібної моторики, колірного сприйняття.

Обладнання: відерце або коробка з кришкою, яскраві іграшки.

Хід гри.

Вихователь складає іграшки у відерце, закриває їх кришкою і віддає його дитині. Потім просить малюка відкрити відерце. Витягає іграшки, розкладає їх так, щоб вони не загороджували одна одну. Дістаючи іграшки, вихователь описує кожну з них: «Подивися, яке червоне яблуко. Дуже красиве! А ось – зелений кубик. Ми покладемо його поряд з яблуком». Розклавши іграшки, вихователь милується ними, радіє разом з дитиною кожній речі, щоб вона відчула емоційний настрій, просить показати певний колір. Малюк може потримати в руках кожну іграшку, пограти з нею. В кінці гри всі предмети збираються у відерце.

Дидактична гра «Хто що їсть»

Мета: розвиток мовлення, дрібної моторики, знайомство з тваринним світом.

Обладнання: фігурки тварин, картки із зображенням овочів та фруктів.

Хід гри.

Необхідно змішати всі фігурки тварин і попросити дитину роздати тваринам те, що вони люблять їсти: зайчику – морквину, козі – капусту, ведмедику – мед, їжачку – гриби, білочці – горіхи і т. д.

Дидактична гра «Де дзвенить»

Мета: розвиток уваги, слухового аналізатора, закріплення кольорів і форм предметів.

Обладнання: три картонні (або пластмасові) коробки чи ємкості різних кольорів, крупи, цукор (сіль), дзвіночок.

Хід гри.

У коробки (чи ємкості) необхідно покласти: в одну – дзвіночок, в другу – насипати горох, у третю – цукор або сіль. Викласти коробки перед дитиною. Потім потрібно потрусити коробкою біля вуха і прислухатись, який звук вона видає. При цьому вихователь акцентує увагу на кольорі коробки, наприклад, він може промовляти: «Цікаво, що це дзвенить у жовтій коробці?» і т. д. Після того, як малюк буде розбиратися в кольорах наявних коробок, їх можна обклеїти папером іншого кольору, або додати коробки з новими наповнювачами.

Зважаючи на важливість розвитку сенсорної сфери дошкільників, нами виділені такі шляхи сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку: створення розвивального середовища з метою сенсорного розвитку дітей молодшого дошкільного віку; ознайомлення дітей із сенсорними еталонами за методикою М. Монтесорі; використання системи розвивальних ігор для розвитку сенсорних здібностей (за методикою І. А. Барташнікової, О. О. Барташнікова та О. Л. Бистрова і О. С. Бистрової); використання технології «сендплей» як засобу розвитку сенсорики і творчості дошкільників. Серед потужних засобів сенсорного виховання виділяємо природу [8; 10], конструювання [7], розвивальні ігри, сендплей (роботу з піском) [6] та ін.

Зупинимось детальніше на деяких шляхах сенсорного виховання дітей молодшого дошкільного віку. Одним із шляхів розвитку сенсорної сфери дошкільників нами визначено ознайомлення дітей із сенсорними еталонами за методикою М. Монтесорі. М. Монтесорі розглядала сенсорний розвиток як важливу складову частину і основу формування особистості: без розвинутих органів чуття не може бути інтелекту і вихованої людини. Чуттєве сприймання є основою розумового і морального життя. Метод М. Монтесорі не просто вказує дитині на якості предметів і явищ навколишнього світу, а дає можливість самостійно набувати знання і відкривати свій внутрішній світ, що значно важливіше, ніж повідомлення з боку дорослих. О. Усова відзначала, що 9/10 всього розумового багажу дітей дошкільного віку складають результати діяльності органів чуття [5].

На думку М. Монтесорі, тільки до шести років діти «вбирають» у себе запахи, кольори, звуки, і яким покажуть їм світ дорослі в цьому віці, таким вони його і сприйматимуть. Враховуючи це, видатним педагогом було розроблено дидактичні матеріали на розвиток сенсомоторики і описано систему роботи з ними. Серед них:

- дидактичні матеріали для розвитку витонченості зору (Блоки циліндрів, Пірамідка, Мотрійка, Формочки-втулки, Рожева вежа, Коричнева драбина, Червоні штанги, Кольорові таблички (3 рівні складності);

- дидактичні матеріали для розвитку тактильних відчуттів (Дощечки для обстеження на дотик, Тактильна доріжка, Чарівний мішечок, Фігурки Равіцци, Клаптики тканини, Корзина з овочами, Коробка з двома дірками, Визнач м'яку іграшку на дотик, Черепашки та камінці, Пари шорстких табличок, Хутрові та шкіряні таблички, 10 дощечок, Мішечки із зерном);

- дидактичні матеріали для розвитку відчуття важкості, термічного відчуття, відчуття смаку та нюху (Баричні таблички, Теплові пляшечки, Теплові таблички, Циліндри із запахами, Смакові пляшечки, гра «Відгадай, що ти з'їв» та ін.);

- дидактичні матеріали для розвитку відчуття слуху (Шумлячі циліндри, гра «Знайди собі пару», вправа «Що шарудить?», уроки тиші, урок «Прислухайся», урок «Поклич мене по імені», вправи із дзвіночками з різними звучаннями та ін.) [11].

За технологією М. Монтесорі всі ці матеріали розміщуються в зоні сенсорики і моторики і знаходяться у вільному доступі для дітей, які можуть самостійно з ними працювати, відшліфовуючи те, чи інше відчуття (зір, слух, нюх, смак, дотик, тактильні відчуття тощо). Крім того, розвитку сенсорики сприяють також і вправи у повсякденному житті, розроблені М. Монтесорі. Дані вправи спрямовані на вироблення навичок соціальної поведінки і охоплюють найближче оточення дитини. Вони орієнтовані на формування навичок самообслуговування, самостійності, організованості, вміння співвідносити свої дії і володіти собою. До таких вправ належать: підготовчі вправи на координацію і контроль рухів (перенесення різних предметів, розгортання і згортання килимків, пересипання сипучих речовин); піклування про себе (миття рук, чищення взуття, застібання і розстібання гудзиків та ін.); догляд за навколишнім середовищем (витирання пилу, миття посуду, догляд за рослинами і тваринами); вправи у соціальній поведінці (уроки ввічливості); особливі вправи для розвитку координації рухів (ходіння по лінії та вправи у тиші) [11].

Цінність згаданої системи виховання полягає у тому, що дидактичний матеріал у ній – не самоціль, а засіб, за допомогою якого поступово здійснюється сенсорне виховання

дошкільників за принципом формування, збагачення і поглиблення орієнтування дітей (починаючи з раннього віку) у навколишньому світі.

Отже, в ранньому та молодшому дошкільному віці особливо важливим є здійснення сенсорного виховання – послідовного, планомірного ознайомлення дитини з сенсорною культурою людства. Сенсорний розвиток є фундаментом для формування всіх ключових компетентностей дитини дошкільного віку, адже на основі збагаченого і впорядкованого чуттєвого досвіду дитини відбувається оволодіння специфічними формами сприймання і мислення, розвиток уваги, формування довільної уваги і пам'яті, повноцінне сприймання навколишнього світу, яке необхідне для успішного навчання та розвитку дитини у закладі дошкільної освіти, у школі, а також для опанування багатьох видів професій.

Список використаних джерел:

1. Базовий компонент дошкільної освіти / Науковий керівник: А. М. Богуш; Авт. кол-в: Богуш А. М., Беленька Г. В., Богиніч О. Л., Гавриш Н. В., Долинна О. П., Ільченко Т. С., Коваленко О. В., Лисенко Г. М., Машовець М. А., Низковська О. В., Панасюк Т. В., Піроженко Т. О., Поніманська Т. І., Сідельнікова О. Д., Шевчук А. С., Якименко Л. Ю. – К., 2012. – 26 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – Київ: Либідь, 1997. – 373 с.
3. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / Автор. колектив; наук. керівник: К. Л. Крутий. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2016. – 160 с.
4. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років/ Наук. керівник проекту В. О. Огнев'юк. – К. : Київський університет ім. Б.Грінченка, 2016. – 304 с.
5. Дичківська І. М., Поніманська Т. І. М. Монтессорі: теорія і технологія/ І. М. Дичківська, Т. І. Поніманська – К. : «Слово», 2009. – 304 с.
6. Кривошея Т. М. Использование технологии сендпелей в условиях образовательного процесса современного дошкольного учреждения /Т. М. Кривошея // Известия Кыргызской Академии Образования: Сборник материалов международной научно-практической конференции «Проблемы национальной системы образования Кыргызской Республики в условиях глобализации» (Кыргызская Республика, г.Бишкек, 8 октября 2015 года).– Бишкек, 2015. – № 3 (35). – С. 152-156.
7. Кривошея Т. М. Конструювання з будівельного матеріалу як засіб формування у дітей молодшого дошкільного віку сенсорних еталонів та елементарних математичних уявлень /Т. М. Кривошея // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2017 р.) /за ред. Голюк О.А.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – Вип. 6 . – С.29-34.
8. Кривошея Т. М. Математика в природі для дошкільнят /Т. М. Кривошея //Дошкільне виховання. – 1999. – № 8. – С. 21-23.
9. Сенсорний розвиток дошкільнят. 3–4 роки /Упоряд. М. Л. Кривоніс, О. Л. Дроботій, В. М. Ачкасова. – Х. : Видавництво «Ранок», 2012. – 240 с.
10. Тарасенко Г. С. Відкрийте дітям дивосвіт природи: poradnik для батьків з виховання душі і серця дитини / Г. С. Тарасенко. – Вінниця, 2008. – 240 с.
11. Хилтунен Е. Практическая Монтессори-педагогика: книга для педагогов и родителей / Е. Хилтунен. – М. : ЮНИОН-паблик, 2005.- 336 с.

СПОСОБИ ВЗАЄМОДІЇ ВЧИТЕЛЯ З БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ДЛЯ ДОСЯГНЕННЯ МОРАЛЬНОЇ ВИХОВАНOSTІ УЧНІВ

Наталія Лучко, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

WAYS OF INTERACTION OF TEACHER AND PARENTS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN TO ACHIEVE MORAL EDUCATION OF PUPILS

Natalia Luchko, bachelor`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкрито особливості морального виховання молодших

школярів із залученням батьків. Визначено основні етапи формування в учнів молодшого шкільного віку моральних якостей. Окреслено форми роботи сім'ї та школи, які спрямовані на розвиток моральної вихованості молодших школярів в системі освіти. Представлено педагогічний досвід використання ефективних методів виховання задля реалізації основних завдань морального виховання в умовах школи I ступеня. Акцентовано увагу на особливостях роботи вчителя початкових класів в даному аспекті.

Ключові слова: моральне виховання, молодший школяр, батьки, моральні якості, освітній процес.

Abstract: The article reveals peculiarities of moral education of junior pupils with the involvement of parents. The basic stages of formation of the moral qualities of pupils of junior school age are determined. The forms of work of the family and school which are aimed at the development of moral education of junior pupils in the education system are outlined. The pedagogical experience of using effective methods of education for the realization of the basic tasks of moral education in the conditions of the primary school is presented. The emphasis is on the peculiarities of the work of the teacher of primary school in this aspect.

Keywords: moral education, junior pupil, parents, moral qualities, educational process.

Формування моральних цінностей особистості на сучасному етапі розвитку початкової школи є важливим аспектом організації навчально-виховного процесу. В часи інновацій, коли все частіше людей замінюють роботи, школярі швидко починають забувати прості моральні норми спілкування та етичної взаємодії тощо. Тому вчителю важливо знайти сучасні методи досягнення високої моральної вихованості учнів. Ефективність процесу морального виховання молодших школярів значно зростає, якщо педагог буде тісно співпрацювати з батьками учнів з метою реалізації завдань морального виховання особистості.

Процес засвоєння моральних знань молодшими школярами суттєво залежить від навчання їх правильному сприйманню моральної ситуації, адекватній оцінці моральних учинків, розумінню моральних мотивів. Поряд з цим необхідно виховувати органічну єдність між правильним розумінням моральної ситуації та вмінням школярів співпереживати, співчувати, тобто виховувати особистісне ставлення до тих чи інших моральних явищ, учинків. Це, в свою чергу, є необхідною умовою виховання у дитини одного з важливих механізмів переконань – потреби певним чином діяти, відповідно до засвоєних моральних норм і принципів. Дослідники [3] визначають моральні якості, виховання яких є домінантним на етапі дитинства та пропонують сучасні методи й прийоми їх розвитку.

Отже, ефективність процесу засвоєння моральних знань дітьми, поряд з формуванням відповідних уявлень і понять, передбачає цілеспрямовану роботу, що сприяє формуванню в них:

- уміння правильно сприймати моральну ситуацію, представлену в літературному творі або виділену з реального життя;
- уміння дати оцінку, адекватну модальності ситуації, що аналізується;
- уміння правильно визначати мотиви морального вчинку;
- уміння співпереживати, співчувати іншій людині;
- особистісне ставлення до тих чи інших моральних ситуацій;
- моральної потреби діяти певним чином, відповідно засвоєним моральним знанням [8, с.92].

Усе це сприяє поступовому формуванню в дітей вміння до самостійного морального вибору.

В. Демиденко, В. Перепелиця виділяють такі етапи формування в дітей моральних якостей:

- На першому етапі учні засвоюють доступні їм норми та правила моралі, в них формується певне коло етичних уявлень.

–Другий етап характеризується формуванням на основі початкових уявлень про правила та норми поведінки етичних понять, розвиток вміння вести себе відповідно до засвоєних моральних норм при самоконтролі з боку самої особистості.

–На третьому етапі морального виховання в учнів формуються моральні переконання, які регулюють їхню поведінку в найрізноманітніших ситуаціях, що свідчить про моральну сформованість особистості [9, с.10].

При виборі або поєднанні різних шляхів формування моральної вихованості варто враховувати зовнішні впливи на психічну сферу молодшого школяра. Отже, формування моральності учнів молодшого шкільного віку передбачає не ретрансляцію знань, умінь і навичок зі сфери морального виховання у системах «вчитель – учень», «батьки – дитина» тощо, а створення у школі та поза нею належних педагогічних умов, у яких будь-яка навчально-виховна проблема буде переживатися дитиною як життєво важлива і розв'язуватиметься на особистісному рівні як вибір і відповідальність за її наслідки [4, с. 8]. Тому варто звернути особливу увагу на взаємодію батьків та вчителя, плануючи морально-просвітницьку роботу.

Варто зазначити, що організація роботи з батьками в освітньому закладі – багатоаспектна і має значні педагогічні можливості. Успіх в організації роботи з батьками великою мірою залежить від особистості й авторитету педагога, його професійності, високих моральних, людських якостей, вміння спілкуватись з батьками, з колегами, з дітьми. Т.Тарарака називає принципи взаємовідносин педагогів і сім'ї: створення комфортних умов для розвитку особистості кожної дитини; етико-педагогічна єдність учителя і батьків; співпраця на основі толерантності; педагогічний такт і терплячість у спілкуванні з батьками; розмова з батьками з позитивних позицій; висловлювання батькам побажань-рекомендацій з урахуванням їх індивідуальних особливостей [12]. Ми вважаємо, що виконання саме цих принципів є важливою основою для виховання моральних переконань та свідомості дитини. Також варто зазначити головні завдання взаємодії школи та батьків:

–пропаганда педагогічних знань з метою підвищення педагогічної грамотності батьків;

–організація заходів, спрямованих на оволодіння батьками системою умінь, необхідних для організації діяльності дитини вдома;

–гуманізація змісту та форм роботи з сім'єю і взаємовідносин «педагоги-батьки»[12].

Стратегія співробітництва допоможе вирішити такі проблеми, як: розвиток емоційної сфери дитини, формування інтересів та ціннісних орієнтацій молодших школярів, встановлення гуманних взаємин між учнями, попередження асоціальної поведінки, конфліктів, встановлення взаєморозуміння між поколіннями тощо [7].

Ідеї взаємодії родини і школи присутні у праці Дж. Локка «Думки про виховання», у якій автор розкриває для батьків систему виховання і навчання джентльмена, де перш за все цій меті мають сприяти авторитет і педагогічно доцільна поведінка батьків [1, с. 37]. Виховувати в дітей потрібно всі елементи морального світу, які є дуже важливими. Гармонія морального світу людини – гарантія його доброти, забезпечується вона не тільки всіма його складовими частинами, але й моральними потребами. Моральні потреби – найбагатші та людяні, які не даються від природи, їх слід виховувати, без них неможлива висока духовність та доброта. Проблема багатьох батьків у тому, що вони хочуть виховувати у дітей якості та властивості, яких вони не мають у структурі власної особистості. Але сенс сімейного виховання – це, передусім, самовиховання батьків.

У цьому контексті особливо актуальними стають теоретичні позиції і практичний досвід видатного педагога В. О. Сухомлинського, який розглядав проблему єдності в роботі школи і сім'ї та їх вплив на духовно-моральний, розумовий, громадсько-патріотичний, фізичний розвиток особистості [6; 10]. Педагог-гуманіст вважав, що проблема шкільно-сімейного виховання – одна з найактуальніших проблем, над якою необхідно працювати вчителям і батькам у теоретичному та практичному плані. Правильно оцінюючи тенденції розвитку сучасної школи, він дійшов висновку, що «подальший розвиток суспільного

виховання не може відбуватися без більш активної і безпосередньої участі сім'ї, батьків. Мова йде не про епізодичну допомогу школі з боку сім'ї, а про комплекс спільних цілеспрямованих дій школи і сім'ї на особистість, про те, щоб виховання дітей становило важливий громадський обов'язок сім'ї, було виконанням їх обов'язку перед суспільством» [11, с. 231].

Вироблення педагогічних умінь у батьків досягається лише за активної їх участі в різних справах і заняттях, пов'язаних з вихованням і освітою дітей. Тому педагоги мають систематично і активно розповсюджувати і прищеплювати педагогічні знання, допомагати сім'ям усвідомлено виховувати дітей, пропагувати кращий досвід родинного виховання з позицій класиків педагогіки та сучасних досліджень, стимулювати наступність між сімейним і суспільним вихованням.

На нашу думку, в аспекті морального виховання дітей батьки мають обов'язково брати участь. Адже байдужість та егоїзм батьків калічає душі дітей та роблять їх жорстокими [10, с. 6]. Співпраця вчителя з сім'єю є запорукою успіху в навчанні та вихованні учнів. Існують перевірені часом та декількома поколіннями інструменти, які допомагають налагодити дану співпрацю. По-перше, слід виокремити групу активних батьків – батьківський комітет, який в своїй діяльності буде виражати думку батьківської сторони. Чим активніша позиція батьків та їх участь в навчально-виховному процесі, тим краще. По-друге, слід обрати засоби ефективної взаємодії школи з сім'єю, це можуть бути різноманітні збори та обговорення, зустрічі, виховні заходи, свята, тренінги, екскурсії, батьківські збори, круглі столи, які повинні мати системний характер та проводитися щонайменше два рази на навчальний рік. Наприклад, зміст виховного заходу «Щастя – творити добро», побудований на основі використання ідей гуманізму проводиться у класній кімнаті, де учні повинні сидіти у великому колі поруч із батьками і батьки можуть допомагати своїм дітям та підтримувати їх [2, с. 8].

Проходячи педагогічну практику в загальноосвітній школі I-III ступенів №22 Вінницької міської ради, ми мали можливість спостерігати за освітнім процесом початкової школи. Вчителька І.І.Керсова, за педагогічною діяльністю якого ми спостерігали, активно використовує різні форми та методи морального виховання учнів із залученням батьків (етична бесіда, рольова гра, тренінги, батьківські збори, виховні свята, відверті розмови, тощо). Варто відзначити ефективність використання тренінгів з батьками на морально-етичні теми, зокрема на тему «На шляху до взаємодії». Під час проведення такої форми було використано вправи для покращення вмінь взаємодії з дітьми, а також формування моральних цінностей у дітей («Лист», «Яблучко від яблуні», «Щаслива сім'я», «Спілкування» тощо). На нашу думку, такі вправи сприяють покращенню стосунків між батьками і дітьми, розумінню важливості морального виховання та усвідомлення моральних цінностей учнями. Використання рольових ігор, пропонованих педагогом, допомагає батькам зрозуміти причини вчинку їхньої дитини, а також відчувати на собі ситуації, які можуть виникнути у житті молодшого школяра.

Ми вважаємо, що вагоме місце в формуванні моральних якостей молодших школярів займають свята з участю батьків. Адже зміст свята значно впливає на моральну свідомість батьків та учнів, при цьому виховується любов до Батьківщини, повага до старших, працьовитість, доброта, чесність тощо. Педагоги повинні дотримуватися технології організації такої форми виховної роботи та залучати батьків на різних етапах її підготовки [5].

Проаналізувавши практичний досвід використання різних форм роботи педагога з батьками, варто зауважити, що способів взаємодії з батьками є чимало, але головне завдання вчителя початкових класів впроваджувати такі форми роботи у практику, які актуальні для певного класу та батьків, тоді буде й високий рівень сформованості моральних якостей у дітей.

Отже, за результатами вивчення окресленої проблеми ми з'ясували, що сім'я відіграє провідну роль у моральному вихованні дитини молодшого шкільного віку. Нами було

встановлено, що в освітньому процесі на моральне виховання дітей молодшого шкільного віку впливає передусім стиль стосунків у сім'ї й те, наскільки актуальною є проблема розвитку моральних якостей у дітей для батьків. Важливими у моральному розвитку дітей є сімейні традиції, внаслідок дотримання яких у дитини формуються моральні якості, почуття, потреби. Батькам варто пам'ятати, що взаємодія із вчителем є одним із найефективніших способів морального виховання дитини.

Список використаних джерел:

1. Авдіянц Г. Педагогічний вплив учителів і батьків на формування духовності молодших школярів / Г.Авдіянц // Рідна школа. – 2001. – № 1. – С. 36-39.
2. Адаменко Н. Виховання доброти у дітей молодшого шкільного віку за ідеями В. О. Сухомлинського / Н. Адаменко // Початкова школа. – 2014. – № 9. – С. 8-10.
3. Голук О. А. Воспитание у детей старшего дошкольного возраста чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / Н.И. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник // Science Review. – Warsaw: RS Global S. z O.O., 2018. – Vol. 5. – P. 13-17.
4. Даниляк Р. З. Ідеї морального виховання молодших школярів на сторінках вітчизняної дитячої періодики (кінець ХХ - початок ХХІ століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : [спец.] 13.00.01 "Загальна педагогіка та історія педагогіки" / Руслана Зіновіївна Даниляк ; Дрогобицький держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2017. – 21 с.
5. Демченко О. П. Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект/ О. П. Демченко // Проблеми українського національного виховання : збірник наукових праць / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім.І.Франка, 2013. – С.261-272.
6. Колосова О.В. Проблема формування загальнолюдських цінностей дітей у педагогічній спадщині В.Сухомлинського // Актуальні проблеми вивчення педагогічної спадщини В.О.Сухомлинського: збірник наукових праць / За ред. Тарасенко Г.С., Поясик О.І. та ін. – Івано-Франківськ: НАІР, 2013. – С.261-266.
7. Любчак Л.В. Соціально-педагогічні особливості розвитку емоційної сфери дитини в сім'ї / Л.В.Любчак //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 4-5 квітня 2012 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012 – С. 105-110.
8. Любчак Л.В. Родинна педагогіка. Курс лекцій : посібник. – 2-е вид., доп. / Л.В.Любчак. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012. – 150 с.
9. Підготовка майбутнього вчителя до морального виховання учнів: навч. посібник / В. К. Демиденко, В. П. Перепелиця, О. О. Худяков; За заг. ред. В. К. Демиденка; Міністерство освіти України. – К., 1996. – 204 с.
10. Романишин Л. Василь Сухомлинський про формування духовного світу дитини / Л. Романишин // Початкова освіта. – 2008. – Червень (№ 23-24). – С. 5-6.
11. Сухомлинський В. О. Народження добра // Вибр. тв. : у 5 Т. / В. О. Сухомлинський. – Київ : Рад. школа, 1986. – Т. 1. – С. 217-540.
12. Взаємозв'язок сім'ї і школи у моральному вихованні молодших школярів [Електронний ресурс] / Режим доступу : https://knowledge.allbest.ru/pedagogics/3c0a65635a2bd79b5c43a88521306c27_0.html : Назва з екрану.

ЗАВДАННЯ, ЗМІСТ І ФОРМИ ПОЗАКЛАСНОЇ РОБОТИ З ФОРМУВАННЯ МОВЛЕННЕВОГО ЕТИКЕТУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Яна Максименко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.О.Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

TASKS, CONTENTS AND FORMS OF AFTER-CLASSES WORK TO FORMING SPEECH ETIQUETTE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Yana Maksymenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто особливості проведення позакласної роботи з формування мовленнєвого етикету в початковій школі. Визначено мету, завдання та напрямки роботи з молодшими школярами по формуванню в них культури мовленнєвої

поведінки.

Ключові слова: позакласна робота, мовленнєвий етикет, гурток, бесіда, свято.

Abstract. The article deals with the peculiarities of after-classes work on the formation of speech etiquette in primary school. The purpose, tasks and directions of work with junior pupils on the formation of a culture of speech behavior are determined.

Key words: after-classes work, speech etiquette, circle, conversation, holiday.

У початковій школі важливо виховати в учнів любов та інтерес до слова, навчити їх правильно й доцільно використовувати мовленнєві уміння, зокрема й етикетні, формувати внутрішній духовний світ дитини. Всі ці складні навчальні й виховні завдання не можна здійснити тільки під час уроку, важливу роль тут відіграє позакласна робота. Засвоєння рідної мови, оволодіння її багатствами, розвиток високої культури мовлення є однією з найважливіших сходинок розвитку людини. Мова нерозривно пов'язана з мисленням, їх розвиток взаємозумовлений, без досконалого володіння мовою неможлива будь-яка пізнавальна робота, трудова діяльність, участь у громадському житті.

Під позакласною роботою з мови переважна більшість методистів (О. Григорян, Б. Панов, Г. Передрій, Н. Суворова, Г. Потапенко та ін.) розуміє спеціально організовані в позаурочний час форми роботи, які мають свій зміст, не завжди передбачений навчальною програмою, специфічні форми, методи та прийоми проведення й організовуються на принципі добровільної участі в них учнів. Г. Передрій підкреслює, що «якими б змістовними і методично досконалими не були уроки мови, учитель не доможеться бажаних наслідків, якщо не організовує систематичної й багатогранної позакласної роботи» [9]. Погоджуємося з аналітичними висновками дослідниками [4], що на сучасному етапі суттєво переосмислюється мета, завдання виховної роботи.

Мета позакласної роботи з формування мовленнєвого етикету підпорядкована загальним завданням мовного навчання і виховання учнів у школі. Проведення її передбачає здійснення таких важливих завдань: розширення й поглиблення знань про український мовленнєвий етикет, отриманих на уроках, що досягається, з одного боку, шляхом використання позапрограмного матеріалу, а з другого – через опрацювання цікавих мовленнєвих ситуацій; вироблення і закріплення мовленнєвих етикетних навичок, що вдосконалює мовленнєву компетенцію учнів, удосконалює їх мовний розвиток, формує мовне чуття; виховання любові до рідної мови, її багатих засобів висловлення найтонших відтінків думок і почуттів; підвищення інтересу до рідної мови і мовленнєвого етикету як її складової частини, збудження прагнень вивчати, досліджувати їх.

Такі завдання можуть бути орієнтовні для методистів і вчителів-практиків у визначенні мети і напрямів роботи з молодшими школярами з формування в них культури мовленнєвої поведінки.

Головною умовою результативності позакласної роботи є зацікавленість дітей. Цього можна досягти, урізноманітнюючи й варіюючи форми позакласних занять, методи і прийоми роботи. Позакласна робота з розвитку мовленнєвого етикету ні в якому разі не повинна бути шаблонною, схематичною, вона не може бути продовженням уроку. Вибраний для позакласних занять матеріал не повинен повторювати в обсязі й характері роботи вивчене на уроці, необхідно представити його перед учнями новими гранями. В позакласній роботі матеріал потрібно подавати ширше, повідомляти додаткові відомості до теми, вдосконалювати вже набуті мовленнєві етикетні навички.

Це, в свою чергу, зумовлює пошук ефективних форм і методів виховної роботи. Вчитель початкових класів у контексті особистісно зорієнтованого та діяльнісного підходів добирає такі методи виховання, які передбачають непрямий вплив на особистість і створюють умови для виховання мовної особистості [3].

Здійснювати позакласну роботу з формування етикетної компетенції можна двома формами: систематичною, що постійно ведеться протягом року, та епізодичною – заходи, які

організуються один-два рази на рік. До систематичних (або традиційних) видів роботи віднесемо мовні гуртки, стіннівки, радіо- і телепередачі, куточки мови тощо. Види епізодичної позакласної роботи під час опрацювання мовленнєвого етикету теж різноманітні: це і бесіди; і зустрічі з цікавими людьми; і різноманітні мовні конкурси – вікторини, аукціони, КВК; і мовні свята – ранки, вечори, дні, тижні; і культпоходи в театр, в кінотеатр тощо.

Тематика бесід про мовленнєвий етикет може бути різноманітною: «Для чого потрібний мовленнєвий етикет?», «Чому слід дружити зі словами ввічливості?», «Базика – мовний каліка», «Як ми вітаємось», «Де чистий мовний лан, а де словесний бур'ян» тощо.

Однією з найважливіших і найефективніших форм позакласної роботи з мови взагалі є гурток. Переваги цієї роботи полягають у тому, що заняття проводяться систематично, за певним планом, при постійному складі учнів. Заняття проводяться раз на місяць. Вступним словом їх розпочинає учитель, після чого оголошується тема й мета. У першій, теоретичній, частині слід практикувати цікаві розповіді, дидактичні казки, бесіди, виразне читання текстів, драматизацію тощо. У другій, практичній, частині - проводити якомога більше дидактичних ігор та ігрових завдань у різних формах: конкурси, мандрівки, вікторини, КВК, «Поле чудес» та ін. Зацікавити дітей можуть шаради, загадки, кросворди.

Ефективною і змістовною є й така форма позакласної роботи як «Куточок мови», оскільки він розрахований не на окрему групу учнів, а на кожного школяра і є найбільш оперативним: різноманітні матеріали, повідомлення одразу доводяться до відома дітей. Пропонуємо ввести розділ «Довідкова скринька», куди учні можуть звертатися із запитаннями або ж подавати відповіді на запитання. Це вкрай потрібно учителеві для отримання зворотної інформації.

Окрему групу позакласних заходів становлять свята – мовні ранки, вечори, дні, тижні. Вони відповідають дитячій психології, є масовими, охоплюють більшість школярів (у цьому їх особлива цінність); крім цього, діти залучаються до самостійної творчої праці. Тематика свят може бути наступною. «Подорож у країну Ввічливості», «Свято-подорож у країну Навпаки», «Незвичайні пригоди в країні Добра і Справедливості» тощо. До свят можна підготувати виставки ілюстрацій, творів тощо. У хід свят важливо включити елемент гри, змагання, конкурсу. Дослідники [3] пропонують технологію проведення свят як колективної творчої справи, дотримання якої вчителями-практиками суттєво підвищить його ефективність. До того ж, відповідають віковими особливостям дітей молодшого шкільного віку та завданням морально-етичного виховання ігрові форми й методи педагогічної роботи. Послідовність і особливості їх проведення в системі позакласної виховної роботи початкової школи представлено в науково-методичній літературі [7].

Отже, систематична цікава за змістом і формою проведення позакласна робота позитивно впливає на розвиток інтересу учнів до мовленнєвої культури і культури спілкування загалом та мовленнєвого етикету зокрема; сприяє розвитку мовлення і творчих здібностей молодших школярів, а отже й формуванню всебічно культурної, інтелігентної, духовно багатой особистості.

Список використаних джерел:

- 1.Бобир О. Етикет і культура мовлення / О. Бобир // Поч.школа. – 2004. – № 6. – С.42-45.
- 2.Демченко О. П. Свято як форма національного виховання молодших школярів: технологічний аспект/ О. П. Демченко // Проблеми українського національного виховання : збірник наукових праць / за ред. Н. Скотної, М. Чепіль. – Дрогобич : РВВ ДДПУ ім.І.Франка, 2013. – С.261-272.
- 3.Демченко О.П. Формування у майбутніх учителів уміння створювати виховуючі ситуації: інноваційний підхід / О.П.Демченко // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми: 36. Наук.пр. у 2-х час. – Ч.2. / Редкол. І.А.Зязюн та ін. – Київ-Вінниця: ДОВ Вінниця, 2002. – С. 39-43.
- 4.Колеснік К.А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні / К.А. Колеснік //Наукові пошуки ХХІ століття: молодіжний вимір ІІ Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. – Київ, 2015. – С. 177-182 .
- 5.Комарівська Н. Формування культури мовленнєвої поведінки молодших школярів на уроках рідної мови / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла

Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія: Збірник наукових праць. – Вип. 43 / Редкол. : В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця: ТОВ Нілан ЛТД, 2015. – С. 43-47.

6.Лапшина І.М. Виховання інформаційної культури молодших школярів як складової комунікативної компетентності // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця, ФОП Корзун Д.Ю., 2012. – С.164-168.

7.Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП “Документ Принт”, 2017. - 196 с.

8.Павленко Л. Як слово мовиться: урок мовного етикету в 2 класі / Л. Павленко // Поч.школа. – 2003. – № 10. – С.14.

9.Передрій Г.Р. Позакласна робота з української мови в школі / Г.Р. Передрій. – К., 1979. – 159 с.

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗАТРИМКОЮ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Людмила Маринич, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.В.Колосова, кандидат педагогічних наук

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PROBLEMS OF SOCIALIZATION OF THE YOUNGER SCHOOLCHILDREN WITH MENTAL RETARDATION

Lyudmila Marynych, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено проблеми соціалізації дітей із затримкою психічного розвитку. Особливу увагу приділено характеристиці ігрової діяльності як успішної умови соціалізації дітей із затримкою психічного розвитку.

Ключові слова: соціалізація, діти із затримкою психічного розвитку, ігрова діяльність.

Abstract. The article deals with the problems of socialization of children with mental retardation. Particular attention is paid to the characterization of gaming activity as a successful condition for the socialization of children with mental retardation.

Keywords: socialization, children with mental development, game activity.

Визнання українським суспільством пріоритету загальнолюдських цінностей вимагає від освіти нового ставлення до дітей з особливими освітніми потребами, вирішення питань їх соціалізації та інтеграції. Соціалізація передбачає сформованість відповідних компетентностей у дитини із ЗПР, а саме соціальної компетентності, яка пов'язана з особливостями розвитку відповідних поведінкових настанов, ціннісних орієнтацій, норм і зразків взаємодії людини з навколишнім світом.

Соціальну компетентність дітей досліджували Л. Божович, М. Гончарова-Горянська, О. Запорожець, О. Кононко, В. Кузьменко, С. Кулачківська, С. Ладивір, Т. Поніманська, С.Якобсон та ін. У дослідженнях К. Абромса, М. Єфименка, В. Кузьменко, Є. Раєвської, А.Сизоненка розглядаються форми, методи, технології розвитку соціальної компетентності в процесі навчання у різних навчальних закладах. Описи різних видів затримки психічного розвитку, специфіка пізнавальної та ігрової діяльності цієї категорії дітей знаходять відображення у працях Н. Вайзмана, Є. Іванова, К. Лебединської, І. Марковської, Н. Бабкіна, Є. Аксьонова та ін. Водночас аналіз джерельної бази наукових досліджень дозволив зробити висновок, що питання розвитку соціальної компетентності дітей молодшого шкільного віку із затримкою психічного розвитку не був об'єктом чи предметом окремого наукового дослідження.

У психолого-педагогічній літературі під «соціалізацією» розуміється: розвиток соціальної природи індивіда, підготовка його до соціального життя (Ф. Гіддінс, Т. Андреева,

А.Капська, А.Мудрик); пасивне пристосування індивіда до умов суспільства (Е. Дюркгейм, Т.Парсонс, Р.Гурова, А.Чулкова); процес розвитку людини в соціумі (Г.Тард, М.Лукашевич); активний власний вплив на життєві обставини і самого себе (Ч. Кулі, Д. Мід); процес становлення особистості і засвоєння індивідом соціального досвіду, цінностей, норм, установ, властивостей суспільства, соціальних груп, до яких він належить (Н. Бура, В. Лозова, Г.Троцько, І.Хохленков, А.Яременко); соціальна адаптація та відособлення індивіда (М.Галагузова, А. Мудрик); засвоєння індивідом соціального досвіду, входження до системи соціальних зв'язків, а також відтворення системи зв'язків індивіда за рахунок його активної діяльності (Л. Пономарьова, М. Фіцула, В. Шепель); процес, що передбачає не тільки засвоєння індивідом готових форм і способів життя, а також випрацювання власних ціннісних орієнтацій й свого стилю життя (Н. Голованова); процес входження в соціальне середовище і суспільство в цілому та пристосування до нього (Т. Лукман, Б. Паригін); подолання негативних впливів середовища, що заважають саморозвитку і самоствердженню (А. Маслоу, А. Олпорт, К. Роджерс) [3, с. 417].

Процес соціалізації відбувається у трьох основних сферах: ігрова діяльність, спілкування, свідомість. Г. Андрєєва зазначає, що соціалізація - це двосторонній процес, що включає в себе, з одного боку, засвоєння індивідом соціального досвіду шляхом входження в соціальне середовище, систему соціальних зв'язків, з іншого боку, процес активного відтворення системи соціальних зв'язків за рахунок його активної діяльності, активного включення в соціальне середовище [1, с. 69]. Отже, соціалізація в педагогіці може характеризуватися як процес засвоєння і використання дитиною у поведінці та діяльності системи цінностей, до якої вона залучена.

Дефініція «компетентність» сьогодні широко використовується там, де йдеться про розвиток, навчання та виховання. За визначенням, що містить «Сучасний словник іноземних слів», «компетентний (лат *competens (competentis)* – належний, здібний) – той, що володіє компетенцією, правомочний або досвідчений в певній галузі [7, с. 295]. У педагогічній літературі категорія «компетентність» представлена як центральний конструкт, що включає результати навчання (знання, вміння, навички), а також систему ціннісних орієнтацій – когнітивну, операційно-технологічну, мотиваційну, етичну, соціальну і поведінкову складові [6, с. 17].

Однією з базових компетентностей, якою мають оволодіти молодші школярі є соціальна. За твердженням Н. Бібік, соціальна компетентність молодшого школяра передбачає здатність жити в соціумі (ураховувати інтереси й потреби різних груп; дотримуватись соціальних норм і правил; співпрацювати з різними партнерами), а також адекватно виокремлювати, ідентифікувати, фіксувати та аналізувати коло питань на перетині всієї системи соціальних відносин суспільства і людини [2, с. 46].

Під соціальною компетентністю молодших школярів із ЗПП ми розуміємо якість особистості, сформовану в процесі активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і різних видах соціальної взаємодії, а також засвоєння ними етичних норм, які є основою побудови і регулювання міжособистісних та внутрішньо особистісних соціальних позицій, відносин.

У процесі формування соціальної компетентності важливим є період молодшого шкільного віку. Це час, коли дитина набуває нових соціальних ролей і вже здатна до самостійної керованої діяльності, рефлексії, розв'язання життєвих проблем, встановлення соціальних контактів, вироблення нових соціальних стратегій життєдіяльності. Проте процес формування соціальної компетентності у молодших школярів із ЗПП має свої особливості, спричинені нозологією даної категорії дітей. Під ЗПП розуміють синдром тимчасового відставання психіки в цілому або окремих її функцій – моторних, мовленнєвих, емоційно-вольових. Т. Ілляшенко виділяє такі типи порушень навчально-пізнавальної діяльності дітей із затримкою психічного розвитку:

– порушення, пов'язані з дефіцитним розвитком функції регуляції навчально-пізнавальної діяльності при первинно збереженому інтелектуальному розвитку дитини та

достатній научуваності (це насамперед, стани дефіциту з гіпер- чи гіпоактивністю, недорозвиненістю мотиваційної та емоційно-вольової сфер, розлади працездатності різного походження);

- порушення, пов'язані з недостатнім інтелектуальним розвитком дітей при порівняно збереженому рівні їх научуваності, яка може бути реалізованою в умовах спеціально організованого навчання;

- порушення навчально-пізнавальної діяльності, пов'язані з недостатнім інтелектуальним розвитком, зумовленим зниженою научуваністю (виявляється в особливій ригідності, негнучкості мислення, а також труднощами в оперуванні наявним досвідом) [4, с. 21].

У дітей із ЗПР виявляються спотворені уявлення про себе та навколишніх людей. Уявлення про себе є дзеркальним відображенням суджень дорослих. В цілому уявлення про себе пов'язані з конкретними ситуаціями. Мінімізоване спілкування учнів із ЗПР не дозволяє створити «продукт спілкування – як образ себе та іншого», дитина не вчиться «дивитися на себе очима іншого», «бути собою та іншим». Відсутність усвідомлення себе в системі відносин з іншими, призводить до формування низки негативних якостей, які значно ускладнюють входження дитини в нормальне соціальне життя. Також дитина із ЗПР не завжди може регулювати свою поведінку, оскільки слабко орієнтуються у морально-етичних нормах поведінки, яка в свою чергу формується на основі засвоєних норм і правил.

Таким чином, для успішної соціалізації молодших школярів із ЗПР потрібні такі умови, які б забезпечували їм можливість критично переосмислювати і відбирати те, що пропонує соціум. Головне – це набуття учнем соціального досвіду, який буде впливати на його дії, вчинки, на формування його бажань та інтересів, спрямовувати або стримувати його активність, тобто впливати на свідомість.

Розуміння того, що в центрі навчального процесу перебуває учень із ЗПР, потребує пошуку та використання таких засобів, які сприятимуть їх соціальному розвитку. Одним із таких засобів є гра як своєрідний спосіб засвоєння громадського досвіду, властивий дітям молодшого шкільного віку. Для розвитку дітей з затримкою психічного розвитку потрібні особливі ігри, в яких діяльність дорослого має ключове значення. Без керівної ролі дорослого, його прикладу і активної участі такі діти повноцінно грати не зможуть. Ігрова форма занять створюється на уроках за допомогою ігрових прийомів і ситуацій, які виступають як засіб спонукання, стимулювання учнів до навчальної діяльності. Реалізація ігрових прийомів і ситуацій при урочній формі занять відбувається за такими основними напрямками: дидактична мета ставиться перед учнями у формі ігрової задачі; навчальна діяльність підкоряється правилам гри; навчальний матеріал використовується в якості її засобу, в навчальну діяльність вводиться елемент змагання, що переводить дидактичну задачу в ігрову; успішне виконання дидактичного завдання зв'язується з ігровим результатом.

Для того, щоб засвоєні учнями соціальні знання не залишалися на рівні формальної обізнаності з нормами поведінки, а втілювалися в життя, на уроці варто створити такі ситуації, щоб дитина відчувала необхідність застосувати знання на практиці, збагачувала свій практичний досвід. Таку можливість надають педагогу сюжетно-рольові ігри. Сюжетно-рольова гра виступає технологією апробації дитиною майбутніх соціальних ролей; може також використовуватися для отримання конкретних навичок поведінки. Учасникам гри пропонується ситуація, яка потребує від них, відповідно до обраної ролі (пасажира, покупця, господаря), самостійно обрати способи поведінки та будувати взаємини з партнерами по грі на основі засвоєних правил етикету. Ті психічні стани, які гравці переживають під час гри, закарбовуються у свідомості і пізніше відіграють провідну роль у процесі самовизначення особистості, пошуку її власної ідентичності. Ігри «У гостях», «Ми в театрі», «У бібліотеці», «У тролейбусі», «Йдемо до музею», які організовуються на уроках «Я у світі», є ефективним методом вправлення у культурній поведінці. Вони готують учнів до відтворення правил етикету в реальних життєвих ситуаціях. Під час таких ігор в учнів формуються навички

діалогічного мовлення, засвоюються засоби вербального і невербального спілкування, розвиваються уміння узгоджувати свої дії, думки з потребами товаришів, удосконалюються особистісні якості, виховується ціннісне ставлення до себе і навколишнього світу. При цьому дитина має можливість реалізувати себе, як активного учасника події чи діяльності, приміряти ролі дорослих людей, проявити власні здібності, особливості мислення і уяви тощо.

Також доречним буде використання театралізованих ігор, які мають неабиякий виховний потенціал, оскільки вчать дітей активному співпереживанню. Ідентифікація з героями театралізованого дійства допомагає дитині заглибитись у складний світ переживань, вивчити його ніби зсередини, освоїти морально детерміновану поведінкову програму тощо. Театралізовані ігри «У кого як живеться іграшки», «Веселі правила дорожнього руху», «Лісовий суд», а також екологічна гра-драматизація «Людина, хто ти на Землі» спрямовані на формування позитивних якостей у молодших школярів із ЗПР: бережливості, співчутливості, турботливості, справедливості тощо.

Формуванню позитивних емоцій, доброзичливості, вмінню розрізняти соціальні почуття та орієнтація на партнера, його настрій, вчинки, дії; сприяти збереженню та зміцненню психологічного здоров'я, адаптивній соціалізації, особистісній компетенції сприятиме використання наступних методів та прийомів: рольові ігри; психогімнастичні ігри «Мое ім'я», «Мій характер», «Я - дівчинка», «Я – хлопчик», «Розкажи мені про мене», «Познайомлю вас з собою», «Ми такі схожі, ми такі різні»; психологічні ігри («Спільне коло», «Знайди пару», «Відобрази настрої» та інші), енергетичні вправи («Тепло рук друга», «Серце на долоні», «Сонячний зайчик» та інші); ігри-імітації, ігри-перевтілювання; психологічні ігри-вправи, спрямовані на зниження агресії, тривоги, розв'язання проблем і конфліктів; підвищення рівня впевненості в собі, самоповаги, самооцінки, саморегуляції, довіри, співчуття, внутрішньої компетенції: «Нічний потяг», «Шлях довіри», «Конференція тварин», «Як знайти друга», «Серце колективу»; самовизначення за допомогою кольору; експрес-діагностика емоційного стану дітей «Настрій» [5, с. 165].

Вихованню гармонійної, духовно-розвиненої особистості; формуванню людської гідності, загальнолюдських і морально-духовних цінностей; вихованню позитивних рис характеру (старанність, організованість, обов'язковість, шанобливе ставлення до старших, чесність, доброта, товариськість, щирість, дисциплінованість, охайність); засвоєнню норм культури поведінки, спілкування, мовленнєвого етикету, культури взаємостосунків у сім'ї сприятимуть ігри моральної спрямованості («Гарно - погано», «Динозавр», «Сонячні діти», «Птах вдячності», «Планета любові»).

Узагальнюючи, зазначимо, що ігрова діяльність надає широкі можливості для розвитку й самопізнання молодших школярів із ЗПР, дозволяє осмислити і зрозуміти своє внутрішнє «я», побудувати нові моделі поведінки з оточуючими, навчитися інакше ставитися як до себе, так і до оточуючих близьких людей, до світу навколо себе, розвиває важливі соціальні навички та вміння, здатність до емпатії через співробітництво, учить бачити ситуацію очима інших та дозволяє одержати досвід, цінний для власного майбутнього.

Таким чином, застосування гри у роботі з дітьми із ЗПР, яка є соціальною за своїм походженням як у філогенезі людства, так і в онтогенезі окремої дитини, сприяє розвитку ігрової діяльності, в якій моделюються соціальні відносини. Проведене дослідження не вичерпує всієї глибини поставленої проблеми та створює підґрунтя для майбутніх розробок. Перспективним, на нашу думку, є такий напрям дослідження, як виявлення впливу батьківського ставлення на рівень розвитку соціальної компетентності у дітей молодшого шкільного віку із ЗПР.

Список використаних джерел:

1. Андреева Г. М. Психология социального познания / Г. М. Андреева. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Аспект Пресс, 2005. – 303 с.
2. Бібік Н. М. Компетентнісний підхід: рефлексивний аналіз застосування / Н. М. Бібік // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої

політики / під заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 45-51.

3. Демченко О. П. Формування соціальної компетентності дітей з особливими потребами у процесі використання виховних ситуацій/ О. П. Демченко // Науково-педагогічні засади формування соціальних компетенцій учнів з особливими потребами як складової навчально-реабілітаційного процесу : науково-методичний збірник / [редкол. І.Г.Ярмаков та ін.]. – Т.1. – Запоріжжя : Видавництво Хортицького національно-реабілітаційного багатопрофільного центру, 2012. – С.416-423.

4. Ілляшенко Т. Д. Чому їм важко вчитися: діагностика і корекція труднощів у навчанні молодших школярів / Т. Д Ілляшенко. – К. : Початкова школа, 2003. – 128 с.

5. Колосова О.В. Формування соціальної компетентності дошкільників засобами сюжетно-рольової гри // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 3-5 квітня 2013.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця, ТОВ «Нілан ЛТД», 2013. – Вип.2. – С.162-166.

6. Компетенсний підхід у сучасній українській освіті: світовий досвід та українські перспективи / за заг. ред. О. Овчарук. – К.: «К.І.С.», 2004. – С. 23.

7. Современный словарь иностранных слов : ок. 20 000 слов. – СПб. : Дуэт, 1994. – 752 с.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАПРОВАДЖЕННЯ ДОШКІЛЬНОЇ ДИЗАЙН-ОСВІТИ

*Світлана Матвієнко, кандидат педагогічних наук, доцент
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя (Україна)*

MODERN APPROACHES TO THE INTRODUCTION OF PRESCHOOL DESIGN EDUCATION

*Matvienko Svitlana, Ph.D., Associate Professor
Nizhyn Mykola Gogol State University (Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто основні підходи щодо запровадження основ дитячого дизайну до роботи з дошкільниками. Визначено форми та методи роботи, в яких даний вид діяльності представлений у сучасній практиці закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: дизайн, дитячий дизайн, дизайн-освіта, дизайн-діяльність, діти дошкільного віку.

Abstract. The article describes the main approaches to the introduction of the basics of children's design in working with preschoolers. The forms and methods of work in which this type of activity is presented in modern practice of preschool education institutions are defined.

Keywords: design, children's design, design education, design activity, preschool children.

У сучасній освіті все більш окреслюється необхідність запровадження дієвих напрямів роботи з дітьми різного віку, які сприяють визначенню їх творчого потенціалу, надають можливість кожному індивіду розкрити свої задатки та розвинути творчі здібності. Починаючи з періоду дошкільного дитинства, важливо виховувати у дітей ті якості, які необхідні їм для того, щоб у різних видах діяльності вони могли діяти успішно не тільки як виконавці, проте і як творці. Для вітчизняної теорії та практики освіти у II половину ХХ століття характерним є конструктивно-діяльнісний підхід до навчання, основою якого визначалася радість творчості, творчі перетворення та удосконалення.

Великий потенціал щодо цього має художнє конструювання – дизайн-процес, який є складовою створення будь якого виробу, у тому числі – навчальних об'єктів праці (О. Гервас, А. Івершинь, Л. Ліпіна, О. Максименко, В. Тименко, О. Пискун та ін.).

В Україні перші спроби запровадження основ дизайну в систему шкільної освіти було здійснено наприкінці 1980-х рр. відповідно до рішення Міністерства освіти України «Про подальший розвиток дизайнерської освіти й естетичного виховання школярів» (1988 р.). Тоді до експерименту запровадження початкової дизайн-освіти було задіяно понад 30 шкіл

України, в яких вчителі-ентузіасти на уроках образотворчого мистецтва та на заняттях художніх студій намагалися долучитися до розробки ефективної методики навчання школярів основ дизайну. Проте експеримент виявився організаційно й методично невідповідним, фінансово складним й таким, що не надав значних результатів.

Розробкою основ початкової дизайн-освіти в Україні нині займаються вчені В. Тищенко, О. Гервас, О. Максименко, В. Вдовиченко, В. Шпільчак, Л. Єніна, Л. Савченко, Л. Миронова, В. Ємець та ін.

Дизайн як явище сучасного життя, як вид мистецтва та частина культури природним чином є присутньою в системі дошкільної освіти. Завдання навчання дизайну дітей дошкільного віку – виховання в них інтересу та естетичного ставлення до навколишнього світу, творів зображального мистецтва, залучення малюків до благоустрою та прикрашання свого ігрового простору.

В. Тищенко розглядає дитячу дизайн-діяльність як ігродизайн, художньо-ігрове проектування та конструювання. У процесі дошкільної дизайн-діяльності (ігродизайну) повноцінно виявляється дитяча дизайн-обдарованість і природно визріває інтегративне конструктивне вміння дошкільників [6, с. 4].

У галузі дошкільної освіти дизайн-діяльність як синтез образотворчого мистецтва і художньої праці дошкільників може поширюватися на знакові системи мови, математики, музики, театралізованої діяльності. У процесі дизайн-діяльності визріває академічна обдарованість дітей дошкільного віку, і власне дизайн-діяльність трансформується у новітню технологію *дошкільної дизайн-освіти*.

Дизайн-освіта формує специфічний тип мислення – конструктивний, який відрізняється від типу мислення, що ґрунтується на індуктивному і дедуктивному методах судження. Конструктивне мислення, по суті, будується в межах штучної мови, де за допомогою кодів, моделей конструюються зв'язки і відносини (між явищами, об'єктами, фактами і феноменами культури), втілюючись у проектах, нових фактах культури, новій організації предметно-речового середовища.

Розвиток дизайн-освіти відбувається під впливом цілої низки факторів. Слід зазначити, що найбільшу дію визначають ті з них, які обумовлюються не діяльністю людини, а суспільними потребами. Чим стійкішим визначається прогрес (у тому числі – технічний, культурний тощо), тим більш затребуваною будуть і засади дизайну. Серед чинників запровадження цього виду освіти є такі, що закладено у державних документах і стандартах освіти тощо.

У зарубіжних країнах (Японія, Велика Британія) дизайн-освіта повноцінно використовується в художньому вихованні дітей майже півстоліття, оскільки ця проблема поставлена в ранг державної політики.

Ґрунтовні дослідження у галузі дитячого дизайну проведені вченим Г. Пантелєєвим [4]. У його книзі «Дитячий дизайн» розглянуто роль дизайну в художньо-естетичному вихованні дітей, обґрунтовано такі види дизайну, як дитячий дизайн і дизайн для дітей, надано рекомендації педагогам і батькам щодо організації занять дітей дизайном, представлено тематичні цикли інтегрованих художньо-творчих занять з дітьми. За Г. Пантелєєвим, в художньо-естетичному вихованні дошкільників використовуються два напрями роботи, заґрунтовані на художньому конструюванні (дизайні): дизайн для дітей (митці – дітям); дитячий дизайн (діти-митці).

Ці напрями утворюють інтеграційну сукупність розвитку дитини, яка може бути реалізованою при чуйному і грамотному керівництві дорослого на базі доступного освоєння дітьми асів прекрасного в продуктивній творчості.

У змісті понять «дизайн для дітей» і «дитячий дизайн» простежується певна схожість і відмінності. Дизайн для дітей вимагає від його виконавців певних здібностей і професійних умінь, якими дитина, природно, не володіє. Разом з тим, усвідомлюючи сутність задуму (функцію, ідею, сюжет), малюк зі всією безпосередністю намагається втілити задумане в продукт своєї творчої діяльності. Дитячий дизайн може бути діяльністю, в якій творчі ідеї

(«проекти») визрівають поступово, реалізуються протягом довгого часу, результат творчих пошуків з'являється не відразу.

Організуючи дизайн-діяльність з дітьми дошкільного віку, педагог реалізує низку завдань – як загальних, так і більш практико орієнтованих. До загальних завдань можна віднести: виховувати у дітей інтерес, естетичне ставлення до навколишньої дійсності, творів мистецтва; долучати до благоустрою і прикрашання свого ігрового простору, найближчого оточення. Як діяльність продуктивна й естетично змістовна дизайн-діяльність має свої цілі, освітні принципи і розвивальні методики. Дизайн-діяльність формується на базі й у надрах традиційних для дитячого навчального закладу занять образотворчим мистецтвом, конструюванням і рукоділлям. У закладі дошкільної освіти використання основ дитячого дизайну (художнього конструювання) пов'язане зі створенням художнього образу майбутнього виробу з паперу, природних та утилізованих матеріалів.

Як зазначено у парціальній програмі художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості», серед завдань, які реалізуються у навчанні дітей 5–6 років основ дитячого дизайну, найбільш важливими є:

- збагачення елементарних уявлень дітей про дизайн як мистецтво вигадувати й продумувати зовнішній вигляд предметів побуту, одягу, окремої кімнати, цілого приміщення тощо;
- розвиток конструктивних та раціоналізаторських здібностей, здатності до доцільного просторового розташування різних предметів (співвіднесення за розміром, кольором, формою), створення план-схем, проєктів дизайну різних об'єктів довкілля;
- виховання інтересу до різних творчих професій (модельєр, дизайнер), ознайомлення із їх специфічними особливостями;
- розвиток естетичного смаку та творчих здібностей, підтримка прагнення до оригінальності та самоствердження [5, с. 44].

Навчання дітей дошкільного віку основ дизайну, що відбувається на основі художнього конструювання, базується на сприйнятті дитиною ознак конструктивного матеріалу різними органами чуттів (дотику, зору), формуванні просторових уявлень (форми, розміру, розміщення предметів та їх частин) та розвиткові діяльності руки як «аналізатора», що дозволяє їй вступити в складні відносини з навколишніми предметами. На етапі дошкільного дитинства художньо-конструювальна діяльність має репродуктивний характер, оскільки діти діють за поясненням, взірцем, технологічними картками, схемами тощо.

Великі можливості для оволодіння дітьми дошкільного віку основами дитячого дизайну мають заняття з художньої праці з використанням елементів художнього конструювання, де форма виробу будується з опорою на основні й цілком доступні старшим дошкільникам принципи міри, ритму, симетрії, композиційної й конструктивної рівноваги тощо [2].

Заняття дитячим дизайном розвивають у дітей інтелект, культуру мовлення та спілкування, здібності до аналізу й узагальнення, творчі здібності – просторова уява, проєктно-образне мислення. Діти починають усвідомлювати своє співавторство, авторську компетентність, беручи участь у створенні об'єктів краси, вчать упорядковувати, облаштовувати побут, використовуючи досвід дизайну в дитячому садку. Розвиток дошкільника в середовищі дизайну розглядається в єдності формування його естетичного ставлення до навколишньої дійсності та розвитку художніх здібностей.

Практика роботи з дітьми у галузі дитячого дизайну визначає, що за умов правильної організації занять у дітей формуються та проявляються художньо-творчі здібності, виникає бажання естетично перетворювати предметно-просторове середовище. Результативність дизайнерської роботи з дітьми повною мірою залежить від різноманітності та продуманості її тематики, добору матеріалів для художньо-перетворювальної діяльності, а також від проведення попередньої роботи з дітьми [3, с. 101].

Щоб ефективніше залучати дитину до дитячого дизайну, потрібно відвідувати з нею виставки, музеї, свята. На екскурсіях і в музеях малюк має змогу розглянути зразки

старовинної архітектури (хати, садиби, палаци) та архітектури сучасної (типового та оригінального); ознайомлюватися з різноманітністю фасадів і прикрас (вікон, фронтонів, дахів), з фактурою будівельних матеріалів (камінь, цеглина, дерево, черепиця, залізо, скло тощо). На прогулянках містом дошкільникам слід показувати своєрідність оформлення вітрин і реклами, інтер'єрів і площ, звертати увагу на зовнішній вигляд людей, їхній гардероб.

Проводячи екскурсії, вихователь може організувати з дітьми своєрідні «хвилинки милування» природними ландшафтами рідного краю, наголошуючи на специфіці його флори та фауни. Такі найперші – й тому найяскравіші – враження запам'ятовуються дитині на все життя, вони є своєрідними уроками естетики для неї. Діти вчаться знаходити схожість і відмінність у доцільній красі форм природи, навколишніх предметах. У своїй продуктивній діяльності вони вчаться дбайливого ставлення до матеріалів, уміння знаходити і використовувати в своїй роботі ознаки естетичної єдності в навколишньому середовищі (сервіз, гарнітур, ансамбль).

Робота з дошкільниками у галузі дитячого дизайну повинна будуватися так, щоб кожна дитина одержувала яскраві враження, прагнула і могла виражати їх різноманітними художньо-виразними засобами, набула багатоаспектного досвіду художньо-естетичної діяльності, навчилася творчо застосовувати його в своєму житті.

Список використаних джерел:

1. Максименко О. А. Дизайн и дети / О.А.Максименко. – Николаев, 2000. – 160 с.
2. Матвієнко С. І. Особливості використання основ дизайну у роботі з дошкільниками / С.І. Матвієнко // Наука III тисячоліття : пошуки, проблеми, перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (25-26 квітня 2018 року) : збірник тез. – Бердянськ : БДПУ, 2018. – Ч. 1. – С. 224-226.
3. Матвієнко С. І. Художня праця та основи дизайну : навч. посіб. / С.І. Матвієнко. – Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, 2016. – 201 с.
4. Пантелеев Г. Н. Детский дизайн // Г.Н. Пантелеев. – М. : Карапуз-дидактика, 2006. – 192 с.
5. Програма художньо-естетичного розвитку дітей раннього та дошкільного віку «Радість творчості» / Р. М. Борщ, Д. В. Самойлик. – Тернопіль : Мандрівець, 2013. – 72 с.
6. Тименко В. П. Дошкільна дизайн-освіта: первинна діагностика обдарованості : метод. посіб. / В. П. Тименко, Л. Л. Єніна, Л. М. Савченко. – К. : ТОВ «Інформаційні системи», 2011. – 433 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ В УЧНІВ ДО ФІЗИЧНОЇ КУЛЬТУРИ ТА СПОРТУ

Марія Мацібора, здобувачі ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Н.О.Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

SPECIFICS OF FORMING MOTIVATION OF PUPILS TO PHYSICAL CULTURE AND SPORTS

Maria Matsibora, bachelor`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті представлені завдання роботи з дітьми з досліджуваної проблеми. Автор визначає ефективні прийоми освітньої роботи.

Ключові слова: молодші школярі, фізичне виховання, спортивна діяльність, інтерес до фізичних вправ, мотивація.

Abstract. The article presents the tasks of work with children on the problem under study. The authors identifies effective forms of educational work, motivation.

Keywords: younger schoolchildren, physical education, sport activity, interest to physical exercises.

В Україні та зарубіжжі проблеми формування, збереження, зміцнення, реабілітації здоров'я підростаючої генерації є найактуальнішими. У вирішенні зазначеної проблеми в закладах освіти значна роль відводиться фізкультурно-оздоровчій діяльності. Європейська стратегія розвитку спорту в соціальній сфері, економіці та управлінні визначає рушійною силою збереження та покращення здоров'я людей, їх власне прагнення до фізкультурно-оздоровчої діяльності та фізичну активність.

Науковцями різних галузей знань доведений взаємозв'язок мотиваційної та рухової сфери в молодшому шкільному віці та перманентне значення цілеспрямованих педагогічних впливів, створення відповідного освітнього середовища [4-5; 7-9 та ін.]. Тому визначимо зміст, методи та прийоми формуванням позитивної мотивації в галузі фізичної культури та забезпечення цілеспрямованої рухової активності учнів зокрема.

Рухова активність як важливий чинник здорового способу життя сприяє повноцінному віковому розвитку молодших школярів, удосконаленню фізіологічних показників дитячого організму. Рухову активність як природну біологічну потребу особистості в рухах, як обсяг рухів у процесі життєдіяльності науковці О.Дубогай, М.Зубалій, Т.Круцевич, Н.Москаленко, Н.Озарук, Н.Пангелова та ін.) поділяють на два види: спонтанну (задоволення потреб особистої гігієни, вживання їжі тощо) та спеціально організовану (спортивна діяльність, заняття фізичними вправами тощо). Науковці підкреслюють, що критерієм ефективності системи фізичного виховання є спеціально організована рухова активність.

Якщо рухової активності буде недостатньо, то це може призвести до порушень нервово-рефлекторних зв'язків та розладів у діяльності різних систем організму (обміну речовин, розвитку різних захворювань тощо). На думку дослідників (В.Міхєєнко, В.Мухін, Н.Пахальчук, А.Хіля, І.Чорнобай та ін.), лише емоційне позитивне налаштування, належний психоемоційний стан, відчуття задоволення від вправи сприятимуть оздоровчій спрямованості рухової активності. Залучення до фізкультурно-оздоровчої діяльності з негативним або нейтральним ставленням до неї буде мати незначний оздоровчий ефект.

Таким чином, лише спеціально організована рухова активність оздоровчого спрямування сприятиме належному рівню фізичного стану молодших школярів, буде сферою здорового відпочинку після інформаційно-інтелектуального навантаження, впливе на поліпшення життєдіяльності організму.

Так, Г.Жук та О.Бондар з метою удосконалення традиційного заняття фізичною культурою в закладах освіти й підвищення інтересу до нього запропонували використовувати з молодшими школярами заняття з фітнесу [6, с. 90]. Визначена система роботи спрямована також на покращення показників розвитку рухових якостей, опорно-рухового апарату, покращення постави, роботи серцево-судинної системи тощо. Дослідники використовували в своїй роботі різний інвентар, елементи йоги, образно-сюжетні ігри, аеробіку з іграшками, м'ячами та скакалкою, аеробіку без предметів [6, с. 91].

На слухну думку Н.Бондарчук, інтерес дітей до фізкультурно-оздоровчої діяльності впливає на їх активність на занятті та може проявитись у з'ясуванні щось нового, бажанні ділитись набутим досвідом у сфері фізичного виховання та спорту [2, с. 20]. Дослідниця наголошує на взаємозв'язку емоційної сфери молодших школярів та фізкультурного інтересу, який формується в соціальній сфері під впливом родинного середовища, класного колективу. Н.Бондарчук визначає прийоми формування інтересу до занять фізичною культурою та рухової активності молодших школярів та пропонує використовувати різні способи організації учнів на уроці, постановку посильних завдань із обов'язковим контролем їх виконання, доцільне використання музичного супроводу, нетрадиційного обладнання, ігрового та змагального методів; диференційований підхід із використанням груп за фізкультурним інтересом типу «легкоатлетичні», «ігрові», «танцювальні» тощо [2, с. 20-21].

Л.Шуба розглядає питання використання самоосвіти, ігрового методу та стимулювання творчого мислення учнів початкової школи. Експериментальна

здоров'язбережувальна технологія включає два блоки: урочна форма (виконання загальнорозвивальних вправ із різним обладнанням, рухливі ігри оздоровчої спрямованості, теоретичний блок інформації тощо) та позаурочна форма (рухливі перерви, фізкультурні хвилинки, прийоми самопомогі своєму організму тощо) [10, с. 68]. Інша група дослідників (О.Андрєєва та ін.) визначають заходи щодо формування мотивації учнів початкової школи до регулярної рухової активності засобами рекреації (змагання, зльоти, заняття на свіжому повітрі, походи, екскурсії тощо), що базується на зміні соціальної позиції з дошкільників на молодших школярів, з провідної діяльності гри на навчання [1, с. 14]. В.Пантік та Я.Кравчук звертають увагу на недостатній розвиток емоційного та знаннєвого компонентів фізкультурно-оздоровчої діяльності, що знижує зацікавленість учнів до занять фізичною культурою. Вони пропонуються використовувати міжпредметні зв'язки, елемент новизни, підвищення моторної щільності уроки методом об'єднання в групи по 3-4 учні, створення ситуацій успіху на уроках, взаємозв'язок мотивування та стимулювання тощо.

«Піраміду активності» запропонували використовувати А.Войтович та О.Красниця з метою визначення молодшими школярами рівня їх рухової активності впродовж дня [3, с.23]. Вчителям початкових класів дослідники радять використовувати вправи енергізатори, динамічні паузи, вправи на релаксацію, дихальну гімнастику, офтальмологічні вправи тощо [3, с. 22].

Отже, рухова активність учнів, мотивація, інтерес до занять фізичною культурою – є важливими проблемами сьогодення. Вченими та дослідниками визначена система заходів, форм, методів та прийомів роботи з метою покращення негативної тенденції зниження рівня показників здоров'я учнів початкових класів. Проте ера інформатизації та комп'ютеризації з її новітніми засобами впливу на свідомість та підсвідомість підростаючого покоління вимагає безперервного пошуку та комплексного удосконалення всього арсеналу засобів активізації рухової активності дітей молодшого шкільного віку, формування в них позитивної мотивації до занять фізичною культурою.

Список використаних джерел:

1. Андрєєва О. Формування мотивації учнів молодшого шкільного віку до оздоровчої рекреаційної рухової активності / О.Андрєєва, І.Головач, І.Хрипко // *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. – 2016. – Вип. 20. – С. 11–15.
2. Бондарчук Н. Інтерес молодших школярів до занять фізичною культурою як психологічний критерій диференціації у процесі фізичного виховання / Н.Бондарчук // *Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення*. – 2014. – № 2. – С. 17–22. 6
3. Войтович А.Ю. Здоров'язбережувальні технології як ефективний спосіб формування культури здоров'я молодших школярів / А.Ю.Войтович, О.О.Красниця // *Молодий вчений*. – 2018. – № 9 (61). – С. 21–24.
4. Грошовенко О.П. Формування екогуманістичної позиції молодшого школяра в умовах шкільного навчання / О.П.Грошовенко // *Молодий вчений*. - 2018.-г 53 (січень). – С.283 – 287.
5. Демченко О.П. Проблеми використання проектної технології у навчально-виховній роботі з молодшими школярами / О.П. Демченко // *Збірник наукових праць БДПУ*. – Педагогічні науки. – №2. – Бердянськ : БДПУ, 2009. – С.61-70.
6. Жук Г. Застосування засобів фітнесу з дітьми молодшого шкільного віку / Г.Жук, О.Бондар // *Фізична культура, спорт та здоров'я нації: зб. наук. праць*. – Вінниця : Планер, 2014. – Вип. 18, т. 1. – С. 83–87.
7. Пахальчук Н.О. Виховання почуття ритму в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами ботмерівської гімнастики / Н.О. Пахальчук // *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології* : наук. журнал. – Суми : СумДПУ, 2015. – № 7 (51). – С. 260–268.
8. Пахальчук Н. Фізичне виховання дітей старшого дошкільного віку та молодших школярів засобами ботмерівської гімнастики / Н. Пахальчук // *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури*. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2015. – Вип. 3 (58). – С. 90-93.
9. Хіля А.В. Нестандартні форми роботи як засіб підвищення якості освітніх послуг та ефективності інклюзивної школи / А.В. Хіля // *Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами* : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голук. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 154 – 158.
10. Шуба Л.В. Современный подход к внедрению здоровьесберегающей технологии для детей

начальної школи / Л.В.Шуба // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту. – 2016. – № 2. – С. 66-71. 69

11. Pakhalchuk N. Pedagogical conditions of activation of children's motional activity / N.Pakhalchuk // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журн. – Суми : Вид-во Сум.ДПУ імені А. С. Макаренка, 2016. – №6 (60). – С. 240-254.

ЗНАЧЕННЯ СИТУАЦІЇ УСПІХУ В ОСОБИСТІСНОМУ ЗРОСТАННІ ДИТИНИ

Світлана Машиалєр, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.П.Демченко, кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

SIGNIFICANCE OF THE SITUATION OF SUCCESS IN THE CHILD'S PERSONAL GROWTH

Svetlana Mashtaler, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Розкрито сутність ситуації успіху як одного з методів організації діяльності дітей. Показано значення переживання дитиною успіху в процесі особистісного зростання дитини. Обґрунтовано психолого-педагогічні умови створення таких ситуацій використання у виховній роботі. Доведено, що ефективне створення ситуації успіху вимагає від педагога високого рівня майстерності, професіоналізму, наявності професійних здібностей, якостей і умінь.

Ключові слова: успіх, ситуація, виховна ситуація, ситуація успіху, метод створення виховних ситуацій.

Abstract. The essence of the situation of success as one of the methods of organization of activity of children is revealed. The value of child's success in the process of personal growth of a child is shown. The psychological and pedagogical conditions of creation of such situations of use in educational work are substantiated. It is proved that effective creation of a situation of success requires a teacher of high level of skill, professionalism, availability of professional abilities, qualities and abilities.

Keywords: success, situation, educational situation, situation of success, method of creation of educational situations.

В умовах реформування вітчизняної системи освіти впроваджується педагогіка партнерства та особистісно зорієнтований підхід, які передбачають повагу до особистості, діалогічне спілкування, позитивно забарвлений емоційний мікроклімат і створення індивідуальної траєкторії для особистісного зростання кожної дитини.

Різні аспекти організації творчо-розвивального виховного простору, в якому дитині буде психологічно комфортно та вона може стати успішною в актуальних для свого вікового етапу видах діяльності, розробляли у свій час представники гуманістичної психології й педагогіки (У.Глассер, Д.Дьюї, Е.Кей, Я.Корчак, А.Маслоу, М.Монтессорі, С.Френе, Р.Штайнер та ін.), також обґрунтували на науковому рівні сучасні дослідники (І.Бех, О.Балл, Є.Бондаревська, К.Крутий, С.Подмазін, Т.Поніманська, І.Якиманська та ін.). За переосмисленням К.Крутий [9], ЗДО сьогодні є ідеальним полем для розгортання особистісно зорієнтованих технологій, оскільки, на відміну від школи, не орієнтований на жорстко фіксований результат. Отже він, по суті, покликаний бути розвивальним і охоронним з погляду фізичного, психічного, соціального і духовного здоров'я дитини.

Педагогіка партнерства реалізується шляхом використання відповідних методів виховання, які мають великий почуттєво-емоційний потенціал і забезпечують дитині можливості для творчої самореалізації. В зв'язку з цим педагогічно оптимальним вважаємо

метод створення виховних ситуацій, який відповідає вимогам особистісно зорієнтованого підходу та спонукає дитину до активності, виключаючи прямий і жорсткий вплив на особистість, маніпулювання нею. Зокрема, на думку І. Беха [2], особистісно орієнтоване виховання будується не тільки на знанні педагогом внутрішнього світу, індивідуальних особливостей кожної дитини, а й на глибокому розумінні та грамотному використанні ним психологічних закономірностей функціонування і розвитку особистості в онтогенезі, а також розумне створення і використання виховних ситуацій в освітньому процесі.

На значному педагогічному потенціалі методу створення освітніх / виховних ситуацій наголошують сучасні науковці [2; 5; 7; 9; 13], стверджуючи, що їх використання має великий ресурс щодо морального виховання, формування в учнів звичок і навичок моральної поведінки, розвитку позитивної емоційної сфери. Зокрема, такий метод пояснюється вченими [5] як «спеціально організовані, певним чином структуровані, емоційно насичені соціально-педагогічні умови, в яких відбувається перетворювальна діяльність вихованців у партнерстві та під керівництвом педагога з метою виявлення чи формування системи ціннісних орієнтацій, ставлень, якостей, переконань, способів поведінки, а також на зміну самої ситуації».

Серед виховних ситуацій найбільш повно і системно представлена в науково-методичній літературі, а також активно почала використовуватися на практиці, ситуація успіху. Педагогіка успіху набуває на сучасному етапі широкого розповсюдження, оскільки відповідає особистісно зорієнтованому підходу у вихованні, базується на психологічних механізмах формування особистості, безпосередньо пов'язана з її природною активністю. Позитивні приклади створення ситуації успіху знаходимо в досвіді роботи відомих педагогів минулого (Я.Корчака, А.Макаренка, В.Сухомлинського та ін.) і сучасних науковців (А.Белкіна, О.Газмана, В.Караковського, А.Лутюшкіна та ін.). Зокрема, В.Сухомлинський був переконаний що в кожній дитини є своя «вершина», яку вона має досягти в різних видах діяльності на етапі особистісного становлення. Якщо ж цього не сталося, то це значить, що заклад освіти є «несправжнім» [12, с. 73].

У науковому обігу зустрічаємо терміни «успіх», «ситуація успіху», «створення ситуації успіху», «педагогіка успіху», які вчені пояснюють у філософському, психологічному, педагогічному та інших контекстах. Так, у довідниковій літературі поняття «успіх» розглядається у двох аспектах: як позитивний наслідок роботи, справи (з цієї точки зору синонімічними будуть поняття: «значні досягнення», «удача», «талан») і як громадське визнання, схвалення чого-небудь, чийхось досягнень, позитивних якостей, особливостей [3, с.1304]. Пояснення категорії «успіх» зустрічаємо в праці А.Белкіна з різних «точок зору»:

–*психологічної* – це переживання стану радості, задоволення від того, що результат, до якого особистість прямувала в своїй діяльності, або збігся з її очікуваннями, сподіваннями, або перевершив їх;

–*соціально-психологічної* – оптимальне співвідношення між очікуваннями оточуючих, особистості та результатами їх діяльності: якщо очікування особистості збігаються або перевершують очікування оточуючих, найбільш значних для особи, можна говорити про успіх;

– *педагогічної* – це цілеспрямоване, організоване поєднання умов, за яких створюється можливість досягти значних результатів у діяльності як окремо взятої особистості, так і колективу в цілому; результат продуманої та підготовленої стратегії і тактики вчителя, сім'ї [1, с.31].

На думку О.Демченко [6], слід диференціювати поняття «успіх» і «ситуація успіху», зрозуміти різницю між ними. Так, ситуація – це визначення, поєднання обставин (умов), які забезпечують успіх, а сам успіх – це заключний «акорд», позитивний результат дій дитини в конкретних обставинах. Дослідниця обґрунтовує створення виховної ситуації успіху як методу організації діяльності та розширення досвіду позитивної поведінки дітей дошкільного та молодшого шкільного віку.

У працях І.Беха [2] зустрічаємо термін «педагогіка успіху», стосовно якої автор

виділяє декілька позицій: суперництво як форма суб'єкт-суб'єктної взаємодії, «досягнення – недосягнення» у психологічній організації особистості, почуття успіху в особистісному ракурсі, трансформація почуття успіху в контексті становлення особистості.

Дослідниками [1; 2; 5] доведено позитивний вплив переживання почуття успіху на становлення особистості дошкільника та молодшого школяра, розкрито значення переживання успіху дитиною в її особистісному розвитку, процесі її становлення й самореалізації, зокрема:

- коригування самооцінки вихованця у бік її підвищення, формування впевненості в собі, сміливості в рішеннях і діях на фоні підвищення активності, ініціативності;
- емоційне збагачення особистості завдяки переживанню відчуття гідності, честі, гордості, самоповаги, радості, щастя самореалізації ;
- підвищення статусу особистості в колективі з відкриттям нових резервів для спілкування, гармонізацію стосунків, оздоровлення загальної атмосфери в дитячому колективі, формування здорових колективних оцінок, позитивної громадської думки ;
- гуманізацію особистості, пом'якшення її реакції на світ, формування толерантності, зваженості (ефект «зігріваючого сяння успіху»).

Психолого-педагогічні умови ефективного створення ситуації успіху обґрунтувала О.Демченко, серед яких:

- визначення актуальної необхідності та педагогічної доцільності створення ситуації успіху на цьому етапі формування особистості дитини;
- акцентування уваги на шляхах і засобах досягнення позитивного результату з орієнтацією дитини на морально обґрунтовані засоби;
- звернення особливої уваги на перший успіх дошкільника чи молодшого школяра, який є найбільш значущим і впливає на всю подальшу діяльність дитини;
- створення можливості переживання дитиною радості успіху в різних видах діяльності (трудовій, спортивній, художньо-естетичній), а не лише в навчальній;
- забезпечення системного впливу на мотивацію діяльності дитини під час моделювання та організації ситуації успіху;
- оптимальне використання не лише успіхів, але і невдач дітей, виховання у них умінь переборювати труднощі, гідно сприймати поразки;
- формування у вихованців правильної оцінки, правильного ставлення до успіхів чи невдач (власних і ровесників);
- застосування адекватних форм заохочення дитячого успіху залежно від отриманих результатів і засобів їх досягнення [6].

Погоджуємося з думкою вчених [1; 2; 5], що для того, щоб переживання дитиною успіху / неуспіху мало позитивний вплив на вироблення морально-вольових якостей, педагоги необхідно передусім урахувати вікові закономірності становлення дітей дошкільного віку. Переживання дітьми дошкільного віку успіху має важливе значення в формуванні самооцінки, морально-вольових якостей і позитивних емоцій. Оскільки переживання успіху може супроводжуватися такими почуттями, як радість, задоволення собою, гордість, упевненість, допитливість, інтерес до нового. Найчастіше успіх супроводжується радістю, яка має багато відтінків, як-от: блаженство (повне спокійне щастя); захват (бухливе короткочасне переживання радості, тобто її афект); тріумф (переживання видатного, блискучого успіху, перемоги); захоплення, спокійний стан загального задоволення. Завдяки переживанню успіху в дитини формується почуття власної гідності [4] як особистісне утворення, відносно стійка схильність дитини до реалізації в поведінці позитивно забарвленого ставлення до себе і іншим людям як до безумовної цінності через акумулювання узагальнених переживань своєї цінності для значущих людей і усвідомлення своїх чеснот.

Результативність використання вихователями ситуації успіху в роботі з дітьми залежить від того, чи оволодів педагог покроковим алгоритмом її створення. В контексті розробки технології «створення ситуації успіху» А.Белкін [1] пропонує етапи (мотиваційний,

організаційний, результативний). В свою чергу О.Демченко [6] пропонує алгоритм створення ситуації успіху як одного з видів емоційно збагачених виховних ситуацій. У праці О.Максимової [11, с. 249] обґрунтовано етапи роботи з дітьми зі створення ситуації успіху в ігровій діяльності:

– *аналітичний* – формування теоретичної концепції, тобто аналіз особистості дитини, визначення її сильних та слабких сторін, якостей, які потребують корекції, статусу у дитячому колективі;

– *стратегічний* – визначаються завдання, надається цільова настанова (наприклад, допомогти дитині придумувати цікаві сюжети для ігор, сприймати роль, яку випало грати, як бажану, цікаву, розвивати вміння виконувати правила гри, конструктивно взаємодіяти з однолітками);

– *тактичний* – розробляється план дій вихователя щодо реалізації завдань, передбачених стратегічним етапом (як саме, за яких умов здійснюватиметься робота з дитиною, які ситуації успіху потрібно створити, які методи використати);

– *виконавчий* – вихователь опрацює з дитиною різноманітні сюжети ігор, навчає виконувати ті чи інші ролі, виразно коментувати мовлення дійових персонажів, пояснює, що не так важливо, яку роль ти граєш, як те, наскільки добре і чи з задоволенням ця роль буде виконана, навчає підкорятися правилам гри, терпляче вислуховувати бажання, пропозиції інших, обирати найкраще, найцікавіше;

– *контрольно-підсумковий* – на основі аналізу ефективності проведеної роботи, про що свідчатиме зростання бажання інших дітей грати з вихованцем, для якого створювались ситуації успіху, переживання радості, задоволення ним від гри, здійснюється корекція матеріалів з метою отримання удосконалених варіантів.

Отже, відповідно до особистісно зорієнтованої парадигми виховання та педагогіки партнерства необхідно створювати психологічно комфортні й сприятливі умови для розвитку кожної дитини. Реалізація такої мети можлива шляхом використання відповідних методів виховання, серед яких важливо виділити створення виховних ситуацій. Вони цілком корелюються з оновленими завданнями сучасної системи освіти та віковими особливостями дітей дошкільного віку. Одним з видів виховних ситуацій є ситуація успіху, в результаті створення якої особистість переживає низку позитивних почуттів і емоцій, відчуває власну самоцінність. Такі емоції повинні переважати в житті дитини, оскільки вони є першоосновою для її природного розвитку, прихильного ставлення до навколишнього світу, його прийняття (що проявляється в доброзичливому стилі спілкування), загальної активності в різних видах діяльності, адекватного сприйняття самої себе.

Список використаних джерел:

1. Белкин А. С. Ситуация успеха. Как ее создать : книга для учителя / А.С.Белкин. – М. : Просвещение, 1991. –176 с.
2. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : науково-метод. посібник / І.Д.Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В.Т.Бусел. – К., 2001. – 1440 с.
4. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции морально-гуманистических ценностей / О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – №1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
5. Демченко О. П. Підготовка майбутніх педагогів до створення ситуації успіху у виховній роботі з дітьми дошкільного й молодшого шкільного віку/ О .П.Демченко // збірник наукових праць «Педагогічна освіта : теорія і практика». – Випуск 6. Кам'янець-Подільський : Видавець ПП Зволейко Д.Г., 2010. – С.275-280.
6. Демченко О.П. Підготовка майбутніх учителів до створення ситуації успіху молодших школярів / О.П.Демченко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка і психологія. - Випуск 6. – Вінниця: РВВ ДП «Державна картографічна фабрика», 2002. – С.114-122.
7. Імбер В.І. Використання інформаційно-комунікаційних технологій під час застосування освітніх ситуацій у процесі групової діяльності з дітьми дошкільного віку / В.І. Імбер, І.В. Карук, К.А. Колесник // International scientific conference «Modernization of educational system: world trends and national peculiarities»: Conference Proceedings, February 23rd. Kaunas: Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2018. – С. 138-140.
8. Казьмірчук Н.С. Формування готовності вчителів до реалізації принципу наступності дошкільної і

початкової ланки освіти// Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка і психологія: Зб. наук. праць. – Випуск 38. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2012. – С. 155-159.

9.Крутий К. Сучасне заняття та освітні ситуації / К.Крутий // Дошкільне виховання. – 2016. - №9. – С.6-10.

10.Крутий К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників : блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутий, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2018. - С.6-26.

11.Максимова О.О. Методичні засади підготовки майбутніх вихователів ДНЗ до створення ситуації успіху в ігровій діяльності дітей / О.О. Максимова // Митець – культура – виміри часу. Міжнародні наукові читання 2017 в Музеї Бориса Лятошинського в Житомирі : зб. статей / ред.-упор. І.Є. Копоть. – Житомир : Вид. О.О. Євнюк, 2017. - С. 246- 255.

12.Сухомлинський В.О. Духовнийсвіт школяра / В.О.Сухомлиинський // Вибрані твори: В 5 т. – Т. 1. – К.: Радянська школа, 1976. – С. 209-353.

13.Stahova I. The developing of the child creativity by means of ecological and projecting activities // Psihopedagogia Copilului : Child Psihopedagogy Journal (Romania) – 2015. – № 14. – Р .45-53.

РЕАЛІЗАЦІЯ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ В МЕЖАХ ТЕХНОЛОГІЇ «ПЕРЕВЕРНУТОГО» КЛАСУ У ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Оксана Мацькова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Наталія Копняк, кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

REALIZATION OF FORMATIVE ASSESSMENT BETWEEN THE "FLIPPED" CLASS TECHNOLOGY IN THE PRIMARY SCHOOL

Oksana Mats'kova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні та практичні питання реалізації формувального оцінювання в межах технології «перевернутого» класу у початковій школі. Розкрито роль та методичну цінність як «перевернутого» навчання в цілому, так і реалізації в його межах формувального оцінювання зокрема. Наведено приклади реалізації формувального оцінювання засобами хмарних сервісів при вивченні природознавства у третьому класі..

Ключові слова: «перевернутий» клас, формувальне оцінювання, Нова українська школа, початкова школа, природознавство.

Abstract. The article deals with theoretical and practical questions of the implementation of formative assessment within the technology of the "flipped" class in primary school. The role and methodological value of both "flipped" learning as a whole and the implementation within it of the formative assessment in particular are revealed. Examples of implementation of formative assessment by means of cloud services during the study of natural science in the third grade are given.

Key words: flipped learning, formative assessment, New Ukrainian school, primary school, natural science.

Виклики часу зумовили розроблення Концепції «Нова українська школа» – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей [7, с. 11].

Серед чинників, що забезпечують якість початкової ланки загальної середньої освіти: впровадження методик особистісно і компетентісно-зорієнтованого навчання, виховання і розвитку молодших учнів; технологічність методик навчання; адекватна підготовка

педагогічних кадрів тощо [2]

У Концепції «Нова українська школа» висвітлено діяльнісний підхід до інтегрованого навчання, головною дійовою особою якого є учень. Роль учителя – це роль модератора і фасилітатора. Слід не «наповнювати» дітей знаннями, а навчити знаходити інформацію і критично опрацьовувати її, читати не для учителя і батьків, а для себе, застосовувати знання на практиці у життєво важливих ситуаціях [7, с. 81].

Аналіз підходів країн ЄС до оцінювання навчальних досягнень учнів для вимірювання рівня засвоєння ними змісту освіти говорить про зміни в теорії і практиці цієї сфери у контексті акцентування особистісно-орієнтованого навчання – помітною інновацією є визнання значущості так званої формувальної функції оцінювання, яка у науково-педагогічній літературі трактується як формувальне (formative) оцінювання.

О. Локшина зазначає, що досі в Україні відсутній узгоджений погляд на переклад з англійської термінологічного словосполучення «formative assessment» – вживаються такі терміни, як «формативне», «формуєче», «формувальне», «формаційне», «розвивальне», «аналітичне» тощо. Натомість, з огляду на змістове наповнення зазначеного терміна – «оцінювання, що сприяє формуванню й розвитку особистості учня», а також на лексико-граматичні вимоги і традиції української мови, найбільш оптимальним виглядає варіант «формувальне оцінювання» [5, с. 109].

Формувальне оцінювання надає можливість вчителю чітко сформулювати освітній результат, який потрібно отримати та оцінити в кожному конкретному випадку, та організувати відповідно до цього свою роботу; зробити учня суб'єктом освітньої та оцінювальної діяльності. Для учня ж формуєче оцінювання відіграє не менш важливу роль, оскільки надає можливість вчитися на помилках; зрозуміти, що є важливим, а що другорядним; зрозуміти, що в них виходить, чи є успіхи; визначити, чого вони не знають або не вміють робити [6, с. 47].

Під час запровадження формувального оцінювання у навчальному процесі вчитель має дотримуватись таких принципів [6, с. 47]:

1. Вчитель постійно забезпечує зворотній зв'язок, надаючи учням коментарі, зауваження, поради щодо їх діяльності.
2. Учні беруть активну участь в організації процесу їх власного навчання.
3. Вчитель змінює техніки та технології навчання в залежності від зміни результатів навчання учнів.
4. Вчитель усвідомлює, що оцінювання тільки за допомогою виставлення деякої кількості балів різко зменшує мотивацію та самооцінку учня.
5. Вчитель усвідомлює необхідність навчити учнів принципам і способам покращення власних результатів.

Використання технології «перевернутого» навчання створює учням умови повсюдного доступу до навчальних ресурсів, комунікації з однокласниками й учителями, співпраці в навчанні і проектній діяльності і розкриває можливості для особистісного розвитку. В межах зазначеної технології природно розкривається весь потенціал формувального оцінювання. Формувальне оцінювання використовується в тих випадках, коли учні аналізують свій процес навчання в ході роботи над навчальним матеріалом.

«Перевернуте» навчання (англ. flipped learning) – це технологія здійснення процесу навчання, у якому передбачається, що учні за допомогою різноманітних гаджетів прослуховують і переглядають відеоуроки, вивчають додаткові джерела самостійно (у позаурочний час), а потім у класі всі разом обговорюють нові поняття і різні ідеї, а вчитель допомагає застосовувати отримані знання на практиці. Організація навчання спонукає учнів вчитися один у одного [4, с. 51].

Центральною стратегією «перевернутого» класу є навчання учнів вчитися самостійно, що беззаперечно знадобиться їм у дорослому житті в інформаційному суспільстві, де знання та вміння дуже швидко застарівають, тому стає актуальним навчання протягом усього життя.

Розглянемо структуру «перевернутого» уроку. До уроку (вдома) учні переглядають

навчальне відео, до якого вчителів варто додавати контекстні нотатки, щоб зорієнтувати учнів та забезпечити адекватну підготовку до наступної діяльності у класі. Завершити позакласне навчання варто онлайн-вправою з метою проведення формувального оцінювання. Для підтримки позашкільного навчання учнів викладачі можуть надати учням комунікаційну платформу для постановки запитань.

Щодо компонента навчання в класі, вчителі можуть спочатку провести короткий огляд відео-лекції з метою актуалізації опорних знань та вмінь учнів, а також для корекції типових помилок та відповідей на запитання учнів, що виникли в процесі опрацювання навчального матеріалу вдома. Потім більшу частину часу уроку можна витратити на групову навчальну діяльність, зосереджуючись на застосуванні знань, отриманих на відео-лекціях та вирішенні нагальних проблем, використовуючи підтримку вчителів і однолітків. Крім цього, вчителі все ще можуть запропонувати практичні вправи для індивідуальної діяльності учнів, оскільки вирішення проблеми самостійно також важливо для їх навчання. У деяких випадках вчителі можуть розглянути можливість надання короткої лекції для роз'яснення змісту та розширення знань учнів. Вчителі можуть отримати безпосереднє розуміння того, як учні сприймають навчальний матеріал, спостерігаючи за їхньою мімікою, і далі опрацювати складні моменти відповідно до потреб учнів. На завершення уроку вчитель може попросити учнів зібратися в групи і узагальнити те, про що вони дізналися та провести рефлексію, після чого надати короткий огляд позакласних елементів навчання для наступного уроку з метою зацікавлення та підвищення навчальної мотивації учнів.

Як приклад, розглянемо організацію «перевернутого» уроку на тему «Заповідні території рідного краю» під час вивчення теми «Рослини, тварини і їх середовища життя» (природознавство, 3 клас).

Для домашнього опрацювання учням надаються посилання на відеоматеріали, розміщені на сервісі YouTube:

1. Гордість України. Заповідник «Асканія-Нова» (<https://www.youtube.com/watch?v=uKNrXAMomtI>);
2. Рівненський заповідник (https://www.youtube.com/watch?v=UnU_W7x0Qp8);
3. Карпатський біосферний заповідник (<https://www.youtube.com/watch?v=NqD16gsTzuo>);
4. Дунайський біосферний заповідник (<https://www.youtube.com/watch?v=HVPI7Rh3kKc>);
5. Чорноморський біосферний заповідник (<https://www.youtube.com/watch?v=bMyKGt6lI5Q>).

Після перегляду відео учні об'єднуються в групи для більш ретельного опрацювання навчального матеріалу з одного з обраних заповідників. Для цього використовується сервіс Google Таблиці (https://docs.google.com/spreadsheets/d/1_pYXSEnU9qmeRX2ISIWBRq4rIRwkKrr-6Ea6d1q8LRs/edit?usp=sharing).

З метою організації формувального оцінювання та для актуалізації опорних знань на початку уроку учні працюють самостійно з інтерактивним завданням – вставляють пропущені слова у текст про Червону книгу (рис. 1), використовуючи сервіс Learningapps (<https://learningapps.org/watch?v=p6uxpqw8n19>). Вчитель коригує типові помилки; як допомогу учні можуть використати підручник.

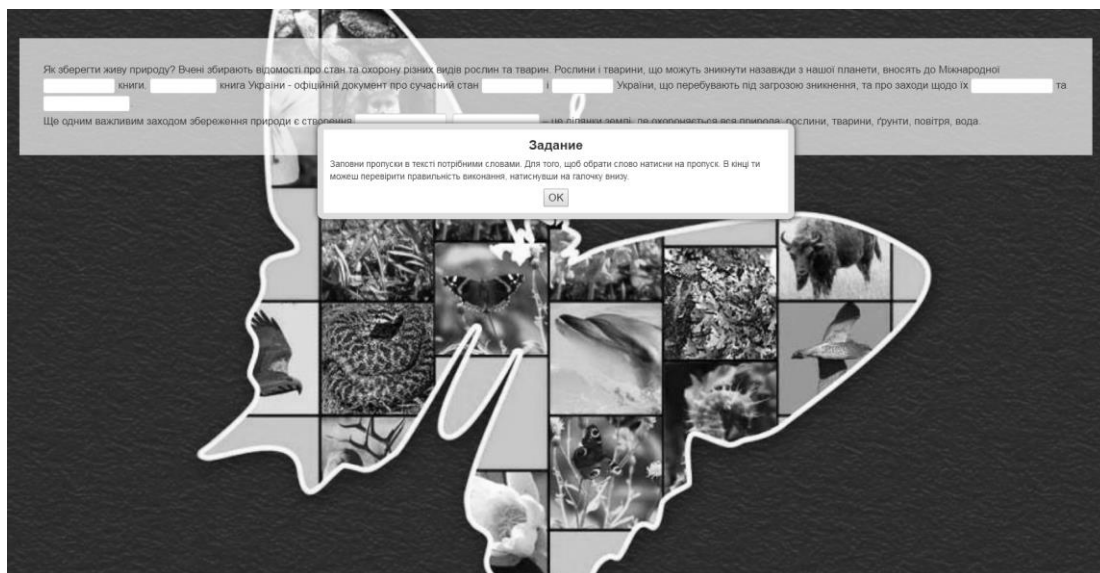

Рис. 1. Вигляд інтерактивного завдання в сервісі Learningapps

Після цього учні в групах створюють плакат про те, що охороняють в обраному вдома заповіднику. Учні використовують віртуальну дошку Linoit (<https://en.linoit.com/>), вставляючи текст та зображення, знайдені в Інтернеті. Вчитель допомагає у разі виникнення технічних питань; коментує, доповнює та уточнює ідеї учнів. В кінці уроку кожна група презентує свою роботу, що також є елементом формувального оцінювання. Більш ретельно учні можуть переглянути роботи однокласників використавши гіперпосилання, якими вчитель доповнить документ у Google Таблиці, де учні обирали до уроку групу (конкретний заповідник).

Слід зазначити, що окрім чисельних переваг [4, с. 53-54], технологія «перевернутого» класу має значні недоліки [1; 3]. Одним з яких є недостатня методична та технічна підготовка вчителя до створення навчального відео та використання хмарних сервісів з метою організації формувального оцінювання. Наприклад, варто зазначити, що навчальне відео не має тривати більше 5 хвили, крім того, доцільним є використання безкоштовного хмарного сервісу EDpuzzle (рис. 2), в якому можна створювати відеофрагменти з аудіо та текстовими примітками, питаннями та завданнями до них (в процесі перегляду відео зупиняється у визначених місцях для виконання учнями завдань з автоматичною перевіркою та демонстрацією її результатів учневі та надсиланням звіту вчителю), що буде реалізацією основних принципів формувального оцінювання.

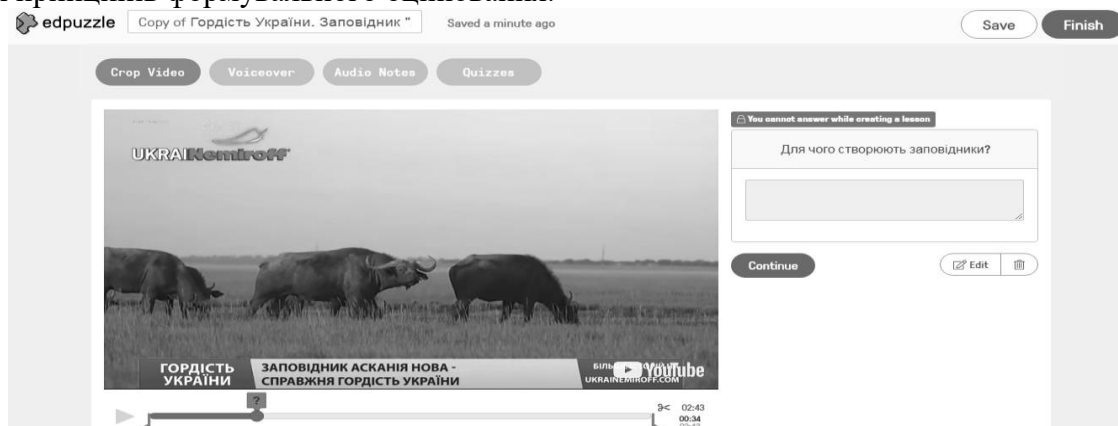

Рис. 2. Додавання завдання до відеофрагменту в сервісі EDpuzzle

Технологія «перевернутий» клас може містити в собі інші технології, що активізують пізнавальну діяльність учнів, розвивають пошукові й дослідницькі компетентності, створюють умови для реалізації ігрових моментів як під час проведення уроку, так і під час

виконання домашніх завдань, що виконуються учнями у власному темпі й у зручний для них час.

Список використаних джерел:

1. Lo Chung Kwan. A critical review of flipped classroom challenges in K-12 education: Possible solutions and recommendations for future research [Електронний ресурс] / Chung Kwan Lo, Khe Foon Hew// Research and Practice in Technology Enhanced Learning. – 2017 – Режим доступу: <https://telrp.springeropen.com/articles/10.1186/s41039-016-0044-2>
2. Концепція початкової освіти // Початкова школа. – 2016. – № 6. – С. 1-4.
3. Копняк Н. Аналіз структури та ризиків впровадження в освітній процес технології «перевернутий клас» / Н. Копняк, О. Кузема, В. Плюшко // Teoreticko-praktické pohľady na problémy súčasnej spoločnosti [Editori: Mgr. Renáta Tkáčová, PhD. – Mgr. Horenský Marián] - Vydavateľ: Katedra spoločenských vied, Technická univerzita v Košiciach, Slovakia, 2016. - Vydanie: prvé. - Počet strán: 162 – p. 116-121
4. Литвинова С.Г. Технології навчання учнів у хмаро орієнтованому навчальному середовищі загальноосвітнього навчального закладу / С.Г. Литвинова // Інформаційні технології і засоби навчання. – 2015. – Том 47, №3. – С. 49-66.
5. Локшина О. Інновації в оцінюванні навчальних досягнень учнів у шкільній освіті країн Європейського союзу / Олена Локшина // Порівняльно-педагогічні студії. – 2009. – № 2. – С. 107-113.
6. Морзе Н.В. Формувальне оцінювання: від теорії до практики / Н.В. Морзе, О.В. Барна, В.П. Вембер // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2013. – № 6. – С. 45-57.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.

РОЛЬ ЕЙДЕТИКИ В РОЗВИТКУ МОНОЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Олена Мельник, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

ROLE OF EIDETIC TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF MONOLOGUE SPEECH OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Olena Melnyk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання формування монологічного мовлення молодших школярів засобами ейдетики. Розкрито роль використання ейдетики для розвитку мовлення.

Ключові слова: монологічне мовлення, ейдетика, молодші школярі, ейдетичний образ.

Abstract. The article deals with theoretical questions of formation of monologue speech of younger schoolchildren by means of eidetic technology. The role of using the eidetic technology for the development of speech is revealed.

Keywords: monologic speech, eidetic technology, younger schoolchildren, eidetic image.

Монологічне мовлення характеризується певними комунікативними, психологічними і мовними особливостями, які вчитель має враховувати у процесі навчання цього виду мовленнєвої діяльності. Такий вид мовлення виконує такі комунікативні функції:

- *інформативну* – повідомлення інформації про предмети чи події навколишнього середовища, опис явищ, дій, стану;
- *впливову* – спонукування до дії чи попередження небажаної дії, переконання щодо справедливості чи несправедливості тих чи інших поглядів, думок, дій, переконань;
- *експресивну (емоційно-виразну)* – використання мовленнєвого спілкування для опису стану, в якому знаходиться той, хто говорить, для зняття емоційної напруженості;

- *розважальну* – виступ людини на сцені чи серед друзів для розваги слухачів (наприклад, художнє читання, розповідь у неофіційній бесіді);
- *ритуально-культову* – висловлювання під час будь-якого ритуального обряду (наприклад, виступ на ювілеї).

Кожна з цих функцій має свої особливі мовні засоби вираження думки, відповідні психологічні стимули та мету висловлювання (наприклад, нейтральне в стилістичному плані повідомлення, прагнення переконати слухача або якимось іншим чином вплинути на нього).

З погляду психології монологічному мовленню властиві такі риси:

- *однонаправленість* – монологічне мовлення не розраховане на відповідну реакцію у вигляді мовлення вголос.
- *зв'язність*, яка відрізняє монологічне мовлення від випадкового набору речень і розглядається у двох аспектах – психологічному та мовному.

У першому випадку йдеться про зв'язність думки, що виражається в композиційно-смысловій єдності тексту як продукту говоріння, в другому – про зв'язність мовлення, яка передбачає володіння мовними засобами міжфразового зв'язку.

- *Тематичність* як співвіднесеність висловлювання з будь-якою досить загальною темою. Монологічне висловлювання має певну комунікативно-смыслову організацію. Перш за все, в ньому чітко виступає наявність певної теми, яка, у свою чергу, розпадається на ряд підтем або мікротем.

- *Контекстуальність*, яку, однак, не слід протиставляти ситуативності – властивій рисі діалогічного мовлення. Монолог теж може бути ситуативним (наприклад, спонтанне висловлювання – розгорнута репліка (мікромонолог) у діалозі). У деяких випадках монологічне мовлення може бути наочно-ситуативним (наприклад, у кінофільмі, телепередачі).

- *Відносно безперервний спосіб мовлення*. Монологічне висловлювання, як правило, не обмежується однією фразою і триває протягом певного часу, не перериваючись, завдяки чому досягається завершеність думки.

- *Послідовність і логічність*. Ці якості монологічного мовлення реалізуються в розвитку ідеї основної фрази шляхом уточнення думки, доповнення до неї, пояснення, обґрунтування тощо [2, с. 26].

Мова людини – відображення її духовного світу. Проте психологи й методисти (М. Жинкін, Т. Ладиженська, М. Львов, О. Лобчук, Л. Варзацька, М. Вашуленко, М. Успенський та ін.) традиційно характеризують у своїх роботах численні типові вади мови молодших школярів, звертають увагу на певні недоліки як змісту, так і форми їх мовлення. Один зі шляхів вирішення цієї проблеми – розвиток мовлення учнів початкової школи засобами ейдетики. Ейдети́зм – здатність окремих індивідів до збереження та відтворення надзвичайно яскравого й детального образу предметів та сцен, які були сприйняті раніше. Е. Йенш, О. Кро та інші дійшли висновку, що в дошкільному й молодшому шкільному віці ейдетизм являє собою звичне, більш того, закономірне явище [3, с. 148]. За І. Кондаковим, «ейдетизм (від грец. *eidos* – образ, зовнішній вид) – форма здатності, яка представлена умінням працювати з ейдетичними образами». А ейдетичний образ – форма образу, яка характеризується суб'єктивним уявленням про предмети (або композицію з них) протягом певного часу після завершення їх актуального сприйняття, якій властива чіткість та детальність. Ейдети́чні образи займають проміжний етап між чуттєвими сприйняттями і уявленнями [3, с. 55].

При організації роботи з розвитку мовлення засобами ейдетики можна ставити дві мети: удосконалення функціонуального провідного каналу дитини та формування, розвиток слабких ще каналів завдяки використанню вправ компенсаторного характеру. У такому разі з'являється можливість залучати молодших школярів до групової, парної роботи, поєднуючи їх як в рівно-, так і різнорівневі групи. Таким чином у дітей створюється більш яскрава та детальна картина довкілля, а внаслідок цього спостерігається і більш ефективний розвиток мовлення, багатого, точного, емоційного. Саме тому на заняттях з розвитку мовлення слід

залучати спеціальні вправи, побудовані за зразком тих, що розроблені американськими психологами-ейдетиками [3, с. 29]. Добираючи такі вправи, доцільно спочатку спиратися на наявні образи з реального життя і лише після цього поступово ускладнювати завдання, в повному обсязі включаючи уяву учня з метою створення нових образів, а серед них і таких, що властиві лише конкретній дитині, адже образи, які пропонує уява людини, суто індивідуальні.

Мовну особистість може виховати компетентний педагог, який на етапі підготовки у вищій школі є суб'єктом професійного зростання. На думку дослідників [1], становленню майбутнього педагога в контексті діяльнісного підходів сприятиме система творчих завдань.

Отже, монологічне мовлення має низку особливостей, які вчителю варто обов'язково враховувати в процесі навчання, оскільки для молодших школярів характерні неточності змісту та форми мовлення. Тому доцільним є розвиток монологічного мовлення учнів засобами ейдетики. У такому разі з'являється можливість організувати групову та парну роботу, а також сприяти створенню більш яскравої та детальної картини довкілля для молодшого школяра.

Список використаних джерел:

1. Демченко Е., Кит Г., Голук О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голук, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – Р. 507-519.
2. Джежелей О.В. Навчаємо слухати, говорити, читати / О.В. Джежелей // Початкова школа. – 1994. – № 6. – С. 26-32.
3. Живицька Л. В. Розвиток мовлення молодших школярів засобами новітніх технологій: навчально-методичний посібник для студентів факультету педагогіки та психології / Укладачі Л.В. Живицька, О.О. Горська, Л.Г. Кіндей. – Кіровоград : ПП «Центр оперативної поліграфії «Авангард», 2015. – 160 с.
4. Лазаренко Н. И. Анализ методологических подходов к процессу формирования профессиональной компетентности будущих учителей начальной школы / Лазаренко Н. И. // Подготовка учителя начальных классов: проблемы и перспективы : материалы IV Междунар.науч.-практ.конф. / Белорус, гос.пед.ун-т им. М. Танка. - Минск : БГПУ, 2017. - С. 81-83.
5. Родюк Н. Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н.Ю.Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСТВА ДЕТЕЙ ДОШКОЛЬНОГО ВОЗРАСТА В ДВИГАТЕЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ

*Марина Мельникова, доцент кафедры общей и дошкольной педагогики,
кандидат педагогических наук*

*Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка
(Беларусь)*

DEVELOPMENT OF CREATIVITY OF THE CHILDREN OF PRESCHOOL AGE DURING PHYSICAL ACTIVITY

*Marina Melnikova, Associate Professor of the Department of General and Preschool
Pedagogy, Candidate of Pedagogical Sciences*

Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank (Belarus)

Аннотация. В статье исследованы теоретические вопросы проявления творчества у детей дошкольного возраста в двигательной деятельности. Автор раскрывает содержание работы с целью развития у детей творчества в процессе двигательной деятельности в условиях учреждения дошкольного образования.

Ключевые слова: творчество, двигательная деятельность, физическое воспитание, ребенок дошкольного возраста,

Abstract. *The article examines the theoretical issues of the manifestation of creativity of preschool children during physical activity. The author reveals the content of the work with the aim of developing children's creativity in the process of physical activity in the conditions of the institution of preschool education.*

Keywords: *creativity, physical activity, physical education, child of preschool age.*

Творчество выступает ведущим новообразованием периода дошкольного детства, с развитием творчества ученые соотносят развитие субъективного мира дошкольника [1; 2; 3; 4]. Авторы не дают общего и единого определения понятию «творчество», однако все они убеждены, что творчество предполагает процесс создания нового и уникального. В определении критериев творчества на первый план выдвигается характеристика процесса создания этого «нового». Проблеме развития творчества детей дошкольного возраста в двигательной деятельности посвящены исследования многих ученых, рассматривающий смежные по смыслу понятия, такие как «двигательное творчество» (М.В. Мащенко, В.А. Шишкина), «двигательное воображение» (В.Т. Кудрявцев), «развитие творческих способностей» (В.Н. Шебеко), «творческая активность» (О.М. Гребенникова), «двигательная одаренность» (С.Ю. Федорова) и др., вкладывая в них разное содержание. В исследовании под творчеством ребенка в двигательной деятельности мы понимаем создание значимого для него продукта, придумывание к известному новых, ранее не используемых, деталей, применение ранее усвоенных способов и средств выразительности в новой ситуации, проявление инициативы в придумывании вариантов действий.

Формирование творчества происходит с направленностью на развитие его ведущего компонента – воображения. Доказано, что при взаимодействии с другими познавательными процессами (памятью, мышлением, восприятием) и сферами личности (эмоциональной, волевой, поведенческой) воображение обуславливает спектр возможностей личности на уровне психики и деятельности. Учеными (А.М. Матюшкин, Н.Н. Поддьяков) также определены главные условия, при которых происходит зарождение проблемной ситуации в образовательном процессе учреждения образования:

- возникновение проблемных ситуаций связано с несоответствием между текущими системами знаний и новыми требованиями (между имеющимися уже устаревшими знаниями и новыми, между знаниями бытовыми и научными, разница между знаниями более высокого уровня и знаниями низкого уровня);

- возникновение проблемных ситуаций возможно в той ситуации, когда ребенок сталкивается с неизвестными практическими способами и условиями применения имеющихся знаний, при поиске путей использования этих знаний в практической деятельности;

- возникновение проблемных ситуаций возможно при осуществлении выбора из имеющейся системы знаний, наиболее правильной системы, применение которой обеспечит верное решение обозначенной проблемной задачи или вопроса.

Данные условия учтены нами при организации физического воспитания детей дошкольного возраста.

В психолого-педагогической литературе детально описаны как общие, так и частные показатели и критерии уровней развития творчества. Учеными (Д.Б. Богоявленская, Л.С. Выготский) определены общие показатели творчества, к которым относят: разнообразие и обилие идей, достаточно развитое воображение, присутствие творческого вдохновения, проявление интереса, любознательности, эмоционального отклика и возникновение «интеллектуальных эмоций», нахождение различных вариантов решения, быстрота реакции, сообразительность и находчивость. Частными называют показатели, характерные для конкретного вида деятельности, в которой и происходит формирование творчества. Применительно к нашему исследованию ими являются: возможность, быстрота возникновения ассоциаций при передаче образов в движении, способность к самооценке и оценки других, самостоятельность развития сюжета, своеобразие и характер продуктивности

деятельности, отличительная манера исполнения, воспроизведения и реконструкции в двигательной деятельности.

Основным направлением работы в нашем исследовании выступило развитие творческого воображения на основе преобразования прошлого двигательного опыта. Особое внимание уделяли формированию познавательной мотивации детей, которая выражалась в исследовательско-поисковой активности. Детей учили выстраивать свои способы решения двигательных задач, проектировать, изменять структуру, находить оригинальные решения. Широко использовались приемы: показ движений на предложенную тему, придумывание аналогов движения, поиск вариантов движения. Исходя из этого, основополагающими средствами развития творческих способностей в нашей работе выступили:

- *проблемно-творческие задания*, основой которых явилось придумывание ребенком новых физических упражнений и подвижных игр. С этой целью в работе мы широко использовали приемы: постановки вопросов (при ответе на них дети успешно овладевали новыми движениями); синтез и анализ (детям задавались вопросы, способствующие проявлению мыслительной деятельности «Узнай движение по следу», «Узнай движение» «Угадай, что задумали»). При этом ребенок приобретал умения реализовывать свой замысел с использованием опорных карточек-заданий и заданий-вопросов. В другом случае дети выполняли функцию капитанов, водящих, сказочных персонажей.

- *подвижные игры творческого характера*, направленные на развитие творческого двигательного потенциала и решение воображаемой игровой ситуации (например «Пограничники», «Зоопарк», «Цирк» и др.);

- *игры-эстафеты*, с использованием карточек-заданий (на карточке изображен сказочный персонаж, которому необходимо помочь найти способ решения двигательной задачи). В практике работы использовали следующие задания: изобразить животное (насекомое) и далее проходить препятствие так, как проходил бы нарисованный герой; пройти препятствие под музыку, соблюдая ритм; выполнить упражнение как роботы (как трусливый человек, как человек идущий по лужам и др.); пройдя эстафету, дети должны были решить двигательный ребус.

Использование карточек-заданий было обусловлено задачами и содержанием занятия. Дети делились на подгруппы, и каждая подгруппа получала карточку-задание. Первый вариант: детям предлагали одинаковые карточки-задания. Каждая подгруппа придумывала свой вариант. Второй вариант – детям предлагали разные карточки, и они выполняли разные задания. Третий вариант – дети сами выбирали по желанию карточку. Такие задания способствовали развитию творчества у детей; формировали наглядно-действенное и наглядно-образное мышление, которое воздействовало на развитие воображения. Реально-условная ситуация таких заданий помогала ребенку создать и воспроизвести соответствующий ему жизненный или сказочный образ.

Для проведения подвижных игр использовали прием комбинирования символов. Детями осуществлялся выбор нескольких карточек-схем с изображением символов игры, из которых можно скомбинировать одну хорошо знакомую детям подвижную игру. Проводилась беседа по содержанию этой игры (дети вспоминали название, роли, правила в игре). Затем педагог предлагал из множества карточек выбрать еще одну и добавить к игре, указывая на то, что может получиться совершенно новая игра, задавал уточняющие вопросы о том, какой она может быть, что можно изменить в правилах, содержании игры. После этого дети высказывали свои варианты комбинирования (придумывали названия и правила новой игры). Далее осуществлялся выбор детьми совместно с педагогом наиболее удачного варианта, происходило распределение ролей и проводилась игра. После игры происходило обсуждение того что понравилось, что вызвало затруднения. На следующем этапе дети могли самостоятельно, используя карточки определять содержание игры.

На физкультурных занятиях специально создавалась эмоциональная обстановка: использовались яркие и привлекательные цвета инвентаря и оборудования. Важную роль в развитии творческой активности детей играла эмоционально-образная методика руководства

игрой со стороны педагога. Расширяя двигательный опыт детей, воздействуя образным словом на воображение, взрослый стимулировал и направлял творческо-исполнительскую игровую деятельность каждого ребенка.

В украинском научном дискурсе [2] большое значение придается подготовке будущих педагоги к развитию творческих способностей детей, формированию их как субъекта образовательного процесса.

Таким образом, подбор всех упражнений и творческих заданий способствовал развитию мышления и восприятия пространства, учил ставить ближайшие цели, чтобы дети самостоятельно, целенаправленно воздействовали на определенные стороны собственного развития, а также развивали память и внимание, способность к комбинированию. Совершенствование этих психических процессов развивало у детей способность творчески мыслить в двигательной деятельности.

Список использованных источников:

1. Богоявленская Д. Б. Психология творческих способностей : монография / Д.Б. Богоявленская. – Самара : Издательский дом «Федоров», 2009. – 416 с.
2. Демченко Е., Кит Г., Голук О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голук, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
3. Кудрявцев В. Т. Ребенок-дошкольник: новый подход к диагностике творческих способностей / В. Т. Кудрявцев, В. В. Синельников // Дошкольное воспитание, – 1995. – № 9. – С. 52–59.
4. Поддьяков Н. Н. Творчество и саморазвитие детей дошкольного возраста : концептуальный аспект / Н. Н. Поддьяков. – Волгоград : Перемена, 1994. – 117 с.
5. Шебеко В. Н. Творчество дошкольников в двигательной деятельности. Педагогическая технология развития творчества дошкольников средствами физической культуры / В. Н. Шебеко // Пралеска. – 2007. – № 10. – С. 24–32.

МІСЦЕ ІГРОВИХ СИТУАЦІЙ В РОБОТІ З РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Наталія Михальченко, студентка ступеня вищої освіти бакалавра

Науковий керівник: Н.О.Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PLACES OF GAMING SITUATIONS IN DEVELOPMENT SPEECH OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Nataliia Mikhalychenko, bachelor`s student

*Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsiubynsky
(Ukraine)*

Анотація. У статті визначено важливість створення ігрових ситуацій у процесі формування мовленнєвих навичок дошкільників. Доведено, що вони стимулюють і активізують мовленнєве спілкування дітей, сприяють розвитку діалогічного і монологічного мовлення.

Ключові слова: гра, ігрові ситуації, дошкільний вік, дитина, мовлення.

Abstract. The article defines the importance of creating gaming situations in the process of forming the language skills of preschoolers. It is proved that they stimulate and activate language communication of children, promote the development of dialogical and monologue speech.

Keywords: game, game situations, preschool age, child, speech.

Одним із важливих питань дошкільної лінгводидактики є розвиток зв'язного мовлення дітей. Пріоритетні напрями Національної доктрини розвитку освіти України у ХХІ

столітті, Законів України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, „Комплексними заходами щодо всебічного розвитку і функціонування української мови” спрямовані на модернізацію дошкільної освіти, оновлення змісту, вдосконалення форм, методів і технології навчання дітей української мови, розвитку культури мовлення та мовленнєвого спілкування.

У лінгводидактиці проблема зв'язності дитячого мовлення висвітлювалася в дослідженнях Н. Бабич, А. Богуш, М. Вашуленка, Т. Ладижинської, Л. Мацько, М. Пентилюк та ін. Науковці розглядають зв'язне мовлення як організовану за законами логіки, граматики й композиції єдності, що має тему, виконує певні функції, має відносну самостійність і завершеність, розподіляється на більш чи менш значущі структурні компоненти. Серед якостей зв'язного мовлення нормативними вважаються мовлення: точне, логічне, образне, стисле, виразне, багате, емоційне (А. Богуш, М. Єрастов, М. Пентилюк). Зв'язне мовлення – це не просто послідовність слів і речень, це ланцюжок пов'язаних одна з одною думок, які передані точними словами у правильно побудованих реченнях.

У системі засобів розвитку зв'язності мовлення дошкільників важливе місце посідає гра. Її вплив на виховний процес дітей було розкрито у працях педагогів-класиків (А. Коменський, С. Русова, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.), психологів (Ю. Аркін, М. Басов, П. Блонський, Л. Виготський, Н. Виноградов, Д. Ельконін, С. Рубінштейн та ін.), сучасних педагогів (Л. Артемова, А. Бондаренко, Г. Григоренко, Р. Жуковська, О. Сорокіна, О. Усова, Г. Швайко, К. Щербакова та ін.). У процесі проведення ігор діти мають можливість діяти, певні дії визначають мовленнєву активність дошкільника і zarazom направляють розвиток гри. Гра безпосередньо впливає на розвиток особистості. Саме тут дитина ознайомлюється з поведінкою і взаєминами дорослих людей, які стають зразком для її власної поведінки, здобуває основні навички спілкування, якості, необхідні для встановлення контакту з однолітками. Захоплюючи дитину і змушуючи її підкорятися правилам відповідно до узяті на себе ролі, гра сприяє розвитку почуттів і вольової регуляції поведінки.

Використання в мовленнєвому спілкуванні ігрових ситуацій допомагає досягти механізму між розумінням значенням слова на позначення предметних дій та свободою слова. Здатність дитини використовувати в ігрових ситуаціях зв'язні висловлювання впливає на емоційно чуттєву сферу їхньої життєдіяльності й водночас максимально активізує мовлення дітей.

А. Богуш визначає мовленнєву ситуацію як динамічну систему взаємовідносин тих, хто спілкується, яка ґрунтується на відображенні об'єктів і подій зовнішнього світу, породжує потребу до цілеспрямованої діяльності у вирішенні мовленнєво-мисленнєвих задач і живить цю діяльність [1]. Це ситуація, на яку людина реагує вербальною дією, проте вона здебільшого включає і невербальні дії. Вона виникає спонтанно або планується попередньо суб'єктом мовленнєвої дії. Якщо глибоко усвідомлювати ситуацію, то це поліпшить якість мовленнєвого повідомлення, адже в кожному повідомленні відображається взаємодія об'єктивної дійсності, мислення і мовлення. У цьому науковці вбачають зміст використання навчально-мовленнєвих ситуацій.

Мовленнєві ситуації поділяються на природні й штучні або навчальні [1]. Природні мовленнєві ситуації виникають досить часто. Проте, на жаль, коло таких ситуацій обмежене. Вони не можуть забезпечити активізацію усього мовного матеріалу, що передбачений програмою. Мовленнєвий акт неможливий без способу створення мовленнєвого стимулу. У природній ситуації такий спосіб створюється обставинами дійсності, тоді як у навчальній організовується словесно.

Ефективним засобом розвитку усно-мовленнєвих навичок і вмінь виступає навчальна мовленнєва ситуація, адже вона ставить дітей в умови, близькі до умов реального словесного мовленнєвого спілкування. Таким чином мовці зацікавлюються актом мовленнєвого спілкування та впевнені в тому, що можуть брати в ньому участь. Щоб діти краще засвоїли матеріал, в навчальній мовленнєвій ситуації необхідно активізувати весь якісно-граматичний матеріал, що вивчається, так, щоб він виступав засобом вирішення комунікативних завдань. Це ще й ефективний засіб розвитку уяви

дошкільників.

За допомогою навчально-ігрових мовленнєвих ситуацій можливо розвивати як діалогічне, так і монологічне мовлення. У зв'язку з цим учені А. Богуш та Н. Луцан поділяють ігрові мовленнєві ситуації на дві групи. Перша група об'єднує ситуації діалогічного мовлення й поділяється на ігрові мовленнєві ситуації діалогу, трилогу та полілогу. Друга група об'єднує ігрові мовленнєві ситуації, що сприяють розвитку монологу: ігрові мовленнєві ситуації описові, розповідні, на розмірковування та пояснення [1, 77].

У дошкільній лінгводидактиці розроблено систему мовленнєвих ігрових ситуацій: ігрові мовленнєві ситуації за змістом художніх творів з метою формування у дітей оцінно-етичних суджень (А. Богуш, О. Монке); ігрові мовленнєві ситуації за змістом українських народних казок з метою збагачення словника дітей експресивною лексикою (Ю. Руденко) та розвитку мовленнєвотворчого самовираження дошкільників (Л. Березовська); ігрові мовленнєві ситуації з метою розвитку культури мовленнєвого спілкування дітей та мовленнєвої готовності дітей до школи (О. Амацьєва, А. Богуш, Т. Піроженко, С. Хаджирадєва, Н. Шиліна та ін.); ігрові мовленнєві ситуації з метою формування граматичної правильності мовлення (К. Крутій, Н. Лопатинська, Н. Маковецька).

Таким чином, значне місце в роботі з розвитку мовлення дітей дошкільного віку посідають ігрові мовленнєві ситуації. Вони стимулюють і активізують мовленнєве спілкування дітей, сприяють розвитку діалогічного і монологічного мовлення.

Список використаних джерел:

7. Богуш А. Мовленнєво-ігрова діяльність дошкільників: мовленнєві ігри, ситуації, вправи. Навчально-методичний посібник / А. Богуш, Н. Луцан. – К.: Видавничий Дім «Слово», 2008. – 351 с.
8. Комарівська Н. Мовні ігри для опанування дошкільниками етикетних формул / Надія Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / ред. кол. : Г. С. Тарасенко, О. В. Акімова, В. І. Шахов. – Вінниця : Нілан ЛТД. – 2013. – Вип. 2. – С. 187-189.
9. Крутій К.Л. Мовленнєві перлинки для кожної дитинки. Програма з мовленнєвого етикету та методичні рекомендації / К.Л.Крутій, Н.В.Маковецька. – Вид. 2-е. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2004. – 44 с.
10. Крутій К.Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація / К.Л.Крутій. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2001. – 164 с.
11. Любчак Л.В. Методика організації ігрової діяльності: практикум / Л.В.Любчак, К.А.Колеснік. – Вінниця : ЦОП “Документ Принт”, 2017. – 196 с.

МОРАЛЬНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА

Катерина Міщенко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

MORAL EDUCATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN BY THE MEANS OF ARTISTIC WORD

Kateryna Mishchenko master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено окремі аспекти використання художнього слова як засобу морального виховання молодших школярів. Доведено, що художнє слово свідомо впливає на почуття та вчинки, дає можливість викликати бажання у молодших школярів стати кращим, зробити щось хороше для когось та познайомити дітей з певними нормами поведінки. Проаналізовано результати констатувального експерименту, проведеного на уроках літературного читання, з метою діагностики значення художнього слова.

Ключові слова: моральне виховання, молодші школярі, художній твір, художнє слово,

урок.

Abstract. *The article highlights the using of artistic word as a means of moral education of junior pupils. It is proved that the artistic word consciously affects feelings and deeds, makes possible to become better for younger schoolchildren, to do something good for someone and to introduce children with certain norms of behavior. The results of the stating experiment are analyzed. It is conducted at the lessons of literary reading with the aim of diagnosing the significance of artistic words.*

Key words: *moral education, younger schoolchildren, artistic work, artistic word, lesson.*

Моральне виховання учнів початкової школи виступає одним із складних завдань, яке ставиться перед учителем. Для того, щоб вирішити цю проблему, педагогу необхідні не лише знання методики викладання предметів початкової школи, але й безпосередньо вміння направити свою діяльність на моральне виховання особистості в освітньому процесі.

Головне призначення початкової школи – цілеспрямоване формування високоморальної, гармонійно розвиненої особистості молодшого школяра. Початкова школа зобов'язана не лише вчити усвідомленого читання, письма, лічби, але й виховувати найкращі моральні якості; сприяти різнобічному і гармонійному розвитку молодших школярів, розкриттю їх творчих здібностей; учити правильного, повноцінного мовлення.

Як зазначено в Національній доктрині розвитку освіти України, одним із пріоритетних завдань сучасної школи є формування моральної життєтворчої мотивації, активної громадянської та професійної позиції [6, с. 2]. Художня література є невід'ємним засобом розумового, морального й естетичного виховання та розвитку пізнавальних процесів. У Національній стратегії розвитку освіти України на 2012–2021 рр., Законі «Про освіту» висвітлені ідеї самоцінності, унікальності дитини, необхідності розвитку її творчого потенціалу [4].

У «Концепції Нової української школи» визначено, що НУШ має розвивати у дітей «читання з розумінням, уміння висловлювати свою думку усно та письмово, критичне та системне мислення, здатність логічно обґрунтовувати свою позицію, творчість, ініціативність, вміння конструктивно керувати своїми емоціями, оцінювати ризики та приймати правильні рішення, здатність співпрацювати з іншими» [5, с. 3]

В оновлених програмах початкової освіти зазначається, що метою навчальної дисципліни «Літературне читання» є «виховання основ морально-ціннісного ставлення до навколишнього світу, людей, самого себе відповідно до правил і норм загальнолюдської моралі, виховання любові до Батьківщини» [7, с. 18]. У процесі вивчення предмету «Літературне читання» здійснюється мовленнєвий, морально-етичний, літературний, естетичний, інтелектуальний розвиток школярів, виховується дитяча особистість. Під час читання формується ставлення дитини до навколишньої дійсності, збагачуються почуття, розвивається творча уява, значною мірою задовольняються творчі інтереси молодшого школяра.

На уроках літературного читання діти мають нагоду ознайомитись із прикладами для наслідування певних типів поведінки у вирішенні моральних ситуацій, а тому під впливом художніх текстів у дітей формуються моральні мотиви поведінки, розвивається здатність співчувати, співпереживати, відчувати почуття провини, сорому, совісті, обов'язку, відповідальності, емпатії, власної гідності тощо [7]. Для цього потрібно здійснювати такий підхід до твору, який налаштовує читача на розкриття морального потенціалу літературного тексту і можливість перенесення позитивних висновків на особистісний рівень.

Проблемою морального виховання займалися відомі педагоги: І. Мар'єнко, Ф. Іващенко, Н. Корнієнко, Д. Леонтєва, І. Харламова та інших. Велику роль почуттям у процесі формування моральних якостей дітей присвячені праці В. Блюмкіна, І. Сवादковського, М. Стельмановича, В. Сухомлинського та ін. Дитячу літературу як засіб всебічного виховання та розвитку учнів сучасної української школи досліджували

О. Білецький, Н. Волошина, О. Зубарева, Л. Кіліченко, А. Костецький, В. Плахтій, О. Савченко, Н. Скрипченко, А. Терновський, Ю. Ярмиш та ін.

Учням початкової школи здебільшого важко розрізняти поведінку інших людей, тому вчителі постійно мають спрямовувати увагу дітей на усвідомлення позитивного та негативного. Доцільно використовувати лише той матеріал, який буде пов'язаний з життям таких же хлопчиків і дівчаток. Тому особливе місце для здійснення вище поставлених завдань у вихованні молодших школярів відводиться використанню художнього слова як засобу морального виховання.

Зміст творів, з якими учні ознайомлюються на уроках читання, значною мірою впливає на морально-етичне виховання молодших школярів. Саме художній твір є тим відправним пунктом, який формує особистість школяра, а читання стає для дитини не тільки інструментом оволодіння знаннями, а джерелом духовного життя.

Щоб твір мав виховний вплив, зміст його має бути усвідомленим. В. Сухомлинський радив учителям початкової школи: «Навчіть усіх дітей читати так, щоб вони вміли читаючи думати» [9, с. 29]. Щоб досягти такого рівня читання, їм треба навчитись аналізувати текст, тобто осмислювати його тему, ідею, ставлення автора до того, про що він пише, висловлювати свою оцінку щодо прочитаного, бачити в тексті художньо-виражальні засоби мови, запам'ятовувати їх з метою збагачення власної мовної культури.

На різних етапах уроку доцільно використовувати роботу в інтерактивних групах, виставки книг, розгадування кросвордів. При цьому, використовуючи різні прийоми та засоби, слід пам'ятати, що основну роль на уроці займатиме правильна постановка запитань, що будуть чітко, коректно спрямовані учителем на досягнення поставлених навчальних та виховних цілей.

Література як мистецтво слова формує моральні цінності дітей і впливає на його ставлення до інших людей. Уроки літературного читання дають молодшому школяреві можливість поділитися з товаришами радістю пережитого під час аналізу творів, дізнатися, що їх цікавить і хвилює. Під час читання й обговорення літературних текстів значною мірою формуються морально-етичні ідеали дитини, її ставлення до навколишньої дійсності, молодші школярі знайомляться з життям незнайомих їм людей, природою, працею людей, однолітками, їхніми радощами і невдачами. Художнє слово свідомо впливає на почуття та вчинки, дає можливість окрилити дитину, викликати бажання стати кращим, зробити щось хороше для когось та познайомить дітей з нормами поведінки.

Вчителі початкової школи мають розвивати у дітей відчуття прекрасного та привабливого, сприяти формуванню у свідомості дітей розуміння того, що можна робити, а що ні. Поняття й уявлення про добро і зло, правду і неправду відображається в моральних стосунках між молодшими школярами.

Для діагностики значення художнього слова у моральному вихованні молодших школярів нами була проведена цілеспрямована виховна робота з учнями 3 класу ЗОШ І-ІІІ ступенів № 36 м. Вінниці. У ході проведення бесіди на тему «Що я знаю про дружбу?» з учнями обговорювалися питання дружби з героєм літературного твору.

Так, на питання «З ким би ти хотів потоваришувати? Чому? Які якості приваблюють у герої?» Андрій В. відповів, що йому подобаються сильні герої, такі, як Людина Павук, Супермен. Анна Ш. відповіла, що найбільше вона б хотіла потоваришувати з Попелюшкою, тому що вона сильна та нікого не боялася. Що ж стосується питання «Які твори вам допомагають у важку хвилину?» діти не мали однозначної відповіді, адже кожний твір для них має певне значення. Так, Світлана Р. розповіла, що для підняття настрою вона любить читати твори веселі та з хорошим закінченням. Микола П. не зміг згадати жодного твору, який би йому допоміг. Щодо питання «Як зможуть допомогти літературні герої?» майже всі діти були однієї думки про те, що вони беруть приклад зі свого улюбленого героя, демонструють його винахідливість та найкращі риси.

Отримані результати дозволяють зробити висновок про результативність використання форм, методів і прийомів морального виховання молодших школярів засобами

художнього слова в освітній діяльності вчителів початкової школи. Діти навчилися висловлювати власні оцінні судження на основі прочитаного художнього твору, у них покращилися знання про морально-етичні норми.

Отже, необхідною складовою в процесі морального виховання учнів є цілеспрямована робота над художніми творами. Саме художнє слово допомагає розширити життєвий досвід учнів початкової школи, опанувати головні моральні цінності, не боятися випробувань, не зраджувати, не відступати, не чинити підлості, бути щедрим, милосердним, життєрадісним, працьовитим і доброзичливим. У творах підручників з літературного читання для початкової школи матеріал досить ґрунтовний та корисний. У них передано ідеї свободи, рівності, любові, шанування родинних зв'язків, формування працелюбності, взаємодопомоги і самодисципліни.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Виховання як духовно-моральне удосконалення особистості / І. Бех // Рідна школа. – 2014. – № 4-5. – С. 21-26.
2. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – Р. 507-519.
3. Дзюбенко І. А. Роль педагогічної майстерності вчителя у формуванні духовності школярів в процесі навчальної діяльності / І. А. Дзюбенко // Витоки педагогічної майстерності : зб. наук. пр. Полтавського державного педагогічного ун-ту ім. В. Г. Короленка. Серія : Педагогічні науки. – Полтава, 2007. – Випуск 3. – С. 240-425.
4. Закон України «Про освіту». – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>.
5. Концепція Нової української школи. – Режим доступу : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/nova-ukrayinska-shkola/metodichni-rekomendaciyi-dlya-vchiteliv-pochatkovoyi-shkolic>.
6. Національна доктрина розвитку освіти України у ХХІ столітті // Освіта. – 2001. – 11-18 липня. – С. 2-6.
7. Програми для середньої загальноосвітньої школи. 1-4 класи. – К. : Початкова школа, 2006. – 432 с.
8. Родюк Н. Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н.Ю.Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія: Педагогічні науки : зб. наук. пр. – Старобільськ, 2018. – № 3 (137) квітень. – С. 234-240.
9. Сухомлинський В.О. Духовний світ школяра / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори: В 5-ти т. – К. : Рад. школа, 1976. – Т. 1. – С. 209-402.

РОДИНА ТА ЇЇ РОЛЬ ДЛЯ РОЗВИТКУ, НАВЧАННЯ І СОЦІАЛІЗАЦІЇ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Богдана Нараган, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.В.Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

FAMILY AND ITS ROLE FOR DEVELOPMENT, EDUCATION AND SOCIALIZATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Bohdana Narahan, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті здійснено теоретичний аналіз поняття «сім'я», висвітлено роль родинно-сімейних особливостей для навчання, виховання, розвитку молодших школярів у сучасній школі. Також в матеріалах даної статті з'ясовано вплив родини на формування, соціалізацію та гармонійний розвиток молодшого школяра. Проаналізовано значимість збагачення змісту навчально-виховного процесу початкової школи народознавчим матеріалом. Стаття розкриває роль взаємодії школи, сім'ї та учня. Підводить до розуміння, що доброзичлива сім'я та небайдужа школа допоможе розвинути позитивні риси у молодшого школяра, які йому обов'язково знадобляться у дорослому житті.

Ключові поняття: сім'я, виховання, молодші школярі, родинно-сімейні традиції, навчально-виховний процес, Концепція нової української школи, звичаї, український народ.

Abstract. In the article the theoretical analysis of the concept of "family" is carried out, the role of family features for teaching, upbringing and development of junior pupils in modern school is highlighted. Also in the materials of this article the influence of the family on the formation, socialization and harmonious development of the junior pupil is explained. The significance of the enrichment of the content of the educational process of the elementary school with the ethnographic material has been analyzed. The article reveals the role of interaction between school, family and student. It leads to the understanding that a benevolent family and an indifferent school will help develop the positive features of the junior pupil who will necessarily need it in adulthood.

Key words: family, education, younger schoolchildren, family and family traditions, educational process, Concept of a New Ukrainian school, customs, Ukrainian people.

В Україні традиційно роль родини та родинно-сімейного виховання мало велике значення. Це система поглядів, засобів сімейного впливу на дітей та молодь, що сформувалася історично, застосовувалась багатьма поколіннями українців, спрямована на те, щоб сформувати життєво-необхідні особливості, забезпечити розвиток духовності, моральності дитини, спадкоємності поколінь, щоб дитина виросла в гармонійно та всебічно розвинуту особистість.

«Сім'я – група людей, що складається з чоловіка, жінки, дітей та інших близьких родичів, які живуть разом. Сім'я в нашому суспільстві – це первісний осередок багатограних людських відносин – господарських, моральних, духовно-психологічних, естетичних. І, звичайно, виховних»[10, с. 224].

Внаслідок соціально-економічної кризи значно погіршилась демографічна ситуація, сім'ї більше переймаються фінансовим боком життя. Ріст злочинності та правопорушень і небажання дітей займатись самоосвітою та втрата школою свого авторитету для багатьох дітей спричинило негативні наслідки. Соціальний інститут родини поступово втрачає свою цінність. Такий стан веде до морально-психологічного зубожіння та соціальної деградації молодого покоління. Найчастіше потерпають від цього учні початкової школи, тому що в них ще не сформовані стійкі риси особистості, відсутні навички, знання та вміння, які б могли допомогти їм протистояти несприятливому впливу ззовні, щоб надати перевагу дійсним цінностям та життєвим орієнтирам.

«Виклики часу зумовили розроблення Концепції «Нова українська школа» – документа, який проголошує збереження цінностей дитинства, необхідність гуманізації навчання, особистісного підходу, розвитку здібностей учнів, створення навчально-предметного середовища, що в сукупності забезпечують психологічний комфорт і сприяють вияву творчості дітей» [7, с. 11].

Сім'я – це перша громадська сходинка у житті людини. Вона з самого раннього віку виховує та спрямовує волю, свідомість, почуття дітей. Сім'я – незамінний чинник для кожної особистості. Особлива роль сім'ї для виховання підростаючого покоління проявляється у її постійному та довготривалому впливові. Сімейне виховання є різнобічним. Важлива роль сім'ї у формуванні світогляду, вивченні моральних норм поведінки, оцінюванні справ та вчинків людей. Головним у сімейному вихованні є почуття любові батьків до дітей та дітей до батьків. Комфортний мікроклімат вдома стимулює малу дитину до підтримання звичаїв родини. Кожен з батьків повинен розуміти свою відповідальність за клімат у родині. Бажано правильно організувати побут та режим життя, аби не виникало культу речей. Правильна організація життя і режиму у сім'ї повинна враховувати індивідуальні, вікові особливості кожного члена. Не можна недооцінювати побутову працю дітей, самообслуговування та життя сімейними традиціями.

Великий педагог К. Ушинський здійснив першу спробу цілісного вивчення дитини на засадах антропологічного принципу, намагаючись відкрити батькам і педагогам велике

значення всебічного вивчення дитини. Педагог також наголошував, що у вихованні все повинно виходити тільки з живого джерела людської особистості. «...Без особистого безпосереднього впливу вихователя на вихованця справжнє виховання, що проникає в характер, неможливе» [8, с. 320].

Умовою щастя для маленької дитини є любов до неї з боку батьків та рідних. Діти гостро переживають дефіцит любові. Залюблена дитина має відчуття захищеності, душевного спокою, така дитина легше опановує знання, у неї більше друзів, вона легше розкриває свій потенціал. Батьківська любов формує доброту, почуття обов'язку, дружелюбність, головне, щоб вона не була сліпою, коли дитині все прощається або недостатньою, коли забезпечується, наприклад, лише матеріальний бік.

На думку Л. Буніної, «особливу увагу батькам треба приділяти такому аспекту, як потреби дитини. Бо саме від задоволення всіх необхідних потреб, починаючи з першого дня народження, залежить те, як дитина буде розвиватися» [3, с.16].

Батьки повинні мати у сім'ї авторитет, який має опиратися на повагу і любов з боку дітей, довіру до життєвого досвіду, до їхніх вчинків. Без авторитету формувати в маленькій дитині риси хорошої людини неможливо. Руйнує авторитет батьків двояка поведінка. Це коли для чужих людей батько чи матір добрі громадяни, а вдома – тирані для сім'ї. Адже дитина спостерігає за батьками саме вдома. Авторитет і авторитарний стиль поведінки – це не теж саме. Якщо батько чи матір вимагають, аби їхні вказівки і слова не обговорювалися, а виконувалися відразу і мовчки, а їхні дії не піддавались критиці, то, насправді, діти не будуть поважати та підтримувати авторитет таких батьків. Справжні батьки повинні мати сміливість зізнатися в своїй неправоті. Така поведінка дорослих формує у дітей щирість, чесність, справедливість.

Школа та сім'я повинні тісно співпрацювати, коли батьки ставляться зверхньо, без поваги до вчителя, то і діти матимуть таке ж ставлення. В сучасному світі вплив сім'ї зростає, особливо потребують уваги діти сором'язливі, вразливі, які надто болісно реагують на зауваження вчителя, важко переживають погані оцінки, власні невдачі та недоброзичливе ставлення однолітків. В дитини може зникнути бажання відвідувати школу. А якщо є момент сімейних розмов, то такій дитині легше відкритися, що допоможе їй правильно оцінити ситуацію. Батьки повинні спокійно давати поради, не звинувачувати дитину. Також не варто фіксувати увагу на дрібних дитячих переживаннях та надмірно опікати дитя.

Оскільки, взаємодія з батьками є важливою ланкою для досягнення оптимальних результатів, то на вчителя покладено роль «дипломата» для перемовин з родинами дітей.

Це зумовлено багатьма об'єктивними, а іноді і суб'єктивними причинами, а саме:

- дитина більше денного часу проводить під пильним оком вчителя;
- сама професія педагога налаштовує на вивчення особистості дитини;
- знання ним психологічних особливостей молодших школярів;
- натомість, професійна зайнятість батьків і часто незнання чи небажання знати

індивідуальні психологічні риси своєї дитини призводить до перекладання певною мірою власних обов'язків на школу.

Саме від першої вчительки залежить, як дитина сприйме те, чого педагог прагне її навчити. Це зовсім не означає, що батьки – погані. Більшість родин переймаються правильним розвитком і соціалізацією своїх нащадків, але іноді бракує досвіду, а іноді ряд суб'єктивних причин стає на заваді. Від бажання та вміння педагога переконати, зацікавити батьків шкільним періодом життя їхніх чад, залежатиме рівень довіри і співпраці батьків із школою.

Немає однакового ставлення до різних дітей (братиків та сестричок) у родині, і немає такого ставлення у школі. Однаковою має бути лише любов і доброзичливість у ставленні до них. До кожної дитини – свій підхід, тому що всі діти дуже різні. І коли одній дитині можна легко зробити зауваження, то іншій бажано наодинці і дуже обережно підбирати тон та слова. Всім таким і побідним премудростям може навчити батьків грамотний педагог. Це процес взаємозбагачення, бо якісь звичаї та традиції, прийняті у родині, збагачують і

розвивають внутрішній світ дитини, а якихось може навчити, підказати, саме вчитель. Знаючи школяра і спілкуючись з ним щодня, вчитель має змогу поглибити певні риси характеру чи «приглушити» їх прояв.

За програмою НУШ перші 2 роки оцінювання знань маленьких учнів взагалі не буде – лише сертифікат досягнень. Оцінювання в початковій школі замінили позитивними словами, аби не пригнічувати дитячу психіку. Звичка підбадьорення молодшим школярам знайома ще з «родинного гнізда». Тому так учням комфортніше, а батьки розуміють систему градації успіхів своїх дітей. Наприклад, у портфоліо дитини буде робитися акцент не на невдалому завданні, а, навпаки, виділятиметься вчителем той момент, в якому школяр проявив себе найкраще.

Робота з батьками, особливо в початковій школі, має лише поглиблюватися.

Однією з найважливіших умов виховання дитини в сім'ї повинен стати діалог. Доброзичливість, довіра, терплячість у ставленні до дитини викликає бажання виконувати вимоги старших, а якщо батьки звикли домагатися криком та примусом виконання своїх вимог, то з дорослішанням дитини домогтися виконання якихось дій від неї буде все важче.

Так, звернувши увагу на педагогічну систему Марії Монтессорі, можна зазначити, що в її основі лежить «...ідея гуманістичного вільного виховання. У центрі педагогіки Монтессорі – недопустимість насилля над дитиною; проблема саморозвитку дитини; створення спеціальної системи виховання та навчання, в якій центральну роль відіграє «підготовлене середовище» та своєрідний дидактичний матеріал; різновіковий підхід до виховання та навчання дітей; необхідність вивчення дитини педагогом задля сприяння її успішному «самобудівництву», її духовному розвитку» [6, с.190].

Якщо дитина допустила негативний вчинок, то покарання повинно враховувати індивідуальні особливості дитини, причини вчинку, обставини, в яких було вчинено якусь дію, морально-психологічні моменти даного вчинку. Не можна карати дітей, не розібравшись, у запалі роздратування. Можна було б застосувати традицію: перед тим, як карати дитину, сісти, обговорити ситуацію, аби дитина розуміла, за що її карають.

Існує три стилі взаємин дітей та батьків. Педагоги їх поділяють на: авторитарний, демократичний та ліберальний. При авторитарному стилі використовується безапеляційність, жорсткий диктат у стосунках дорослих та дітей. При демократичному – співпраця, взаєморозуміння, взаємоповага, врахування потреб кожного. При ліберальному – байдужість та вседозволеність.

Найперша потреба дитини – це потреба у спілкуванні. Довге і різноманітне спілкування дитини з різними членами родини збагачує особистість, робить дитину більш чутливою до потреб інших людей, більш емоційною в прояві своїх особливостей. Сучасне життя дуже впливає на спілкування в сім'ї. Батьки все більше зайняті проблемою заробляння коштів, старше покоління швидше помирає або хворіє (при стані сучасної медицини та недостатньої фінансової забезпеченості людей), або проживають окремо та далеко. Не всі діти мають змогу часто спілкуватися з бабусями, дідусями та іншими родичами.

Учений Н. Шевченко в статті «Права дитини – права батьків» підкреслює, що сім'я є первинним виховним середовищем дитини, де формується система цінностей та норм поведінки, де дитина вчиться бути відповідальною особистістю та громадянином. Саме виховання дитини в сім'ї має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини та громадянина, підготовку дитини до свідомого життя у соціально-правовому суспільстві» [12, с.12].

З дорослішанням самої дитини змінюється і зміст спілкування. Молодший школяр має не лише інтелектуальні та чуттєві потреби, але під час спілкування прагне самоствердитись, зрозуміти себе, отримати схвалення чи чесну негативну оцінку своїх дій. Педагоги вважають демократичний стиль ведення діалогу з дітьми найбільш оптимальним. Такий стиль дозволяє проявити повагу до особистості дитини, її інтересів та потреб. Дитина може побачити свою цінність, відчути себе повноправним членом родини, зрозуміти потреби інших. Молодший

школяр хоче, щоб його дії оцінювалися позитивно. В процесі спілкування з родичами, знайомими, шкільним оточенням, у нього формується самооцінка. Дорослі можуть коригувати дитячу поведінку за допомогою звернення до почуття обов'язку, впевненості у своїх силах, доброзичливості, відповідальності, зосередженості. Порівняння невдач дитини з досягненнями інших може розвинути в ній невпевненість в собі, заздрість, недоброзичливість. Якщо ж постійно хвалити, це може сформувати зазнайство та безвідповідальність. Міра в позитивних і негативних оцінках допоможе дитині правильно оцінювати власні сили.

Особливе значення має традиція виховання словом. Словом можна вбити людину і словом можна врятувати. В.О.Сухомлинський говорив, що слово, звернене до дитини, має бути людським, чуйним та терпимим. Безумовно, бувають ситуації, коли потрібно швидко і різко зупинити недозволену поведінку дитини. Але в більшості випадків зауваження можна зробити в доброзичливій формі. Сімейна звичка переводити невдачі в жарт дасть змогу подивитися на себе з боку у смішному, але дружньому тоні. Молодший школяр багато в чому живе емоціями, тому для нього дуже важливий позитивний клімат сім'ї. Не можна зганяти на дітях свій поганий настрій. Також перекладати дорослі проблеми на дитячі плечі. Позиція дорослих принижує гідність дитини, коли вони ставляться до неї зневажливо, як до тієї, що мало знає і вміє. Оскільки, влада батьків і так велика: матеріальні можливості, їхній життєвий досвід, фізична сила, емоційна розвиненість, то дитина змушена підкорятись та з часом в дитячій свідомості можуть назрівати протести та конфліктна поведінка. Налагодити дружні стосунки між членами родини важко, але це єдиний шлях зрозуміти дитину, постаратись стати на її місце, проявляти тактовність, мати бажання розуміти складний дитячий світ. Спілкування з однолітками, вулиця можуть негативно впливати на дитину, якщо у неї немає довіри у стосунках з родиною, то переможе вулиця з її негативними наслідками.

Сім'я – це найперший вчитель та вихователю для дитини. Родина буде супроводжувати все життя та мати вплив на маленького громадянина, як у молодшому віці, так і до старості. Члени родини повинні враховувати особливості віку молодшого школяра, весь спектр його емоцій, прищеплювати повагу до членів родини, а в подальшому – до всіх оточуючих. Сім'я – це ті люди, які оточують щоденно, а отже, і мають вплив на формування характеру, звичок, поведінки маленького індивіда. Саме сім'я формує, виховує і розвиває ті риси і особливості поведінки особистості, які культивуються в даній родині.

Взаємоповага між членами родини, доброта в словах і вчинках, бажання допомогти показують культуру людини. Якщо людина поводить себе культурно і морально у своїй сім'ї, то в суспільстві буде поводити себе відповідно. Діти – це наше майбутнє, майбутнє нашої нації. Вони ростуть і проявляють цікавість до сімейних традицій, звичаїв, прийнятих норм поведінки. Необхідно поважати бажання малюка пізнати світ, дозволяти йому брати участь в житті сім'ї, залучати його до всіх сімейних процесів: прибираючи квартиру, готуючи їжу, прикрашаючи будинок до різних свят.

Родинне спілкування, обговорення якихось подій та останніх новин, прийняття рішень за родинним столом, взаємна підтримка – важлива сімейна традиція. Спілкування з старшими дозволяє краще розуміти світ, поважати старість, формує вдячність за поради і знання.

В сучасному світі роль сім'ї для розвитку молодших школярів лише зростає.

Таким чином, у власній родині дитина отримує засади світогляду та часто сценарій поведінки. Доброзичливі умови та збереження традицій допоможе розвинути позитивні риси у молодшого школяра, які йому допоможуть в дорослому житті.

Школа теж не може стояти осторонь міжособистісного спілкування з дитиною, оскільки «...місією початкової школи є різнобічний розвиток особистості дитини відповідно до її вікових та індивідуальних психо-фізіологічних особливостей, формування в неї загальнокультурних і морально-етичних цінностей, ключових і предметних компетентностей, необхідних життєвих і соціальних навичок, що забезпечують її готовність

до продовження навчання в основній школі, життя у демократичному суспільстві» [7, с.13].

Перспективи подальших досліджень вбачаємо у вивченні родинно-сімейних традицій при індивідуальному підході до кожної дитини, керуючись принципом «дитиноцентризму», до вивчення звичаїв українських сімей; у спрямуванні процесу впливу родини і школи в єдине позитивне русло для всебічного розвитку, навчання і соціалізації молодших школярів, відповідно до їх віку та особливостей.

Список використаних джерел:

1. Бабій В. Сімейні традиції та їх виховне значення / В.Бабій // Позакласний час. – 2004. – № 7-8. – С.27-31.
2. Бех І. Д. Особистість народжується в сім'ї: [Основні вихов. цінності сім'ї] / І. Д. Бех // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 8-10.
3. Буніна Л. М. Врахування потреб дитини як основа усвідомленого батьківства / Л. М. Буніна // Діти – батьки – сім'я. – 2005. – Вип. 3. – С. 9-16.
4. Ващенко Г. Виховний ідеал / Г.Ващенко. – Полтава, 1994. – 190 с.
5. Голюк О. Використання потенціалу соціальних Інтернет-мереж у взаємодії педагогів з родинами вихованців у контексті освітніх інновацій / О. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв, 9-11 квітня 2014 р., м. Вінниця / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 47-50.
6. Левківський М.В. Історія педагогіки: навч.-метод. посібник. / М.В. Левківський – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 190 с.
7. Нова українська школа: посібник для вчителя / за заг. ред. Н. М. Бібік. – Київ : Літера ЛТД, 2018. – 160 с.
8. Роджерс К. Клиент-центрированная терапия. – М.: Рефл-бук; К.: Ваклер, 1997. – 320 с.
9. Сатир В. Як будувати себе і свою сім'ю / В.Сатир. – М.: "Педагогіка - Прес", 1992 .
10. Словник української мови: в 11 томах. – Том 9. – 1978. – С. 224.
11. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В.О. Сухомлинський. – К.: Рад. школа, 1978. – 263 с.
12. Шевченко Н. Ю. Права дитини – права батьків / Н. Ю. Шевченко // Діти – батьки – сім'я. – 2006. – Вип. 5. – С. 11-17.

СУТНІСТЬ ДОСЛІДНИЦЬКОЇ ПОВЕДІНКИ СТАРШИХ ДОШКІЛЬНИКІВ

Юлія Наркізова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К. Л. Крутій, доктор педагогічних наук, професор

*Вінницький державний педагогічний університет
імені Михайла Коцюбинського (Україна)*

THE ESSENCE OF RESEARCH BEHAVIOR OF SENIOR PRESCHOOL CHILDREN

Julia Narkizova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні засади дефініції «сутність дослідницької поведінки старших дошкільників». Розкрито різноманітні підходи до визначення поняття. Доведено необхідність формування дослідницької поведінки дошкільників в умовах STREAM – освіти. Показано кореляцію між дослідницькою поведінкою дітей 2 і 6 років.

Ключові слова: дослідницька поведінка, STREAM – освіта дошкільників, діти дошкільного віку.

Abstract. The article explores the theoretical foundations of the definition of “research behavior of senior preschoolers”. Revealed various approaches to the definition of the concept. The necessity of the formation of research behavior of preschoolers in the conditions of STREAM - education has been proved. The correlation between the research behavior of children 2 and 6 years is shown.

Key words: *research behavior, STREAM - education of preschool children, children of preschool age.*

Важливість формування природничо-наукових уявлень у дітей дошкільного віку обумовлено вимогами Базового компонента дошкільної освіти. Формування уявлень у дітей дошкільного віку відбувається на основі сприйняття. Чим ширше коло розглянутих предметів і явищ, тим багатший досвід спостережень, тим швидше йде процес формування природничо-наукових уявлень у дітей дошкільного віку [1].

Розроблена сучасна альтернативна програма за науковим керівництвом проф. К.Л.Крутій «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» (Science, Technology, Reading + WRiting, Engineering, Arts and Mathematics) є інтегрованим підходом до освіти, який передбачає формування уявлень та вмінь дітей у галузях природничих наук, технологій, читання та письма (опрацювання змісту тексту, його розуміння, підготовка руки до письма), інженерії, мистецтва, математики; акцентує увагу на вивченні точних наук, виховує культуру інженерного мислення [11]. У цій програмі та комплексній освітній програмі «Дитина в дошкільні роки» [3] приділено увагу формуванню дослідницької поведінки дошкільників.

У контексті дослідження ми розуміємо, що *формування дослідницької поведінки під впливом спеціально організованого спостереження за змінами, що відбуваються з властивостями предметів і явищами довкілля, у дітей дошкільного віку виформовуються знання про Всесвіт, на цій основі - освоєння способів мислення.*

Аналіз змісту освітньої комплексної програми «Дитина в дошкільні роки» [3] дає підстави стверджувати, що освітню діяльність в закладах дошкільної освіти спрямовано на формування природничо-наукового світогляду, екологічного мислення та здорового способу життя, розвиток таких компетентностей дошкільників, як дослідницька та інформаційна.

Згідно з вимогами Базового компонента дошкільної освіти, особливо актуальним є розвиток природничо-наукових уявлень, тому що вони закладають у дошкільнят основу світорозуміння. Формування елементарних природознавчих уявлень сприяє розвитку дитячої допитливості та пізнавальної активності.

Так, К.Л.Крутій зазначає, що досить часто, в практиці дошкільної освіти доводиться стикатися з тим, що в ході безпосередньо освітньої діяльності діти практично позбавлені можливості ставити запитання, так як тимчасові рамки заняття не дозволяють «відволікатися від теми» і весь запланований матеріал видається вихователем в готовому вигляді, часто без урахування інтересу дітей [6; 11].

Найважливішим способом пізнання є *дослідницька поведінка* – універсальна характеристика людської діяльності, яка є наскрізною щодо всіх інших видів діяльності [10, с. 3]. Продовжуючи дослідження М.М.Поддякова, вчений О.М. Поддяков розкриває сутність феномену «*дослідницька поведінка*». На його думку, дослідницька поведінка – це універсальна характеристика людської діяльності, що пронизує всі інші види діяльності. Вона виконує найважливіші функції в розвитку пізнавальних процесів, в навчанні, в придбанні соціального досвіду, в соціальному розвитку та розвитку особистості.

Дослідницька поведінка – один з дієвих інструментів навчання, удосконалення пізнавальних функцій, придбання соціального досвіду. У людини вона виступає важливим джерелом особистісного розвитку і саморозвитку [9, с. 5].

О.І. Савенков [12] розуміє під дослідницькою поведінкою вид поведінки, збудований на базі пошукової активності та спрямований на вивчення об'єкта або вирішення нетипової (проблемної) ситуації, що виявляється в умовах високої невизначеності й новизни. Отже, її можливо досліджувати в таких ситуаціях і умовах.

Дослідницька поведінка дитини визначається [8; 12] як наполегливе прагнення зреалізувати за допомогою пошукової діяльності потребу в пізнанні об'єктів довкілля або дозволі нетипової (проблемної) ситуації, наслідком чого є відкриття нових для дитини знань і можливість їх подальшого застосування в досвіді пізнання та діяльності. На думку К.Р. Хачатурової, «дослідницька поведінка функціонує і розвивається під сильним впливом

соціальних і особистісних чинників, в основі яких лежить найважливіша потреба в новій інформації, нових враженнях, знаннях, результатах діяльності. Дослідницька мотивація може бути сильніше інших потреб» [15, с.166].

Упродовж раннього дитинства певні умови створює нове місце, нова іграшка або предмет, знайомство з іншою дитиною або новим дорослим. Науковцями доведено, що біологічно закладена в нас дослідницька поведінка виступає одним із найважливіших механізмів когнітивного розвитку дитини. Так, у роботах Х.Г. Восс і Х. Келлер [16] є вказівки на те, що за рядом показників *дослідницька поведінка дітей в шість років значно краще корелює з віком два роки, ніж три і чотири роки*. З огляду на дослідницьку поведінку дитини в два роки, можна зробити достовірний прогноз її дослідницької поведінки в шість років. Лонгітудне дослідження дітей упродовж раннього дитинства дозволило П.В. Смирновій виявити таку послідовність впливу умов прояву дослідницької поведінки: новий предмет (до 12 місяців), новий простір (з 8-9 місяців), інша дитина (з 8 місяців до 1,5 років) [14, с. 43].

Дослідницька поведінка стимулюється невизначеністю, незрозумілістю об'єкта, явища, відношень. Чинниками, що «запускають» дослідницьку поведінку є: новизна об'єкта або явища; його складність; інформаційний конфлікт (протиріччя між частинами інформації) [11, 13].

Аналіз сучасної практики дошкільної освіти показує, що дослідницька поведінка проявляється значно рідше, якщо педагоги в своїй роботі використовують дисциплінарні прийоми. Значно знижується й обсяг пізнавального досвіду, самостійність дошкільника. Об'єктна позиція, в яку потрапляє дитина, призводить до зниження її мотивації в пізнавальній діяльності. О.І. Савенков зазначає, що дітей не потрібно підштовхувати до пошуку, до проведення власних досліджень. Дитині досить просто дати свободу для експериментування [13].

Із-поміж чинників, що викликають дослідницьку поведінку і супроводжуючий її дослідницький інтерес називають такі: 1) новизна об'єкта або ситуації, що виникла; 2) оптимальний рівень складності: занадто примітивні або ж недоступні розумінню об'єкти гасять інтерес; 3) невизначеність знання; 4) когнітивний конфлікт (протиріччя частини інформації); 5) потреба в екстраполяції, прогнозуванні майбутнього; 6) перфекціонізм, тобто прагнення доводити все до ідеального стану тощо [5].

Отже, до чинників, що розвивають дослідницьку поведінку, відносимо:

- ігри-дослідження,
- іграшки,
- образотворчу діяльність,
- конструювання,
- спілкування,
- вивчення природи.

Десмонд Моріс сформулював *дослідницькі правила в поведінці дітей*: «... 1) досліджувати незнайоме, поки воно не стане знайомим; 2) накладати ритмічні повтори на знайоме; 3) всілякими способами варіювати ці повтори; 4) вибирати найбільш задовільні з цих варіантів і розвивати їх на шкоду іншим; 5) поєднувати і комбінувати ці варіанти; 6) робити все це самоціллю» [2, с. 152]. У дослідженні ми спирались на розумінні О.І. Савенковим пошуково-дослідницької діяльності як особливого виду діяльності, що породжується в результаті функціонування механізмів пошукової активності у вибудовується на ґрунті дослідницької поведінки» [12].

Отже, дослідницька поведінка ґрунтується на активності дитини, її цікавості, прагненні пізнавати довкілля.

До старшого дошкільного віку пошуково-дослідницька діяльність виокремлюється в особливу діяльність дитини зі своїми пізнавальними мотивами, усвідомленим наміром зрозуміти, як влаштовані речі, дізнатися нове про світ, упорядкувати свої уявлення про будь-якій сфері життя, зокрема, про довкілля. Пошуково-дослідницька діяльність у контексті розвитку природничо-наукових уявлень *молодшого дошкільника* в природній формі

проявляється у вигляді так званого *дитячого експериментування* з предметами і в вигляді вербального дослідження - запитань, що ставляться дорослому (чому, навіщо, як?) [11].

Назвемо *найбільш ефективні прийоми формування дослідницької поведінки в дитини дошкільного віку*:

1). Техніка постановки запитань. Запитання на початку заняття повинні ініціювати організований пошук, встановлення чого-небудь, пробудження інтересу до проблем, розвиток прагнення до відкриття, формування здатності дитини зіставляти відповіді і явища в просторі та в часі.

2) Техніка ведення дискусії. Вступні дискусії спонукають дітей згадати про події, про те, що знають, стимулюють на постановку власних запитань. Дискусії в малих групах ведуть до експериментування, допомагають навчитися мислити, приймати безліч ідей і відповідей, правильно користуватися операціями порівняння і протиставлення, класифікації.

3). Практичне (дослідницьке) експериментування з предметами, матеріалами, речовинами [12].

Формування дослідницької поведінки доцільно організувати через пошуково-дослідницьку діяльність – дослідження об'єктів довкілля та експериментування з ними. Необхідно спонукати дітей дошкільного віку до міркування, виробляти у них шляхом організованого спостереження за виявленням причини розглянутих явищ вміння будувати гіпотези щодо виявлення причин спостережуваних подій.

Саме тому *важливо в процесі спостереження орієнтування не на результат, а на процес вирішення конкретних завдань*.

Отже, узагальнення результатів теоретичного аналізу дає підстави зробити ряд висновків про те, що дослідницька поведінка в дошкільному віці: охоплює дослідження об'єктів навколишньої дійсності й експериментування з ними; ґрунтується на природній допитливості та пізнавальній потребі дітей; є засобом і механізмом соціально-комунікативного розвитку; у процесі пошуково-дослідницької діяльності найбільш яскраво проявляється саморозвиток дітей.

Список використаних джерел:

1. Безрукова В. С. Основы духовной культуры (энциклопедический словарь педагога). – Екатеринбург, 2000. - С.22-34.
2. Десмонд Моррис. Голая обезьяна. – СПб. : «Амфора», 2004. – С.151-155. URL: <https://viken.ru/enc/3588/> [Дата звернення 17.03.2019].
3. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив ; наук. керівник К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2016. - 160 с. (рекомендовано, Лист МОН України від 06.11.2015 р. лист № 1/11-16160).
4. Киреева О.В. Развитие исследовательской активности детей старшего дошкольного возраста в процессе экспериментирования : автореф. дис. ... на канд. пед. наук : 13.00.07/ О.В. Киреева, РГПУ им. А.И. Герцена, кафедра дошкольной педагогики. – СПб. – 2008. – 15 с.
5. Крупская И. И. Детское экспериментирование в процессе экскурсий как фактор экологического воспитания дошкольников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2016. – Т. 10. – С. 6-10. – URL: <http://e-koncept.ru/2016/56809.htm> [Дата звернення 12.03.2019].
6. Крутій К. STREAM-освіта для дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення / К. Крутій, Т. Грицишина // Дошкільне виховання. – 2016. – № 1. – С. 3-7. – Електронний ресурс. – URL: <http://ukrdeti.com/stream-osvita-doshkilnyat-vixovuyemo-kulturu-inzhenernogo-mislennya/> [Дата звернення – 03.03.2019].
7. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації / К. Крутій // Дошкільне виховання. – 2016. – № 9. – С. 6-10. – Електронний ресурс. – URL: <http://ukrdeti.com/k-krutij-suchasne-zanyattya-ta-osvitni-situaci%D1%97/> [Дата звернення 11.03.2019].
8. Киреева О.В. Развитие исследовательской активности детей старшего дошкольного возраста в процессе экспериментирования : автореф. дис. ... на канд. пед. наук : 13.00.07/ О.В. Киреева, РГПУ им. А.И. Герцена, кафедра дошкольной педагогики. – СПб. – 2008. – 15 с.
9. Поддьяков А. Н. Проблемы изучения исследовательского поведения: Об исследовательском поведении детей и не только детей : учебное пособие для студентов факультетов психологии. М. : Российское психологическое общество, 1998. – 85 с.
10. Поддьяков Н.Н. Исследовательское поведение. Стратегия познания, помощь, противодействие, конфликт [Текст] / Н.Н. Поддьяков. – М. : Аспект-пресс, 2010. – 211с.

11. Програма «STREAM-освіта», або Стежинки у Всесвіт» /Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив ; наук. керівник К.Л.Крутий. – Запоріжжя : ЛПІС. Лтд, 2018. – 146 с.
12. Савенков А.И. Психология детской одаренности. – М. : Академия развития, 2009. – 159 с.
13. Савенков А.И. Методика исследовательского обучения дошкольников [Текст] / А.И. Савенков. М. : Учебная литература, 2010. – С.15-49.
14. Смирнова П.В. Исследовательское поведение ребенка раннего возраста в домашней среде // Вестник МГПУ. Серия «Педагогика и психология». – 2017. – № 39. – С.36-44.
15. Хачатурова К.Р. Модель исследовательского поведения детей дошкольного возраста // Современные технологии. XIII Международная научно-практическая конференция. – 2018. – С.166-170.
16. Voss H.- G., Keller H. Curiosity and exploration: a program of investigation // The German journal of psychology. 1986. – Vol. 10. – № 4. – P. 32-337.

ЕКОЛОГІЧНЕ ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЯК СУЧАСНИЙ НАПРЯМ ДОСЛІДЖЕНЬ У ЗАРУБІЖНІЙ І ВІТЧИЗНЯНІЙ ПЕДАГОГІЦІ

Олена Наумова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І. В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

ECOLOGICAL EDUCATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AS A MODERN DIRECTION OF RESEARCHES IN FOREIGN AND DOMESTIC PEDAGOGY

Olena Naumova, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

***Анотація.** У статті розкрито значення виховання в молодших школярів бережливого ставлення до природного довкілля як важливого напрямку національної педагогіки. Проаналізовано погляди сучасних науковців щодо змісту, мети й завдань екологічного виховання учнів початкової школи.*

***Ключові слова:** екологічне виховання, екологічна компетентність, екологічна освіта*

***Abstract.** The article reveals the importance of upbringing in the younger students of a careful attitude to the natural environment as an important area of national pedagogy. The views of modern scholars on the content, goals and tasks of environmental education of elementary school pupils are analyzed.*

***Key words:** ecological education, ecological competence, ecological education.*

Проблема виховання людини, здатної гармонійно взаємодіяти з природним середовищем, що її оточує, розглядається в умовах сьогодення як одна з найбільш пріоритетних. З огляду на це, серед важливих напрямів національного виховання молодих поколінь в останні десятиліття актуальності набуває необхідність набуття екологічної компетентності, усвідомлення дітьми, починаючи з ранніх років, власної причетності до збереження довкілля та формування відповідальної поведінки в природі.

Бережливе ставлення до природних ресурсів закладено в мудрості української народної педагогіки, яка акумулюється в прислів'ях, казках, легендах, піснях, народному календарі й обрядовості. Теоретичні основи виховання в дітей бережливого ставлення до природи закладені декілька століть тому в працях видатних вітчизняних і зарубіжних учених-педагогів (О.Духнович, А.Дістервега, Дж. Дьюї, Я.Коменського, Я.Корчака, І.Огієнка, С. Русової, Г. Сковороди, К. Ушинського, С. Френе та ін.). Важливого значення набуття дітьми навичок екологічно безпечної поведінки надавали Г.Вашенко, А. Макаренка, В. Сухомлинського та ін.

На практичному рівні питання екологічної світи як дітей, так і дорослих почало розв'язуватися в ХХ ст. у США в зв'язку з ускладненням екологічної ситуації у світі. Нині систематичне екологічне виховання здійснюється в багатьох розвинених країнах Західної

Європи, в Данії, Фінляндії, Японії, починаючи з 3-5-ти років.

Різні аспекти екологічної освіти дітей різних вікових груп розкриті в працях низки вітчизняних і зарубіжних дослідників (Л. Білик, Л.Белялова, Н. Демешкант, Н. Єфименко, А. Захлебний, І. Зверев, Л. Лук'янова, В. Петрук, Н. Пустовіт, О.Пруцакова; Ю. Саунова, С. Совгіра, І. Суравегіна, Л. Титаренко, О. Федоренко, С.Шмалей та ін.), в тому числі розглядалися відповідно до вікових особливостей молодших школярів (Т.Машарова, Д.Мельник, І.Павленко, О.Плешаков Н.Пустовіт та ін.).

У Концепції екологічної освіти України, Національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті та інших документах серед завдань закладів освіти визначено набуття дітьми знань про природу та взаємозв'язки у ній, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природи, формування навичок екологічно доцільної поведінки. В Концепції нової української школи [9] серед ключових компетентностей, яких діти мають набути в роки шкільного навчання визначено «екологічну грамотність і здорове життя», яка передбачає вміння розумно та раціонально користуватися природними ресурсами в рамках сталого розвитку, усвідомлення ролі навколишнього середовища для життя і здоров'я людини, здатність і бажання дотримуватися здорового способу життя. Як бачимо, в документі визначено формування екологічної компетентності учня шляхом засвоєння системи інтегрованих знань про природу, способів навчально-пізнавальної діяльності, розвитку ціннісних орієнтацій у різних сферах життєдіяльності та природоохоронної практики. У Державному стандарті початкової освіти [6] вже використовується термін «екологічна компетентність» і пояснюється, що вона передбачає усвідомлення основи екологічного природокористування, дотримання правил природоохоронної поведінки, ощадного використання природних ресурсів, розуміння важливості збереження природи для сталого розвитку суспільства.

Вивчення існуючих навчальних програм, підручників, посібників та різних нормативних документів дозволив В. Скребець визначити нагальну необхідність розробки вченими національної концепції безпосередньої екологічної освіти, яка б розглядалася як невід'ємна складова гуманітарної освіти; була цілісною взагалі та цілісною в методологічному відношенні, зокрема, значною мірою ґрунтувалась на національних традиціях, звичаях; була добре опрацьована з філософських та психолого-педагогічних позицій [14, с. 14].

Аналіз наукових засад щодо визначення змісту виховання, дозволяє стверджувати, що серед сучасних напрямів національного виховання важливе місце посідає екологічне виховання як одна із складових морального розвитку особистості як єдність екологічної свідомості дітей та їх поведінки, гармонійної з природою [2; 4]. З іншого боку, екологічне виховання розглядається в контексті естетичного виховання, яке передбачає виховання в дітей ставлення до навколишнього довкілля за законами краси [3]. Необхідно зазначити, що основним методологічним принципом екологічної психопедагогіки, як вважають провідні дослідники з екопсихології С. Дерябо і В. Ясвін, полягає у чіткій відповідності педагогічного процесу екологічного виховання психологічному процесу формування природоцентричної екологічної позиції. Крім того, дуже важливе значення для планування педагогічних заходів має віковий фактор. Саме вік вихованців чи учнів визначає форми та методи педагогічних заходів [7, с. 57].

В Концепції національного виховання наголошено, що «формування екологічної культури, гармонійних відносин людини і природи посідає в Україні особливе місце» [10, с. 52]. У документі визначено, що «*екологічне виховання* дітей та молоді передбачає формування екологічної культури особистості, усвідомлення себе частиною природи, відчуття відповідальності за неї як національне багатство, основу життя на землі, залучення учнів до активної екологічної діяльності, нетерпиме ставлення до тих, хто завдає шкоди природі» [10, с. 64].

Аналіз посібників з педагогіки дозволяє провести дефінітивний аналіз поняття «екологічне виховання», яке пояснюється як цілеспрямований процес, систематична педагогічна діяльність, система роботи тощо (таблиця 1). Зазначимо, що результатом

екологічного виховання вважають формування екологічної культури. Науковці також оперують декількома поняттями в контексті змісту екологічного виховання: «екологічна освіта», «екологічна свідомість», «екологічна культура», «екологічна компетентність», усвідомлення сутності яких є надзвичайно важливим для досягнення мети екологічного виховання.

Таблиця 1

Сутність і мета екологічного виховання		
Сутність	Мета	Автор
цілеспрямований процес	розвиток в учнів екологічної культури	М.Фіцул
цілеспрямований систематичний вплив	оволодіння основами екологічних знань, вироблення певних умінь та навичок з урахуванням системи наукових принципів	Н.Мойсеюк
психолого-педагогічний процес	формування у людини знань наукових основ природокористування, необхідних переконань і практичних навичок, певної, орієнтації й активної життєвої позиції в галузі охорони природи, раціонального використання і відтворення природних ресурсів	О.Нарочна
систематична педагогічна діяльність	усвідомлення природної феноменальності людини, яка повною мірою відповідає за життя й умови життєдіяльності на Землі	В.Ягупов

Також зустрічаємо, що *екологічне виховання* – це організований і цілеспрямований процес формування системи наукових знань про природу і суспільство, поглядів і переконань, що забезпечують становлення відповідального ставлення молоді до природи, реальним показником якого є практичні дії учнів та студентів по відношенню до природного середовища, що відповідають нормам людської моральності [11, с.32].

За переконанням А.Войтович, українська педагогіка в умовах сьогодення серед найважливіших складових сучасної освіти визначила її екологічний компонент, що охоплює:

- виховання екологічної культури молодих поколінь шляхом опанування екологічних знань й виховання на їхній основі розумного ставлення до навколишнього середовища як до загальнолюдської цінності;
- формування екологічних та валеологічних компетенцій особистості як дієвого інструменту діяльнісного підходу у вирішенні природоохоронних проблем;
- набуття особистістю з раннього віку досвіду гармонійної взаємодії з природою;
- формування навичок здорового способу життя;
- розширення змісту принципу природовідповідності та його практичної реалізації усіма виховними інституціями суспільства (сім'єю; закладами дошкільної освіти; школою; позашкільними та громадськими організаціями, товариствами і об'єднаннями; державними установами тощо) [1, с.].

Дослідники [5; 12-16] визначили *завдання екологічного виховання*, які переважно зводяться до трьох аспектів: нагромадження екологічних знань та їх усвідомлення; прищеплення любові до природи, бажання берегти та примножувати її; формування навичок і вмінь діяльності у природі. Більш ширше визначає завдання екологічного виховання Н. Мойсеюк, відносячи до них наступні: формування розуміння необхідності гармонії людини з природою; засвоєння знань про природу рідного краю; виховання почуття відповідальності за природу як національне багатство; формування готовності до активної екологічної діяльності; формування основ глобального екологічного мислення [12, с. 394]

На думку Л.Пономаренко, сутність екологічного виховання складає екологічна свідомість і екологічна поведінка. У цьому сенсі головну роль відіграє психологічний аспект,

що включає: розвиток екологічної свідомості; формування відповідних потреб, мотивів, настанов особистості; вироблення етичних, естетичних почуттів, навичок і звичок; формування мети екологічної діяльності та ін. [13, с.17].

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання у школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості школярів.

Перший етап – формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу і неживу природу, про ставлення до природи, що виявляється в конкретній поведінці на емоційному рівні.

Другий і третій етапи передбачають накопичення знань про природні об'єкти, закономірності розвитку та функціонування біологічних систем, аналіз і прогнозування нескладних екологічних ситуацій, закріплення нормативних правил поведінки в навколишньому середовищі. Поглиблюються і розширюються знання про явища і закони природи, розкриваються причини екологічної кризи та обґрунтовуються шляхи збереження природних комплексів.

Четвертий етап – завершується узагальнення здобутих екологічних знань, здійснюється моделювання простих кризових ситуацій. У навчальні програми запроваджуються інтегровані курси різних природничо-екологічних дисциплін» [12, с. 125.]

Отже, в умовах розв'язання екологічних проблем як глобальних перед системою освіти ставиться завдання виховання бережного ставлення до навколишнього світу, до природи. Формування екологічної свідомості, яка замінить споживацьке ставлення людини до природи, є важливим завданням в системі національного виховання.

Список використаних джерел:

1. Войтович А. Ю. Екологічне виховання учнів початкових класів загальноосвітньої школи (друга половина XX століття) : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / А.Ю.Войтович ; Дрогоб. держ. пед. ун-т ім. Івана Франка. – Дрогобич, 2016. – 20 с.
2. Грошовенко О.П. Екологічне проектування як метод організації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку / О.П.Грошовенко // Молодий вчений. – №3 (18) Березень. – 2015. – С.85-89.
3. Грошовенко О. П. Екологічна освіта і виховання молодших школярів : навчально-методичний посібник для студентів денної та заочної форми навчання за напрямом підготовки “Початкова освіта” / О.П.Грошовенко. - Вінниця : Нілан - ЛТД, 2017. – 270 с.
4. Грошовенко О. П. Сучасні підходи до еколого-природничої освіти дошкільників і молодших школярів : аспект наступності / О. П. Грошовенко, Л. А. Присяжнюк // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – Вип. 52. – С.123-129.
5. Грошовенко О. П. Формування екологічного світогляду майбутнього вчителя початкової школи в системі професійної підготовки / О.П.Грошовенко // Научные ответы на вызовы современности: образование и воспитание, спорт. В 2 книгах. К 1.: монография / [авт.кол. : Антонов В.Н., Косолапов А.А., Мищенко Л.В. и др.]. – Одесса: Купrienko С.В., 2016. – С.133-152.
6. Державний стандарт початкової освіти :затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartu-pochatkovoyi-osviti>.
7. Дерябо С. Д. Экологическая педагогика и психология / С. Д. Дерябо, В. А. Ясвин – Ростов-на-Дону: Феникс, 1996. – 480 с.
8. Івончик Г.Ф. Про деякі аспекти екологічної освіти школярів. Соціально-гуманітарна освіта України та шляхи її розбудови / Г.Ф.Івончик, О.І. Пенькова ; за ред. В.Л. Андрущенка. – К., 2007. – 237 с.
9. Концептуальні засади реформування середньої школи «Нова українська школа» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2016/10/konczepczya.pdf>. – Назва з екрана.
10. Концепція національного виховання // Початкова школа. – 1995. – №2. – С.48-52.
11. Курняк Л. Д. Екологічна культура: поняття і реальність. // Вища освіта України. – 2006. – №3. – С. 32-37.
12. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка: навчальний посібник / Н.Є. Мойсеюк. – 5-те вид., доп. і перероб. – Київ: Б.в., 2007. – 655 с.

13. Пономаренко Л. В. Екологічне виховання молодших школярів у процесі навчання / Л.В.Пономаренко. – Х.: «Основа», 2009. – 143 с.
14. Скребець В. О. Сучасний стан та пріоритетні напрями розвитку екологічної психології в Україні / В. О. Скребець – К. : Науковий світ, 2005. – 106 с.
15. Фіцула М. М. Педагогіка: посібник / М.М.Фіцула. – К. : Академія, 2000. – 542 с.
16. Ягунов В. В. Педагогіка: Навчальний посібник. – К.: Либідь, 2002. – 560 с.

ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ ПОЗИТИВНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРАЦІ В ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Світлана Нечипорук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: К.Л.Крутій, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

THE PROBLEM OF FORMING POSITIVE ATTITUDE TO WORK ACTIVITY OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Svetlana Nechiporuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості формування позитивного ставлення до праці в дітей дошкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність організації праці сучасних дітей.. Доведено необхідність запровадження трудових доручень для дітей у практику роботи закладів дошкільної освіти.

Ключові слова: трудова діяльність, трудові доручення, діти дошкільного віку.

Abstract. The article examines the features of the formation of a positive attitude to work in children of preschool age. The role and methodological value of the organization of work of modern children is revealed. The necessity of introducing work assignments for children in the practice of pre-school education institutions has been proved.

Key words: work activity, work assignments, children of preschool age.

Актуальність проблеми виховання позитивного ставлення до праці в дітей дошкільного віку на соціально-педагогічному рівні продиктована тим, що соціальне замовлення держави в освіті спрямовано на розвиток соціально активної та відповідальної особистості дошкільника, люблячого працю, здатного до перетворення довкілля, що відображено в Законі України «Про дошкільну освіту», в інших нормативно-правових документах країни. У них зазначено, що працьовитість та позитивне ставлення до праці необхідно розглядати як одну з базових моральних якостей особистості, які визначають у майбутньому її успішність і задоволеність життєдіяльністю.

На науково-теоретичному рівні актуальність дослідження з проблеми виховання позитивного ставлення до праці в дітей дошкільного віку обумовлено тим, що незважаючи на ряд досліджень, присвячених вивченню розвитку працьовитості дошкільників (Т.А.Маркова та ін.) питання про взаємозв'язок впливу трудових доручень на виховання позитивного ставлення до праці в дітей в теорії та практиці дошкільної освіти відповідно до соціального замовлення і завданнями сьогодення залишається недостатньо вивченим [7].

Звертаючись до актуальності дослідження на науково-методичному рівні, слід зазначити, що в даний час в практиці роботи закладів дошкільної освіти приділяється недостатня увага плануванню спільної роботи з сім'єю, реалізації ролі дорослого як зразка-орієнтира у вихованні цієї якості особистості. У закладах дошкільної освіти предметно-розвивальне середовище не забезпечує належного рівня виховання позитивного ставлення до праці в дошкільнят з урахуванням сучасних вимог до особистості дитини на всіх періодах дошкільного дитинства. Розкриваючи теоретичну основу трудового виховання дітей

дошкільного віку ми виходили з того, що праця є основною умовою людського життя і складає виняткове надбання людини і людського суспільства. Праця також є основою соціального прогресу, умовою задоволення всіх матеріальних і духовних потреб людини і тому виступає як економічна і суспільна необхідність і обов'язок для кожного члена суспільства [4].

Своєрідність дитячої праці дослідники вбачають у тому, що вона повинна бути цікавою для дітей [2; 3; 7]. Діти, в силу їх вікових особливостей, часто відволікаються і швидко втомлюються, якщо праця нецікава. Наслідуючи працю дорослих, дошкільнята неодноразово повторюють рухи, грають із матеріалом, часто змінюють цілі. Сам процес такого освоєння трудових дій доставляє дітям справжнє задоволення. Але під впливом виховання цілеспрямованість у трудовій діяльності дітей більш старшого віку стає над інтересом до процесу праці.

Практики позитивно оцінюють таку трудову діяльність, як привчання дітей до порядку, до збирання іграшок, книжок, посібників, виконання доручень. Праця дошкільнят не може зводитися тільки до побутової праці, необхідно вже в дошкільному віці пробуджувати в дітей інтерес до техніки, закладати основи політехнічної освіти. Разом з тим необхідно враховувати вік дітей. Тільки поступовим залученням до праці, розширенням їх трудових обов'язків, ускладненням трудових цілей і завдань можливо підготувати дітей до більш складних трудових справ.

«Правильне виховання неможливо собі уявити як виховання нетрудове», - так писав А.С.Макаренко в лекції «Виховання в праці». Важливою відмінністю досвіду Макаренко від досвіду багатьох інших педагогів того часу є те, що він зумів від примітивного самообслуговування, від ремісничих напівкустарних майстерень і надуманих «комплексів» трудового навчання перейти до педагогічно доцільної організації громадської продуктивної праці вихованців в умовах передового виробництва. Ставлення до праці передбачає, перш за все, свідому трудову дисципліну, товариську взаємодопомогу, відносини взаємної вимогливості і поваги між трударями. Отже, як вважав А.С.Макаренко, виключно важливого значення набуває виховання в дітях почуття трудової совісті, заснованої на свідомості суспільної корисності і необхідності праці [8].

Трудове виховання – це цілеспрямований процес формування у дітей трудових навичок і вмінь, поваги до праці дорослих, звички до трудової діяльності.

Трудова участь дітей повинна починатися дуже рано і краще в грі. Добре, якщо перед дитиною буде поставлено завдання, яке вона може вирішувати, застосовуючи ті чи інші трудові вміння.

Нами проведено порівняльний аналіз понять «позитивне ставлення до праці» і «працьовитість». Позитивне ставлення до праці не можна зводити тільки до позитивно емоційного ставлення. Дане поняття ширше і відбиває дієво-вольову, емоційно-забарвлену характеристику ставлення дитини до праці.

На наш погляд, позитивне ставлення до праці визначається інтересом дітей до праці, здатністю до тривалого трудового зусилля, бажанням і вмінням працювати спільно на користь колективу [4].

Аналізуючи поняття, ми бачимо, в тих випадках, коли під поняттям «працьовитість» авторами мається на увазі сукупність компонентів, які розкривають ставлення дитини до праці, це поняття рівноцінно поняттю «позитивне ставлення до праці». Констатуємо, що вживання терміна «позитивне ставлення до праці» - є більш правильним, так як говорити про формування працьовитості, як моральної риси характеру в дошкільному віці, ще зарано. Для реалізації трудового процесу необхідно в дітей викликати бажання працювати, маючи бажання працювати і володіючи необхідними навичками та вміннями, дитина психологічно готова брати участь у праці.

Аналіз науково-методичної літератури дозволив нам виявити компоненти, що входять в поняття «позитивне ставлення до праці» щодо дітей дошкільного віку:

- а) наявність необхідних знань і уявлень, умінь і навичок;

б) особиста участь дошкільнят в роботі і її позитивне емоційне забарвлення;

в) наявність у характеристиці діяльності дитини вольових і особистісних якостей, які спонукають до активної участі в трудовому процесі й викликають прагнення до досягнення найкращих результатів.

Для вирішення всіх завдань трудового виховання в закладі дошкільної освіти використовуються різні форми - це доручення, чергування, колективна трудова діяльність. За даними О.Д.Шатової 80% доручень припадає на активних, умілих і самостійних дітей, які швидко справляються з дорученою справою [9].

Дослідження і досвід практичних працівників доводить необхідність залучення до праці всіх дітей групи, а саме тих, які не мають навичок, які не навчилися доводити справу до закінчення, які не виявляють бажання працювати.

Трудова спрямованість формується найбільш успішно тоді, коли в процесі виховання поєднується ознайомлення дітей з трудом дорослих (Г.В. Беленька, С.О.Козлова та ін.) і їх безпосередню участь у трудовій діяльності. З метою виховання поваги до праці дорослих, дітей знайомлять з працею співробітників дитячого садка, показують суспільну значущість, характерні риси праці людини: свідомо праця на користь усього суспільства, прагнення досягти найкращих результатів, взаємодопомога в праці [2]. У дослідженнях (Р.С.Буре, Т.А.Маркової та ін.) відзначається, що дитина дошкільного віку хоча ще мала, але вже емоційно сприймає серйозне і позитивне ставлення оточуючих до праці [3; 7]. Радість дає дитині правильно організований процес праці (З.Н.Борисова, Р.С.Буре та ін.), можливість діяти, докласти до справи свої сили, спритність, кмітливість, переконатися, що сьогодні вона може і вміє багато, чого раніше не могла виконати [2; 3]. Дітям подобається ритм праці, усвідомлення себе корисним членом колективу.

Трудова діяльність дітей ще дуже проста, дуже схожа на гру, але при вдумливому керівництві вона є найважливішим засобом всебічного розвитку дитини.

Експериментальні дослідження [5] доводять педагогічну доцільність формування самоорганізації у дошкільників у різних видах діяльності (грі, праці), починаючи з молодшого віку. Всі ці дані обґрунтовуються тим, що в дітей дошкільного віку є можливості в розвитку активності, ініціативи, організаторських умінь, які є необхідними передумовами розвитку індивідуальності особистості та підготовки до школи.

Відзначається, що рівень самоорганізації залежить від розвиненості інтересів дитини до певних видів діяльності, розвиток самоорганізації так само як і інтересу до діяльності сягає результативності лише при відносно високому рівні виховної роботи та одним з оптимальних умов формування високих рівнів самоорганізації. *Різні аспекти розвитку ідей трудового виховання в історії педагогіки розглядаються в працях українських дослідників – О. Александрової, Л. Ваховського, А. Завальнюк, М. Лемківського, В. Литвинова, Д. Наливайка та ін.*

Сторінками журналу «Дошкільне виховання» (1992-2017) можна простежити розвиток поглибленої роботи з трудового виховання, в якій здійснюється зв'язок усіх сторін виховання. Нами проаналізовано 29 статей науковців та вихователів, де показано вміння поєднувати виховну і пізнавальну сторону дитячої праці. Сучасні українські дослідники (З. Борисова, Г. Беленька, М. Машовець) вивчають питання виховного значення праці дітей у дитячому садку і сім'ї [2].

Контент-аналіз комплексних освітніх програм дає підстави стверджувати, що навіть за всією різноманітністю і ґрунтовністю завдань із трудового виховання, така форма як доручення загублена. Лише в чинній освітній комплексній програмі «Дитина в дошкільні роки» (науковий керівник – Крутий К.Л.) є така форма роботи як доручення [1].

Аналіз планів освітньої роботи ЗДО показав відсутність системи планування праці, планомірної і послідовної роботи по вихованню позитивного ставлення до праці, формування самостійності, елементів самоорганізації. Кількісні дані запланованих доручень за рік в експериментальній групі не відповідають кількісним даними отриманих нами в процесі спостережень. Аналіз матеріалів констатувального етапу експерименту показав, що

трудо́ві доручення́ як форма організації дитячої праці використовується в роботі з дітьми старшого дошкільного віку в різних видах праці, але з різними цілями. Однак, при аналізі отриманих даних, нами виявлені деякі недоліки: 1) трудові доручення не охоплюють всіх дітей групи; 2) трудові доручення не аналізуються з дітьми впродовж дня; 3) вихователі не здійснюють належного контролю за виконанням доручень; 4) спостерігається стереотипна оцінка праці («виконав», «добре», або просто кивок голови); 5) немає системи доручень; 6) не продумані методи керівництва трудовими дорученнями.

До актуальних проблем трудового виховання в нових соціально-економічних умовах належать: виховання у дітей основ економічної грамотності, здатності сприймати і використовувати економічну інформацію; відбір видів праці, які найбільше цікавлять дітей у зв'язку з модернізацією економіки; підвищення педагогічної компетенції батьків у питаннях організації дитячої праці в умовах родинного виховання.

Отже, на підставі аналізу літератури можна зробити такі висновки:

1. Науково обґрунтований всебічний підхід до вирішення проблематики трудового виховання встановився в теорії дошкільного виховання в основному за останні 20 років. У попередні роки питання трудового виховання розглядалися часто з помилкових позицій: це спонтанність у підході до праці дітей, стихійності в цьому процесі: перевантаження дітей трудовими завданнями, переоцінка можливостей дітей, деяка недооцінка виховної ролі праці.

2. На формування позитивного ставлення до праці впливають різноманітні чинники: праця в колективі, формування уявлень про працю дорослих, усвідомлення дітьми значущості дій, громадська мотивація праці, її результативність, засвоєння знань і умінь, створення певної атмосфери педагогічних впливів, емоційне забарвлення праці, фізичне навантаження.

3. Залучення дітей до праці має починатися дуже рано, на основі створення інтересу до трудової діяльності.

4. У процесі правильно організованої систематичної праці виховуються моральні якості: самостійність, цілеспрямованість, взаємодопомога, самоорганізація та ін.

5. Позитивне ставлення до праці стосовно дітей дошкільного віку передбачає: а) атмосферу радості, позитивне емоційне забарвлення праці; б) особиста участь дошкільнят в активній діяльності; в) наявність необхідних знань і уявлень дітей про працю, умінь і навичок.

6. Педагогічні умови організації трудової діяльності розроблено ще недостатньо і вони нерідко мають частковий характер.

Саме важливість зазначеної проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість послужили підставою для визначення теми дослідження.

Список використаних джерел:

1. Дитина в дошкільні роки : комплексна освітня програма / автор. колектив; наук. керівник К. Л. Крутій. — Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2016. - 160 с. (рекомендовано, Лист МОН України від 06.11.2015 р. лист № 1/11-16160).
2. Борисова З.Н., Беленька Г.В., М.А.Машовець. Виховання дошкільника в праці / З. Борисова, Г. Беленька, 2-е вид., стер. — К. : Освіта, 2002. — 112 с.
3. Буре Р.С., Гордина Г.Н. Учите детей трудиться / Р.Буре, Г.Гордина. — М. : Просвещение, 1983. — 144 с.
4. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2018. — С.6-26.
5. Крутій К.Л. Блоково-тематичне планування освітньої діяльності з дітьми середнього дошкільного віку за альтернативною програмою формування культури інженерного мислення в дошкільників «STREAM-освіта, або Стежинки у Всесвіт» на перший квартал / К. Л. Крутій, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ «ЛПС» ЛТД, 2018. 168 с.
6. Лисенко Н.В. Теорія і практика екологічної освіти: дошкільник-педагог. Навчально-методичний посібник для ВНЗ. / Н.В. Лисенко. — К. : Видавничий Дім «Слово», 2009. 400 с.
7. Маркова Т. А. Виховання працелюбності у дошкільнят / Т.Маркова. — К. : ІМЗО, 2001. — 271 с.
8. Труды А.С. Макаренко о трудовом воспитании // [Электронный ресурс] / Режим доступа: http://otherreferats.allbest.ru/pedagogics/00166500_0.html Дата звернення: 04.03.2019.
9. Шатова А.Д. Трудовое поручение в детском саду и его воспитательное значение. - В кн.. : Трудовое воспитание в детском саду (из опыта работы детских садов республики). — Минск : Прасвета, 1976. — С.45-57.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ ТРУДОВИХ КОЛЕКТИВНИХ ТВОРЧИХ СПРАВ У КОНТЕКСТІ РОБОТИ ГРУПИ ПРОДОВЖЕНОГО ДНЯ

Дарина Низькошапка, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Т.М.Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

SPECIFICS OF THE TRAINING AND CARRYING OUT OF LABOR COLLECTIVE CREATIVE ISSUES IN THE CONTEXT OF THE WORK OF THE GROUP OF PROLONGED DAY

Daryna Nyzkoshapka, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито особливості трудового виховання молодших школярів; вказується на важливість здійснення колективного творчого виховання учнів у процесі роботи групи продовженого дня; описані етапи підготовки і проведення колективних творчих справ, наведено приклади КТС трудового спрямування.

Ключові слова: трудове виховання, колективне творче виховання, трудові колективні творчі справи, молодші школярі, група продовженого дня.

Abstract. The article reveals peculiarities of labor education of younger schoolchildren; the importance of the collective creative education of pupils during the work of the group of a prolonged day is pointed out; stages of preparation and conducting of collective creative issues are described, examples of collective creative issues of labor orientation are given.

Key words: labor education, collective creative education, labor collective creative issues, younger schoolchildren, group of prolonged day.

Трудове виховання підростаючого покоління – одне з основних завдань у формуванні особистості нової людини. Концепція національного виховання наголошує, що трудове виховання – це формування творчої, працелюбної особистості, що володіє відповідними навичками та вміннями, професійною майстерністю, на основі сучасних знань про ринкову економіку може самостійно віднайти застосування власним здібностям у системі виробництва, науки, освіти. У наші дні трудове виховання виходить на якісно новий етап свого розвитку.

Впродовж десятиліть в трудовому вихованні використовувався та продовжує використовуватись досвід та ідеї видатних педагогів: Ж.Ж.Руссо, Г.С.Сковороди, К.Д.Ушинського, С.Т.Шацького, А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського. Деякі аспекти цієї проблеми висвітлені в працях Л.Ю.Бокарева, О.Д.Корнійчука, П.І.Орлика, А.П.Шевченко, С.Є.Левченка, В.М.Мадзігона, А.М.Пашинського і ін.

Розвиток та удосконалення трудового виховання продовжується і сьогодні сучасними дослідниками. Так, Н.П.Волкова досліджує трудове виховання як виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків; З.Борисова, Г.Беленька, М.Машовець вивчають питання виховного значення праці дітей у навчальних закладах і сім'ї; В.Федюк, О.Малащук - вивчають форми трудового виховання школярів.

Праця є джерелом і важливою передумовою фізичного та соціально-психологічного розвитку особистості. Продовж всієї історії людства праця була засобом формування у кожної особистості найкращих якостей. Людина перетворює світ за допомогою праці – фізичної, інтелектуальної діяльності, спрямованої на задоволення матеріальних і духовних потреб людини. Праця виконує практичну (створення матеріальних, духовних цінностей, соціально-побутових умов життя і діяльності людини), розвивальну (розвиток особистості в процесі активного включення людини у трудовий процес) і виховну (формування суспільно і

особистісно-цінних якостей людини, її морально-естетичного ставлення до життя і діяльності) функції. Виховна функція праці реалізується в процесі трудового виховання дітей.

Трудове виховання є довготривалим процесом і охоплює все життя людини. Людина розвивається духовно й фізично лише в праці. Без праці вона деградує. Трудове виховання трактується як процес залучення школярів до різноманітних педагогічно організованих видів суспільно корисної праці з метою передачі їм певного виробничого досвіду, розвитку в них творчого, практичного мислення, працьовитості й свідомості людини праці.

На думку Волкової Н.П. завдання трудового виховання зумовлені потребами існування, самоутвердження і взаємодії людини в суспільстві та природному середовищі. Воно покликане забезпечити:

- психологічну готовність особистості до праці (бажання сумлінно та відповідально працювати, усвідомлення соціальної значущості праці як обов'язку і духовної потреби, бережливості щодо результатів праці та повага до трудової діяльності);

- підготовку до праці (наявність загальноосвітніх і політехнічних знань, загальних основ виробничої діяльності, вироблення умінь і навичок, необхідних для трудової діяльності, підготовка до свідомого вибору професії) [1, с.118].

Трудове виховання – виховання свідомого ставлення до праці через формування звички та навиків активної трудової діяльності [1, с.118]. Основна мета трудового виховання – всебічний та гармонійний розвиток особистості. Це зумовлено сутністю людини як найдосконалішого витвору природи й суспільства.

Трудове виховання ґрунтується на певних принципах. Досить вдало їх сформулював В.О.Сухомлинський: єдність трудового виховання і загального розвитку особистості (морального, інтелектуального, естетичного, фізичного); розкриття, виявлення і розвиток індивідуальності в праці; висока моральність праці, її суспільно корисна спрямованість; залучення дитини до різноманітних видів продуктивної праці; різноманітність праці; постійність, безперервність праці; творчий характер праці, поєднання розуму і рук; наступність змісту трудової діяльності, умінь і навичок; загальний характер продуктивності праці; посиленість трудової діяльності; єдність праці та багатогранність життя [6, с. 292].

Основними шляхами трудового виховання є такі:

1. Родинно-побутова трудова діяльність, у процесі якої закладаються психологічні основи любові до праці, формуються вміння і навички у різних видах побутової праці, почуття обов'язку та відповідальності. Школа трудового виховання в сім'ї є найважливішим етапом розвитку особистості. Праця дітей в сім'ї має бути посиленою, різноманітною, продуктивною, систематичною.

2. Перебування вихованців у дошкільних закладах освіти. Тут усі діти відповідно до програми залучаються до різних видів трудової діяльності, в першу чергу в них формуються вміння і навички обслуговуючої праці. Важливо, щоб в дитячих садках була створена атмосфера спільної праці.

3. Заняття в загальноосвітніх закладах. Тут вихованці займаються двома основними видами праці – розумовою і фізичною. Навчальними планами і програмами передбачена чітка система залучення учнів до розумової і фізичної праці в продовж усіх років навчання. Зміст такої праці визначено з урахуванням віку учнів, соціально-економічних потреб. Проте фізична праця має переважно навчальний характер, мало приділяється уваги залученню вихованців до системи продуктивної праці, яка є домінуючим фактором у формуванні соціальної зрілості особистості.

4. Участь у систематичній продуктивній діяльності. До неї залучаються дорослі люди, які отримали певну професію.

5. Заняття у професійних навчальних закладах, які забезпечують підготовку молодих людей до активної професійної діяльності відповідно до соціально-економічних потреб держави [6, с. 290].

Засоби трудового виховання охоплюють велику кількість предметів, дій, знарядь, які

допомагають людині здійснювати певні трудові операції – це фізичні зусилля людини, знаряддя праці, обладнання, природні багатства та інші [6, с. 291].

Форми трудового виховання вирізняються своєю різноманітністю. До них можна віднести: уроки праці, гуртки, студії, трудові десанти, олімпіади, змагання, ігри, конкурси, бесіди, свята, ігри-подорожі, трудові справи, вікторини та інші.

Важливе місце у розвитку та вихованні молодших школярів займає трудове виховання у процесі організації колективних творчих справ. В їх основі лежать принципи, які дають змогу творчо підійти до проблем виховання дітей у сучасній школі. Першим у педагогічній діяльності використав технологію колективного творчого виховання А.С.Макаренко. Згодом І.П.Іванов, узагальнивши ідеї А.С.Макаренка, розробив та апробував технологію колективного творчого виховання.

Базовим компонентом технології колективного творчого виховання є колективна організація діяльності, тобто такий спосіб її організації, за якого всі члени колективу залучаються до процесу планування, підготовки, виконання та аналізу спільних справ. Така методика роботи формує в учнів навички побудови ефективних міжособистісних відносин у колективі, вміння вирішувати завдання, враховуючи інтереси і кожного члена колективу, і справи в цілому. Особливе значення надається емоційній насиченості колективного життя, тобто набору засобів, спеціально спрямованих на збільшення емоційної напруги, збудження почуттів єднання, довіри, душевного підйому.

Характерним компонентом технології називають суспільне спрямування діяльності колективу. Необхідно, щоб у роботі поряд з формуванням в учнів таких якостей, як творчість, відповідальність, діловитість, комунікативність, розвивався і гуманістичний, моральний сенс діяльності. Згуртовувати колектив набагато легше та ефективніше за допомогою колективних творчих справ (КТС). Методика КТС – це спосіб організації життя дитячого колективу, за якого діти та дорослі, як товариші в спільній справі, піклуються про поліпшення, «зміну навколишнього життя та самих себе; планують, організовують і аналізують свою діяльність через накопичення, осмислення та вибір думок, припущень, ідей кожного, формуючи стосунки дружби, поваги, взаєморозуміння й турботи [3, с.1].

Колективні творчі справи – це сукупність певних дій на загальну користь та радість. Це справа колективна, тому що планується, готується, здійснюється і обговорюється всіма учасниками. Вона – творча, тому що на кожній стадії її здійснення і учні, і педагоги ведуть пошук найкращих шляхів вирішення спільного завдання; бо справа не робиться по шаблону, завжди розкриває нові можливості її учасників [2, с.13].

І.П.Іванов розробив технологію підготовки і реалізації колективних творчих справ, яка передбачає шість послідовних етапів:

1. Попередня робота вихователів. Цей етап охоплює визначення ролі КТС у житті колективу, формування виховної мети, обмірковування варіантів роботи й настановчої (стартової) бесіди, розгляд доцільності залучення шефів, однодумців.

2. Колективне планування. Його метою є колективне уточнення мети діяльності колективу, збір, аналіз та узагальнення інформації, визначення завдань, з огляду на їх корисність та посильність щодо виконання. Після цього з'ясовують, хто виконуватиме це завдання – весь колектив, окремий міні-колектив чи зведена бригада добровольців; хто керуватиме, де, коли і як краще провести роботу та ін.

3. Колективна підготовка роботи. Керівний орган КТС (рада) уточнює й конкретизує план її підготовки та проведення; організовуючи виконання його, розставляє учасників колективних дій, враховуючи їхні взаємини, заохочуючи ініціативу кожного.

4. Реалізація проведення КТС. Передбачає виконання наміченого плану, враховуючи зміни у ньому. Вихователі як керівники та основні учасники творчої роботи створюють та підтримують хороший настрій, підбадьорюють і надають упевненості у власних силах. Кожна дитина має можливість проявити себе, утвердитися в колективі.

5. Колективне підбиття підсумків КТС. Охоплює аналіз на рівні міні-колективів, де кожний висловлюється, що і завдяки чому вдалося зробити із запланованого, що варто

використовувати надалі, перетворити в традицію, а від чого слід відмовитися.

6. Найближчі наслідки КТС. Після завершення справи вихователі пропонують учням взятися за нові КТС [4, с. 61].

Технологія колективного творчого виховання є багатофункціональною, багатоплановою, всеохоплюючою. Колективні творчі справи об'єднують найголовніші напрями виховної діяльності, виконують комплекс виховних завдань громадянської наповненості: естетичної, патріотичної, народознавчої, правової, родинної, трудової тощо.

В трудових КТС вихованці здійснюють турботу через працю-творчість. У центрі уваги вихователів – засвоєння культури праці, розвиток відповідального ставлення до праці, соціальної значущості, матеріального блага, такі сторони навколишнього життя, які потребують практичного покращення, котрі можна покращити своїми силами чи допомагаючи іншим людям.

Мета трудових КТС за І.П. Івановим, збагатити знання дітей про навколишній світ, сформувати погляди на працю як основний момент радісного життя, виховувати бажання вносити свою частинку в покращення дійсності, а також навички доглядати за близькими, працювати самостійно і творчо на користь і радість.

У центрі уваги – виховання громадянського ставлення до праці, її культури, різних форм власності, матеріальних багатств, до таких сторін навколишнього життя, які потребують практичного покращення і які можна вдосконалити своїми власними силами або допомагаючи один одному [8, с. 6].

Організовувати і проводити КТС найкраще в позаурочний час або у процесі роботи групи продовженого дня, яка є дієвим засобом організації вільного часу, виявлення та розвитку творчих здібностей дітей, особливо молодшого шкільного віку. Так, цікавими для учнів початкових класів є акції «Макулатуринг», «Жолудь», «Чисте місто», «Батарейка»; конкурси: «Найкраща класна кімната», «Майстерня Саморобкіна», «Книжкова лікарня», «Снігова казка», «Весняна симонія», «Осіння феєрія»; трудові атаки, трудові операції, трудові десанти, фабрики діда Мороза та Ниточки-Микиточки, рейди, сюрпризи, подарунки далеким друзям та ін.)

Отже, трудове виховання молодших школярів має спрямовуватись на формування творчого ставлення учнів до праці. Це можливо за умови, якщо дитина любить працю, відчуває радість від неї, розуміє її корисність і необхідність, якщо праця стає для неї однією з основних форм вияву здібностей і талантів.

Список використаних джерел:

1. Волкова Н. П. Педагогіка: Посібник для студентів вищих навчальних закладів / Н. П. Волкова. – К. : Видавничий центр «Академія», 2001. – 407 с.
2. Дригайло С. М. КТС – шлях до соціалізації учнів / С. М. Дригайло // Виховна робота в школі. – 2008. – Травень (№5). – С. 13-16.
3. Зоц В. Коломієць Г. КТД – колективна творча діяльність /В. Зоц // Завуч. – 2004. – Січень (№3). – С. 1-8.
4. Иванов И. П. Методика коммунарского воспитания : книга для учителя / И. П. Иванов. – Москва : Просвещение, 1990. – 144 с.
5. Колеснік К. А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні /К. А. Колеснік // Наукові пошуки ХХІ століття: молодіжний вимір. – Київ : Національний педагогічний університет ім. М.П.Драгоманова, 2015. – С. 177-182.
6. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка: Підручник / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К. : Знання, 2007. – С.288-293.
7. Присяжнюк Л.А. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації колективних форм роботи учнів сільських малочисельних шкіл : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.04 / Л. А. Присяжнюк ; Вінниц. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2009. – 20 с.
- Хоменко І. Організація колективних творчих справ /І. Хоменко // Початкова освіта. – 2001. – Травень (№19). – С. 6.

ІННОВАЦІЙНИЙ ПІДХІД ДО ЗДІЙСНЕННЯ МОРАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Альона Нідзельська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Т.М.Кривошея, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

INNOVATIVE APPROACH TO MORAL EDUCATION OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

*Aliona Nidzelska, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. У статті висвітлено особливості здійснення морального виховання молодших школярів в контексті сучасних підходів; розкрито різні форми морального виховання учнів початкових класів; акцентується увага на запровадженні проектів морально-етичного спрямування в освітньому процесі школи I ступеня.

Ключові слова: моральне виховання, молодші школярі, інноваційний підхід, форми морального виховання учнів, освітній процес школи I ступеня, проектна діяльність.

Abstract. The article highlights the peculiarities of the moral education of primary schoolchildren in the context of modern approaches; various forms of moral education of elementary school students are revealed; the emphasis is placed on the implementation of projects of moral and ethical orientation in the educational process in the first degree school.

Key words: moral education, younger schoolchildren, innovative approach, forms of moral education of pupils, educational process of primary school, project activity.

У Концепції національного виховання зазначено, що моральне виховання – це прищеплення й розвиток моральних почуттів, переконань і потреби поводити себе згідно з моральними нормами, що діють в суспільстві; опанування духовною культурою людства, нації, найближчого соціального оточення; наслідування кращих моральних зразків своєї родини, українського народу, загальнолюдських моральних цінностей [5].

Моральне виховання – це одна з форм відтворення, успадкування моральності; цілеспрямований процес залучення дітей до моральних цінностей людства і конкретного суспільства; формування моральних якостей, рис характеру, навичок і звичок поведінки. Основою морального виховання є мораль.

Знання моральних норм є передумовою моральної поведінки, але одних знань недостатньо. Критерієм морального виховання можуть бути тільки реальні вчинки дітей, їх спонукальні мотиви, перетворені в автоматизовані дії-навички. Тому бажання, готовність і здатність свідомо дотримуватися норм моралі можуть бути виховані тільки в процесі тривалої практики самої дитини, тільки через вправлення у моральних вчинках.

Досліджувана проблема привертала увагу багатьох зарубіжних (М.Монтень, Е.Роттердамський, Я.А.Коменський, Ж.-Ж.Руссо, Й.Г.Песталоцці) та вітчизняних (Г.С.Сковорода, О.В.Духнович, К.Д.Ушинський, С.Русова, А.С.Макаренко, Г.Вашенко, В.О.Сухомлинський) педагогів минулого і сьогодення (А.М.Архангельський, І.Д.Бех, І.А.Зязюн, Г.А.Іваниця, І.С.Мар'яно, В.В.Семенова, Г.С.Тарасенко, Н.Є.Щуркова, та ін.) і знайшла відображення у їхніх фундаментальних працях, в яких виявляється сутність основних понять теорії морального виховання. Ряд дослідників висвітлює в своїх роботах проблеми підготовки майбутніх вчителів до морального виховання школярів (М.М.Гей, А.А.Горонідзе, А.А.Калюжний, Т.Ф.Лисенко та ін.).

Проблемі формування загальнолюдських норм моральності велику увагу приділяв В.О.Сухомлинський: «Саме в молодшому віці, коли душа піддатлива до емоційних впливів, ми розкриваємо перед дітьми загальнолюдські норми моральності, вчимо їх азбуки моралі...» [10, с. 71].

Виховання дітей 6 – 10 років В.О.Сухомлинський називав «школою сердечності». Він радив педагогам і батькам вчити дітей добру, любові, милосердю. Для цього треба, щоб діти

постійно бачили гуманістичний зміст вчинків і поведінки тих, хто їх оточує: рідних, близьких, вчителів, дорослих. Дитина не повинна вирости байдужою, нечулою, черствою, вона має зростати у постійному піклуванні про навколишній світ рослин, тварин, людей, доглядати і допомагати їм. У своїх працях педагог переконує, що у процесі творення людям добра в юних виховується людяність, сердечність [7; 8].

«Сутність морального виховання, – писав О.Вишневецький, – полягає в тому, що людина утверджує в собі свою природну схильність до добра та готовність відстоювати його в собі та в навколишньому житті. Це виховання зорієнтоване на засвоєння людиною абсолютних вічних норм співжиття, які носять універсальний, вселюдський характер, являють собою необхідний елемент людяності» [2, с. 89-90]. Педагог, підкреслюючи значущість морального виховання для демократизації українського суспільства, вказував, що шлях до успіху в сучасному українському вихованні веде тільки через моральне відродження, й практичне завдання вихователя полягає в удосконаленні того середовища, в якому живе вихованець (стосунків у сім'ї, школі, соціальних інститутах), а також в «демонструванні» власного ставлення до світу. Учений вказував, що потрібно намагатися вчасно надати вихованцеві моральну допомогу своєю порадою та прикладом [2, с.105-106].

В наш час все ширше в моральному вихованні використовують технологію особистісно зорієнтованого виховання (І.Д.Бех) [1]; інтерактивні технології (моделювання життєвих ситуацій – використання рольових ігор, спільне вирішення проблеми на основі аналізу обставин та відповідної ситуації); ІКТ (web-квести; комп'ютерні газети і журнали); технологію гуманістичного виховання молодших школярів засобами природи Г.С.Тарасенко [11]; розроблену комплексну виховну систему школи І-го ступеня на основі упровадження «Step-методики» формування добродійності молодших школярів у процесі позакласної виховної (Г.А.Іваниця) [4]; досвід роботи авторської школи М.І.Чумарної, з питань морального виховання дітей засобами народознавства; проектну діяльність, а також різні форми морального виховання з метою формування навичок моральної поведінки (неділі вихованості («Лицар ХХІ століття», «Місіс Попелюшка»); акції милосердя («Нагодуй бездомну тваринку», «Доброта – шлях до щастя», «Виручи у біді!»); громадська допомога («Посади дерево!», «Зелені вулиці міста», «Наша квітуча школа»); асоціація благодійності («Поглянь в очі сироті», «Провідай хворого друга», «Від серця до серця» та ін.).

Сьогодні метод проектів вважається одним із перспективних видів навчання та виховання, тому що він створює умови для творчої самореалізації учнів, підвищує мотивацію для отримання знань, сприяє розвитку їхніх інтелектуальних здібностей, формує активну діяльнісну установку на проблеми сьогодення. Учні набувають досвіду вирішення реальних проблем з огляду на майбутнє самостійне життя. Тому великою перевагою проектної діяльності є вміння, які набувають учні, а саме:

- планувати свою роботу, попередньо прораховуючи можливі результати;
- використовувати багато джерел інформації;
- самостійно збирати і накопичувати матеріал;
- аналізувати, співставляти факти, аргументувати свою думку;
- приймати рішення;
- установлювати соціальні контакти (розподіляти обов'язки, взаємодіяти один з одним);
- створювати «кінцевий продукт» – матеріальний носій проектної діяльності (доповідь, реферат, фільм, календар, журнал, проспект, сценарій);
- представляти створене перед аудиторією;
- оцінювати себе та інших.

Важливо, щоб молодші школярі не просто знали норми моральної поведінки, мали уявлення про загальнолюдські цінності, а й на практиці уміли це продемонструвати, а найголовніше – щоб навички правильної моральної поведінки закріпилися в кожному серці учня, були його життєвим орієнтиром.

У спеціалізованій загальноосвітній школі І ступеня з поглибленим вивченням

іноземних мов № 25 Вінницької міської ради така практика проведення проєктів морального спрямування є досить поширеною. Зокрема, учитель початкових класів Л.М.Коломієць постійно залучає своїх вихованців до подібної проєктної діяльності. Такі проєкти, як «Рекорди добра», «Нагодуй голодну пташку», «Давайте творити добро разом!», «Правила доброти. Віддай людині крихітку себе, за це душа поповнюється світлом» та ін., допомагають розкрити перед молодшими школярами морально-етичний зміст стосунків людини із навколишнім світом; узагальнити знання дітей про правила поведінки вдома, у школі, у громадських місцях; учать виявляти шанобливе ставлення до батьків, старших; сприяють вихованню доброзичливості, людяності, чесності, чуйності, милосердя в душах дітей, розвивають бажання і здатність боротися проти зла.

Діти мають змогу брати участь в акціях доброти, розповсюджувати «добро» серед школярів, друзів, знайомих людей; свідомо реалізовувати вчинки доброї людини. Створюючи колажі, презентації, відеозаписи, малюнки, готуючи розповіді, фотографії, стіннівки, беручи участь у різноманітних акціях, кожен учень може представити власні доробки добрих справ, досвід власних добродійних діянь.

Традиційним у школі є проведення дня «Епідемії доброти» та тижня доброти. У цей день на вході до школи учням посланці доброти зав'язують стрічки на руку з гарними словами чи побажаннями. Протягом дня ведеться журнал добрих справ, де усі бажаючі реєструють гарні справи, які робили їм, чи які вони спостерігали. Також на перервах організовуються акції «Вільні обійми», «Ладушки». Обов'язковим атрибутом є промовляння «дякую» після кожного уроку вчителю, а також іншим за приємні слова, гарні вчинки. Шкільні кабінети перетворюються на Кабінети Посмішок, Кабінети Щастя, Кабінети Сонця і т. д.),

Підсумком тижня доброти є внесення зроблених гарних справ в книгу «Реєстр добрих справ». А також на сайті школи виставляється всі роботи класів з конкурсу «Рекорди добра». Таким чином учні вправлялися у формуванні навичок моральної поведінки, аби їхні «чутливі душі» запам'ятали ті моменти, що приносять особливі почуття доброти і милосердя.

Отже, одним із основних напрямів виховання молодших школярів є моральне, яке покликане формувати в учнів загальнолюдські цінності та позитивне ставлення до суспільства, людей, всього живого, до самого себе та ін. На сучасному етапі розвитку освіти актуальним та ефективним засобом формування навичок моральної поведінки є проєктна діяльність, оскільки у ній реалізується єдність чинників організації морального виховання, а саме: формування моральної свідомості, виховання моральних почуттів, виховання моральних звичок у поведінці.

Список використаних джерел:

1. Бех І. Д. Особистісно-орієнтоване виховання: стратегія проєктування / І. Д. Бех // Вісн. Житомир. пед. ун-ту. – Житомир, 1999. – Вип. 3. – С.42-45.
2. Вишневецький О. І. Концепція демократизації українського виховання. Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції / О. І. Вишневецький. – К. : Школяр, 1997. – С. 78-122.
3. Голюк О.А. Воспитание у детей чувства собственного достоинства как проекции моральногуманистических ценностей/ О. А. Голюк, Анна Гайдукевич, Н. А. Пахальчук, И. В. Карук, К. А. Колесник / Science Review. – Warsaw (Poland). – 2018. – № 1 (8), January. – Vol.5. – С.13-17.
4. Іваниця Г. А. Добродій. Комплексна виховна система школи першого ступеня: посібник для вчителя / Г. А. Іваниця. – Вінниця: ТОВ Віндрук, 2013. – 206 с.
5. Концепція виховання дітей та молоді у національній системі освіти. – Київ, 2006. – 30 с.
6. Кривошея Т. М. Особистісно-орієнтовані засади концепції національного виховання С. Ф. Русової/ Т. М. Кривошея // Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасних освітніх закладів: збірник матеріалів регіональних педагогічних читань. / Відп. за випуск: І. М. Лапшина, Н. Ю. Родюк., – Вип. 12. – В. : ТОВ «Документ ПРИНТ», 2017. – С.318-322.
7. Кривошея Т. М. Педагогіка Василя Сухомлинського в гуманітарно-ціннісних вимірах ХХІ століття / Т. М. Кривошея //Реалізація ідей В.О.Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи: Збірник матеріалів регіональних педагогічних читань. – Вип. № 4. – Вінниця, 2008. – С.5 - 8.

8. Кривошея Т. М. Проблема взаємозв'язку розумової та естетичної діяльності особистості в педагогічній спадщині В.О.Сухомлинського /Т. М. Кривошея// Актуальні проблеми спадщини В.О.Сухомлинського: Збірник матеріалів науково-практичного семінару з міжнародною участю. – Коломия, 2013. – С.145 – 152.

9. Любчак Л. В. Роль учителя-вихователя у реалізації завдань особистісно-орієнтованого навчання і виховання / Л. В. Любчак // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнка. – Кам'янець-Подільський, 2009. – Вип. 3. – С. 8-12.

10. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: У 5-ти т. – К.: Рад. шк., 1977. – Т.3. – С.7-282.

11. Тарасенко Г. С. Паросток: методика гуманістичного виховання дітей засобами природи / Г.С.Тарасенко. – Вінниця: РВВ ВАТ «Віноблдрукарня», 2000. – 192 с.

ПРОБЛЕМА ВИХОВАННЯ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЛЮБОВІ ДО ПРИРОДИ

Оксана Ноговська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Любчак Л. В., кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)

THE PROBLEM OF UPBRINGING LOVE TO NATURE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN.

Oksana Nohovska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена проблемі виховання у молодших школярів любові до природи. Здійснено теоретичний аналіз публікацій видатних педагогів, що займалися цією проблемою. Подано перелік форм роботи вчителя початкової школи та учнів задля збереження природи. Надано рекомендації вчителям щодо використання методів і прийомів роботи з дітьми.

Ключові слова: процес виховання, молодший шкільний вік, виховання природою, любов до природи, форми та методи роботи.

Abstract. The article is devoted to the problem of the education of the younger students of love to nature. A theoretical analysis of the publications of the outstanding teachers engaged in this problem was carried out. The list of forms of work of the elementary school teacher and students for the preservation of nature is given. Recommendations are given to teachers regarding the use of methods and methods for working with children.

Keywords: the process of education, junior school age, upbringing by nature, love for nature, forms and methods of work.

Однією з актуальних проблем сучасності є взаємодія людини з природою. Важливим аспектом у вирішенні проблеми збереження природних ресурсів є освіта людей в галузі навколишнього середовища, екологічне виховання всього населення, а особливо підростаючого покоління. Екологічна проблема виростає в проблему перетворення стихійного впливу людей на природу, в свідомо, цілеспрямовано, планомірно розвиваючу взаємодію з нею. Така взаємодія може бути здійснена при наявності в кожній людині достатнього рівня екологічної культури, екологічної свідомості, формування яких починається з раннього дитинства і продовжується все життя [2, с. 28].

Вплив природи на виховання молодших школярів знаходимо у пацях педагогів класиків К.Д.Ушинського [8], А.С.Макаренка, В.О.Сухомлинського [5] та ін. Зокрема, В. О. Сухомлинський стверджував, що природа має неоціненне значення для всебічного розвитку особистості дитини. Природу великий гуманіст розглядав як важливий засіб емоційного, естетичного, морального аспектів виховного процесу. І при цьому наполягав на повноцінному включенні природи як в навчальну, так і у виховну роботу. Василь

Олександрович зазначав, що «природа - величезної ваги виховний фактор, що накладає свій відбиток на весь характер педагогічного процесу» [6]

Природа – це шлях до душевного збагачення дитини, яке ми маємо здійснювати ще з народження. На дитячій зацікавленості явищами та об'єктами природи базується розвиток дитини, зокрема виховання в неї почуття любові та бережливого ставлення до всього живого та неживого, збагачення уявлень про світ, формування вміння визначати його закономірності [5, с. 43].

У процесі ознайомлення дітей з рідною природою, її багатствами відбувається засвоєння учнями норм моральної поведінки. Одним із завдань морального виховання є формування у молодших школярів громадянської й соціальної відповідальності. Спілкуючись з природою, діти прилучаються до джерел культури свого народу, їм відкриваються особливості народного світосприйняття і характеру. Бережно ставлячись до рослин, піклуючись про них власноруч, вони відчувають свою відповідальність за збереження природних багатств свого народу. За допомогою природи відбувається вивчення і пропаганда культурних надбань свого народу. Дітям дають знання про культуру, обряди і традиції українського народу знайомлять з народним світоглядом, формують знання про традиції, дають уявлення про національну історію та культуру [4, с. 132].

Природа рідного краю – це засіб патріотичного виховання, формування моральних та екологічних цінностей дітей. Тож, знайомлячи дітей з природою різних регіонів України, формується почуття патріотизму. Знання про природу, які дають дитині в школі – це засіб формування в учнів багатьох моральних якостей, в тому числі й гуманістичного ставлення до природи, яке будується на емоційно-чуттєвій основі та проявляється дитиною в різних видах діяльності з природничим змістом [3, с. 19].

Тому, досить важливо навчити дітей поважати та цінувати природу, зберегти її для наступних поколінь.

Вчителі початкових класів мають якомога більше залучати дітей до праці в природі і на благо збереження природи. Вони можуть разом з дітьми організовувати різноманітну природоохоронну діяльність:

- ходити у міні-походи з палаткою в ліс; привчати дітей правильно розпалювати багаття, вчити його правильно гасити; навчати чистити струмки; просити допомогти прибрати за собою, коли вони йдуть додому;
- ходити збирати гриби, вчити розрізняти їстівні та отруйні, знайомити учнів з рослинами та тваринами рідного краю;
- виготовити та повісити за вікном годівничку для птахів;
- залучати учнів до озеленення класу, роботи на пришкольній ділянці;
- привчати до відповідального споживання ресурсів: вимикати воду, коли чистимо зуби, вимикати світло та електричні пристрої, коли йдемо з дому;
- щороку святкувати День Землі та пропонувати дітям зобразити своє бачення нашої планети [1].

У процесі такої спільної роботи діти усвідомлюють важливу істину про те, що дбайливе ставлення до природи виявляється у діях та вчинках: здатність до безкорисливої дії, що спрямована на підтримку (або збереження) життя.

Педагогам потрібно намагатися перетворити природу на об'єкт духовних потреб учнів, тобто бажань, намірів, спрямувань, вільних від корисливого ставлення до природи. Гуманістичним кроком від знань про природу до дбайливого ставлення є почуття любові до неї. Адже відомо, що дитина чи доросла людина не зашкодить тому, кого (чи що) любить.

Для виховання дбайливого ставлення учнів до природи педагогам вкрай необхідно:

- знати психологічні особливості сприймання навколишнього середовища дітьми молодшого шкільного віку;
- чітко продумувати та формулювати виховні завдання;
- спланувати систему відповідних форм та методів організації виховних впливів.

Добираючи методику роботи, слід орієнтуватися на індивідуальні та вікові

особливості сприймання учнями природи, які визначаються рівнем розвитку сенсорних процесів, почуттєво-емоційної сфери, інтелекту.

Дітей потрібно спрямовувати на розвиток і поглиблення системи наукових знань про взаємозв'язок і взаємодію суспільства та природи, розуміння багатогранної цінності природи для суспільства взагалі і кожної людини зокрема; вироблення активної природоохоронної позиції, розвиток потреби у спілкуванні з природою та її пізнання, прагнення до активної практичної діяльності, удосконалення умінь з вивчення, оцінки, покращення стану навколишнього середовища.

Природа – один із факторів, що впливають на розвиток і формування почуттів, невичерпне джерело вражень і емоційного впливу на людину. Людина кожної епохи в процесі взаємодії з природою знаходить і відбирає в ній відповідні її рівню форми, поєднання барв і звуків, досконалі природні міри та формує естетичний потенціал. Під впливом природи в учнів розвивається художнє мислення, формуються естетичні судження, тобто виховуються манери, звички, смаки. У процесі взаємодії з природою та пізнання її таємниць людина не тільки прилучається до краси, а й удосконалює свої моральні якості, адже великодушність починається з любові до всього живого. Тому риси людяності треба розвивати в дитини також через виховання почуття краси природи.

Організація систематичних спостережень школярів за красою природи, зокрема, виявленню її естетичних властивостей, характеристики її предметів і явищ надає великого значення С.І.Жупанин. З метою формування художнього образу природи він пропонує використовувати в роботі з дітьми розвивальні ігри та творчі завдання, практикує такі форми і методи створення художнього образу природи, як аранжування квітів, обладнання «квіткового годинника», виготовлення іграшок-сувенірів з природних матеріалів, аплікації з соломи, вербової лози, перетворення навчального матеріалу у видовище (драматизація, інсценізація) та інші [3, с.11-28]. Організуючи таку роботу, С.І.Жупанин дбає про створення таких умов, які б сприяли виникненню у дітей бажання, потреби виразити свої враження, відчуті себе творцями, а не копіювальниками чужого досвіду.

Багатство навколишньої природи викликає у дітей молодшого віку почуття радісного здивування. Діти надзвичайно схильні до чуттєвого освоєння дійсності. Вплив природи на дитину значною мірою пояснюється тим, що прекрасне сприймається в доступній і привабливій формі. При цьому діти виявляють швидкі емоційні реакції. Ці особливості емоційних реакцій дітей пояснюється, з одного боку, швидкими переходами від одного емоційного стану до іншого, а з другого – не виробленістю навичок вираження почуттів або їх гальмування. Перше завдання вчителя – навчити дітей тонко відчувати природу всіма органами чуття, так би мовити, «на дотик, на смак, на запах» [7, с. 5].

Налагоджуючи безпосередній контакт з природою, необхідно зважати на те, що молодші школярі за своїми віковими особливостями ще не спроможні споглядати її в повному значенні цього слова. Дитина шести-десяти років, насамперед, відчуває природу в русі, в конкретних діях. Тому під час безпосереднього чуттєвого контакту з навколишнім світом бажано залучати учнів до ігрової та посильної трудової діяльності.

Знання законів розвитку природи, розуміння причин природних явищ, розкриття логіки природи і діалектики природних факторів, формування стрункої системи глибоких і систематичних знань – важливі компоненти виховання любові до природи.

Виховання школярів у спілкуванні з природою повинне зайняти провідне місце в загальній системі виховання. Викладання природничих дисциплін, систематична позакласна робота через спілкування з природою, методично правильно організоване сприймання явищ природи здатні забезпечити розвиток особистості, яка гармонійно поєднує в собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість.

Отже, як ми бачимо, природі належить особливе і цілком важливе місце, тому найважливіше нині навчити дітей любити і розуміти природу, сформувати екологічну культуру, практичні навички, що спрямовані на охорону природи, бережливе ставлення до навколишнього світу.

Вчителі початкової школи з метою виховання в учнів любові до природи мають використовувати різноманітні форми та методи роботи:

- проведення екскурсій і походів у природу;
- демонстрування на уроках ілюстрацій (репродукцій, фотографій, діафільмів, наочних посібників);
- бесіди з використанням елементів художньої прози, поезії й описів мандрівок;
- демонстрування експонатів;
- виконання творчих завдань, у процесі виконання яких учні висловлюють морально-естетичні враження, які виникли у туристських походах під час краєзнавчої роботи;
- розповіді про роль праці, роботи на шкільних ділянках у формуванні в учнів позитивного ставлення до природи.

Вчителі мають виховувати тих, хто б захистив природу від невмілих, байдужих і черствих душ, виховувати почуття причетності до проблем, дбайливе, свідоме ставлення до природи, розуміння того, що людина є її частиною, залежить від неї.

Список використаних джерел:

1. Байбара Н.П. Методика викладання природознавства у початкових класах / Н.П. Байбара – К.: Освіта, 2001. – 424 с.
2. Біда О.А. Природознавство і сільськогосподарська праця: Методика викладання / О. А. Біда – Київ; Ірпінь: ВТФ "Перун", 2000. – 400 с.
3. Жупанин С.І. Виховання молодших школярів естетичного ставлення до природи / С.І. Жупанин // Поч. школа. – №1. – 1978. – С. 11- 28
4. Крисаченко В.С. Людина і довкілля / В. С. Крисаченко – К.:Заповіт, 1995. – 431с.
5. Присяжнюк Л. А., Грошовенко О. П. Сучасні підходи до еколого-природничої освіти дошкільників і молодших школярів : аспект наступності / Л. А. Присяжнюк, О. П. Грошовенко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського : зб. наук. праць / редкол.: В. І. Шахов (голова) та ін. – Вінниця : Нілан ЛТД, 2017. – Вип. 52. – С. 40-45. – (Серія: Педагогіка і психологія).
6. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад.школа, 1978. – 263 с.
7. Тарасенко Г.С. Організація естетичного сприймання природи учнями поч. класів / Укл. Г.С.Тарасенко. – К., 1992. – 52 с.
8. Ушинский К.Д. Воспитание человека: научное издание / К.Д. Ушинский. - Москва : Карапуз, 2000. - 256 с.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ СТІЙКОСТІ ІНТЕРЕСУ УЧНІВ ПЕРШОГО КЛАСУ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

Аліна Оніщук, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL BASES FOR FORMATION OF STABILITY OF THE PRIMARY SCHOOL PUPILS' INTEREST AT THE LESSONS OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERARY READING

Alina Onishchuk, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті досліджено теоретичні питання пізнавальної активізації та пізнавальної стійкості учнів. Розкрито роль та методичну цінність уроку української мови та літературного читання. Виокремлено чинники, які сприяють формуванню стійкості інтересу учнів на уроках.

Ключові слова: стійкість інтересу, активізація, пізнавальна активність, мовна особистість, всебічний розвиток, навчання, урок.

Abstract. *The article deals with theoretical questions of cognitive activation and cognitive stability of pupils. The role and methodological value of the lesson of the Ukrainian language and literary reading are revealed. The factors contributing to the sustainability of pupils' interest at the lessons are identified.*

Key words: *stability of interest, activation, cognitive activity, linguistic individual, comprehensive development, learning, lesson.*

У педагогічній теорії та практиці інтерес розглядається як стимул навчання, як ефективний засіб активізації пізнавальної діяльності учнів, який дозволяє вчителю початкової школи організувати процес оволодіння знаннями, вміннями та навичками освітньої галузі «Мови і літератури». Формування стійкості інтересу учнів забезпечує легкість в оволодінні молодшими школярами всіма видами мовленнєвої діяльності, основами культури, техніки мовлення, базовими вміннями і навичками використання мови в різних сферах життя і ситуаціях.

Для вчителя не є секретом, що низький рівень пізнавальної активності стає на перешкоді ефективній організації освітнього процесу, зокрема, і в початковій школі. Як показує практика, знання, отримані в готовому вигляді, як правило, викликають труднощі учнів у їх застосуванні при поясненні спостережуваних явищ і вирішенні конкретних завдань. У такому випадку можна говорити про формалізм у навчанні, у засвоєнні знань, свідченням якого є відрив завчених учнями теоретичних положень від уміння застосувати їх на практиці [6, с. 256].

Учитель повинен забезпечити підтвердження будь-якого теоретичного положення наочною практикою вже з першого року навчання дитини в школі. Таким чином враховуватимуться особливості сприймання кожної дитини і, як наслідок, формуватиметься стійкість інтересу учнів до предмета.

Потрібно пам'ятати, що учні мають різну за рівнем розвитку пізнавальну активність: у когось він вищий, у когось – нижчий. Не є сталим цей показник і в окремо взятого учня, оскільки дитина не може з однаковим інтересом ставитись до всіх предметів, які вивчаються в школі, до всіх видів роботи, які пропонує вчитель. Діти відрізняються пізнавальною активністю, інтелектуальним розвитком, рівнем самостійності й успішності, вмінням соціалізувати матеріал, який вивчається. Тому кожну дитину потрібно зацікавити, тим більше учня молодшого шкільного віку. Але варто звернути увагу, що цікаве навчання не виключає серйозного відповідального ставлення до нього, вміння старанно працювати, докладаючи певних зусиль, а, навпаки, сприяє цьому. Дитина молодшого шкільного віку із цікавістю ставиться до всього нового, чого вона ще не бачила або не чула. Вона має потребу отримувати нові знання [2, с. 2].

Кожній дитині притаманні самобутні й неповторні риси та якості: індивідуальні властивості нервової системи, темперамент, інтереси, здібності, особливості мислення, уяви, пам'яті, емоцій, вольових дій, життєвий досвід, активність, темп роботи, швидкість засвоєння навичок тощо. Тому в середині кожної вікової групи існують індивідуальні відмінності, що залежать від природних задатків, умов життя і виховання дитини. Тому підбираючи завдання для уроків української мови, вчитель має опиратись на ті потреби, які необхідні учням.

Дж. Дьюї вважав, що «педагог повинен допомагати пізнавати тільки те, що спонтанно зацікавило дитину, а не пропонувати вивчати щось інше. Учень має у процесі самостійного дослідження відкривати для себе властивості і закономірності предметів і явищ, а педагог може тільки відповідати на його запитання, якщо такі з'являться». Дж. Дьюї був прихильником думки, що пізнавальної активності, зацікавленості дитини достатньо для повноцінного інтелектуального розвитку та освіти. Навчання слід здійснювати насамперед як трудову та ігрову діяльність, як процес дослідження проблемного середовища, знаходження відповідей на суперечливі питання. Основними умовами успішності навчання є

проблематизація змісту навчального матеріалу, навчальна активність учня, зв'язок навчання з життям школяра, грою і працею [5, с. 52].

Педагогічна наука встановила джерело формування інтересів до того чи іншого предмета – це зміст навчальних предметів і навчальна діяльність учнів. Зміст навчального предмета має такі стимули, які впливають на інтерес школярів:

- новизна навчального матеріалу;
- оновлення вже засвоєних знань;
- історизм;
- сучасні досягнення науки;
- практичне значення змісту навчального предмета.

Завданням класного керівника першого класу є вміле поєднання кожного стимулу з певною дисципліною та його своєчасне застосування на уроці. Вивчення рідної мови дозволяє широко застосовувати дані стимули, що сприяє активізації пізнавальної діяльності школярів. Адже предмети мовної галузі відбивають в собі все розмаїття світу, через яке дитина дістає найбільше знань про навколишній світ.

Джерелом знань для першокласника є книга. Завдання вчителя – зробити дитячу книгу і сам процес читання об'єктом зацікавлення учнів. Щоб сформувати у молодших школярів читацьку активність, необхідно вирішити такі завдання:

- зацікавити учнів читанням;
- розвивати цей інтерес до створення постійної потреби в читанні;
- навчити вибирати літературу, враховуючи вікові та особистісні інтереси;
- створити належні психолого-педагогічні умови для сприйняття, розуміння та оцінки прочитаного;
- формувати навички аналізу художнього твору;
- організовувати дослідницьку роботу школярів;
- розвивати усне та писемне мовлення учнів;
- працювати над постійним удосконаленням естетичного смаку школярів.

Щоб активізувати зацікавленість учнів, процес навчання потрібно організовувати максимально творчо, активізуючи природню натуру та поклики особистості. Адже в умовах сучасної школи важливо сформувати творчу особистість, найважливішими якостями якої є ініціатива, свобода вибору, самореалізація.

Активне включення середовища в навчально-виховний процес відбувалось завдяки проведенню «уроків мислення на природі», годин спілкування з природою, використання специфічних форм і методів. В. Сухомлинський у свій час аргументував їх необхідність тим, що «дитина за своєю природою – допитливий дослідник, відкривач світу. То хай перед нею відкривається чудовий світ у живих фарбах, яскравих і трепетних звуках, у казці та грі, у власній творчості, у класі, що надихає її серце, у бажанні робити добро людям» [3, с. 145]

Читацький інтерес успішно розвивається там, де навчання не зводиться до викладу готових істин, а активізує пізнавальну діяльність дітей, ставить їх перед необхідністю шукати відповідь на певне запитання.

Таким чином, під час формування інтересу до уроків української мови та літературного читання є важливим використання вчителем таких педагогічних умов, як врахування вікових і індивідуальних особливостей учнів початкових класів на уроках, забезпечення демократичного стилю спілкування з молодшими школярами, створення в початковій школі сприятливого соціокультурного середовища для розвитку пізнавального інтересу.

Отже, проблема розвитку пізнавальної активності учнів є актуальною і на часі. Вирішення цієї проблеми в сучасному світі пропонується через зацікавлення школяра актуальними та ефективними дидактичними засобами. Учитель початкових класів повинен домогтися від учня свідомого бажання та вияву ініціативності у вивченні творів. Найвищим рівнем пізнавальної активності вважається творчий рівень, коли учень стає не пасивним слухачем, а активним учасником, а то й творцем навчального процесу. Доцільно

пропонувати учням проблемні завдання, необхідність вирішення яких потребує не просто мимовільного, несвідомого читання тексту, а продуктивного, який активізує пізнавальну діяльність дітей, ставить їх перед необхідністю шукати відповідь на певне запитання. Тому дуже важливо зацікавити учнів читанням, розвивати цей інтерес до створення постійної потреби в читанні, навчити вибирати літературу, формувати навички аналізу художнього твору, розвивати усне та писемне мовлення учнів.

Список використаних джерел

1. Голюк О.А., Родюк Н.Ю. Застосування наочності як засобу підвищення ефективності навчання в практиці початкової школи XIX століття // *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VI (71). – Issue: 173, 2018 Sept. – P. 7-10.
2. Розвиток пізнавальної активності молодших школярів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://elibrary.kubg.edu.ua/2421/1/Krravchuk_L_3.pdf
3. Сухомлинський В.О. Школа і природа / В.О. Сухомлинський // Вибр. твори : в 5-ти т. Т. 5. – К. : Радянська школа, 1977. – С. 536-551.
4. Хилько Є. С. Теоретичні аспекти навчально-пізнавальної діяльності особистості: рівні, компоненти / Є. С. Хилько // *Вісник Черкаського університету. Серія: Педагогічні науки*. – Черкаси : ЧНУ імені Богдана Хмельницького, 2011. – Вип. 203. Ч. II. – С. 131-135.
5. Чайка В. М. Основи дидактики : навч. пос. / В. М. Чайка. – К. : Академвидав, 2011. – 240 с.
6. Ягупов В. В. Педагогіка : навч. пос. / В. В. Ягупов. – К. : Либідь, 2003. – 560 с.

РОЗВИТОК МИСЛЕННЯ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ СЛОВНИКОВО-ЛЕКСИЧНИХ ВПРАВ

Тамара Паламарчук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.О.Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

DEVELOPING THE YOUNGER SCHOOLCHILDREN'S THINKING BY MEANS OF VOCABULARY-LOGIC EXERCISES

Tamara Palamarchuk, a master student

*Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsiubynsky
(Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто особливості використання словниково-логічних вправ на уроках української мови в початковій школі. Визначено психолого-дидактичні умови, за допомогою яких забезпечується ефективність проведення словниково-логічних вправ та критерії, за якими здійснюється їх класифікація.

Ключові слова: початкова школа, словниково-логічні вправи, урок української мови.

Abstract. The article deals with the features of the use of vocabulary and logic exercises in Ukrainian lessons in primary school. The psychological-didactic conditions are determined, with the help of which the effectiveness of vocabulary-logic exercises and the criteria for their classification are ensured.

Key words: elementary school, vocabulary-logic exercises, lesson of the Ukrainian language.

Одне із провідних завдань школи на сучасному етапі розвитку суспільства – розумовий розвиток учнів, озброєння їх методами і прийомами мислення, що сприяє загальному розвитку особистості, багато в чому визначає її всебічність і гармонійність. Одним із основних критеріїв розумового розвитку можна вважати рівень оперування розумовими діями.

На уроках української мови, як і під час вивчення інших навчальних дисциплін, мислення учнів розвивається в процесі засвоєння нових теоретичних знань і формування навичок шляхом різноманітних практичних вправ і дій. Разом з тим, дослідники

рекомендують використовувати спеціальні додаткові завдання, метою яких є розумовий розвиток учнів.

Значні можливості з точки зору розвитку операцій мислення має словниково-лексична робота. Педагоги та методисти виділяють вправи словниково-логічного характеру, які проводяться на основі вербального (наочного) матеріалу і мають певне логічне навантаження, стимулюють школярів до активної розумової діяльності. Такі види завдань включають і до складу психологічних тестів на вимірювання інтелекту та здібностей.

Вперше окремі види словниково-логічних вправ запропонував К. Ушинський. У сучасній практиці словниково-логічні вправи розглядаються як засіб формування в дітей елементарних логічних умінь (О. Савченко, В. Кирюшкін, К. Маланюк), розвитку мислення і мовлення (М. Львов, Л. Варзацька, М. Сокирко, М. Сердюк), як важлива ланка роботи над значенням слова та усвідомленням лексичних понять (М. Вашуленко, О. Мельничайко, М. Морозова, Л. Попова).

Теоретичною основою словниково-логічної роботи є загальноприйняті погляди лінгвістів на лексичне і граматичне значення слова. Слово виступає одиницею кількох мовних рівнів: фонетичного, морфемного, лексичного, граматичного, тому різноманітна робота зі словом є основою для практичних спостережень і вправ під час вивчення різних розділів мовознавства в початковій школі.

Використання словниково-логічних вправ на уроках української мови необхідно розглядати як педагогічно організований процес, направлений, з одного боку, на оволодіння учнями знаннями з мови і практичними навичками, розвиток їхнього мовлення, а з іншого боку, на формування загальнонавчальних умінь, що передбачає вдосконалення розумової діяльності молодших школярів.

Сучасні психолінгвістичні дослідження свідчать, що мовленнєва діяльність дитини носить активний характер. У дітей, які приходять до школи, високо розвинута словесна пам'ять, у активному словнику є достатня кількість слів, необхідних для повсякденного спілкування. Разом з тим лексикону першокласників притаманна певна бідність, що проявляється у встановленні родо-видових зв'язків між словами, у незначній кількості абстрактної лексики, у рівні володіння лексико-семантичними групами слів, фразеологізмами тощо.

Матеріал словниково-логічних вправ повинен відповідати «мовленнєвому віку» (А. Маркова) молодших школярів, складовою частиною якого є словниковий запас учнів.

Ефективність проведення словниково-логічних вправ забезпечується реалізацією ряду психолого-дидактичних умов: здійснення керівництва процесом навчання; систематичність роботи в даному напрямку; застосування засобів активізації пізнавальної діяльності молодших школярів (використання наочності, ігрової форми завдань, цікавого лексичного матеріалу до них, створення ситуацій успіху тощо).

Застосування словниково-логічних вправ можна вважати однією із форм реалізації принципу розвиваючого навчання. У процесі побудови системи таких завдань і вправ необхідно опиратись на «зони актуального» та «найближчого розвитку» дитини (Л. Виготський), враховувати рівень складності завдань та вербального матеріалу до них.

Важливою умовою ефективності роботи є систематичність проведення та достатня повторюваність завдань різних типів з їх варіюванням, що сприятиме розвитку певних операцій мислення.

Класифікувати словниково-логічні вправи з мови можна за різними критеріями, серед яких важливими є: характер вербального матеріалу (на звуко-буквеному, лексичному і граматичному рівнях); спосіб побудови завдань (виключення зайвого слова з ряду запропонованих, знаходження пар слів, групування слів за певною ознакою, виконання завдання за аналогією або зразком тощо); врахування основних операцій мислення, що передбачаються під час їх виконання (порівняння, узагальнення, конкретизація, визначення, класифікація, змістове співвідношення).

Успішне застосування кожного різновиду словниково-логічних вправ залежить від дотримання ряду методичних вимог. Мовний матеріал для вправ відбирається з урахуванням словникового запасу учнів, але й необхідно передбачити збагачення словника дітей новими поняттями. У 1 класі доречно використовувати поряд із словесним матеріалом унаочнення. У побудові словниково-логічних вправ важливо застосовувати ігрову форму завдань та інші засоби активізації мислительної діяльності молодших школярів.

Різновиди вправ та методика їх проведення визначаються в залежності від навчально-виховної мети уроку з урахуванням його розвиваючого компоненту. Вони виступають своєрідною «розумовою гімнастикою» (О.Я.Савченко), проводяться на будь-якому етапі уроку, займають кілька хвилин навчального часу. Цьому сприяє тестовий характер пред'явлення матеріалу.

Кожний різновид вправ спочатку опрацьовується колективно з необхідними поясненнями вчителя або учнів під його керівництвом. Поступово необхідно пропонувати школярам самостійне розв'язання завдань, керуючись принципами диференційованого навчання.

Список використаних джерел:

1. Білоконна Н. Інтелектуальний розвиток школярів на уроках мови / Н. Білоконна // Поч. освіта. – 1998. – № 1. – С.12-13.
2. Лазаренко Н. І. Збагачення словника молодших школярів прикметниками / Н.І.Лазаренко // Початкова школа 1999. – №1 – С. 14-17.
3. Попова Л.Б. Словниково-логічні вправи в період навчання грамоти / Л.Б. Попова // Поч. школа. – 1987. – № 10. – С.52-58.
4. Потапова Т.А. Ознайомлення молодших школярів з лексикою : Методичні рекомендації для вчителів і студентів / Т.А. Потапова. – Вінниця, 1995. – 22 с.
5. Савченко О.Я. Словниково-логічні вправи в 1–2 класах / О.Я. Савченко // Укр. мова і л-ра в шк. – 1969. – № 5. – С. 70–73.

ПРОБЛЕМНИЙ ПІДХІД У НАВЧАННІ ДІТЕЙ 6-РІЧНОГО ВІКУ В КОНТЕКСТІ ЇХ ПІДГОТОВКИ ДО НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Вікторія Панасюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

THE PROBLEM APPROACH TO TEACHING 6 YEARS OLD CHILDREN IN THE CONTEXT OF THEIR TRAINING TO THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

Viktoria Panasiuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуті особливості застосування проблемного підходу у навчанні дітей 6-річного віку (на основі досвіду Ш.Амонашвілі). Доведена його важливість у контексті вимог Нової української школи. Зазначені умови, що будуть сприяти ефективності досліджуваного підходу.

Ключові слова: проблемний підхід, діти 6-річного віку, звичка, розумовий розвиток, Нова українська школа.

Abstract. The article deals with the peculiarities of using the problem approach in teaching 6 years old children (based on the experience of Amonashvili). It is proved its importance in the context of the requirements of the New Ukrainian School. These conditions will contribute to the effectiveness of the research approach.

Key words: problem approach, 6 years old children, habit, intellectual development, New Ukrainian school.

З вересня 2018 року в Україні першокласники почали навчання згідно Концепції Нової української школи, яка передбачає кардинальні зміни в сфері початкової освіти. Одним з пріоритетних напрямів вказано перехід від передачі учням знань до формування компетентностей. Таке досягнення передбачає зміщення акцентів з накопичення нормативно визначених знань, умінь і навичок на вироблення і розвиток умінь діяти, застосовувати досвід у проблемних умовах (коли, наприклад, неповні дані умови задачі, дефіцит інформації про щось, обмаль часу для розгорненого пошуку відповіді, коли невідомі причиново-наслідкові зв'язки, коли не спрацювають типові варіанти рішення тощо) [1, с.12]. Саме тоді створюються умови для включення механізмів компетентності – здатності діяти в конкретних умовах і мотивів досягти результату. Тобто можемо бачити діалектичний зв'язок між компетентністю молодшого школяра та проблемним підходом у засвоєнні ним знань: з одного боку за уміннями застосовувати знання в проблемних нових ситуаціях можна робити висновок про рівень його компетентності, а з іншого боку, проблемний підхід виступає засобом формування компетентності молодшого школяра.

Як зазначають фахівці у сфері дошкільної освіти В.Імбер [2], Т.Кривошея [3], К.Крутий [4] та інші це покладає особливу відповідальність на заклади дошкільної освіти. Для того, щоб першокласник був здатний до навчання на компетентнісній основі, щоб процес адаптації до школи пройшов найменш болісно, вихователь дошкільного освітнього закладу повинен не повідомляти старшому дошкільнику готові знання, а створювати освітнє середовище і проблемні ситуації для самостійного знаходження ними відповідей.

Одним із засобів підвищення професійного рівня вихователю дитячого садка у сфері реалізації проблемного підходу у навчанні дітей 6-річного віку можна запропонувати вивчення досвіду грузинського педагога-новатора Шалви Амонашвілі. Зокрема, у своїй роботі «Здравствуйте, діти» [5], яке можна назвати навчально-методичним посібником; у викладі своїх думок та підходів автор спирається на психолого-педагогічні ідеї Л. Виготського, Д. Узнадзе, Л. Занкова, Б. Хачапурідзе, Д. Ельконіна, В. Давидова. В даній праці викладені узагальнення результатів власної педагогічної діяльності автора, спостережень над формуванням особистості дитини; Ш.Амонашвілі розкриває прийоми і способи навчання і виховання дітей-шестирічок.

Одним із засобів створення проблемної ситуації автор використовує прийом «помилка вчителя». Ш.Амонашвілі при вивченні дітьми 6-річного віку цифр [5, с.21] пропонує порахувати трикутники, намальовані на дошці. Після того, як діти порахували (4), запитує: «Яка з цих цифр -«4?» і показує, наприклад, цифру 2 (дітям, помітивши помилку, поспішають показати цифру «4», оскільки вони знайомі з нею з життя. Під час наступного завдання (порахувати квадрати), показує цифру 6 в перевернутому вигляді поруч з попередніми цифрами. Діти весело підказують. Далі – коли учень назвав правильно цифру прямих (7), вчитель запитує дітей: «Котє говорить, що тут сім прямих, а я думаю, що вісім! Хто ж із нас правий?» [5, с.22]. Після цих слів виникає дискусія, кожна дитина намагається знайти відповідь (в даному випадку заважає авторитет вчителя).

Також цікавим може бути досвід Ш.Амонашвілі у створенні проблемної ситуації під час навчання власного сина вимірюванню відстані, описаний ним у книзі «Сповідь батька синові» та проаналізований у праці [6, с.63].

Цей фрагмент ми пропонували колегам – вихователям дошкільних навчальних закладів у вересні-листопаді 2018 року; в дужках подані наші запитання, відповіді на них вихователів та правильні відповіді (під словом «правильні» маємо на увазі такі, що найефективніше сприяють створенню проблемної ситуації та активізують мислення дитини).

Ми знаходимося в лісі. Осінь. Сонце.

«Давай, виміряємо, кожен для себе, скільки кроків між цими деревами. А потім скажемо, у кого скільки вийшло!» (Ваші подальші дії? – «вимірюємо»; правильна відповідь – «маємо дочекатися згоди дитини»).

Ти згоден. Ми вибираємо точки від і до і починаємо міряти.

У мене виходить десять кроків, у тебе - п'ятнадцять. (Ваші дії? – «пояснити, чому отримали різні результати»; правильна відповідь – «зробити паузу; цим створюємо проблемну ситуацію для дитини»).

Ти в підготовчому класі, до шести років не вистачає ще трьох місяців. І тому твоя відповідь не здивувала мене (Чому відповідь, а яким було запитання? – це вже проблемна ситуація для вихователів).

«Ти, напевно, помилився ... Ось, дивись!» Ти починаєш крокувати і голосно рахувати: «Раз, два ... десять ... п'ятнадцять! Ось бачиш?» Я роблю так само: «Раз, два, три ... десять! Ось бачиш?» – (Ваші дії? – «зараз вже можна пояснити дитині»; правильна відповідь – пауза; рішення має прийняти дитина).

Ти замислюєшся. «Виміряємо разом!»

Ми стаємо пліч-о-пліч у дерева і починаємо одночасно крокувати. Ти рахуєш голосно: «Раз, два, три, чотири ...» Але виходить, що я опиняюся попереду, а ти відстаєш, і коли ти сказав «десять», я вже був у другого дерева.

«Чому ти біжиш! Іди разом зі мною!» (Що ви говорите дитині? – вихователі затримуються з відповіддю).

Дослід повторюється ще кілька разів.

«Чому ти робиш такі довгі кроки?»

«А у мене такі кроки!»

«Я зрозумів ... ти вимірюєш довгими кроками, а я – короткими, тому і виходить така плутанина!» Ти радієш своїй кмітливості. (Ваші подальші дії? – відсутність відповіді).

«Але яка відстань між цими деревами, невже не можна встановити?» Я ще не цілком «розумію», в чому справа.

Ти пояснюєш: «Моїми кроками відстань між цими деревами п'ятнадцять кроків, твоїми ж кроками - десять ... у тебе ж великі кроки, розумієш?» (Чому сприяє пояснення дитини – закріпленню отриманих знань).

«Ага, так-так, зрозумів!» (Що робимо чи кажемо далі? – проблемна ситуація для вихователів).

І тут же пропоную тобі виміряти ту ж саму відстань іншими мірками - палицями, у яких довжина різна ...

Безперечно, використання такі прийоми, як «помилка вчителя» може бути дискусійним, але, на нашу думку, він дозволяє ефективно створювати проблемну ситуацію, розвиває інтерес дітей до досліджуваного матеріалу, уважність, активізує мислення.

Список використаних джерел:

1. Нова українська школа: порадник для вчителя / Під заг. ред. Бібік Н. М. — К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. — 206 с.
2. Імбер В.І. Привчаємо розмірковувати з малку / В.І. Імбер // Дошкільне виховання. - №7. – 2015. – С.16-19.
3. Кривошея Т.М. Педагогічні умови реалізації взаємозв'язку розумової та естетичної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики /Т.М.Кривошея // Молодий вчений. - № 5.2. (57.2). – травень, 2018. – С.93 – 99.
4. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко. — Запоріжжя : ТОВ “ЛПС” ЛТД, 2018. С.6-26.
5. Амонашвили Ш. А. Здравствуйте, дети!: Пособие для учителя/ Предисл. А. В. Петровского. – М: Педагогика, 1983. – 128 с.
6. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного мислення старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи. // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ЛОГОΣ» з avec des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne», 2019. V.6. p. 61-65.

ВИКОРИСТАННЯ РОЗВИВАЛЬНОГО НАВЧАННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

*Марина Панасюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Науковий керівник: І.В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

THE USE OF DEVELOPMENTAL EDUCATION AT THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS FOR THE DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF JUNIOR PUPILS

*Marina Panasyk, master's student
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)*

Анотація. Стаття присвячена технології розвивального навчання на уроках української мови в початкових класах. Пропонуються компетентнісно-орієнтовані навчальні завдання з української мови як засіб навчання та розвитку творчих здібностей молодших школярів.

Ключові слова: молодший школяр, навчальне завдання, розвивальне навчання, розвиток, творчі здібності, українська мова.

Abstract. The article is devoted to the technology of the development of Ukrainian language lessons in elementary school. The competency-oriented educational tasks in the Ukrainian language as a means of training and development of creative abilities of junior pupils are offered.

Key words: junior pupil, educational task, developmental education, development, creative abilities, the Ukrainian language.

Новій українській школі належить основна роль у вихованні національної свідомості, патріотизму, у формуванні майбутніх активних усебічно розвинених творців оновленого життя в Україні, здатних до ризику та інновацій, критичного мислення. Розв'язання цих завдань безпосередньо пов'язане з розвитком творчих здібностей, які необхідно розвивати починаючи з дитинства і продовжувати цей процес на протязі всього навчання у школі.

Питанню творчої особистості в сучасній психолого-педагогічній літературі приділяється значна увага. Концептуальні засади формування творчої особистості школяра висвітлено в педагогічній спадщині В. Сухомлинського; природні задатки дитини, врахування їх у навчально-виховному процесі вивчав Г. Сковорода; закономірностям розумового розвитку учнів та формуванню в них творчих здібностей і педагогічному керівництву цим процесом присвячені роботи Л. Виготського, Г. Костюка, А. Громцевої, З. Калмикової. В дослідженнях Я. Пономарьова, Л. Занкова, А. Матюшкіна, О. Дяченко творчість розглядається як форма розвитку творчих здібностей.

Особливе значення для обґрунтування теоретичних аспектів технології розвивального навчання мають праці Л. Виготського, Л. Занкова, Д. Ельконіна та В. Давидова та ін. Питання, розглянуті у даних наукових працях, стосуються проблем принципів розвивального навчання, формуванню здатності до самовдосконалення, саморозвитку, самопізнання молодших школярів завдяки спеціально організованому навчання та виробленню «вміння навчатись». Наступний етап розвитку технологія знайшла висвітлення в працях А. Дусавицького (розроблено систему завдань для розвитку мислення молодших школярів), І. Якиманської (ефективне засвоєння знань, умінь та навичок учнів не самоціль, а результат реалізації розвивальної навчальної діяльності) та інших.

«Розвивальне навчання – спрямованість принципів, методів і прийомів навчання на досягнення найбільшої ефективності розвитку пізнавальних можливостей школярів: сприймання, мислення, пам'яті, уяви тощо. Розвивальне навчання формує мислительні здібності, самостійність школярів, інтерес до навчання, а також удосконалює різні форми сприймання» [2, с.288]

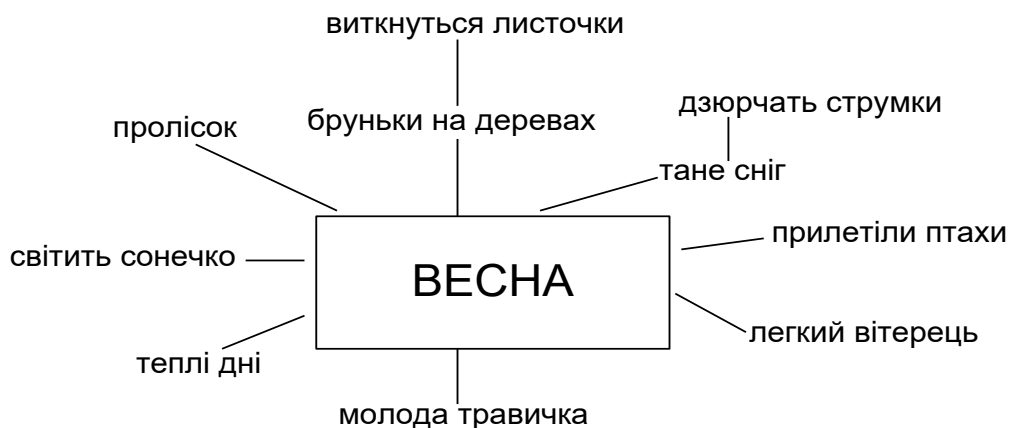
Розвивальне навчання не заперечує важливості основних завдань навчання,

виховання і розвитку молодших школярів, але і не визнає трьох паралельно діючих завдань, а припускає «їх злиття в триєдине завдання, яке забезпечує органічне злиття навчання та розвитку, при якому навчання виступає не самоціллю, а умовою розвитку школярів» [10, с.13].

На думку К.Д.Ушинського викладання рідної мови в школі, повинно передбачати триєдину мету: по-перше, розвивати в дітей ту вроджену душевну здатність, яку називають даром слова; по-друге, ввести дітей у свідоме володіння скарбами мови; по-третє, допомогти дітям засвоїти логіку даної мови [9, с.15]. А цього не можна досягти, якщо педагог на уроці не буде використовувати різноманітні форми та засоби з метою формування творчих здібностей молодших школярів.

Основне завдання вчителя спрямоване на формування пізнавальної самостійності, всебічного розвитку здібностей, і творчих у тому числі, активної життєвої позиції школяра. Розвивальне навчання здійснюється у формі залучення молодших школярів до різних видів діяльності, використання у викладанні дидактичних ігор, дискусій, а також інших методів з метою збагачення творчого мислення, пам'яті, мови [4;5].

Так, наприклад, стратегія «Асоціативний кущ» використовується для входження в тему, яка буде розглядатися на уроці. Можна записати на дошці тему, яка виражається центральним словом (словосполученням чи фразою) та запропонувати учням записати слова та фрази, які спадають на думку, коли вони чують це слово.

Записувати можна стільки думок, скільки дозволить час, або доти, доки вони не будуть вичерпані. Учитель просить учнів не обмірковувати, чому їх спало на думку те чи інше слово. Якщо слово прийшло у мозок дитини, значить для неї це якось пов'язано із темою. Коли всі думки записані можна запропонувати дітям встановити зв'язки між словами.

Після цього дітям можна запропонувати завдання «Назви прикмети весни» - це спільна творча діяльність учителя та учнів. Основна мета цього етапу – збагачення дитячого словника, розвиток умінь відчувати творче натхнення вчителя і включитися в спільний творчий пошук.

Яскравість дитячого сприймання природи тісно пов'язана з майстерністю вчителя підбирати запитання, як-от:

Вчитель: Як віє вітерець навесні?

Діти: Зранку він прохолодний, як лісовий струмок. Від його прохолоди забиває подих. Він бадьорить. Вдень своїм подихом він лоскоче і нагадує літо.

Вчитель: А промінчик весняного сонця – який він?

Діти: Він як сонячний зайчик, грається з нами. Ніжно лоскоче щічки. Промінчик виграє різними барвами.

Вчитель: А що нагадують листочки на весняних деревах?

Діти: Вони такі ніжні, маленькі. Тремтять від подиху вітерця. Переливаються на

сонці.

Далі дітям пропонується написати твору на тему «Прийшла весна».

Як показує практика, більшість із молодших школярів не спроможна здійснювати творчі дії без попередньої підготовки, без попереднього залучення їх, учнів, до переходу від звичайних репродуктивних дій до дій за зразком, до дій які передбачають перенесення операцій у більш широку область, у рівень творчого застосування [3; 8]. Суттєво допомогти тут може спеціально дібрана система завдань, яка передбачає компетентнісно-орієнтовані завдання виду:

1. Розташуй речення в такій послідовності, щоб вийшов текст. Запиши. Добери заголовок. Усно опиши пташку, яка тобі подобається.

Ялиновий шишкар такий яскраво-червоний, немов стигла ягода. Зачепить він лусочку на шишці, відігне її – і дістає язиком насінину. У нього дзьоб міцний. Кінчики його у протилежні боки загнуті. Так і працює з ранку до вечора.

2. З поданих у кожному рядку слів склади речення. З цих речень утвори і запиши текст Добери заголовок.

Принесла, дзьобі, в, вона, жолудь.

Восени, цікаво, лісі, в.

Його, під, ховати, почала, коріння.

Прилетіла, ось, і, сіла, сойка, пеньок, на.

3. Прочитай речення. Подумай, де в дужках префікс, а де прийменник. Спиши речення, розкриваючи дужки.

Дощ (з) шиває землю (з) небом ниткою сріблястою.

4. Прочитай текст. Заміни виділені слова словами із відтінком ласкавості, ніжності. Познач суфікси, які допомогли утворити ці слова.

*Ліс був мішаний. Серед столітніх дубів красувалися стрункі білорі **берези**, вічнозелені **ялини**. Довкола **щебетали птахи**, сюрчали у траві коники.*

Молодший шкільний вік – це сензитивний період для розвитку творчих здібностей, тому для учнів мовна та мовленнєва діяльність у роботі над текстом буде сприяти розвитку дитячої творчості. З метою формування творчих здібностей молодших школярів роботу над текстом слід будувати відповідно до фаз мовленнєвої діяльності [1, с. 89; 6] учнів:

1) фаза орієнтування (творча діяльність виявляється у спостережливості та здібності помітити незвичайне, чого часом не помічають) . На цьому етапі переважають пропедевтичні вправи, які забезпечують первинне сприймання тексту.

Наприклад,

Прочитай текст. Визнач його тему та мету. Придумай до нього заголовок.

2) фаза реалізації (творча робота полягає в аналізі та інтерпретації тексту). На цьому етапі переважають умовно-творчі вправи, які передбачають сформованість в учнів здатності виконувати різні творчі завдання із текстом.

Наприклад,

Прочитай текст. Чи правильно розташовані в ньому абзаци? Запиши виправлений текст.

Поділи текст на абзаци.

3) фаза контролю (безпосередньо творча діяльність, учні створюють власні висловлювання). Надається перевага творчим вправам.

Наприклад,

Прочитай зачин та кінцівку. Допиши основну частину тексту.

Можна запропонувати учням скласти та записати розповідь про осінній день (5-7 речень), надаючи слова для довідок.

Наприклад,

Золотокоса, красуня... Блакитне..., ... затягується, ... хмарами.

Усе навколо... легким... покривалом. Квіти ... свої бутони. Похмурий... сповнений особливої краси, ... та гармонії. Осіннє... вбрання дерев радує.... та прикрашає... навколо.

Мені...

Отже, модель організації розвивального навчання передбачає реалізацію таких етапів:

- формування в учнів мотивів навчання, позитивного ставлення до нього;
- оволодіння новою інформацією, спрямованої на опанування нових знань та способів навчальних дій;
- відтворення учнями засвоєного матеріалу;
- формування вмінь та навичок у стандартних та нових умовах;
- узагальнення знань, умінь та навичок школярів;
- продуктивна пізнавальна діяльність учнів та формування знань, умінь та навичок на творчому рівні.

Технологія розвивального навчання передбачає такий процес діяльності учнів, у ході якого кожна дитина самостійно або з допомогою вчителя може осмислити мовний матеріал, творчо застосувати його в нестандартних умовах та свідомо запам'ятати для подальшого навчання.

Список використаних джерел:

1. Богуш А. М. Дошкільна лінгводидактика / А. М. Богуш. – К : Видавничий дім «Слово», 2011. – 704с.
2. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник / С.У. Гончаренко – К., 2017. С. 288 -289.
3. Грушко О.В. Комбінаторні мовні вправи як стимул мовленнєвої творчості молодшого школяра / О.В. Грушко // Наукові записки. Серія: Початкове навчання. – Вінниця, 2004. – Вип. 2. – С. 46–49.
4. Комарівська Н. О. Творчий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання / Н. О. Комарівська // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (10-11 листопада 2015 р.) / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, Н. Бражене, В. Гулін. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. – С. 168–172.
5. Комарівська Н. О. Розвиток творчих здібностей дітей молодшого шкільного віку засобами літературної загадки / Н. О. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 9-11 квітня 2014 р.) / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, В. І. Шахов, М. Библук. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2014. – Вип. 3. – С. 229–232.
6. Лазаренко Н. І. Лінгводидактичні основи формування у молодших школярів поняття про слово як одиницю мови та мовлення / Н. І. Лазаренко // ВДПУ ім. М. Коцюбинського: Наук. зап. Сер. Пед. і психологія. – Вінниця, 1999. – №1. – С. 41–46.
8. Лазаренко Н. І. Інтеграція мовних знань та мовленнєвих умінь молодших школярів у процесі вивчення української мови / Н. І. Лазаренко // Наукові записки. Серія: Початкове навчання. – Вінниця, 2003. – Вип. 1. – С. 18–19.
9. Ушинський К.Д. Вибрані педагогічні твори : У 2-х томах / К.Д. Ушинський. – К, 1983. – С.15.
10. Чернега Н.В. Особистісно орієнтоване навчання: сучасні підходи / Н.В. Чернега // Рідна школа. – 2000. – №8. – С.13 – 14.

ВЗАЄМОДІЯ ФІЗИЧНОГО ТА ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Наталія Пахальчук, кандидат педагогічних наук, доцент

Ольга Бондарчук, асистент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

Анна Гайдукевич, доктор філософії

Старопольська Школа Вища (м. Кельце, Польща)

INTERACTION OF PHYSICAL AND AESTHETIC PERSONALITY UPBRINGING

Natalia Pakhalchuk, Ph.D.

Olha Bondarchuk, assistant

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Anna Gaidukevich, Ph.D.

Old Polish University (Kielce, Poland)

Анотація. В статті представлений аналіз сфер взаємодії фізичного та естетичного

виховання. Автори роботи наводять приклади фізкультурно-оздоровчої технології М.Єфименка та вправи на визначення рівня життєдіяльності особистості.

Ключові слова: взаємодія, фізичне виховання, естетичне виховання, діти дошкільного та молодшого шкільного віку, фізкультурно-оздоровчі технології.

Abstract. The article analyzes spheres of interaction of physical and aesthetic education. The authors of the work give an example of sport and recreational technology by M. Efyomenko and example of exercises to determine the level of vital activity of the individual.

Keywords: interaction, physical education, aesthetic education, preschool and younger schoolchildren, sport and recreational technologies.

Розв'язання проблеми підвищення рівня фізичного здоров'я дітей дошкільного та молодшого шкільного віку пов'язане з необхідністю створення позитивного іміджу фізкультурно-оздоровчої діяльності, створення умов для виникнення позитивних емоцій, задоволення від рухової дії. У зв'язку з цим все більша увага приділяється проблемі взаємозв'язку всіх структур духовної та фізичної сутності людини як цілісної особистості [1; 2; 4; 5; 9-13 та ін.]. На слушну думку Т.Ротерс, на всіх етапах розвитку людського суспільства питання взаємодії фізичного та естетичного виховання було в епіцентрі уваги як складової частини гармонійного розвитку особистості, що поєднує в собі фізичні та духовні якості [14].

В.Сараф та В.Столяров визначили сфери вияву категорії «естетичне» у фізичній культурі і спорті:

1. Фізична культура і спорт є дієвим засобом і умовою естетичного виховання, формування естетичних почуттів, смаків і потреб.

2. Естетичне в спорті виявляється як його невід'ємний компонент (фігурне катання, танці на льоду, художня гімнастика тощо).

3. Сучасний спорт виступає як видовище, в якому важливе місце займає естетичний аспект, а організація спортивних заходів вимагає знання і врахування закономірностей естетичного сприйняття.

4. Для ефективного функціонування фізичної культури і спорту потрібне особливе предметне середовище, яке також повинне бути естетично осмислене й освоєне [15, с. 3].

Дослідники визначили принципи технології навчання і тренування, в яких провідне місце займає естетичне як інструмент, що спрямовує творчий процес побудови рухів і розвитку фізичних якостей. Так, принцип енерговитрат спрямований на досягнення максимальної за результатом дії з використанням мінімальних з усіх можливостей зусиль. У наведеному принципі враховане те, що дозволене (доцільне і гармонійне, яке несе в собі позитивні естетичні почуття), і те, що заборонене (шкідливе людському тілу й свідомості).

Принцип психомоторики спрямований на досягнення позитивних змін в особистісному розвитку дитини. Зокрема, вся технологія навчання на уроці та занятті повинна має прогресивний та поступовий характер, адже при перенапруженні порушується внутрішня гармонія. Розкриємо зміст принципу оптимальної дії, який впливає з попередніх принципів: рухи треба будувати відповідно до закону оптимальної дії – щоб одержувати поступові (найменші) позитивні зміни в регуляції рухів, енергопотенціалу й мислення, треба щоразу витрачати найменшу м'язову роботу з усіх можливих [8, с. 112].

Також дослідники наголошують на взаємодії емоційних та естетичних станів у руховій діяльності. Так, головна умова готовності до дії є характер та насиченість оптимального чуттєвого тону. Чуттєві тони сприймання і уявлення рухів пов'язані з «слідами» попередніх емоційних та інших психічних процесів – досвідом. Чуттєвий тон є також показником задоволення чи незадоволення дією. В цьому випадку він стає чуттєвою мірою рухів, їх відповідності критеріям гармонії [8, с. 74]. З метою визначення рівня життєдіяльності (оптимальний, норма, стомленість, втома, перевтома) доцільно провести вправу з заплученими очима з гімнастичною палицею. Опишемо хід вправи:

1. Вправу виконують стоячи. Руки з палицею опущені вниз і утримують її обхватом зверху на ширині плечей.
2. За командою «Марш» розтягують палицю в різні боки із зусиллям приблизно 90% від максимально можливого протягом однієї хвилини.
3. Після цього подають команду «Стій».
4. Через кожні 15 с (тобто 4 рази) виконавця вправи інформують про час, який залишився до закінчення експерименту.
5. Після закінчення роботи палицю відкладають, а руки вільно опускають униз, по швах. Потрібно лише одне – дати цілковиту волю рукам, не заважаючи тому, що відбувається з ними.

Опрацювання результатів:

- стан оптимальної життєдіяльності характеризується тим, що руки на якусь мить опускаються, а потім тонічним напруженням м'язів незалежно від вашого бажання й волі піднімаються вбік вгору, до рівня плечей і завмирають, утримуючись у такому положенні від 120 до 180-240 с;
- нормальний тонус життєдіяльності характеризується тим, що м'язова система спроможна утримувати руки вище рівня плечей більше однієї хвилини;
- стан втоми або перевтоми характеризується тим, що м'язова система не відчуває «невагомості» рук (вона не реалізується їх спонтанним підніманням) [8, с. 75-76].

Прикладом багаторічного експериментального підтвердження дієвої взаємодії естетичного і фізичного виховання особистості є естетико-оздоровча технологія М.Єфименка [3; 6; 7 та ін.], яка виникла в 1990 р. в Одесі на стику педагогіки, дошкільного дитинства, теорії та методики фізичного виховання і спортивного тренування, мистецтва естетичного самовираження і медицини [3, с. 4]. На слушну думку М.Єфименка, реформування українського суспільства, включаючи освітній простір, потребує пошуку нових методологічних та методичних підходів для підвищення ефективності педагогічного процесу [7, с. 4].

Одним із напрямів реалізації визначеної технології є горизонтальний пластичний балет (ГПБ) як альтернативна система фізичного виховання, корекції, оздоровлення та творчого самовираження дітей і дорослих засобами рухів, музики та театралізації [3, с. 5]. Пластик-шоу-класик – початкова, головна форма ГПБ, в якій враховуються авторські методичні канони М.Єфименка: пози старту, пози фінішу, повільний, пластичний стиль рухів, а також протипоказання для дітей і дорослих. Цей напрямок найбільш зручний для застосування в закладах дошкільної освіти та школі [3, с. 10]. Музика в пластик-шоу-класик відіграє важливу роль та наповнює увесь балетний простір. Можна використовувати різні музичні стилі: релаксаційну музику (релакс); медитаційну музику, східну етнічну музику (японську, китайську, індійську); зодіакальну музику; морені стичну (аква-фантазії); джунглі-сюїту (звуки природи) тощо [3, с. 13].

На думку М.Бойко, у горизонтально-пластичному балеті має значення природна краса рухів, їх витонченість, закінченість, виразність. Кожна композиція повинна нести «драматичний заряд», виявляти діалектичну єдність і боротьбу протилежностей, подолання, пошук істин, містити в собі резюмуючи філософське підґрунтя, певну мораль [3, с. 8].

Також нова парціальна авторська програма М.Єфименка «Казкова фізкультура» пропонує педагогам інноваційний підхід до взаємодії фізичного та естетичного виховання, оздоровлення дітей раннього та дошкільного віку. Так, програма базується на принципі природовідповідності та передбачає філогенетичну послідовність засвоєння основних рухів у дітей. Основним методом фізичного виховання стає еволюційний метод, який передбачає особливу послідовність засвоєння рухів як еволюційної історії розвитку тварин і людини: від лежачо-горизонтованих положень і рухів до вертикалізованих рухових дій [7, с. 4]. Наведемо приклад взаємодії естетичного та фізичного виховання дітей старшого дошкільного віку в ситуаційній міні-грі «Осінь казка»:

Вправа «Золотисті куцики шепочуться». В.п. – лежачи на спині діти виконують

довільні рухи руками і ногами вгорі. Словесний супровід: «Вже першого осіннього ранку, ще навіть не прокинулось сонечко, осінь вирушила до «шепітливий» кущиків, щоб з першими промінчиками подарувати їх нове золотисто-шовковисте вбрання. Кустики щиро вдячні Осені: «Дякуємо тобі, чарівнице!». «Милуйтеся на здоров'я» – відповіла Осінь і пішла собі далі». Фізичні рухи дітей: в.п. – лежачи на спині виконувати довільні рухи руками і ногами вгорі [7, с. 95].

Таким чином, в процесі організації фізичного виховання особистості необхідно враховувати принципи краси та гармонії, вчити дітей отримувати задоволення від рухової активності та виконання фізичних вправ. З цією метою педагогу доцільно використовувати твори музичного мистецтва та літератури, технології фізкультурно-естетичного оздоровлення.

Список використаних джерел:

1. Александрович Т.В. Развитие творческих способностей личности в дошкольном онтогенезе: теоретические основания и способы решения / Т.В. Александрович, О.А. Голюк, Г.Г. Кит // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 58-65.
2. Білик Т. С. Розвиток творчих здібностей молодших школярів засобами ігрових технологій/ Т. С. Білик // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД» 2015
3. Бойко Ю.В. Пластик-шоу-класик : або з чого починати засвоювати цю технологію в дошкільному навчальному закладі/Ю.В. Бойко. – Вінниця : Нілан – ЛТД, 2013. – 36 с.
4. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К. 1: монография / [авт. кол.: Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017. – С. 67–91.
5. Демченко О.П. Суб'єктність соціально обдарованої особистості в культурно-освітньому просторі / О.П.Демченко // Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України. Т. VI: Психологія обдарованості. – Випуск 12. – Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2016. – С.78-90.
6. Ефименко Н.Н. Горизонтальный пластический балет : новая система физического воспитания, оздоровления и творческого самовыражения детей и взрослых/Н.Н.Ефименко. – Таганрог : Познание, 2001. – 176 с.
7. Ефименко М.М. Планування занять з фізичної культури для дітей раннього та дошкільного віку. Вип. 1/М.М.Ефименко, П.М. Бочков. – Вінниця : Нілан – ЛТД, 2015. – 108 с.
8. Клименко В.В. Фізкультура і естетичне виховання/В.В. Клименко, В.Ф.Омельченко. – Київ : Рад. шк., 1987. – 136 с.
9. Колеснік К.А. Основні орієнтири виховання підростаючого покоління в Україні / К.А. Колеснік // Наукові пошуки ХХІ століття: молодіжний вимір III Міжнародної дистанційної науково-практичної конференції. – Київ, 2015. – С. 177–182.
10. Колосова О.В. Соціальна адаптація дітей з синдромом Дауна // Молодий вчений – №5.1 (57.1) травень 2018. – Режим доступу: <http://molodyvchenu.in.ua/ua/specvipusk>. - Назва з екрану.
11. Лазаренко Н.І. Формування в дітей з функціональними обмеженнями індивідуальної системи знань сенсожиттєвого характеру засобами арт-терапії / Н.І. Лазаренко, А.В. Хіля, А.М. Коломієць // Освіта осіб з особливими потребами: шляхи розбудови, 2017. – Вип. 13. – С. 124–156.
12. Любчак Л.В. Соціально-педагогічні особливості розвитку емоційної сфери дитини в сім'ї //Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: Збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2012 р.). / За ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю., 2012 – С. 105-110.
13. Пахальчук Н.О. Виховання почуття ритму в дітей старшого дошкільного та молодшого шкільного віку засобами ботмерівської гімнастики / Н.О. Пахальчук // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології : наук. журнал. – Суми : СумДПУ, 2015. – № 7 (51). – С. 332-340.
14. Ротерс Т. Т. Теорія і методика розвитку особистості школяра у взаємодії фізичного та естетичного виховання : автореф. дис... д-ра пед. наук : 13.00.01 / Т. Т. Ротерс ; Харк. держ. пед. ун-т ім. Г.С.Сковороди. - Х., 2002. - 40 с.
15. Сараф М.Я. Введение в эстетику спорта : учеб. пособие для ин-тов физ. культ. / М.Я.Сараф, В.И.Столяров. – Москва : Физкультура и спорт, 1984. – 104 с.

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИК РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ШКОЛИ І СТУПЕНЯ

Марія Педченко, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

THE USE OF THE METHOD OF DEVELOPMENT OF THE CREATIVE THINKING OF PUPILS IN THE EDUCATIONAL PROCESS OF THE PRIMARY SCHOOL

Maria Pedchenko, bachelor`s student

Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhailo Kotsiubynsky. (Ukraine)

Анотація: у статті розглянуто питання щодо сучасного стану розвитку творчого мислення молодших школярів, конкретизовано мету сучасної освіти. Досліджено рівень розвитку творчого мислення учнів початкової школи. Наведено приклади вправ, які потрібно використовувати для розвитку креативності молодших школярів.

Ключові слова: творче мислення, молодший шкільний вік, методики розвитку творчого мислення.

Abstract: the article deals with the current state of development of creative thinking of younger schoolchildren, specifies the goal of modern education. The level of development of creative thinking of elementary school students is researched. Examples of exercises that need to be used to develop the creativity of junior high school students are given.

Key words: creative thinking, junior school age, methods of development of creative thinking.

Сучасне суспільство змінюється і вимоги до освіти також не залишаються такими, які були у минулому. У ХХІ столітті батьки, вихователі, вчителі мають забезпечити одну з основних умов виховання та навчання дітей – розвиток творчого мислення вихованців. Адже саме творчі діти, які нестандартно мислять, мають змогу знайти вихід із складних ситуацій – це майбутнє нашого суспільства. Якщо педагоги продовжуватимуть навчати та виховувати дітей за старою авторитарною системою, суспільство перестане розвивати свій творчий потенціал, люди не зможуть відстоювати власну думку, тобто стане залежим від поглядів держави.

Основна мета сучасної освіти полягає, в першу чергу в тому, щоб готувати підростаюче покоління до творчої реалізації своїх здібностей у майбутньому житті. Сучасні школярі для розвитку своїх здібностей і талантів мають змогу використовувати новітні технології, адже сучасний світ характеризується як час бурхливих, інноваційних змін, і суспільству потрібні не відмінні виконавці, а інтелектуально розвинені, творчо обдаровані особистості.

Проблема розвитку творчої особистості була і залишається актуальною. Їй були присвячені дослідження видатних вітчизняних психологів, зокрема, Л. Виготського, П. Блонського, Н. Менчинської, Г. Люблінської, М. Шардакова, Л. Занкова, В. Давидова, Г. Костюка та зарубіжних психологів і педагогів, таких як Д. Гіфлорд та ін. Окремі аспекти даної проблеми вивчали класики педагогічної думки. Г. Ващенко підкреслював важливе значення педагога у процесі розвитку творчої особистості. Видатний педагог розглядав розвиток творчих здібностей дітей у контексті естетичного виховання, стверджуючи, що виховання творчих здібностей не мусить обмежуватися тільки тим, що учневі дають завдання, яке він виконує без належного керівництва. Педагогічна наука має багато ідей, напрацювань з проблеми розвитку творчого мислення молодших школярів (А. Алексюк, В.

Загвязинський, І. Лернер).

Творчість – продуктивна людська діяльність, здатна породжувати якісно нові матеріальні та духовні цінності суспільного значення. Педагогічна творчість – оригінальний і високоефективний підхід учителя до навчально-виховних завдань, збагачення теорії і практики виховання й навчання [2, с. 326]. Ми опиралися на визначення поняття творчого мислення Дж. Гілфорда – це оригінальність і незвичність висловлюваних ідей, прагнення до інтелектуальної новизни у вирішенні завдання (проблеми), здатність бачити предмет (можливості його використання) під новим кутом зору і продукувати ідеї у невизначеній ситуації (тобто за відсутності передумов для формування нових ідей) [8].

Як свідчать різноманітні дослідження творче мислення у дітей розвинуто не достатньо. Ми провели дослідження серед учнів 3-го класу Комунального закладу загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. №22 Вінницької міської ради. . Нами було використано тест П. Торренса «Домалюй» на визначення рівня розвитку творчого мислення молодших школярів. Отримали наступні результати: високий рівень засвідчили 33% учнів; середній – 67%.

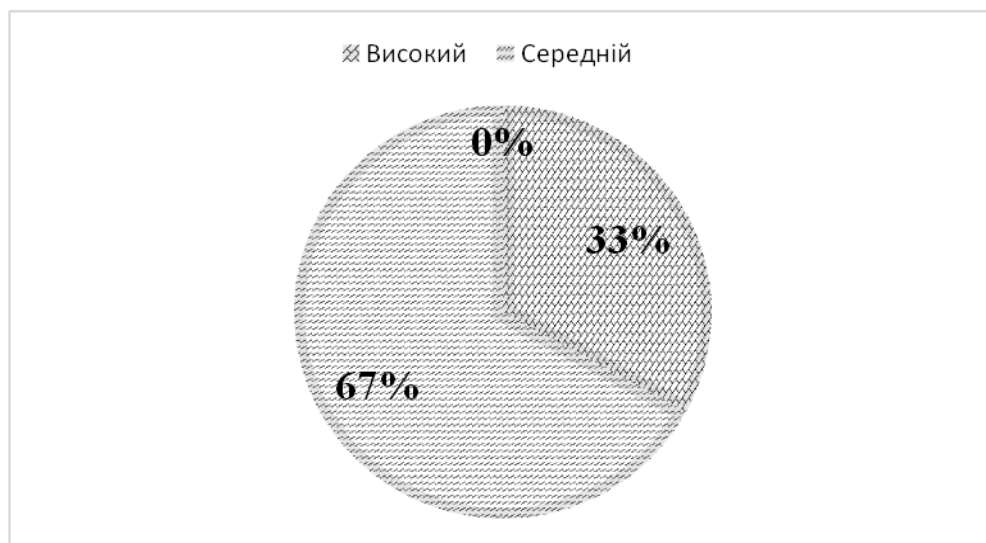

Рис. 1. Рівні розвитку творчого мислення учнів 3 класу за тестом П.Торренса «Домалюй».

Отже, за результатами аналізу результатів даної методики, ми дійшли висновку, що переважна більшість учнів третього класу має середній рівень розвитку творчого мислення (67%).

Після проведеного дослідження, аналізу психолого-педагогічної літератури з даної проблеми стає зрозумілим, що творче мислення учнів варто цілеспрямовано розвивати, починаючи з дошкільного віку. У роботі з молодшими школярами можна застосовувати різноманітні методики. У ході використання новітніх технологій, методик, учитель може робити висновки про ефективність чи неефективність даної взаємодії, розробляти план дій, щодо усестороннього розвитку учнів [3]. Ми хочемо навести приклади вправ, які варто використовувати у навчально-виховному процесі школи І ступеня з метою розвитку творчого мислення учнів.

Важливо стимулювати дитину до творчості, активізувати її увагу, розвивати творчу уяву, вже починаючи з дошкільного віку [1]. Існують такі активні методи стимулювання творчості:

- метод евристичної загадки (розгадування загадок реалізується через: персоніфікацію (сидить баба на городі у сто хустинок закутана – капуста); упредметнення (стоїть посеред хати: чотири ноги, одна голова – стіл); протиставлення (біле, а не сніг, солодке, а не мед – цукор);

- метод комбінованих запитань (дитині пропонується сукупність питань, за допомогою яких вона дає певну інформацію. Наприклад, Хто? Коли? Куди? Навіщо? З ким? Як довго? Скільки? тощо);

– метод фокальних об'єктів (ознаки випадкових об'єктів переносяться на той, який має бути вдосконалений. Наприклад удосконалюється «пензлик». Випадковий об'єкт – «лисиця». Отримуємо «рудий пензлик», «хитрий пензлик».

– метод ліквідації безвихідних ситуацій (наприклад, як заставити ледаря робити ранкову зарядку, як привчити не розкидати сміття тощо);

– метод «Техніка сили розуму» (вправи «Універсальність предмета» (придумати приклади, де б можна використати даний предмет), «Світ у взаємозв'язку» (ким чи чим предмет був раніше, чи стане потім); «Ігри на зникнення» (Що було б, якби зникли батьки? Учителі? Цукор?) тощо [6, с. 141].

Вправа «Неймовірні ситуації»

Мета: розвиток фантазії; удосконалення комунікативних можливостей. Матеріали: картки з текстом неймовірної ситуації.

Хід проведення: Учасникам гри, поділеним на підгрупи, пропонується придумати якомога більше наслідків ситуації, що міститься в отриманій ними картці.

Приклади ситуацій «Що було б, якби:

- 1) Діти перестали ходити до школи.
- 2) Машини та автобуси літали у повітрі.
- 3) На Землі перестали рости рослини.
- 4) Сонце перестало світити.
- 5) Тварини почали розмовляти, як люди.
- 6) Парти в класі були б живими».

Після підготовки учасники пропонують свої відповіді. Особлива увага приділяється найоригінальнішим варіантам. На наступному етапі можна запропонувати дітям самостійно придумати якусь неймовірну ситуацію і, обмінявшись завданнями, коротко розказати її наслідки. Вправа завершується обговоренням [5, с. 20].

Вправа «Чому так трапилось?»

Дітям пропонується певна ситуація. Вони повинні назвати якомога більше причин її виникнення.

Ви прийшли додому, а двері квартири відчинені. Чому це трапилось?

- тато забув ключі і зламав замок;
- бабуса забула їх зачинити;
- навідувалися крадії;
- вибігла кішка.

Ваш однокласник не прийшов у школу:

- занедужав;
- запізнюється;
- приїхала в гості бабуса і залишився з нею;
- у тата вихідний.

Вправа «Маленькі казкарі».

Мета: розвиток уяви, мислення, формування вміння створювати казкові твори.

Матеріали: картинки із запитаннями.

Хід проведення: діти об'єднуються в групи, кожній пропонується картинка із запитанням, на яке вони повинні відповісти невеличкою казкою чи оповіданням, написати колективну казку, намалювати до неї ілюстрації:

- Чому птахи літають?
- Чому лисиця руда?
- Чому жаби квакають?
- Чому комашки називаються «сонечками»? [7]

Основною метою школи є формування у школярів умінь керувати процесами творчості, а саме: фантазування, розуміння сутності закономірностей, оригінальне розв'язання проблемних ситуацій. Ряд сучасних науковців стверджують, що саме від учителя початкової школи, який опирається на особистісно орієнтовані технології навчання,

залежить розвиток творчих здібностей учнів. Педагоги мають навчити дитину використовувати свої творчі здібності, розвивати їх [4]. Адже багато дітей має надзвичайні задатки, навіть не усвідомлюючи цього. Батьки та вчителі мають уважно спостерігати за дитиною, за її нахилами та захопленнями. На сучасному етапі, коли вчителю необхідно працювати над втіленням нових ідей, сприяти реформуванню початкової освіти, особливо важливо знати, який рівень мислення мають сучасні молодші школярі та як його розвивати і вдосконалювати, застосовуючи інноваційні технології.

Отже, розвиток творчого мислення учнів молодшого шкільного віку – одна з найголовніших вимог сучасної освіти та суспільства. Учителі мають використовувати різноманітні вправи, та технології які сприятимуть розвитку креативності дітей. На нашу думку, варто відходити від тої освітньої системи яка була, вдосконалювати традиційні технології в освітній системі, адаптувати методики до сучасних школярів, враховувати індивідуальний розвиток кожної дитини.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Характеристика типів розвитку творчої уяви дітей старшого дошкільного віку / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. / Наука и инновации в современном мире: образование, воспитание, физическое воспитание и спорт. В 2 книгах. К. 1: монография / [авт. кол.: Безрукова Н.П., Львович И.Я., Преображенский А.П. и др.]. – Одесса: КУПРИЕНКО СВ, 2017. – С. 67–91.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / С. Гончаренко. – Київ : Либідь, 1997. – С. 326.
3. Демченко Е.П. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Е.П.Демченко, Ивета Кепуле //«Young Scientist» («Молодий вчений»). – 2018. – № 5.2 (57.2). – Май /Травень. – С.28-35.
4. Любчак Л.В., Дабіжа Л.П. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства /Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – р.539-560.
5. Мазуровська О. В. Розвиток творчого мислення учнів. Методичний посібник / О. В. Мазуровська. – Вінниця : ММК. – 2016. – С. 20.
6. Міщенко М.І. Розвиток творчого потенціалу молодших школярів засобами інноваційних технологій/М. І. Міщенко// Таврійський вісник освіти. – 2017. – №1. – С.141.
7. Станіславчук І. М. Розвиток креативного мислення учнів початкових класів через використання творчих завдань [Електронний ресурс]. –Режим доступу: <https://dorobok.edu.vn.ua/article/pdf/2003>
8. Творче мислення: його особливості і засоби розвитку [Електронний ресурс / – Режим доступу <http://www.newacropolis.org.ua/theses/0b8cc858-8d29-45ba-bb43-633f071abf62> : Назва з екрану.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ УРОКУ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ З ВИКОРИСТАННЯМ ТЕХНОЛОГІЙ РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ

Світлана Печуляк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

SPECIFICS OF CONDUCTING THE LESSON IN PRIMARY SCHOOL WITH USING TECHNOLOGY OF DEVELOPING CRITICAL THINKING OF PUPILS

Svitlana Pechuliak, master`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті визначається місце та роль технології розвитку критичного мислення у процесі навчання молодших школярів. Подається структура уроку критичного мислення та здійснюється аналіз кожного етапу. Обґрунтовується роль учителя початкової школи у виборі теми уроку та розробці підходів до її реалізації. Особлива увага звертається на рефлексію як один з особливо значущих етапів уроку критичного мислення.

Ключові слова: початкова школа, технології навчання, технологія розвитку критичного мислення, урок, структура уроку.

Abstract. *The article defines the place and role of technology for the development of critical thinking in the process of teaching primary school pupils. The structure of the critical thinking lesson is presented and an analysis of each stage is carried out. The role of the teacher of primary school in the choice of the topic of the lesson and the development of approaches to its implementation is substantiated. Particular attention is drawn to reflection as one of the most important stages of the lesson of critical thinking.*

Key words: *primary school, learning technology, critical thinking technology, lesson, lesson structure.*

Одним із пріоритетних завдань, визначених Національною доктриною розвитку освіти в Україні, є створення передумов для виховання особистості, здатної критично мислити, самостійно приймати нестандартні рішення, гнучко реагувати на зміни в умовах докорінної перебудови всіх сфер життєдіяльності суспільства. У зв'язку з цим нині відбувається модернізація національної системи освіти та вироблення новітніх концепцій виховання людини. На перехід до особистісно-зорієнтованої моделі навчання і виховання, що націлює на пошук нових шляхів і засобів розкриття неповторного творчого потенціалу особистості, розвиток критичного мислення також орієнтують Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа), концепція національного виховання [1].

Однією з освітніх технологій, що допомагає учню не тільки засвоювати певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особистісних якостей, є технологія формування та розвитку критичного мислення. Технологіями розвитку критичного мислення займалися зарубіжні педагоги: А. Кроуфорд, В. Саул, З. Метьюз тощо. Окремі аспекти проблеми розвитку в учнів критичного мислення розглядалися в роботах С. Векслера [3], І. Гудзик [5], О. Пометун [7], В. Сухомлинського [8] та ін.

Аналіз літератури свідчить, що урок критичного мислення має певну структуру та складається з п'яти основних етапів: розминка, обґрунтування навчання, актуалізація, усвідомлення змісту, рефлексія [3]. Зупинимось на особливостях кожного етапу та його значення в організації навчального процесу.

Розминка замінює так звані організаційні моменти класичного уроку; головна функція – створення сприятливого психологічного клімату на уроці. Це дозволяє створити теплий психологічний клімат, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу, підвищенню авторитету вчителя.

Етап обґрунтування навчання передбачає постановку мети уроку; розвиток внутрішньої мотивації до вивчення конкретної теми та предмета в цілому. Дослідження та шкільна практика свідчать, що навчальний матеріал засвоюється краще, якщо учні розуміють його конкретну практичну значимість для кожного з них, чітко знають, що вимагатиметься від них на уроці.

Девіз етапу актуалізації: «Пробудіть, викличте зацікавленість, схвилюйте, спровокуйте учнів пригадати те, що вони знають». На цьому етапі відтворюються знання, вміння, встановлюється рівень досягнень з теми, потрібних для наступних етапів уроку. Важливість даного етапу визначається таким чином: знання, пов'язані з досвідом учня, краще та швидше запам'ятовуються; створюються умови для «відкриття», самостійного здобування знань; підвищується роль учня на уроці.

Завдання етапу «Усвідомлення змісту» – знайомство з новою інформацією. За технологією «Розвитку критичного мислення» важливо навчитись аналізувати інформацію, визначити особисте її розуміння. Це сприяє розвитку умінь: працювати з інформацією; працювати самостійно; виділяти головне. Таким чином відбувається формування компетентності учнів з предмета.

Завдяки етапу рефлексії учень стає власником ідеї, інформації, знань, що дає можливість використання знань, дозволяє обмінюватись знаннями з іншими учнями, проводити оцінку та самооцінку діяльності. Актуальність етапу: усвідомлення того, що було

зроблено на уроці; демонстрація знань та їх застосування; можливість замислитись над підвищенням якості роботи; можливість диференціації домашнього завдання; визначення необхідності корекції. Рефлексія є одним із особливо значущих етапів уроку критичного мислення. У педагогіці під рефлексією розуміють готовність та спроможність людини до самооцінки, самопізнання, аналізу своїх дій, мотивів, учинків, настрою, до зіставлення їх із діями та вчинками інших.

Необхідно розуміти, що рефлексія важлива: для прояснення змісту опрацьованого; порівняння реальних результатів з очікуваними; аналізу того, чому на уроці щось відбулося так чи інакше; закріплення та корекції засвоєного; вибору нових тем для обмірковування; встановлення зв'язків між тим, що вже відомо, і тим, що потрібно засвоїти, навчитись у майбутньому; складання плану подальших дій тощо.

Рефлексія тісно пов'язана з іншою важливою дією уроку – постановкою мети. Формулювання учнями (учителем) мети свого навчання передбачає її досягнення і наступну рефлексію – усвідомлення способів досягнення. Тоді рефлексія розглядається не лише як підсумок, а і як старт для нової діяльності й постановки нової мети. Очевидно, що ключова функція рефлексії – повернення до очікуваних результатів уроку і можливість переконатися, що учні їх досягли.

Важливим фактором, що впливає на ефективність рефлексії в навчанні, є різноманітність її форм і прийомів, можливість їх використання відповідно до особливостей дітей. Рефлексію можна провести шляхом групової бесіди, анкетування, заповнення аркушів взаємоконтролю або самоконтролю, тестування, виконання невеликих індивідуальних творчих завдань тощо. На думку Л.В.Любчак, досить важливими для організації та проведення даного етапу уроку є комунікативні вміння педагога. Тісний взаємозв'язок показників комунікативної компетентності може забезпечити повноцінне спілкування вчителя з учнями, яке ґрунтується на організації ефективної педагогічної взаємодії [6].

На початкових етапах застосування технології розвитку критичного мислення як базова може використовуватись трифазна модель побудови уроку: актуалізація опорних знань; усвідомлення основного змісту; переосмислення отриманої інформації.

Застосування технології розвитку критичного мислення вимагає уваги як до підготовки й проведення уроку, так і організації роботи після нього. Учитель, обираючи певну тему уроку й розробляючи свої підходи до її реалізації, уважно аналізує навчальний матеріал, щоб виявити всі можливості для розвитку критичного мислення шляхом активного навчання. Урок має бути корисним не тільки через його зміст, а й через те, що навчає учнів працювати різними методами, розвиває їх мислення.

Важливо, щоб вчитель ставив перед собою ряд питань щодо мотивації корисності змісту уроку:

- Як цей урок пов'язаний з іншими темами, як на цьому уроці використовуються попередньо набуті знання?
- Як цей урок пов'язаний з подальшими уроками за темою, які знання, навички, компетенції учнів, сформовані на цьому уроці, є головними для подальшого вивчення теми?
- Як тема, що вивчається, пов'язана з досвідом учнів?

З'ясувавши, яку цінність має урок, учитель повинен бути готовим пояснити це учням. Залежно ж від обраної дидактичної мети необхідно продумати очікувані результати уроку, тобто яких знань, умінь та навичок набувають учні в процесі уроку, які компетенції будуть сформовані, в якій формі діти зможуть їх продемонструвати.

Перед уроком учитель визначає, які знання, уміння повинен мати учень, щоб успішно засвоювати матеріал уроку. Під час планування уроку вчитель повинен чітко визначитись, що буде оцінюватись на уроці, які критерії оцінювання і як в учнів відбулася навчальна діяльність та сформовано знання, навички тощо. Якщо на уроці плануються групові форми роботи, учитель повинен визначитись, як будуть згруповані учні для реалізації навчальних завдань.

У початковій школі найчастіше тема планується на один урок, то до розподілу часу,

який відводиться на різні види діяльності, треба поставитись особливо ретельно. Для того щоб учні працювали максимально ефективно, вкладаючись у рамки часу, бажано провести перед кожним етапом діяльності на уроці чіткий інструктаж щодо того, що повинні робити учні. Якщо бракує часу на уроці, планується додатка робота учнів у позаурочний час, щоб усі проблеми уроку були адекватно розв'язані.

Як вже зазначалось, можна виділити три обов'язкові фази технології розвитку критичного мислення. На етапі актуалізації важливо вирішити такі питання:

- Як спонукати учнів зосередити думку на темі саме цього уроку?
- Як пробудити в учнів зацікавленість до вивчення цієї теми?
- Якими шляхами будуть відновлені попередні знання?

- Як наштовхнути учнів на те, щоб питання, необхідні для повторення, були сформульовані самими учнями?

За технологією розвитку критичного мислення передбачається ряд прийомів для ефективності етапу актуалізації опорних знань, сюди може входити розминка.

Основний етап уроку – усвідомлення змісту. Модель уроку включає провідні компоненти – знання чи способи діяльності. Необхідно спланувати, якими шляхами і методами, в якій формі ця модель буде реалізована. Учитель розробляє зміст діяльності учнів на уроці, розв'язуючи такі питання:

- Де, коли, ким, яким чином учням буде надано навчальний матеріал?
- Що конкретно будуть робити учні на уроці, у чому проявлятиметься їх діяльність.

Як учні будуть залучені до активної діяльності?

- Скільки часу триватиме кожний етап їх роботи, чи обмежиться діяльність уроком, якщо ні, то які часові рамки будуть відведені на позаурочну діяльність?

Головне питання обов'язкового етапу уроку рефлексії, відповідь на яке повинен спланувати вчитель, використовуючи різні методи: як можна застосувати знання, уміння і навички, отримані на уроці, щоб переконатися в їх сформованості?

Важливо обдумати, як залучити учнів до роздумів, висловлювання реакції обміну думками й враженнями. Учитель заздалегідь вирішує, як найкраще закінчити урок. Наприклад, можна проаналізувати з учнями такі питання:

- Які результати уроку вони вважають найбільш значущими?
- Чи вдалося їх досягнути?
- Що є для учнів критерієм досягнення результатів?

Також учитель може планувати діяльність учнів у позаурочний час, яка продовжує роботу, розпочату на уроці. Така діяльність надає можливості самостійно працювати над проблемою, яка розв'язувалась на уроці, та її практичним використанням, вони мають нагоду винести свої знання за межі школи, у своє суспільне оточення.

Отже, в процесі підготовки уроку за технологією розвитку критичного мислення вчитель має дотримуватися певної структури, що складається з п'яти етапів: розминка, обґрунтування навчання, актуалізація, усвідомлення змісту, рефлексія, серед яких основними є три. Важливо знати особливості кожного етапу та його значення, а також методи і прийоми, які доцільно використовувати.

Список використаної літератури:

1. Державна національна програма «Освіта» («Україна ХХІ століття»). – К.: Райдуга, 1994. – 61 с.
2. Белкіна О.В. Формування критичного мислення учнів початкової школи у процесі навчання. – Автореф. Дис. на здоб. наук. ст. канд. пед. наук. – Луцьк, 2006. – 14 с.
3. Векслер С.І. Розвиток критичного мислення учнів у процесі навчання / С.І.Векслер. – К.: Рад. Школа, 1971. – 176 с.
4. Вукіна Н.В. Критичне мислення: як цього навчати. Науково-методичний посібник / Н.В.Вукіна., Н.П.Дементієвська. – Х.: Видавнича група „Основа”: „Тріада+”, 2007. – 112 с.
5. Гудзик І.П. Розвиток критичного мислення школярів у навчальній діяльності / І.П.Гудзик // Українська мова та література. – 2004. – № 10. – С. 3-7.
6. Любчак Л.В. Роль інтерактивних технологій навчання у формуванні комунікативної компетентності майбутнього педагога / Л.В.Любчак // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи: Зб. наук. пр. Уманського держ. пед. ун.-ту ім. П.Тичини. – Вип. 19. – Умань, 2007. – С.28-35.

7. Пометун О.І. Енциклопедія інтерактивного навчання / О.І.Пометун. – К., 2007. – 144 с.
8. Сухомлинський В.О. Чиста криниця: Казки, оповідання, етюди: Для сімейного читання / Упоряд. О.В. Сухомлинська. – К.: Веселка, 1993. – 287с.

РОЗВИТОК ЕМОЦІЙНОЇ СФЕРИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА ЗАСАДАХ ПЕДАГОГІКИ ТВОРЧОСТІ У ФОРМАТІ УРОКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ

*Галина Підлужна, кандидат педагогічних наук, доцент
Житомирський державний університет імені Івана Франка (Україна)*

DEVELOPMENT OF EMOTIONAL SPHERE OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN BY MEANS OF PEDAGOGICAL PRINCIPLES OF CREATIVITY AT THE LESSONS LITERARY READING

*Galina Podluzhna, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Zhytomyr Ivan Franko State University (Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто окремі аспекти розвитку емоційної сфери молодших школярів засобами художнього слова. Виокремлено чинники, які дозволяють на засадах педагогіки творчості ефективно розвивати позитивні емоції школярів на уроках літературного читання.

Ключові слова: емоційна сфера, молодші школярі, літературне читання, педагогіка творчості.

Abstract. In the article certain aspects of emotional sphere development in elementary school pupils by means of an artistic word are considered. The factors which allow on the basis of Pedagogy of creativity to develop positive emotions in elementary school pupils at the lessons of literary reading effectively are singled out.

Key words: emotional sphere, primary school pupils, literary reading, Pedagogy of creativity.

В умовах реформування початкової загальної освіти України виникають нові вимоги до її змісту, який має бути спрямований на особистісний розвиток молодших школярів, формування в них ключових та предметних компетентностей. Актуальним завданням сучасної української освіти є створення сприятливих умов для особистісного зростання та творчого самовираження школярів.

Важливим засобом впливу на емоційну сферу молодшого школяра є навчальний предмет "Літературне читання". Вивчення різноманітних літературних жанрів сприяє формуванню в дітей певних життєвих орієнтирів, які допоможуть їм знайти своє місце в різних взаємодіючих системах, вільно виявляти свої почуття тощо. У зв'язку з цим питання розвитку емоційної сфери дітей молодшого шкільного віку актуальне й вимагає пошуку нових шляхів його вирішення.

Проблема формування емоційної сфери особистості знайшла своє теоретичне обґрунтування в працях філософів та культурологів: Аристотеля, І. Канта, Платона, Б. Спінози, Л. Фейєрбаха. Психологічний аспект цієї проблеми розглядався Б. Ананьєвим, Л. Божович, Л. Виготським, П. Якобсоном та ін. Крім того, педагогічний аспект досліджували такі зарубіжні педагоги, як І. Герbart, Я. Коменський, Дж. Локк, Ж.-Ж. Руссо та ін. Серед вітчизняних педагогів і діячів культури варто виокремити Г. Ващенко, О. Духновича, С. Русову, Г. Сковороду, В. Сухомлинського, К. Ушинського.

В останні десятиріччя проблему розвитку емоційної сфери молодших школярів у процесі навчання досліджували О. Атемасова, О. Вашуленко, А. Дзундза, Т. Дорошенко, О. Медведєв, О. Савченко та ін.

Однак аналіз праць науковців доводить, що специфіка розвитку емоційної сфери в молодших школярів на уроках літературного читання досліджена ще не недостатньою мірою. Це

відкриває широкий простір для подальшого вивчення зазначеної проблеми.

Термін "емоція" в перекладі з латинської означає "зворушую", "хвилюю". За визначеннями науковців, емоції – це процес ситуативного переживання, ставлення до навколишніх об'єктів, реакції на зовнішні та внутрішні подразники, що мають для організму сигнальне й регулююче значення. Термін "емоції" вживається для позначення будь-яких душевних переживань. Емоції людини відображають ставлення особистості до навколишньої дійсності й до самої себе [5, с. 349].

Наукові дослідження відомих психологів та педагогів довели, що важливою рисою емоційної сфери молодших школярів є їх вразливість, емоційна чутливість. Монотонні уроки швидко знижують пізнавальний інтерес школяра, призводять до появи негативного емоційного ставлення до навчання загалом. Важливо, що почуття формуються під впливом конкретних чинників, на основі прикладу чи враження від слів учителя [3; 4; 6].

Початкова ланка школи має не лише закладати фундамент загальноосвітньої підготовки учнів, але й значною мірою формувати їхню емоційну сферу. У Державному стандарті початкової освіти (2018 р.) серед спільних для всіх ключових компетентностей умінь названо наступні: читання з розумінням, критичне та системне мислення, творчість, *уміння конструктивно керувати емоціями*. Мета літературної освіти полягає не лише у формуванні комунікативної та читацької компетентностей, але й у *збагаченні емоційно-чуттєвого досвіду молодших школярів* [1, с.1-2].

Як свідчать аналіз психологічної літератури та спостереження за поведінкою молодших школярів під час навчально-виховного процесу, віковою нормою їхнього емоційного життя є життєрадісний та бадьорий загальний настрій. Найбільш значущими для цього віку є емоції інтересу й радості. Проте в останні роки у зв'язку з трагічними подіями в нашій державі в школярів усе частіше спостерігаються емоції тривоги, страху, невпевненості, а іноді – агресивності. Безумовно, корекцію такого стану мають здійснювати спеціалісти. Однак певну допомогу в цьому може надати правильно організована навчальна діяльність в цілому та уроки літературного читання зокрема. Навчальний предмет "Літературне читання" – ефективний засіб впливу на емоційну сферу, на формування морально-етичних цінностей молодших школярів.

Аналіз чинної навчальної програми з літературного читання показує, що ідея забезпечення емоційності навчання знайшла в ній відображення. Змістова лінія "Досвід читацької діяльності" передбачає формування в молодших школярів художньо-образного мислення, основою якого є емоційно-чуттєве сприймання та аналіз учнями прочитаного, а результатом – оцінні судження, почуття, милування красою художнього слова [2, с. 88].

Читацькі емоції – це чуттєвий відгук читача, його переживання, які виникають у процесі сприймання літературного твору. Уміння емоційно висловлюватися про художні образи й картини є важливим читацьким умінням. Без цього неможливе повноцінне сприймання та інтерпретація художнього тексту.

Особливо ефективним засобом впливу на емоційну сферу, на формування морально-етичних цінностей молодшого школяра є ліричні вірші. У них відтворено переживання та почуття, властиві не тільки авторові твору, але й більшості людей. У процесі роботи над ліричними віршами доцільно використовувати такі методи й прийоми, які найкраще стимулюють розумову та емоційну сфери учнів, мають вплив на формування їхнього світогляду.

Ступінь засвоєння емоційності поетичного твору, якість аналізу та виховний вплив значною мірою залежить від того, як буде сприйнятий учнями текст під час первинного ознайомлення. Для вчителя дуже важливим є вміння так виразно прочитати поезію, щоб передати настрій твору, емоції та почуття автора, а також своє ставлення до описаного. Таке читання значно підсилює враження дітей від змісту твору, їхній емоційний відгук. До виразного читання поезії вчитель має підготуватись заздалегідь, у разі необхідності скористатись розміткою тексту.

На етапі первинного синтезу варто з'ясувати загальне враження школярів від уперше почутого вірша. Доречними є запитання на зразок: "Які почуття виникли у вас, коли ви

слухали цей вірш? Що вам найбільш запам'яталось, сподобалось?".

У процесі аналізу ліричного вірша школярі мають передусім кілька разів його прочитати з метою засвоєння змісту. Тут методично виправданими будуть форми читання, які сприяють насамперед розвитку правильності й усвідомленості, а вже потім – виразності читання. Їх послідовність може бути, наприклад, такою: читання "естафетою", до першої помилки, вибіркове читання, розмітка фрагментів вірша (партитура) та читання за нею, конкурс юних декламаторів та ін.

Емоційність сприймання вірша має активізуватись окремим блоком запитань та завдань за прочитаним. Наприклад, під час аналізу вірша К. Перелісної "Осінні танці" в 3 класі [10, с. 7-8] можна запропонувати такі запитання та завдання: "Який настрій викликав у вас цей вірш? Що найбільш вразило, захопило, здивувало у творі? Який опис у вірші вам найбільш сподобався? Чим саме? Прочитайте вірш так, щоб передати слухачам його настрої" тощо.

Зважаючи на те, що дітям іноді доволі складно дібрати слова для вираження своїх почуттів, на початковому етапі опрацювання ліричних віршів доречно запропонувати школярам своєрідний словничок-опору, де подано слова: *радість, захоплення, замилювання, зачарування, здивування, бадьорість, життєрадісність, віра, любов, гордість, ніжність, лагідність; смуток, жаль, гнів, сором, біль, страх, співчуття, обурення, розчарування, зневага* тощо. Спостереження за навчально-виховним процесом переконують, що учні, які систематично використовують такий словничок, значно краще висловлюють свої почуття, ніж їхні однолітки з інших класів. У дітей краще розвинуте зв'язне мовлення, творча уява, вони більш відкриті до спілкування.

У процесі аналізу ліричних віршів важливим є розвиток творчих здібностей школярів. З цією метою доцільно пропонувати запитання на зразок: "Які кольори ви "побачили", читаючи вірш? Які звуки "почули"? Які дії уявляли під час читання? Читаючи, спробуйте рухами, мімікою зобразити "осінні танці". Знайдіть у тексті рядки, які вам найбільш сподобались, і підготуйте словесний малюнок до них". Зауважимо, що під час опрацювання поетичних творів доцільно не лише раціонально використовувати емоційний потенціал навчального матеріалу, але й доповнювати методичний апарат підручника додатковими запитаннями й завданнями, спрямованими на розкриття емоцій і почуттів автора та виявлення особистісного ставлення молодших школярів до прочитаного.

Керуючись гуманістичними принципами Державного стандарту початкової освіти, серед яких важливе місце займає визнання цінності дитинства й реалізація права дитини навчатися через гру, на уроках літературного читання з метою розвитку емоційної сфери молодших школярів необхідно застосовувати ігрові форми навчання. Наприклад, практикою доведена ефективність використання наступних ігор:

"Чарівний мішечок"

Перед грою потрібно обговорити з дітьми, який у них настрій. Далі дітям пропонують скласти в "чарівний мішечок" усі негативні емоції: злість, образи, сум. Для кращого впливу на дітей учитель теж повинен покласти свої негативні емоції в мішечок. Цей мішечок з усім поганим, що в ньому є, викидається. Використовуємо ще один "чарівний мішечок" – мішечок з позитивними емоціями, з якого діти будуть діставати тільки їх.

"Різнокольорова вода"

Діти одержують завдання зафарбувати воду в різні кольори. Перед цим запитують в дітей, як можна зробити "сердиту" воду, "добру", "веселу". Далі школярі забарвлюють воду в різноманітні "настрої". Необхідно показати дітям, як можна за допомогою однієї фарби отримати різні відтінки та як при цьому зміниться "настрій" води. Наприклад, чорна вода була "сердитою", а розведена чорна (сіра) стала вже "задумливою". Поступово завдання ускладнюються. Наприклад, діти одержують завдання передати кольором зафарбованої води свій настрій після читання певних фрагментів художнього твору.

"Зобрази на обличчі"

Дітям пропонується відобразити на обличчі зміст словосполучень: "холодний вітер", "похмурі хмари", "сонячний день", "чудова веселка", "яскрава блискавка", "спілий кавун",

"кисле яблуко", "гіркий перець" тощо. Доречно гру пов'язати зі змістом твору, що вивчається на уроці.

"Живі картинки"

Діти під керівництвом учителя розглядають ілюстрації до художнього твору та здійснюють аналіз немовних засобів виразності. Після розглядання діти імітують дії та емоційний стан героїв. На початковому етапі вчитель має дати зразок використання немовних засобів, наприклад: "Зроби, як я" ("Повтори за мною", "Покажи, як я"). Діти повторюють за ним. Поступово школярі самостійно виконують завдання, імітуючи дії персонажів: ловлять метелика, милуються квіточкою, радіють дощику тощо.

"Який (яка) я"

Учитель пропонує дітям висловити свій емоційний стан, своє самопочуття за допомогою епітетів та порівнянь. Наприклад: я веселий та грайливий, як літній дощик; я задоволена, як кішечка на сонечку; я сумний, як осінній дощ та ін.

"Угадай емоцію"

На столі малюнком униз викладаються картки зі схематичним зображенням емоцій. Діти по черзі беруть будь-яку картку, не показуючи її іншим. Завдання дитини – за схемою вгадати емоцію, настрій і виразити його за допомогою міміки, пантоміміки, голосових інтонацій. Діти-глядачі повинні визначити, яку емоцію зображує однокласник.

Завершуючи урок, доцільно здійснити рефлексію емоційного стану школярів. Для цього можна скористатися інтерактивним методом "Мікрофон": діти передають один одному уявний або справжній мікрофон та діляться своїми емоціями, враженнями від уроку:

Я відчув, що ... Було цікаво, тому що ... Своєю роботою на уроці я ... Матеріал уроку був ... Мені найкраще вдалося ... Мій настрій ... Урок змусив замислитися над ...

Отже, з метою розвитку емоційно-почуттєвої сфери молодших школярів доцільно:

- раціонально використовувати емоційний потенціал навчального матеріалу, який подано в підручниках з літературного читання (насамперед це робота над художнім твором, у процесі якої варто вчити дітей аналізувати власну почуттєву сферу, емоції героїв та автора твору);

- матеріал підручника необхідно доповнювати додатковими творчими завданнями, які сприятимуть розвитку в молодших школярів емоцій і почуттів, а саме пропонувати запитання та завдання, спрямовані на розкриття емоційної сфери героїв твору, емоцій і почуттів автора та виявлення особистісного ставлення до прочитаного.

Художня література, відображаючи культурні здобутки народу, його історію та світогляд, є важливим засобом духовного розвитку особистості, її емоційної культури. Варто пам'ятати, що для школярів передусім важливою є не сума знань з літератури, а розвинуті в процесі її вивчення вміння уявляти, співпереживати, розмірковувати та здатність застосовувати ці вміння повсякденно впродовж усього життя.

Список використаних джерел:

1. Державний стандарт початкової освіти. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/59891/
2. Навчальні програми для загальноосвітніх навчальних закладів із навчанням українською мовою. 1–4 класи. – К. : Освіта, 2013. – С. 71–97.
3. Вашуленко О. Емоційно-ціннісна складова у структурі читацької компетентності молодшого школяра / О. Вашуленко // Початкова школа. – 2013. – №1. – С. 19 – 21.
4. Волков Б. С. Дитяча психологія: логічні схеми / Б. С. Волков, Н. В. Волкова. – М. : Владос, 2002. – 278 с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
6. Дзундза А. І. Розвиток емоційно-почуттєвої сфери учнів як психолого-педагогічна проблема / А. І. Дзундза, В. Ю. Літвінова // Духовність особистості. – 2013. – Вип. 2. – С. 42–47.
7. Дорошенко Т. В. Виховання емоційної культури школярів засобами інтегрованого вивчення предметів мовно-літературного циклу та музики. – [Електронний ресурс] / Т. В. Дорошенко. – Режим доступу : <http://studentam.net.ua/content/view/7707/>.

8. Медведєв О. А. Розвиток емоційної сфери особистості дитини як психолого-педагогічна проблема / О. А. Медведєв // Психолого-педагогічні проблеми сільської школи. – 2013. – № 44. – С. 173–179.
9. Проблеми розвитку та корекція емоційної сфери молодшого школяра / за заг. ред. О. А. Атемасова. – Харків : Видавництво "Ранок", 2010. – 176 с.
10. Савченко О. Я. Літературне читання. 3 клас. / О. Я. Савченко. – К. : Освіта, 2014. – 192 с.
11. Савченко О. Я. Виховний потенціал початкової освіти: посіб. для вчит. і метод. почат. навч. / О. Я. Савченко. – К. : Богданова А. М., 2009. – 226 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ВАЛЕОЛОГІЧНОГО ПІДХОДУ ДО ФОРМУВАННЯ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ У МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Анна Подолян, бакалавр

*Науковий керівник: О.В. Колосова, кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри дошкільної та початкової освіти*

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

IMPLEMENTATION OF VALEOLOGICAL APPROACH TO HEALTH SAVING COMPETENCE FORMING OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AT HEALTH BASIC LESSONS

Anna Podolyan, bachelor`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання валеологічного підходу як фундаменту формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів. Виокремлено основні тенденції з формування та розвитку здоров'язбережувальної компетенції на уроках основ здоров'я. Визначено мету та основні компоненти здоров'язбережувальних освітніх технологій. Представлено досвід вчителя початкових класів, щодо використання різних оздоровчих технологій та форм роботи.

Ключові слова: здоров'я, компетентність, валеологічний підхід, складники здоров'я, здоров'язбережувальні технології, форми роботи, молодші школярі, урок.

Abstract. In the article are studied the theoretical questions of the valeological approach as the basis for the formation of health-saving competence in junior pupils. The main tendencies in the formation and development of health-saving competence are singled out at the lessons of the foundations of health. The purpose and main components of healthcare saving technologies are determined. The experience of the primary school teacher in relation to the use of various health-improving technologies and forms of work is presented.

Key words: health, competence, valeological approach, components of health, health saving technologies, forms of work, younger schoolchildren, lesson.

Останнім часом в усьому світі актуалізується проблема здоров'язбереження населення, а людина, її життя і здоров'я визнаються найвищою соціальною цінністю. Проте, рівень здоров'я українців є недостатнім порівняно з розвинутими країнами світу. Це викликано низкою причин, серед яких: зростання хронічної захворюваності й інвалідності дітей, наявності у них психічних та фізичних порушень, часте виникнення стресових ситуацій у сім'ї та під час навчання.

Проблема формування, збереження, зміцнення та відтворення здоров'я людини належить до споконвічних, глобальних, про що свідчать дослідження Платона, Арістотеля, Гіппократа, Ібн Сени (Авіценна), Клавдія Галена, Епікура, Демокріта, Марка Туллія Цицерона, Плутарха, Ж.-Ж. Руссо, Дж. Локка та інших. Психолого-педагогічний аспект формування здорового способу життя молодших школярів досліджували Н. Бібік, Т. Бойченко, О. Ващенко, Л. Волкова, Н. Коваль, С. Кондратюк, О. Савченко, С. Свириденко.

Проблема формування у школярів психічного здоров'я знайшла втілення у дослідженнях І. Бега, Л. Божович, О. Запорожця. Незадовільний стан здоров'я дітей впливає на погіршення в майбутньому здоров'я дорослого населення та зменшення продуктивності та тривалості життя. Саме тому, формування здоров'язбережувальної компетентності у молодших школярів займає особливе місце в педагогічній практиці.

Сучасна школа не може стояти осторонь від розв'язання таких життєво-необхідних завдань, про що зазначається у законі «Про загальну середню освіту»: загальноосвітній навчальний заклад забезпечує нешкідливі умови навчання, режим роботи, умови для фізичного розвитку і зміцнення здоров'я, формує гігієнічні навички та засади здорового способу життя [3]. Наразі предметом обговорення освітян є визначення шляхів валеологізації навчання і виховання молодших школярів, об'єднання спільних зусиль учнів, учителів, батьків і громадськості на шляху оздоровлення дітей.

У наукових дослідженнях поняття здоров'я розглядається як стан повного фізичного, психологічного, духовного і соціального благополуччя, а не лише відсутність хвороб або фізичних вад [6]. Характеристики та властивості, що спрямовані на збереження різних видів здоров'я включені до однієї з ключових компетентностей – здоров'язбережувальної, яка включає в себе комплекс знань, умінь, ставлень та цінностей, які спрямовані на збереження й укріплення здоров'я – свого та оточуючих, на уроках та в позаурочній діяльності. До складових здоров'язбережувальної компетентності учнів вчені відносять життєві навички, що сприяють здоровому способу життя. Відповідно до складників здоров'я (фізичної, соціальної, духовної, психічної), ці життєві навички передбачають реалізацію кожного з них [5, 32-37]: 1) життєві навички, що сприяють *фізичному здоров'ю* (навички раціонального харчування, рухової активності, санітарно-гігієнічні навички, режим праці та відпочинку); 2) життєві навички, що сприяють *соціальному здоров'ю* (навички ефективного спілкування, співчуття, розв'язування конфліктів, поведінки в умовах тиску, погроз, дискримінації, спільної діяльності та співробітництва); 3) життєві навички, що сприяють *духовному та психічному здоров'ю* (самоусвідомлення та самооцінка, аналіз проблем і прийняття рішень, визначення життєвих цілей та програм, самоконтролю, мотивація успіху та тренування волі).

Молодші школярі більшу частину робочого часу доби проводять у школі у статичній позі. Саме тому одним із основних завдань педагогів є не тільки формування знань, умінь та навичок, розвиток творчого потенціалу, але й максимальне збереження здоров'я учнів. У навчально-виховному процесі цьому допомагає використання здоров'язбережувальних технологій, що створюють безпечні умови для перебування, навчання та праці учнів у школі та вирішують завдання раціональної організації виховного процесу (з урахуванням вікових, статевих, індивідуальних особливостей та гігієнічних вимог), відповідності навчального та фізичного навантаження можливостям дитини. Існують такі типи здоров'язбережувальних технологій (за О. Ващенко) [1, 1-6]: які забезпечують рухову активність, вітамінізацію, організацію здорового харчування, профілактичні щеплення; які спрямовані на вирішення завдань зміцнення фізичного здоров'я учнів, підвищення потенціалу здоров'я (фізична підготовка, валеохвилинки, фізіотерапія, ароматерапія, загартовування, гімнастика, масаж, фітотерапія, арт-терапія; «м'які» світло, колір та звук; оздоровчі сили природи); які вводять відповідні теми до шкільних предметів загальноосвітнього циклу, формування життєвих навичок, профілактика травматизму; які виховують культуру здоров'я школярів, тобто таких особистих якостей, які сприяють збереженню та зміцненню здоров'я, формуванню уявлень про здоров'я.

На сучасному етапі реформування освіти актуальним стає підхід валеологізації уроку. Валеологічно проведений урок забезпечує дитині і вчителю збереження та збільшення їх життєвих сил від початку до кінця уроку, тобто додає і учням, і вчителю здоров'я. На уроках основ здоров'я валеологічний підхід впроваджується за декількома напрямками: позитивна мотивація навчальної діяльності; наявність позитивних психологічних настанов за допомогою слова, почуттів і жестів, що стабілізує оцінку учнів, створює ситуації успіху для них, емоційний комфорт на уроці та є профілактичним засобом психотравматизму, стресів та

неврозів; врахування індивідуальних стилів та можливостей навчання учнів; створення середовища для вибору способів навчальної діяльності з урахуванням типів мислення, сприйняття, темпераменту, рівнів навчальних досягнень учнів та використання технологій кооперативного навчання, що забезпечує психологічний захист безпорадності у ситуації неспішності, створює емоційно-комфортну атмосферу, розвиває творчі здібності, комунікативні уміння, та здатність приймати рішення, формує культуру праці і спілкування, знижує агресивність; забезпечення на уроці умов для рухової активності учнів, тобто проведення фізкультхвилинок, валеопауз, рухових дидактичних ігор, гімнастики для очей, точкового масажу, що сприяє профілактиці втомлюваності мозку, зниження зору, підвищує ефективність пізнавальної діяльності учнів; ароматерапія відновлює бадьорий життєрадісний тонус, емоційне виснаження учнів, є профілактичним засобом попередження стресів, неврозів, депресій, підвищує працездатність учнів, ефективність їх пізнавальної діяльності; рефлексивність допомагає у фіксації власного ставлення до уроку на кожному його етапі за допомогою зорових сигналів, малюнків, схем, усної відповіді, формує свідомість, самосвідомість, критичне мислення учнів, щодо знань або інформації, готовності використовувати її в житті.

Отже, валеологічно проведений урок допомагає постійно підтримувати високий рівень працездатності, зберігати внутрішній спокій, відновлювати душевну рівновагу після стресових ситуацій, також стимулює у дітей бажання жити, бути здоровими, вчить відчувати радість від кожного прожитого дня, формує позитивну самооцінку.

Так, вчитель початкових класів комунального закладу «Загальноосвітня школа І ступеня №5 Вінницької міської ради» Василенко Г.В. з метою формування у молодших школярів здоров'язбережувальної компетентності на уроках основ здоров'я застосовує різноманітні оздоровчі технології: ранкову гімнастику; вправи-енергізатори; дихальну, пальчикову та звукову гімнастику; ігрову терапію; казкотерапію; гімнастику для очей; кольоротерапію; релаксаційні паузи (звуки музики у поєднанні зі звуками природи: спів пташок, шум води); вправи для зняття напруження, покращення осанки; арт-техніка.

Розглянемо деякі з них детальніше. На думку вчительки, найкращий спосіб розпочати навчальний день з ранкової гімнастики, яка може бути представлена у вигляді фізкультурної паузи, дихальної гімнастики, сміхотерапії. Оздоровчі хвилинки під час уроків педагог комбінує з фізичних вправ для постави, вправи для очей, рук, шиї, ніг, які проводяться під музичний супровід та допомагають зняти втомленість, відновити рівновагу учнів. Такі вправи досить успішно проводять самі учні. Також, вчитель поєднує фізичні вправи з елементами ігор на розвиток уваги «Заборонений рух», «Вікно, стеля, двері», «Пори року». Застосування Василенко Г.В. під час уроків пальчикової гімнастики допомагає не лише зняти втому в учнів, а й розвиває їх мислення. Пальчикові ігри являють собою віршовані рядки, що ілюструються за допомогою ритмічних рухів рук, пальчиків [7, 1-16].

Широко застосовує у своїй діяльності вчителька психогімнастику, яка побудована на імітації певних почуттів та емоційних станів людини та передбачає відтворення дітьми дій та вчинків уявних героїв. У таких іграх діти тренують свою увагу, пам'ять, спостережливість, витримку, а також вчать розуміти людські емоції та контролювати їх (пантоміма). Наступним способом психогімнастики є відображення своїх емоцій та переживань у розповідях, малюнках, інсценуваннях, іграх - страхах, агресії, ревності. Наприклад: гра «Казковий моточок», де кожен учасник розповіді відмотує нитку та каже одне речення, яке продовжує попередню думку. Завдання класу не тільки розказати історію про певну емоцію у казковій формі, а й знайти можливі рішення щодо її подолання, проаналізувати позитивні та негативні риси. Вчитель проводить психогімнастику на цікавих перервах, уроках, у групі продовженого дня, завдяки чому може дослідити швидкість оволодіння учнями навичками самоконтролю, як підвищується їх самооцінка.

Застосування педагогом казкотерапії дозволяє сформувати в учнів почуття захищеності у світі, надає можливість програти основні життєві ситуації у «захищеному режимі» - через казки. Також цей прийом допомагає дітям зрозуміти себе, виховати у собі

корисні риси та звички. Галина Василівна також використовує на уроках арт технології, за допомогою яких молодші школярі виражають свої почуття, переживання та відношення. Крім того, творча діяльність допомагає зняти в учнів напруження, сприяє підвищенню дитячої самооцінки, впевненості у власних силах та взагалі розвиває творчі здібності. Основне завдання таких технік не в тому, щоб навчити дітей малювати. Головна їх мета – це духовний розвиток, самопізнання через творчість та покращення адаптації школярів.

Отже, впровадження валеологічного підходу до формування здоров'язбережувальної компетентності в навчальному процесі початкової школи дозволяє учням успішно адаптуватися в освітньому і соціальному просторі, зберегти своє здоров'я. Саме здоров'язбережувальні технології навчають дітей жити без конфліктів, зміцнювати, зберігати своє і цінити чуже здоров'я. Завдяки даним технологіям учням прищеплюють принципи здорового способу життя, посилюють мотивацію до навчання. Лише у тісному взаємозв'язку з учнями, батьками, практичним психологом, медичними працівниками, соціальним педагогом, усіма тими, хто зацікавлений у збереженні та зміцненні здоров'я дітей, вчитель спроможний створити здоров'язбережувальне освітнє середовище, яке є потужною системою, та допоможе зберегти дитяче здоров'я.

Список використаних джерел:

1. Ващенко О. Готовність вчителя до використання здоров'язберігаючих технологій у навчально-виховному процесі / О. Ващенко, С. Свириденко // Здоров'я та фізична культура, 2006. – №8. – С. 1-6
2. Демченко О. П. Спостереження за емоційними реакціями дітей у процесі створення виховних ситуацій / О.П.Демченко // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. - №5. – Луганськ, 2009. – С.105- 114
3. Закон України «Про загальну середню освіту» від 23.05.1991 №1060-XII [Електронний ресурс] / – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1060-12> : Назва з екрану
4. Колосова О.В. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до впровадження здоров'язбережувальних технологій / О.В.Колосова // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA: вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань: ФОП Жовтий, 2015. – С. 108-113
5. Онопрієнко О. Концептуальні засади компетентнісного підходу в сучасній освіті / О. Онопрієнко // Шлях освіти, 2007. – №4. – С. 32-37
6. Статут (Конституція) Всесвітньої організації охорони здоров'я [Електронний ресурс] / – Режим доступу : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_599?lang=uk : Назва з екрану
7. Школьник С. Я. Веселі пальчики / С. Я. Школьник, Т. А. Агеєнко. – Харків : Торнадо, 2005. – С. 1-16

НЕСТАНДАРТНІ УРОКИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

Тетяна Поповська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.О.Комарівська, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

NON-STANDARD LESSONS OF UKRAINIAN LANGUAGE IN THE PRIMARY SCHOOL

Tetiana Popovska, a master student

*Vinnitsia State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsiubynsky
(Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто можливості удосконалення організаційних форм навчання на уроках української мови в початковій школі. Визначено мету та найбільш доречні альтернативні форми проведення нестандартних уроків української мови з молодшими школярами.

Ключові слова: українська мова, початкова школа, нестандартний урок, метод.

Abstract. *The article examines the possibilities of improving the organizational forms of learning in Ukrainian lessons in elementary school. The purpose and the most appropriate alternative forms of conducting non-standard lessons of the Ukrainian language with younger students are determined.*

Key words: *Ukrainian language, primary school, non-standard lesson, method.*

Основним завданням сучасного вчителя є залучення учнів до активної та самостійної діяльності, перетворення їх у суб'єктів цієї діяльності, бо тільки зацікавленість, викликана педагогом на уроці, може перерости у стійкий інтерес до знань. Одним зі стратегічних завдань реформування освіти в Україні, згідно з Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, є формування творчої, всебічно освіченої особистості, яка уміє самостійно критично і креативно мислити, сприймати великий обсяг нової інформації, активно вирішувати проблеми, постійно удосконалювати інтелектуальний і культурний рівень.

У світлі цієї загальної проблеми першочергового значення набувають питання переорієнтації у підходах до вивчення предметів гуманітарного циклу. Їх вивчення, починаючи з початкової школи, повинно реалізовуватись у контексті теперішнього відродження української культури, національної гідності та самосвідомості. Особливо актуальним є положення щодо предмета «Українська мова».

Досконале володіння мовою сьогодні стало вже неособистою справою, а громадським обов'язком, перетворилося з власне фізіологічної проблеми в проблему соціальну, адже мовне виховання є необхідним складником і національно-патріотичного, і морального, і трудового, і естетичного виховання.

Щоб збагатити культуру педагогічного процесу, треба виховати любов до рідної мови. Це важлива загальнопедагогічна проблема, від розв'язання якої в значній мірі залежить реалізація завдань, висунутих національною програмою «Освіта» (Україна XXI ст.), як і загалом майбутнє нашої незалежної держави. Особливе місце в цьому відводиться початковій ланці освіти. Недарма В. Сухомлинський свого часу підкреслював, що діти з наймолодшого шкільного віку повинні щодня, щогодини пізнавати прекрасне у слові, бачити в красі мови красу життя. Він закликав навчати своїх вихованців умінню образно мислити, прищеплювати любов до багатств рідної мови [5].

Усвідомлення кожним учнем того, що українська мова – це найдорожчий скарб, в якому втілені історія народу, його характер і національна свідомість, допоможуть досконало оволодіти державною мовою. Однак допомогти дітям, щоб вони досягнули красу рідної мови (а саме з цього починається любов і повага до неї), – нелегка справа.

Є чимало шляхів і методів розв'язання цієї проблеми. Одним із основних, на нашу думку, є пошук шляхів удосконалення організаційних форм навчання. Основною метою освіти проголошено всебічний розвиток особистості як найвищої цінності, урок у нинішньому його закріпленому вигляді, орієнтації на середнього «масового» учня, недооцінці індивідуальної неповторності особистості учня стає перешкодою на шляху її реалізації. Таким чином, творчі пошуки науковців, методистів і вчителів-практиків зосереджені сьогодні головним чином на реформуванні традиційного уроку, на подоланні стереотипів щодо мети, завдань, тривалості уроку, його структури, складу учнів, методів роботи вчителів та учнів, способів їх організації [4].

Удосконалення й реформування (зокрема мовної освіти) вимагає зміни в структурі й організації уроку. Кожний новий етап у розвитку освіти впливає на технології уроку. Сучасний урок української мови є відображенням того, як поєднання традиційності та новацій у дидактиці, лінгводидактиці впливають на його зміст, цілі, структуру й організацію. Ці проблеми знайшли відображення в працях багатьох учених (М.Баранов, О.Біляєв, Н.Голуб, Т.Донченко, С.Караман, Т.Ладиженська, В.Панов, М.Пентилюк, К.Плиско, О.Текучов, О.Хорошковська та ін.) Не залишаються байдужими до цієї проблеми й учителі-практики, зусилля яких спрямовані на те, щоб надати уроку гнучкості, зробити його високоефективним, максимально наблизити до потреб розвитку кожного учня.

Сучасний урок української мови – це насамперед урок, на якому вчитель уміло використовує всі можливості учня, весь його творчий потенціал з метою активного розумового розвитку, глибокого й усвідомленого засвоєння лінгвістичних понять, формування комунікативної компетентності та морально-вольових якостей, а отже, виховання мовної особистості. Успішно реалізувати ці завдання дозволяють нестандартні (нетрадиційні) уроки.

У наш час термін «нестандартний урок» набув дещо нового значення, бо конструювання «специфічних форм проведення уроків», безумовно, є свідченням спроби вчителя вийти за межі шаблону в побудові методичної структури заняття. Вийти за межі будь-чого можливо лише за умов осмислення принципів його побудови. Отже, використання, а тим більше створення нестандартних форм уроків вчителями є виявом учительської творчості.

Мета проведення нестандартних уроків української мови в початковій школі – підвищити ефективність засвоєння учнями початкових класів курсу української мови, активізувати пізнавальний інтерес учнів до вивчення та шанобливого ставлення до мови, розвивати національно-мовну свідомість і гідність, творчу ініціативу.

Найбільш доречними у початковій школі, на нашу думку, є такі альтернативні форми уроків: інтегровані уроки (1-4 класи); блокові, або бінарні уроки (2-4 класи); уроки-змагання: уроки-КВК, уроки-конкурси, уроки-вікторини (2-4 класи); уроки-мандрівки (1-4 класи); уроки-сюжетні замальовки: урок-казка, урок-драматизація, урок-концерт тощо (1-4 класи); уроки-диспути, уроки-прес-конференції (4 клас) та ін. Вибір форми нестандартного уроку залежить від вікових і психічних особливостей учнів, їхніх запитів та інтересів, від особливостей і складності навчального матеріалу, дидактичної мети тощо.

Власний педагогічний досвід переконує, що цілеспрямоване, доцільне й раціональне, добре продумане використання найрізноманітніших моделей нетрадиційних уроків української мови в початкових класах значно впливає на якість знань учнів з української мови, усвідомленість умінь і навичок, сприяє розвитку пізнавальної активності, появі інтересу й любові до мови, формує національно-мовну свідомість.

Список використаних джерел:

1. Комарівська Н. Методичні аспекти застосування цікавої граматики на уроках рідної мови в початковій школі / Н. Комарівська // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія : Педагогіка і психологія : Збірник наукових праць. – Вип. 41 / Редкол. В.І.Шахов (голова) та ін. – Вінниця : ТОВ Нілан ЛТД, 2014. – с. 46-51.
2. Лапшина І.М. Дослідження аспектів підготовки майбутніх учителів початкових класів до проведення інтегрованих занять з молодшими школярами / І.М.Лапшина. // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті сучасних освітніх парадигм: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв / за ред. О.А.Голюк. – Вінниця: ТОВ «Меркьюрі-Поділля», 2017. – С.25-29.
3. Морська Я.Ф. Нестандартний урок : Посібник для вчителя початкових класів / Я.Ф. Морська. – Тернопіль : Мальва-ОСО ; К. : Сеста, 1998. – 111 с.
4. Печерська Е. Уроки різні та незвичайні / Е. Печерська // Рідна школа. – 1995. – № 4. – С.62-65.
5. Сухомлинський В.О. Слово рідної мови / В.О.Сухомлинський // Українська мова і література в школі. – 1968. – №12. – С. 1-10.

АНАЛІЗ МЕТОДІВ ФОРМУВАННЯ ЗВИЧКИ ДО РОЗУМОВОЇ ПРАЦІ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ірина Применко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О. В. Шикиринська, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

ANALYSIS OF THE METHODS OF FORMATION OF HABIT OF THE MENTAL WORK OF THE CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Iryna Prymenko, master's student

Анотація. У статті проаналізовані методи, що можуть бути використані для формування у дітей дошкільного віку звички до розумової праці. Зазначені їх переваги та недоліки. Наведені приклади застосування деяких методів у формуванні звички до розумової праці з практичного досвіду автора.

Ключові слова: методи, діти дошкільного віку, звичка, розумовий розвиток, розумова праця.

Abstract. The article analyzes the methods that can be used to form the habit of mental work in preschool age children. Their advantages and disadvantages are indicated. The examples of the application of some methods in shaping the habit of mental work from the practical experience of the author are given.

Key words: methods, preschool age children, habit, mental development, mental work.

Проблема формування у дошкільників звички до розумової праці є однією з найактуальніших у науці та практиці дошкільних навчальних закладів, оскільки саме така якість є основою для формування уміння навчатися впродовж життя. Питання розвитку розумових здібностей дошкільників, формування у них навичок практичного мислення, аналізу його структури розкривали в своїх працях Д. Богоявленська, Г. Костюк, В. Котирло, О. Матюшкін та ін.; зв'язок пізнавальної активності з таким поняттям, як «розуміння» досліджували М. Матюшкін, С. Герасимов та ін.

Як зазначають психологи, звичка до розумової праці, як і будь-яка звичка, формується шляхом багаторазових повторень, тобто, в нашому випадку, в процесі виконання вправ розвиваючого характеру. Інших варіантів формування звички, на думку тих же психологів, не існує. Надзвичайно важливим у цьому процесі, зважаючи на вікові особливості дошкільників, є створення сприятливого освітнього простору [5], використання похвали, як виду заохочення (причому, за щонайменші успіхи дитини) [2, с. 17], використання взаємозв'язку образного і логічного мислення [4, с. 25], розвиток природної потреби до пізнання [3; 6; 7 та ін.] та творчої уяви [1; 8].

В межах даної публікації розглянемо лише деякі традиційні (доручення, заохочення, створення ситуацій успіху, сторітеллінг) та нетрадиційний («помилка дорослого») методи, які можна використати для формування у дітей дошкільного віку звички до розумової праці. Зупинимося на них детальніше.

1. Доручення. Бувають діти в закладах дошкільної освіти, яким подобається допомагати в чомусь дорослому. Безперечно, бажання є позитивним і потрібно його підтримувати або стимулювати, якщо дитина не виявляє такого бажання. Наприклад, під час підготовки обіднього столу за бажанням дитини можемо дати доручення розкласти на кожен стіл ложки, чашки та інші столові прибори. Щоб зробити це правильно (а більшість дітей саме так і хочуть), дитина замислюється: а скільки потрібно ложок? І подумки вирішує цю задачу. Для створення заданої ситуації вихователь має запитати: «А скільки тобі дати ложок?» Наступного разу можна змінити кількість дітей, що сидять за столом – і це вже інша задача для дитини. Недоліком у застосуванні цього методу можна зазначити відсутність у дітей бажання до допомоги дорослому.

2. Заохочення. Одним із складових поняття «розумова праця» є слово «праця». Зрозуміло, що розумова праця, як і фізична, не буває легкою та безпомилковою. Тому на цьому складному для дитини шляху їй особливо необхідна підтримка дорослого, тому, особливо сором'язливих дітей потрібно хвалити за щонайменші успіхи та підтримувати словами «у тебе все вийде наступного разу». До дітей із схильністю до завищеної самооцінки цей метод доцільно використовувати обережно, спостерігаючи, наскільки позитивним для них у плані формування звички до розумової праці він є.

3. Створення ситуацій успіху (підходить для невпевнених у собі дітей чи дітей,

незацікавлених розумовою діяльністю). Для успішного застосування даного методу важливо дізнатися причину та, відштовхуючись від неї, запропонувати завдання чи запитання, що знаходиться у «зоні актуального розвитку» для дитини. Звісно, сприяти розвитку таке завдання не буде, але на цьому етапі це не головне. Головним є відчуття успіху, яке відчує дитина, виконавши завдання, яке потім ми будемо підтримувати, ведучи її від успіху до більшого успіху. А потім, коли вихователь помітить, що розумова діяльність приносить дитині задоволення, можна запропонувати складніше завдання, яке буде знаходитися в «зоні найближчого розвитку». На нашу думку, недоліків даний метод не має.

4. Сторітеллінг (англ. **Story** - історія, а **telling** – розповідати; сторітеллінг – це розповідь історій) – метод, який формально прийшов у вітчизняну освітню практику нещодавно із заходу, проте, за змістом, давно відомий з праць В.Сухомлинського, К.Ушинського, Л.Толстого та інших класиків педагогіки. У сучасному розумінні сторітеллінгом можна назвати ще і мистецтво захоплюючої розповіді та передачі за її допомогою необхідної інформації з метою впливу на емоційну, мотиваційну, когнітивну сфери слухача. З метою формування у дітей дошкільного віку звички до розумової праці доцільним би було не закінчувати історію, а запропонувати дітям самостійно придумати завершення. Скажімо, історію «Чому у круга немає кутів?» на якомусь етапі (найцікавішому для дітей) можна перервати і запитати дітей, як, на їхню думку вона закінчилася. До переваг можна віднести пробудження творчості та самостійності у мисленні а до недоліків (чи, скоріше, умов застосування) ораторські уміння вихователя.

5. Авторський метод грузинського педагога-новатора Ш.Амонашвілі – «помилка дорослого» (вчителя, вихователя, батьків). Переважна більшість дорослих з оточення дитини боїться помилятися, коли навчають дитину. Зрозуміло, що істини, які дошкільник відкриває для себе, для дорослих є давно відомими і їм не спаде на думку «зіграти» – ніби вони помилилися. Коли ми поводимо себе так, ніби наша думка є істиною в останній інстанції, то забираємо у дитини радість від пізнання; а коли боїмося помилятися, то збільшуємо на порядок і так велику дистанцію між нами та дитиною, адже природний спосіб пізнання світу дитиною – через власний досвід; та й навчитися чомусь неможливо без помилок. Як переконливо доводить досвід Ш.Амонашвілі, «помилки» вчителя жодним чином не впливають негативно на авторитет вчителя, вихователя, тобто значимого для дитини дорослого. Навпаки, скорочуючи дистанцію, допомагають вихователю краще пізнати дитину, знімають у дітей страх до помилок, активізують мислення, фокусують увагу (дітям цікаво знайти, де помилився вихователь). Незважаючи на значні переваги даного методу у сфері формування звички до розумової праці, він не є широкоживаним у закладах дошкільної освіти. На нашу думку, викликано це тим, що його застосування потребує наявності у вихователя надзвичайно високого рівня професійних та особистісних якостей, педагогічної майстерності.

Отже, використовуючи розглянуті методи, вихователь зможе підтримати пізнавальний інтерес дитини дошкільного віку до багаторазового повторення певних розвиваючих вправ, що і буде в результаті сприяти формуванню звички до розумової праці.

Список використаних джерел:

1. Голук О. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку / Оксана Голук, Наталя Пахальчук / Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
2. Імбер В.І. Привчаємо розмірковувати з малку / В.І. Імбер // Дошкільне виховання. – №7. – 2015. – С.16-19.
3. Карук І.В. Розвиток пізнавальних інтересів у дітей дошкільного віку в процесі експериментальної діяльності / І.В. Карук // Молодий вчений. – 2018. – № 5.2 (57.2), травень. – С. 89-92.
4. Кривошея Т. Взаємозв'язок образного і логічного мислення як шлях до гармонізації розумової діяльності дошкільників / Т.Кривошея // Імідж сучасного педагога. – 2015. – № 6 (155). – С. 25-27.
5. Крутій К.Л. Створюємо освітній простір, дружній до дитини / К. Л. Крутій, Т.І.Грицишина, І. Б. Стеценко // Природничо-наукова освіта дошкільників: блоково-тематичне планування на засадах інтеграції та методичні поради. Осінь-арабеска — Запоріжжя : ТОВ “ЛІПС” ЛТД, 2018. – С.6-26.
6. Пахальчук Н.А. Использование игр-путешествий в физическом воспитании детей старшего

дошкільного віку / Н.А. Пахальчук // Соціально- педагогічна і медико-психологічна підтримка розвитку особистості в онтогенезі : сб. матеріалів міжнарод. нау.-прак. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т ім. А.С.Пушкіна ; редкол.: Г.Н. Казарчик, Т.В. Александрович, М.С.Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 193-197.

7. Присяжнюк Л.А. Проблеми сучасного дошкільного виховання в Україні / Л.А. Присяжнюк // Соціально-педагогічна і медико-психологічна підтримка розвитку особистості в онтогенезі : матеріали міжнародної науково-практичної конференції (г. Брест, 15-16 квітня 2015 г.) / Брестський державний університет імені А. С. Пушкіна. – Брест, 2015. – С. 103-105.

8. Шикиринська О.В. Розвиток логіко-математичного розвитку старших дошкільників у контексті Концепції нової української школи // La science et la technologie à l'ère de la société de l'information: coll. de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» з авен des matériaux de la conf. scientifique et pratique internationale, Bordeaux, 3 mars, 2019. – Bordeaux : OP «Plateforme scientifique européenne». – V.6. – P. 61-65.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ФОРМУВАННЯ ПІЗНАВАЛЬНОЇ САМОСТІЙНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ МАТЕМАТИКИ

Оксана Ротай, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: І. В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

SOME ASPECTS OF THE FORMATION OF CITIZENSHIP OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AT THE MATHEMATICS LESSONS

Oksana Rotaj, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено деякі питання проблеми формування пізнавальної самостійності молодших школярів в процесі вивчення математики. З'ясовано, що однією з основних умов творчої самостійної роботи, яка формує продуктивну самостійність є творча навчальна задача. Визначено показники, якісні та кількісні оцінки рівня умінь самостійного розв'язування завдань творчого характеру з логічним навантаженням молодшими школярами. Запропоновано рівні пізнавальної самостійності молодших школярів.

Ключові слова: пізнавальна самостійність, урок математики, завдання творчого характеру.

Abstract. Some issues of formation of cognitive independence of junior pupils in the process of studying mathematics are described in the article. It was found out that one of the main conditions of creative independent work that forms productive autonomy is a creative educational task. The indicators, qualitative and quantitative estimations of determination of level of abilities of independent solving tasks of creative character with logical loading by junior pupils are determined. The levels of cognitive autonomy of younger schoolchildren are proposed.

Key words: cognitive independence, mathematics lesson, creative task.

Нова українська школа ставить собі за мету підготувати дитину до самостійного формування, реалізації та свідомої корекції своєї життєвої траєкторії, в тому числі навчальної та професійної. Школа має сформувати ядро знань, на яке накладатимуться уміння, як користуватися цими знаннями, цінностями та навичками. Дитина самостійно шукатиме відповіді на запитання, осмислюватиме вивчене, а вчитель допомагатиме їй у цьому [7, с. 9]. Саме з цих причин формування пізнавальної самостійності молодших школярів набуває неабиякої актуальності. Серед дослідників немає єдиного розуміння сутності пізнавальної самостійності. Внаслідок цього існує багато різноманітних визначень пізнавальної самостійності, які узагальнюють різні її ознаки.

А.Дістервет одним із найважливіших принципів навчання вважав самостійність. Саме

вона є фундаментом для розвитку розуму, волі, пам'яті, мислення, спостережливості та інших якостей людини. «Те, чого людина не набула власним шляхом своєї самостійності, – не її...» [4, с.119]. Знання людині можна запропонувати, підказати, але оволодіти ними вона повинна тільки власною діяльністю, тобто засвоїти своїм власним розумом.

На думку Г.О. Люблінської, самостійність у навчальній роботі молодших учнів насамперед є здатністю школяра не тільки розуміти матеріал, а й застосовувати його в нових видах самостійних завдань [5]. І.Харламов визначає, що «...в основі самостійної пізнавальної діяльності лежить пізнавальна діяльність учні на засвоєння знань» [10, с.213]. П.Підкасистому належить розробка моделі самостійної діяльності учня, в якій засобом залучення учнів до самостійної пізнавальної діяльності виступає самостійна робота [8, с. 89]. П.Леонт'єв, розглядаючи проблему формування самостійності в навчанні, відмічає необхідність чіткого визначення факторів, які впливають на сам процес розв'язання пізнавальної задачі.

Отже, на оволодіння умінь вчитися більш ініціативно, більш самостійно і більш творчо повинні бути спрямовані вміння дітей і педагогічна діяльність учителів. Прагнення до пошуку в молодших школярів може виникнути лише в ситуації, коли вони виявлять недостатність, непридатність раніше засвоєних знань, а головне – способів дій під час розв'язування поставлених задач [2; 3; 6; 11]. Тому, однією з основних умов творчої самостійної роботи, яка формує продуктивну самостійність повинна бути творча навчальна задача чи завдання [1, с. 22].

Так, на уроках математики доцільно використовувати завдання творчого характеру з логічним навантаженням. Наприклад, спочатку діти мають самостійно визначити, де обернені, подібні, прості чи складені задачі, порівнюючи їх парами, після чого учні самостійно складають обернену чи подібну задачу, просту задачу перетворюють у складену шляхом зміни запитання.

Наприклад, прийшла золота осінь. На лісових галявинах з'явилися перші осінні гриби. Лісові мешканці почали заготівлю їжі на зиму. Аж ось на галявині з'явилися дві білочки.

- Прочитайте задачу і скажіть, чи все в ній гаразд? (Не вистачає запитання)

«Асоціативний кущ»

- Складіть запитання до задачі.

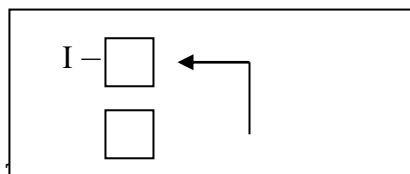
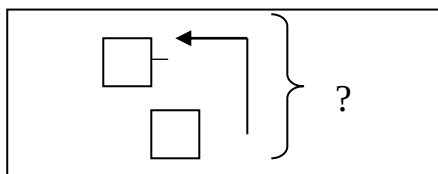
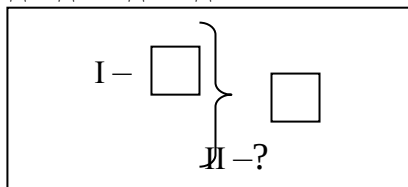
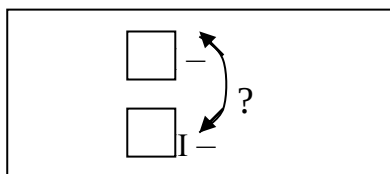
Задача. Одна білочка знайшла 15 грибів, а друга – на 7 грибів менше. (Скільки грибів знайшли білочки на галявині?)

I білочка – 15 гр.

II білочка -?, на 7 гр. менше

- Запишіть самостійно. Яка зі схем підходить до задачі?

} ? гр.

- Змініть запитання задачі так, щоб вона розв'язувалась однією дією.
- Перебудуйте умову задачі так, щоб першою дією у розв'язанні була дія додавання.
- Складіть подібну задачу.
- Складіть обернену задачу.

Таким чином, учні вчаться аналізувати задачу та після чого розв'язувати її.

У молодших школярів основним засобом пізнання все ж залишається гра. Роль гри в житті і розвитку дитини усвідомлювали і відзначали в усі часи діячі педагогічної науки. «У грі розкривається перед дітьми світ, розкриваються творчі здібності особистості. Без гри немає і не може бути повноцінного розумового розвитку», – писав В.О. Сухомлинський [9, с. 127]. У початковій освіті таким засобом є дидактична гра. Наведемо приклад дидактичної гри на уроках математики.

Гра «Наведу порядок»

Веселий осінній вітерець полюбить кружляти різнокольорові листочки, але він загрався і не зрозумів, що переплутав числа, а деякі зовсім загубив. Безлад! Треба навести порядок: знайти загублені та правильні відповіді.

- 85	- 75	+ 58	+ 64	+ 32	- 66	- 82
<u>37</u>	<u>17</u>	<u>36</u>	<u>16</u>	<u>44</u>	<u>22</u>	<u>54</u>
80		48	76		44	

Для визначення рівня умінь самостійного розв'язування завдань творчого характеру з логічним навантаженням визначимо їх показники та якісну і кількісну оцінки [12; 13], які представимо у табл. 1.

Таблиця 1

Оцінка умінь самостійного розв'язування завдань творчого характеру з логічним навантаженням

Показник	Якісна оцінка	Кількісна (рангова) оцінка
Самостійно за розібраним у підручнику завданням розв'язали аналогічне	а) не розв'язали;	0
	б) розв'язали, але виникали питання та потребували допомоги вчителя;	1
	в) розв'язали правильно.	2
Правильно зрозуміли умову задачі	а) неспроможні записати короткий запис задачі;	0
	б) записали з помилками;	1
	в) записали правильно.	2
Склали алгоритм розв'язку задачі у вигляді окремих дій з поясненням	а) не склали;	0
	б) зробили спробу скласти;	1
	в) склали правильно	2
Самостійно розв'язали задачу і записали вираз	а) не розв'язали;	0
	б) розв'язали з помилками;	1
	в) розв'язали правильно і записали вираз.	2
Самостійно склали подібну (обернену) задачу	а) не склали;	0
	б) склали задачу з допомогою вчителя;	1
	в) склали задачу самостійно	2

Пізнавальна самостійна діяльність молодших школярів, як поняття, що фіксує цілісність, системність сформованих у суб'єкта умінь та навичок, може визначатися ступенем уміння розпізнавати, визначати завдання і суперечності, які виникають в процесі його пізнавальної діяльності. Тобто можна прослідкувати зростання рівнів пізнавальної самостійності молодших школярів[12]:

- *низький рівень* пізнавальної самостійності характеризується виявом елементарних умінь самостійно, але з підказкою вчителя розв'язувати задачі, розпізнавати суперечності і визначати їх;

- *середній* – характеризується умінням розпізнавати і визначати типові задачі. Здатність розв'язувати їх тільки у рамках раніше засвоєної орієнтованої основи (копіювальна самостійність);

- *достатній* – характеризується сформованими умінями розпізнавати, визначати, самостійно трансформувати відому орієнтовану основу на нетипове розв'язання задач. Побудови суб'єктивно нової основи діяльності під час розв'язування типових задач (пошукова самостійність);

- *високий* – характеризується у найбільшій мірі сформованими умінями розпізнавати, визначати і самостійно конструювати об'єктивно нову орієнтовану основу діяльності під час розв'язування нетипових задач (творча самостійність).

Отже, основним засобом формування самостійності молодшого школяра є його самостійна пізнавальна діяльність. Вчитель, як правило, організовує самостійну діяльність молодшого школяра, керує нею, оцінює її, а навчатися кожен учень має самостійно. Адже, саме від самостійної пізнавальної діяльності учнів залежить ефективність навчання, свідоме і міцне здобуття знань, розвиток інтересу до навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Беспалько В.П. Слагаемые педагогической технологии / В.П. Беспалько. – М., 1980. – С. 22.
2. Голюк О.А. Методичні аспекти розвитку творчої уяви дітей дошкільного віку // Transformations in Contemporary Society: Humanitarian Aspects : monograph / Голюк О.А., Пахальчук Н.О. – Opole : The Academy of Management and Administration in Opole, 2017. – С. 223-229.
3. Голюк О. А. Нестандартні задачі як засіб розвитку логічного мислення молодших школярів / О.А. Голюк, Н.О. Пахальчук // Advanced trends of the modern development of psychology and pedagogy in European countries : collective monograph. Riga : Izdevnieciba «Baltija Publishing», 2019. – С. 116-132.
4. Дистервет А. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. / А. Дистервет. – Т.2. – М., 1956. – С.119.
5. Імбер В.І. Підготовка майбутніх учителів початкових класів в контексті сучасних інформаційних вимог / В.І.Імбер // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ-Вінниця: Планер, 2013. – Випуск 35. – С. 259-264.
6. Колеснік К.А. Особливості організації групової діяльності учнів у початковій школі / К.А. Колеснік // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ-Вінниця: Планер, 2016. – Випуск 46. – С. 26-30.
7. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. – К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. – 206 с.
8. Пидкасистый П.И. Самостоятельная педагогическая деятельность школьников в обучении теоретико-экспериментальным исследованиям / П.И.Пидкасистый. – М. : Педагогика, 1980. – 240 с.
9. Сухомлинський В. О. Вчити вчитися / В.О. Сухомлинський // Вибр. тв.: у 5 т. – К.: Рад. школа, 1976. – Т. 5. – С. 127.
10. Харламов И.Ф. Педагогика / И.Ф.Харламов. – М., 1990. – 576 с.
11. Хом'юк І.В. Формування умінь самостійної роботи у майбутніх інженерів засобами ігрових форм : монографія / І.В.Хом'юк, В.А. Петрук. – Вінниця : УНІВЕРСУМ, 2004. –185 с.
12. Хом'юк І.В. Уміння самостійної роботи, їх структура та рівні сформованості / І.В.Хом'юк // Наук. записки Вінницького держ. пед. ун-ту ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2006. – Вип. № 18. – С.73-76.
13. Хом'юк І.В. До питання діагностики рівня сформованості навичок самостійної роботи в майбутніх інженерів на заняттях з вищої математики/ І.В.Хом'юк // Науковий вісник Південноукраїнського держ. пед. ун-ту ім. К.Д. Ушинського. – Одеса, 2002. – Вип. 1–2. – С. 66–73.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ УЯВЛЕНЬ ПРО ФОРМУ ПРЕДМЕТІВ

Валентина Рудь, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

*Науковий керівник: Кривошея Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)*

FEATURES OF FORMATION OF CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE REPRESENTATIONS ABOUT THE FORM OF OBJECTS

Valentina Rud, bachelor's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито особливості формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про форму предметів, висвітлено завдання та зміст ознайомлення дітей з геометричними фігурами, наведено приклади дидактичних ігор та вправ з формування уявлень про форму предметів у дітей старшого дошкільного віку.

Ключові слова: форма предметів, геометричні фігури, формування елементарних математичних уявлень, діти старшого дошкільного віку, дидактичні ігри та вправи з формування уявлень про форму предметів.

Abstract. The article reveals the peculiarities of the formation of ideas about the form of objects in children of the senior preschool age, the tasks and contents of acquaintance of children with geometric figures, the examples of didactic games and exercises on the formation of representations about the form of objects in the children of the senior preschool age.

Key words: the form of objects, geometric shapes, the formation of elementary mathematical concepts, children of the senior preschool age, didactic games and exercises on the formation of ideas about the form of objects.

У наш час все більше уваги приділяється навчанню, вихованню та розвитку підростаючого покоління. Вагому роль в цьому відіграє дошкільна освіта, адже саме в дошкільному віці дитина отримує основи знань про навколишній світ, засвоює нові поняття. Особливо переломним та багатим на новоутворення є старший дошкільний вік. У цей період важливе місце у розвитку психічних процесів, пізнавальної, емоційно-вольової сфери дітей відводиться математичній підготовці, без якої неможливі ті якісні зміни, що дадуть змогу дошкільнику перейти до систематичного шкільного навчання. До моменту вступу до школи в дитини складаються певні уявлення про простір, величину, час, кількість та форму предметів.

Про важливість навчання дітей форми писали видатні педагоги минулого. Зокрема Я.А.Коменський у праці «Материнська школа» вказує на необхідність ознайомлення дітей до школи з різними геометричними фігурами. Й.Г.Песталоцці в книзі «Абетка зорового сприйняття» підкреслює важливість чуттєвого досвіду дитини в оволодінні рахунком, числом, формою [5]. Також велика кількість педагогів створили дидактичні матеріали, в основі яких лежать геометричні фігури. Так, наприклад, М.Монтессорі використовувала дидактичні матеріали, які допомагають дітям засвоїти назви та властивості геометричних фігур (геометричний комод, формочки-втулки, рожева вежа, конструктивні трикутники та ін.). Угорський математик З.Дьєнеш створив дидактичний матеріал «Блоки Дьєнеша» для розвитку логічного мислення дітей на основі 48 фігур. Ф. Фребель розробив «дарунки» також на основі геометричних фігур.

Ознайомлення з поняттям форми нерозривно пов'язане з вивченням геометричних фігур, що є своєрідними еталонами, користуючись якими, дитина вчиться визначати форму предмета.

Форма – це основна властивість предмета, яка сприймається за допомогою зору та допомагає відрізнити один предмет від іншого. За освітньою **програмою** виховання і

навчання дітей від двох до семи років «Дитина» знайомство з поняттям форми починається ще з раннього дитинства [1]. Спочатку діти 3-4-х років сприймають геометричні фігури, як звичайні іграшки і називають їх іменами добре знайомих предметів (циліндр – склянка, призма – дах, конус – башточка, прямокутник – вікно, овал – яєчко). На п'ятому році життя діти вже можуть порівнювати фігури з предметами: циліндр – як склянка, трикутник – як башта, квадрат – як віконечко. І нарешті в старшому дошкільному віці геометричні фігури починають сприйматися дітьми як еталони, з якими порівнюють життєво-побутові предмети (м'яч, яблуко – куля; морква – конус, тарілка, блюдце – круг). Геометрична фігура виконує роль зразка, у відповідності з яким підбираються предмети.

Основне завдання, яке стоїть перед вихователями **старшої групи**, полягає у тому, щоб краще ознайомити дітей шостого року життя з **ознаками та властивостями відомих їм геометричних фігур**. Крім того, до моменту вступу до школи діти мають без проблем розрізняти і називати ту чи іншу фігуру, групувати фігури за різними ознаками (об'ємні, площинні та ін.), називати й показувати елементи геометричних фігур, володіти різними способами порівняння предметів за формою, знаходячи спільне та відмінне [1].

Вся навчальна робота щодо формування у дітей уявлень про форму, геометричні фігури відбувається в повсякденному житті, під час проведення занять, прогулянок, різних режимних моментів чи дидактичних ігор в ЗДО. У старшій групі обстеження геометричної фігури стає ще більш докладним і детальним. Діти порівнюють предмети навколишнього середовища, геометричні фігури за формою, визначають спільні та відмінні якості. Дітей навчають обстежити просту і складну форму предметів, дотримуючись певної послідовності: спочатку виділяють загальні контури і основну частину, потім визначають форму, просторове положення, відносний розмір інших частин. Закріпивши знання про відомі геометричні фігури, старших дошкільників ознайомлюють з поняттям многокутник, який є узагальненим поняттям трикутника, квадрата, прямокутника тощо, а потім з новою фігурою - п'ятикутником. Діти порівнюють цю фігуру з вже відомими їм фігурами, знаходять спільні ознаки, встановлюють, що саме різнить їх.

Знання про геометричні фігури широко використовуються, уточнюються, закріплюються не тільки на заняттях з логіко-математичного розвитку. Наприклад, на заняттях з образотворчої діяльності старші дошкільнята вчать розкладати складний візерунок на складові його елементи, називати їх форму і просторове положення, складати візерунок складної форми з геометричних фігур одного-двох видів, різних за величиною (розміром) [5]. На заняттях з конструювання вихователь може представити дітям виріб з конструктора. Спочатку всі разом послідовно розглядають зразок, встановлюють, з яких частин (фігур) виконана кожна деталь. Далі за допомогою конструктора діти намагаються відтворити фігуру за зразком або сконструювати власну. За допомогою таких нескладних вправ у дітей старшого дошкільного віку формується здатність переносити здобуті знання в незнайому їм раніше ситуацію, використовувати ці знання в самостійній діяльності.

Крім вправ, одним з головних засобів навчання дітей дошкільного віку є гра. Різноманітні дидактичні ігри не тільки допомагають сформувати у дитини уявлення про форму, а й сприяють розвитку сприйняття, уваги, пам'яті, мислення, розвитку творчих здібностей, вчать використовувати отримані знання в різних умовах відповідно до поставлених завдань.

Наведемо приклади таких ігор:

«Підбери фігуру»

Мета: закріпити вміння розрізняти геометричні фігури: чотирикутник, трикутник, квадрат, круг, овал.

Матеріали: картки, на яких намальовані чотирикутник, квадрат, трикутник, круг, овал (колір і форма варіюються).

Умови гри: спочатку вихователь пропонує обвести пальчиком фігури, намальовані на картках. Потім він показує таблицю, на якій намальовані ці ж фігури, але іншого кольору і розміру, ніж у дітей, і, вказуючи на одну з фігур, каже: «У мене великий жовтий трикутник, а

у вас?» І так далі. Викликає 2-3 дітей, просить їх назвати колір і розмір (великий, маленький) своєї фігури даного виду.

«Кому яка форма»

Мета: вчити дітей групувати геометричні фігури (овали, круги) за формою, відволікаючись від кольору, величини.

Матеріали: великі ведмедик і мотрійка, по три круга і овала різних кольорів і розмірів.

Умови гри: педагог демонструє круг і овал, просить дітей згадати назви цих фігур, показати, чим вони відрізняються один від одного, обвести контури пальчиками. «А тепер всі круги покладіть на один піднос – мотрійці, всі овали на інший – ведмедику». Педагог спостерігає, як діти виконують завдання, в разі утруднення пропонує дитині обвести фігуру пальцем і сказати, як вона називається.

«Хто швидше знайде»

Мета: вправляти в співвіднесенні предметів за формою з геометричними зразками і в узагальненні предметів за формою.

Матеріали: зображення геометричних фігур.

Умови гри: дітям пропонують сісти за столики. Одну дитину просять назвати фігури, які стоять на підставці.

Вихователь говорить: «Зараз ми пограємо в гру «Хто швидше знайде». Я буду казати кожному з вас, який предмет треба знайти. Виграє той, хто першим знайде предмет та помістить його поруч з фігурою такої ж форми».

Викликається відразу 4 дитини. Діти називають обраний предмет, описують його форму та ставлять поруч з відповідною геометричною фігурою. Вихователь задає питання: «Як ти здогадався, що дзеркало кругле? Овальне?» і т. д. На закінчення вихователь задає питання: «Що стоїть поруч з кругом? (квадратом та ін.). Якої форми ці предмети? Чим всі вони схожі?»

Цікавими для дітей є ігри з блоками Дьєнеша, які допомагають дошкільникам засвоїти такі ознаки запропонованих фігур: колір (синій, червоний, жовтий), форму (чотирикутник, квадрат, трикутник, круг), розмір (великий, маленький), товщину (товстий, тонкий). За задумом З.Дьєнеша в наборі блоків немає жодної однакової фігури. Кожна геометрична фігура характеризується чотирма ознаками: формою, кольором, розміром, товщиною. Т.Кривошея розділила завдання з блоками Дьєнеша за такими напрямками роботи відповідно до складності виконання: 1) завдання для ознайомлення дітей з блоками Дьєнеша; 2) завдання з блоками Дьєнеша на розвиток уваги, пам'яті, спостережливості, логічного мислення дітей; 3) завдання на оперування 1 - 4 властивостями предметів; 4) завдання, які формують основні операції з множинами; 5) завдання, які розвивають уміння кодувати й декодувати інформацію [3].

Наведемо приклади завдань з блоками Дьєнеша, які можна використовувати на етапі ознайомлення:

1. Всі фігурки складаються в мішок. Дитина за допомогою обстеження лише на дотик повинна дістати всі круглі блоки (всі великі чи всі товсті та ін.).

2. Всі фігурки знову складаються в мішок. Дитина дістає фігурку з мішка і характеризує її за однією або декількома ознаками. Або ж називає форму, розмір чи товщину, не виймаючи з мішка.

3. Викладається ланцюжок з блоків Дьєнеша, щоб поруч не було фігур однакових за формою і кольором (за кольором і розміром; за розміром і формою, за товщиною і кольором і т.д.). Діти роблять так само.

4. Викладається ланцюжок, щоб поруч були фігури однакові за розміром, але різні за формою і т.д.

5. Дітям пропонується з логічних блоків Дьєнеша скласти площинні зображення предметів: пароплав, паровоз, ракета та ін. (Рис.1)

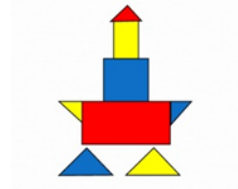

Рис.1. Завдання з блоками Дьєнеша на конструювання

6. Прибрати в коробку тільки квадратні блоки, а дитині доручити прибрати всі червоні, потім – прибрати тільки тонкі фігури, а дитині доручити прибрати – великі і т.д.

Крім наведених ігор, доцільними для формування у дітей старшого дошкільного віку уявлень про форму предметів будуть завдання на аналіз та конструювання складених форм, робота з математичним логігоголовками (Танграм, Піфагор, Пентаміно та ін.), іграми Б.Нікітіна (Склади квадрат, Склади узор, Унікуб), розвивальними іграми В.Воскобовича (Геоконт, Нетанучі крижинки озера Айс) та ін.

Отже, діти старшого дошкільного віку продовжують працювати над вивченням форм предметів та геометричних фігур, при цьому поглиблюючи та урізноманітнюючи раніше набуті знання та навички. Робота вихователя спрямована на формування у дітей умінь орієнтуватися в геометричних фігурах, визначати їхні особливості, називати основні ознаки, порівнювати та класифікувати геометричні фігури, створювати моделі обстеження предметів на визначення форми як його основної ознаки, встановлювати відповідності між предметами навколишнього середовища та геометричними фігурами і тілами. Дані сформовані уміння слугуватимуть фундаментом для вивчення математики у початковій та середній ланках загальноосвітньої школи.

Список використаних джерел:

1. Дитина: освітня програма для дітей від двох до семи років / Наук. керівник проекту В. О. Огнев'юк. - К. : Київський університет ім. Б.Грінченка, 2016. – 304 с.
2. Кваша Х. В. Сучасні технології формування логіко-математичної компетентності в дітей дошкільного та молодшого шкільного віку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eprints.zu.edu.ua/23896/1/6.PDF>.
3. Кривошея Тетяна. Блоки Дьєнеша як засіб розвитку логічного мислення дітей у контексті європейських освітніх підходів / Т.Кривошея// Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 9 – 11 квітня 2014 р.) /за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2014. – Вип. 3. – С. 42 – 47.
4. Кривошея Т.М. Конструювання з будівельного матеріалу як засіб формування у дітей молодшого дошкільного віку сенсорних еталонів та елементарних математичних уявлень /Т. М. Кривошея // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2017 р.) /за ред. Голік О.А.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – Вип. 6. – С.29-34.
5. Щербакова К.Й. Методика формування елементів математики в дошкільників: навчальний посібник / К.Й.Щербакова. – К. : Видавництво Європейського університету, 2011. – 262 с.

УМОВИ ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ ДИДАКТИЧНОЇ ГРИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Юлія Рудюк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.Ю.Родюк, кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

CONDITIONS AND PROCEDURE FOR APPLICATION OF THE DIDACTIC GAME

AT THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Julia Rudyuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлюються питання використання дидактичних ігор у навчанні дітей молодшого шкільного віку української мови. Зазначено, що в початковій школі ігрові форми навчання можуть стати ефективними за умови їх правильної організації.

Ключові слова: навчання, урок української мови, дидактична гра, мотивація.

Abstract. The article deals with issues of using didactic games in the younger schoolchildren's teaching of the Ukrainian language. It is noted that in the primary school the game forms of training can become effective if they are properly organized.

Keywords: education, lesson of the Ukrainian language, didactic game, motivation.

Використання дидактичних ігор у навчанні української мови дітей молодшого шкільного віку все частіше стає предметом дослідження науковців і педагогів. Це зумовлено реформуванням змісту освіти, необхідністю урізноманітнити навчальний процес, реалізувати творчий потенціал як вихованців, так і педагогів [1; 2; 6; 9 та ін.]. Одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи визначено активізацію пізнавальної діяльності дітей, піднімається питання про забезпечення навчання української мови ефективними методами навчання а також відповідними технологіями. Саме організація дидактичних ігор передбачає активну взаємодію учнів, у процесі якої вони навчаються відрізняти головне від залежного, порівнювати відоме із невідомим, міркувати, а не отримувати готову відповідь, тому підвищується їх пізнавальна активність [5, с. 198].

На сьогоднішній день є дуже багато різних принципів та методів організації вивчення української мови в початковій школі. Одним із цих принципів на початковому етапі є систематичність, змістовність та послідовність навчання, оскільки передбачає чітку структуру навчального матеріалу, а також поетапне засвоєння його учнями. Це приводить до цілісності у формуванні знань, глибокого усвідомлення і запам'ятовування матеріалу, вміння застосувати його в різних ситуаціях. Окрім того, поетапність у роботі сприяє повторенню, узагальненню і закріпленню навчального матеріалу, що допомагає молодшим школярам у засвоєнні інформації, та формуванні мислення [3, с. 244].

Для того, щоб виявити зацікавлення учнів, дидактичні ігри можна використовувати в системі уроків. Але учителям часто заважає його стиль педагогічної взаємодії з учнями. Він не бажає готуватися до організації ігор, щоб доцільно і логічно використати їх на уроках. Тому їх результативність значною мірою залежить від особи педагога, його вміння творчо працювати, обізнаності про особливості психології молодших школярів, культури, рівня педагогічного спілкування, організаторських умінь, усвідомлення потреби в самоосвіті, бажання вдосконалювати професійну майстерність, адже організація гри потребує відповідних знань, умінь та навичок педагога, часу на її підготовку, створення й режисуру [8, с. 52].

У підготовці до уроку педагог може організувати навчальну діяльність молодших школярів за допомогою дидактичних ігор і структурувати урок у такі три етапи (рис. 1):

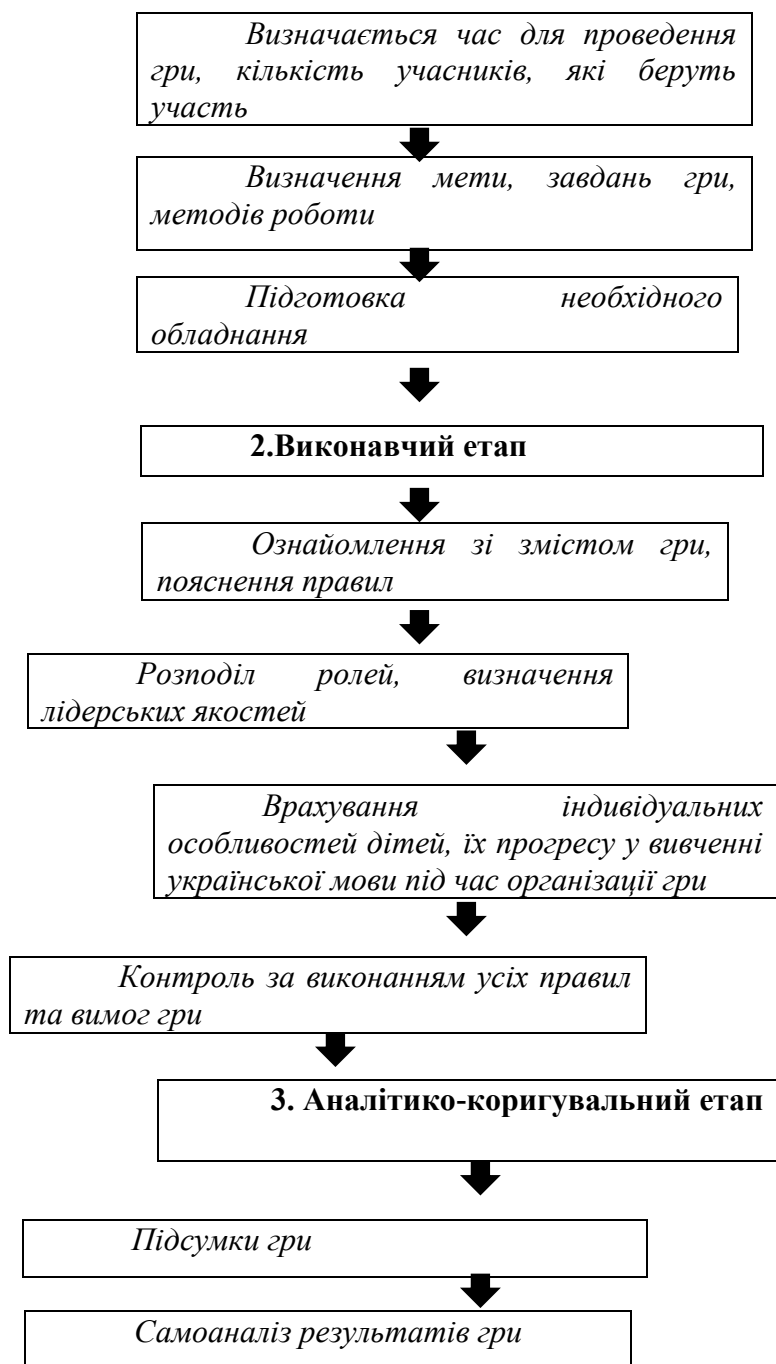

Рис. 1. Етапи організації дидактичних ігор для вивчення української мови в початковій школі

1. *Підготовчий етап* передбачає попередню роботу педагога і учнів (за необхідності). На цьому етапі відбувається підбір ігор відповідно до теми програми. Також відбувається визначення вчителем найоптимальнішого часу для проведення гри (на уроці чи в позаурочний час), її виду та кількості гравців, підготовка необхідного обладнання. Продумування мети, завдань, ходу гри, методів роботи.

2. *Виконавчий етап*. Ознайомлення зі змістом гри, пояснення правил. Контроль за організацією гри і діями учасників, правильністю вимови звуків. Розподіл ролей. Урахування вікових індивідуальних особливостей дітей, їх прогресу у вивченні української мови під час організації гри (потреба у грі, комунікабельність, підлеглість авторитету вчителя, емоційність, допитливість, широта інтересів, розвинена уява, наочно-образне мислення).

3. *Аналітико-коригувальний етап*. Підбиття підсумків гри. Самоаналіз результатів гри

вчителем [4].

Для того, щоб ігри ефективно впливали на дітей, потрібна мотивація, урахування індивідуальних вікових особливостей і рівня знань, а головне має бути поступове ускладнення ігор. Неабияке місце посідає емоційність учителя, забезпечення ігрового процесу наочними матеріалами, позитивна реакція педагога на старання дитини і на результати ігор, використання комунікативно-ігрового підходу. Учитель завжди має хвалити учнів за гарне виконання роботи будь-якого виду діяльності. Ігри в навчанні української мови формують творчу особистість, вчать нестандартно мислити, і провідна роль у цьому процесі належить організатору ігрової діяльності, а отже педагогу. Адже саме через особу учителя формується ставлення учнів до мови, зацікавленість чи незацікавленість предметом, їхнє творче мислення [7, с. 16].

Таким чином, дидактичні ігри сприяють активізації засвоєння навчального матеріалу, вказують на можливі помилки вирішення проблемних ситуацій, розкривають не тільки індивідуальні здібності особистості, але і їхню діяльність у колективі. Модель навчального процесу на основі гри будується через залучення учнів до ігрового моделювання досліджуваних явищ, набуття ними нового досвіду в умовах гри. Дидактична гра здійснює позитивний вплив на різні сфери розвитку й особистості майбутніх фахівців. У ході дидактичної гри в педагога формується вміння поєднувати теоретичні знання з практичною діяльністю. Ігрова форма заняття створюється за допомогою ігрових прийомів та ситуацій, які є засобом спонукання, стимулювання до навчальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А., Родюк Н.Ю. Застосування наочності як засобу підвищення ефективності навчання в практиці початкової школи XIX століття // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology, VI (71). – Issue: 173, 2018 Sept. – P. 7-10.
2. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.
3. Макаренко А. С. Гра // Твори : в 7 т. / А. С. Макаренко. – К. : Радянська школа, 1954. – Т.4. – 366 с.
4. Мелешко Л. В. Навчальна гра як засіб розвитку комунікативних здібностей учнів на уроках української мови // Методичний пошук: Викладацько-студентські наукові роботи з питань методики викладання мови і літератури. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І.Франка, 2014. – Вип.12. – Ч. I. – С. 150-158.
5. Нісімчук А. С. Сучасні педагогічні технології : навчальний посібник / А.С. Нісімчук, О.С. Падалка, О.Т. Шпак. – К. : Просвіта, 2000. –368 с.
6. Пахальчук Н. Використання педагогічних технологій у підготовці спеціалістів дошкільної та початкової освіти до фізичного виховання дітей / Наталя Пахальчук // Technologies of Shaping and Enhancing Health of Human and Society: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – С. 171-177.
7. Пентиліук М. І. Концептуальні засади комунікативної методики навчання української мови / М.І. Пентиліук, О.М. Горошкіна, А.В. Нікітіна // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 1. – С. 15-20.
8. Пентиліук М. І. Сучасний урок української мови / М.І. Пентиліук, Т.Г. Окуневич. – Х. : Основа, 2007. – 176 с.
9. Родюк Н.Ю. Формування україномовної соціокультурної компетентності майбутніх учителів початкових класів / Н.Ю.Родюк // Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. – Педагогічні науки. – № 3 (137), квітень. – Старобільськ : ДЗ «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2018.

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ ПЕРЕДУМОВИ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ

Анастасія Семенова, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Н. Ю. Родюк, кандидат філологічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PRE-CONDITIONS OF FORMING CREATIVE ABILITIES OF INDIVIDUAL

Анотація. У статті висвітлено головні аспекти формування творчих здібностей особистості та здійснено аналіз психолого-педагогічних аспектів цієї проблеми. Усередині кожного аспекту виокремлено два напрямки: перший – вивчення проблеми формування творчої індивідуальності особистості, другий – підготовка педагогів у системі вищої освіти. Здійснено аналіз фундаментальних досліджень у руслі цієї проблеми; з'ясовано роль творчості в реалізації індивідуальності особистості. Спираючись на наукові дослідження, виокремлено основні детермінанти формування творчої особистості.

Ключові слова: творчість, здібності, творчі здібності, особистість, розвиток, творча особистість, творчі здібності особистості.

Abstract. The article highlights the main aspects of the forming the creative abilities of individual and analyzes the psychological and pedagogical aspects of this problem. Inside each aspect, two areas are singled out: the first one is the study of the problem of the forming the creative personality; the second one is the teachers' training in the system of higher education. The analysis of fundamental researches in the context of this problem is carried out; the role of creativity in realization of individuality of personality is determined. Based on scientific research, the main determinants of the forming the creative individual are identified.

Key words: creativity, abilities, creative abilities, individual, development, creative individual, creative abilities of the individual.

Сучасний стан суспільного розвитку, динамічні зміни в усіх сферах людської діяльності зумовлюють зростаючу потребу суспільства у формуванні творчої особистості з високим рівнем інтелектуального розвитку, креативних можливостей, здатної до створення та засвоєння інновацій у будь-якій галузі. Вирішення цього важливого завдання покладено насамперед на систему освіти, що потребує принципово нових підходів до навчання, виховання та підготовки до самостійного життя підростаючого покоління, постійного оновлення форм та методів навчання з метою більш ефективного впливу їх на розвиток творчої особистості учня. Тому ми маємо на меті ознайомити з певними психолого-педагогічними передумовами формування творчої особистості та навчання творчості у системі освіти.

Поняття «творчість» широко використовується у повсякденному житті та науковій літературі. Проте існують труднощі щодо його значення. До основних понять «творчості» належать такі:

- творчість – це діяльність людини, в якій вона створює нові об'єкти та якості, схеми поведінки й спілкування, нові образи та знання;
- творчість є вищою формою активності та самодіяльності людини;
- творчість – це суто людська діяльність; це не лише створення суспільно значущого продукту, творчістю можна назвати всі ті «відкриття», які людина робить особисто для себе; творчими є майже всі психічні процеси, за винятком, може, автоматизованих дій;
- творчість – це потреба в самоактуалізації, повній і вільній реалізації своїх здібностей та життєвих можливостей;
- творчість – це розумова й практична діяльність, результатом якої є створення оригінальних, неповторних цінностей, виявлення нових фактів, властивостей, закономірностей, а також методів дослідження і перетворення матеріального світу або духовної культури; якщо ж він новий лише для його автора, то новизна суб'єктивна і не має суспільного значення [7].

Аналізуючи наведені визначення, ми можемо зробити висновок, що творчість – це людська діяльність, у процесі якої особистість, задовольняючи потреби в реалізації своїх здібностей, створює нові знання, об'єкти, схеми поведінки, робить власні «відкриття».

Пояснюючи свою позицію з питань творчості, відомий психолог Л. Виготський зазначав, що «творчою ми називаємо таку діяльність, яка створює щось нове, однаково, чи буде це створене творчою діяльністю будь-якою річчю зовнішнього світу або побудовою розуму або почуття, яке живе та виявляється тільки в самій людині» [10, 36].

Творчість людини – явище складне, багатогранне і суперечливе, що охоплює чимало сфер буття. Якщо людині у рутинній роботі у відомому вдалося знайти невідоме і оригінально вирішити завдання, то механізм її творчості розвивався за законами саморуху. Інша справа, якщо людина має уявлення про механізм творчості, знає його склад, властивості, здатна його розвивати й уміло ним користуватися.

Творчі здібності особистості – це синтез її властивостей і рис характеру, які характеризують ступінь їх відповідності вимогам певного виду навчально-творчої діяльності і які обумовлюють рівень результативності цієї діяльності.

Творчі здібності самі по собі не гарантують творчих здобутків. Для їх досягнення необхідний «двигун», який запустив би в роботу механізм мислення, тобто необхідні бажання і воля, потрібна «мотиваційна основа».

У структурі творчої діяльності В. Моляко виділяє три цикли: розуміння умови завдання (оцінка умови), формування проекту майбутньої конструкції (формування гіпотези, задуму) і попереднє рішення (прогнозування остаточного результату). Автор розкриває п'ять основних стратегій творчої діяльності:

- 1) пошуку аналогів (стратегія аналогізування);
- 2) комбінаторних дій (стратегія комбінування);
- 3) реконструктивних дій (реконструююча стратегія);
- 4) універсальна;
- 5) випадкових підстановок [2, с. 148].

Стосовно навчально-творчої діяльності В. Рагозіна визначає такі укрупнені компоненти творчих здібностей особистості:

- а) мотиваційно-творча активність і спрямованість особистості;
- б) інтелектуально-логічні здібності;
- в) інтелектуально-евристичні, інтуїтивні здібності;
- г) світоглядні властивості;
- д) моральні якості, що сприяють успішній навчально-творчій діяльності;
- е) естетичні якості;
- є) комунікативно-творчі здібності;
- ж) здібності до самоуправління своєю навчально-творчою діяльністю [6, с. 132].

Інтелектуально-евристичні здібності особистості потребують вмінь:

- а) генерувати ідеї, висувати гіпотези, прогнозувати розв'язання творчих задач, висувати оригінальні підходи, стратегії, методи їх розв'язання;
- б) фантазувати;
- в) володіти асоціативністю пам'яті;
- г) бачити протиріччя і проблеми;
- д) переносити знання, уміння у нові ситуації (продуктивність мислення);
- е) відмовлятися від нав'язливої ідеї, переборювати інерцію мислення;
- є) незалежно мислити;
- ж) критично мислити [8, с. 65-67].

С. Л. Рубінштейн розумів під здібностями складне системне утворення, яке включає в себе цілу низку даних, без яких людина була б нездатна до певної конкретної діяльності, і властивостей, які виробляються лише у процесі певним чином організованої діяльності. Таким чином, що більше розвинена у людини здібність, то легшою є для неї діяльність. Здібному все дається набагато простіше, а невдаха проливає більше поту і сліз [9, с. 7-8]. Сучасні наукові дослідження наголошують, що творчі здібності можна не лише розвивати, але й формувати. Насамперед нам необхідно враховувати такі психолого-педагогічні передумови:

- вчення про закономірності розумового розвитку учнів і формування у них творчих здібностей, а також про педагогічне керівництво цим процесом (Л. Виготський, А. Громцева, З. Калмикова, Г. Костюк, В. Сухомлинський);

- теорія асоціативності засвоєння знань (С. Рубінштейн, Ю. Самарін);
- теорія поетапного формування розумових дій (П. Гальперін, Н. Тамаріна);
- теорія узагальнення і форм способів пізнання (Д. Ельконін, В. Давидов).

Значний інтерес викликають думки вчених щодо умов засвоєння понять учнями та успішного розв'язання ними розумових задач, психологічних основ навчання й розвитку особистості. Оскільки навчання і виховання є, по суті, керівництвом з індивідуального становлення особистості, а розвиток людини відбувається внаслідок цілеспрямованого, відповідним чином організованого навчання, можна говорити не лише про механізм психічного розвитку особистості, але й про засоби впливу на неї, що дає змогу моделювати педагогічний процес. На думку Л. Виготського, на вчителя покладаються функції консультанта, порадики, організатора і лідера пізнавального процесу; натомість учень одержує структуроване і дозоване в часі навчальне завдання, необхідні засоби для його успішного вирішення і стає особисто відповідальним за хід і результати роботи.

Як вказує Л. Паламарчук, творчість є напруженою роботою, якій передують тривалий період накопичення вражень про навколишній світ, сприйняття, аналізу явищ, подій, усвідомлення власного ставлення до них. Але це більше стосується дорослих. Для дитини пізнання навколишнього світу складає сенс її життя, творчість є ніби продуктом цього пізнання [3, с. 39].

Творчі прояви наявні там, де відсутні заборона, стримування, певні знання, моральні принципи тощо. Л. Виготський вказував, що у дитячій творчості велику роль відіграє комбінування цілого та частин, реального та вигаданого. Отже, в самостійній діяльності або під час спільних з дорослим ігор дитині слід ненав'язливо розкривати прийоми творчого мислення, вчити її помічати незвичне [8, с. 60].

Проблема становлення творчої індивідуальності посідає значне місце і у працях В. Сухомлинського. Педагогом була створена новаторська методика підтримки індивідуальної своєрідності дитини, основою якої стала опора на емоційні переживання дитини як необхідну умову розвитку її творчих здібностей. На думку автора, людська індивідуальність – це неповторний світ думок, почуттів, волі, характеру переживань. Вона розкривається й набуває свого розвитку через діяльність, від неї залежить повнота духовного життя людини, її щастя [4, с. 198].

В. Сухомлинський вважав, що становлення творчої особистості неможливе без індивідуального підходу до дитини. Найважливішим методом вивчення індивідуальної своєрідності дитини вчений вважав спостереження, а спостережливість визначав як провідну професійну властивість педагога. Можна сказати, що своєю увагою до проблеми творчої індивідуальності в педагогіці В. Сухомлинський у значній мірі передбачив ідеї, актуальні для наших днів. Сьогодні розвиток педагогічної думки в Україні тільки підходить до усвідомлення того, що формування творчої індивідуальності вчителя – складне і відповідальне завдання, без якої не можуть бути вирішені проблеми виховання та навчання дітей [5, с. 66].

С. Уфімцевою обґрунтовано організаційно-педагогічні умови та критерії ефективності творчого розвитку дитини дошкільного і молодшого шкільного віку в умовах навчально-виховного комплексу дошкільний заклад – початкова школа; розроблено зміст, форми та методи діяльності педагогічного колективу з творчого розвитку дітей дошкільного і молодшого шкільного віку [8, с. 65-67].

Як бачимо, сучасні вітчизняні педагоги зробили вагомі доробки з проблем розвитку творчої особистості, збагатили теоретичні та методичні засади цієї проблеми в педагогіці. На жаль, досліджень, безпосередньо присвячених підготовці майбутніх педагогів до формування творчої індивідуальності не має, натомість практика вимагає підготовки таких фахівців. Більш детально зупинимось на окремих дослідженнях, які конкретизують

педагогічні підходи, шляхи та механізми, які стимулюють процес формування творчої індивідуальності дошкільника, можливість прогнозування проявів властивостей творчої індивідуальності. Так, Р. Богданова дослідила теоретико-педагогічні основи розвитку творчої індивідуальності суб'єктів освіти. Важливою педагогічною умовою формування цієї властивості вчена вважає збагачення досвіду творчого життя дитини, який, у свою чергу, передбачає зміну досвіду творчого життя в професійній сфері педагога.

Аналіз проблеми формування та розвитку творчої особистості засвідчує, що цій проблемі були присвячені дослідження фахівців здебільшого у галузі психології, а офіційна педагогіка розглядала формування творчої особистості в контексті особистісного становлення, забезпечення індивідуального та диференційованого підходів у навчанні та вихованні творчої особистості. Більшість психологів оперують терміном «розвиток», натомість у педагогічному контексті нашого дослідження використовуємо дефініцію «формування» індивідуальності. Пояснення знаходимо у трактуванні цих термінів педагогічними та енциклопедичними словниками, психолого-педагогічної літератури із зазначеної проблеми.

Список використаних джерел:

1. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
2. Здібності, творчість, обдарованість: теорія, методика, результати досліджень : колективна монографія / За ред. В. Моляко, О. Музики. – Житомир : Рута, 2006. – 320 с.
3. Клименко В. Психологічна підтримка творчості учня / В. Клименко // Психолог. – 2002. – № 46–47.
4. Кузьменко В. У. Теоретичні основи проблеми розвитку індивідуальності дитини / В.У.Кузьменко // Наукові записки Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / За ред. С. Д. Максименка. – К. : Норапрінт, 2004. – Вип. 24. – С. 194-205.
5. Маланюк Є. Думки про мистецтво / Є.Маланюк // Слово і час. – 1993. – № 6. – С. 60-66.
6. Рагозіна В. Теоретичний аспект проблеми творчих здібностей / В.Рагозіна // Творчість, духовність, гуманізм в просторі освіти : збірник доповідей науково-практичної конференції. – Вінниця : Універсум-Вінниця, 1998. – С. 127-132.
7. Словник української мови в 11 т. / АН УРСР. Інститут мовознавства; за ред. І. К. Білодіда. – К. : Наукова думка, 1970-1980.
8. Уфимцева С. Особливості творчого розвитку дошкільника і молодшого школяра / С. В. Уфимцева // Рідна школа. – 2006. – № 2. – С. 65-67.
9. Рубинштейн С. Л. Проблемы способностей и вопросы психологической теории / С.Л.Рубинштейн // Вопросы психологии. – 1960. – № 3. – С. 3-15.
10. Эльконин Д. Б. Избр. психол. тр. / Д.Б.Эльконин [Под ред. В. В. Давыдова, В. П. Зинченко]. – М. : Педагогика, 1989. – 560 с.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ СТВОРЕННЯ ЕСТЕТИКО-ВИХОВНОГО СЕРЕДОВИЩА ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Юлія Слюсар, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: О.А Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PEDAGOGICAL CONDITIONS FOR THE ESTABLISHMENT OF THE AESTHETIC-EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE PRIMARY SCHOOL

Yuliia Sliusar, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкриваються актуальні проблеми створення естетико-виховного середовища початкової школи. Проаналізовано основні характеристики середовища, що забезпечує ефективний розвиток дитини молодшого шкільного віку.

Ключові слова: естетико-виховне середовище; освітнє середовище; середовищний підхід; естетичне виховання.

Abstract. The article reveals the actual problems of the creation of the aesthetic and educational environment of the primary school. The basic characteristics of the environment, which provides for the effective development of a child of junior school age, are analyzed.

Key words: aesthetic-educational environment, educational environment; environmental approach; aesthetic education.

На сучасному етапі розвитку суспільства особистісний розвиток стає одним з найбільш вагомих завдань освіти. Важливою складовою у вихованні та становленні всебічно розвиненої особистості є створення сприятливого освітньо-виховного середовища. Комфортність навчання та виховання є запорукою формування успішної особистості.

Видатна роль середовища в освіті людини з часів Платона усвідомлюється і сприймається педагогічною думкою. Навчання і виховання через особливий пристрій і організацію оточення тих, хто, взаємодіючи з цим оточенням, отримує освіту одним з найбільш ефективних принципів педагогіки.

Освітнє середовище складає той виховний простір, в якому здійснюється педагогічно організований розвиток особистості. Середовищний підхід в освіті орієнтує вчителя і вихователя не тільки на організацію безпосередньої педагогічної взаємодії, але і на педагогічно доцільну організацію всього простору життя дитини і створення на цій основі системи педагогічних взаємин з ним.

Вплив виховного середовища зумовлений сприйняттям його дитиною, долученням в процес його створення і вдосконалення. Ефективність освоєння цього середовища з боку дитини залежить від того, яким він його бачить.

Естетико-виховне середовище, таким чином, розуміється як багатовимірне ієрархічно побудоване системне утворення, що включає в себе наступні елементи: духовний світ, систему існуючих відносин між людьми і громадськими інститутами; культуру, традиції та звичаї; «простір» або «набір загальнодоступних діяльностей», умови безпосередньої життєдіяльності. Сучасний педагог повинен враховувати вплив середовища на розвиток особистості [9, 126].

Середовище, що забезпечує ефективний розвиток особистості дитини, повинне характеризуватися:

- Відносною стабільністю і стійкістю,
- Зв'язком, взаємодією, взаємно доповнюючих один одного середовищ, в яких протікає життя дитини;
- Достатнім багатством, різноманітністю різних елементів середовища, що спонукають робити вибір і дають можливість знайти свою естетичну нішу;
- Спрямованістю на загальнокультурні норми і цінності, що сприймаються дитиною як щось само собою зрозуміле, що є необхідною умовою.

На молодшого школяра середовище впливає як сукупність соціальних і природних умов. Дослідниками доведено і позитивний, і негативний вплив середовища на людську особистість: середовище може і формувати, і деформувати людину, збагачувати або спустошувати, в залежності від того, що людина відбирає з нього і чому вона протистоїть. Оскільки молодший школяр - це не сформована особистість, вплив середовища є визначальним чинником його особистісного розвитку [1, 22].

Тому у побут дитячого життя важливо запроваджувати елементи естетичного оформлення найближчого оточення і побуту. Важливо пробудити у школярів прагнення стверджувати красу в школі, вдома, всюди, де вони проводять свій час, займаються справою або відпочивають.

Надзвичайно великий інтерес у цьому плані демонструє досвід А.С. Макаренка. У керованих ним навчально-виховних установах очевидці відзначали масу квітів, блискучий

паркет, дзеркала, білосніжні скатертини в їдальнях, ідеальну чистоту в приміщеннях. Нічим не замінне джерело прекрасного – природа. Вона дає багатий матеріал для розвитку естетичного почуття, спостережливості, уяви. «А воля, а простір, прекрасні околиці містечка, а ці запашні яри і гойдаються поля, а рожева весна і золотиста осінь хіба не були нашими вихователями?» - Писав К.Д. Ушинський. «Називайте мене варваром у педагогіці, але я виніс із вражень мого життя глибоке переконання, що прекрасний ландшафт має такий великий виховний вплив на розвиток молоді душі, з яким важко змагатися впливові педагога ...» [8, 46].

Легко може здатися з першого погляду, що ніякого особливого виховного середовища не потрібно, що виховання може здійснюватися у будь-якому середовищі, і, зокрема, найкращим вихователем є те середовище, яке призначене як місце майбутньої діяльності вихованця. Всяке штучно створене соціальне середовище завжди буде укладати в собі такі зв'язки, які будуть відрізнятися від реальної дійсності, і, отже, завжди буде зберігати відомий кут розбіжності з життям.

Естетичне виховання гармонізує і розвиває всі духовні здібності людини, необхідні в різних галузях творчості. Воно тісно пов'язане з моральним вихованням, оскільки краса виступає своєрідним регулятором людських взаємин. Завдяки красі людина часто інтуїтивно тягнеться і до добра. Естетичне освіту, залучення людей до скарбниці світової культури і мистецтва - все це лише необхідна умова для досягнення головної мети естетичного виховання - формування цілісної особистості, творчо розвиненої індивідуальності, що діє за законами краси.

Краса – це гімнастика душі, вона випрямляє дух, совість, наші почуття і переконання. У розумінні і відчутті краси - могутнє джерело виховання. Вирішуючи конкретні завдання естетичного виховання, можна сприяти вирішенню інших завдань духовно-морального розвитку особистості.

Кожна конкретна задача по естетичному вихованню спирається на мікросередовище, тобто те оточення, яке супроводжує дитину щохвилини. Також увага школярів проектується на елементи макросередовища, ставлячи завдання - сформувати краще ставлення до них. Вища цінність - духовна спадщина народу, що сповідує ідеали, виражені в категоріях добра, істини, краси.

Естетичне виховання молодших школярів відбувається під впливом постійно мінливих умов, як зовнішніх, так і внутрішніх. Змінюється суспільство, економічне становище, соціальні ролі дитини (від дошкільника до школяра), змінюються друзі, звички, захоплення, змінюється внутрішній світ. Все це накладає відбиток на естетичне виховання, а інколи є й необхідною умовою для формування його основ.

Таким чином, при формуванні основ естетичного виховання, великий акцент робиться на естетико-виховне середовище, яке є одним з важливих умов становлення особистості дитини.

Отже, слід зробити той висновок, що ніякого штучного виховного середовища створювати не слід: життя виховує краще школи, потрібно занурити дитину з головою в гучний потік життя, і ми заздалегідь можемо бути впевнені, що такий спосіб виховання дасть життєстійку і життєздатну особистість.

Список використаних джерел:

1. Власенко О.М. Духовно-моральні цінності у розвитку особистості// Духовність українства. – Кіровоград – Житомир, 2005. – Вип. 8. – С. 21-23.
2. Голюк О.А., Пахальчук Н.О. Досвід підготовки вчителя до естетичного виховання молодших школярів: історико-педагогічний аспект / О.Г.Голюк, Н.О.Пахальчук // European vector of contemporary psychology, pedagogy and social sciences: the experience of Ukraine and the Republic of Poland: collective monograph. – Sandomierz: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2018. – Volume 3. – P. 93-114.
3. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
4. Демченко Е.П. Формирование креативной компетентности будущих педагогов в контексте

підготовки к работе с одаренными детьми / Е.П.Демченко, Ивета Кепуле // «Young Scientist» («Молодий вчений»). – 2018. – № 5.2 (57.2). – Май / Травень. – С.28-35.

5. Кіт Г. Г. Учитель – творець дитячої душі / Г.Г. Кіт // Реалізація ідей В. О. Сухомлинського в практиці роботи сучасної початкової школи : зб. матер. студ. наук. конф. – Вінниця, 2007. – С. 9-11.

6. Пахальчук Н. Мистецький тренінг у системі фахової підготовки вчителя початкових класів / Н. Пахальчук // Мистецтво та освіта. – 2008. – № 1. – С. 18-24.

7. Пахальчук, Н. О. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до формування естетичного досвіду молодших школярів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : [спец.] 13.00.04 / Пахальчук Наталя Олександрівна ; Вінницький. держ. пед. ун-т ім. М. Коцюбинського. – Вінниця, 2008. – 20 с. Роль учителя-вихователя у реалізації завдань особистісно-орієнтованого навчання і виховання / Л.В.Любчак / Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського нац. ун-ту ім. І.Огієнка. – 2009. – Вип. 3. – С. 8-12

8. Сухомлинський В. Природа, праця, світогляд / Сухомлинський В. Вибрані твори: В 5т. – К.:Рад. Школа, 1977. – Т.5. – С. 38 – 123.

9. Сухомлинський В.О. Сто порад вчителів // Вибрані твори в 5-ти томах. – К.: Рад. школа, 1976. – Т.2. – С. 419-655.

10. Тишик О.А. Проблеми дидактики в педагогічній спадщині С.І. Миропольського : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Теорія та історія педагогіки» / О.А. Тишик. – Харків, 1998. – 20 с.

ФОРМИРОВАНИЕ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ ЛИТЕРАТУРНОГО ЧТЕНИЯ

Вячеслав Смаль, кандидат филологических наук, доцент
Брестский государственный университет имени А. Пушкина (Республика Беларусь)

FORMATION OF CREATIVE ACTIVITY OF PUPILS OF THE PRIMARY SCHOOL AT THE LESSONS OF LITERATURE READINGS

Vyacheslav Smal, Candidate of Philological Sciences, Associate Professor
Brest State University named after A. Pushkin (Republic of Belarus)

Аннотация. В статье исследованы теоретические вопросы формирования творческой активности учащихся начальных классов на уроках литературного чтения. Рассмотрены условия и этапы развития творческих способностей учащихся, преемственность учреждений дошкольного и школьного образования.

Ключевые слова: творческая активность, творческие способности, детское творчество, креативность.

Abstract. The article examines the theoretical issues of the formation of creative activity of primary school students in the classroom literary reading. The conditions and stages of development of creative abilities of students, the continuity of institutions of preschool and school education are considered.

Keywords: creative activity, creative abilities, children's creativity, creativity.

Современное общество предъявляет к образованию требование развивать подвижность мышления, креативность в решении задач, быстроту ориентировки в сложных обстоятельствах, умение создавать не просто новое, но и нестандартное. Формирование творческой личности – одна из важнейших задач дошкольного образования, так как именно в период дошкольного детства без особых усилий можно раскрыть потенциал врождённых способностей, одарённости. Развитие детского творчества, творческих способностей (креативности) требует от педагога такта, педагогической компетентности, владения методикой и техникой развития творческих способностей детей дошкольного возраста. При этом следует учитывать, что практически все дети потенциально от природы наделены задатками к творчеству, а первые годы жизни детей самые ценные для развития творческого начала личности, становления творческой активности. Педагог должен учитывать, что развитие креативности определяется не только генетически, а зависит от культуры, в которой

воспитывается ребенок, что не существует прерывности в развитии способности к творчеству. Спад в развитии креативности можно устранить в любом возрасте путём специального обучения, включения детей в творческую деятельность.

Практика показывает, что существует ряд объективных противоречий между высокими требованиями к качественному развитию творческих способностей и недостаточным использованием возможностей школьного курса литературного чтения, между потенциалом уроков чтения и недостаточной разработанностью технологий процесса развития творческих способностей, между возрастной потребностью учащихся в творческой деятельности и её ограниченностью в условиях традиционного обучения. Использование известных методов, приёмов, форм развития творческих способностей обучающихся (литературные суды, литературные собрания, составление киносценария и др.) сегодня не совсем корректно.

Современные исследователи (Д.Б. Богоявленская, А.М. Матюшкина, И.Б. Михайлова, Ю.С. Столярова) отмечают, что развитие творческих способностей учащихся младших классов заключается в создании условий для активизации ребёнка на основе его задатков, а также в накоплении знаний, жизненного опыта, в проявлении наследственных задатков, которые в дальнейшем могут реализоваться в поведении ребёнка, в его деятельности, в познавательных процессах (внимании, памяти, мышлении, воображении, восприятии). Успешность в формировании творческих способностей зависит от влияния среды и собственно задатков человека (богатое воображение, хорошая память, быстрота мышления, гибкость интеллекта, способность ассоциировать отдалённые идеи, умение выделять специфический аспект проблемы и др.). Творческие способности являются поликомпонентной категорией, включающей в себя творческое мышление, творческое воображение, синтез методов организации творческой деятельности, что обуславливает комплексность в применении методов и приёмов развития творческой активности детей.

Система формирования творческой активности на уроках литературного чтения предполагает использование комплекса познавательных творческих заданий, учитывающих принцип междисциплинарной интеграции, ближайшие возможности в развитии воображения, мышления и памяти, развитие не только компетенций, но и гибкости мышления, поисковой любознательности, когда акцент делается не на репродуктивных, а на частично-поисковых и творческих заданиях.

В своей деятельности мы исходим из того, что на уроках литературного чтения важно развивать не только чувства, ум, волю, но и пробуждать желание творить и искать, т.е. формировать у детей «умственный аппетит», положительную мотивацию учебной деятельности, развивать учебную самостоятельность школьников. Формирование и освоение указанных способов и приёмов действий основывается на разработанной в учебниках системе заданий творческого и поискового характера, направленных на развитие у учащихся познавательных универсальных учебных действий и творческих способностей.

С первого класса важно начинать с использования традиционных приёмов развития творческих способностей – игр, бесед, сочинительства, драматизации, ответов на проблемные и неожиданные вопросы, решения исследовательских задач. При этом необходимо руководствоваться интересами учеников, учитывать их способности и склонности, ориентировать их на создание оригинального, неповторимого, на совместное творчество. Положительный результат даёт в этом использование методов уже известных детям с детского сада – коллективное придумывание, совместное сочинение с педагогом, придумывание нескольких вариантов на одну и ту же тему, вспомогательные вопросы, вопросный план, указания, исправление ошибок, подсказка нужных слов, оценка сочинений и их совершенствование, мнемотаблицы, театральная-игровая деятельность и др.

В 1-м классе продуктивно использовать методы и приёмы ТРИЗ: «каталог», «фокальные объекты», «типовое фантазирование», «мозговой штурм», «живые кляксы», «волшебный экран», «волшебный треугольник», «морфологический анализ» и др. Нетрадиционные методы обучения творческому рассказыванию позволяют увлечь, выразить

свои мысли в наилучшей языковой форме, т.к. дают возможность оперировать большим количеством вариантов тем, сюжетов и образов, которые придумывают дети и разрабатывает учитель совместно с детьми. Развитие умений сочинять сказки способствует активизации творческого и самостоятельного мышления, рефлексии.

Творческие способности у разных детей выражены в разной степени, а значит и работа с ними требует индивидуального подхода, создания разноуровневых (дифференцированных) заданий. Подобные задания помогают активизировать учебную деятельность всех учащихся, независимо от их различий в развитии познавательных и творческих способностей, создавать условия для посильного обучения каждого. Такие задания требуют групповой формы работы. Формируются группы в зависимости от межличностных отношений, склонностей учеников, степени сформированности их речевых навыков. Состав таких групп устойчив, в них есть свои лидеры, однако при необходимости он может меняться. Такая дифференциация позволяет на уроке чтения активизировать самостоятельность учащихся, привлечь больше материала, школьникам полнее самореализоваться в самостоятельных заданиях и продуктивных высказываниях.

В работе с литературным произведением важно идти от фронтальных заданий для всего класса, которые в основном носят воспроизводящий характер: вспомнить эпизоды из текста, ответить на репродуктивный вопрос, составить план, перечитать, систематизировать материал, выписать характеристику героя и т.д. Постепенно в заданиях усиливается их творческий характер. В равной степени сочетаются индивидуальные и групповые формы обучения. На заключительном этапе изучения темы преобладают фронтальные задания, обобщающие материал, выводящие учеников за пределы изученного. Ученик получает возможность реализовать свои творческие способности в новой ситуации.

Опытное обучение носит поэтапный и проблемный характер. Реализуется дидактический принцип наглядности. Класс делится на 3 группы. Работа в каждой группе осуществляется в соответствии со следующими требованиями: задания выполняются каждым членом группы; все члены группы обсуждают план работы; группа корректирует ответ товарища на уроке.

В ходе работы прослежена закономерность – обилие творческих работ без специальной к ним подготовки не дает развивающего эффекта, подавляет интерес учеников. Поэтому работу важно строить с постепенным подведением учеников через серию подготовительных работ воспроизводящего характера и работ по образцу. При этом важно, чтобы воспроизводящие задания превалировали в начале изучения материала, а творческие – на заключительном этапе.

В 1-м классе активно используются творческие пересказы (с изменением последовательности событий, с дополнением содержания текста), которые отражают эмоции ученика, его желание заинтересовать других, «вхождение в образ», сопереживание герою. Одним из любимых у детей является пересказ содержания от лица одного из персонажей.

Во 2-м классе продолжается работа с рассказами и пересказами, даются задания на связь прочитанного с жизненным опытом. Развитию гибкости мышления, самостоятельности, формирования коллективизма способствуют групповые задания на домысливание произведения, инсценировки. Детям задаются наводящие, поисковые вопросы.

Выделим виды практических заданий эвристического характера, используемые в 3-м классе: самостоятельный поиск ответов на вопросы на основе прочитанного текста; составление плана рассказа; графическое или словесное рисование, а именно, анализ иллюстраций; чтение и анализ отрывка рассказа, который будет иллюстрироваться музыкальным произведением; прослушивание музыкальных отрывков; осуществление детьми выбора музыкального отрывка, аргументация. В 3-м классе детей можно заинтересовать различными соревновательными заданиями (конкурс загадок, стихотворных пожеланий к праздникам), оформлением литературного журнала, детям предлагается вести литературные дневники и делиться своим опытом с одноклассниками. Совершая примитивный самоанализ, учащиеся учатся «погружаться в литературное произведение» (В.Г. Маранцман). В процессе

устного словесного рисования они обращаются к различного рода сопоставлениям, воссоздают историческую ситуацию, послужившую основой к написанию произведения, высказывают свои эмоции.

На заключительном этапе, в 4-м классе, активно используются «несистемные» методы и приёмы: написание и обсуждение рефератов, сочинения на творческие темы, самостоятельный анализ текста, домысливание текста путём его стилизации, составление литературных альбомов, литературно-творческие вечера, самоанализ учеников, анализ от детали, неожиданный вопрос и др.

Результаты диагностики по методике «шкала-фантазия», разработанной Г.С. Альтшуллером и адаптированной к младшему школьному возрасту М.С. Гафитулиным и Т.А. Сидорчук, свидетельствуют о значительной (до 12 %) положительной динамике развития творческих способностей учащихся экспериментального класса в сравнении с контрольным классом.

Таким образом, оптимальным условием, обеспечивающим интенсивное развитие творческих способностей школьников, выступает планомерное, целенаправленное предъявление их в системе, отвечающей следующим требованиям:

- построение познавательных задач на основе междисциплинарности, интегративности, развития психических свойств учеников – памяти, внимания, мышления, воображения;
- подбор задач с учётом рациональной последовательности их предъявления: от репродуктивных, направленных на актуализацию имеющихся знаний, к частично-поисковым, ориентированным на овладение обобщёнными приёмами познавательной деятельности, затем к собственно творческим, позволяющим рассматривать изучаемые явления с разных сторон;
- формирование беглости мышления, гибкости ума, любознательности, умения выдвигать и разрабатывать гипотезы в процессе выполнения учениками системы познавательных творческих заданий;
- системное использование методов ТРИЗ, обеспечивающих продвижение учащихся в развитии креативных способностей путём накопления опыта творческой деятельности при выполнении постепенно усложняющихся творческих заданий;
- промежуточное и итоговое диагностирование креативных способностей младших школьников;
- постоянная текущая (учащиеся самостоятельно фиксируют эмоции, новую информацию, личное продвижение) и итоговая (периодическое выполнение тематических контрольных работ) рефлексия.

МЕТОД ТВОРЧИХ РОБІТ ЛІТЕРАТУРНОГО ХАРАКТЕРУ В РОЗВИТКОВІ КРЕАТИВНИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Наталія Сорока, студентка ступеня вищої освіти магістра

*Науковий керівник: Комарівська Н.О., кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)*

METHOD OF CREATIVE WORKS OF LITERATURE CHARACTER IN THE DEVELOPMENT CREATIVE SKILLS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Nataliia Soroka, a master student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розглянуто особливості проведення творчих робіт літературного характеру в системі розвитку креативних здібностей молодших школярів. Визначено, що особливе місце у цій роботі посідають твори з натури, тобто художні описи

та оповідання на основі спостереження за явищами природи.

Ключові слова: початкова школа, метод, здібності, творчі роботи, художній опис.

Abstract. The article deals with the peculiarities of carrying out creative works of literary character in the system of development of creative abilities of junior pupils. It is determined that a special place in this work is occupied by works from nature, that is, artistic descriptions and stories based on observation of natural phenomena.

Key words: primary school, method, abilities, creative works, artistic description.

Розвиток творчих здібностей учнів сприяє реалізації одного з головних аспектів гуманістичного принципу організації освіти – створення умов для отримання індивідумом дійсної свободи, оскільки свобода досягається людиною через творчість [1; 2; 4; 6]. Нема сумніву в тому, що школа покликана розвивати творчі здібності в усіх своїх вихованців, незважаючи на те, що діти народжуються з різними задатками творити. Важливою у плані розвитку здатності учнів до творчості є початкова ланка навчання, яка визначає майбутнє прагнення особистості до нестандартності, креативності. Значним потенціалом щодо стимулювання розвитку творчих здібностей володіють уроки української мови. Творчість – це один із найдоступніших і найпривабливіших шляхів для самоутвердження дитини, вияву її як особистості. А оскільки слово – перший із засобів творчості, то дитина прагне до самовираження переважно в словесній, літературній творчості [3]. Під літературними спробами школярів у методичній літературі розуміють роботи, «засновані на словесно-образному відображенні різноманітних сторін навколишньої дійсності (описи предметів і явищ природи, власних переживань; оповідання; казки)» [5, с. 7].

Метод творчих робіт літературного характеру є одним із найефективніших для розвитку творчої уяви, художньо-образного мислення, емоційності мовлення, естетичних почуттів молодших школярів [2]. Разом з тим, приходиться констатувати, що в масовій практиці учнівські літературні роботи, як правило, пов'язуються лише з написанням передбачених програмою творів і носять переважно репродуктивний і безсистемний характер. Тому їх вплив на розвиток творчих здібностей учнів незначний.

Цілісну дидактичну систему організації творчих робіт молодших школярів розробив В. Сухомлинський, який вважав за необхідне не лише цілеспрямовано формувати вміння і навички творчої літературної діяльності, а й виховувати передусім потребу в цій діяльності [7, III, с. 206-212]. Видатний педагог вважав дитячу літературу творчість вагомим засобом творчого розвитку, народження думки, образного мислення, умовою повноцінного інтелектуального розвитку [1]. А тому радив залучати до творчої літературної діяльності всіх учнів без винятку. Особливе місце в системі організації творчих робіт повинні посідати, на наше глибоке переконання, твори з натури, тобто художні описи та оповідання на основі спостереження за явищами природи. Художні описи – найдоступніший для молодших школярів вид творчих робіт. Вони привчають дітей передавати не тільки думки, почуття, а й спонукають до пошуку адекватних мовних засобів для передачі їх відтінків, розвивають здатність висловлювати думки і переживання яскраво, точно, образно, виразно. Складання художнього опису як в усній, так і в письмовій формі потребує тривалої й цілеспрямованої підготовчої роботи. У творах, написаних без попередньої підготовки, переважають поверхові судження, відсутня емоційна оцінка побаченого.

Першим етапом такої підготовки є чітке визначення учителем мети, завдань роботи, вибір об'єкта природи. Далі необхідно організувати сприймання й аналіз учнями явищ природи. Ознаки і властивості об'єктів спостереження не завжди лежать на поверхні, вони найчастіше приховані від пасивного погляду, і їх виявлення потребує розумових зусиль. Таке спостереження є творчим. Переконані, що найпродуктивніший шлях розвитку творчих здібностей дітей через спілкування з природою – це цілеспрямоване заглиблення, «вдивляння» в неї, спостереження і виділення окремих деталей і властивостей та емоційно-образне їх вираження за допомогою засобів рідного слова.

Важливим етапом підготовки школярів до написання художніх описів є практичне ознайомлення з художнім стилем. Після уважного розгляду, наприклад, рослини в натурі або на малюнку учням необхідно запропонувати прочитати тексти про неї та провести бесіду. Так учні поступово усвідомлюють значення епітетів, метафор, порівнянь для художнього зображення предметів і явищ. Потім дітям пропонується проаналізувати художні засоби. І тільки після цього вони під керівництвом учителя переходять до художнього опису рослини.

Іншим цікавим і доступним для молодших школярів видом творчих робіт є написання оповідань, які відтворюють факти, події в динаміці, в логічній послідовності, містять сюжет. Джерелом оповідань можуть бути будь-які події навколишнього життя, але передусім ті, що близькі, зрозумілі учням. Так, В. Сухомлинський пропонував своїм учням таку тематику оповідань: 1 клас – *Шкільний сад. Як ми ходили в ліс. Хто живе в нашому ставку. Рибки в акваріумі. Коли сонечко заходить за хмару. Перші весняні квіти*; 2 клас – *Літо і осінь. Їжак готується до зими. Журавлі в синьому небі. Шпаки відлітають на південь. І під снігом у лісі є життя. Ластівка в'є гніздо. Як зерно стає хлібом*; 3 клас – *Осінь у саду. Осінь у лісі. Як працюють бджоли. Веселка. Птахи – наші друзі. Летять птахи з теплого краю. Моє цуценя*; 4 клас – *Коли починається осінь. Звідки беруться крижані квіти на шибках. Як ми жили на бабтані. Свято Перемоги. Що найголовніше в житті* [7, I, с. 261-270].

Готуючи учнів до складання оповідань, слід звертати увагу на те, що писати треба не тільки про факт, а й про свої думки, почуття, враження, ставлення до побаченого. Для стимулювання творчої діяльності школярів учитель повинен використати цікаву додаткову інформацію, яскраву наочність тощо. Підготовчими для складання оповідань мають стати вправи на конструювання, трансформування, редагування текстів. Завершальним етапом виконання творчих робіт літературного характеру може стати організація конкурсів, виставок, упорядкування альбомів дитячих робіт. Головними умовами ефективності впливу художніх описів і оповідань на розвиток творчих здібностей учнів є системність, регулярність робіт літературного характеру, створення атмосфери креативної діяльності, заохочення самостійності молодших школярів.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко Г. Про формування творчої особистості молодших школярів засобами слова (До 80-річчя від дня народження В.О. Сухомлинського) / Г. Бондаренко // Початкова школа. – 1998. – №9. – С. 22-24.
2. Волощук І.С. Методи розвитку творчих здібностей учнів молодшого шкільного віку / І.С. Волощук // Рідна школа. – 1998. – №3. – С. 29-51.
3. Гай Д. Літературна творчість молодших школярів / Д. Гай // Початкова школа. – 1989. – №5. – С. 33.
4. Комарівська Н. Творчий розвиток молодших школярів на уроках літературного читання / Н. Комарівська // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 168-172.
5. Машталер О.В. Художні описи та оповідання школярів / О.В. Машталер // Початкова школа. – 1998. – №4. – С. 7-9.
6. Пахальчук Н.О. Використання педагогічних технологій у підготовці спеціалістів дошкільної та початкової освіти до фізичного виховання дітей / Н.О. Пахальчук // Technologies of Shaping and Enhancing Health of Human and Society: monograph. – Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. – С. 171-177.
7. Сухомлинський В.О. Вибрані твори : У 5 т. / В.О. Сухомлинський. – Т. I. – К., 1976. – Т. III. – К., 1977.

РОЗВИТОК ПІЗНАВАЛЬНОГО ІНТЕРЕСУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Катерина Стельмах, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: Н.І.Лазаренко, кандидат педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)*

DEVELOPMENT OF THE COGNITIVE INTEREST OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN AT THE UKRAINIAN LANGUAGE LESSONS

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання мотивації формування пізнавального інтересу до знань, в індивідуальному розвитку кожної особистості через долучення її до світу культурних цінностей та самоідентифікацію.

Ключові слова: мотивація, особистість, фольклор, навчання, гра, урок, народна творчість.

Abstract. The article deals with theoretical issues of motivation for the formation of cognitive interest in knowledge, in the individual development of each individual through the addition to the world of cultural values and identity itself.

Keywords: motivation, individual, folklore, education, game, lesson, folk art.

У «Національній доктрині розвитку освіти України у XXI столітті» зазначається: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України, формувати покоління, здатні навчатися впродовж життя, створювати й розвивати цінності громадянського суспільства» [4].

В умовах особистісно орієнтованого підходу до навчання й виховання актуальними завданнями початкової школи є розвиток у дитини всіх позитивних природних якостей, створення умов для самовизначення та розкриття неповторності кожного учня. Школа повинна реалізувати насамперед творчий потенціал дитини, забезпечити оволодіння учнями досвідом пошукової діяльності в атмосфері загального захоплення цікавою справою. Розв'язання даного завдання потребує від кожного учителя формування в учня позитивної стійкої мотивації, яка б спонукала його до наполегливої самостійної роботи.

Найважливішим мотивом пізнавальної діяльності людини, який збуджує її до пошуку істини, є пізнавальний інтерес, який визначають як позитивне оцінне ставлення суб'єкта до своєї діяльності, вибіркову спрямованість людини на об'єкт і явища навколишньої дійсності. Кожен учитель мріє про те, щоб його учні вирости допитливими людьми, «щоб у юному серці запалав вогник жадоби пізнання». З цього приводу В.О. Сухомлинський зазначав, що саме від учителя, залежить, чи відчусь дитина романтику, красу пізнання [8, с. 22].

Великими можливостями для розвитку пізнавальних інтересів молодших школярів є вивчення української мови яка ґрунтується на безпосередніх дитячих спостереженнях за навколишніми явищами та об'єктами з наступним їх обговоренням, узагальненням на уроці. Та емоційність, з якою вчитель подає навчальний матеріал, викликає у молодших школярів почуття подиву та інтересу. На уроках діти висловлюють власні думки про побачене і почуте, діляться з товаришами своїми знаннями, для розширення та поглиблення свого пізнавального досвіду.

Розвиток у молодших школярів пізнавальних інтересів є найважливішою умовою виховання таких цінних якостей, як розвиток пізнавальних здібностей; зміцнення умінь і навичок самостійно засвоювати та осмислювати навчальний матеріал; формування основних інтелектуальних умінь, в початкових класах. За певних умов інтерес є засобом живого, захопливого навчання, визначає інтенсивний і зосереджений розвиток пізнавальної діяльності, переростає в стійку рису характеру. Виховання в дітей стійких пізнавальних інтересів, їх розвиток завжди були актуальною проблемою, тому що від того, як активно учні вивчають навчальний матеріал, наскільки самостійно проходить їхня діяльність на уроці, залежить ефективність усієї роботи вчителя.

Важлива роль інтересу в становленні особистості молодшого школяра. Дитина реалізує свій інтерес у процесі основної діяльності, тому що найсильнішим мотивом у навчанні є саме пізнавальний інтерес, котрий активно взаємодіє із системою ціннісних орієнтацій, цілями, результатами діяльності, відображає всі складові особистості: інтелект, волю, почуття [1]. Пізнавальний інтерес активізує всі психічні процеси людини, на високому

рівні розвитку, збуджує до постійного пошуку. Учені відзначають, що пізнавальні інтереси активізують розумову діяльність, впливають на зміни у способах її здійснення тощо. Отже, розвиток психологічних чинників навчальної успішності молодших школярів залежить від ефективності розвитку їх пізнавальних інтересів. Оскільки інтерес зумовлює загальну тенденцію звертати увагу на певні об'єкти і явища навколишнього світу з метою їх пізнання або на виконання певного виду діяльності, то він впливає на всі без винятку психічні процеси, спрямовуючи їх у потрібне русло. Йдеться, насамперед, про увагу до об'єкта інтересу, яка з фізіологічного погляду пояснюється виникненням у корі великих півкуль головного мозку осередку оптимального збудження. Відомо, що в стані зацікавленості дитина все засвоює швидко й ґрунтовно. Розумова діяльність під впливом інтересу стає дедалі зосередженішою, з'являються роздуми, що спонукають певні дії, вважає О. Киричук [2, с. 3].

Пізнавальний інтерес – це інтерес до глибокого, усвідомленого пізнання. Він може по-різному впливати на процес засвоєння. Педагоги вважають, якщо інтерес до предмета не сформований, засвоєння буде проходити нижче природних сил учня. Враховуючи це, необхідно постійно здійснювати стимулювання пізнавальних інтересів. Проблема формування пізнавальної інтересу досліджувалась такими видатними педагогами як А. Дістервег, Я. Коменський, В. Сухомлинський. Розглядається вона і у дослідженнях О. Жоржик, О. Савченко, І. Шамоної, Л. Шушори та інших учених. У працях Н. Бібік, І. Дубровіної, С. Журавель, О. Киричук, Л. Нарочної, Л. Шелестової та інших педагогів розглядаються методи і засоби формування пізнавального інтересу молодших школярів. У дослідженнях О. Біди, І. Вікторенко, Н. Лисенко, М. Пазяк, Л. Різник, В. Сидорчук, М. Стельмахович, Л. Шаповал та ін. вчених одним із засобів формування пізнавального інтересу в молодших школярів розглядається усна народна творчість.

Українські народні твори мають чудову властивість емоційно висвітлювати звичне і буденне, виховувати любов до рідного краю, повагу до живої природи, бажання берегти її. Вивчення шкільної практики навчання учнів української мови засвідчило необхідність удосконалення процесу формування пізнавального інтересу в молодших школярів засобами усної народної творчості.

Основним засобом стимулювання пізнавальних інтересів є використання цікавого матеріалу на уроках. Учителі стверджують, що вони використовують на уроках рідної мови усну народну творчість, але більшість робить це епізодично. Найчастіше вчителі використовують загадки, народні прикмети.

Уже в початковій школі важливо на доступному рівні познайомити молодших школярів з основними ознаками фольклорних творів, дати уявлення про шляхи їх складання і про жанрові особливості. Твори фольклору відзначаються образністю мови, мають пізнавальне, виховне та розвивальне значення.

Народній творчості завжди властиві реалістичне сприймання і відображення дійсності, романтичний порив у краще майбутнє, в ній яскраво виявлено національну самобутність народу. У фольклорі знайшли художнє відображення різноманітні прояви життя народу, його світогляд, вірування, споконвічні пошуки правди і справедливості, віра у перемогу добра над злом, своєрідна народна педагогіка.

Молодші школярі ознайомлюються з такими малими формами усної народної творчості: загадки, прислів'я, скороговки, приказки, пісні, ігровий фольклор, легенди, казки. У підручниках для кожного класу є відповідні розділи.

Мета вивчення цих творів – сформувані у молодших школярів елементарні уявлення про усну народну творчість як особливу форму, збагатити і певною мірою систематизувати розрізнені знання і враження від прочитаних раніше творів. Читання творів усної народної творчості розширює і збагачує соціальні і моральні знання дітей, оскільки сюжети і образи того чи іншого тексту містять у собі широку типізацію, узагальнення уявлень і характерів, пояснюють картини життя, соціальні події суспільства та багато іншого. Ознайомлення учнів з різними жанрами усної народної творчості сприятиме глибшому усвідомленню змістових і

образних засобів творів, вихованню почуття справедливості, доброти, любові до рідного краю, розвитку мовного чуття, збагаченню словника влучними висловами.

Важливе пізнавальне значення мають загадки. Тематика їх різноманітна, вона охоплює явища природи, духовне життя і трудову діяльність людини. Вони дають змогу відчувати себе розумним та кмітливим. Отже, ми можемо сказати, що кожен жанр усної народної творчості має важливе значення для розвитку молодших школярів. Ми маємо змогу відчувати і побачити, як розвивається український фольклор у сучасній школі. Розкрити суть таких всім відомих понять, як прислів'я, загадка, казка, легенда, міф, щоб можна було зрозуміти красу українського слова, красу народної мови, як цілющого джерела народної творчості.

Основною проблемою, яка потребує більшої уваги залишається те, що кількість творів усної народної творчості, які є в сучасних підручниках для початкової школи, дуже мала. Тому варто задуматися над тим, що наші діти, вивчаючи літературні твори, недостатньо звертають уваги на прислів'я, приказки, лічилки, українські народні казки, а надають перевагу зарубіжним творам, фантастиці, телевізору, комп'ютеру, що у свою чергу робить їх дратівливими, призводить до психічних розладів здоров'я. Учителі мають про це пам'ятати і заохочувати учнів до читання на уроках, перервах і позаурочний час українські народні твори, які своїм глибоким змістом навчають, як треба жити і працювати.

Розуміти, відчувати і любити рідну мову здатні всі діти, тому одним із пріоритетів учителя є розвиток пізнавальних інтересів учнів, збагачення мовлення засобами усної народної творчості. Отже, яскравий національний колорит перлин народної мудрості постають і джерелом пізнання, і сильним фактором емоційного впливу на учнів, і засобом розвитку пізнавального інтересу молодших школярів. Тільки за таких умов можна сформувати гармонійно розвинену людину, яка зможе високо пронести свої ідеали і втілити їх у бурхливе сьогодення незалежної України.

Список використаних джерел:

1. Вікторенко І. Формування пізнавального інтересу засобами усної народної творчості / І.Вікторенко // Рідна школа. – 2004. – № 3. – С. 54-56.
2. Киричук О.І. Навчальні інтереси молодших школярів / О.І.Киричук. – К. : Рад. школа, 1982. – 153 с.
3. Лазаренко Н.І. Розвиток принципів та форм організації навчального процесу з методики викладання української мови в початковій школі / Н.І. Лазаренко // Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (Вінниця, ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 10-11 листопада 2015 р.) / за ред. Г. С. Тарасенко ; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця : ТОВ «Нілан – ЛТД», 2015. – С. 203-206.
4. Національна доктрина розвитку освіти : збірник нормативних документів з освіти та виховання / Упоряд. З.М. Онишків. – Тернопіль : Тернопільський національний університет імені Володимира Гнатюка, 2006. – 172 с.
5. Размолодчикова І. В. Методичні аспекти використання загадок у навчально-виховному процесі молодших школярів / І. В. Размолодчикова // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. – 2014. – Вип. 11. – С. 299-307.
6. Савельєва С. Використовуючи усну народну творчість / С. Савельєва // Початкова школа. – 1998. – № 10. – С. 5-7.
7. Сокольська І.Є. Інтегрований підхід до вивчення творів усної народної творчості у початкових класах / І.Є. Сокольська // Педагогічний пошук. – 2017. – № 2 (94). – С. 44-47.
8. Сухомлинський В.О. Батьківська педагогіка / В. Сухомлинський. – К. : Рад. школа, 1978. – 263 с.

ОСОБЛИВОСТІ ВИХОВАННЯ ПАТРІОТИЧНИХ ПОЧУТТІВ У ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олена Сторчак, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: Л. В. Любчак, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)

SPECIFICS OF UPBRINGING OF PATRIOTIC FEELINGS

OF PRIMARY SCHOOL PUPILS

Olena Storchak, master`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті здійснюється аналіз сучасних підходів до організації патріотичного виховання молодших школярів. Визначаються вікові особливості учнів, які необхідно враховувати для ефективної роботи з даного напрямку. Доводиться необхідність тісної співпраці сім'ї, школи та позашкільних закладів для розвитку патріотичних почуттів учнів. Окреслюються форми й методи позаурочної виховної роботи з патріотичного виховання молодших школярів.

Ключові слова: патріотичне виховання, молодші школярі, сім'я, школа, позаурочна робота.

Abstract. The article analyzes modern approaches to the organization of patriotic upbringing of primary school pupils. The age-specific characteristics of pupils are determined, which should be taken into account for effective work in this direction. There is a need for close cooperation between families, schools and out-of-school establishments for the development of patriotic feelings of pupils. The forms and methods of out-of-school educational work on patriotic education of primary school pupils are outlined.

Key words: patriotic education, primary school pupils, family, school, extracurricular work.

За останні роки виникла та набула актуальності проблема виховання в юних громадян України високих духовних поривів, національних ідеалів, громадянських і патріотичних почуттів. Сучасні педагоги, науковці В.Гуменко, М.Дробноход, П.Кононенко, А.Погрібний, Ю.Руденко, М.Скрипиць, М.Стельмахович розглядають різні аспекти проблеми патріотичного виховання особистості. Переважна більшість дослідників переконані, що для виходу з кризи потрібна реалізація національних, громадянських, патріотичних завдань.

У педагогічній концепції «Патріотичне виховання учнів» зазначається, що одним із покликань української національної системи освіти та виховання є завдання пробуджувати і виховувати в кожній дитини патріотичні якості, цінності:

- любов до батька і матері, родичів, своїх предків, рідної природи, землі;
- любов до рідної мови, культури, народу, пошану до його історичного минулого, національних традицій, звичаїв;
- глибоке усвідомлення своєї національної приналежності, відчуття єдності з представниками своєї нації;
- турботу про добре ім'я – своє і своїх друзів та країн, збереження своєї людської і національної гідності, честі;
- активну діяльність з метою розвитку рідної культури, мистецтва, науки, демократії, державотворчих процесів;
- боротьбу за підвищення духовності і добробуту всіх українців, представників національних меншин України;
- синівську любов до України – Батьківщини, готовність захищати від ворогів рідну землю, здатність на подвижництво, героїчні справи в ім'я свободи і незалежності України;
- готовність боротися з неправдою, злом, потворністю в будь-яких формах, спростовувати антиукраїнські, антинаукові версії, ідеї, шкідливі і ворожі для нашого народу, Батьківщини [2, с. 10]

Сучасна національна школа потребує нових підходів до виховання, зокрема до патріотичного. Починати його потрібно з дошкільного та молодшого шкільного віку. Діти цього віку найкраще піддаються вихованню, оскільки в цей час закладаються основи особистості, її майбутнього характеру. Надається спрямованість її розумового, морального та естетичного розвитку. Знання та вміння, накопичені дитиною в цьому віці, пізніше стають основою для формування стійких моральних звичок і переконань, високих життєвих ідеалів.

І.Підласий зазначає, що піддатливість школярів, «їхня довірливість, схильність до наслідування, великий авторитет, який у них має вчитель, створюють сприятливі умови для формування високоморальної особистості» [4, с. 73].

У роботі з дітьми молодшого шкільного віку потрібно звертати увагу на їхні вікові особливості. Ці діти не мають сталих інтересів, власну ініціативу проявляють слабо, їхня увага нестійка. Вони потребують постійної допомоги та порад учителя в організації свого дозвілля. Мислення в дітей цього віку конкретно-образне, для них ще не властиві узагальнення та абстрагування. Їх захоплює все яскраве, цікаве, тому що вони мислять відчуттями, звуками, барвами. Це все необхідно враховувати у виховній роботі зі школярами. Належну увагу в позаурочній роботі слід приділяти ігровій та спортивній діяльності, проведенню свят, вечорів, екскурсій, оскільки віковою особливістю дітей є рухливість, моторика, зумовлена розвитком м'язів.

Для морального розвитку дитини цей вік особливо важкий тому, що засвоюється досвід, форми поведінки старших поколінь, оціночні судження; формується певне ставлення до оточення, до себе: розвивається дружба, товаришування, взаємодопомога, любов до батьків, до вулиці, школи, рідного міста, природи тощо. На основі цього досвіду дитина починає виявляти самостійність, свідомість у ставленні до навколишнього світу та людей, до моральних норм суспільства. В силу вікових та психологічних особливостей життєвий та моральний досвід у ставленні до суспільства, до Батьківщини, до своєї країни обмежений. Тому саме в цьому віці необхідно закладати основи патріотичного виховання, які стануть фундаментом громадського становлення особистості.

Провідна роль у формуванні особистості належить сім'ї, яка відповідає за соціальне відтворення населення, за його національний, моральний, духовний розвиток, за створення певного способу життя. Великий внесок у розробку проблем родинного виховання зробив видатний український учений М.Стельмахович. У своїх працях він постійно звертався до ідей народної педагогіки, її заповідей та ідеалів. «Національне родинне виховання, - підкреслював учений, - базоване на українознавстві, сприяє піднесенню національної самосвідомості учня, формуванню сукупності уявлень про власну націю, її самобутність, історичний шлях, місце серед інших етносів» [5, с. 3].

Зауважимо, що виховна місія сім'ї є особливою, тому що саме в ній формується характер дитини, її ставлення до навколишнього світу, до людей, до життя, до української мови, до звичаїв і традицій, до Батьківщини. Тільки в сім'ї, за умови усвідомлення всього свого родоводу можливе національно-патріотичне виховання, саме в ній дитина проходить шлях від роду до народу і до нації. Історичний досвід свідчить, що сама родина не може виховати особистість. Це можна зробити лише у тісному зв'язку з школою. П.Кононенко, Т.Усатенко зазначають, що «родина виховує члена держави, нації, школа – розвиває його» [1, с. 131].

Школа повинна допомогти учневі стати особистістю. Виховання в української молоді патріотизму – одне з головних завдань сучасної школи. Учителі, вихователі, усвідомлюючи національні джерела патріотизму, мають шукати нові шляхи розв'язання проблем патріотичної вихованості школярів. Процес виховання патріотизму – це система виховної роботи на уроці та в позаурочній діяльності, спрямована на формування свідомого громадянина з почуттям любові до народу та Батьківщини.

Практикою доведено, що одні предмети мають вплив на цей процес безпосередньо, наприклад, рідна мова, читання, природознавство, образотворче мистецтво, музика, трудове навчання, інші – математика, інформатика, основи здоров'я – опосередковано. Обов'язкові предмети, що належать до державного компонента, повинні давати учням основи наук на рівні світових стандартів. Позаурочна діяльність має більш широкі можливості у виборі змісту, форм, методів, прийомів, засобів проведення, тому що не регламентована програмою, часом, місцем. Така робота формує в учнів духовні потреби, виховує культуру дозвілля, привчає цінувати вільний час. Позаурочна робота принесе бажаний результат, якщо вчителі, вихователі, організатори виховної роботи будуть дотримуватись принципів сучасного

національного виховання, які мають забезпечити належний виховний та освітній ефект, народності, природовідповідності, гуманізму, демократизму, етнізації та історизму.

Позаурочна виховна робота має такі форми: масову, групову, індивідуальну. До масових форм роботи вчителі залучають широку аудиторію учнів, до групових – лише деякі групи дітей, індивідуальні форми передбачають спілкування з окремими учнями. До масових форм виховної роботи належать вечори, конференції, зустрічі з видатними людьми, з ветеранами війни та праці, конкурси та фестивалі, виставки, олімпіади, туризм, огляди тощо. До групових – гуртки, екскурсії, походи, виховні години, свята, інформаційні години, ігри. До індивідуальних форм – позашкільне читання, бесіди, доручення, колекціонування, гра на музичних інструментах, підготовка номерів художньої самодіяльності, громадські доручення, трудові завдання. Такі форми позаурочної роботи з патріотичного виховання розширюють потреби учнів у знаннях, у спілкуванні з однолітками та старшими, дозволяють знайти своє місце у спільній справі. Цілеспрямованість цих форм роботи допомагає розвивати патріотичні почуття, розкривати здібності, виявляти індивідуальність.

Виходячи з того, що головним завданням патріотичного виховання є формування свідомості школяра, в позаурочній виховній діяльності можна використовувати наступні методи виховної роботи: бесіди, розповіді, оповідання, повідомлення, експедиції, походи, витопплення альбомів, газет, підготовка виставок, турніри, клуби народної творчості, усні журнали, години запитань і відповідей, козацькі змагання та забави, народні ігри тощо. Характерною особливістю методів патріотичного виховання в початкових класах є їхня емоційність, яскравість і цікавість. Необхідно, щоб вони будувалися на життєвих прикладах, ілюструвалися піснями, віршами, загадками тощо. Важливо використовувати факти повсякденного життя учнів, суспільної, політичної, трудової діяльності видатних людей минулого та сучасників. Особливо впливають на почуття та свідомість учнів розповіді про життя і діяльність героїв, які жили, працювали в даній місцевості. За допомогою цих методів у дітей формується суспільна думка, досвід особистого відношення до своєї країни та свого народу.

Організовуючи позаурочну діяльність з патріотичного виховання з використанням розглянутих принципів, форм, напрямів, методів виховної роботи, ми вчимо дітей жити, вчитися та працювати для народу, для його щастя, для Батьківщини. Отже, патріотичні почуття молодших школярів будуть виховані в результаті цілеспрямованого впливу на дитину сім'ї, школи та позашкільних закладів. Але найбільший вплив на навчання та виховання дітей, на їх розвиток, на формування національного світогляду має виховна робота в школі.

Список використаної літератури:

1. Кононенко П. Концепція української національної школи – родини / П.Кононенко, Т.Усатенко // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К.: Школяр, 1997. – С. 123-133.
2. Концепція безперервної системи національного виховання. – К. : ІСДО України, 1994. – 24 с.
3. Основи національного виховання / За заг. ред. Кузя В.Г., Руденка Ю.Д. – К.: Київ, 1993. – 145 с.
4. Подласый И. П. Педагогика: 100 вопросов – 100 ответов : учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений / И.П.Подласый. – М.: Изд-во ВЛАДОС-ПРЕСС, 2001. – 368 с.
5. Стельмахович М.Г. Виховний ідеал української народної педагогіки / М.Г.Стельмахович // Початкова школа. – 1994. – № 2. – С. 3-6.

РОЗВИТОК ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЗАСОБАМИ РОЗПОВІДІ ЗА ІЛЮСТРАЦІЯМИ

Діана Стріченко, студентка ступеня вищої освіти бакалавра

*Науковий керівник: Комарівська Н.О., кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)*

DEVELOPING OF COHERENT SPEECH OF CHILDREN OF THE SENIOR PRESCHOOL AGE BY MEANS OF ILLUSTRATION DISCUSSION

Diana Strichenko, bachelor`s student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті окреслено можливості використання художніх ілюстрацій як засобу розвитку зв'язного мовлення дошкільників. Зазначено, що розглядання ілюстрації стимулює дітей дошкільного віку до мовленнєвої активності, обумовлює тему і зміст розповідей, їх моральну спрямованість. Художні ілюстрації є одним із ефективних засобів навчання дітей різних типів розповіді.

Ключові слова: діти дошкільного віку, зв'язне мовлення, розповідання, наочність, ілюстрація.

Abstract. The article outlines the possibility of using artistic illustrations as a means of developing coherent speech for preschoolers. It is noted that the consideration of illustration stimulates children of preschool age to speech activity, determines the theme and content of stories, their moral orientation. Artistic illustrations are one of the effective means of teaching children of different types of storytelling.

Key words: children of preschool age, coherent speech, narration, visualization, illustration.

Одним із пріоритетних напрямів навчально-мовленнєвої діяльності дошкільних закладів є розвиток у дітей зв'язного мовлення, вміння самостійно складати різного типу розповіді із власного досвіду та за результатами своєї діяльності. Проблема зв'язного мовлення досліджувалась у різних галузях науки: психологами (Л. Виготський, О. Запорожець, Д. Ельконін, Л. Калмикова, Г. Леушина, А. Маркова, Т. Піроженко, С. Рубінштейн, І. Синиця, Ф. Сохін та ін.); лінгвістами (І. Гальперін, М. Жинкін, Т. Ладиженська, Л. Лосева, Г. Колшанський та ін.); лінгводидактами (О. Білан, А. Богуш, О. Білан, Н. Гавриш, К. Крутій, С. Ласунова, Н. Луцан, Л. Михайлова, Т. Постоян, та ін.); педагогами (А. Арушанова, А. Бородич, А. Гончаренко, В. Захарченко, І. Зотова, А. Зрожевська, О. Ушакова та ін.). Основне завдання з розвитку мовлення – навчити дітей усвідомлювати сприйняте, чітко уявити і усвідомити зміст, який буде переданий, і висловлювати його в логічному, правильному, точному і виразному мовленні.

Аналіз наукових досліджень засвідчив наявність потенційних можливостей щодо розвитку зв'язного монологічного мовлення у дітей старшого дошкільного віку. Вчені (А. Богуш, А. Бородич, Н. Гавриш, Н. Луцан та ін.) визначили різні типи зв'язних висловлювань дітей дошкільного віку: переказ, розповідь, опис, повідомлення, міркування. Розповідь як метод навчання і розвитку монологічного мовлення була предметом дослідження багатьох учених (А. Бородич, І. Бархін, Л. Горбушина, Т. Ладиженська, Є. Тихеева, Л. Федоренко, О. Ушакова та ін.). Це самостійно розгорнутий дитиною виклад певного змісту в будь-якій літературно-мовленнєвій формі. Це більш складний порівняно з переказом вид зв'язного мовлення, оскільки його зміст дитина складає самостійно.

Навчання розповідання сприяє розвитку логіки мислення (встановлення причинно-наслідкових зв'язків) і виховання почуттів. У процесі навчання розповідання вирішується завдання практичного підведення до усвідомлення того, що людська мова складається з окремих одиниць, що кожне нове слово йде за попереднім і кожна нова фраза – за попередньою фразою у відповідній логічній послідовності. Задля того, щоб скласти розповідь, потрібно висловити свої думки за певними нормативними законами [1, с. 31].

Значне місце в розвитку мовлення дітей дошкільного віку належить наочності. У дидактиці вона виокремлюється в провідний принцип навчання. Необхідність наочності в навчанні відстоювали Я. Коменський, Й. Песталоцці, К. Ушинський, В. Оніщук, О. Савченко та ін. Одним із досить поширених видів наочності є ілюстрація. Це «наочне зображення,

малюнок у книзі чи журналі, який надрукований разом з літературним текстом, відтворює його зміст й пов'язаний з ідеєю, фабулою твору» [1, с. 45]. Ілюстрація допомагає дитині адаптуватися до змісту твору, зримо відтворює змальовані в тексті події, візуалізує літературні образи. Використання ілюстрацій має велике значення для розвитку мовлення дітей дошкільного віку. К. Ушинський слушно зауважує: «Коли ми показуємо дітям яскраві ілюстрації з простим і зрозумілим змістом, то навіть мовчазні, сором'язливі діти, які щойно прийшли в дошкільний заклад, вступають в розмову» [7, с. 185].

На важливість використання ілюстрацій у роботі з дошкільниками вказує Т. Ладиженська. Вона переконана, що описуючи їх, діти вчаться висловлювати свої думки. Ілюстрація дає тему, зміст, матеріал, на якому розвивається мовлення дітей і вміння користуватися відповідними граматичними засобами [6, с. 121]. Після сприймання ілюстрації збільшується загальна кількість відтворюваних дітьми моментів тексту, зростає зв'язність переказу, виклад тексту стає більш образний та виразний. Для розуміння дитиною ілюстрації вихователі потрібно допомогти їй установити головний зв'язок зображеного на ілюстрації, послідовний хід дій. А. Богуш переконана, що цей зв'язок є першою умовою розуміння. «Про розуміння можна говорити тоді, коли дитині вдалося, по-перше, встановити зв'язок між частинами сприйнятого цілого і, по-друге, – між новим предметом і знаннями, які є» [2, с. 327]. Щоб дошкільник зрозумів ілюстрацію, необхідно встановити зв'язок зображеного предмета з тим образом, з тими знаннями, які є у дитини. Вона повинна впізнати в зображуваному предметі знайому річ. Малюнок повинен бути яскравим та динамічним, без загромождаючих деталей, без різкого відхилення від дійсності.

На характер сприймання ілюстрації і розповідь за її змістом впливає слово вихователя, яке цілеспрямовано веде дітей від головного до другорядного і допомагає дитині усвідомити залежність між частинами, сприяє зв'язності розповіді. О. Білан зазначає, що необхідною умовою навчання дітей розповідання за ілюстрацією є систематична цілеспрямована робота над формуванням умінь сприймати її сюжет, розуміти зображувану ситуацію, формування граматично правильного мовлення. Правильний добір ілюстрацій, поступове ускладнення завдань, методів і прийомів роботи робить процес навчання дітей доступним, цікавим, ефективним [1, с. 67].

Таким чином, розглядання ілюстрації стимулює дітей дошкільного віку до мовленнєвої активності, обумовлює тему і зміст розповідей, їх моральну спрямованість. Художні ілюстрації є одним із ефективних засобів навчання дітей різних типів розповіді.

Список використаних джерел:

1. Білан О. Навчання дітей старшого дошкільного віку розповіді за ілюстраціями : монографія / О. Білан. – Львів : Аверс, 2007. – 180 с.
2. Богуш А.М. Методика розвитку рідної мови і ознайомлення з навколишнім в дошкільному закладі / А.М. Богуш. – К. : Вища школа, 1992. – 414 с.
3. Колеснік К.А. Організація групової діяльності з дітьми старшого дошкільного віку у процесі мовленнєвої роботи на заняттях / К.А. Колеснік // Соціально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 24 мая 2018 г. / Брест. гос. ун-т им. А. С. Пушкина ; редкол.: Г. Н. Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, Т. С. Будько. – Брест : БрГУ, 2018. – С. 59-62.
4. Комарівська Н. Формування культури мовленнєвого спілкування дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 138-141.
5. Крутій К.Л. Створення мовленнєвого середовища: теоретичні засади і практична реалізація / К.Л. Крутій. – Запоріжжя : ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2001. – 164 с.
6. Ладыженская Т.А. Связная речь / Т.А. Ладыженская. – М. : Просвещение, 1980. – 187 с.
7. Лапшина І.М. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / І.М. Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / за ред. Г.С. Тарасенко. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С.194-198.
8. Ушинський К.Д. Рідне слово. Вибрані педагогічні твори / К.Д. Ушинський. – К, 1949. – 410 с.

ПЕДАГОГІЧНА ІННОВАТИКА У СВІТЛІ ПАРАДИГМАЛЬНОГО РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Катерина Суржок, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.А.Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PEDAGOGICAL INNOVATION IN THE LIGHT OF PARADIGMAL DEVELOPMENT OF MODERN EDUCATION

Kateryna Surzhok, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкриті теоретичні засади педагогічної інноватики. Розкрито зміст і методичну цінність інноваційних діяльності в освітньому процесі Нової української школи.

Ключові слова: педагогічна інноватика, інновації, інноваційна діяльність.

Abstract. The article reveals the theoretical foundations of pedagogical innovation. The content and methodological value of innovative activity in the educational process of the New Ukrainian school are revealed.

Key words: pedagogical innovation, innovation, innovative activity.

Успішний розвиток суспільства певною мірою залежить від активності та творчості людей і тих умов, які створюються для розвитку та виховання кожної особистості. Саме тому в проєкті державної національної програми «Освіта» відзначається, що головною метою загальноосвітніх навчальних закладів є розвиток і формування соціально зрілої, працелюбної, творчої особистості громадянина України, здатного до свідомого суспільного вибору та збагачення на цій основі інтелектуального, культурного та економічного потенціалу народу [18, с. 4].

На сучасному етапі, що характеризується зародженням інноваційних процесів і відповідної діяльності, створюються ефективні умови для розвитку інноваційної діяльності педагога, формування у нього прагнення до нового типу мислення і підходам реалізації освітніх цілей [1-3; 5-13; 16-19]. Під еталоном ефективності слід розуміти «цілісність етalonів якості та планових витрат часу і фінансів на його отримання, де етalon якості виступає повну відповідність нововведення змістом інновації, втілене в нормі і досить близьке або повне досягнення очікуваного результату інновації.

Згідно із Концепцією Нової української школи сучасна початкова школа повинна стати для учнів школою партнерства, а її ідейним стрижнем має виступати дитиноцентризм [14]. Це потребує перегляду традиційних підходів до організації освітнього процесу, до добору педагогом методичних інструментів, які б технологічно забезпечували реалізацію закладених у Концепції ідей. Здебільшого таким вимогам відповідає проєктна технологія як засіб організації діяльності учнів, що ґрунтується на їхніх інтересах і безпосередній активності на всіх етапах навчання.

Проблемою дослідження і впровадження інноваційних освітніх технологій займалися Б. Безпалько, С. Богданова, Р. Гуревич, Л. Даниленко, М. Кадемія, М. Кларін, Г. Селевко, І. Смолюк, О. Пехота, О. Пометун, І. Прокопенко, А. Хуторський та інші. Питання педагогічної інноватики постійно привертало увагу сучасних дослідників. Серед них: І. Бех, М. Бургін, І. Дичківська, А. Ніколс, С. Поляков. Науковці визначили та обґрунтували основні методологічні й теоретичні положення інноваційної педагогічної діяльності.

На думку Б. Безпалько, освітніми інноваціями є вперше створені й вдосконалені освітні, навчальні, виховні, управлінські системи та їх компоненти, які здатні істотно

поліпшити результати освітньої діяльності. Змістом інноваційних освітніх процесів вважає інноваційну діяльність. Її сутність полягає в оновленні освітнього процесу шляхом впровадження інновацій в традиційну систему навчання і виховання. Тож, інноваційна діяльність передбачає досягнення найвищого ступеня педагогічного творчості.

Педагогічна інноватика належить до системи загального наукового і педагогічного знання. Вона виникла і розвивається на межі загальної інноватики, методології, теорії та історії педагогіки, психології, соціології і теорії управління, економіки освіти та є однією з фундаментальних дисциплін, яка суттєво прискорює процеси оновлення освіти [4, с. 17].

Говорячи про суть інноваційної діяльності, слід вказати, що її суб'єктивною основою, носієм в першу чергу виступає педагог-новатор. Інноваційна діяльність педагога виступає і особистісною категорією, і результатом творчої діяльності. Для здійснення такої діяльності необхідно, щоб у вчителя були сформовані вміння будувати концептуальні основи педагогічного нововведення. Зазначене вміння включає такі компоненти, як: діагностика, прогнозування, розробка програми експерименту, аналіз її здійснення, спостереження за етапами впровадження програми та їх результатами, корекція і рефлексія інноваційних процесів.

Готовність до інноваційної діяльності педагога є основою формування його інноваційної позиції, представляє собою складне інтегративне утворення з певною структурою, що охоплює різні якості, властивості, знання, навички особистості. Готовність до здійснення інноваційної діяльності педагогом обумовлена особливостями його особистісного розвитку, професійної спрямованості, професійної освіти, виховання і самовиховання, професійного самовизначення.

Інноваційна діяльність своїм змістом охоплює процес взаємодії суб'єктів освіти, який спрямований на:

- розвиток і перетворення об'єкта в якісно новий стан;
- системну діяльність по створенню, освоєнню і застосуванню нових освітніх засобів;
- особливий вид творчої діяльності, який об'єднує різні операції і дії, спрямовані на придбання нових знань, технологій, систем.

Педагогічна інноватика полягає у постійному пошуку і впровадження нових максимально ефективних технологій навчання і виховання, результатом яких має бути формування високо адаптованої до змінних умов, активної діяльності, творчої особистості, яка вміє аналізувати, долати будь-які труднощі. Орієнтація на пошук і впровадження нового має бути спрямована на забезпечення адекватності навчально-виховного процесу і його результатів вимогам суспільства [4, с. 19].

Таким чином, освіта як головний інструмент соціального і морального розвитку особистості має змінюватися з часом, підлаштовуючись під запити сучасного суспільства. Однак введення інновацій у сучасну педагогіку дуже важкий через усталені поняття і принципи навчання. Для того щоб зрозуміти, наскільки успішні ті чи інші нові методи і форми навчання, має пройти немало часу. Очевидно, що сучасне суспільство не може навчати підростаюче покоління за застарілими схемами. Тому в практику загальноосвітніх навчальних закладів впроваджують елементи педагогічних інновацій.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440.
2. Голюк О.А. Реалізація права студентів на міжнародну академічну мобільність у практиці роботи закладів вищої педагогічної освіти / Голюк О.А., Лазаренко Н.І., Йоланта Гурал-Пулроле, Томаш Кук // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // Зб. наук. пр. - Випуск 52 / редкол. - Київ-Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2018. – С.268-272.
3. Голюк О.А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А.Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в

контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 6-8 квітня 2016 р.) / за ред. Г.С.Тарасенко; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, інститут педагогіки, психології і мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2016. – Вип. 5. – С. 275-279.

4. Дичківська І. Інноваційні педагогічні технології : підручник / І. Дичківська. – 2-ге вид., доповн. – К. : Академвидав, 2012. – 352 с.

5. Жовнич О. В. Блог-технології як засіб оптимізації процесу формування англомовного писемного спілкування майбутніх журналістів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2016. – Вип. 44. – С. 318–321.

6. Жовнич О. В. Іншомовне професійно орієнтоване спілкування майбутнього журналіста: шляхи реалізації та вдосконалення // Нові технології навчання : наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – Київ, 2016. – № 89. – С. 132–135.

7. Жовнич О. В. Дидактичні переваги і новітні тенденції застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – Дрогобич. – 2016. – № 7. – С. 150–155.

8. Жовнич О. В. Система вправ для формування компетентності професійно орієнтованого англомовного писемного спілкування майбутніх журналістів // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми : зб. наук. пр. – Київ – Вінниця : ТОВ фірма «Планер», 2017. – Вип. 48. – С. 110–114.

9. Имбер В., Голук О. Формирование поликультурной компетентности воспитателя средствами мультимедиа / В. Имбер, О. Голук // Материалы Международной научно-практической конференция «Дошкольное детство в современном поликультурном пространстве» (2 ноября, 2017 г.) – Минск : БГПУ, 2017. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – <http://elib.bspu.by/handle/doc/28261>

10. Каплінський В.В. Наукова лабораторія педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу як школа формування професійної компетентності / В.В. Каплінський, Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. № 48. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД». – С. 13–19.

11. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С.– 111-114.

12. Коломієць А. М. Сучасні методологічні підходи в організації вищої педагогічної освіти / А. М. Коломієць, Н. І. Лазаренко. Науковий вісник Південноукраїнського національного педагогічного університету імені К. Д. Ушинського. Серія: Педагогіка. – Одеса : ПНПУ імені К. Д. Ушинського, 2016. - № 3(110). – С. 47-52.

13. Коломієць А. М., Лазаренко Н.І. Концептуальні засади розвитку наукової діяльності педагогічного університету на сучасному етапі розвитку суспільства / А.Коломієць, Н.Лазаренко, Є.Громов // Освітній простір України : Науковий журнал. – Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. – Вип. 9. – С. 74-80.

14. Концепція Нової української школи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/media/reforms/ukrainska-shkola-compressed.pdf>

15. Король А.В. Штучний інтелект як засіб співпраці з педагогами, батьками та громадськістю в інноваційному освітньому середовищі / А.В. Король // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голук. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 94 – 98.

16. Лазаренко Н.І. Структурні компоненти інформаційної культури викладача педагогічного вищого навчального закладу / Н.І. Лазаренко // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Педагогіка та психологія. – Вінниця: Нілан-ЛТД, 2016. – Вип. 47. – С. 18-23.

17. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.

18. Національна доктрина розвитку освіти (затверджено Указом Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/200) // Освіта України. – 2002. – № 33 (23 квітня). – С. 4-6.

19. Pakhalchuk N. O. Pedagogical conditions of teachers' training to formation of children's aesthetic experience / N. O. Pakhalchuk , O.A. Holyuk // SWorld Journal : Scientific world. – Ivanovo, 2017. – Issue №12. – С. 160–172.

РОЗВИТОК ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ НА УРОКАХ ЛІТЕРАТУРНОГО ЧИТАННЯ ЗАСОБАМИ НАРОДНИХ КАЗОК

Тетяна Тиндик, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: І. М. Лапишина, кандидат педагогічних наук, доцент

**DEVELOPMENT OF CREATIVE ABILITIES OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN
AT THE LESSONS OF LITERARY READING BY THE MEANS OF NATIONAL FAIRY
TALES**

Tanya Tyndyk, bachelor student

Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито напрями формування літературних творчих здібностей у молодшому шкільному віці, запропоновано доцільні види завдань та прийоми аналізу казок з метою розвитку творчих здібностей на уроках літературного читання.

Ключові слова: молодші школярі, творчі здібності, розвиток, казка, літературне читання.

Abstract. In article it is opened of the direction of formation of literary creative abilities in junior school age, offered expedient types of tasks and the receptions of analysis of fairy tales for development of creative abilities on lessons of literary reading.

Key words: younger schoolchildren, creative abilities, development, fairy tale, literary reading.

Головна мета розвитку суспільства, визначена в Національній доктрині розвитку освіти України, окреслює необхідність створення умов для розвитку та самореалізації кожної особистості, здатної творчо мислити та самостійно приймати нестандартні рішення.

Державі потрібні не вправні виконавці, а інтелектуально розвинені, творчо обдаровані особистості. Тому проблема розвитку творчих здібностей у початковій ланці була і залишається актуальною. Адже молодший шкільний вік – це період, коли творчість може стати універсальним, природним способом розвитку цінностей людини. Під творчістю дитини ми розуміємо не створення якогось зовсім іншого матеріального або духовного продукту, а відкриття суб'єктивно нового для дитини. Показником розвинених творчих здібностей є також робота не за зразком чи шаблоном.

Феномен творчості цікавив громадськість з давніх часів, адже дана проблема цікавила ще Платона, який вбачав у творчості тільки продукт мистецької діяльності. Арістотель називав творчість більш високим знання, ніж досвід, й при цьому стверджував, що базою для формування творчості є емпіричний досвід. Великого значення формуванню творчих сил та здібностей приділяв видатний вітчизняний педагог К. Д. Ушинський. Він вважав, що на уроках рідної мови потрібно розвивати естетичне чуття, образне мислення, усунувши відірваний від уяви і почуття раціоналізм. Знаний вітчизняний педагог Т. Г. Лубенець також значну увагу приділяв формуванню здібностей до літературної діяльності.

Суттєвий внесок у розвиток ідеї і практики реалізації творчого потенціалу зробив видатний український педагог-гуманіст В.О. Сухомлинський. Під творчістю він розумів «бачення людиною свого внутрішнього світу, передусім свого розуму, свого напруження інтелектуальних сил, свого розуміння праці, своїх зусиль» [5, с. 114]. Педагог вважав, що шкільний театр казки є окремим напрямком розвитку творчості молодших школярів. Василь Олександрович Сухомлинський створив систему, яка охоплювала:

- встановлення вчителем мети розвитку творчих здібностей дітей з урахуванням їхньої готовності до навчання;
- створення тісного взаємозв'язку мовленнєвої, образотворчої і розумової діяльності учнів під час виконання творчих завдань;
- включення школярів до колективного та індивідуального складання казок, віршів, оповідань;
- стимулювання інтелектуальних й естетичних почуттів і переживань дітей.

Ми вважаємо, що на уроках літературного читання розвиток здібностей дітей до творчості потрібно реалізувати поступово, використовуючи розвивальний потенціал змісту творів, різні види творчих завдань і взаємодії мистецтв на уроках класного та позакласного читання. На уроках літературного читання розвиток творчої діяльності учнів відбувається через опрацювання ними спеціальних розділів, підручників, навчальних посібників. У 3 класі це можуть бути розділи: «Візьму перо і спробую», «Стежинкою творчості», «Фантазуй і створюй» [4, с. 14]. У цих розділах містяться казки, вірші, оповідання, в яких захоплення дітей творчими справами розкривається через їхнє бажання придумувати, уявляти, фантазувати, знаходити щось нове.

У сучасній методиці існують такі прийоми аналізу казок:

1. Стилiстичний (мовний) аналіз відображає, як в доборі слів-образів виявляється авторське ставлення до того, що зображується. Розшифровувати потрібно не слова, а образи, створені з цих слів. Робота повинна бути направлена на те, щоб допомогти дітям з'ясувати сенс твору, думки і відчуття автора.

2. Проблемний аналіз – це аналіз проблемних питань і ситуацій. Проблемні запитання варто використовувати при читанні тих творів, у яких зустрічаються ситуації, що мають різне тлумачення персонажів, їхніх дій чи вчинків, епічних проблем, які розкрив автор. Висловивши свої думки, діти повинні зробити висновок і довести його прикладами з тексту.

3. Аналіз розвитку дії означає роботу над сюжетом твору. Завдання вчителя – знайти разом з дітьми межі цілісності в кожній частині твору.

При проведенні цього виду аналізу варто зробити все, щоб в уяві дітей яскравіше була відтворена картина, створена автором.

4. Аналіз художніх образів – це робота не стільки над словом, скільки над образами в їх взаємодії. В процесі розбору учні повинні зрозуміти і характеристику образу (персонажа, пейзажу і т. д.), і його сенс в загальній структурі твору.

5. Творчий аналіз дає можливість дітям змінити поведінку персонажів, внести зміни у сюжет, допомогти головним дійовим особам казок [1, с. 169].

Формування ж у молодших школярів літературних творчих здібностей включає такі напрями:

- виділення у програмах для кожного класу конкретних цілей з формування в учнів різних елементів творчого розвитку;
- вибір текстів, які цілеспрямовано формують творчі здібності;
- вставлення у зміст уроків творчих завдань, які спонукають розвиток різних елементів літературно-творчих здібностей;

Основні види завдань:

– на розвиток фантазії: Як продовжити казку? Як можна продовжити цю історію? Придумайте розповідь про те, як діти допомогли головним дійовим особам? Розкажіть, якими ви уявляєте братиків, що з ними могло трапитися далі. Придумайте казку, в якій діють сонце, мороз і птахи та ін.;

– доповнення та перебудова тексту; складання творчих переказів; придумування подій, які могли передувати зображеним; збагачення казок новим епізодом; уявлення себе учасником подій; придумування нових обставин сюжету, придумування нового закінчення казки та ін.;

- відновлення у тексті пропущених слів і речень;
- складання ланцюжків ознак, добір римованих слів, продовження казок;
- словесне малювання та ілюстрування прочитаного;
- складання за аналогією казок.

➤ передбачення можливого розвитку подій, змісту твору через заголовок, ілюстрації, читання першого і заключного абзаців тексту;

➤ інтеграція різних видів мистецтва (образотворче, інсценізація), щоб створити нові образи, думки на основі прочитаного;

➤ стимулювання до творчості через таку атмосферу спілкування на уроках, що заохочує дітей придумувати щось своє, фантазувати; широке застосування ігрових прийомів (різні види перевтілювання, інсценізації).

У 2 і 3 класах дітям набагато легше складати казки. Вони майже всі вже самі знаходять тему і зміст для майбутнього твору, правильно будують речення, вміють пунктуаційно оформити пряму мову (в лапках або з нового рядка). Школярі здатні самостійно розвивати сюжет казки, придумувати казкові перетворення. Часом учителям достатньо пояснити суть прийому зміни і запропонувати оновлену казку, основу для наступних творчих вправ. Починати опановувати словесну творчість потрібно з простих прийомів перетворення «зробити навпаки», «збільшення-зменшення», згодом перейти до комбінування – вправ на поєднання персонажів кількох казок [2, с. 36]. Також можна використовувати такі прийоми створення казок: «прискорення – уповільнення», «дроблення – об'єднання», «перервності – постійності», «динамічності-статичності», «чарівна паличка», «картки подій», «казка про себе» та ін.

На базі комунального закладу «Загальноосвітня школа І ступеня №5 Вінницької міської ради» серед учнів 3 класу нами було проведено дослідження на виявлення творчих здібностей. На жаль, дослідження показало, що високий ступінь розмаїття інтересів мають лише 37% дітей; високий ступінь незалежності притаманний 25% опитаних; лише 29% дітей мають високий ступінь зацікавленості. І тільки 4% учнів мають явно виражену наполегливість та допитливість. На розвиток творчих здібностей дитини впливає також і сімейне оточення, однак його сприятливий вплив простежується лише у 33% досліджуваних.

Оскільки результати нашого дослідження показали, що творчим здібностям недостатньо приділяється увага, то педагогічна технологія «творчого виховання казкою» може стати ефективним засобом особистісно зорієнтованої системи освіти в початковій школі. Адже робота з казкою на уроках літературного читання створює умови для виявлення можливостей кожного учня в інтелектуальних досягненнях, творчому мисленні, спілкуванні й лідерстві, художній діяльності. Важливо, щоб робота над творчими вправами реалізувала пізнавальну потребу молодших школярів, потребу у враженнях, спілкуванні, самореалізації та самоактуалізації; відповідала основним критеріям: понятійності, самостійності, гнучкості, ігровій комбінаторності та орієнтувалася не на результат, а на спосіб дії. Адже у процесі гри кожному учневі характерні певне напруження думки, вольових зусиль, вияв емоцій. Все це допомагає дитині долати труднощі під час розв'язання творчих завдань, що створюють основу гри, підкріплює мотив досягнення і надихає на подальшу творчість.

Список використаних джерел:

1. Коваль Г. П. Методика читання: навчальний посібник / Укладачі Коваль Г. П., Іванова А. І., Суржук Т. Б. – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2008. – 208 с.
2. Лапшина І. М. Технології творчого розвитку молодших школярів на уроках галузі «Мови та літератури»: посібник / укладачі І. М. Лапшина, Н. Ю. Родюк. – Вінниця, 2018. – 60 с.
3. Нова українська школа / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>.
4. Савченко О. Розвиток творчої діяльності учнів на уроках літературного читання / О. Савченко // Початкова освіта. – 2016. – № 8. – С. 10-15.
5. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям / В. О. Сухомлинський // Вибрані твори: в 5 т. – Київ: Рад. школа, 1977. – Т. 3. – С. 7-282.

МЕТОДИЧНИЙ АНАЛІЗ МУЛЬТИПЛІКАЦІЙНОГО ФІЛЬМУ «ІВАСИК ТЕЛЕСИК» НА ВІДПОВІДНІСТЬ КРИТЕРІЯМ ВІДБОРУ ДЛЯ ПЕРЕГЛЯДУ ДІТЬМИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ліна Ткачук, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

**Науковий керівник: К.Л.Крутий, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)**

**METHODICAL ANALYSIS OF THE MULTIPLICATION FILM
«IVASYK TELESYK» TO COMPLY WITH THE SELECTION CRITERIA FOR
VIEWING CHILDREN OF PRESCHOOL AGE**

Lina Tkachuk, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація: У статті обґрунтовано доцільність використання мультфільмів у процесі становлення морального виховання дітей дошкільного віку. Висвітлено позитиві та негативні сторони впливу мультфільмів. Проаналізовано український фільм «Івасик Телесик» за критеріями відбору мультиплікаційних фільмів для перегляду дітьми дошкільного віку.

Ключові слова: моральне виховання, критерії відбору мультфільмів, діти дошкільного віку.

Abstract: The article substantiates the expediency of using cartoons in the process of moral education of preschool children. The positive and negative sides of the influence of cartoons are highlighted. The Ukrainian film "Ivasyk Telesyk" has been analyzed according to the criteria for selecting cartoons for viewing children of preschool age.

Key words: moral education, criteria of selection of cartoons films, children of preschool age.

Питання морального виховання дітей завжди було одним із ключових питань педагогіки дошкільної освіти, яке не втратило своєї актуальності й дотепер. Ураховуючи значення інноваційних технологій у сучасному суспільстві можна вважати, що й в закладах дошкільної освіти (далі – ЗДО) вони посідають чільне місце як засоби виховання дошкільників. Одним із найпопулярніших засобів є мультиплікаційний фільм.

Інтерес до теми морального виховання виник ще у наукових працях давньогрецьких філософів (Платон, Арістотель, Сократ). Питання морального виховання та моральної свідомості свого часу розглядали Я. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, І. Песталоцці та ін. Особливого значення моральному вихованню у своїх працях надавали вітчизняні педагоги О. Духнович, Г. Ващенко, В. Сухомлинський. Вагомий внесок належить працям у сфері психології, які стосуються понять «виховання» та «мораль» (О. Божович, М. Леонт'єв та ін.). На сучасному етапі проблеми морального виховання знайшли своє відображення у працях таких дослідників як І. Бех, Н.Гавриш, К.Крутій та ін. [1-4].

Неможливо уявити життя сучасного дошкільника без мультиплікаційних фільмів. За переглядом мультфільмів діти проводять дуже багато часу. Батьки використовують мультфільм як засіб відволікання дитячої уваги, вихователі – як допоміжний засіб навчання і виховання. Найбільш численним джерелом впливу на мовну особистість дошкільника в телепросторі виявилися мультфільми (51%). Відзначено, що активний словник дошкільників поповнюється іменами героїв популярних мультфільмів: Губка Боб, Барбі, Бетмен, Вінкс, Лунтік, Шрек та іншими. Діти в іграх дають ці імена своїх іграшок, називають ними себе і своїх товаришів, ототожнюючи себе з цими героями.

Дошкільники люблять мультфільми через те, що вони носять розважальний характер, вирізняються яскравістю та легко сприймаються. Останні дослідження доводять, що у віці від 3 до 18 років середньостатистична дитина проводить перед телевізором три з половиною безперервних роки (на 45% більше часу, ніж вона проводить у закладі дошкільної освіти або у школі). Упродовж тижня в середньому дитина проводить перед телеекраном майже 26 годин [5].

Завдяки мультфільмам діти засвоюють ті чи інші шаблони поведінки, головні людські чесноти (співчуття, справедливість, доброзичливість та ін.). Мультфільми допомагають дошкільникам усвідомлювати різноманітні моделі поведінки, порівнювати ці моделі з своєю поведінкою, допомагають засвоїти поняття мораль, поняття що правильно, а що ні. Проте

мультфільм як засіб формування моральної свідомості слід використовувати досить обережно. Адже досить часто мультфільми не відповідають сучасним потребам суспільства відносно морального виховання дошкільників. Вони не несуть у собі ніякого виховного значення.

Сучасні мультфільми пропагують серед дітей дошкільного віку приклади агресивної поведінки, в певній мірі навіть жорстокості, демонструючи ці негативні риси як норму для суспільства. Однією з таких загроз є мультфільми, де яскраво виражено демонструється і при цьому не засуджується, девіантна поведінка головних героїв. Діти, порівнюючи себе з цим героєм, переходять до їх наслідування, засвоюють неприйнятні у нашому суспільстві моделі поведінки, приймають їх як норму. Шкідливим є вплив мультфільмів, в яких герої наділені певними над-можливостями. Як свідчать дослідження психологів, такі мультфільми можуть викликати у дітей відчуття власної неповноцінності.

Вплив мультфільмів на процес морального виховання можна назвати двозначним. З одного боку мультфільми поширюють негативізм серед дошкільників, таким чином сприяючи формуванню неприйнятних для сучасного суспільства рис характеру. З іншого, є і мультфільми, які мають виховне значення, їх сюжети залучають дітей до співчуття, співпереживання, взаємодопомоги. Діти беруть приклад з героїв, переймаючи в них моральні чесноти, якими наділені їх улюблені герої.

Згідно з багаторічним дослідженнями анімаційних фільмів рядом вчених (О.Смирнова, М.Соколова [6]) було розроблено відповідні *критерії до відбору мультфільмів, які визначаються такими аспектами:*

- *етичний аспект;*
- *естетичний аспект;*
- *когнітивний аспект;*
- *емоційний аспект;*
- *модель поведінки героїв;*
- *художнє рішення \ формальні характеристики фільму.*

Проаналізуємо відповідно до наведених критеріїв один із найбільш відомих український мультфільм «Івасик Телесик». Це анімаційний фільм 1968 року Творчого об'єднання художньої мультиплікації студії Київнаукфільм, режисер – Леонід Зарубін. Мультфільм знято за мотивами української народної казки «Івасик-Телесик».

Етичний аспект мультфільму яскраво демонструє моральні якості героїв, а саме: відкритість, доброзичливість, турботливість, взаємоповага (в сім'ї баби та діда).

Стосовно *естетичного аспекту*, в мультфільмі використовується гармонійне поєднання кольорів, доречний музичний супровід, який посилює емоційне забарвлення відповідно до подій, темп мовлення цілком відповідає подіям мультфільму, стиль мовлення простий та зрозумілий дітям, мовлення правильне, тембр голосу, яким супроводжується мультфільм досить спокійний. Отже, мультфільм відповідає критерію.

Когнітивний аспект мультфільму «Івасик Телесик»: порушує тему сімейних відносин (у даному випадку демонструє гарний приклад відносин у сім'ї діда та баби, позитивний приклад відносин між батьками та дітьми (Івасик ловив діду та бабі рибу, баба носила Івасику вечерю).

Часова та логічна послідовність мультфільму відповідає даному критерію, дотримано лінійний тип розповіді. Сюжет мультфільму можна вважати наполовину реалістичним, є вигадані персонажі (Зміївна, зміючка Оленка), надання казковим персонажам людських рис (Зміїна, гуси розмовляють, гуси принесли Івасика на власних крилах додому). Попри це сюжет мультфільму є легко впізнаваним для дітей, завдяки тому, що відображено побутові сцени з реального життя. Елементи з сюжету можна з легкістю використовувати в сюжетно-рольових іграх для дітей. Присутні в мультфільмі й елементи гумору (Івасик глузував із Зміючки Оленки, коли вона намагалась посадити його на лопату). Враховуючи всі зазначені ознаки за когнітивним аспектом цей мультфільм підходить для перегляду дітьми.

Емоційний аспект: позитивне налаштування, емоції мультфільму відповідають діям героїв та мають з ними безпосередній зв'язок, емоційна напруженість фільму – помірна, діти мають змогу під час перегляду співпереживати Івасику Телесику, розпізнати хороші та погані вчинки, мультфільм має позитивну кінцівку, отже, емоційному критерію відповідає.

Наступний критерій - *модель поведінки героїв:* привабливість та впізнаваність героя (психологічний вік героя) - Івасик Телесик – дитина дошкільного віку, образ героя впізнаваний, досить простий, не перевантажений деталями, максимально виразний. Мультфільм підходить для перегляду дітьми.

Цілепокладання чітко визначено, мотивація ясна і зрозуміла. Герой є учасником подій, пов'язаних з іншими персонажами. Персонажі демонструють різні варіанти взаємодії з партнером і вирішення конфліктів. Головний герой втілює найбільш ефективні і конструктивні способи вирішення конфліктів. Мультфільм відповідає даному критерію.

Далі з'ясуємо відповідність мультфільму таких критеріям, як-от: *художнє рішення \ формальні характеристики фільму. Цілісність персонажу:* відсутність швидких та перенасичених деталями перетворень, які призводять до «втрати» героя. – мультфільм відповідає критеріям до перегляду.

Динаміка розкриття образу: поступова, лінійна, супроводжується мовленням від третьої особи. – відповідає критерію перегляду мультфільму.

Наявність і зміст вчинків: Івасик Телесик допомагав батькам, переборов страх перед Зміївною та її донькою, зумів від них врятуватись – мультфільм підходить для перегляду.

Кількість героїв: 1 головний персонаж в кадрі і 2-3 другорядних. У момент дії героя немає перевантаження мовним супроводом (і навпаки, в момент мовної активності не рухається; виняток - пісні) другорядні персонажі статичні в момент активності головного героя і навпаки. – мультфільм підходить даному критерію.

Тривалість фільму: 3-5 років до 15-20 хвилин 5-7 років до 30 хвилин (мультфільм триває близько 10 хв). – відповідає критерію.

Швидкість і темпоритм відеоряду: Досить повільний темп розвитку подій, наявність смислових пауз в найбільш складних і напружених моментах. - відповідає критеріям до перегляду.

Візуальне завантаження: 1-3 персонажа в кадрі. 2-3 кольору в кадрі, плавні переходи. – мультфільм відповідає критеріям.

Умовність \ реалістичність: впізнаваність, не фотографічна точність, художність зображення, баланс між умовністю і реалістичністю. – частково відповідає даному критерію, через те що чіткого розмежування між реальністю та вигадкою немає.

Співвідношення мовлення і дій у фільмі: переважання образотворчого та дієвого ряду над вербальним. Мовленнєвий супровід відповідає змісту зорового ряду, коментарі нових образів і подій. Відповідає вимогам до перегляду.

Адекватність і темп мовлення героїв: зрозуміла проста лексика і темп мовлення, узгодженість слів і дій персонажів. Відповідає вимогам до перегляду.

Отже, враховуючи виховний потенціал мультфільму можна вважати його вагомим чинником формування моральної свідомості дітей дошкільного віку. Проте, до відбору мультфільмів треба ставитись з особливою відповідальністю, добираючи до перегляду дітьми лише корисний матеріал.

Згідно з проведеним аналізом мультфільму «Івасик Телесик» за критеріями відповідності мультфільму для перегляду дітьми, можна зробити висновок, що мультфільм придатний для показу дітям дошкільного віку. Сюжет мультфільму простий, зрозумілий дітям, є чітке розмежування позитивних і негативних вчинків та рис головних персонажів. Події в мультфільмі зв'язані логічно та послідовно. «Івасик Телесик» крім розважального змісту має і виховний - вчить дітей співпереживати головному герою, розрізняти добро та зло, за будь-яких обставин не втрачати надію на краще.

Список використаних джерел:

1. Крутий К. Л. Медіадидактичні особливості використання мультфільмів як засобу навчання мови і

розвитку зв'язного мовлення дошкільників / Наукові записки. ТНПУ. Серія 86. - Педагогіка. - 2013. - № 3. - С. 87-89.

2. Крутій К.Л. Специфіка використання мультфільмів як засобу навчання мови і розвитку зв'язного мовлення дошкільників // Дошкільна освіта. - 2013. - № 2 (40). - С. 22-30.

3. Крутій К.Л. Використання мультфільмів як засобу розвитку зв'язного мовлення дошкільників // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2013. - №9. - С. 54-64.

4. Крутій К.Л. Використання мультфільмів як засобу розвитку зв'язного мовлення дошкільників // Вихователь-методист дошкільного закладу. - 2013. - №10. - С.55-65.

5. Слюсаренко Н., Мороз Н. Телебачення як засіб формування моральної особистості // Молодь і ринок. - 2005. - № 3 (13). - С.74-78.

6. Смирнова Е.О., Соколова М.В. Психологическая экспертиза мультфильмов для детей и подростков // Культурноисторическая психология. - 2014. - Т.10. - № 4. - С. 4-11.

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ В ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Альона Ткачук, Євгенія Шляхтун, здобувачі ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.А Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

(Україна)

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF FORMING SOCIAL COMPETENCE OF CHILDREN OF THE SENIOR PREPRESCHOOL AGE IN THE PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS

Alyona Tkachuk, Evgeniya Shlyakhtun, second-year student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкриваються актуальні проблеми формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку. Презентовано результати констатувального етапу експерименту щодо вивчення рівня сформованості соціальної компетентності у старших дошкільників.

Ключові слова: соціальна компетентність, старші дошкільники, рівні сформованості соціальної компетентності.

Abstract. The article reveals the actual problems of formation of social competence of children of the senior preschool age. The results of the staging phase of the experiment on the study of the level of social competence formation in senior preschool children are presented.

Key words: social competence, senior preschool children, level of formation of social competence.

Демократичні перетворення і соціальні зміни в українському суспільстві зламали систему традиційного дошкільного виховання. Стало очевидно, що нова соціальна реальність принципово змінює механізм людської взаємодії, пріоритети життєвих цінностей та ідеалів, що актуалізує проблему соціалізації особистості.

Соціокультурні зміни у сучасному українському суспільстві по-різному впливають на процес соціалізації особистості: з одного боку, підвищують вимоги її загального і культурного рівня, поглиблюють і розширюють світогляд, сприяють розвитку вмінь і здібностей, які забезпечують не лише адаптацію особистості до нової соціальної реальності, а й сприяють свідомому вибору життєвого поступу, а з іншого, - продукують різновекторність життєдіяльності, ускладнюють процес соціалізації, спричиняючи проблеми в сфері соціальної взаємодії та соціальних відносин.

Притаманна сьогоденню девальвація моральних цінностей, порушує гуманістичні засади співіснування особистості в соціумі, призводить до тиску на неї суспільства, продукуючи недосконалі форми комунікації, способи мислення і поведінки. Трансформації

історично випробуваних соціальних орієнтацій і зводять до формування у зростаючої особистості деформованого ціннісного світогляду, хибних уявлень про соціально-рольовий процес, які, замінюючись примітивними утилітарними моделями, стимулюють прояви агресивності, цинічного ставлення до соціальних та моральних цінностей. Як наслідок, утруднюється входження дитини в суспільство, уповільнюється, а іноді й набуває деструктивної спрямованості процес накопичення нею соціального досвіду й формування ціннісних настановлень.

У цьому контексті особливої значущості набувають питання, пов'язані з пошуком шляхів формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку як потенційної соціальної групи, спроможної за належних умов сприяти в найближчому майбутньому розбудові дійсно демократичної, правової держави, громадянського суспільства, основним елементом якого є морально й соціально розвинена особистість [7, с. 145-146].

Соціальну компетентність дошкільників досліджували Л.Божович, М.Гончарова-Горянська, О.Запорожець, О.Кононко, К.Крутий, В.Кузьменко, С.Кулачківська, С.Ладивір, Т.Поніманська, С.Якобсон та ін. У дослідженнях М.Єфименка, В.Кузьменко, Є.Раєвської, А.Сизоненка розглядаються форми, методи, технології розвитку соціальної компетентності в процесі навчання у різних закладах освіти.

Аналіз наукової, психолого-педагогічної, філософської літератури з проблеми дослідження дає підставу стверджувати, що питання соціалізації особистості впродовж багатьох років було дискусійним і викликало гарячі суперечки представників різних наукових шкіл [1-5; 8-12]. Проте, незважаючи на розходження в поглядах учених, в більшості випадків соціалізація особистості розглядається як формування соціального досвіду індивіда, що здійснюється в процесі його взаємодії із своїм найближчим середовищем та оточенням [13].

Поняття «соціальна компетентність» (за С.Архиповою, О.Кононко) розглядається як цілісна динамічна структура, складне, багатокомпонентне, багаторівневе, поліфункціональне утворення, яке має значну кількість дефініцій описового характеру, що різняться за обсягом, складом та структурою. Соціальна компетентність виступає як якість людини, сформована у процесі оволодіння уявленнями і знаннями про соціальну дійсність, активного творчого освоєння соціальних відносин, що виникають на різних етапах і в різних видах соціальної взаємодії, а також трактується як засвоєння етичних норм, які є основою побудови та регулювання міжособистісних і внутрішньо-особистісних соціальних позицій, відносин [7].

Соціальну компетентність старшого дошкільника ми розуміємо як складне особистісне утворення, яке забезпечить дитині не лише ефективну адаптацію до умов соціуму, елементів культури, норм, що формуються на різних рівнях життєдіяльності суспільства, але й дозволить перетворити їх у власні цінності, орієнтації, установки завдяки власній активності. Компетентність убирає в себе результати розвитку всіх базисних характеристик особистості, що сформувались в діяльності дитини – комунікативної, інтелектуальної, продуктивної та життєдіяльності в цілому. Отже, соціальну компетентність дитини старшого дошкільного віку можна розглядати як мету і результат виховання особистості в контексті її соціалізації, як єдність і взаємозалежність емоційно-ціннісного, соціально-когнітивного, комунікативного і поведінкового компонентів. У відповідності до них нами було встановлено критерії та показники визначення соціальної компетенції старшого дошкільника, а також рівні її сформованості (високий, середній, низький).

З метою вивчення рівня сформованості соціальної компетентності старших дошкільників, нами було проведений констатувальний етап експерименту. Дослідженням охоплено 90 дітей дошкільного віку та 45 вихователів закладів дошкільної освіти міста Вінниця.

Перший напрям дослідження був спрямований на визначення рівня сформованості соціальної компетентності за емоційно-ціннісним критерієм. Вивченню підлягали вміння дітей старшого дошкільного віку об'єктивно визначати свої позитивні риси, чесноти,

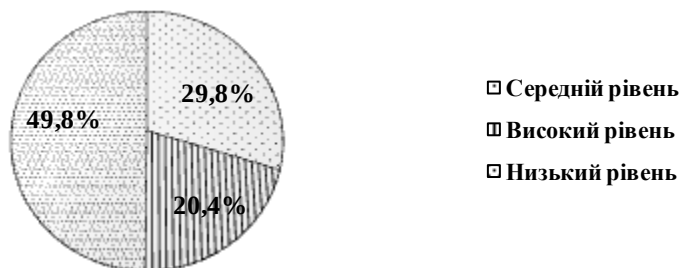
визначати власні позитивні та негативні риси. З цією метою ми використали методики: «Який ти», «Гарний чи поганий» де дітям було запропоновано ряд завдань.

Другим напрямом стало з'ясування рівня сформованості соціальної компетентності за соціально-когнітивним критерієм, що передбачало виявлення здатності дітей аналізувати ситуації, передбачати можливі варіанти розгорнутих подій уявлення дітей про світ, їхнє власне бачення світу. Для отримання цих результатів ми скористались такими методиками: «Ситуація вибору» (з використанням картинок), «Будиночок», «Робінзонад», «Світ очима дитини».

Третій напрям роботи дав нам можливість прослідкувати вміння дітей вибудовувати мовленнєві конструкції, виявити наявність у словнику лексики позитивного забарвлення, визначити особливості побудови взаємин, здатності до організації та підтримки взаємин. Для отримання даних ми скористались такими методиками: «Як сказати по-іншому», «Веселі слова», «Різнокольорові кружечки».

Четвертий напрям роботи з дітьми, дав нам можливість вивчити соціальну компетентність за поведінковим критерієм, тобто – уміння дітей поводити себе в колективі, встановлювати стосунки з однолітками, усвідомлення дітей свого місця в соціумі, позитивне сприймання себе і оточуючих. Для отримання належних результатів ми скористались такими методиками: «Друзі, товариші, чужі», «Сходінки». Окрім того нами проводились діагностичні бесіди та цілеспрямовані спостереження за дітьми в різних видах діяльності.

За підсумками всіх чотирьох підетапів, спрямованих на вивчення рівнів сформованості окремих компонентів соціальної компетентності, після відповідної якісної та кількісної обробки даних, було встановлено рівні сформованості соціальної компетентності як цілісного особистісного утворення. Так, лише 18 респондентів (20,4%) віднесено до таких, що мають високий рівень її сформованості. Ці діти позитивно сприймали соціум, вміли будувати безконфліктні взаємини, контролювали прояв емоцій і настрою, мали адекватну самооцінку; були обізнані з соціальними нормами та вміли використовувати набуті знання в життєвих обставинах, могли аналізувати ситуацію, знаходити різні способи розв'язання проблеми; мали у словнику лексику позитивного забарвлення, уміли вибирати адекватні способи спілкування з оточуючими. 27 респондентів (29,8%) віднесено до таких, що мають середній рівень сформованості соціальної компетентності. У цих дітей ставлення до соціуму не було усталеним, перевага позитивного настрою, мали адекватну самооцінку, були обізнані з соціальними нормами, але не завжди могли використати набуті знання в життєвих ситуаціях, не завжди могли будувати безконфліктні стосунки. Вони могли аналізувати ситуацію, проте діяли переважно відомими, стандартними способами розв'язання проблеми; застосування мовленнєвих кліше не завжди було адекватним. Та, на превеликий жаль, у 45 респондентів (49,8%) ми виявили низький рівень сформованості соціальної компетентності. У цих дітей переважно було негативне, іноді агресивне ставлення до соціуму, з неусталеним настроєм, який діти контролювати та адекватно виражати не могли. Ці діти мали низький рівень мовленнєвого розвитку, що утруднювало комунікативну діяльність, вони легко піддаються негативним впливам і часто починають пропагувати спотворенні цінності як норму (рис.1).

соціальної компетентності

сті

Наступним кроком було проведення анкетування серед вихователів, спрямоване на виявлення труднощів, що виникають у вихователів при реалізації завдань, які стоять перед ними щодо формування соціальної компетентності дитини. Аналіз відповідей на запитання анкети, а також спостереження за навчально-виховною роботою вихователів в старших групах, дозволяє стверджувати, що не дивлячись на розуміння вихователями необхідності здійснювати цілеспрямовану роботу щодо допомоги дітям у процесі формування їх соціальної компетентності, не всі респонденти зуміли чітко визначити завдання, які стоять перед ними в контексті окресленої проблеми. Критикуючи особистісні якості дітей старшого дошкільного віку, вихователі затрудняються назвати конструктивні шляхи зміни зазначеної ситуації, намагаючись «знайти винних» – батьки, засоби масової інформації, сучасна культура, матеріальне становище, держава тощо.

Аналіз теоретичних джерел з проблем нашого дослідження, а також результати констатувального етапу експерименту дозволили обґрунтувати педагогічні умови формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку:

1. Використання виховного потенціалу середовища.
2. Виконання вихователем посередницької ролі між дітьми і соціумом.
3. Організація творчої самореалізації старших дошкільників в ігровій діяльності.

Отже, проведене нами дослідження показало, щоб досягти позитивних результатів щодо формування соціальної компетентності дітей старшого дошкільного віку вихователю закладу дошкільної освіти потрібно сприяти набуттю дітьми досвіду позитивного розв'язання життєвих ситуацій, розвивати уміння усвідомлювати та вербалізувати власний стан і стан оточуючих, що передбачає використання інсценування конфліктних і безконфліктних способів взаємодії з оточуючими з наступним їх обговоренням, створення позитивного емоційного тла життєдіяльності, застосування комплексу адекватних педагогічних засобів, що ефективно реалізують виховні цілі.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Використання комунікаційного потенціалу інтернет у процесі фахової підготовки майбутніх вихователів ДНЗ / О.А.Голюк // Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання у підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми // 36. наук. пр. – Випуск 47. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2017. – С. 48-52.
2. Голюк О.А. Критерии и показатели готовности будущих воспитателей ДОУ к взаимодействию с семьей / О.А.Голюк, Р.Ш.Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 19-20 мая 2016 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2016. – С.47-51.
3. Голюк О.А. Обґрунтування компонентів творчого потенціалу майбутнього педагога ДНЗ та школи І ступеня / О.А. Голюк // Сучасні технології розвитку професійної майстерності майбутніх учителів : матеріали Всеукраїнської Інтернет-конференції, 28 жовтня 2015 р. // FOLIA COMENIANA : вісник Польсько-української науково-дослідної лабораторії дидактики імені Я. А. Коменського. – Умань : ФОП Жовтий, 2015. – С. 38-42.
4. Голюк О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі / О.А.Голюк / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії // 36. тез. доп. / Редкол.: В.В.Засенко, А.А.Колупаєва, Н.І.Лазаренко, З.П.Ленів. – Вінниця: ТОВ фірма «Планер», 2016. – С. 79-82.
5. Голюк О.А. Организация воспитателем ДОУ педагогической поддержки семьи через социальные сети / О.А. Голюк // Социально-педагогическая и медико-психологическая поддержка развития личности в онтогенезе : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Брест, 15-16 апр. 2015 г. / Брест. гос. ун-т им. А.С.Пушкина ; редкол.: Г. Н.Казаручик (отв. ред.), Т. В. Александрович, М. С. Ковалевич. – Брест : БрГУ, 2015. – С. 47-51.
6. Демченко О.П. Особливості створення вербальних виховних ситуацій за змістом казок у роботі з дошкільнятами / О.П.Демченко // Гуманізація навчально-виховного процесу : збірник наукових праць. Спецвипуск / [за заг. ред. проф. В.І.Скрипченка]. – Ч.1. – Словянськ : СДПУ, 2010. – С.81-88.
7. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / О. Л. Кононко. – К. : Освіта, 1998. – 256 с.
8. Крутій К. Інноваційна діяльність у сучасному ДНЗ: методичний аспект / Крутій К. // Дошкільне виховання. – 2007. – №5. – С. 5-7.
9. Гавриш Н. Національно-патріотичне виховання у ситуації соціального неспокою: змінюємо підходи / Н. Гавриш, К. Крутій // Дошкільне виховання. – 2015. – №8. – С.2–7
10. Крутій К.Л. Предметно-розвивальне середовище як чинник супроводу діяльності дітей // Дошкільна освіта. – 2008. – N 2(20). – С. 9–20. – Режим доступу: http://www.ukrdeti.com/2008/2_a2_2008.html

11. Крутий К. Освітній простір дошкільного навчального закладу : монографія : у 2 ч. / К. Крутий. – К. : Освіта, 2009. – Ч. 1. – 302 с.
12. Крутий, К. Л. Феномен образовательного пространства дошкольного детства [Текст] / К. Л. Крутий// Педагогический журнал Башкортостана. – 2011. – № 3. – С. 127-137.
13. Лукашевич. М. Соціалізація. Виховні механізми і технології : навчально-методичний посібник / М. Лукашевич – К. : ІЗМН, 1998. – 212 с.

ИДЕНТИФИКАЦИЯ ТАЛАНТОВ В ЖЕНСКОМ ФУТБОЛЕ

Татьяна Углыница, аспирант

*Научный руководитель: П.М. Прилуцкий, доцент кафедры теории и методики физического воспитания и спорта, кандидат педагогических наук
Белорусский государственный университет физической культуры (Республика Беларусь)*

IDENTIFICATION OF TALENTS IN FEMALE FOOTBALL

Tatyana Uglyanitsa, graduate student

*Scientific adviser: P.M. Prilutsky, Associate Professor at the Department of Theory and Methods of Physical Education and Sport, Ph.D.
Belarusian State University of Physical Culture (Republic of Belarus)*

Аннотация. В статье исследована проблема идентификации талантов в женском футболе, различные подходы и методики диагностики одарённости в области женского футбола.

Ключевые слова: одарённость, творческие способности, физические качества

Abstract. The article investigates the problem of identifying talents in women's football, different approaches and methods of diagnosing giftedness in the field of women's football.

Keywords: giftedness, creativity, physical qualities

Процессы, определяющие успех спортсменов в любом виде спорта, обусловлены реакцией игрока на многочисленные взаимодействия и стимулы окружающей среды. Сегодня не существует единой программы по развитию спортивных талантов, что приводит к тому, что игроки становятся более восприимчивыми к травмам и результатам игры команды. В любом спорте талант и потенциал сами по себе не могут автоматически перерасти в способности и успех. Идентификация талантов – это многофакторный процесс, позволяющий увидеть талантливого игрока, его перспективу. Программы идентификации талантов чаще всего ориентированы на физическую работоспособность или выделение определенных компонентов физической подготовки, а не на учёт социальных, аффективных, мотивационных и психологических факторов, позволяющих спортсмену со временем адаптироваться к требованиям тренировок и соревнований. Определение талантов в футболе связано с изучением возможности игроков играть на более высоком уровне, что предполагает исследование физических, физиологических, психологических, когнитивных и социологических, технических способностей личности. В футболе важны такие компоненты, как быстрота, координация, ловкость, выносливость, сила, способность «читать матч». При этом важно учитывать способность учиться, развиваться и прогрессировать, применять индивидуальные навыки в динамическом контексте игры, где задействуются когнитивные механизмы адаптации и предугадывания. При этом игроку важно научиться преодолевать усталость, недостаток концентрации, страх и беспокойство, неуверенность в себе, возбуждение, последствия травмы. Практика показывает, что морфологические характеристики организма спортсмена являются второстепенным фактором в определении таланта.

Выявлению талантов на ранних возрастных этапах в женском футболе были

посвящены исследования английских учёных Вильямс и Рэйли (2000), которые разработали специфическую методику диагностирования «футбольной одарённости», пришли к выводу, что спортивный талант характеризуется оптимальным сочетанием антропометрических, физиологических, психологических и социальных предпосылок. Исследователями была дана характеристика общей структуры спортивной одарённости, включающей такие компоненты, как выявление талантов, развитие способностей и селекционный отбор.

Ранняя идентификация талантливых футболисток является одним из определяющих факторов успешной реализации спортивного потенциала, особенно в современных условиях ранней специализации. Сегодня важно не просто диагностировать имеющийся спортивный уровень, исследовать способность организма переносить определённые физические нагрузки, но и изучить динамику роста спортивных результатов индивида с учётом взросления и его подготовки в макроцикле, формирования специфических умений для данного вида спорта.

Недостатками существующих подходов к диагностике талантов в футболе следует признать чрезмерную абсолютизацию метода поперечных исследований, которые базируются на предположении, что экстраординарные способности элитных спортсменов могут быть экстраполированы на более ранних этапах подготовки, однако практика показывает, что многие физические качества не могут проявиться в полной мере до позднего подросткового возраста. Процесс взросления и акселерации серьёзно затрудняют возможность идентификации талантов в женском футболе на ранних этапах подготовки.

Процесс отбора талантов в области женского футбола предполагает не только учёт физических параметров, но и адаптационных особенностей организма девочек. Общий рост функциональных возможностей организма девочек и постоянное расширение навыков и умений, повышения общей и двигательной культуры при систематических занятиях футболом положительно сказывается на гармоничном развитии личности. Возрастно-половые особенности диктуют выбор определённых упражнений для девушек в начальный период занятий футболом. Положительное влияние на развитие организма футболисток оказывают общеразвивающие, укрепляющие упражнения, которые способствуют укреплению прямой и косых мышц живота, глубоких мышц-разгибателей туловища. Тренировка выносливости при правильной дозировке совершенствует сердечно-сосудистую систему.

Динамика развития быстроты у девушек имеет свои особенности. Прирост результатов в беге на 60 м с 11 до 18 лет отмечен на уровне 1,4 с, при этом в период с 12 до 15 лет он составляет максимальную динамику увеличения – 1,16 с. В последующие годы улучшение результатов незначительно (0,24 с). Развитие скоростно-силовых качеств неуклонно повышается с возрастом, и зависит от количества тренировок. Ежегодный прирост результатов в прыжках в высоту с места в указанные периоды соответственно равен 3,7 и 6,2 см. В период с 11 до 18 лет высота прыжка увеличивается на 24 см. Развитие ловкости в тренировочный период значительно прогрессирует за счёт резкого повышения функциональных возможностей двигательного аппарата. Специфические упражнения в области футбола влияют как на морфологические, так и на психологические качества девочек-спортсменок. Общеразвивающая и специальная нагрузка обуславливается не только развитием опорно-двигательного аппарата, но и функциональными возможностями внутренних органов и систем, обслуживающих этот аппарат.

Регуляторные механизмы сердечно-сосудистой и дыхательной систем у начинающих футболисток ещё не совершенны. Частота пульса высокая и в покое возрастает даже при умеренной нагрузке, артериальное давление претерпевает большие колебания, дыхание учащённое и поверхностное. Но под влиянием естественного развития и регулярных занятий функциональные возможности детей повышаются. К 7-8 годам дети могут переносить значительные нагрузки, но лучше приспосабливаются к занятиям умеренной интенсивности. Учёт возрастно-половых особенностей девушек-футболисток позволяет оптимально распределить физическую нагрузку на различных этапах подготовки, помогает определить

направленность соревновательных двигательных качеств, эффективно спланировать несколько макроциклов в рамках одного мезоцикла.

Основным условием при построении тренировочного процесса в подготовительный период детей юношеского возраста является строгий контроль возрастных и анатомо-физиологических изменений в процессе тренировочных нагрузок. Учёт возрастных особенностей девочек 9-11 лет позволяет грамотно спланировать оптимальный объём нагрузок в соответствии с анатомическими, физиологическими, психологическими, морфологическими, психо-физическими и функциональными особенностями организма.

К морфологическим особенностям относятся биометрические показатели (активная масса тела, рост, возраст); показатели моторики (быстрота движений, вестибулярная устойчивость, ориентация в пространстве, относительная мышечная сила; психологические показатели: особенности центральной нервной системы (сила, уравновешенность, подвижность, темперамент и др.).

Сегодня остается открытым вопрос рационального построения тренировочного режима и диагностики талантов у футболисток 9-11 лет. Ряд исследователей (С.Н. Кучкин, В.М. Ченегин, И.Н. Сополов, А. И. Шамардин), рекомендует не использовать предельных по интенсивности физических нагрузок, из-за негативного влияния на генетический строй организма в диагностиках, так как «генетический фундамент» определяет только границы, лимитирует определенные качества, тогда как тренировочный аспект является решающим фактором их проявления и совершенствования.

Сравнительный анализ функциональной подготовки футболисток позволяет говорить о резервах организма в динамике работоспособности. По мнению В. Витковского, расслабление мышц после тренировочной работы с 7 лет подвержено эффекту спортивного стереотипа. Е. Савостьянова и Е. Титова предлагают определять показатели морфологических изменений по длине тела. В.И. Филипович отмечает, что быстрый рост тела в длину негативно сказывается на развитии ловкости, связанный с половым созреванием девочек 12-14 лет. Поэтому занятия на развитие ловкости необходимо начинать с 6-7 до 12-13 лет. В существующих диагностиках наблюдается ряд недостатков, связанных с оценкой быстроты выполнения технической обработки мяча и точности движений. Ухудшение координационных движений, по мнению И.В. Осташева, наблюдаются в возрасте 7-12 лет в результате морфологических перестроек в коре головного мозга спортсменок. По мнению А.П. Золотарева, ловкость и координация имеют тенденцию роста к 9 и к 12 годам отмечается понижение показателей

Ряд ученых (В.Г. Макаренко, В.Д. Кудрявцев, А.П. Лаптев, А.А. Сучилин) считает, что с 10 лет целесообразно применять программу, включающую скоростно-силовую нагрузку. Сенситивный период для развития быстроты от 7-12 лет, выносливость футболисток необходимо развивать с 11 лет и ближе к 12 годам тренировочного макроцикла. Футбольная карьера футболисток начинается с разных уровней физической подготовленности, но упражнения на развитие гибкости необходимо начинать с 7 лет, т.к. под воздействием длительной целенаправленной работы физические качества приобретают качественные и количественные изменения базы навыков и умений.

Таким образом, комплексная модель диагностики одарённости в области женского футбола предполагает учёт физиологических, интеллектуальных, творческих, коммуникативных и сенсомоторных способностей организма спортсменок и должна строиться с учётом индивидуальных психологических черт личности (сила воли, способность справляться с соревновательным стрессом); когнитивных навыков (антиципация, способность принять решение, понимание игры); моделирования «реальных» ситуаций со ступенчатой оценкой результатов; тестирование основных физических качеств с учётом устойчивости к усталости.

ОСВІТНІ СИТУАЦІЇ ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ ПРОГРАМИ

«STREAM - ОСВІТА ДОШКІЛЬНИКІВ, АБО СТЕЖИНКИ У ВСЕСВІТ»

Ірина Шарпанівська, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: К. Л. Крутій, доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет

імені Михайла Коцюбинського (Україна)

EDUCATIONAL SITUATIONS AS A SUBJECT OF IMPLEMENTATION OF THE ALTERNATIVE PROGRAM "STREAM - EDUCATION OF PRESCHOOLERS OR THE TRACKS IN THE UNIVERSE"

Iryna Sharapanivska, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті здійснено аналіз ефективності використання освітніх ситуацій під час навчально-виховного процесу у ЗДО на основі практичної реалізації парціальної програми «STREAM - освіта дошкільників, або Стежинки у Всесвіті». Також висвітлено проблеми впровадження SRTEAM- освіти в умовах сучасної освітньої системи.

Ключові слова: освітня ситуація, альтернативна програма, інноваційні технології, діти дошкільного віку.

Abstract. The article analyzes the effectiveness of the use of educational situations during the educational process in the institution of preschool education on the basis of the practical implementation of the partial program "STREAM – education of preschoolers, or the Tracks in the Universe". The problems of the introduction of SRTEAM-education in the conditions of the modern educational system are also covered.

Key words: educational situation, alternative program, innovative technologies, children of preschool age.

У той час, коли високорозвинені країни все більше і більше розвиваються технологічно, впроваджують різні інновації в повсякденне життя, Україна залишається країною, яка не може відійти від пережитків минулого. У країні поєднано три етапи розвитку суспільства: до індустріального (аграрний), індустріального, постіндустріального. Навчаючи дітей за застарілими програмами та упередженнями, ми не скоро побачимо кардинальних змін у технологічному плані. Альтернативна програма «STREAM - освіта дошкільників, або Стежинки у Всесвіті» [4] здатна змінити освітній процес, адже її завдання спрямовано на розвиток мислення, креативності, нестандартного вирішення проблем і врешті-решт, на розвиток гармонійної особистості.

Найбільш детальний розгляд теми розкрито у публікаціях К. Крутій []. Науковець займається розробкою та вдосконаленням програми «STREAM - освіта дошкільників, або Стежинки у Всесвіті». Так, у статті «На змінну заняття – освітні ситуації? Збережемо найкраще і підемо далі» [2] педагог роздумує над актуальністю всім звичних занять у сучасному освітньому процесі в закладі дошкільної освіти та пропонує нову форму діяльності дітей – освітні ситуації, які не покликані замінити повністю заняття, а посилити результат та покращити взаємодію дітей у групі. Також на основі теоретичних доказів та прикладів використання цієї системи в умовах ЗДО, доказує про необхідність використання освітніх ситуацій в освітньому процесі.

Аналіз статті «STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення» К. Крутій та Т. Грицишиної дозволяє зазначити, що STREAM-освіта – це новий підхід до розуміння освітнього процесу та організації діяльності дітей. Педагоги теоретично обґрунтовують суть STREAM-освіти, розкривають мету і завдання програми та умови успішної її реалізації на практиці. Наголошують на важливості розвитку сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей, які є основою для розвитку пізнавальних здібностей дошкільників. Також педагоги-новатори описують структуру програми, яка виглядає так:

- Психолого-педагогічна характеристика дитини дошкільного віку.
- Сенсорний розвиток — технології, читання і письмо.
- Інтелектуальний розвиток — природничі науки, математика.
- Розвиток творчих здібностей — інженерія, мистецтво.
- Шляхи реалізації STREAM-освіти.

STREAM - багато галузева програма, яка охоплює такі напрямки, як-от: формування цілісної наукової картини світу, опрацювання зміст тексту, підготовка руки до письма, активізація наочно-образного мислення та емоційної складової дитини. Кожний з цих напрямів спрямовано на єдину ціль - сформувати всебічно розвинену, гармонійну особистість, яка не тільки має запас теоретичних знань, а й вільно володіє практичними навичками, та з легкістю використовує їх у повсякденному житті. Вона зосереджена на всебічний розвиток дитини, на вміння думати та самостійно приймати рішення.

STREAM-освіта (Science, Technology, Reading + WRiting, Engineering, Arts and Mathematics) — інтегрований підхід до освіти, який передбачає формування уявлень та вмінь дітей у галузях природничих наук, технологій, читання та письма (опрацювання змісту тексту, його розуміння, підготовка руки до письма), інженерії, мистецтва, математики; акцентує увагу на вивченні точних наук, виховує культуру інженерного мислення [6].

Роль компонентів STREAM-освіти для пізнання світу: Science, Technology, Engineering, Mathematics – формування цілісної наукової картини світу; Reading + Writing – опрацювання змісту тексту (його глибшого розуміння), підготовка руки до письма; Arts – дає змогу від милування об'єктом перейти до його пізнання, допомагає вразити, здивувати, задіяти емоції, створити зрозумілі дітям образи, активізувати наочно-образне мислення [7].

У наш час дуже гостро постала проблема вибору професії та стилю життя. За результатами опитування, проведеного рекрутинговою компанією «HeadHunter», значна кількість українських працівників не люблять свою роботу. Лише 14,72% опитаних завжди щасливі на роботі, 37,4% - іноді, 17,16% - ніколи, а 8,12% зізналися, що працюють заради грошей. Кожен п'ятий взагалі не зміг відповісти. І така проблема стосується не тільки українців, а і всього світу. Дорослим важко визначитися, яку вибрати професію, щоб вона приносила перш за все задоволення. Але ніколи не потрібно забувати про те, що всі дорослі люди, колись були дітьми, і як відомо, що всі проблеми, страхи, риси характеру родом з дитинства. І саме освітня програма STREAM спрямована на те, щоб дати дитині доступ до різноманітних видів діяльності та надати можливість вибору.

Адже завданнями програми є:

- забезпечення розвитку базових (стартових) потенційних компетенцій і особистісних якостей дошкільників, що сприяють формуванню творчих і технічних здібностей, продуктивного та критичного мислення дітей;
- розвиток сенсорних, інтелектуальних і творчих здібностей, інтересів дітей, допитливості та пізнавальної мотивації;
- формування сенсорної культури та культури пізнання, цінностей пізнання; формування пізнавальних дій, становлення свідомості;
- розвиток уяви і творчої активності;
- формування первинних уявлень про себе, інших людей, про властивості й відношення об'єктів довкілля (форма, колір, величина, матеріал, звучання, ритм, темп, кількість, числа, частина і ціле, простір і час, рух і спокій, причина і наслідок тощо), планету Земля, Всесвіт, про особливості природи, різноманіття країн і народів світу тощо [13].

У центрі програми — дитина — обдарована особистість, тобто така, яка самостійно, в силу власних вікових і психофізіологічних особливостей, обирає свої дії та рішення, досягає вищого рівня пізнавального розвитку, ніж її однолітки, здатна до обґрунтованих і виважених дій у нестандартних ситуаціях, усвідомлює власну відповідальність перед собою, колективом і суспільством за результати своєї діяльності [13].

Альтернативна програма STREAM – це нове слово у педагогіці, яке дає виклик старим

педагогічним догмам та упередженням. Першим гучним словом стає впровадження освітніх ситуацій, які передбачають створення певного освітнього результату, під час, спеціально організованої вихователем діяльності.

Освітня ситуація – це ситуація освітнього напруження, що виникає спонтанно або спеціально організоване вихователем і розв’язання якої передбачає спільну діяльність усіх її учасників [2, с. 7].

Навички творчого та критичного мислення є важливими компонентами вміння розв’язувати різні питання й завдання. Використання освітніх ситуацій під час освітнього процесу сприяє кращому розвитку комунікативних здібностей та мисленню дітей. Психологічно обумовлено, що дитина ще з малечку прагне все більше пізнати цей зовсім не знайомий світ, кожне невідоме перед нею повстає як завдання, яке потрібно вирішити. Тому, не дивно, що нові знання засвоюються дитиною краще тоді, коли дитина у ході логічних операцій сама відшуковує правильне рішення. Допитливість дитини, та тягу до пошуку нових завдань та їх рішень потрібно задовольняти починаючи ще з раннього дитинства. Потім це все дитини дозволить взаємодіяти з іншими дітьми, безпосередньо брати участь у вирішенні складних питань, які потребують колективного обговорення. Це все допоможе дитині оперувати різними типами мислення, мислити логічно і творчо, а також розвинути навичку знаходити правильне рішення.

Оскільки дитина не існує ізольовано від усього світу, а завжди контактує з іншими людьми, то логічно, що у її житті виникають, і будуть виникати ситуації, вирішення яких потребує не однієї людини, а групи людей. Саме тому, створюючи освітню ситуацію, вихователю повинен слідкувати, за тим, щоб якомога більше дітей взяли участь в обговоренні завдання. Також важливою метою вихователя, під час обговорення проблеми дітьми - наголошувати на тому, щоб діти прислухалися до думки один одного, аналізували різні шляхи рішення та вчилися знаходити компроміс, адже головним критерієм успішного вирішення освітньої ситуації є – співпраця.

На даний момент STREAM - освіта тільки розпочинає впроваджуватися на теренах України, і не відомо, чи система вже готова до змін. Потрібно чітко усвідомлювати про проблеми, з якими можна стикнутись. Оскільки наша країна не надто добре розвинена у технологічному плані та не зовсім готова до інновацій, але вчені покладають велику надію у цьому плані на STREAM-освіту. Але проблема саме в тому, що освіта потребує системних змін. Перш за все потрібно вдосконалити зміст освіти, також далеко не на останньому місті стоїть підготовка викладачів, справжніх професіоналів, які будуть компетентні, мобільні та завжди готові до змін. Також не потрібно забувати про інфраструктуру та відповідні умови. А щоб слідкувати за змінами, за їх ефективністю, потрібно проводити моніторингові дослідження. Переваги STREAM-освіти: навчання за темами, а не за предметами: дитина бачить зв’язок між науками, навчання стає насправді системним; використання знань у повсякденному житті; розвиток критичного мислення та вміння вирішувати проблеми; надання впевненості у власних силах; комунікація та командна робота; розвиток інтересу до технічних дисциплін; креативні та інноваційні підходи до проектної та дизайн-діяльності; підготовка дитини до технологічних інновацій у житті [9-11]. Програма STREAM – освіта дошкільників – інноваційна програма, яка різносторонньо та комплексно впливає на розвиток дитини. Вона має низку переваг та відмінностей від теперішньої системи освіти. Серед яких: навчання проводиться не за предметами, а за темами. За словами Jonathan W. Gerlach, національного консультанта з STEM-навчання: «Ми живемо в світі, який не розбитий на дисципліни (предмети): це світ включає в себе прояви кількох областей досліджень (науки) фактично акумульованих через обставини повсякденного життя. Більшість американців не зупиняються о 9:30 ранку, щоб займатися математикою, і щоб потім о 10:45 переключитися на соціальні дослідження» [9].

Також дітей вчать використовувати набуті теоретичні знання на практиці у повсякденному житті. За допомогою цієї програми у дітей краще розвивається критичне мислення та вміння вирішувати проблеми самостійно та разом з колективом. Діти краще

працюють в команді, навчаються прислухатися один до одного, краще знаходять спільну мову між собою. Через те, що програма STREAM науково-природничої дисципліни, у дітей краще розвивається інтерес до них та більша готовність до впровадження технологічних інновацій у житті.

Список використаних джерел:

1. Крутій К. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення / К. Крутій, Т. Грицишина // Дошкільнє виховання. – 2016. – №1. – С. 3–7.
2. Крутій К. Сучасне заняття та освітні ситуації // Дошкільнє виховання. – 2016. – №9. – С. 6-10.
3. STEM-освіта: шляхи запровадження, актуальні питання та перспективи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://imzo.gov.ua/2016/12/09/stem-osvita-shlyahi-zaprovadzhennya-aktualni-pitannya-ta-perspektivi/>
4. Крутій К.Л. STREAM – освіта, або Стежинки у Всесвіт. Концептуальні засади парціальної програми формування культури мислення в дошкільників // Інформаційний збірник для директора та завідувача дитячого садочка. – 2017. – № 9-10 (62), травень. – С.57-76.
5. Крутій К.Л., Грицишина Т.І. STREAM-освіта дошкільнят: виховуємо культуру інженерного мислення // Дошкільнє виховання. – 2016. – №1. – С.3-7.
6. Крутій К.Л., Грицишина Т.І. STREAM-освіта для дошкільників або Стежинки у Всесвіт / Сучасна післядипломна освіта : традиції та інновації : матеріали 5 – ої міжнародної науково-практичної конференції. – К. : Видавництво НПУ імені М.П. Драгоманова, 2016. – С.92-99.
7. Крутій К.Л. STREAM – освіта, або Стежинки у Всесвіт. Концептуальні засади парціальної програми формування культури мислення в дошкільників // Інформаційний збірник для директора та завідувача дитячого садочка. – 2017. – № 9-10 (62), травень. – С.57-76.
8. Крутій К.Л. Актуальність і значущість впливу STREAM – освіти на формування культури інженерного мислення в дошкільників // Innovations and modern technology in the educational system : contribution of Poland and Ukraine. International scientific and practical conference / Sandomierz, Poland. - 2017. - С.192-197.
9. Крутій К.Л. STREAM - освіта для дошкільників або «Стежинки у всесвіт» /Крутій К.Л., Стеценко І.Б., Грицишина Т.І. // Наукові записки Малої академії наук України. – Вип. 10. – Серія : Педагогічні науки : зб. наук. пр. / [редкол. : С.О. Довгий (голова), О.Є. Стрижак, І.М. Савченко (відп. ред.) та ін.]. – К. : Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2017. – 226 с. С. 115 – 122.
10. Крутій К.Л. STREAM - освіта для дошкільників або «Стежинки у всесвіт» / Крутій К.Л., Стеценко І.Б., Грицишина Т.І. // STEM - освіта: стан впровадження та перспективи розвитку: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції, 9-10 листопада 2017 року, м. Київ. – К. : ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», 2017 – с.160. С. 60 – 64.
11. Крутій К.Л. Використання технології «освітня подорож» як засобу реалізації STREAM-освіти дошкільників /Крутій К.Л., Стеценко І.Б., Грицишина Т.І.// Інноваційні технології навчання обдарованої молоді : матеріали IX-ї Міжнародної науково-практичної конференції, 7–8 грудня 2017 року, м. Київ. – К. : Інститут обдарованої дитини, 2017 – 390 с. С. 180 – 186.
12. Крутій К.Л. Методологічні засади альтернативної програми «STREAM-освіта», або Стежинки у Всесвіт» /Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив ; наук. керівник К.Л.Крутій. — Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2018. — С.5-50.
13. Програма «STREAM-освіта», або Стежинки у Всесвіт» /Альтернативна програма формування культури інженерного мислення в дошкільників / автор. колектив ; наук. керівник К.Л.Крутій. – Запоріжжя : ЛПІС. Лтд, 2018. – 146 с.

УКРАЇНСЬКА МОВА В СИСТЕМІ ЕСТЕТИЧНОГО ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Галина Харченко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

*Науковий керівник: Комарівська Н. О., кандидат філологічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

UKRAINIAN LANGUAGE IN THE AESTHETIC EDUCATION SYSTEM CHILDREN OF YOUNG SCHOOL

*Galina Kharchenko, a master student
Vinnytsia State Pedagogical University named after Mykhaylo Kotsiubynsky
(Ukraine)*

Анотація. У статті розглянуто можливості естетичного виховання молодших школярів на уроках української мови. Визначено, що уроки мовного циклу містять у собі великий естетико-виховний потенціал, що сприяє всебічному розвитку молодших школярів, збагачує їхній внутрішній світ.

Ключові слова: початкова школа, естетичне виховання, українська мова, урок.

Abstract. The article considers the possibilities of aesthetic education of junior pupils in Ukrainian language lessons. It is determined that the lessons of the linguistic cycle contain a great aesthetic and educational potential, which contributes to the comprehensive development of junior pupils, enriches their inner world.

Key words: elementary school, aesthetic education, Ukrainian language, lesson.

Питання розвитку естетичної культури підростаючого покоління й естетичного виховання як засобу формування духовного світу дитини є надзвичайно актуальними сьогодні. Відомо, що мові властива поліфункціональність і що основними є три її функції: комунікативна, пізнавальна й естетична. Таким чином, особистісна орієнтація сучасної освіти передбачає прилучення молодої людини до естетичного досвіду людства, до творчої діяльності, що є основою естетичного розвитку особистості. У зв'язку з цим важливого значення набуває осмислення конкретних питань естетичного виховання і естетичної діяльності та базових теоретичних засад формування естетичної культури особистості.

Суть естетичного в мові ґрунтується на тому, що вона за самою своєю природою належить до естетичних цінностей людства, сама природа мови ставить її в один ряд з прекрасним. Найважливіша з естетичних категорій – категорія прекрасного. Естетичне сприймання – це складний процес, у якому найактивнішу роль відіграють емоції, а також аналітичне й синтетичне мислення.

Мова, будучи продуктом культури, охоронцем і каналом передачі різноманітної інформації, володіє величезним впливом на людину. Це відбувається завдяки змістовності важливої структурно-семантичної одиниці – слова. Добре знаючи і тонко відчуючи слова, вміючи ними користуватися, людина може не тільки чітко висловлювати свої думки, найтонші відтінки відчуттів, але і примусити слухачів співпереживати разом з нею.

Кожна мова володіє «внутрішньою формою», яка увібрала риси індивідуального національного життя. Особливого значення ця проблема набула в дослідженнях видатного українського вченого-філолога О.Потебні. Його вчення про властивості слова має велике значення для розуміння образної сутності мови. За його визначенням, образний зміст слова розкривається в художньому творі й особливо яскраво в поетичному, де образне значення слова (його внутрішній зміст) набуває гнучкості, варіативності, починає жити особливим життям, поєднуючи старі й нові уявлення, наповнюючи їх новим смислом і цим створюючи новий образ. За вченням Потебні, слово є реальною практичною свідомістю, засобом пізнання і перетворення життя, при чому засобом не тільки висловлювати вже готову думку, скільки відкривати нову, невідому. Він підкреслює, що мова (чи будемо ми її розглядати як діяльність або як річ) є засобом всякої іншої людської діяльності. Саме в мові, за Потебнею, конкретно-пізнавальні величини, поняття органічно злиті з «чуттєвим образом», конкретним уявленням і чуттєвою оцінкою, і через це вона виступає як естетичний феномен [4].

Мова є синтезом раціонального й чуттєвого, джерелом естетичних почуттів людини та засобом її вияву [5]. Краса виховує людину, сприяє її всебічному гармонійному розвитку, формуванню особистості. Тому так важливо, щоб підростаюче покоління глибоко усвідомило всі прояви красивого як у мистецтві, так і взагалі в дійсності, в явищах суспільного життя й природи. У школі цій меті мають слугувати не тільки предмети естетичного циклу – література, образотворче мистецтво й музика, але уроки і позакласна робота з української мови. Обов'язок кожного учителя – займатися естетичним вихованням учнів, допомагати їм усвідомлювати естетичні якості й можливості української мови.

Дійсно, вирішення питання про створення системи естетичного виховання в школі

неможливе без глибокого розуміння закономірностей естетичного впливу мови. Тільки враховуючи ці закономірності, можна навчити людину аналізувати художні твори, висловлювати свої судження, розмовляти яскраво, образно, змістовно, цікаво.

Багатство естетичного потенціалу мови, її здатність викликати в людини різноманітні складні асоціації й прості порівняння перетворюють мову і слово на могутній засіб впливу на естетичні почуття. Естетична природа мови полягає в універсальності мови та слова, в широкому виборі його образного значення, які реалізуються і активізуються через художній контекст. Слово в художньому контексті здатне активізувати і збагачувати думки і почуття людини, дає можливість пізнати навколишній світ. Мова – є джерелом виховання в людини естетичного ставлення до дійсності.

Сучасна школа демонструє постійний інтерес на урізноманітнення форм естетичного виховання засобами слова. У Концепції навчання мови (автори О.Біляєв, Л.Скуратівський, Л.Симоненкова, Г.Шелехова) наголошується, що етнокультурознавчий компонент змісту шкільного курсу рідної мови спрямовано на естетику слова; виділено основні шляхи здійснення естетичного впливу засобами української мови; спостереження за прекрасним у природі, мистецтві, людині і відображення його засобами мови; формування прекрасного в мові, що спирається на її лексичні, фразеологічні та граматичні ресурси; розвиток потреби в естетичному вдосконаленні власного мовлення [1].

Працюючи з учнями над мовленням, обов'язково потрібно ознайомлювати їх з естетичною інформацією, яка здатна піднести почуття і подарувати задоволення, яке притаманне мистецтву взагалі, і мистецтву слова конкретно. Адже сам мовний матеріал сприяє естетичному вихованню молодших школярів: фонетика ознайомлює їх з милозвучністю, інтонаційною виразністю, ритмомелодикою; лексика – з емоційним забарвленням, стилістичними відтінками слів, багатством словника; морфологія – з багатством і різноманітністю форм; синтаксис – з багатством конструкцій, здатністю висловити думку різними засобами.

Таким чином, українська мова як навчальний предмет є могутнім засобом не тільки пізнання, а й загартування й виховання людської особистості. Уроки мовного циклу, як показує теорія і практика, містять у собі великий естетико-виховний потенціал, що сприяє всебічному розвитку молодших школярів, збагачує їхній внутрішній світ

Список використаних джерел:

- 1.Біляєв О. Концепція навчання державної мови в школах України / О. Біляєв, Л. Скуратівський, Л. Симоненкова, Г. Шелехова // Дивослово. – 1996. – №1. – С.16-19.
- 2.Комарівська Н. Комплексне використання мистецтв як умова естетичного розвитку молодших школярів на уроках літературного читання / Н. Комарівська // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : Збірник матеріалів науково-практичної конференції / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця : ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип. 4. – С. 274-277.
- 3.Лапшина І.М. Специфіка формування мовної особистості дітей дошкільного та молодшого шкільного віку / І.М.Лапшина // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів інституту педагогіки, психології і мистецтв / за ред. Г.С.Тарасенко. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С.194-198.
- 4.Потебня О. Естетика і поетика слова : збірник / О. Потебня. – Київ: Мистецтво, 1985. – 301 с.
- 5.Шиприкевич В.В. Про деякі аспекти естетики мови / В.В. Шиприкевич // Українська мова і література в школі. – 1984. – № 5. – С. 31-34.

ПРОБЛЕМНА ТЕХНОЛОГІЯ У ФОРМУВАННІ ОСНОВ СВІТОРОЗУМІННЯ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ

Олеся Швець, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: О.П. Григорович, кандидат педагогічних наук, доцент
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

PROBLEM TECHNOLOGY IN THE FORMATION OF THE BASIS OF WORLD

UNDERSTANDING OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Olesya Shvets, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено теоретичні питання використання технології проблемного навчання у формуванні основ світорозуміння дітей молодшого шкільного віку. Розкрито сутність процесу проблемного навчання як технології розвиваючої освіти, обґрунтовано оптимальні умови, що забезпечують ефективність використання проблемного навчання.

Ключові слова : *проблемне навчання, проблемні ситуації, вчитель, молодший школяр.*

Abstract. *The article deals with theoretical issues of the use of problem-study technology in forming the foundations of world-class understanding of children of junior school age. The essence of the process of problem education as the technology of developing education, the optimal conditions ensuring the effectiveness of the use of problem learning is revealed.*

Key words: *problem education, problem situations, teacher, junior schoolboy.*

Важливу роль в теорії і практиці початкової школи відіграють зміст, принципи і методи навчання. Сьогодні вже саме життя вимагає розробки і впровадження диференційованого підходу до освіти, активних прийомів, форм і методів навчання. Реформування системи освіти веде до зміни її технологій, надає їй особистісної спрямованості. Школа сьогодні – це, перш за все, школа самореалізації і самоактуалізації особистості. Завдання учителя – не тільки дати дітям суму знань, але навчити їх спілкуватися, вирішувати проблеми, знаходити вихід із нестандартної ситуації – іншими словами, – навчити найвищому із мистецтв – мистецтву жити. Сьогодні навчання розглядається як багаторольовий процес. Акцент на цьому виключно важливий для подолання побутової авторитарної парадигми навчання, де панує монофункціональний підхід до дитини, яка розглядається і оцінюється лише з боку навчальних досягнень (О.Я.Савченко).

В останні роки поряд із змінами програми ведеться пошук надійних шляхів розвиваючого навчання. Він здійснюється, в основному в таких напрямках: в галузі проблемного, програмованого і диференційованого навчання. Важливе значення надається проблемному навчанню, основна мета якого, як відомо, полягає у збагаченні активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей. Проблемне навчання є основним засобом активізації розумової діяльності учнів, розвитку пізнавальних інтересів, творчих здібностей школярів.

Проблемна активність учня, зокрема, учня початкових класів – це одна із центральних проблем педагогіки. Вона була стержнем багатьох педагогічних теорій минулого (Я.А. Коменського, Й.Г. Песталоцці, Ф. Дістерверга, К.Д. Ушинського). І це не випадково, оскільки сам процес людського пізнання носить активний, творчий характер, а здібності людські, в тому числі і пізнавальні, розвиваються лише в активній самостійній діяльності. В проблемному навчанні створюються найбільш сприятливі умови для формування таких якостей особистості, як пізнавальний інтерес, творча активність і самостійність

Питання проблемного навчання, особливостей його використання у навчально-виховному процесі школи 1 ступеня залишаються актуальними темами досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних науковців та педагогів практиків. У педагогічній науці по-різному трактується розуміння особливостей функціонування проблемності на уроці, а також сам безпосередній вплив проблемної ситуації на пізнавальну активність та психологічний стан особистості (І.А.Ільницька, І.Я.Лернер, М.І.Махмутов, М.М.Скаткін, А.В.Фурман, Л.М.Фрідман). Проте всі твердження науковців єдині в тому, що ядром проблемного навчання є проблемні ситуації.

Проблемне навчання розглядається як технологія розвиваючої освіти, спрямована на активне одержання учнями знань, формування прийомів дослідницької пізнавальної діяльності, залучення до наукового пошуку, творчості, виховання соціально значимих рис особистості. Проблемне навчання засноване на конструюванні творчих навчальних завдань, що стимулюють навчальний процес і підвищують загальну активність учнів.

Проблемне навчання - система регулятивних принципів діяльності, цілеспрямованості та проблемності, правил взаємодії вчителя та учнів, вибір і вирішення способів та прийомів створення проблемних ситуацій і вирішення навчальних проблем [3, с.30]. Полягає в пошуковій діяльності учнів, яка починається з постановки питань (створення проблемної ситуації), продовжуючись у розв'язанні проблемних завдань, у проблемному викладі знань учителем, у різноманітній самостійній роботі учнів. Проблемне навчання передбачає належний рівень підготовленості, зацікавленості учня до пошуку невідомого результату, послідовне і цілеспрямоване висунення перед учнями пізнавальних завдань, які вони вирішують під керівництвом учителя і при цьому активно засвоюють нові знання. Наявність теоретичних і експериментальних завдань само по собі ще не робить навчання проблемним. Завдання стає пізнавальною проблемою, якщо воно відповідає таким вимогам: вимагає роздумів над проблемою; викликає пізнавальний інтерес в учнів; опирається на попередній досвід і знання за принципом апперцепції. Отже, *проблема* – складне теоретичне або практичне питання, що вимагає вивчення і вирішення.

Процес засвоєння знань проблемним шляхом включає такі етапи: а) створення проблемної ситуації; б) аналіз проблемної ситуації і формулювання проблеми; в) висунення гіпотез; г) перевірка найважливіших гіпотез.

Таким чином, проблемне навчання – це інтегроване поняття, що поєднує принципи розвивального навчання, принципи й методи диференційованого підходу, інноваційність.

Навчання, побудоване на основі проблемності в учінні, є проблемне навчання. Учень одержує у ньому нові знання не в готовій формі, а як наслідок своєї розумової праці. Вони є його власним відкриттям, продуктом його розумової діяльності, однак при цьому виникає необхідність здійснити такі кроки, які б наблизили проблему до учня, тобто кроки, після яких учень проблему сприйняв би як власну.

І.Лернер і М.Скаткін, відомі дидакти й ініціатори впровадження технологій проблемного навчання, розглядали проблемне навчання як таке, в ході якого учні систематично включаються у процес пошуку доказового рішення нових для них проблем, завдяки чому вони навчаються самостійно здобувати знання, застосовувати раніше набуті, оволодівати досвідом творчої діяльності.

Основна мета проблемного навчання – забезпечення активного ставлення учнів до оволодіння знаннями, нормами і цінностями, інтенсивного розвитку їхньої самостійної пізнавальної діяльності та індивідуальних творчих здібностей [2]. У системі проблемного навчання провідними є такі умови: виникнення в учня гострої, ситуативно спричиненої пізнавальної потреби в оволодінні навчальним матеріалом та осмислення її як внутрішнього поштовху до дії; становлення пізнавальної активності учня під час суб'єктивного пошуку більш узагальнених знань і норм діяльності, які у свою чергу становлять основу для виконання наступних навчальних завдань; актуалізація раніше засвоєних знань, норм і цінностей та визначення мети пошукової діяльності за конкретних умов навчання; усвідомлення й суб'єктивне сприйняття навчальної проблеми, зосередження уваги на об'єкті пізнання; розгортання процесів розуміння нових властивостей, зв'язків і відношень предметів, що досліджуються під час розв'язання проблемної задачі; формування пошукових продуктивних процесів мислення, що утримує пізнавальну мотивацію, інтелектуально-вольову активність; відшукування невідомих елементів знань і норм та становлення мотиваційних новоутворень — потреб, установок, узагальнень, переконань, вартостей тощо [3, с.31].

Таким чином, на основі теоретичних пошуків найбільш оптимальних умов, що забезпечать ефективність використання проблемного навчання в початковій школі можемо

виокремити наступні:

- урахування рівня підготовки молодших школярів, їх психолого-фізіологічних особливостей;
- забезпечення діалектичного зв'язку між відомим і невідомим матеріалом;
- керівництво навчально-пізнавальною діяльністю учнів, забезпечення проблемного діалогу;
- урахування об'єктивних можливостей навчального матеріалу щодо створення проблемних ситуацій вчителем (його узагальненості, системності, конкретності, умовності, складності).

Список використаних джерел

1. Бабанский Ю.К. Проблемное обучение как средство повышения эффективности учения школьников / Ю.К.Бабанский.- Пособие.- Ростов-на-Д., 1970.- 32с.
2. Грошовенко О.П. Технології навчання освітніх галузей “Природознавство”, “Суспільствознавство”, “Здоров'я і фізична культура” : навчально-методичний посібник для студентів спеціальності 013 “Початкова освіта” / автор-уклад. О.П.Грошовенко. – Вінниця: 2017. – 279 с.
3. Махмутов М.И. Принципы проблемности в обучении / М.И.Махмутов // Вопросы психологии.- 1984.- N5.- С.30-36.
4. Руденко В.А. Пошукова діяльність учнів у розв'язанні проблемних завдань / В.А.Руденко.- М., 1983.- 81с.
5. Волоснюк М.А. Проблемне навчання як провідний метод розвиваючого навчання в умовах особистісно-орієнтованої парадигми освіти / М.А.Волоснюк // Управління школою. – 2005. – № 16-18. – С.56-69.
6. Інновації в методиці викладання початкового курсу природознавства. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 86 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ІГОР З КОНСТРУКТОРОМ LEGO У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ЕЛЕМЕНТАРНИХ МАТЕМАТИЧНИХ УЯВЛЕНЬ

Людмила Шлопак, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: Кривошея Т.М., кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені М. Коцюбинського (Україна)

FEATURES OF GAMES CONDUCTING WITH THE LEGO CONSTRUCTOR IN THE PROCESS OF FORMING ELEMENTARY MATHEMATICAL REPRESENTATIONS

Liudmyla Shlopak, Bachelor of Higher Education Degree

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості проведення ігор з конструктором LEGO у процесі формування елементарних математичних уявлень. Розкрито мету та пріоритетні завдання програми від 2 до 6 років «Безмежний світ гри з LEGO». Визначено основні засоби реалізації завдань та переваги програми, схарактеризовано умови, варіанти та моделі гри з LEGO.

Ключові слова: математичний розвиток, математичні здібності, формування елементарних математичних уявлень, навчання через гру, конструктор LEGO, умови, варіанти та моделі гри з LEGO.

Abstract. The article deals with the features of games conducting with LEGO in the process of forming elementary mathematical representations. The purpose and priority tasks of the program from 2 to 6 years "The boundless world of the game with LEGO" are revealed. The main means of implementation of the tasks and benefits of the program are defined, the conditions, options and models of the game with LEGO are described.

Key words: mathematical development, mathematical ability, the formation of elementary mathematical concepts, learning through play, LEGO, conditions, options and models of the game with LEGO.

Дошкільний вік найбільш сприятливий для формування елементарних математичних уявлень. Під математичним розвитком дошкільнят розуміються якісні зміни пізнавальної діяльності дитини, які відбуваються в результаті формування елементарних математичних уявлень і пов'язаних з ними логічних операцій [4, с. 53].

Основними засобами формування елементарних математичних уявлень залишаються гра та спеціальні вправи у різних видах діяльності. Матеріал для роботи добирається з урахуванням готовності дітей до його сприймання. Зміст усіх розділів програми може опрацьовуватись паралельно протягом року без жорсткого порядку його слідування. Важливо передбачити систематичне закріплення і повторення вивченого раніше матеріалу, щоб малята не забували його [2, с. 152].

Ознайомлення дітей з навколишнім світом починається з вивчення властивостей і ознак предметів. Засвоєння таких властивостей та взаємозв'язків об'єктів, як колір, форма, величина, просторове розташування – дає можливість дитині дошкільного віку вільно орієнтуватися в різних видах діяльності. У зв'язку з цим вирішуються такі завдання математичного розвитку дітей: формування системи математичних знань, умінь і навичок відповідно до психологічних особливостей дітей; формування прийомів логічного мислення (порівняння, узагальнення, класифікації); розвиток самостійності, ініціативності, емоційної чуйності дітей за допомогою ігор з математичним змістом. Реалізувати такі завдання можливо, опираючись на традиційні та інноваційні підходи.

Однією із сучасних інновацій у роботі з дітьми дошкільного віку є LEGO технологія або ігри з конструктором LEGO. Взагалі конструювання як діяльність не є чимось новим для дітей дошкільного віку. Воно належить до продуктивних видів діяльності, оскільки спрямоване на отримання певного продукту. Конструювання (з лат. мови *construere*) – це процес створення моделі, побудови об'єктів та приведення у певний порядок, взаєморозміщення їхніх частин, елементів. Українські вчені (Г.С.Костюк, В.О.Моляко, М.Л.Смульсон, В.В.Рибалка, О.В.Проскура, Т.М.Третяк та ін.) розробили теорію та практику дослідження конструкторської діяльності, сформулювали конкретні підходи, певні психолого-педагогічні системи, прийоми цілеспрямованого розвитку творчих здібностей особистості. Зокрема, досліджуючи конструкторську творчість дітей, процес розв'язування ними творчих конструкторських задач, І.М. Біла виділяє такі етапи: ознайомлення з конструкторським завданням, уточнення змісту, виділення орієнтирів, усвідомлення проблеми, формування гіпотези розв'язання та її апробація, реалізація [1, с. 29-30].

Втім LEGO технологія передбачає використання абсолютно нового засобу – конструктору LEGO, який змінюється разом з віком дитини. Він представлений двома видами: DUPLO і SYSTEM. DUPLO – це об'ємні за розміром деталі, якими дитина з легкістю зможе гратися, починаючи з раннього і аж до старшого дошкільного віку. SYSTEM – деталі вдвічі менші за розміром, ніж DUPLO. Створювати свій міні – всесвіт з таких деталей обожають дошкільники віком 4-5 років і старші. Особливості конструктора LEGO є також те, що деталі обох типів добре поєднуються і комбінуються одні з одним [3, с.11]

Дана технологія представлена у програмі розвитку дитини від 2 до 6 років «Безмежний світ гри з LEGO», яка спрямована на формування інтелектуальних та особистісних якостей дітей дошкільного віку, розвиток технічних здібностей, конструкторських умінь, виховання творчої особистості, здатної самостійно ставити перед собою завдання і знаходити оригінальні способи вирішення. Ця програма створена з метою реалізації завдань Базового компонента дошкільної освіти, зокрема освітньої лінії «Гра дитини». Основний підхід програми – навчання через гру.

Мета програми – розкрити, зберегти та розвинути внутрішній потенціал кожної дитини, формувати її цілісний світогляд та збагачувати ігровий досвід засобами конструктора LEGO, розвивати креативний підхід до створення конструкцій та здобування знання в сучасному потоці інформації, сприяти успішній самореалізації в умовах майбутнього дорослого життя. Пріоритетними завданнями визначено наступні:

➤ Створення умов для задоволення потреби дитини у пізнанні яскравого й неповторного світу LEGO, його дослідженні, перетворенні на свій розсуд та створенні власного;

➤ Збагачення емоційного та чуттєвого досвіду дитини, формування сенсорної культури (розрізнення форм, кольорів, розмірів тощо), сприяння розвитку основних психічних процесів (сприймання, пам'ять, увага, мислення та мовлення) та пізнавальних здібностей (допитливість, винахідливість, раціональність);

➤ Розвиток творчої уяви, вміння мислити креативно, експериментувати, розмірковувати, висловлювати та обґрунтовувати власні судження; вміння планувати свою діяльність та творчо втілювати власні задуми у грі, отримувати насолоду від самого процесу творення;

➤ Розвиток основ логічного мислення, здатності до сприймання, порівняння, аналізування, узагальнення інформації, вміння добирати необхідні для реалізації ігрового задуму засоби, бачити переваги й недоліки власної конструкції чи ідеї, удосконалювати її за потреби [3, с.8-9] та інші.

Переваги LEGO-технологій полягають у тому, що всі деталі LEGO ідеально підходять одна до одної; за допомогою міні-фігурок LEGO можна створити безліч цікавих історій; з конструктором можна працювати самостійно і в групі, у парі з однолітками чи батьками та ін.

Таким чином, конструктор LEGO – це яскравий ігровий засіб, що допомагає вихователю привернути увагу дітей, навчити слухати та розуміти педагога, керуватися у діяльності його поясненнями. Таким конструктором може грати кожна дитина. Конструктор – найдоступніша і поширена розвиваюча гра, а гра в свою чергу – це найперший засіб, за допомогою якого дитина входить в навколишнє середовище, тобто це велика і важлива частина життя маленької людини.

LEGO відкриває перед вихованцями широке поле для творчості, є унікальною базою для здійснення проєктів. Тематика робіт може бути різноманітна і багатопланова. Він дозволяє вирішити освітні завдання предметно, комплексно, використовуючи раніше здобуті знання. Діти вчаться самостійно приймати рішення, пояснювати, аргументовано відстоювати свої ідеї. Спільна презентація проєктів допомагає згуртуванню колективу, виховує почуття взаємодопомоги, розвиває мову дітей, допитливість.

Під час творчих занять йде робота над розвитком інтелекту, уяви, дрібної моторики, творчих задатків, діалогічного і монологічного мовлення, розширенням словникового запасу, формуванням логічного і просторового мислення. Діти вчаться працювати із запропонованими інструкціями, формується вміння співпрацювати з партнером по грі, працювати в колективі.

Умови проведення гри з LEGO: 1. *Учасники гри* – усі, хто любить гратися. 2. *Матеріали* – конструктори LEGO DUPLO та SYSTEM. 3. *Тривалість гри* - не є чітко фіксованою. 4. *Місце проведення гри* – гратися та навчатися можна всюди.

Варіанти ігор з конструктором LEGO:

1. Розвивальна гра. Розвивальні ігри з LEGO – це короткі ігри-вправи з використанням цеглинок. Кожна вправа – це цілий комплекс не лише для розвитку дрібної моторики, мислення, уваги, а й механізм розвитку самоконтролю, оперативної пам'яті та ментальної гнучкості.

2. Творча гра. Творчі ігри – типова група ігор дошкільників. Діти самі визначають мету, зміст та правила гри, відображаючи навколишнє життя, діяльність людини та міжособистісні взаємини.

3. Вільна гра. Вільна гра виникає за ініціативою дітей. У ній вони реалізують власні задуми, по своєму діють, змінюють за своїм уявленням реальне життя.

4. Рухлива гра. Рухливі ігри з LEGO сприяють фізичному розвитку дитини та збагаченню її рухового досвіду.

Моделі ігор:

1. **Інтеграційна модель.** Гра з LEGO – це активне, захопливе й, головне, корисне проведення часу, що інтегрує в собі пізнавальну, мовленнєву, образотворчу діяльність тощо. Для реалізації інтеграційної моделі та організації взаємодії дорослого з дітьми використовується циклічний підхід, який містить такі ланки: взаємозв'язок, конструювання, осмислення (рефлексія), продовження.

- **Взаємозв'язок.** Дорослий моделює ситуацію-виклик, ознайомлює дітей з темою, «вводить» її у контекст навколо теми. Головне завдання : викликати зацікавленість у дітей, створити мотивацію, впевненість у своїх силах і надати дитині роль головної дійової особи.

- **Конструювання.** Це безпосередня робота з конструктором – створення та візуалізація рішення проблемної ситуації. Головне завдання: дати можливість дитині виразити своє бачення.

- **Осмислення(рефлексія).** Ця ланка передбачає аналізування рішення ситуації виклику і того, чому було обрано саме такий варіант рішення.

- **Продовження.** Цей етап дає можливість дітям закріпити отриманий досвід.

2. **Ситуаційна модель.** Кожна конкретна ситуація буття підказує дорослому її освітні можливості. Тут варто своєчасно реагувати на цю ситуацію і розпочати гру.

3. **Проектна модель.** Проект – це запланована діяльність, що передбачає досягнення поставлених завдань протягом певного періоду часу. Мета проекту полягає не лише в досягненні реального результату, а в наданні вагомого значення самому процесу, під час якого і відбувається всебічний цілісний розвиток особистості дитини.

В процесі LEGO-конструювання дошкільнята розвивають математичні здібності, перераховуючи деталі, блоки, кріплення, обчислюючи необхідну кількість деталей, їх форму, колір, довжину. Діти знайомляться з такими просторовими показниками, як симетричність і асиметричність, орієнтуванням в просторі, вдосконалюється гострота зору, сприйняття кольору, форми, розміру, успішно розвиваються розумові процеси (аналіз, синтез, класифікація). Також розвиваються і комунікативні навички дошкільнят. Діти із задоволенням розповідають про свої будівлі, промовляють послідовність своїх дій, оцінюють ту чи іншу конструктивну ситуацію. Вони виконують завдання, що вимагають активізації розумової діяльності, наприклад, добудувати споруду по заданим ознакам або умовам.

Наведемо приклади ігор з конструктором LEGO, які доцільно використовувати на заняттях з логіко-математичного розвитку дітей для дітей старшого дошкільного віку: «Зведи, накриваючи», «Збільш удвічі або зменш удвічі», «Пропусти рахунок», «Висока вежа», «Забавки з кубом», «Збудуй міст», «Будуємо зі слів», «Сходи до мого будинку».

Дидактична гра «Збираємо урожай»

Мета: розширювати уявлення дітей про збирання урожаю, вміння розпізнавати овочі та фрукти; закріплювати рахунок в межах 10, кольори; розвивати творчу уяву, розповідне та описове мовлення, основи логічного мислення, здатність до порівняння, аналізу, синтезу і класифікації; формувати вміння дружно гратися у спільні ігри.

Матеріали та обладнання: зображення (макет) ферми, муляжі овочів та фруктів; картки – схеми, картки з зображенням овочів та фруктів, конструктор LEGO DUPLO: пластини, цеглинки 2×2 різного кольору (все у відповідності до кількості дітей та завдань).

Хід гри. Вихователь: - Ми з вами потрапили на ферму, де саме збирають урожай. Погляньте, скільки всього тут росте. Зверніть увагу на город. Що росте на городі? А в саду? Наші господарі просять допомоги. Допоможемо? (Діти навмання обирають картки – схеми, викладають цеглинки відповідного кольору у відповідності до цифри. Коли дитина виклала всі цеглинки одного з кольорів, вона бере картку з зображенням овочу (фрукта) та кладе в кошик). Ось ми і допомогли фермерам та зібрали увесь урожай. Що ми зібрали? Скільки зібрали огірків (та ін..)? А скільки яблук (та ін..) у саду? Що зібрали червоного кольору (та ін..)? Чого більше зібрали помідор чи цибулинок? На скільки?

Отже, використання LEGO-конструктора в діяльності дітей дошкільного віку сприяє розвитку творчої активності, індивідуальних здібностей, навичок міжособистісного спілкування і колективної творчості, розвитку мови, комунікативних навичок, здатності

аналізувати і планувати, а робота в групах сприяє вихованню почуття відповідальності перед колективом. Конструктор підвищує мотивацію дітей до навчання, при цьому потрібні знання практично з усіх областей, які педагоги реалізують не тільки в безпосередньо освітній діяльності, а й в режимних моментах, працюючи з дітьми. Будуючись на інтеграційних принципах, LEGO технологія дозволяє забезпечити єдність виховних, розвиваючих і навчальних цілей та завдань процесу освіти дошкільнят. Велике значення має вдосконалення гостроти зору, точності сприйняття кольору, тактильних якостей, розвитку дрібної моторики рук, сприйняття форми і розмірів об'єкта, простору. Діти встановлюють міжпредметні зв'язки та виявляють схожості чи відмінності; опановують умінням порівнювати ширину, довжину, висоту предметів; починають вирішувати конструктивні завдання «на око»; розвивають образне мислення; навчаються представляти предмети в різних просторових положеннях, подумки змінювати їх взаємне розташування.

Список використаних джерел:

1. Кривошея Т.М. Конструювання з будівельного матеріалу як засіб формування у дітей молодшого дошкільного віку сенсорних еталонів та елементарних математичних уявлень /Т.М.Кривошея // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів факультету дошкільної, початкової освіти та мистецтв (Вінниця, ВДПУ ім. М.Коцюбинського, 4-5 квітня 2017 р.) /за ред. Голюк О.А.; Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, факультет дошкільної, початкової освіти та мистецтв. – Вінниця: ТОВ «Нілан-ЛТД», 2017. – Вип. 6. – С.29-34.
2. Методичні рекомендації до Освітньої програми для дітей від 2 до 7 років «Дитина» / Наук. кер. проекту В.О. Огнев'юк ; наук. ред. Г.В. Беленька; авт. кол.: Г.В. Беленька, О.Л. Богініч, В.М. Вертутіна та ін. – К. : Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2016. – 352 с.
3. Програма розвитку дитини від 2 до 6 років та методичні рекомендації «Безмежний світ гри з LEGO»/О.Ю. Рома, В.Ю. Близнюк, О.П. Борул. – theLEGOFoundation, 2016. – 140 с.
4. Щербакова К. Й. Теорія і методика математичного розвитку / К.Й.Щербакова. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 261 с.

СУТНІСТЬ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ У ВИХОВАННІ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Ольга Шрамко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

*Науковий керівник: К.Л.Крутий, доктор педагогічних наук, професор
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

THE ESSENCE OF GENDER STEREOTYPES IN THE EDUCATION OF CHILDREN OF PRESCHOOL AGE

Olga Shramko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті досліджено особливості формування гендерних стереотипів у дітей дошкільного віку. Розкрито роль та методичну цінність виховання гендерної толерантності в дітей. Доведено необхідність запровадження превентивних заходів щодо нав'язування гендерних стереотипів дошкільникам.

Ключові слова: гендерні стереотипи, діти дошкільного віку.

Abstract. In the article features of the formation of gender stereotypes in preschool children are studied. The role and methodical value of education of gender tolerance in children is revealed. The necessity of introducing preventive measures for imposing gender stereotypes on preschool children has been proved.

Key words: gender stereotypes, children of preschool age.

Проблема гендерних стереотипів хвилює значну кількість дослідників і педагогів.

Інтерес обумовлено тим, що сучасні вимоги індивідуального підходу до формування особистості не можуть ігнорувати статеві особливості дитини, оскільки це є біосоціокультурною характеристикою. Сучасні пріоритети у вихованні хлопчиків і дівчаток полягають не в закріпленні жорстких стандартів маскулінності й фемінності, а у вивченні потенціалу партнерських взаємин між хлопчиками і дівчатками, вихованні людського в жінці та чоловіку, щирості, взаєморозуміння, взаємодоповнюваності.

Для нашого дослідження є необхідним з'ясування *термінологічного поля заявленої проблематики*. З'ясуємо терміни, які будуть використані в дослідженні: *соціалізація, ресоціалізація, гендерні стереотипи*.

Соціалізація конструює гендер особистості і спільноти, до якої дана особистість належить. *Гендерні стереотипи* – це набір загальноприйнятих норм і суджень, які стосуються наявного становища чоловіків і жінок, норм їхньої поведінки, вчинків і характеру потреб. Гендерні стереотипи закріплюють наявні гендерні розбіжності і стають перепорою до змін стану справ у сфері гендерних відносин. Гендерні стереотипи – це один із видів соціальних стереотипів, що ґрунтується на прийнятих у суспільстві уявленнях про маскулінне і фемінне. *Під соціальним стереотипом, зазвичай, розуміють стандартизований, стійкий, емоційно насичений, ціннісно визначений образ*. Синонімами стереотипу нерідко виступають поняття упередження, забобону або кліше. *Гендерні стереотипи* – це напрям гендерної психології, який сформувався на основі психології розвитку. Основні завдання гендерної психології – аналіз процесу формування гендерної ідентичності особистості, тобто з'ясуванні того, яким чином хлопчики і дівчатка перетворюються на дорослих людей, котрі демонструють типову для своєї статі поведінку [3, с.58-60]. *Гендерні стереотипи* – це передусім процес засвоєння норм, правил поведінки, соціальних установок відповідно до культурних уявленнями про роль, положення і призначення чоловіка і жінки в суспільстві [6, с. 479].

Значущість учасників подолання гендерних стереотипів на різних етапах життєвого шляху різна. У період дитинства (первинної соціалізації) головну роль відіграє сім'я, групи однолітків, відповідні засоби масової інформації, школа, «значущі інші». Надалі, у період вторинної соціалізації, коли розширюються соціальні кордони дитини, особливо значущими є освітні інститути (навчальні заклади), спільноти, засоби масової інформації. Саме це утворює середовище, з яким індивід себе ідентифікує, та існування якого він підтримує. Первинна *гендерна ідентичність*, усвідомлення своєї статевої приналежності, формується у дитини до півтора року, складаючи найбільш стійкий, стрижневий елемент її самосвідомості. З віком обсяг і зміст цієї ідентичності змінюється. Дворічна дитина знає свою стать, але ще не вміє обґрунтувати цю атрибуцію. У три-чотири роки діти вже усвідомлено розрізняють стать оточуючих людей, але часто асоціюють її з випадковими зовнішніми ознаками, так, з одягом, зачіскою, і допускають принципову оборотність, можливість зміни статі. У шість-сім років дитина остаточно усвідомлює незворотність статевої приналежності, причому це збігається з бурхливим посиленням статевої диференціації поведінки і установок. Хлопчики і дівчатка за власною ініціативою вибирають різні ігри та партнерів у них, виявляють різні інтереси і різні стилі поведінки. Така стихійна статева сегрегація сприяє кристалізації і усвідомлення статевої відмінностей. Усвідомлення дитиною своєї гендерної ідентичності передбачає і певне ставлення до неї. Воно охоплює статево-рольову орієнтацію і статево-рольові переваги [2; 5; 6]. Статево-рольова орієнтація – це уявлення дитини про те, наскільки її якості відповідають очікуванням і вимогам чоловічої і жіночої ролі. У цих перевагах відображається бажана статева ідентичність, це зазвичай з'ясовується запитанням типу: «Ким би ти вважав за краще бути хлопчиком чи дівчинкою?» [5, с. 479].

Аналіз впливу різних інститутів соціалізації (сім'ї, дитячого садка, суспільства, однолітків, засобів масової інформації) на процес формування гендерної ідентичності особистості свідчить про те, що чоловіки і жінки виростають в диференційованих за статевою ознакою психологічних контекстах, що не сприяє їх повноцінному особистісному розвитку (недостатність самореалізації жінок в професійній сфері, а чоловіків – у сімейній)

[1]. Отже, крім робіт, які всебічно розкривають проблеми гендерних стереотипів, існують дослідження, присвячені більш вузьким проблемам. Так, вивчена проблема засвоєння і відтворення статевих ролей, є роботи, присвячені гендерній соціалізації в системі освіти, багато авторів звертаються до вивчення питання ЗМІ як інституту гендерних стереотипів.

У вивченні проблеми подолання гендерних стереотипів у дітей дошкільного віку виокремлюються три *напрями досліджень*: 1) психологічний підхід, орієнтування на статеву освіту, розгляд проблеми з позицій сексології та фізіології, психогігієни статі; 2) етичний підхід, що концентрує увагу на морально-етичні аспекти статевого виховання, виховання почуття честі й гідності хлопчиків і дівчаток; 3) функціональний підхід, присвячений формуванню сексуальної культури дошкільнят [2; 3; 5; 7].

Гендерні стереотипи спрощені, стандартизовані, стійкі, емоційно насичені, ціннісно означені полярні за знаком оцінки, жорстко фіксовані образи чоловіка і жінки, які спонукають певне ставлення до статей. Попри те, що гендерні стереотипи втрачають свою силу і розвінчуються самим життям, вони є найконсервативнішими у масовій та індивідуальній свідомості. Чи можна протистояти гендерним стереотипам? Важко, доводять психологи, оскільки їхні порушення «суворо» караються найближчим оточенням як своєї, так і іншої статі. Так, якщо жінка обиралась на керівну посаду, її звинувачували в мужеподібності, недостатній жіночності та дефіциті вияву сімейних почуттів, любові до дітей. Недотримання поширених у суспільстві стереотипних настанов викликає засудження і несприйняття з боку як однієї, так і іншої статі.

За своїм характером і змістом гендерні стереотипи – завжди дихотомічні та поділяються на такі групи: *описові стереотипи* мають узагальнювальний, орієнтовний характер, оскільки «рекомендують» двом демографічним групам бажаність «жіночих» і «чоловічих» властивостей, витоки яких вбачають у репродуктивних функціях чоловічого і жіночого організмів, які і переносяться на відповідну статевоюрольову поведінку. Інші описові стереотипи відповідають статевому розподілу сфер праці, який і нині превалує в більшості країн та етнокультур [10]. Згідно з *описовими стереотипами*, жінки є чи мають бути опікуючими, співчутливими, емоційно-вразливими, лагідними тощо, оскільки їхнє завдання - народити, виховати, бути берегинєю родинного вогнища. Чоловік, як охоронець і захисник має дбати про родину, і тому повинен бути мужнім, рішучим, вольовим, здатним заробляти, охороняти, критично мислити, організовувати тощо.

У дослідженнях, присвячених гендерному (статевому) вихованню дошкільнят, вивчалися особливості розвитку особистості дівчинки/хлопчика дошкільного віку, досліджувалися статеві, психосексуальні особливості дошкільнят, характер взаємин між дітьми. Недостатньо уваги приділяється питанням гендерних стереотипів в цілісному освітньому процесі. Соціальні процеси, що відбуваються в суспільстві, вимагають досліджень з вивчення позитивного і негативного впливу соціуму на становлення індивідуальності хлопчика/дівчинки, способів формування культури взаємин статей, упорядкування процесу гендерних стереотипів дошкільнят [1; 5; 7; 8].

У педагогіці дошкільного дитинства проблема виховання хлопчиків і дівчаток дошкільного віку досліджувалася в руслі диференційованого і гендерного виховання [5; 7; 8; 9]. Зміни, що відбуваються в суспільстві, зажадали пошуку нових підходів до гендерного виховання дошкільнят, які враховують статеві, індивідуальні особливості дітей в соціальному контексті, ненавмисність соціального впливу на розвиток дошкільників, що сприяє впорядкуванню процесу гендерних стереотипів.

Аналіз наукової літератури з насадження гендерних стереотипів показав, що зміст роботи з дітьми дошкільного віку з урахуванням їх гендерних особливостей розроблено недостатньо [5, 8]. Це призводить до відсутності у дітей специфічних рис, характерних для статі: хлопчики часом позбавлені емоційної стійкості, витривалості, рішучості, дівчатка – ніжності, скромності, терпимості, прагнення до мирного вирішення конфліктів. У межах існуючих гендерних стереотипів починаючи з моменту народження дитина засвоює, що означає бути хлопчиком і дівчинкою, чоловіком і жінкою, тобто відбувається засвоєння

соціально прийнятих моделей поведінки, які в цьому суспільстві розглядаються як чоловічі і жіночі. Отже, суспільство впливає на людину, пропонуючи їй для відтворення жорсткі моделі поведінки. Засвоївши ці моделі поведінки, людина відтворює їх на практиці. Вивчення процесу гендерних стереотипів в дошкільному віці, де знаходяться її витoki, і умови, які впливають на цей процес, представляє особливий інтерес [6, с. 73].

У результаті аналізу психолого-педагогічних досліджень, було встановлено, що саме в період дошкільного дитинства у всіх дітей, що живуть в різних країнах світу, *відбувається прийняття гендерної ролі*: до віку 2-3 років діти починають розуміти, що вони або дівчинка, або хлопчик, і позначають себе відповідним чином; у віці з 4 до 7 років формується гендерна стійкість: дітям стає зрозуміло, що гендер не змінюється: хлопчики стають чоловіками, а дівчатка – жінками і ця приналежність до статі не зміниться в залежності від ситуації або особистих бажань дитини. Аналіз літератури показує, що в психолого-педагогічній науці є багато робіт, присвячених вивченню гендерних (статевих) особливостей дітей дошкільного віку. Більшість західноєвропейських і американських досліджень, в яких стверджувалося, що дівчатка і хлопчики по-різному сприймають довкілля, навчаються, запам'ятовують, думають тощо, виявилися неспроможними і отримали критичну оцінку в роботах Е. Маккобі і К. Джеклін [10, с.159-165]

Разом з тим Е. Маккобі, К. Джеклін пишуть про те, що дівчатка перевершують хлопчиків у вербальних здібностях, хлопчики сильніші дівчаток у візуально-просторових здібностях. У хлопчиків вищі, ніж у дівчаток математичні здібності, але так, вони більш агресивні, ніж дівчатка. Дівчатка дошкільного віку «соціальніші» і більш схильні до навіювань, ніж хлопчики. Дівчатка краще справляються з простими, рутинними завданнями, тоді як хлопчики – з більш складними пізнавальними процесами. На дівчаток більше впливає спадковість, а на хлопчиків – середовище. У дівчаток більше розвинене слухове, у хлопчиків – зорове сприйняття і багато іншого. Однак, на думку вчених, тут існують розбіжності [10, с. 159-165]. Здійснений нами аналіз наукових джерел дає підстави зробити висновок, що формування гендерної стійкості обумовлено соціокультурними нормами і залежить, у першу чергу, від ставлення батьків до дитини, характеру батьківських установок і прихильності як матері до дитини, так і дитини до матері, а також від виховання її в ЗДО. За багатьма параметрами соціального та емоційного розвитку дитини вирішальну роль відіграють не тільки батьки, а й однолітки, які фіксують порушення неписаного гендерного коду і жорстоко карають її порушників. Діти не сприймають в своєму суспільстві поведінкових депривації і порушень в статеворольової ідентифікації. Причому жіночних хлопчиків відкидають хлопчики, але охоче приймають дівчатка, і навпаки – маскуліnnих дівчаток відштовхують дівчатка, але приймають хлопчики [6, с. 212].

Деякі дослідники вважають, що вирішальну роль у формуванні образу, ідеальної моделі поведінки грає не ідентифікація або бажання уподібнитися якомусь зразку, а депривація, емоційний дефіцит: *дитину приваблює статі тієї значущої особи, від якої вона була в дитинстві відчужена*. Діти, чия поведінка відповідає гендерним очікуванням, відчують себе відмінними від однолітків протилежної статі, яких вони сприймають як несхожих, екзотичних в порівнянні з однолітками власної статі [6, с. 212]. Хоча невідповідність гендерним стереотипам створює психологічні труднощі для всіх дітей, у хлопчиків, незалежно від їх майбутньої сексуальної орієнтації, такі проблеми зустрічаються набагато частіше: 1) для хлопчиків на всіх етапах формування гендерної стійкості потрібні додаткові зусилля, без яких розвиток автоматично йде за жіночим типом; 2) чоловічі якості традиційно цінуються вище жіночих і тиск на хлопчиків в напрямку дефемінізації значно сильніше, ніж на дівчаток у бік демаскулінізації (жіночний хлопчик викликає несхвалення, глузування, маскуліnnі дівчинка сприймається спокійно і навіть позитивно); 3) у ранньому дитинстві хлопчики і дівчатка знаходяться під впливом матерів і взагалі жінок, тому з віком хлопчиків необхідно переорієнтувати на чоловічі зразки поведінки, так як нетипова гендерна поведінка в дитинстві має для чоловіків, незалежно від їх сексуальної орієнтації, безліч негативних наслідків [7; 8].

Підсумуємо. Проблема подолання гендерних стереотипів, що охоплює питання формування психічної статі дитини, психічних статевих відмінностей і гендерної диференціації і лежить на стику ряду наук (соціології, біології, медицини, психології тощо), є однією з найважливіших і актуальних проблем педагогіки дошкільного дитинства. Без її вирішення неможливо розробляти методи диференційованого підходу до виховання дітей різної статі для формування у них основ таких якостей, як мужність і жіночність, необхідних їм і для успішного виконання в майбутньому своїх функцій в сім'ї.

Список використаних джерел:

1. Гендерний калейдоскоп : [Курс лекцій]. - К. : Асасіетіа, 2012. - 520 с.
2. Говорун Т. В., Кравець В. П., Кікінежді О. М. Гендерна психологія та педагогіка : [Навчальна програма] Я. В. Говорун, В. П. Кравець, О. М. Кікінежді // Хрестоматія навчальних програм з проблем гендерного розвитку. - К. : ПЦ «Фоліант», 2004. - 43 с.
3. Голубова С. В. Гендерная социализация дошкольников./ С.В. Голубова, Л. Ф. Емельянова // Проблемы и перспективы развития образования: материалы V междунар. науч. конф. (г. Пермь, март 2014 г.). — Пермь: Меркурий, 2014. — С. 58-60.
4. Здравомыслова Е., Герасимова Е. Гендерные стереотипы в дошкольной детской литературе: русские сказки // Преображение. - 1998. - № 6. - С. 65-78.
5. Кікінежді О. М., Кізь О. Б. Формування гендерної культури молоді : [методичні матеріали до тренінгової програми] / О. М. Кікінежді, О. Б. Кізь. - Тернопіль : Навчальна книга «Богдан», 2009. - 160 с.
6. Клецина И. С. Психология гендерных отношений / И. С. Клецина. - С-Петербург, 2005. - 340 с.
7. Кочерга О. Дівчатка: які вони? / О. Кочерга. // Дошкільне виховання. - 2007. - №3. - С. 5 - 6.
8. Крутій К. Л. Гендерно-чутливі індикатори для створення освітніх програм для дітей старшого дошкільного віку // Гендерна політика міст : історія і сучасність : матеріали IV міжнар. наук.-практ. конф., Харків, 6 – 7 жовтня 2015 р. / [редкол.: Н. В. Бібік, Г. Г. Фесенко, З. О. Першай та ін.] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. – Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. – Вип. 5. – С.155-157.
9. Крутій К.Л. Освітній простір дошкільного навчального закладу: Монографія: У 2-х ч. – Частина перша. Концепції, проектування, технології створення. – Запоріжжя : ТОВ “ЛПКС” ЛТД, 2009. – 320 с.
10. Радина Н.К., Терешенкова Е.Ю. Гендерная социализация подростков // Мир образования – образование в мире. – 2007. – № 1. – С. 131-138.

ДИДАКТИЧНА ГРА ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ УМІНЬ І НАВИЧОК МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Аліна Шрейтер, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І. В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського (Україна)

DIDACTIC GAMES AS A MEANS OF FORMING COMPUTATIONAL LESSONS AND SKILLS OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Alina Shreiter, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті розкрито особливості використання дидактичних ігор на уроках математики, з'ясовано їх роль у формуванні обчислювальних умінь молодших школярів. Представлено основні функції дидактичних ігор в початковій школі та перелік основних вимог до них. Наведено приклади ігрових елементів, які можна використати на уроках математики.

Ключові слова: молодший школяр, обчислювальні уміння, обчислювальні навички, урок, математика, гра, дидактична гра, навчання.

Abstract. The article describes the features of the use of didactic games in mathematics lessons, their role in the formation of computational skills of junior pupils. The basic functions of didactic games in elementary school and the list of basic requirements for them are presented.

Examples of game elements that can be used in the lessons of mathematics are given.

Key words: junior pupil, computer skills, computer skills, math lesson, a game, a didactic game training.

Організація навчання дітей молодшого шкільного віку за допомогою дидактичної гри є однією із актуальних проблем сучасної освіти викладання математики в початковій школі. Творче ставлення вчителя початкової школи до організації навчально-виховного процесу є чинником ускладнення матеріалу, розширення варіативності ігор. Дидактична гра має стимулювати загальний, особистісний розвиток учнів початкової школи на уроках математики та формувати у них логічне мислення, обчислювальні вміння та навички.

Математика у 1-4 класах має як практичне, так і навчально-пізнавальне значення. Математичні знання, уміння та навички, набуті в початкових класах, потрібні молодшим школярам у повсякденному житті, під час вивчення інших предметів, для розуміння навколишнього світу та процесів, що відбуваються в ньому. Дидактична гра – це гра, спрямована на формування в дитини потреби в знаннях, активного інтересу до того, що може стати її новим джерелом, удосконалення обчислювальних умінь і навичок [7, с. 64].

У державному стандарті початкової загальної освіти, який ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого та компетентнісного підходів, зокрема, визначаються такі поняття, як ключова компетентність та ключова компетенція. Загалом, метою освітньої галузі «Математика» є формування предметної математичної і ключових компетентностей, необхідних для самореалізації учнів у швидкозмінному світі. Для досягнення цієї мети як один із пунктів передбачається формування вміння виконувати дії за алгоритмом та застосовувати обчислювальні навички у практичних ситуаціях [2].

У оновленій Програмі з математики для 1-4 класів зазначено: «Найважливішим завданням навчання математики в початковій школі є формування в учнів усвідомлених і міцних обчислювальних навичок – основи обчислювальної компетентності». Змістова лінія «Числа. Дії з числами» є наскрізною для всього курсу [5].

Проблемі застосування на уроках математики дидактичних ігор для формування обчислювальних умінь і навичок присвячені роботи В. Куріпка, Г. Макаренка, М. Микитинської тощо. Принципи побудови дидактичних ігор для формування обчислювальних умінь і навичок табличних випадків множення і ділення знайшли своє відображення в працях В. Логінової, В. Сітарової та інших.

Великий внесок у формування обчислювальних умінь та навичок молодших школярів на уроках математики зробили вчені: П. Атутов, Д. Богоявленський, В. Монахов, М. Скаткін, С. Шабанов та ін.

А. Алексюк, Б. Гнеденко, В. Зубов, Я. Король, Г. Маснова, Н. Мечинська, О. Савченко, А. Семушин, А. Пишкало, В. Федорова, С. Шварцбург та інші значну роль у своїх наукових дослідженнях відводять різним видам практичної діяльності учнів початкової школи на уроках математики.

В процесі формування обчислювальних умінь і навичок молодших школярів вчителям потрібно передбачати складності, які виникають в учнів та наслідки, до яких вони можуть призвести. Саме тому, потрібно підбирати ефективні прийоми, методи та засоби на уроках математики в початковій школі.

Одним із головних засобів формування обчислювальних умінь і навичок молодших школярів є дидактичні ігри. Гра виступає однією з найважливіших сфер у життєдіяльності дитини, засіб її повноцінного розумового розвитку. Дидактичним іграм в навчально-виховному процесі початкової школи відводиться значна роль.

Дидактичні ігри, які використовуються у початковій школі, виконують різні функції [6]:

- активізують інтерес та увагу школярів;
- розвивають пізнавальні здібності, кмітливість, уяву;
- закріплюють знання, вміння і навички;

– тренують сенсорні вміння тощо.

Аналізуючи сучасну літературу, можна зробити висновки, що в ситуації дидактичної гри дитина засвоює програму значно успішніше, ніж у ситуації навчального заняття, адже в дидактичній грі навчальна мета – частина ігрової ситуації з виконанням певних правил. За таких умов засвоєння нового матеріалу відбувається без особливого напруження.

Дидактичну гру на уроках математики педагоги можуть використовувати на різних етапах, в тому числі, і для формування специфічних умінь, що дає можливість учням зрозуміти і вивчити незрозумілий їм навчальний матеріал [1; 3]. Мета дидактичної гри полягає у тому, щоб набуті знання поєднувати з практичною діяльністю.

- На думку видатного педагога сучасності П. Мороз, успіх проведення дидактичної гри залежить від дотримання таких вимог:

- гри мають відповідати навчальній програмі;
- ігрові завдання мають бути не надто легкими, проте й не дуже складними;
- відповідність гри віковим особливостям учнів;
- різноманітність ігор;
- залучення до гри учнів усього класу [4, с. 26].

- У дидактичній грі мають брати участь всі учні класу. Саме тому завдання, які вчитель має добирати для її проведення мають бути короткі, посильні, розраховуючи на відповіді всіх учнів класу. Наведемо приклади дидактичних ігор, які спрямовані на формування обчислювальних умінь і навичок молодших школярів.

Дидактична гра «Футбол»

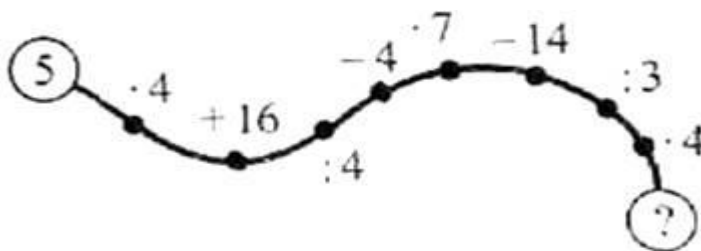
Мета: розвиває логічне мислення, формує обчислювальні навички, вміння швидко обчислювати дії.

Хід гри : клас ділиться на дві команди. Учень з першої команди називає довільний приклад і вказує на учня з другої команди, який буде відповідати. Якщо відповідь правильна, то гравець, який відбив «удар», дає завдання першій команді. Якщо відповідь неправильна, то «нападаюча» команда дає правильну відповідь і хором говорить «Гол». Учень, якого викликали, може звернутись за допомогою до одного з членів своєї команди. Перемагає команда, яка заб'є більше «голів».

Дидактична гра «Хто швидше впише число?»

Мета: розвиває логічне мислення, вміння автоматизовано вирішувати числові операції, висловлювати логічно свою думку, вміння працювати в колективі.

Хід гри: на дошці зображено малюнок. Учні мовчки обчислюють «ланцюжок». Хто перший отримає відповідь, виходить до дошки і вписує її в останній кружечок.

Гра «Лічи швидко»

Мета: розвиває у молодших школярів обчислювальні навички, логічне мислення та закріплює навички лічби.

Хід гри : вчитель плеще декілька разів у долоні, діти на магнітних дощечках пишуть цифру, яка відповідає кількості ударів і показують результат вчителю.

Отже, дидактична гра відіграє важливу роль у формуванні обчислювальних умінь і навичок. Формування обчислювальних умінь і навичок – складний процес, ефективність якого багато в чому залежить від індивідуальних особливостей молодших школярів, рівня їх підготовки та способів організації обчислювальної діяльності. На сучасному етапі розвитку початкової освіти необхідно вибирати такі способи організації обчислювальної діяльності

молодших школярів, які сприяють не тільки формуванню міцних усвідомлених обчислювальних умінь і навичок, а й всебічному розвитку особистості дитини.

Список використаних джерел:

1. Білик Т. С. Гра як метод реалізації виховної функції уроку математики у початковій школі / Т. С. Білик // Інноваційні наукові дослідження у галузі педагогіки та психології : Матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Запоріжжя, 3-4 лютого 2017 р. – Запоріжжя : Класичний приватний університет, 2017 р. – С. 6-10.
2. Державний стандарт початкової освіти 2018 / Режим доступу <http://nus.org.ua/news/mon-uzgodylo-ostatochnu-versiyu-proektu-derzhstandartu-pochatkovoyi-osvity/>.
3. Кривошея Т.М. Педагогічні умови реалізації взаємозв'язку розумової та естетичної діяльності молодших школярів у процесі вивчення математики /Т. М. Кривошея // Молодий вчений. – № 5.2. (57.2). – травень, 2018. – С.93-99.
4. Мороз П. Захопити, а не примусити (ігрова діяльність на уроках історії, на прикладі вивчення історії стародавнього світу) / П. Мороз // Історія в школах України, № 4, 2005. – С. 25-29.
5. Програма з математики для 1 – 4 класів <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
6. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи : підручник для вузів / Олександра Яківна Савченко. – Київ : Генеза, 2002. – 368 с.
7. Самаруха Г. Дидактична гра – засіб розвитку творчих здібностей молодших школярів / Г. Самаруха // Шк.бібл.-інформ.центр. Інформаційне забезпечення навчального процесу. – 2014. – № 4. – С.63-70.
8. Хом'юк І.В. Педагогічні умови застосування дидактичних ігор у технічних ВНЗ / І. В. Хом'юк // Науковий вісник Південноукраїнського державного педагогічного університету ім.. К.Д.Ушинського. – Одеса, 2004. – № 8-9. – С. 97-102.

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ФОРМУВАННЯ ОСНОВ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Вікторія Шуляк, здобувач ступеня вищої освіти «магістр»

Науковий керівник: І.В. Хом'юк доктор педагогічних наук, професор

*Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

FEATURES OF FUTURE TEACHER TRAINING OF PRIMARY SCHOOLS TO THE FORMATION OF THE FINANCIAL LITERACY OF YOUNGER SCHOOLCHILDREN

Viktoriya Shulyak, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. Стаття присвячена питанню підготовки учителів початкових класів до формування основ фінансової грамотності молодших школярів. Здійснено аналіз світового досвіду щодо формування фінансової компетентності вчителів та організації навчального процесу вивчення фінансової грамотності учнями початкових класів. Пропонуються варіанти професійного розвитку вчителів початкових класів для формування основ фінансової грамотності учнів. Наведено приклади завдань на формування основ фінансової грамотності молодших школярів на уроках математики.

Ключові слова: фінансова грамотність, фінансова компетентність, фаховість учителів, розвиток, молодший школяр, творчий підхід, міжнародний досвід.

Abstract. The article is devoted to the issue of preparation of elementary school teachers for the formation of the basics of financial literacy of junior pupils. The analysis of world experience on the formation of financial competence of teachers and the organization of the educational process of studying financial literacy by primary school students is carried out. There are offered variants of professional development of primary school teachers for forming the basics of financial literacy of students. Examples of tasks for forming the basics of financial literacy of junior pupils in mathematics lessons are given.

Key words: *financial literacy, financial competence, teachers' professional skills, development, junior pupil, creative approach, international experience.*

На сьогодні, однією із головних потреб особистості є фінансова обізнаність. Фінансова грамотність – одна із ключових компетентностей Нової української школи і вона вже закладена в закон «Про освіту». «Фінансова грамотність має стати надбанням кожного, хто закінчив школу в Україні. Адже критичне мислення, прийняття самостійних рішень, вміння брати на себе відповідальність – це є найкращий здобуток, який повинна мати кожна освічена людина», – наголосила міністр освіти України Лілія Гриневич [9].

Проблема фінансової грамотності набула широкої актуальності й починає досліджуватись багатьма науковцями. Більш активно дану тему досліджують зарубіжні вчені: А.Лусарді, Т. Люсей, О. Мітчелл, які приділяють увагу формуванню фінансової грамотності у розвинених країнах. Дослідники М.Кузнєцова, М. Овчинников, Л. Стахович, А. Столярова, Г.Шахназарян активно досліджують взаємозв'язок між рівнем фінансової грамотності та активністю інвестиційної діяльності, визначають необхідність формування навичок фінансового планування та розглядають шляхи підвищення фінансової грамотності населення. Вітчизняні науковці О. Блискавка, Р. Бонд, А. Зеленцова, О. Куценко, Н. Лозицька, А. Климчук, Д. Радзішевська досліджують стан фінансової грамотності в Україні та визначають необхідність її підвищення. Не дивлячись на широке коло науковців, що займаються питаннями фінансової грамотності, проблеми продовжують накопичуватися та набувають більшої актуальності.

Завдання підвищення рівня фінансової грамотності в Україні – це сфера відповідальності держави, бізнесу і сім'ї. В реальності пласт реалізації заходів щодо підвищення фінансової грамотності ліг на плечі вчителів. А оскільки задля досягнення якісних результатів починати потрібно з наймолодших школярів, то основи фінансової грамоти мають сформувати у дітей саме учителі початкової школи.

Для того, щоб цікаво подати знання про фінансову грамоту дітям, вчителям слід самим опанувати основи фінансової грамоти. Вчителям Нової української школи були запропоновані вебіари, тренінги із фінансової грамотності. Зокрема змістовним для навчання вчителів був вебінар 13 липня 2018 р на освітньому порталі «На Урок» під назвою: «Основи фінансової грамотності, як компетенції вчителя НУШ», що проводився спікером Сергієм Анатолієвичом Вожжовим – експертом з фінансової грамотності EdCamp Ukraine. [5]. На вебінарі вчителі дізналися про базові принципи фінансової грамотності та етапи, які проходить людина за час свого життя з точки зору взаємодії з фінансами. Позналились з європейською та українською системами диверсифікації фінансових ризиків та зрозуміли, в чому принципова різниця забезпечення третьої частини свого життя, яке ми звикли називати пенсія. Педагоги ознайомились із цікавим питанням: чи можуть бути в країні заможні громадяни, якщо їх навчають бідні вчителі?

Питанню професійного розвитку учителя в сфері фінансової грамотності приділили увагу О.Б. Рябова, Л.Я.Криховець-Хом'як, Л.І.Чарторинська, Г.Ф.Древаль, створивши навчально-методичний посібник для вчителя «Фінансову абетку 2 класу», «Фінансову Арифметику 3 класу», «Фінансову поведінку 4 класу». Видання містять навчально-методичні матеріали для вчителя, що розкривають суть категорій з курсу фінансової грамотності, які органічно поєднуються з опануванням учнями основних математичних, громадянських, соціальних та загальнокультурних компетенцій. У посібниках наведені інтерактивні вправи, які розвивають у дітей уяву, критичне і логічне мислення, творчі здібності, збагачується мотивація навчальної діяльності дітей, їх становлення як громадян, формуванню фінансової та споживчої культури, а також соціальній адаптації молодших школярів в умовах ринкового середовища. Навчально-методичні посібники є гарною допомогою вчителям початкової школи для організації навчальної роботи з учнями на всіх етапах навчального процесу [7, 8, 10.]

Тренінги, телепередачі, ігри, вебіари, навчально-методичні посібники є ефективним

начинням когнітивного розвитку вчителів. А для того, щоб підготувати майбутнього вчителя початкових класів, який би творчо, цікаво, захопливо формував фінансову грамотність у дітей, потрібні практичні знання. У даному питанні корисно звернути увагу на міжнародний досвід.

Наприклад, у Японії вчителі разом готуються до уроків, відвідують уроки один одного, що дає можливість отримати якісний зворотний зв'язок. Отримуючи певні знання з фінансової грамоти, вчителі разом вирішують як творчо, емоційно, цікаво й ненав'язливо подати матеріал учням. В Японії вважають, що вже в 6-7 років діти повинні розбиратися в тому, що таке вартість товару чи послуги, вміти здійснювати покупки в рамках свого бюджету, економити кишенькові гроші. Дітям 8-9 років потрібно вміти розрізняти бажання і можливості, розуміти бюджетне обмеження, вести фінансовий план [11].

У початковій школі в Чехії є предмет, який так і називається – *finanční gramotnost* (фінансова грамотність). Вчителі забезпечені програмою, за якою дітям пояснюють, що таке гроші, як розподіляти, контролювати і регулювати особисті доходи і витрати. Школярі отримують інформацію про податки, комунальні платежі, витрати на продукти та одяг, капітальні витрати на купівлю житла, а також про накопичення, вкладення коштів та відкриття власного бізнесу. Із вчителями часто працюють різні експерти у сфері економіки та фінансів, які діляться особистим досвідом і важливими лайфхаками.

Міністерство фінансів США створило освітній проект *Money as you grow*. На його сайті є п'ять розділів з інформацією для різних вікових груп: 3-5 років, 6-10 років, 11-13 років, 14-18 років і 18+ років. Зібрані тут дані, методики, інструменти, розвивальні ігри й тести рекомендують використовувати батькам і вчителям, щоб навчити дітей поводитися з грошима. Також існує ресурс *MyMoney.gov* від Федеральної комісії з фінансової грамотності та освіти. Тут можна знайти освітні поради про те, як заробити, зберегти, інвестувати і захистити гроші. Влада кожного штату самостійно визначає, як і в яких обсягах використовувати запропоновані урядом матеріали в школах.

У Фінляндії спеціально навчені ментори працюють з молодими вчителями. Йдеться не про наставництво, коли один досвідчений вчитель консультує одного молодого, а саме про роботу з групою – тоді з'являються нові знання, це допомагає новачкам. Програми для менторів розробили університети, які займаються підвищенням кваліфікації. Вони ж підготували менторів, які далі працюють з менш досвідченими вчителями.

Створити такі речі в нас в Україні не було б проблематично. І це допомогло б підтримувати один одного. Також було б дієвим обмін досвідом між вчителями з різних куточків країни й з-за кордону. Потрібно наповнити новими й глибшими сенсами поняття підвищення кваліфікації і зробити її максимально практико-орієнтованим, тобто дати вчителям практичні інструменти, які вони могли б використовувати. Варто розробити якісні показники ефективності роботи, а також ввести в практику підготовки вчителя психодіагностичні інструменти, які дозволять міряти не тільки знання методик вчителів, але й їхню здатність створювати емоційно комфортні, безпечні простори для навчання [4].

В Україні, а саме у Вінниці є гарний приклад міжнародної взаємодії в інтересах підвищення фінансової обізнаності дітей. В рамках інтеграції вітчизняної дошкільної освіти у світовий простір, яка передбачає активне залучення до міжнародних проектів і програм, українське дошкілля приєдналось до Міжнародної мережі програм соціально-фінансової освіти «Афлатун», з програмою, яка формує у дошкільників ази соціальної та фінансової грамотності. Курс її впровадження визначено відповідним наказом Міністерства освіти і науки від 22.01.2016р. №46 «Щодо упровадження основ соціальної і фінансової освіти дітей дошкільного віку» [6]. Міжнародна програма «Афлатун» (Нідерланди) побудована на пріоритетах і методичних ідеях Всесвітнього руху із соціальної та фінансової освіти дітей у віці 3–18 років – програмах «Афлатот» (3–6 років), «Афлатун» (7–14 років) і «Афлатін» (15–18 років). Педагогам надані програмки, за якими вони пояснюють дітям основи бюджетування власних коштів, вчать бути ощадливими, сприяють соціальній адаптації дітей та формують у них навички правильного використання та економії коштів.

Одним із елементів професійного розвитку творчого педагога у формуванні фінансової грамотності молодших школярів є розробка уроку, яка допоможе цікаво інтегрувати ази фінансової грамотності в уроки математики [1; 2; 3]. Наведемо приклади завдань на формування основ фінансової грамотності молодших школярів.

1. «Розшифруй»

Надійшло повідомлення, що шахрай, коли перемальовував гроші, допустився помилок. Помилки пов'язані із історичними постатями України.

Що тут не вірно?

2. Обчисліть приклади і запишіть відповіді в порядку зростання. Запишіть відповідні букви і дізнаєтесь прізвища відомих людей, які зображуються на українських гривнях. Підкресліть номінал, на якому зображене дане прізвище.

	230-120	=11
	840+50	=89
	200+(360-150)	=41
	870-60+100	=91
	970-(310+650)	=10
	870-50+100	=92

Іван Франко – на : 10, 20, 50, 100, 200, 500 гривнях.

3. «Бліц турнір»

1. В магазині 7 цукерок солоденьких
По 5 гривень дають карамельку
Тож який прибуток діти
Магазин має получити

2. Аніматор 2 години дітей розважав
За годину 425 грн він брав
Щоб за роботу святкову вгодити
Скільки зарплати йому заплатити

Дієвими для формування фінансової грамотності є використання вчителем коректурних таблиць на уроці. Наприклад, орієнтовні завдання до коректурної таблиці «Потреби і послуги»: 1) знайди і назви першочергові потреби людини; 2) знайди другорядні потреби (предмети розкоші); 3) покажи послуги, за які люди платять щомісяця; 4) знайди потреби, які можна придбати за 50 грн.; та ін.

Отже, щоб забезпечити професійний розвиток творчого педагога НУШ, для викладання основ фінансової грамотності у молодших школярів необхідно: створити багату матеріальну базу для вчителя; розробити низку інтегрованих уроків з фінансової грамоти та математики; забезпечити педагогів дидактичними іграми, мнемо таблицями, коректурними таблицями, ребусами, кросвордами, казками, мультфільмами з фінансової грамотності; потрібно часто проводити тренінги, коучі, вебінари для вчителів НУШ, щоб підвищити їх когнітивний та емоційний інтелект, дати можливість розкрити творчий потенціал; обов'язковим для професійного розвитку педагогів є залучення міжнародного досвіду.

Список використаних джерел:

1. Голюк О. А. Становлення суб'єктної позиції майбутніх вихователів ДНЗ та вчителів початкової школи в процесі фахової підготовки / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій : збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Вітковська, В. І. Шахов. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2016. – Випуск 5. – С. 275–279.
2. Загоруй Р. В. Підготовка майбутнього вчителя до активізації навчальної діяльності учнів початкової школи у процесі вивчення математики / Р. В. Загоруй // Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія / ред. кол.: В. І. Шахов, О. В. Акімова, Б. А. Брилін. – Вінниця : Нілан-ЛТД, 2015. – Випуск № 44. – С. 161–164.
3. Любчак Л. В. Проблема формування майстерності міжособистісної взаємодії у майбутніх учителів

початкових класів / Л. В. Любчак // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: збірник матеріалів науково-практичної конференції викладачів і студентів / ред. кол.: Г. С. Тарасенко, М. Яворська-Вітковська, В. І. Шахов. – Вінниця: Нілан-ЛТД. – 2016. – Випуск 5. – С. 297–300.

4. Навчити вчителя. Кілька ідей з освітнього кластеру на форумі видавців. Електронний ресурс: <http://nus.org.ua/articles/navchyty-vchytelya-kilka-idej-z-osvitnogo-klasteru-na-forumi-vydavtsiv/>

5. Основи фінансової грамотності як компетенції вчителя НУШ. Електронний ресурс: <https://naurok.com.ua>.

6. Соціально-фінансова освіта дошкільників міжнародна програма соціальної та фінансової освіти дітей від 3 до 6 років «Афлатот». Електронний ресурс: <http://shostka.dnznz10>.

7. Фінансова абетка. 2 клас: навч.-метод. Посібник для вчителя/ О.Б.Рябова, Л.Я.Криховець-Хом'як, Л.І. Чарторинська, Г.Ф.Древаль; за заг.ред.д-ра екон.наук, проф. Т.С.Смовженко.-К. : ДВНЗ«Університет банківської справи», 2016. –123с.

8. Фінансова арифметика. 3 клас: навч.-метод. Посібник для вчителя/ О.Б.Рябова, Л.Я.Криховець-Хом'як, Л.І. Чарторинська, Г.Ф.Древаль; за заг.ред.д-ра екон.наук, проф. Т.С.Смовженко. – К. :ДВНЗ«Університет банківської справи», 2016. –136с.

9. Фінансову грамотність варто зробити окремим предметом – Гриневич. Електронний ресурс: [https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/ finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetom-grinevich/808365](https://gazeta.ua/articles/edu-and-science/finansovu-gramotnist-varto-zrobiti-okremim-predmetom-grinevich/808365)

10. Фінансова поведінка. 4 клас: навч.-метод. Посібник для вчителя/ О.Б.Рябова, Л.Я.Криховець-Хом'як, Л.І. Чарторинська, Г.Ф.Древаль; за заг.ред.д-ра екон.наук, проф.. Т.С.Смовженко. – К.:ДВНЗ«Університет банківської справи», 2016. –123с.

11. Як навчають фінансової грамотності в школах різних країн світу Електронний ресурс: <https://osvitoria.media/experience/yak-navchayut-finansovoyi-gramotnosti-v-shkolah-riznyh-krayin-svitu>

**Секція 7. ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА НОВОЇ
УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ В УМОВАХ ФОРМАЛЬНОЇ І НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

**ПРОФЕСІЙНИЙ РОЗВИТОК ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ
ШКОЛИ В УМОВАХ НЕФОРМАЛЬНОЇ ОСВІТИ**

Горковенко Тетяна, здобувач ступеня вищої освіти «бакалавр»

Науковий керівник: О.А Голюк, кандидат педагогічних наук, доцент

Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

(Україна)

**PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF THE CREATIVE TEACHER OF THE NEW
UKRAINIAN SCHOOL UNDER THE CONDITIONS OF INFORMAL EDUCATION**

Tetyana Politsia, second-year student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. В статті розкриваються актуальність проблеми неформальної освіти щодо вдосконалення творчих вмінь сучасного вчителя. Проаналізовано технології неформальної освіти в контексті «Нової української школи».

Ключові слова: самоосвіта, неформальна освіта, професійно-компетентний педагог, концепція «Нової української школи», технологія неформальної освіти, портфоліо.

Abstract. The article reveals the relevance of the problem of informal education in improving the creative skills of a modern teacher. The technologies of non-formal education in the context of "New Ukrainian school" are analyzed.

Key words: self-education, informal education, professional-educated teacher, concept of "New Ukrainian school", technology of informal education, portfolio.

Удосконалення професійної майстерності вчителя в умовах реформування освіти передбачає переосмислення вчителем своїх професійних орієнтацій і прагнень, функціональних обов'язків, власного досвіду і педагогічних знахідок вчителів-новаторів. Цей процес вимагає внутрішньої цілеспрямованості, умінь виявити невідповідності власної професійної кваліфікації вимогам, що пред'являються сьогодні шкільному вчителю. Формування нових професійних компетенцій творчого педагога зумовлений саме через навчання як формального, та і неформального.

Професійно-компетентний педагог, який володіє великим творчим потенціалом, неодмінно створить відповідну атмосферу для креативного розвитку дитини. Сама ця якість дозволить учителю творчо організовувати клас та здатність сприяти творчому становленню молодших школярів та їхній індивідуалізації. Л.Ітельсон дав характеристику типових рольових педагогічних позицій, а саме педагог може виступати в якості натхненника, якщо він прагне захопити (запалити) вихованців цікавими цілями, перспективами [9, с. 254].

Аби бути цікавим дітям як фахівець, як особистість, педагог має постійно навчатися та надихати дітей на творчу роботу. Оновлювати знання з навчального предмету через творчі заняття. Потреба в професійному вдосконаленні багато в чому визначає роль і місце самоосвіти. Самоосвіта – це шлях професійного та особистісного зростання, що визначає, зокрема: якість уроків, підготовку до них, рівень співпраці з учнем, професійну мотивацію та самооцінку. [10].

Самоосвіта передбачає також і неформальну освіту. І.Пекар зазначає, що неформальна освіта пропонує альтернативні форми навчання та новий зміст, які допомагають людям пристосуватися до постійних трансформацій суспільства. В багатьох європейських країнах неформальна освіта позиціонується у сфері громадянської освіти і спрямована на створення умов для формування демократично орієнтованого громадянина [11].

У проекті Закону України «Про освіту» даються три різновиди освітньої діяльності: формальна, неформальна та інформальна. Також у проекті Закону України «Про освіту», сказано що неформальна освіта – це інституціолізована, цілеспрямована і спланована за участю державних і визнаних приватних закладів освіти та фізичних осіб, які здійснюють індивідуальну педагогічну діяльність, освіта зазвичай без надання кваліфікацій, визнаних державними органами, або без кваліфікацій взагалі, що є додатковою до формальної освіти; результати неформальної освіти визнаються у формальній освіті і під час присвоєння кваліфікацій. Це визначення повністю розкриває суть неформальної освіти. Іншими словами, це творча, взаємопов'язана діяльність педагога та закладу освіти, спрямована на професійне становлення й розвиток педагога у міжкурсовий та міжтестастійний періоди. [5].

Л. Сігасва визначає неформальну освіту як «сумісне, групове навчання» та виділяє три форми неформальної освіти: курси; гуртки за інтересами; громадські об'єднання [14, с. 212-216]. У неформальній освіті шляхи набуття знань педагог обирає з огляду на особистісні вподобання та враховуючи модальність сприйняття. Традиційний (і бюджетний) спосіб самоосвіти – опрацювання текстового матеріалу: наукової та методичної літератури, фахової періодики, тематичних інтернет-ресурсів тощо.

Дедалі більше доступних ресурсів, які пропонують дистанційне навчання. У програмі дистанційних курсів зазвичай передбачають низку семінарів чи вебінарів он-лайн. Вони можуть відбуватися наживо (он-лайн) чи в записі. Також програми фестивалів включають майстер-класи, тренінги, семінари, об'єднані спільною ідеєю. Це можуть бути фестивалі дитячо-батьківських стосунків, педагогічної креативності тощо. Учасники самі обирають, що відвідати, без попереднього запису, ознайомившись із розкладом чи й випадково потрапивши на захід.

Отже, можна зробити певну відмітку, що саме неформальна освіта доступна для кожного учителя. Вона також різнопланова, а саме будь-яка форма проведення буде цікава для відвідування. Основою проведення неформальної освіти – отримання творчих вмінь та практичних навичок для сучасного вчителя Нової української школи.

Ще в грудні 2016 року Міністерством освіти і науки України було представлено масштабний проект «Нова українська школа», концепція якого формується дотепер. Зараз країна знаходиться в першій фазі 2016-2018 рр. з формуванням національної Е-платформи курсів та підручників. Концепцією «Нової української школи» визначено поняття компетентності. Ключові компетентності – це ті, яких кожен потребує для особистої реалізації, розвитку, активної громадянської позиції, соціальної інклюзії та працевлаштування і які здатні забезпечити особисту реалізацію та життєвий успіх протягом усього життя.

Неформальна освіта має бути відкрита, неперервна самоорганізована система педагогічних, взаємопов'язаних між собою та націлених на визначений результат.

Однією з перших технологій, яка допоможе систематизувати роботу вчителя, проаналізувати його професійні успіхи і невдачі, підготуватися до чергової атестації, є професійне портфоліо вчителя. Учителі зазвичай творчо підходять до професійного портфоліо. Основна мета портфоліо – оцінювання роботи вчителя за темою самоосвіти, характеру його діяльності, відстеження творчого і професійного зростання вчителя та сприяння формуванню навичок рефлексії (самооцінки). Важливо, щоб учитель проаналізував свою роботу, власні успіхи, узагальнив і систематизував педагогічні досягнення, об'єктивно оцінив свої можливості та побачив способи подолання труднощів для досягнення вищих результатів.

Наступним кроком і технологією неформальної освіти є створення власного сайту працівника методичної служби. Надзвичайно важливим фактором є презентація успіхів учителів на сайті, презентація найкращого досвіду та звіти діяльності всіх методичних осередків [13].

Отже, важливим у професійному розвитку кожного педагога використовувати різні технології неформальної освіти, які є актуальними у набутті компетентностей сучасного вчителя Нової української школи.

Висновок. Одним із основних завдань реформування української школи є зміни авторитарно-дисциплінарної моделі навчання на особистісно орієнтовану, що потребує «озброєння» учителя оптимальними педагогічними технологіями. З іншого боку, вимагає пошуку форм і засобів навчання особистості на засадах індивідуалізації, створення умов для саморозвитку, самонавчання, осмисленого визначення своїх можливостей і життєвої мети. В умовах неформальної освіти надається можливість для розвитку професійних компетентностей кожного вчителя, ставить перед нами перспективи подальшого саморозвитку педагогів і можливості реалізації сформованих компетентностей та досвіду у власній педагогічній діяльності. За такої організації роботи вчитель створить власну самобутню систему, свідомо працюватиме над саморозвитком і самоосвітою, сформує свій професійний імідж. Правильний вибір технологій неформальної освіти полегшить методисту організацію роботи та значно підвищить результативність. А також важливим є те що, основою проведення неформальної освіти – це отримання творчих вмінь та практичних навичок для сучасного вчителя Нової української школи.

Список використаних джерел:

1. Голюк О.А. Особливості підготовки майбутніх викладачів дошкільної педагогіки в контексті реформування вищої освіти України / О.А. Голюк // Актуальні проблеми дошкільної та початкової освіти в контексті європейських освітніх стратегій: зб. мат. наук.-практ. конф.– Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2015. – Вип.4. – С. 437-440.
2. Демченко Е., Кит Г., Голюк О., Родюк Н. Развитие субъектности будущих педагогов в контексте подготовки к работе с одаренными детьми / Елена Демченко, Галина Кит, Оксана Голюк, Наталья Родюк // Society, Integration, Education. Proceedings of the International Scientific Conference, May 25th-26th, 2018. – Rezekne : Rezekne Academy of Technologies, 2018. – P. 507-519.
3. Демченко О. Підготовка майбутніх фахівців дошкільної освіти до розвитку соціальної обдарованості дітей в проблемному полі педагогіки вищої школи / О.Демченко // Людинознавчі студії : збірник наукових праць Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. Серія «Педагогіка» / ред. кол. М. Чепіль (головний редактор) та ін. – Дрогобич : Редакційно-видавничий відділ ДДПУ імені Івана Франка. – Випуск 6/38 (2018).- С.116-130.
4. Жовнич О. В. Дидактичні переваги і новітні тенденції застосування інформаційно-комунікаційних технологій у вищій освіті // Молодь і ринок : щомісячний наук.-пед. журнал. – Дрогобич. – 2016. – № 7. – С. 150–155.
5. Закон України про освіту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19>. – Назва з екрану.
6. Каплінський В. В. Орієнтація вищого навчального закладу на забезпечення якості освіти / В. В. Каплінський, Н. І. Лазаренко // Психологія і педагогіка на сучасному етапі розвитку наук: актуальні питання теорії і практики: зб наук. робіт. – Одеса: ГО «Південна фундація педагогіки», 2016. С.– 111-114.
7. Король А.В. Штучний інтелект як засіб співпраці з педагогами, батьками та громадськістю в інноваційному освітньому середовищі / А.В. Король // Інклюзивна освіта як індивідуальна траєкторія особистісного зростання дитини з особливими освітніми потребами : збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю (м. Вінниця, ВДПУ імені Михайла Коцюбинського, 08-09 листопада 2018 р.) / редкол.: О. П. Демченко, Н. О. Комарівська, Л. В. Любчак, Л. А. Присяжнюк ; за заг. ред. О. А. Голюк. Вінниця : Меркьюрі-Поділля, 2018. Вип. 1. – С. 94 – 98.
8. Лазаренко Н. І. Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців в умовах сучасних трансформаційних змін / Н. І. Лазаренко // Actual question and problems of development of social sciences : Conference Proceedings. – Kielce: Holy Cross University. – P.172-175.
9. Муқан Н.В. Неперервна педагогічна освіта вчителів загальноосвітніх шкіл: професійне становлення та розвиток (на матеріалах Великої Британії, Канади, США) [Текст]: монографія / Н.В. Муқан. – Л.: Вид. Львівської політехніки, 2010. – 284 с.
10. Неформальна освіта педагога – навчання з задоволенням [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.pedrada.com.ua/article/268-qqq-16-m11-24-11-2016-neformalna-osvta-pedagoga-navchannya-z-zadovolenniam>. – Назва з екрану.
11. Пекар І. Роль неформальної освіти у сучасному суспільстві [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://business-territory.com/articles/rol-neformalno%D1%97-osv%D1%96ti-u-suchasnomu-susp%D1%96lstv%D1%96>. – Назва з екрану.
12. Підготовка майбутнього педагога до реалізації принципів педагогіки партнерства / Л.В. Любчак, Л.П. Дабіжа // Development trends in pedagogical and psychological sciences: the experience of countries of Eastern Europe and prospects of Ukraine: monograph / edited by authors. – 1st ed. – Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2018. – p.539-560.
13. Раус В. Практичний досвід використання технологій неформальної освіти вчителів початкових класів у системі методичної роботи школи висник. / Вікторія Раус. //Вип.16. – 2016.

14. Сігаєва Л.Є. Розвиток освіти дорослих в Україні (друга половина XX ст.-початок XXI ст. [Текст]: монографія /за ред. С.О. Сисоєвої / АПН України, Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих АПН України. – К.: ТОВ ВД «ЕКМО». – 2010. – 420 с.

ДІЯЛЬНІСТЬ КЕРІВНИКА ЗАКЛАДУ ОСВІТИ ЩОДО ФОРМУВАННЯ БРЕНДУ ГАЛУЗІ ОСВІТИ

Марина Нетреба, кандидат філологічних наук, доцент кафедри педагогіки та освіти Маріупольського державного університету (Україна)

ACTIVITY OF THE LEADER OF EDUCATION INSTITUTION TO FORMATION OF THE BRAND OF EDUCATION

*Marina Netreba, candidate of philology, associate professor
of pedagogy and education of Mariupol State University (Ukraine)*

Анотація. В тезах розглянуто роль керівника закладу освіти щодо формування бренду галузі освіти. Успішність закладу загальної середньої освіти вимагає від керівників закладів освіти застосування особливих методів просування, спрямованих на усвідомлене формування бренду, що демонструє унікальність і цінність освітніх послуг.

Ключові слова: керівник, роль керівника, заклад освіти, бренд галузі освіти

Abstract. In the theses, the role of the head of the educational institution on brand formation in the field of education is considered. The success of the institution of general secondary education requires the heads of educational institutions to use special promotion methods aimed at the conscious formation of a brand, which demonstrates the uniqueness and value of educational services.

Keywords: leader, the role of leader, educational institution, brand in the field of education.

Застосування відповідних елементів маркетингової діяльності в управлінні освітнім закладом сприяє створенню і формуванню позитивного іміджу закладу загальної середньої освіти. Ефективність діяльності керівника закладу освіти, насамперед, залежить від високого рівня культури управління, досконалої технології, методів і механізмів її застосування, що вимагає встановленню науково-технічних, культурно-освітніх зв'язків, які формують освітню систему.

Безпосередньо дослідженнями брендингу галузі освіти займаються науковці Є. Дагаєва, Ф. Котлер, Н. Спіріна, А. Уїллер. Використання маркетингових технологій в управлінні освітніми закладами розглядається в роботах таких авторів як: Б. Братаніч, С. Вознюк, С. Захаренков, І. Мороз, П. Третьяков, М. Туберозова, Н. Шарай. Впровадження та використання маркетингових технологій в освітній сфері висвітлюються в дослідженнях Н. Літвінової, І. Захарової.

Правильно побудований та успішний бренд для закладів освіти України дасть можливість отримувати додатковий прибуток, захищати свої науково-педагогічні здобутки в процесі роботи з партнерами, спрощувати процедуру вибору освітніх послуг споживачами, ідентифікувати освітній заклад і його послуги серед конкурентів, бути інвестицією в майбутнє, визначати межі, в яких існують освітні заклади, забезпечувати емоційний зв'язок зі споживачами, тобто потенційними майбутніми учнями, розвивати нові напрями своєї діяльності.

Успішному закладу загальної середньої освіти потрібен директор-менеджер, який має бути не просто висококласним фахівцем, а й людиною ідеї, з власним баченням мети й завдань сучасного закладу освіти та спроможною реалізувати ці ідеї. Його успіх не може бути індивідуальним, але від нього залежить якість команди, адже формування якісної команди це і мистецтво, і технологія одночасно. Є загальні підходи, які можна застосовувати з будь-якими людьми, і це дасть свої плоди, а є «магія» особистого й ситуативного, і в цьому мистецька унікальність успішних лідерів.

Насамперед, керівник закладу освіти повинен займатися брендом свого освітнього закладу. Вишуканість, оригінальність, інтелігентність і новизна – ось що є впізнаваністю школи.

Керівник закладу освіти в умовах Нової української школи має використовувати маркетингові комунікації для формування бренду освіти. Виходячи з визначення за О. Почуєвою, що це – процес передачі цільової аудиторії інформації про продукт та здійснюється процес передачі інформації про освітній заклад, а саме про освітні послуги, які надає заклад освіти та результати навчання та виховання, тобто про якісні показники діяльності школи, відповідним цільовим аудиторіям [4, с. 193]. До основних інструментів маркетингових комунікацій відносять: реклама; зв'язки із суспільством; спеціальні заходи (участь педагогічного колективу в професійних конкурсах, участь учнів в олімпіадах); представлення освітнього закладу в мережі Інтернет, ЗМІ; прямий маркетинг; виставкова діяльність закладу освіти.

Управлінська діяльність потребує від керівника освітнього закладу не тільки розуміння його соціально-професійної значущості, а й об'єктивного оцінювання своїх психофізичних, інтелектуальних, професійних можливостей, творчого потенціалу, необхідності неперервного професійного індивідуального розвитку й удосконалення базових навичок. У цьому зв'язку важливим компонентом якостей керівника в закладу освіти, що визначають його здатність виконувати необхідний комплекс управлінських завдань та рішень.

Побудова бренду починається зі створення закладу освіти, який буде його втіленням. У разі необхідності побудови бренду для вже існуючого закладу освіти крок «створення» пропускається.

Таким чином, правильне розроблення та застосування концепції брендингу – одне із важливих стратегічних завдань для керівників закладу освіти в нових умовах. При цьому будь-яка діяльність щодо позиціонування освітнього закладу у свідомості споживачів має базуватися на розумінні керівництвом як цілей та завдань, так і на побудові процесу формування бренду. Для цього визначали елементи, з яких формується бренд. Як і для комерційних підприємств, так і для закладів освіти основними об'єктами брендингу є: товар – освітня послуга, її корпоративні цінності; персонал; керівництво; випускники [3].

Варто зазначити, що бренд освітнього закладу в сучасній Україні й світі дедалі виразніше набуває ознак системності й технологічності, потребує нової якості менеджменту. При цьому одним з ключових атрибутів управління якістю освіти є чітке усвідомлення власної мети і завдань, необхідності дбайливого використання ресурсів, точного визначення парадигми і напрямків концентрації зусиль. У даному контексті вирішальним є належне забезпечення статутної діяльності закладу освіти гідною публічною презентацією у взаємодії із сферами підприємництва, державного управління, місцевого самоврядування, громадсько-політичного сектора, міжнародної співпраці [6].

Зasadничими елементами діяльності керівника закладу освіти є чітке визначення мети, завдань, основних етапів формування і втілення бренду у повсякденне життя закладу, його друзів та партнерів. Характер і сутність цих етапів визначимо трьома головними чинниками: ресурсами і становищем самого закладу освіти в конкурентному та суспільно-комунікативному середовищі; зовнішніми умовами, які вимагають стандартизації публічної презентації освітнього закладу; проєктивним образом або результатом колективних зусиль з розробки та просування бренду [5].

Брендинг закладів освіти може реалізовуватися на основі таких принципів, які має виконувати керівник закладу освіти: принцип безперервності, що забезпечує постійну роботу щодо розбудови бренду, покращення його іміджу та престижу; принцип партнерства, який передбачає реалізацію заходів щодо встановлення партнерських взаємин зі учнівським колективом, бізнес-структурами, підприємствами, іншими закладами, органами державної влади; принцип синергізму, а саме підвищення ефективності брендингу за рахунок паралельної реалізації внутрішніх та зовнішніх заходів щодо формування бренду закладу

освіти, а також їх взаємопосилення та взаємодія; принцип орієнтації на споживача, що полягає у дослідженні ринку освітніх послуг, науково-дослідницьких та конструкторських робіт, визначенні характеристик та очікувань потенційних споживачів послуг; принцип адаптивності, що полягає у забезпеченні пристосування заходів брендингу та методів його реалізації до конкретних ситуацій та умов ринку, що постійно змінюються.

Ефективність системи управління брендом визначається трьома групами критеріїв: результативністю брендингової діяльності закладу освіти, організацією управлінської праці і розвиненістю професійно-значущих якостей керівників і інших суб'єктів бренд-менеджменту [2].

На основі аналізу наукової літератури, ми пропонуємо розподілити роботу керівника освітнього закладу щодо формування бренду закладу освіти у три етапи. Ми будемо спиратися на думку О. Язловецької [7] та вважаємо розширити управлінські функції керівника закладу освіти. I етап: визначення місії. Підсумком цього етапу має бути чітке розуміння того, які ваші сильні та слабкі сторони закладу освіти. II етап: визначення цільової аудиторії. Це можуть бути учні, батьки, колектив працівників закладу освіти, соціальні партнери, ЗМІ. III етап: планування. Розробка конкретних заходів, пов'язаних з формуванням іміджу. IV етап: реалізація запланованих заходів. V етап: перевірка ефективності.

На думку сучасних дослідників Касьянкової О., Бажеріна К., Маслова В. керівнику закладу освіти мають бути притаманні такі риси: здатність генерувати ідеї та приймати самостійні рішення; уміння інтегрувати воедино такі головні складники успіху: ідеї, технології і менеджмент; готовність формувати нову якість сучасної школи; здатність стратегічно мислити та планувати; вміння будувати роботу на демократичних засадах; усвідомлення вагомості кожного члена колективу.

Таким чином, на сучасному етапі розвитку менеджменту існує низка класифікацій управлінських функцій. Їхнє вивчення дозволяє виділити загальні функції, а саме: планування, організацію, мотивацію, контроль і регулювання. Ці функції, за теорією, є обов'язковими для будь-якої системи управління [1, с.34].

Керівник освітнього закладу стає ключовою фігурою в здійсненні управлінської діяльності. Тому модернізація новітнього процесу ставить нові універсальні вимоги до професійної компетентності керівників закладів освіти. Для керівника освітнього закладу важливий ефективний взаємовигідний контакт із навколишнім світом, тому визначальною частиною його іміджу є висока самооцінка, упевненість у собі; соціальна й особиста відповідальність; бажання змінюватися на краще, ризикувати при здоровому почутті самозбереження, що також впливає на бренд закладу освіти.

Список використаних джерел:

1. Касьянова О. М. Контрольно-аналітична діяльність керівника освітнього закладу / О.М. Касьянова. – Х. : Вид. група «Основа». – 2014. – 192 с.
2. Кормич Б. А. Інформаційна безпека: організаційно-правові основи: навч. посіб. / Б. А. Кормич. – К. : Кондор, 2008. – 382 с. [Електроний ресурс] – Режим доступу : https://pidruchniki.com/82998/politologiya/natsionalniy_brending_strategiya_rozvitku_osnovni_komunikatori_kanali_komunikatsiyi (дата звернення: 05.12.2018).
3. Плисенко Г. Еволюція теорії брендингу як фактор формування конкурентних переваг на ринку освітніх послуг / Плисенко Г. // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2016. – Випуск 18. – Частина 2. – С.38-40.
4. Почуєва О. О. Управління презентаційною діяльністю сучасного освітнього закладу / О.О. Почуєва // Вісник післядипломної освіти. – 2013. – №9. – С.186-195.
5. Сорочан Т.М. Підготовка керівників шкіл до управлінської діяльності: теорія та практика / Т.М. Сорочан. – Луганськ : Знання, 2005. – 384 с.
6. Стратегія брендингу Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара. – Дніпро. – 2016. – 11 с. [Електроний ресурс]. – Режим доступу : http://www.dnu.dp.ua/docs/dnu/Strategy_Branding.doc (дата звернення : 05.11.2018).
7. Язловецька О. Зміст роботи загальноосвітнього освітнього закладу щодо формування позитивного іміджу / Язловецька О. // Наукові записки. Серія : педагогічні науки. – Випуск 125 – С.234-240.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО РОЗВИТКУ ТВОРЧИХ ЗДІБНОСТЕЙ ШКОЛЯРІВ

Наталія Семененко, здобувач ступеня вищої освіти «магістр».

*Науковий керівник: Л.М. Онофрійчук, кандидат педагогічних наук, ст. викладач
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського
(Україна)*

MODERN ASPECTS OF PREPARATION OF FUTURE TEACHERS OF THE PRIMARY SCHOOL TO THE DEVELOPMENT OF CREATIVE SKILLS OF SCHOOLCHILDREN

Natalia Semenenko, master's student

Vinnitsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University (Ukraine)

Анотація. У статті висвітлено теоретичні і практичні методи підготовки вчителів початкової школи до розвитку творчих здібностей школярів. Розглянуто різні підходи до вирішення даної проблеми.

Ключові слова: творчі здібності, естетичне виховання, вчителі початкової школи.

Abstract. At the article covers the theoretical and practical aspects of the preparation of primary school teachers for the development of creative abilities of schoolchildren. Different approaches to solving this problem are considered.

Key words: creative abilities, aesthetic education, primary school teachers.

За Національною програмою виховання дітей та учнівської молоді в Україні створено передумови для оновлення змісту й технологій виховання, формування гуманістичних цінностей та зразків громадянської позиції, виконання освітою своєї виховної, культурологічної місії. Виховання розуміють як процес залучення особистості до створеної людством системи цінностей, окультурення її життя, сприяння становленню її сутнісних сил, творчої активності.

У світлі нових концепцій виховання людини перевага надається формуванню молодого покоління, здатного творчо включатися в життєдіяльність, самостійно розв'язувати доступні проблеми. У той же час початкова школа гостро відчуває потребу в оновленні наукової бази, яка дозволила б учителям розвивати творчий потенціал і забезпечувати цей складний процес на належному науковому і професійному рівні. У цьому віці творча діяльність стає природною і необхідною для подальшого формування і розвитку людини, формою пізнання матеріально-предметного світу. Творчість дає змогу виокремити резерви особистості. Завдяки творчій діяльності дитина має можливість пізнати нові шляхи власного вдосконалення, розкрити природні здібності, знайти своє місце в житті, ставити значущі цілі і досягати їх.

Ідеалом виховання виступає різнобічне та гармонійно розвинена, національно свідома, високоосвічена творча особистість, здатна до саморозвитку і самовдосконалення. Домінантою виховання є формування в особистості ціннісного ставлення до навколишньої дійсності та самої себе, активної за формою та моральної за змістом життєвої позиції.

Відомі науковці (В.Дружинін, Дж.Гілфорд, О.Лук, А.Маслоу, О.Матюшкін, В.Петухов, Е.Фром, Я.Пономарьов, П. Торенс, В. Рогозіна, Л.Шрагіна, Д.Богоявленська, С.Рубінштейн та ін.) визначають здатність до творчості по-різному, але загальним поняттям є те, що вона ґрунтується на створенні чогось нового, оригінального. Критерієм творчості при цьому є не якість результату, а характеристики та процеси, котрі активізують творчу продуктивність – саме це називається креативністю [3, с. 18].

Одна з важливих ролей по формуванню особистості належить естетичній культурі.

Естетична культура – важлива складова духовного обличчя особистості. Від ступеня її розвитку в людині залежить його інтелігентність, творча спрямованість, стійкість відносин до світу і іншим людям. І.Зязюн, Г.Апресян, А.Комарова, В.Малахов, Н.Миропольська, М.Овсянников, Л.Печко та ін. розглядають поняття «естетична культура» і наголошують, що її формування пов'язане з розвитком естетичних творчих здібностей особистості.

Естетична культура реально виявляється в будь-якому вчинку людини, в її ставленні до довкілля. Проблеми формування естетичної культури особистості досліджено в працях Т.Аболіної, Д.Джоли, Н.Миропольської, Л.Печко, Г.Тарасенко, А.Щербо.

Питанню естетичної культури приділяли увагу фахівці різних галузей науки: філософії – Г.Васянович, А.Герасимчук, П.Саух та ін., психології – І.Бех, Г.Костюк, В.Моляко, В.Рибалка та ін.

У результаті огляду наукової літератури встановлено, що естетична культура особистості є складним якісним утворенням, що передбачає знання законів краси, здатність естетичного сприйняття навколишнього світу, естетичні прагнення в зовнішньому вигляді, культурі побуту, в утвердженні прекрасного в людині, природі, речах та художніх творах [9].

Одним із психолого-педагогічних понять, яким оперуємо є «естетичне виховання». Звісно, навколишня дійсність, середовище, мистецтво, певні індивідуальні особливості особистості, самовиховання впливають на естетичний розвиток особистості, але провідним у цьому процесі є виховання. Саме естетичне виховання є основною ланкою на початковій стадії формування естетичної культури особистості. [9].

При цьому головним завданням школи П.Блонський відзначав необхідність формування творчої особистості, а не споглядача, судді естетичних цінностей. Поєднуючи знання і художню діяльність, можна виховати волю, інтелект і характер особистості. Стимулюючи активність і самостійність на основі інтересу до навчання, можна розвинути здібності особистості [2, с. 28]. Отже, естетичне виховання повинно виходити з естетичної потреби учня у красі, пробуджуючи бажання пізнавати засоби виразності різних видів мистецтва, формування умінь і навичок спілкування з ним.

Ф.Ходсолл вирізняє чотири основних завдання освіти в художній і творчій сферах: надання інформації про культуру; розвиток творчих умінь і навичок; освоєння нових засобів комунікації; розвиток умінь оцінювати твори мистецтва [8, с. 39]. Таким чином, художня освіта потребує вивчення різних видів мистецтва як єдиного цілого культурного явища. Умовність художньої освіти, її внесок у загальний розвиток особистісних перцептивних й аналітичних здібностей, уяви необхідні для формування творчої особистості, головним показником якої вважається наявність творчих здібностей. У наукових працях С.Рубінштейна відзначається, що здібність – це специфічне узагальнення психічного та особистісного порядку і власних можливостей, що виступає регулятором діяльності, вказуючи, яка діяльність для особистості є провідною. Здібності включають такі компоненти: набуту сукупність операцій і засобів, за допомогою яких здійснюється відповідна діяльність, а також якості процесів, спрямованих на регуляцію цих операцій [6, с. 237-238].

Розвиток здібностей має не тільки практичний ефект, завдяки якому підвищується якість діяльності, але й особистісний – отримання задоволення від процесу. У процесі вирішення складніших завдань особистість навчається ставити пропорційні до своїх можливостей цілі, проявляє волю до подолання труднощів, приймає самостійні рішення і тим самим розвиває здатність до творчості [1, с. 315].

Зважаючи на взаємодію знань, умінь та здібностей, Г. Костюк зазначав, що здібності виявляються не тільки в тому, як особистість засвоює та відтворює набуті знання і вміння, але й як розв'язує нові завдання, відтворює їх на практиці. Вмілість у тій чи іншій галузі діяльності визначається тим, як знання скеровані на діяльність, яким чином забезпечується їх досконалість та продуктивність [4, с. 5-17].

Однак у педагогіці та психології немає єдиного підходу і погляду щодо сутності і структури здібностей, як немає і певної системи у визначенні змісту, форм і методів розвитку

художніх здібностей молодших школярів та підготовки майбутніх учителів до цієї діяльності. Тому ця проблема вимагає не лише науково-обґрунтованої розробки системи підготовки майбутнього вчителя, а й активного пошуку нових резервів удосконалення процесу підготовки майбутніх учителів початкової школи до розвитку творчих здібностей молодших школярів

У сфері виховання вважаються найбільш інноваційними, прогресивними – інтерактивні технології, за допомогою яких педагог у ході спілкування з вихованцем інтерпретує життєві події, впливає на конструювання ним своїх особистісних дій, сприяє активізації діяльності вихованців. У навчально-виховному процесі все ширше використовуються активні форми і методи роботи: тренінги, рольові ігри, дебати, аналіз ситуацій, різноманітні вправи, мозкові штурми, диспути тощо.

Важливою складовою професійної підготовки студентів є педагогічна практика як складова частина основної освітньої програми вищої професійної освіти. Цілі і обсяги практики визначаються відповідними державними освітніми стандартами за рівнями підготовки вищої професійної освіти. Організація практики студентів на всіх етапах спрямована на забезпечення безперервності та послідовності оволодіння студентами професійною діяльністю відповідно до вимог до рівня підготовки випускника. Педагогічна практика дозволяє студентам цілеспрямовано здійснювати ознайомлювальну діагностичну діяльність, адаптуватися до школи як до освітньої установи, зрозуміти сутність і специфіку професії вчителя, формувати комунікативну культуру майбутнього вчителя, розвивати організаторські вміння, тактику і стратегію педагогічного спілкування, оволодіти різними технологіями виховної роботи та формами позакласної діяльності, дбайливе і коректне ставлення до дітей, освоювати прийоми спілкування в ході проведення творчих заходів з дітьми [5, с. 482-485].

Значний внесок у теорію творчості зробила С.Сисоєва. Вчена диференціює якості особистості, здатності до творчості (інтелектуально-евристичні здібності, світоглядні погляди, які сприяють розвитку творчого потенціалу; комунікативні якості, естетичні орієнтації, індивідуальні особливості, що сприяють успішній творчій діяльності) та вказує на якості, які утворюють мотиваційний фонд особистості, що зумовлюють її потреби в творчій діяльності [7, с. 75-89].

Основними вимогами до організації навчального процесу, спрямованого на розвиток творчого потенціалу студентів у системі розвивального навчання, С. Сисоєва визначає: «ефективне використання навчального часу для підвищення рівня знань, умінь і навичок студента; розвиток творчого мислення студентів та оволодіння ними навичками дослідницької діяльності; одержання студентом нових ідей і результатів, узагальнень (як об'єктивно нових, так і суб'єктивно нових); прояв індивідуальних досягнень у когнітивній сфері; створення власного досвіду професійної діяльності і апробація його на практиці» [7; с. 269].

Вища школа має бути осередком наукового дослідження, а її викладач – активним дослідником, самостійним ученим, який своєю науковою роботою розширює пізнавальну галузь; студент має стати учасником дослідницької роботи викладача як початківець-дослідник, а лабораторія й аудиторія – місцем, де відкривають нові наукові істини, викладають і перевіряють результати тільки що зробленого відкриття. Для вирішення зазначених завдань необхідно дотримуватись певних вимог, а саме: - створення умов для прояву творчості (ситуації спільного пошуку, стимулювання і заохочення ініціативи, самостійності у діяльності, оригінальних пропозицій, колективне обговорення, конкурси, олімпіади, доброзичливість при виправленні помилок); - введення у навчальний процес евристичних програм, науково-дослідної роботи, рекомендацій; - використання системи організації творчої діяльності, у тому числі і колективної, у позааудиторній роботі студентів, насамперед, під час безперервної педагогічної практики.

Досліджуючи готовність майбутнього учителя початкових класів до розвитку творчих здібностей школярів ми пов'язуємо етапи такої готовності з відповідними курсами навчання

студентів, насамперед з методикою викладання предметів, в основі яких лежить ідея інтеграції предметних, педагогічних, психологічних і методичних знань.

Таким чином, можна зробити висновок, що сучасна педагогічна освіта динамічно відповідає запитам суспільства і знаходиться в активному пошуку нових альтернативних моделей професійної підготовки майбутніх вчителів. Сучасна професійна підготовка повинна створювати максимально сприятливі умови для розвитку особистості студентів, забезпечувати підготовку, що відповідає збільшеним вимогам до сучасного вчителя, його професійно-особистісних якостей, а також забезпечити високий рівень компетентності і мобільності майбутніх вчителів початкової школи.

Список використаних джерел:

1. Абульханова-Славська К. А. Деятельность и психология личности / К. А. Абульханова-Славська – М. : Наука, 1980. – 335 с.
2. Блонский П. П. Избранные педагогические и психологические сочинения : в 2-х т. / П. П. Блонский ; под ред. А. Петровского. – М. : Педагогика, 1979. – Т. 1 – 304 с.
3. Вихрущ В.О. Методологія та методика наукового дослідження. / В. О. Вихрущ – Тернопіль : ТАЙП, 2007. – 222 с.
4. Костюк Г. С. Здібності та їх розвиток у дітей / Г. С. Костюк. – К. : Знання, 1963. – 80 с.
5. Полежаева О. А. Современные аспекты профессиональной подготовки студентов в рамках педагогической практики // Молодой ученый. – 2012. – №5. – С. 482-485.
6. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – СПб. : Питер, 1999. – 720 с.
7. Сисоева С.О. Технологізація освітньої діяльності в умовах неперервної професійної освіти // Неперервна професійна освіта / за ред.І.А. Зязюна. – К. : АПН України, Інститут педагогіки і психології професійної освіти, 2000. – 273 с.
8. Guilford J. P. Traits of Creativity / J. P. Guilford // Creativity and its Cultivation / Ed. H. Anderson. N. Y. : Harper and Brothers, 1959. – P. 142-161.
9. Onofriichuk L.M., Sidorova I.S. Conceptual approaches to the formation of the basics of students' aesthetic culture. Development and modernization of social sciences: experience of Poland and prospects of Ukraine: Collective monograph. Vol. 3. Lublin: Izdevnieciba "Baltija Publishing", 2017. – P. 154-170.

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ЯК ТВОРЧОГО ПЕДАГОГА НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

*Ірина Тимофєєва, кандидат педагогічних наук, доцент
Маріупольський державний університет*

TRAINING OF THE FUTURE TEACHERS AS A CREATIVE TEACHER OF THE NEW UKRAINIAN SCHOOL

*Iryna Tymofeyeva
Mariupol State University*

Анотація. Стаття присвячено розкриттю проблеми підготовки майбутніх учителів як творчого педагога. Представлено різні форми та методи викладання дисципліни професійної підготовки та розкрито особливості їх реалізації відповідно Концепції Нової української школи.

Ключові слова: майбутній учитель, навчання, студенти, творчість.

Abstract. The article is devoted to the disclosure of the problem of the preparation of future teachers as a creative teacher. Different forms and methods of teaching the discipline of professional training are presented and the peculiarities of their implementation are revealed in accordance with the Concept of the New Ukrainian School.

Key words: future teachers, learning, students, creativity.

Відповідно вимог сьогодення, сучасні реалії реформи освіти в Україні особливої актуальності набуває підготовка майбутніх вчителів початкових класів як творчих педагогів.

Концепцією Нової української школи визначено складники, якими з боку держави та місцевої громади як повноправного учасника освіти має забезпечуватися успішна організація освітнього процесу, однією з перших виділено як, умотивований учитель, який має свободу творчості й розвивається професійно [3, с.12]. І саме цей складник Концепції вимагає від закладів вищої освіти формувати майбутнього педагога як творчого педагога.

Для розкриття методологічних основ підготовки студентів спеціальності «Початкова освіта» на засадах формування педагогічної творчості майбутнього педагога розкриємо на прикладі викладання дисципліни професійної підготовки «Загальні основи педагогіки зі вступом до спеціальності» та представлено як систему, що включає загальний напрям дослідження, принципи і методи, які використовуються для організації та проведення занять. З'ясуємо сутність поняття творчий педагог в науковій психолого-педагогічній літературі. Спираючись на думку Н. Гузій, професіоналізм майбутнього педагога будемо розглядати через категоріальні опозиції «праця – професія – спеціальність – кваліфікація педагога», «педагогічна діяльність – особистість педагога», «професійна майстерність – творчість – культура педагога» тощо. Відмітимо, що педагогічна творчість містить елементи новизни, і це найчастіше за все пов'язано не стільки з продукуванням прийомів навчальної та виховної діяльності [4, с. 138].

Теоретичні засади механізму творчості розроблено Г. Костюком, у його дослідженнях визначено провідну роль спонтанної творчої активності у формуванні та самотворенні особистості; розкриваються такі важливі механізми саморозвитку та саморегуляції, як самооцінка, образ «Я». Згідно з визначенням В. Андрєєва творчість як вид людської діяльності має такі характерні ознаки: а) наявність протиріччя, проблемної ситуації або творчого завдання; б) соціальна і особиста значущість і прогресивність, тобто вона робить внесок у розвиток суспільства й особистості; в) наявність об'єктивних (соціальних, матеріальних) передумов, умов для творчості; г) наявність суб'єктивних (особистісних) якостей, знань, умінь, особливо позитивної мотивації, творчих здібностей особистості) передумов для творчості; д) новизна і оригінальність процесу або результату [1].

В літературі професійна творчість розглядається як компонент професіоналізму, професійної культури переважно в особистісному аспекті, включаючи розвиток здібностей, професійно-особистого потенціалу, інноваційної спрямованості, креативності, професійно-творчих якостей професіонала, які пов'язані із формуванням суб'єктної позиції, прагненням до постійного самовдосконалення, збагаченням змістів професійної діяльності [4, с. 126].

Поряд із виявленням такого масиву дефініцій вважаємо за доцільне вибудувати категоріально-понятійну схему, яка відображала б їх логічні взаємозв'язки, а й створювали понятійні ряди, відповідно до чого й визначаються завдання та мета навчальної дисципліни «Загальні основи педагогіки зі вступом до спеціальності».

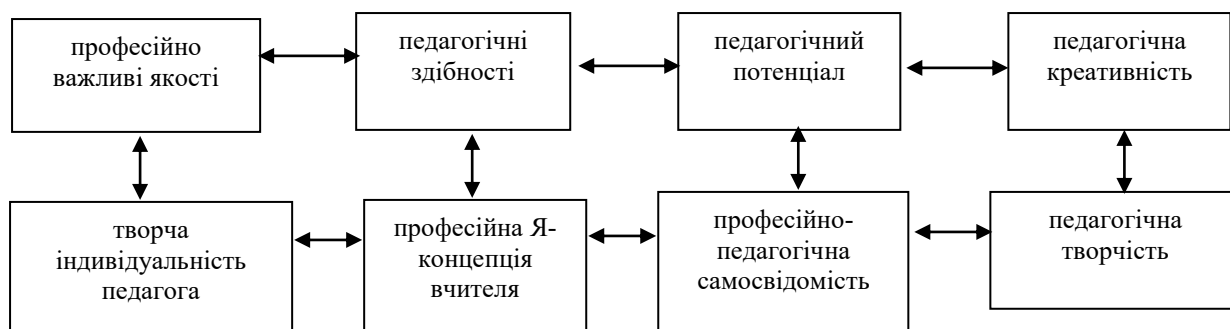

Рис.1 Категоріально-понятійна схема

Мета вивчення курсу: забезпечити теоретичну і практичну підготовку студентів до виконання функціональних обов'язків вчителя початкових класів, вихователя; забезпечити творчий розвиток особистості студента.

Завдання курсу: формування ціннісного ставлення до майбутньої професійної діяльності; формування системи теоретичних знань, необхідних для виконання функціональних обов'язків вчителя, вихователя; формування основ педагогічного мислення,

здатності осмислювати і аналізувати педагогічну дійсність; формування відповідального, творчого ставлення до педагогічної діяльності; формування творчої всебічно розвиненої особистості студента – майбутнього педагога. Програма складається з таких змістових модулів: 1. Педагогіка як наука. 2. Категорійний апарат педагогіки. 3. Методологія педагогічної науки. 4. Особистість дитини – об'єкт і суб'єкт виховання та навчання. 5. Вимоги щодо особистісних та професійних якостей вчителя. 6. Сучасна система підготовки вчителя. [2, с. 5]. Відповідно тематики дослідження розглянемо як проводиться освітня діяльність у декількох модулях.

Методична робота складається з урахуванням таких принципів: суб'єкт- суб'єктного ставлення особистості до вибору професії; практичне засвоєння норм, правил поведінки як з дітьми та їх батьками та між колегами; дотримання моральної поведінки; удосконалення та формування педагогічної майстерності; професійне впровадження сучасних освітніх технологій НУШ та інновацій; розвиток самостійного креативного та критичного мислення; створення «банку ідей» майбутнього педагога; використання інтерактивних методів роботи.

Проблематика вибору методик під час вивчення даної дисципліни спонукає викладача до процесу формування творчої всебічно розвиненої особистості майбутнього педагога. Нами використані такі форми роботи для формування творчого педагога НУШ.

Робота в колі. Майбутні педагоги визначають, що має включати освітнє середовище особистісно зорієнтованої технології. Складають схеми.

Робота в малих групах. Кожна група обговорює занотовані міркування видатних педагогів про значення вивчення, узагальнення, поширення передового педагогічного досвіду у зростанні педагогічної майстерності вчителів початкових класів відповідно Концепції Нової української школи. Складається плакат – основа зростання педагогічної майстерності майбутнього вчителя.

Індивідуальна робота. На семінарському занятті з теми «Технології особистісно орієнтованого навчання і виховання» пропонується завдання оцінити ступінь вираженості своїх особистих рис за шкалою: комунікабельний, твердий, емоційний, вольовий, організований, сором'язливий, замкнений, м'який, раціональний, безвольний, швидкий, владний, повільний, контактний, активний, рішучий, слабкий, стриманий, наполегливий. Більший ступінь вираженості якості відповідає більш високому балу. Необхідно побудувати криву своєї самооцінки. Студенти виконують індивідуальне завдання та мають можливість обговорити власні очікування та побудовані криві. Підбирають додаткові особисті риси, які не визначили в обробнику.

Групова робота (велике коло). Створюють банк даних (картотеку) педагогічних знахідок, досвіду, освітніх технологій, аудіо- та відеотеку кращих освітянських доробок методичних об'єднань закладів освіти знайдених в мережі Інтернет. Виконання певних практичних вправ: змодельуйте портрети викладача у відповідності до основних етапів становлення НУШ в Україні. Яким Ви бачите сучасного викладача? Обговорюються основні компетентності викладача початкової ланки та яким чином отримання знання вплинули на усвідомлення Концепції НУШ студентами спеціальності «Початкова освіта».

Фронтальний інструктаж для обговорення та аналізу педагогічних ситуацій щодо формування педагогічної майстерності. Студенти під час семінару «Вимоги щодо особистісних та професійних якостей вчителя» пропонують приклади виходу з ситуацій, розбір можливих ситуацій та вправ, оцінюють відповіді та запропоновані розв'язки ситуацій.

Масові (студенти спеціальності «Початкова освіта» брали участь у Маріупольському державному університеті в V студентському круглому столі «Інформатизація та комп'ютеризація суспільства. Цифрові технології»; зустріч з педагогами закладів загальної середньої освіти початкової ланки, які працюють у 1-2 класах за Концепцією НУШ та ін.).

Особиста практика свідчить про переваги використання індивідуальної форми роботи зі студентами, які полягають у тому, що кожен студент має можливість висловити свою думку, обґрунтувати обраний матеріал для розкриття теоретичних питань, виробляти необхідні вміння та навички, досвід пізнавальної творчості. Для підвищення професійної

компетентності та формування педагогічної творчості поєднували традиційні форми та методи роботи (семінари, лекції, виставки робіт) з інноваційними: вправа «Займи позицію». Студент, який має функції викладача, прослуховує відповіді на тематичний кросворд. Роздає фішки правильної відповіді та пояснює чому і на якому етапі були допущені помилки або неправильно використано судження або студенти дали правильне тлумачення дефініції. Як тільки студенти розкривають поняття переходимо до іншого поняття; метод «Мозкового штурму», «метод проєктів», «інтерактивна дискусія» та ін.

Таким чином, підсумовуюче викладене, можна зробити такі висновки. За своєю сутністю підготовка майбутніх вчителів початкових класів не можлива без формування творчості у студентів, яка відображається у структурній організації та змісті викладання професійних дисциплін. Наявність інноваційних форм викладання є підґрунтям для усвідомленого пізнання та створення цілісного образу творчого вчителя початкових класів у студентів спеціальності «Початкова освіта».

Список використаних джерел:

1. Дяченко М. Д Творчість і креативність як педагогічні категорії: історичний аспект // Журнал науковий огляд. – № 5 (26). URL: <https://naukajournal.org/index.php/naukajournal/article/view/859/1003> (Дата звернення: 23.03.2019р.).
2. Комплекс навчально-методичного забезпечення навчальної дисципліни «Загальні основи педагогіки зі вступом до спеціальності» для студентів спеціальності (напрям підготовки) 01 Освіта, спеціальності 013 Початкова освіта / Задорожна-Княгницька Л.В. – Маріуполь : Маріупольський державний університет, 2018. – 40 с.
3. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. – К. : Плеяди, 2017. – 206 с.
4. Педагогічна творчість, майстерність, професіоналізм у системі підготовки освітянських кадрів: здобутки, пошуки, перспективи : монографія / керівн. авт. кол. Н. В. Гузій ; Мін-во освіти і науки України, Нац. пед. ун-т імені М. П. Драгоманова. – К. : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2015. – 432 с.

Наукове видання

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ
ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ
ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ НАСТУПНОСТІ
ДОШКІЛЬНОЇ ТА ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ**

17-18 квітня 2019 року

**Збірник матеріалів
III Міжнародної науково-практичної
Інтернет-конференції**

Випуск 8

Головний редактор – Оксана Голюк

Комп'ютерна верстка – Ольга Бондарчук

Підписано до друку 10.04.2019
Формат 64х90/8. Папір офсетний.
Друк цифровий. Гарнітура Times New Roman.
Умов. друк. арк. 36,0. Обл.-вид. арк. 39,06.
Наклад 100 прим. Зам. № 57.

Віддруковано з оригіналів замовника.

Видавець: ТОВ «Меркьюрі-Поділля»
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавництв, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції ДК № 4136 від 11.08.2011 р.

Друк ПП Балюк І.Б.
21018, м. Вінниця, вул. Р. Скалецького, 15.
Тел./факс: (0432) 52-08-02
e-mail: balyk2@mail.ru